Studia Artistarum
Études sur la Faculté des arts dans les Universités médiévales

30

HERVAEUS NATALIS O.P.

DE QUATTUOR MATERIIS
SIVE
DETERMINATIONES CONTRA MAGISTRUM HENRICUM DE GANDAVO

Studia Artistarum
Études sur la Faculté des arts dans les Universités médiévales

Sous la direction de
Olga Weijers
Huygens Instituut
KNAW – La Haye

Louis Holtz
Institut de Recherche et d'Histoire des Textes
CNRS – Paris

Studia Artistarum

Études sur la Faculté des arts dans les Universités médiévales

30

Hervaeus Natalis O.P.

De quattuor materiis

sive

Determinationes contra magistrum Henricum de Gandavo

Vol. I: De formis

(together with his *De unitate formae substantialis in eodem supposito*)

A Critical Edition from Selected Manuscripts

Edited by
L.M. de Rijk

BREPOLS

HERVAEUS NATALIS O.P.

DE QUATTUOR MATERIIS

SIVE

DETERMINATIONES CONTRA MAGISTRUM HENRICUM DE GANDAVO

Vol. I: DE FORMIS

Vol. II: DE ESSE ET ESSENTIA

Vol. III: DE INTELLECTU ET SPECIE

Vol. IV: DE VOLUNTATE ET INTELLECTU

© 2011 BREPOLS PUBLISHERS nv, Turnhout
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means,
electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise,
without the prior permission of the publisher.

D/2011/0095/196
ISBN 978-2-503-54288-1

Table of Contents

Foreword VII

GENERAL INTRODUCTION to *De quattuor materiis* IX

Harvey Nedellec (Hervaeus Natalis) O.P. IX
1. The Manuscripts X
1.1 The manuscripts containing the complete tracts X
1.2 The incomplete manuscripts XIII
2. The manuscripts selected for the present edition XIV
2.1 Description of the manuscripts **B**, **P**, and **V** XIV
2.2 The present selection XXI
3. *De quattuor materiis*.
Components. Their titles and general subject matter XXIV
4. Title and date of the complete work XXVII

TRACTATUS DE FORMIS XXXI

Introduction XXXI

5. The plurality of forms issue. Its general background XXXI
6. The antagonists Henry of Ghent found on his way XXXIV
6.1 Giles of Rome's influence in the discussions on the forms issue .. XXXV
6.2 Giles of Lessines XLI
6.3 Godfrey of Fontaines XLIV
7. Harvey's own position in the controversy over the substantial form ... XLVII
7.1 The focal question discussed XLVII
7.1.1 Henry of Ghent's position straightforwardly overthrown XLVIII
7.1.2 Henry's strategy of argument discredited LI
7.1.3 Henry's basic philosophic commitments undermined LII
7.1.4 Henry's arguments in support of the plurality of forms invalidated LIII
7.1.5 Henry's counter-arguments rejected LIII
7.2 On some issues discussed in Harvey's remaining nine questions. LVI

7.2.1 Fourth question LVI
7.2.2 Fifth question LVII
7.2.3 Sixth question LVIII
7.2.4 Seventh question LIX
7.2.5 Eighth question LIX
7.2.6 Tenth question LX
7.2.7 Eleventh question LXV
7.2.8 Twelfth question LXVIII
7.2.9 Thirteenth question LXIX
7.3 Harvey's *modus operandi* and style in *De formis* LXX
7.4 Henry of Ghent's dualistic theory of the substantial forms LXXII
8. On two other treatises on the forms problem attributed to Harvey LXXIII
8.1 The *De unitate formae* 'Ut ordinatius' attributed to Harvey LXXIII
8.2 The *De unitate formae* 'Omnes homines' wrongly attributed to Harvey LXXIII
8.3 The *De unitate formarum* 'Quoniam veritas' attributed by Pelster to John Quidort LXXVII
8.4 Harvey's *De unitate formae* 'Ut ordinatius' LXXX
8.4.1 Preliminary. An old catalogue of dissensions between Parisian masters in the 1280s and 1290s LXXX
8.4.2 The general design of the treatise 'Ut ordinatius' LXXXII
8.5 An analysis of the treatise 'Omnes homines' LXXXVII
8.5.1 Its general design analyzed LXXXVII
8.5.2 A survey of important topics occurring in the treatise 'Omnes homines' XC
9. Conclusion. An assessment of the unitarist/pluralist altercations XCVIII
10. The text. Ratio edendi. Orthography. Punctuation. Headings CIII

List of Manuscripts CV

Bibliography CVI

TEXT of *De quattuor materiis* vol. I: *De formis* 1

APPENDIX: Harvey's treatise *De unitate formae substantialis in eodem supposito* 147

INDEXES
A Index locorum 317
B Index nominum 319
C Index verborum et rerum notabilium. 323

Foreword

Hervaeus' extensive work going under the title *De quattuor materiis* has so far not drawn much attention of the scholarly world. Its four parts contain the author's critical study of a number of focal philosophical and theological issues discussed in Henry of Ghent's *Quodlibetal Questions*. Their subject matter is a series of controversial themes, including the plurality of forms, the relationship between being and essence, the role of the intelligible species, and the different roles of the intellect and the will. All these themes were hotly debated during the end of the thirteenth and the first decades of the fourteenth centuries. The *De quattuor materiis sive Determinationes contra magistrum Henricum de Gandavo* are illustrative of these ontological and epistemological debates around 1300.

As early as 1959 Prospero Stella published a meritorious edition of a small part of the third tract, *De intellectu et specie*. The present complete edition of the entire *De quattuor materiis* is intended to offer a fairly reliable text of a work that, in view of its circulation in the first half of the fourteenth century and the animosity of the debaters, turns out to have played an unmistakable part of the scholarly discussions of the period.

I am very grateful to all those who have contributed to the completion of this book, particularly my friend Dr. Olga Weijers (Paris) and my colleague Dr. Russell Friedman (Louvain) for putting important manuscripts at my disposal. Dr. Joke Spruyt made some useful comments on early drafts of this book and its presentation. I wish to thank the editors Dr. Olga Weijers and Dr. Louis Holtz (Paris), Directors of the *Studia Artistarum* for accepting this book for publication in their series. Sincere thanks are also due to the publishing house Brepols, in particular Mr. Christophe Lebbe, who has accompanied this publication in a professional and competent way.

MHEER, June 2011 L.M. DE RIJK

General Introduction

Harvey Nedellec (Hervaeus Natalis) O.P.

One of the leading thinkers of the Parisian scholarly milieu around 1300 was Harvey Nedellec (Herveus Natalis Brito). Born in the 1250s he studied philosophy and theology in Paris in the 1270s and 1280s. An esteemed member of the Faculty of Arts he entered the Dominican Order, most probably not until the first years of the fourteenth century. Glorieux mentions an alternative tradition which dates his entrance into the Order in the Dominican convent at Morlaix as early as 1276 (April, 29). This much is certain, Harvey presents himself as a signatory of a document of the Parisian convent of Saint Jacques dated June, 26, 1303 (Denifle, CUP II, 101). He was *magister actu regens in theologia* at Saint Jacques in 1307-1309 or 1311. In 1309 he became superior of the French Province of the Order and in 1318 he was elected General Minister. Throughout his office Harvey worked hard for the canonization of Thomas Aquinas. He died in Narbonne (on August 7, 1323), shortly after the canonization of Aquinas.

Harvey wrote many works, including a commentary on the *Sentences*, *Questiones quodlibetales*, and an important work on the intentionality issue, *De secundis intentionibus*.[1] As far as his philosophic and theological positions are concerned, Harvey was a devoted supporter of his Dominican confrater, Thomas Aquinas. He first defended him again Henry of Ghent and James of Metz, then against John Duns Scotus, Durand of St Pourçain and Peter Auriol. None the less he was not an adherent who followed the master in any substantial detail. The doctrinal differences between Harvey and Aquinas especially come to the fore in three themes which were predominant in the first decades of the fourteenth century. The first was the cluster of problems concerning the plurality of forms. Harvey did not share Thomas' proper view of the oneness of the substantial form, according to which substances are made up of

1. See Olga Weijers (2001), 78-81 and de Rijk (2005), 95-112; 145-148; 321-326; 354-356.

matter, of form plus their act of being (*actus essendi*); instead, he endorsed, as will appear, the unicity of the substantial form in man in his own way.[2] Then, as to the ontological relationship between being and existence, our author rejected Thomas's view on the composition of the two in the way in which Thomas did, and explicitly denied the real distinction between essence and existence. Thirdly, Harvey insisted on the distinction between the 'subjective being' of the act of knowing taken as a psychological phenomenon and the 'objective being' of the thing known taken in its capacity of being an object of cognition; this doctrinal orientation in particular is quite alien to Aquinas' view on the problem of the universals. As a matter of fact, in three of the four tracts of the present *De quattuor materiis,* these doctrinal pecularities are vividly discussed and confronted with the creative views of the matter hold by Henry of Ghent (ca. 1220-1293).

DE QUATTOR MATERIIS sive DETERMINATIONES CONTRA HENRICUM DE GANDAVO

1 *The Manuscripts*

Harvey's critical study of a number of focal philosophic and theological issues discussed in Henry of Ghent's *Quodlibetal Questions* has come to us in several manuscripts which all date from the (first half of the) fourteenth century. Some of them are incomplete, while in others the order of the four main treatises differs. Most of the extant codices have been described by Raymund Macken in the two volumes of his invaluable *Bibliotheca Manuscripta Henrici de Gandavo*.

1.1 The manuscripts containing the complete text

The following manuscripts present a copy of each of the four tracts:
Bordeaux, Bibliothèque municipale, cod. 147 (full description in Macken I, 90-97). It is written in several hands dating from the fourteenth century, and will be used as one of the text witnesses for the present edition. See this *General Introduction*, section 2.1 below.
Cambridge, Gonville and Caius College, 302 (516) is a parchment codex of 174 folios, which also dates from the fourteenth century, as, remarkably enough, all the extant copies do. A full description is found in Macken I, 139-143. It consists of two parts. The first one (ff. 1-122) contains *De quat-*

2. See also on Capreolus our note 82 below.

tuor materiis. This work is explicitly ascribed to Harvey on f. 122vb: 'Expliciunt solutiones questionum pertractarum per fratrem Herveum contra venerabilem magistrum Henricum de gandavo et per manus Willelmi de Camville scriptas (!) pro fratre Bernardo Maurin. de ordine predicatorum. Valeat per tempora longa. Amen. The second part (ff. 123-170) contains some other tracts of our author's but they are listed as anonymous (ff. 123ra-143va: *De verbo*; ff. 143va-158vb: *De virtutibus*; 159ra-170ra: *De peccato originali*). The blank column 170rb is followed by a tabula questionum covering the whole codex (ff. 170va-vb).

The tracts of *De quattuor materiis* are found in the following order: ff. 1ra-22rb: *De formis*; ff. 22rb-41vb: *Secundus tractatus de esse et essentia* (followed on ff. 41vb-43va by a single question *De materia et forma*); ff. 43va-68va: *De intellectu et specie* (which is entitled in a later medieval hand *Tractatus de speciebus* and is followed on ff. 68va-70ra by the question *Utrum demones videant cogitationes nostras occultas*), and finally on ff. 70rb-122vb Incipiunt questiones de intellectu et voluntate.

Klosterneuburg, Stiftsbibliothek, cod. 329 (see Macken I, 329-334) is of unknown origin and consists of two parts. The first (ff. 2r-137v) dates from the thirteenth century and was written in several hands, while the remaining part (ff. 138ra-242vb) is compiled by just one fourteenth century scribe who made anonymous copies of *De quattuor materiis* in an unusual order and without the titles; ff. 138ra-183vb: *De voluntate et intellectu*; ff. 184va-203rb: *De formis*; ff. 203rb-219va: *De esse et essentia*, followed (ff. 219va-221ra) by the additional question *De materia et forma*; and finally the tract *De intellectu et specie* (221ra-241vb), followed by the additional question *Utrum demones* (ff. 241vb-242vb). None of the tracts were entitled by the scribe or in any other hand. After the explicit on f. 242vb the scribe's hand adds: 'Explicit iste liber, scriptor sit crimine liber'. A fifteenth century hand wrote on ff. 2r, 107v and 242v 'Liber sancte marie virginis in Newnburga claustrali.

Paris, Bibliothèque nationale de France, cod. 3157 dates from the beginnings of the 14th century. It is extensively described and analyzed in Macken I, 543-546. It will serve as a main witness for the present edition. See our *General Introduction*, section 2.1 below.

Vatican City, Biblioteca Vaticana, *Vat. Lat*. 859, which is a parchment codex of 182 folios, dates from the first decades of the fourteenth century (Macken II, 806-811). It will be selected for the present edition. See section 2.1 below.

Vatican City, Biblioteca Vaticana, *Vat. Borgh*. 315 is another parchment codex from the first decades of the fourteenth century. It is of unknown origin, but it belonged from at least as early as 1369 to the papal library

at Avignon, as is clear from the old catalogue dated 1369, where it is registered under no 657. From the end of the sixteenth century onwards it was in the possession of the principi Borghese in Rome. In 1891 it was purchased together with many other Borghese manuscripts to the Vatican Library. This codex comprises (ff. 1r-88v) anonymous and complete (*pace* Macken II, 760f.) copies of our four tracts, and this in what seems to be the correct order: ff. 1ra-16rb *De formis*; ff. 16rb-31rb *De ente* (sic!) *et essentia*, introduced by the words 'hic incipit 2us tractatus de [erasure]', with in the upper margin the correct title *De esse et essentia*, and followed (ff. 31ra-32vb) in the usual way by the short tract *De materia et forma*. Folios 32vb-51ra have *De intellectu et specie*, followed (51ra-52ra) by *Utrum demones*. Finally, ff. 52ra-87va contain a complete version of *De voluntate et intellectu* (*pace* Macken, II, 761). The columns 87vb and page 88v are blank. Next follows (ff. 89ra-109ra) an anonymous copy of Harvey's *Tractatus de unitate formae*, which winds up with 'Explicit hoc opus' in the same scribe's handwriting. (For this treatise see our *Gen. introd*., section 4.42 below). After folios 109rb-110v, which have been left blank, some abbreviated questions taken from several works of Giles of Rome's are found. The blank column 131vb is followed (on f. 132ra-rb) by a tabula questionum. Finally, f. 132v only contains the opening line (written in a medieval hand) of a letter of one Sir Theobald to 'illustri regi Francorum'.

Venice, Biblioteca Nazionale Marciana, cod. 2010 (Fondo antico 139) is a fourteenth century parchment manuscript of 192 folios (Macken II, 835-841). It opens (ff. 1ra-2rb) with a tabula questionum covering the complete manuscript. Folios 2v-4v are blank. An anonymous question (f. 5va-vb: *Utrum in voluntate possit esse aliquis habitus acquisitus*), which has been attributed by Joseph Koch to John of Naples, is followed by the complete text of *De quattuor materiis* (ff. 6ra-93ra), solemnly announced: 'Herveus Natalis de variis materiis contra Henricum de Gandavo'. The upper margin of f. 6r has the title (in red) 'Contra Henricum de gandavo. Incipit de aliis (*?pro* variis *or* variis aliis) materiis contra Henricum'. The four tracts are found in what seems the correct order: ff. 6ra-20vb: *De formis*; ff. 20vb-35ra: *De esse et essentia*, followed (ff. 35ra-36va) by the additional question *De materia et forma*. Next ff. 36va-54ra: *De intellectu et specie*, followed (ff. 54ra-55ra) by the additional question *Utrum demones*; and finally (after three blank columns 55rb-v) the fourth tract *De voluntate et intellectu* on ff. 56ra-93ra, with in the upper margin of f. 56r the title (in the scribe's hand) 'Incipit de eminentia intellectus et voluntatis contra Henricum'. Next two other questions of our author's hand against Henry are added in a different handwriting,

viz. *Utrum amicitia sit virtus* (ff. 93rb-va), which in fact has been taken from the second part of *De voluntate*, and after the blank column 93vb, Harvey's *Tractatus de voto religiosorum contra Henricum* (ff. 94ra-106ra) is found.

Worcester, Cathedral Library, cod. F 69 is a fourteenth century collectaneous parchment codex of 368 folios. This manuscript, which is of unknown origin, belonged first to the Benedictine priory of St. Mary at Worcester and in 1540 came into the possession of the Cathedral Library there (Macken II, 893-897). The first part comprises John Duns Scotus, *In I-IV Sententias*, while the second part is devoted to the four tracts of *De quattuor materiis* (announced as 'De quattuor materiis contra Henricum de Gandavo'), which are found in the usual order: ff. 267ra-280vb: *De formis*; ff. 280vb-296va: *De esse et essentia* (entitled 'Secundus tractatus de esse et essentia) followed (ff. 296va-297vb) by the additional question *De materia et forma*. Next (ff. 297vb-315ra) *De intellectu et specie*, followed (ff. 315rb-316rb) by the additional question *Utrum demones*. Then we read (ff. 316va) a tabula questionum covering all the foregoing tracts. The copy winds up (ff. 317ra-363va) with the text of the fourth tract, *De voluntate et intellectu*, to which a separate tabula questionum has been added (f. 363va).

1.2 The incomplete manuscripts

Bologna, Biblioteca comunale dell' Archiginnasio, cod. 913 (full description in Macken I, 64-68). This collectaneous parchment manuscript of Italian origin (which belonged to the Dominican convent at Bologna) dates from the first decades of the fourteenth century. Besides theological tracts of different authors (Johannes Quidort, Johannes de Sterngassen, Durandus de sancto Porciano, Petrus de Alvernia, Guillelmus Anglicus, Aegidius Romanus and some anonymi) it contains (ff. 47ra-64vb) only the fourth tract of *De quattuor materiis*, headed by a later hand in the supper margin of f. 47r: 'Tractatus de intellectu et voluntate fratris Hervei britonis ordinis predicatorum contra henricum de gandavo'. A remark on f. 4vb reveals the hostility of the Italian people towards the French in the days of Philip the Fair, king of France 1285-1314: 'Quia ille Durandus est quidam latrunculus Petri de Alvernia, sicut communiter omnes Gallici utpote homines nullius inventionis existentes.[3]

3. I did not see its copy of *De voluntate et intellectu*. The same holds for Naples, *Bibl. Naz.* VII B 31, ff. 81r-106v, and Vienna, *Oester. Nationalbibliothek*, cod. 1590, ff. 77v-78r, which comprises a poor fragment of *De esse et essentia*. In Ms. Toulouse, *Bibl. comm.,* cod. 739, which is commonly mentioned as possibly containing *De*

Florence, Biblioteca Nazionale Centrale, *Conventi soppressi*, cod. B 1. 569 is also a parchment codex dating from the fourteenth century (see Macken I, 288-292). Its first part (ff. 1ra-76vb) contains Harvey's *In I-II libros Sententiarum Commentarii*. From f. 77ra onwards only two tracts of his *De quattuor materiis* are found. First we find on ff. 77ra-100va the fourth tract entitled by a medieval hand *De intellectu et voluntate*. Then an anonymously inserted (ff. 100va-101ra) theological question is followed (ff. 101ra-114va) by the complete (*pace* Macken I, 291) text of the third tract, *De intellectu et specie*, without any heading. Then comes the additional question *Utrum demones* (ff. 114va-115rb). Fol. 115v is blank.

2 *The three manuscripts selected for the present edition*

The fairly great number of manuscripts all dating from the (first half of the) fourteenth century, which at first sight show striking resemblances, is likely to invite the editor to make a reasonable choice between them. This has led me to the selection of three of them. See our section 2.2.

2.1 Desciption of the manuscripts **B***,* **P***, and* **V**

B = **BORDEAUX**, Bibliothèque municipale, cod. 147 is a fourteenth century parchment codex of 276 folios in two columns and has been described in an exemplary way in Macken I, 90-97. Its origin is unknown, and any colophon is missing. On f. 5va the price of the volume is given in 'libre turonenses' (while another medieval hand speaks of 8 franks ('Pretium voluminis huius est octo francorum). As a matter of fact, the Bordeaux version of *De quattuor materiis* comes close to the two found in *Vat. Borgh*. 315 and *Paris BN lat.* 3157 (our **P**), as will appear later on.

This volume has a twofold numeration. The codex as a whole was numbered by a modern hand 1-275 (with 214 and 214a). There is also a medieval numeration respecting the original order of the different components of this codex and this provides us with some interesting details.

The first part offers a copy of 'Fratris Hervei Natalis Lectura super tres libros sententiarum que durant usque ad 153 [corrected into 152], qui numerus foliorum est supra in medio foliorum'. Then the correctorium directed against John of Paris 'usque ad 288um folium' is mentioned and John's refutation of it ('Correctorium fratris Johannis Parisiensis

quatuor materiis, none of Harvey's works under discussion are found nor are Henry's *Quodlibeta* (see Macken II, 711-717).

contra corruptorium Summe fratris Thome et incipit in prima parte Summe, terminatur autem 248o folio).[4]

Another medieval note concerns the actual composition of our manuscript and contains important information about the titles and composition of *De quattuor materiis*. This note (on f. 5va) runs as follows: 'Hoc volumine sunt hec per ordinem 1o lectura Hervei super Sententias, sc. super primum librum, 2o super 2um librum, 3o super 3um librum, 4o super 4um librum. 5o questiones de verbo disputate ordinarie … eiusdem magistri Hervei. 6o opus eiusdem magistri Hervei quod De quatuor materiis intitulatur, sc. De formis, de esse et essentia, de materia et forma, de voluntate et intellectu. Ubi … est abreviatio et impugnatio meliorum et electarum questionum et opinabilium que sunt in XV Quolibet magistri henrici de gandavo doctoris solemnis antiqui'. It must strike the reader that the third tract, *De intellectu et specie*, is missing in this enumeration and is replaced with the annexum *De materia et forma*.

The part of the manuscript that contains *De quattuor materiis*, is written in a nice meridional hand on folios 203ra-275va. It opens with a tabula questionum on f. 203ra-b (measuring 310x215mm., written surface 246x163mm., one column consisting of 58 lines, the other of only 10). In this table the fourth tract is entitled *De voluntate*. The table is introduced as follows: 'Incipiunt tituli questionum de 4 materiis fratris Hervei Natalis magistri ordinis predicatorum. Incipit abreviatio et impugnatio 14 (sic!) Quolibet magistri henrici de gandavo'. Because of its redaction (including some scribal errors and inaccuracies) this table is worth noticing.

f. 203ra De formis
Utrum in divinis sit poni et bonitatem essentialem. Utrum deus potuerit assumere naturam humanam ab eterno. Utrum Xus est homo propter unionem corporis et anime vel ad dei suppositum. Utrum separata anima Xti in morte successit alia forma substantialis. Utrum ibi remanserit aliqua forma preexistens. Utrum caro Xti viva et mortua fuerit eadem numero. Utrum vegetativum et sensitivum in Xto sint educta de potentia materie. Utrum mors Xti fuerit naturalis. Utrum in quiditate rerum naturalium sit ponere plures forme. Utrum corpus Xti vivum et corpus petri vivum sit idem in specie. Utrum ecclesia teneat quod dicendo hoc est corpus meum fiat conversio in animam rationalem etc. Utrum sola anima rationalis possit esse forma substantialis in homine. Utrum si Xtus fuisset mortuus senio fuisset putrefactus.
De esse et essentia
Utrum esse creature realiter differat a sua essentia. Utrum aliqua essentia se habeat per indifferentiam ad esse et non esse. Utrum ponens essentiam creature idem quod esse possit salvare creationem. Utrum esse existentie acci-

4. These correctoria were later removed from our manuscript.

dentis sit aliud ab esse subiecti. Utrum verius dicatur creari forma educibilis quam materia.
De materia et forma
Utrum materia possit esse sine forma. Utrum veniale retardet a gloria.
De intellectu et speciebus
Utrum anima separata naturaliter intelligat se et alia per seipsam an per species. Utrum intellectus beatus videat deum per essentiam an per speciem. Utrum intellectus se et alia intelligat per speciem vel sine speciebus. Utrum de eo in visione beata formetur verbum. Utrum angelus cognoscat res per proprium esse vel per similitudines. Utrum per actum intelligendi necesse sit formare verbum. Utrum intellectus coniunctus possit aliquid intelligere. Utrum intellectus in formatione verbi active vel passive. Utrum intellectus de re sibi presente per essentiam formet verbum aliud ab ipsa. Utrum angelus possit aliquid de novo intelligere per alterius angeli operationem. Utrum anima separata recordetur eorum que novit coniuncta. Utrum in sompnis possit haberi aliqua notitia intellectualis. Utrum anima coniuncta intelligat universale. Utrum anima possit informari habitu vel specie sine actu considerandi. Utrum intellectus agens intelligat. Utrum intellectus noster intelligat fantasmata. Utrum sit ponere in nobis intelligere abditum. Utrum esse quiditativum sit ab intellectu possibili. Utrum demones videant cogitationes nostras.
De voluntate
Utrum voluntas sit altior potentia quam intellectus. Utrum actus intellectus precedat actum voluntatis. Utrum 2 propositis maiori et minori bono voluntas possit eligere minus bonum. Utrum deordinatio rationis sit causa deordinationis voluntatis vel econverso. Utrum voluntas discordans a ratione erronea sit mala. Utrum agens contra conscientiam erroneam magis peccet quam agens secundum eam. Utrum voluntas moveat seipsam. Utrum imperare sit actus rationis. Utrum actus voluntatis sit propter actum sicut propter aliquid perfectius. Utrum intellectus magis uniatur intellecto quam voluntas volito. Utrum appetitus sensitivus possit movere voluntatem ad consentiendum absque notitia in intellectu. Utrum ratione dictante aliquid esse faciendum voluntas pro illa hora possit refutare. Utrum subiectum possit causare in se sua accidentia. [f. 203rb] Utrum amicitia sit virtus. Utrum operationes vitales sint a principio intra vel extra. Utrum idem possit se reducere de potentia in actum. Utrum voluntas possit actuari ab aliquo a quo non determinetur. Utrum ad liberum arbitrium sufficiat quod voluntas potuit impedire ne ab alio actuaretur de necessitate. Utrum ad eliciendum actum voluntatis requiritur aliquid impressum voluntati. Utrum bonum sub ratione boni vel convenientis sit obiectum voluntatis. Utrum actus voluntatis sortiatur speciem ex obiecto. Utrum unum et idem possit esse fundamentum plurium relationum realium. Utrum voluntas et intellectus sint potentie eque libere.

The next page (f. 203v) is left blank.

The text of the four main tracts and their annexa comprises ff. 204ra-275va (all measuring 310x215mm., written surface 245x164mm, and each column consisting of 62 lines). In the upper margin the folios are

numbered and present a current indication of the respective tracts, such as 'de formis', 'de esse et essentia' and so on, on the recto pages, and 'herveus contra henricum' on the verso pages. There are a number of marginal notes in the same handwriting. Throughout the text there are corrections, most of the time in order to remedy omissions due to homoioteleuta.

The tract *De formis* is found on ff. 204ra-216va, line 28 and *De esse et essentia* on ff. 216va, line 29 up to 227rb, line 38 (the remaining part of this last column and 227v are left blank), followed by the additional question *De materia et forma* on ff. 228ra-229ra. It is followed (f. 229ra, lines 4-28) by a short question on venial sin (*Inc*. 'Eodem quolibet questione XI querit utrum peccatum veniale <?*supple* animam> retardet a gloria. Et arguit quod sic est….'; *expl*. 'Dicendum ergo quod per assimilationem que fit ad deum per gloriam habet [sc. viator] gloriam non formaliter et actu vel etiam effective sed dispositive et meritorie ut dictum est; modo dico quod peccatum veniale non tollit gloriam quantum ad suum esse dispositivum et meritorium sed quantum ad suum esse formale et actuale'.

The third main tract, *De intellectu et specie* (which in the upper margins is continuously called *de speciebus*) comprises ff. 229ra, line 11 to 242vb, line 29, and is followed by the short additional question *Utrum demones* (f. 242vb, line 30 to 243va, line 8). The final tract *De voluntate et intellectu* is found on ff. 243va, line 9 to 275va. On the blank column 275vb, line 6 a later hand wrote 'primus gregorij', while at the bottom of the page one can read the words 'et sic Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis' written in still another medieval hand.

P = **PARIS**, Bibliothèque Nationale lat. 3157 — formerly Dupuy 1119; Regius 5675; at the bottom of f. 1rb the number 586 occurs; all these indications are found in a nineteenth century hand; in the upper margin the earlier number of the Bibliothèque Royale (MCCCXXXI) has been erased — is a parchment manuscript of 125 folios in two columns (270x200 mm., the number of lines considerably varying in the different hands). It seems to date from the first decades of the fourteenth century (a detailed description is found in Macken I, 543-546 and a concise one in the library's *Catalogue général des manuscrits latins* IV, 1958, pp. 247-248). It is of unknown origin, but was written in a littera rotunda characteristic of the South of France by different hands. It has no colophon. Throughout the text another contemporaneous hand (let me call it **Pc**) made a great number of corrections, part of which seem to go back

to a somewhat older text witness of Harvey's work. Sometimes, however, **Pc** makes the impression that the scribe himself filled in gaps on his own initiative by offering some would be 'corrections', which on occasion seem to testify to his lack of understanding the matters discussed.

A fourteenth century hand wrote on the verso side of the first paper cover a tabula articulorum of the fourth tract, here indicated as *De voluntate*: 'Isti sunt articuli qui in tractatu de voluntate continentur cum suis responsionibus'. It seems as if after art. XXIII four other articles have been added because the four opening lines of the additional article are erroneously prefaced by the numbers XXIV, XXV, XXVI and XXVII: 'Queritur obiecto movente voluntatem/ de modo quo voluntas movetur/ a quo moveatur/ quod in potestate voluntatis sit …' and so on.

The same hand added (f. 125vb) a tabula articulorum concerning the tract *De intellectu*, but remarkably opens with the question on venial sin: 'Isti sunt articuli qui in tractatu de intellectu cum suis responsionibus continentur. Primus est utrum peccatum veniale possit animam a gloria retardare. Secundus est utrum anima separata cognoscat se et alia per seipsam an per speciem'. At the end the usualy annexed *Utrum demones* question is missing; this omission has been noted but not remedied. Next this list mentions four other items: 'Utrum sit ponere <in> intellectu speciem intelligibilem que sit alia ab actu intelligendi. Quomodo talis species se habeat ad habitum qui dicitur intellectus. Quo<modo> se habeat verbum ad actum intelligendi. Quo<modo> contingit aliquid denominari tripliciter pro(!) aliquam formam'.

The diverse tracts figure in this manuscript in the following order: *De formis* occurs on ff. 1ra-22rb; column 22rb is after 11 lines blank with in the right margin the note 'Hic incipit secundus tractatus de esse'. The second tract opens without title but with a rubrica on f. 23ra and ends on f. 39rb, line 8. It is followed (ff. 39rb-40vb) by the single question *De materia et forma*, which opens without title and winds up on f. 40vb, line 3. After one blank line a different hand continues (lines 5-34) with the small tract on venial sin, which like in our Bordeaux manuscript interrupts the text of *De quattuor materiis*. On line 35 of 40vb up to f. 68rb, line 32 the same hand provides us with a copy of *De intellectu*, without the title but as usually opening with a rubrica. It is followed (ff. 68rb, line 33- 69vb, line 8) by the additional question *Utrum demones*. Finally, the copy of *De voluntate et intellectu* figures f. 69vb, line 9 (without title, but with a rubrica) up to f. 125r, line 16, followed by EXPLICUIT.

V = Biblioteca Vaticana, *Vat. lat.* 859 is a collectaneous parchment codex of 182 folios of unknown origin, and written in different handwrit-

ings all of the early (or first half of the) fourteenth century. It has been meticulously described and analyzed in Macken II, 806-811. The folios 118-151 contain no works of Harvey's.[5]

Folios 1r-98r contain several treatises of Harvey's hand, but in a rather disorderly way. It is owing to its relatively unique position as a text witness for *De quattuor materiis* (see p. XXII f.) that this manuscript should be taken into serious consideration. The tracts that belong to *De quattuor materiis* figure from f. 15ra onwards to f. 98rb, line 13 and are all written by the same hand in one of the first decades of the fourteenth century. They are preceded (ff. 1-14) by Harvey's tract *De voto religiosorum* (without any title), which is written in a different handwriting of the same period[6] and apparently was later on added to the present codex. At the end it has an explicit: '… ubi dicta questio istius 12 quolibet directe est soluta et omnia que in ea sunt posita. Explicit'.

In the upper margin of f. 15r we find the title 'Herveus de 4 materiis'. The tract *De intellectu et specie* is found in a medieval hand different from the scribe's. This tract (which certainly is the third tract of *De quattuor materiis*; see below) figures from f. 15ra (with a great rubrica) onwards up to 35rb, line 46, without any explicit. The text contains an important note on the author. In the upper margin of f. 22r (where Harvey's proper refutation of Henry's position begins) we read 'De speciebus. Determinatio Hervei bach<alarii> parisiensis[7] contra magistrum henricum de gandavo'. At the end of Harvey's discussion of the questio prima the same scribe adds (in the margin of f. 24rb) the warning 'hic deficiunt quedam', without any reference to a correction. The *De intellectu* tract is followed by the additional short tract *Utrum demones* (ff. 34va, line 34 to 35rb, line 46).

In the upper margin of 36r the next tract *De esse et essentia* is indicated as 'Herveus de ente(!) et essentia' (which label is repeated in each of the upper margins of the recto pages). It runs from f. 35rb, line 36 up to 48rb, line 22. On f. 40r a medieval hand wrote 'De essentia et esse in creaturis. Determinatio Hervei bach<alarii> par<isiensis> contra gant'.

Then the additional tract *De materia et forma*, which also in the other manuscripts immediately follows *De esse et essentia*, abruptly begins

5. Instead, John of Paris, *Correctorium corruptorii* (ff. 118ra-151ra) and an incomplete copy of Johannes Picardi de Lichtenberg, *Questiones disputate* (ff. 151ra-182vb) are found. In the upper margin of f. 151ra, a contemporaneous hand wrote Frater Johannes de Lecthinberg(!) lector coloniensis postea bachillarius(!) parisiensis 38 questiones scriptas determinavit colonie.
6. This scribe has a conspicuous preference for ligatures, such as of *ct*, *st*.
7. Unlike Stella (1959, 135) Macken misreads *parisius fratris* for *parisiensis*. Notice that in both notes the bachelor Harvey is not called frater.

(line 23) without title, but after the warning in the margin 'notandum quod in herveo hic aliquid deficit', the missing text of *De materia et forma* is supplied in the margins of ff. 48r and 47v respectively, and introduced by the words 'et verum est. Predicto primo quolibet…'. The text winds up on f. 48vb, line 44.

In the upper margin of f. 48v the next tract is announced as 'Herveus de intellectu et voluntate' in the same handwriting as that of the other marginal notes. It comprises ff. 48vb, line 46 (line 45 being left blank) up to 82vb, line 15, where the text winds up without any explicit or colophon. At the end of this tract, in the author's refutation of Henry's nineteenth question, the bottom margin has the note 'ista questio non est bene correcta quia exemplar incorrectum est'.

Then the same scribe continues with a copy of *De formis* qq. 3ff. The omission of the two opening questions is not indicated. On the contrary, the omission is justified, so to speak, by the marginal note 'Materia de Xto'; this is in fact an adequate label for the christological questions 3-8 found on ff. 82vb up to 84va, line 38. In the next line our scribe proceeds with the remaining part of *De formis*, viz. q. 9, which extensively deals with the problem of the plurality of forms, and then the qq. 10-13, which again discuss christological matters, with the seeming exception of q. 12 discussing the ontological status of the rational soul in man. However, the themes of both q. 9 and q. 12 jointless fit in with the doctrinal accounts of the preceding questions, so the label 'materia de Christo' was added by the marginal hand with good reasons. The text of *De formis* ends on f. 98rb, line 13 without explicit or colophon. The only indication that the texts pertaining to *De quattuor materiis* are complete is that the three following lines are left blank and that the next treatise is written in a different hand and opens with a big rubrica. This important treatise offers another, extensive treatment from Harvey's hand on the ontological status of the forms. It occurs in this manuscript from ff. 98r, line 17 up to 118ra, line 32 under the ambiguous title 'Tractatus Hervei de formis'. It will be edited in an *Appendix* to the present edition and dealt with in our introduction to *De formis*, section 4.42 below.

Returning now to the first portion of the manuscript, the text concerning the diverse tracts of *De quattuor materiis* is neatly written by an apparently inaccurate copyist, unless the many textual omissions are the result of homoioteleuta errors of the scribe's exemplar. Be this as it may, the present copy of Harvey's diverse tracts against Henry of Ghent's theological and philosophical positions appears to have been sedulously collected from a source which in the margin of f. 48vb is indicated as 'the (authorized?) Herveus text' ('notandum quod in herveo hic aliquid defi-

cit'). As a matter of fact, throughout the work the titles of Harvey's several questions are mentioned in the upper margin, e.g. f. 15r: 'H<erve>i utrum s. intellectus se et ea que in ipso sunt per essentiam … q. 4'(sic!); f. 16r: 'H<erve>i utrum in visione beata de deo formetur verbum q. 5', and so on. Likewise the diverse tracts are often themselves designated as 'Herveus de….'.

2.2 The present selection

The editor of the present complete edition of *De quattuor materiis* is not compelled to set foot on terra incognita. Harvey's polemics against Henry of Ghent has drawn the attention of several historians of medieval thought. As early as 1959 Prospero Stella made a meritorious edition of part of the refutatory section of the tract *De intellectu et specie*, viz. the introductory portion discussing some preliminary basic opinions and also the qq. 5 and 7. Stella made use of our manuscripts **B** and **V** (he did not know our **P**) together with the manuscripts Cambrige, Gonville & Caius 516/302, Vatican Library. Borgh. 315, Venice Marciana, Z. lat. 139 (=2010), and Worcester, Cathedral 69.

Stella rightly observed a great deal of omissions in all these manuscripts, most of which are clearly a result of homoioteleuta. Fortunately enough, the manuscripts often come to one another's assistance in that they do not always share an omission. Stella had (*op. cit*. p. 134f.) good reason to assume that they all go eventually back to an exemplar that is not the original exemplar or an authorized apograph. Furthermore his careful apparatus criticus (which I have been able to exhaustively check for our **B** and **V**) supports his main finding that the extant text witnesses divide into two clearly divergent groups, one of which is only represented by *Vat. lat*. 859 (our **V**). Our manuscripts **B** and **P** (which are both close to *Vat. Borgh*. 315) belong to the other group together with Venice Marciana, *Z. lat*. 139 and the two from Worcester Cathedral and Cambridge, Gonville & Caius, which also show remarkable resemblances.[8]

My own editorial experiences with **B**, **P**, and **V** corroborate Stella's findings, including his observations concerning the carelesness of the respective scribes of (the exemplars) of the six text sources he made use of.

The reliability of **B** is sometimes supported by some compositional evidence. For instance in *De voluntate et intellectu*, **B** has two capita (347 and 348 in the present edition of the fourth tract) containing two objec-

8. See the stemma codicum in Stella, p. 134. In the second group the Venice manuscript seems to take a relatively isolated position, particularly compared to the strong mutual ties between the trio Bordeaux, Paris and Vat. Borgh.

tions in an order different from that found in the other manuscripts, whereas the refutation (in capp. 355-356) in all of them corresponds to the objections' order as occurring in **B**. This suggests that in trying to correct the omission of cap. 347, the copyist of the exemplar that anyhow is at the basis of **P** and **V**, inserted it after 348. In addition, many times **B** alone has the correct reading, such as in *De formis*, cap. 24: *omnino* instead of *non* in **PV**. At other times **B** alone has a wrong reading or an unfortunate omission, e.g. at 24, 7: *passionem* instead of *possessionem*. Furthermore, **B** seems to be inclined to use rather unintelligle abbreviations (particularly at the end of *De voluntate et intellectu*, when presumably fatigue made itself felt), which are sometimes clarified by the manus corrigens **Bc**. For other pecularities see the following observations about **P** (**Pc**), and **V**.

As clearly appears from our critical apparatus, the position of **P** (not used by Stella) is peculiar in that it rather frequently has some bad, sometimes even abstruse readings, e.g. quite frequently *veritas* instead of *unitas* (and this, mind you, while the author's focus continuously is on the substantial form's oneness). Fortunately, its manus corrigens (**Pc**) presents many corrections. Two things are noticeable, however, in this respect. Firstly, **Pc** seems to stem from a codex that the other copyists did not have at their disposal, so **Pc** should be given a separate place in a stemma codicum. Secondly, **Pc** on occasion seems to interfere in the text while operating of its own accord, sometimes in a superfluous manner (*inter alia* by simplifying complex abbreviations) or even rather unfortunately, e.g. in *De formis* 75, 1, where it changes the correct *exemplum* into *argumentum*, or in 147, where it replaces the correct *positio* with *ratio* (which is the reading in **B**, for that matter). On the other hand, **Pc** apparently did not feel the need to correct the clumsy *evaginationibus* in cap. 168.

Sometimes **PV** share a mistaken reading and **PcVc** its correction, e.g. in cap. 44 reading *causaretur* instead of *corrumpitur*; in cap. 77, 3-4 a similar situation occurs, this time with regard to an omission in **BV** and its emendation in **BcVc**. In other cases, however, only **Pc** corrects a common omission, e.g. in 65, 4. To be fair, sometimes it is only **P** that has the correct reading, as in 211, 8 *aeris* where **B** reads *actu* and **V** *animalis*; or at 236 *truffatoria* where **BV** read *transitoria*; likewise at 315, where **P** correctly has *nature communi*, and **BV** *nec convenit*. Another specimen occurs in capp. 211ff., in a context where now and then **P** is attentive enough to avoid the otherwise common confusion in **BPV** between *existentia* and *essentia*.

Manuscript **V** sometimes has our text in a slightly different wording. To confine myself once more to a few examples from *De formis*, at cap.

18 we find *corporis et anime* instead of *anime cum corpore* in **BP**; in 19: *ex unione* besides *per unionem* in **BP**, and other, similar, innocent alternatives, e.g. in 37: *non est recurrendum* instead of *vanum est recurrere* in **BP**. Sometimes, however, **V** presents useful corrections of the text handed down in the **BP** tradition, e.g. capp. 21, 8; 23, 2-3; 24, 1; 52, 7; likewise in 42, 9: *et non* instead of *nec* in **BP**. Remarkable specimens are found in cap. 67, where **V** reads '… defluxus sanguinis et spirituum vitalium a corde, quibus defluxis, remansit cor …' and **BP** have the unintelligible *accedentibus*; or at 83, 7: *conceptibus intellectus* in **V**, where **BP** have *conceptionibus intellectis*; cf. at 88, 1 *compositum* instead of *composita* in **BP**. In 114, 4 **V** has the correct *subsistentie* where **BP** read *essentialia*. Also at 119, 2 the correct enumeration *punctus*, *linea* in **V** should be mentioned, where **BP** read the senseless *puncta linee*. At 185, 8 **V** reads *totus* instead of the incorrect *corpus* in **BP,** and in 186, 5 it correctly reads *nutriri* instead of *mixtum* in **BP**. Sometimes **V** shares the correct reading with **Pc**, e.g. in 27: *diversum* instead of *divinum*; in 44: *accidentaliter* instead of *actualiter*; in 179 *admittentem* instead of *adnuentem* (**B**) and *adunantem* (**P**). Likewise it correctly reads in 193 *commodum cordi* instead of *commovendum cor* found in **BP**. At 377, 1 **V** correctly has *omnino* against *non* in **BcP** (and its omission in **B**). In 416 a strange omission in **BPV** is rectified by **Vc**, where **B** on its own initiative attempted to solve the problem otherwise. — On the other hand, **V** of course has its own erroneous readings, and also contains obstinate errors, such as *contrarietas* instead of *corporeitas* (on many occasions); see for the rest our observations concerning **B** and **P**.

On more than one occasion, however, all three our text witnesses **BP** (including **Pc**)**V** present a patently incorrect reading. E.g. at *De formis*, cap. 151 they are persistent in reading *naturali(s)* and *naturalem* instead of *materiali(s)* and *materialem*. Further they often confuse *essentia* and *existentia*, e.g. in capp. 211ff. (where **P**, as we have observed before, sometimes does avoid this confusion). More can be said against our three manuscripts. The abbreviations for *quam* and *quod* are frequently interchanged, as are seemingly *etiam*/*et/autem/vero*, *nichil* and *vel*, *simpliciter* and *similiter*. They also frequently omit words such as *in* before words like *intellectu* and others beginning with *im-* or *in-*, or *quando* after or before *quod*. In cap. 180 they unanimously suffer from an omission in their exemplar that has given rise to various corrupt readings; see the apparatus criticus *ad loc*.

All in all and with all due reservations, the present editor considers it sensible to base this edition of Harvey's work upon **B**, **P** (including **Pc**) and **V** in order to obtain a fairly reliable text. Further support will be

presented below, where the manuscript evidence as found in the respective tracts of *De quatuor materiis* is in order.

3. De quattuor materiis. *Components. Their titles and general subject matter*

Harvey's critical study of a series of controversial issues as dealt with in Henry of Ghent's *Quodlibeta* consists of four main tracts to which two short ones are added, each one of which discusses just one single question cognate to the foregoing. The collection has the following components and deals with controversial themes of the period, which were also examined in the author's Commentary on the *Sentences*:

I *De formis*. This tract is devoted to the controversy about the plurality of forms. It deals with 13 questions selected by Harvey from Henry's *Quodlibeta*. First these questions are taken over from Henry's text in an abbreviated form, most of the time with some critical remarks about Henry's verbosity or lack of clarity. Then follows Harvey's refutation of Henry's positions and his arguments, which is prefaced by an exposition of the doctrinal background upon which the diverse positions are based. In this context, the first three questions are dealt with by Harvey without explicitly articulating them. Finally the author proceeds to discuss the remaining ten questions more explicitly, one after the other.

II *De esse et essentia*. In this tract the author deals with another vexed issue so divisive of the academic ranks of the period, viz. the hotly debated controversy about the proper ontological relationships between being and essence. Five questions preliminarily come up for discussion in a way similar to the one found in the previous tract. Then these questions are extensively dealt with, likewise preceded by an exposition of some fundamental viewpoints decisive for correctly evaluating the different positions on the matter at issue.

An annexum *De materia et forma* is added. Under this title nearly all the extant manuscripts present a short tract on the mutual relationships between matter and form, which specifically discusses the question whether or not matter can exist without form. *Pace* Macken (II, p. 1193 and I and II passim) it is beyond any doubt that this tract does not serve as a prolegomenon to the next tract on the intellect. Rather, it is in close keeping with the two foregoing tracts, in both of which the (putative) role of the form of corporeity (*forma corporeitatis*) is in the main focus of interest. Its sole subject is the possibility of matter existing without underlying any form. It is Herveus himself who added this question to the two

foregoing ones, because, he tells us, it discusses the same subject matter ('Istam questionem adiunxi precedentibus quia loquitur de eadem materia cum eis').

III The third main tract is on the intellect and the role, if any, of the intelligible species. It is in nearly all manuscripts entitled *De intellectu et specie*(*bus*). It contains 18 quodlibetal questions selected from Henry's work; they are presented in the usual abbreviated form and followed by Harvey's answers, which once again are introduced by an extensive exposition of preliminary topics that, the author avers, cannot be disregarded. Likewise an annexum is added which discusses a closely related topic, viz. whether demons are able to become aware of our secret thoughts (*Utrum demones videant cogitationes nostras occultas*). Like the previous annexed question on matter and form it comprises just one article.

IV The final tract is devoted to the different roles of the intellect and the will. In the manuscripts it goes under the labels *De intellectu et voluntate*, *De voluntate*, or *De voluntate et intellectu*. It has 23 questions, which are dealt with in the same manner as those of the foregoing tracts: first an abbreviated version thereof, then Harvey's refutation of the positions held by Henry, which is once more prefaced by an exposition of the basic questions concerning the act of the will and its liberty.

It is not all that difficult to establish the correct order of the four main tracts. As clearly appears from the extant manuscript evidence (see our analysis before), *De esse et essentia* is considered the second main tract after *De formis*. In addition, after the last sentence of *De formis*, the marginal hand of our Paris manuscript (**Pm**) wrote 'Hic incipit secundus tractatus de esse'. Also the order of the two tracts on the intellect and the will as the third and the fourth, is obvious enough and has in fact never been regarded as doubtful.

The opening lines of the four tracts, the second and third in particular, are worth noticing. *De formis* opens in the usual way with 'Magister Henricus in primo suo Quolibet querit questione prima …'. *De esse et essentia* has 'Eodem vero primo Quolibet questione nona querit [supply Henricus] utrum …', whereas the foregoing *De formis* winds up with a discussion of the 12th question of *Quolibet* XII. So originally the second tract appears to have been without an explicit compositional link with *De formis*, but instead makes a fresh start. The third tract, *De intellectu et specie* has opening lines resembling those of the second: 'Eodem primo Quolibet questione duodecima querit utrum …'. Again the opening line has no reference to the second's final question, which was in fact taken from *Quolibet* XI. This resemblance seems to underline their mutual link, which was already suggested by their common notes on the author's

bachelorship. Things are somewhat different, however, in as far as the fourth tract is concerned. It is true, it likewise takes its starting-point from a question of *Quodlibet* I, but unlike tracts two and three, its opening line does not seem narrowly connected to the foregoing tracts: 'Queritur in primo Quolibet decima quarta questione que sit altior potentia …'.

The titles of the different tracts vary in our manuscripts. Macken (II, 1195) rightly remarks that in general copyists are inclined to use abbreviated titles, and we should therefore prefer the composite denominations to the shorter ones. So *De intellectu et specie* is preferable to *De intellectu*, as is *De voluntate et intellectu* to *De voluntate*.

The general contents of the four main tracts clearly come to the fore in the exordium of their respective refutatory parts. So *De formis* is about the problem usually indicated as *De unitate forme* or *De pluralitate formarum*: 'Positis his questionibus quas iste homo tractavit de unitate forme, intendo nunc dicere de eis que sentio'.[9] In *De esse et essentia* the author prefaces his own position with: 'In his stant dicta istius hominis de differentia ipsius esse et essentie'. The critical mass, so to speak, of *De intellectu et specie* is designated by Harvey as the problem area concerning intentionality, particularly the question whether an intelligible species should be assumed as distinct from the intellective act: 'Omnes iste questiones pro magna parte mote sunt ad investigandum utrum sit ponere in intellectu speciem intelligibilem que sit alia ab actu intelligendi, et quomodo se habeat talis species, si ponatur, et verbum et actus intelligendi et habitus qui dicitur scientia'. Finally, the proper content of *De voluntate et intellectu* is presented as a discussion of the difficult issue concerning the will's proper nature and activity and its liberty: 'Quia omnes iste questiones mote sunt propter difficultatem que est de motu voluntatis et eius libertate: ut melius ista solvantur et intelligantur et ut melius sciatur natura voluntatis, hic oportet videre primo de obiecto voluntatis et iuxta hoc de obiecto intellectus; secundo de modo quo voluntas movetur, tertio a quo moveatur; quarto quomodo habeat in potestate suum actum'. As a collorary, the phrase 'et iuxta hoc de obiecto intellectus' makes it plain that in the fourth tract the intellect's nature is the secondary subject, so the title *De voluntate et intellectu* should be given preference to *De intellectu et voluntate*.[10]

9. Notice that the two titles are short for *De unitate forme substantialis in eodem supposito* and *De pluralitate formarum substantialium in eodem supposito*, respectively.
10. Pelzer (1913), 370, n. 4; Macken II, 1196. However, I do not agree with their choice of *De variis materiis* instead of *De quatuor materiis*; see below.

4. *Title and date of the complete work*

As we have seen in our analysis of the manuscripts, the collection of Harvey's polemical works against Henry of Ghent has been given different titles, most of the time *De quattuor materiis*, sometimes *De variis materiis*, once *De aliis materiis*. The Stamser catalogue reads (II, 228, nr. 17) 'Tractatus contra Henricum de Gande ubi impugnat Thomam'. The last label is not evidenced elsewhere and is not entirely to the point either, especially because it supports the erroneous suggestion that Harvey was a full-blooded Thomist who in no detail deviated from the Master, let alone ever in primordial points of view. An attentive reading of the texts would lead to the conclusion that Harvey went his own way, even with respect to the most controversial issues of the period, including Aquinas' opinions about them.

Macken joins Pelzer in rejecting the ancient label *De quattuor materiis* as inadequate because it does not cover a tract like *De religiosis* (and *De peccato veniali*, one may add), the latter being found rather early in some text witnesses together with the four main tracts. So Macken eventually opts with Pelzer for *De variis materiis* (found in the Venice manuscript; see above), despite his (right enough) predilection for the label *De quattuor materiis* as being more representative of the doctrinal body of the four tracts. It should be noted again that the two short additional texts (our *Annexa*) doctrinally fit in well with the scope of the complete work and are clearly in keeping with the foregoing expositions on this account.

When it comes to finding the correct label, the lack of any proper explicit or colophon in the extant manuscripts is a real set back. This all the more applies to the occurrences (only in the Vatican manuscript, *Vat. lat*. 859) of the labels 'Determinatio Hervei bachalarii parisiensis contra magistrum henricum de gandavo (contra gant.)', in two of the tracts. The use of the term *determinatio* in a context in which the author is introduced as a bachelor rather than as a magister, could lead one astray by suggesting that these two tracts are the outcome of a so-called 'examen determinantium', which marked the transition between the first to the second stage of a student's career.[11] It is highly unlikely, however, that any such

11. With the development of a structured curriculum for the faculties at the university, the terms *determinare* and *determinatio* came to refer to this transitory period. As a matter of fact, the advanced student could ask permission to proceed to the 'examen determinantium'. Once he had obtained the 'licentia determinandi,' the student *eo ipso* was created a baccalarius and in this capacity he was able to take the master's role and determine disputed questions by himself. See Weijers (1987), 338-340; 348-355; 404-407; Weijers (1995), 41-50; Weijers (1996), 117-127. Also Teeuwen (2003), 33; 89; 250-252; 258.

examination should extend to vast subject matters such as those of the tracts *De esse et essentia* and *De intellectu*. More importantly, it makes good sense to assume that Harvey, who as a magister artium entered the Dominican Order, then went on as a new frater to study theology at the stadium of the convent of Saint Jacques. Notice that as early as 1259 the statutes of the Dominicans prescribed the organization of disputed questions. It is true, the *modus procedendi* coming to the fore in *De quattuor materiis* does not give us any hint of being a reportatio of a full-fledged disputatio, including the performances of an opponens and a respondens. Rather it is an account compiled by the magister of his own critical discussions of controversial quodlibetal questions and their solutions as advanced by a colleague of an entirely different genius, each of which winds up with a determinatio magistralis.[12]

Anyhow, the precious notes found in *Vat. lat*. 859 (our **V**), ff. 22r and 40r (see above, p. XIX) seem to ascertain the academic status of at least two of the tracts of *De quattuor materiis*, viz. *De esse et essentia* and *De intellectu et specie*. Strictly speaking, the appellation 'determinatio' is only used for the second and third tracts. The first tract, *De formis*, most likely goes back to the extensive *Tractatus de unitate forme* Harvey is commonly supposed to have written in approximately the same period (1301). The resemblances of the technical approach to the subject matters found in *De formis* as well as in the fourth tract *De voluntate* could easily lead people to bring the entire set of quodlibetal questions together and present them as 'determinationes' by master Harvey Nedellec.

De quattuor materiis fairly represents the main philosophical issues which came to hold the attention of the academic scholars during the thirteenth century. The tracts *De formis* and *De esse et essentia* together with the annexum *De materia et forma* deal with matters of ontology. The second cluster made up by *De intellectu et specie* and its annexum *Utrum demones* is about epistemology, whereas the third one (comprising *De voluntate et intellectu*) is focussed on anthropological matters surrounding the human faculties, the free will in particular.

12. For the development of the disputed questions practice, their structure and educational objectives see Bazàn (1985, referred to in Weijers 2009, p. 270). Also Weijers (2009), 42-102. The Oxford collection of disputed questions dating from 1300-02 and edited by Little & Pelster (1934) from Ms. Worcester, *Cathedral Library* Q 99 (see Weijers 2009a, p. 58ff.) can be regarded as also being representative of the doctrinal structure of *De quattuor materiis*, if only the explicit occurrences of opponens and respondens are ignored. Also the subject matter ('Queritur utrum essentia sit indifferens ad esse et non esse') comes close to Harvey's work; see e.g. his *De esse et essentia*, q. 2: 'Utrum aliqua essentia se habeat per indifferentiam ad esse et non esse'.

The collection, which in nearly all the extant manuscripts is designated as *De quattuor materiis* is commonly dated between 1302-07, the latter year being the one in which Harvey became *magister actu regens in theologia* in the Dominican convent of Saint Jacques. This is not to say that the components of the collection are not of an earlier date. The fourth tract, *De voluntate et intellectu* contains an interesting clue to date it back to the late 1280s, before Henry's death (1293), that is. In Part II, chapter 319 (of the forthcoming edition) the author is complaining about his opponent's lack of clarity. While Henry seems to apologize for his sometimes using a veiling, indistinctive exposition ('quoddam involucrum'), as a result of which in the issue under discussion he has failed to clearly distinguish between 'error' in its proper and large senses, Harvey sneers that his opponent is only baffling and disorienting his readers, which he has always done and will keep doing as long as he will live:

> *De voluntate et intellectu*, II, cap. 319: Quod autem dicit in primo *Quolibet*, quando dixit quod simul est error rationis et malitia voluntatis, et si voluntas recta, et ratio recta, et si voluntas obliqua, et ratio obliqua, quod ibi locutus est de errore in quodam involucro, non distinguendo de errore proprie dicto, qui est falsa extimatio, et de errore large dicto, qui est vacillatio — si intelligat se dixisse de hoc in quodam involucro, quia scilicet non manifeste habetur ex verbis suis se intellexisse de errore proprie dicto, omni homini videnti verba sua et ea recto oculo aspicienti credo palam esse ipsum dicere falsum, quia ibi dicit quod consentiens in peccatum, etsi proferat verba sapientis et recte rationis, tamen non tenet mente; sicut ut ebrius talia verba dicit ! Si autem intelligat se dixisse in quodam involucro, idest satis confuse et inordinate, et ad hoc dico quod hoc est valde verum; et non solum quantum ad istud dictum sed etiam quantum ad omnia que per totam vitam suam exquo incepit loqui in theologia dixit quantum ad ea que inveni scripta de eo. Nec credo quod ipse umquam sit recessurus ab isto involucro.

Considering that none of our text witnesses contains a full-fledged colophon nor any trace thereof, we can presume that Harvey never officially edited an authorized version of the complete collection of the tracts. The two 'determinationes' on being and essence and on the intellect may well have come into circulation first, possibly supplied with *De formis*. The addition of the most extensive tract on the will may eventually have led an editor (or Harvey himself?) to label the entire cluster with the unspecified title *De quattuor materiis*. When supplying the collection with some extraneous ingredients such as *De peccato veniali* or *De voto religiosorum* a conscientious copyist may have changed the title into *De variis materiis* (or *De variis aliis materiis*; see p. XXVII above).

With all due reservations I would propose to entitle Harvey's polemical work against Henry of Ghent *De quattuor materiis sive Determina-*

tiones contra Henricum de Gandavo, and date it (as usual) between 1307-09. The publication of the work nicely fits into the picture we have of the first decade of the fourteenth century, when many a scholar set out to actively participate in the ongoing debate on the correct ways of dealing with philosophic and theological matters and regarded the confrontation with some leading thinkers who still were influential about 1300 (the trio Thomas Aquinas, Henry of Ghent, John Dus Scotus, in particular) the better way to this end. Harvey seems to have joined the anti-Ghentian scholastic mainstream of around 1300 that coloured the controversial discussions of the period.[13]

13. Harvey defended the Aristotelian-Thomistic mainstream first against Henry of Ghent and James of Metz, then against Duns Scotus, Durand of St. Pourçain and Peter Auriol. About the same time his Oxford confrater Thomas of Sutton supported this anti-Augustinian mainstream by opposing Thomistic doctrines to the new theology/philosophy propagated by his fellow-countryman Scotus. Cf. Gilson, 738, nn. 93-94.

TRACTATUS DE FORMIS

INTRODUCTION

5. *The plurality of forms issue. Its general background*

Gilson rightly posits (416ff.) the problem of the plurality of forms in the broader (mainly theological) context of the debates over the nature of the human soul. The core philosophic problem was a matter of anthropology: how should we account for the decisive diversity really existing between man and non human animals? Some people were of the opinion that the human soul was a complex unity composed of three different substantial forms, others stuck to only two, the rational soul and the form of corporeity, thus opting for a more moderate solution which nonetheless sufficiently recognized the radical disparity between man and brute animal. Still others, who did fully admit the disparity, worried about the ontological nature of a compound supposedly made up by distinct forms; is it perhaps rightly considered by others an aggregate rather than a unity? The theological impact of such philosophic questions is obvious. What to think about the substantial unity of body and soul, the immortality of the soul, not to mention the specific christological problems around the Eucharist or the nature of Christ's body during the period between his death and resurrection (*in triduo*)?

In the scholarly discussions of the first half of the thirteenth century the plurality (or rather the dual) thesis was predominant.[14] As time went on, the problem area expanded in that scientific aspects (namely embryogeny and other biological data from Aristotle and consequently Aristotle's authority itself) became involved, which only managed to complicate the problem even further, especially because the theological lore of the separate creation of the rational soul by God was at stake. If the rational soul should possess such a high status, how should we explain,

14. Cf. Lottin (1932) and Pattin (1975).

then, its relationship to man's bodily nature, not only in Christ but in other human beings as well? The peacefulness of the earlier discussions which is rightly underlined by Gilson, was bound to end in less irenic debates, not so much as a result of the more complex problem area as of concomitant factors, such as the tension between Augustinism and Aristotelianism and the response to the theological reformation by Thomas Aquinas, which appeared to make pagan thought decent. In addition, the official adoption by the Franciscan Order of (the Franciscan) William of La Mare's *Correctorium* of the (supposed) errors advanced by (the Dominican) Thomas Aquinas, contributed to an emotional, rather than a doctrine-oriented antagonism between the two religious Orders. Thus doctrinal controversies (such as that about the plurality of forms) ran the risk of unduly hardening.[15]

The turn may well be brought home by opposing the peaceful way in which about 1230 the adherents to the unity (minority) thesis were approached by the opponents, each of the diverse views being honourable speculations which were to be opposed but did not deserve disdain or derision. An Oxford master like John Blund, for instance, about 1230 could say without any problems that the rational soul is the only substantial form in man. About the same time a more influential master, Philip the Chancellor in his *Summa de bono* had no trouble in supporting the unity view with a flowery comparison: just as the oneness of a light beam is not jeopardized by its being made up of two or three distinct light beams, so the distinctness of the vegetative, sensitive souls (which man has in common with non-human animals, to be sure) and the rational soul does not detract anything from the unity of the soul in man. For that matter, Philip peacefully combined the defence of this view with his favouring of an alternative view, maintaining the oneness of the rational soul as such in man, whereas the three forms, vegetative being, sensitive being and rational being should be considered three distinct powers rooted in it as one single substance.[16] Most of the time the supporters of the oneness thesis did not stick to one single explanation, as their opponents were not attached to one single interpretation either.[17]

15. The Franciscan John Peckham obviously had no problem in renewing the doctrinal condemnation pronounced by Kilwardby, his predecessor on the archiepiscopal seat of Canterbury. Doctrinal diversities were indeed concretely translated by John into a generic oppositional attitude existing between the two Orders, viz. the Augustinism (including the sensibility for Neoplatonism) of the Franciscans and the Aristotelianism of the Dominicans. See on the tension between Augustianism and Thomism also Ehrle (1889b) and Makaay, 161-168.
16. See the analysis of the discussions on account of the soul's nature in the *Summa de bono* in L.W. Keeler (1937), 32-39.
17. Lottin (1932), *passim*.

The condemnations of 1277 are rightfully regarded as a landmark because they have been the unmistakable turningpoint in the attitude of many theologians towards philosophy. It surely did not result in a strict opposition between theology and philosophy. Rather the issue was for someone to choose the right route to reach the truth and man's well-being, being fully aware that it was not a matter of choosing philosophy or theology but simply between adequate and inadequate thinking, whether philosophical or theological. Significantly enough, even in the eager altercations around the forms controversy, including theological or ecclesiastical themes and arguments, the strictly philosophic considerations and logical/semantical acuity became the backbone of the academic performances. Opposite views were criticized as contrary not only to theology but to sound philosophy as well. As soon as Christian faith was at stake any controversy was good enough to frustrate or embitter the scholarly discussions. Overzealous theologians did not need ecclesiastical authorities to enter the scholastic battlefield.

When the bishop of Paris Etienne Tempier had to respond to the Pope's request (dated January 18, 1277) to ascertain by whom and where the erroneous views — the rumours of which had disquieted Rome — had been taught or written, he felt justified (instead of just sending the report he was asked for?), to solemnly condemn on March 7, 1277 no fewer than 219 propositions. It is because his reply to the Pope is nowhere documented, that some historians think that Tempier impetuously acted of his own accord (so to speak *motu proprio*). However, Gilson (406) and Thijssen (40-46) may surely be right that in doing so Tempier felt he was backed up by Rome, as must have been the Archbishop of Canterbury, Robert Kilwardby as well, who a few days later (March 18, 1277) practically endorsed the condemnation. Anyhow, in a letter dated April 28, 1277 the Pope (John XXI) prescribed measures implementing the Parisian condemnation. A previous consent of the Pope cannot be ruled out.

However this may be, the controversy about the one single form versus the plurality of forms was involved in the condemnation pronounced by Kilwardby, unlike the condemnation by Tempier, which contained no explicit allusion to the doctrine of the plurality of forms. Kilwardby's twelfth condemned proposition runs: 'That the vegetative, the sensitive and the rational (souls) are one single form'.[18]

18. The propositions condemned by Kilwardby 'in naturalibus' include: 2. Item quod forma corrumpitur in pure nichil. 3. Item quod nulla potentia activa est in materia; 5. Item quod est conversiva generatio animalium sicut elementorum; 6. Item quod vegetativa, sensitiva et intellectiva sunt simul in embryone tempore. 7. Item quod, intellectiva introducta, corrumpitur sensitiva et vegetativa. 8. Item quod substantia prima non est composita nec simplex. 12. Item quod vegetativa, sensitiva et intel-

His successor on the archiepiscopal seat of Cambridge, the Franciscan John Peckham himself adhered to the view that there is only one soul, yet with a threefold substance (*Quest. de anima*, 36ff. ed. H. Spettman). This made him assume a special (substantial) form of corporeity (*Quodlibetum romanum* 63-64 ed. F. Delorme). A *Disputed Question* written by Roger Marston describes an inception assembly (from about 1270) to which, apart from Peckham and Aquinas, about twenty-four other doctors attended (see Gilson, 417), Peckham apparently supported the plurality of forms thesis. In a letter to some cardinals of the Roman Curia (dated January 1, 1285) he recalls the fact that on that occasion Aquinas defended the doctrine of the form's oneness, at the same time humbly declaring that he was submitting his opinions in this matter to the examination and criticism (*libramini et lime*) of the theologian masters in Paris.[19] (Incidentally, as we know, Thomas stuck to his own view). It is important to observe that about as late as 1270 the subject matter was still was an open question in which the orthodoxy of the opponents was beyond attack.

Things changed after the 1277 condemnation. On April 30, 1286 archbishop John Peckham condemned in an eighth article the proposition "that there is in man only one form, namely the rational soul, and no other substantial form". This article was prefaced by a list of theological errors following from the condemned proposition. These heretical propositions pertained to views related to Christ's body during the three days between his death and resurrection.[20]

6 *The antagonists Henry of Ghent found on his way*

From 1277 onwards the controversies dominated the scolarly discussions. When investigating the discussion between Harvey and Henry of Ghent about the plurality of forms the reader necessarily keeps rumming into interventions *pro* and *con* made by other participants of the debate. Hence

lectiva sint una forma simplex. 13. Item quod corpus vivum et mortuum est equivoce corpus et corpus mortuum, secundum quod corpus mortuum sit corpus secundum quid. 16. Item quod intellectiva unitur materie prime ita quod corrumpitur illud quod precessit usque ad materiam primam; see Mandonnet (1908).

19. Quoted in Zavalloni, 215, n. 7.
20. All eight are found in John Peckham, *Registrum epistolarum* III, p. 921ff. and reproduced in R. Zavalloni (1951), p. 220, n. 25. We learn from an old chronicle that as early as on the occasion of his visit to the Cathedral Chapter at Oxford (October 29, 1284) Peckham convocated the Oxford masters and renewed Kilwardby's condemnation of 30 'opiniones erroneas et ridiculas quas ibidem magistri minus sane sentientes introduxerant contra documenta veterum philosophorum et sustinere nitebantur', referred to in Ehrle (1889b), p. 188.

it will be of some use to highlight the main controversial issues as advanced by various scholars. Three antagonists had a momentous part in the discussions of the period, including the dispute with Henry of Ghent, namely Giles of Rome, Giles of Lessines and Godfrey of Fontaines.

6.1 Giles of Rome's influence upon the discussions on the forms issue

The Augustinian Eremite Giles of Rome (Aegidius Romanus c. 1247-1316), who in 1276-77 as a bachelor taught in Paris, is bound to be the first to come up for discussion.[21] In 1278 he published (in reaction against the Parisian Condemnation by Tempier) a treatise *Against the Degrees and the Plurality of Forms*. In earlier writings, however, he had regarded the unitarist doctrine as not 'inconveniens' and reconcilable with the common view of the plurality of forms in animate beings. Even his indecisiveness seems to waver between cautiously speaking out as far as man is concerned and generally doubting on the correctness of unitarism.[22] The gradual development of Giles's position on account of the plurality/oneness thesis characterizes the general scholarly irresolution of that time. Later on he joined the supporters of the one substantial form in all animals, with the sole exception of man; this doctrine did not jeopardize the common theological doctrine about the human soul and the body of Christ. His focus on the theological controversial issues led him to make every effort to prove that it is precisely the assumption of the plurality of forms that raises theological difficulties, rather than the positions countered by the ecclesiastical condemners.[23] Eventually, he came to support

21. See also Zavalloni, 272-278.
22. In his *Super de anima* (before 1275), ch. 1 we read: "Tenendum igitur in composito esse unam substantialem formam. Utrum sit in quolibet composito, dubium est de homine. In quo utrum sint plures forme vel non, adpresens nichil determinare decernimus, quia exposcit scientiam altiorem. Cum enim de unitate formarum loquimur, semper hominem esse exceptum volumus". In *Theoremata de corpore Christi* (before Christmas 1276), prop. 47, ch. 2, his rejection is worded in general terms, it would seem: "Videtur quod ponendo unam formam in composito est facile tenere propositum. Tamen quia de veritate huius non constat, huic positioni non assentio". On account of Giles's doctrinal shyness see Hocédez, 473-477, and *Theorem* XIV, 90, 9-15, quoted in our note 32 below.
23. For Giles's attitude towards faith and ecclesiastical authoritities see Makaay, 196-199. For that matter, Giles was anxious enough not to tread on the opposers's toes, the more so because the plurality of forms view seemed to be more favoured by the ecclesiasical authorities. As early as in *Contra gradus* (II, 1) he writes: "Absit a cordibus nostris ut credamus excellentes doctores qui circa [contra *ed*.] gradus formarum contraria opinabantur, intendere aliquid dicere contra fidem. Bene ergo se habent per inquisitionem inquirere in quo differt positio circa [contra *ed*.] gradus formarum a positione qua ponitur in composito una forma tantum. Quo viso, apparebit nec istam positionem nec illam proprie et directe obviare catholice veritati et

the oneness thesis and to refute the opposite views with philosophical arguments, including Aristotelian authoritative statements related to the controversial issues. This strategic scheme of argument became representative of the further development of the debate,[24] as is patently clear from the *Correctoria* litterature and the polemical treatises going under the name *De unitate forme*.[25]

Some noticeable philosophic views frequently occurring in the later discussion include Giles's opinion about 'corpus' and 'corporeum'. He distinguishes (*Contra gradus* III,1) three usages of the term 'body': It is used to stand for either [1] the mathematical body as a three-dimensional quantity, or [2] the natural body, which is a physical subsistent entity, namely an animated body, or [3] in human animals, it stands for the human body taken as part of the substance man, and conceived as united with quantity and as deriving from it its own extension. Gilson reasonably supposes (418) that Giles was trying to find in the coincidental form of quantity a substitute for the substantial form of corporeity which, as we will observe time amd again, could not fail to be a stumbling stone in the debates between supporters of the oneness doctrine and their adversaries.

Another noticeable view of Giles's is about the mutual order between substantial forms, one rational (or rather conceptual), the other real. The conceptual order concerns that between generic/specific and singular forms, which in physical entities coincide so as to form a substantial unity, can be specified in accordance with the diverse ontological functions of the one single substantial form in making up the one substance. For instance, a numerically one and the same substantial form bestows to fire not only its being this individual thing but alo its being generically a body and specifically fire.[26] The real order, on the other hand, that is found between the forms is that between the perfect and imperfect ones in such a way that the former really contain the latter, including their

---

ecclesiasicis institutis". However, his prudential attitude could not prevent Tempier (as early as 1278-79) from applying to Giles the sanction announced by Kilwardby ("Qui sustinet, docet vel defendit ex intentione propria aliquid istorum predictorum: si sit magister deponatur ex communi consilio; si bachelarius, ad magisterium non promoveatur, sed ab universitate expellatur"). The bachelor Giles had indeed to wait for his magisterium until about 1285; see Makaay, 172-176.

24. See also Makaay, 191-194.
25. See Zavalloni, 223-231; 272-278.
26. *Contra gradus* II, 10: " (…) unum secundum rationem. Et talis est in formam generalem et specialem. Dicitur autem esse hic ordo secundum rationem quia eiusdem ad seipsum; idem enim ad seipsum realem relationem habere non potest. Sed una et eadem forma dat rei quod sit corpus et facit eam individuum generis, et dat ei quod sit corpus vel quod sit ignis, vel quod sit in aliqua alia specie et facit eam individuum speciei".

power. So elementary forms are less perfect than the forms of mixta, whereas lifeless things are less perfect than vegetative bodies, and so on. This real order is different from the conceptual one which only exists in the intellect in as far as it considers things according to their real common (universal) characteristics. Accordingly it is the order constitutive of the diverse real grades between the less perfect forms and the more perfect ones embracing them.[27] It may be clear that thus Giles is again trying to uphold the unique status of the one all-embracing substantial form as bestowing subsistent being to things, without denying or ignoring the ontological function of the lower forms it embraces. To put it briefly, the form of corporeity once again loses its supposedly subsistent nature.

Likewise Giles's comparative observations (*comparationes*) made in this same context and issuing from his focussing on the singular substantial form's various relationships — to wit, those to its own category, its matter, the compound, (the origin of) its accidents, and to other substantial forms, respectively — has frequenty been copied by other participants of the debate. The arguments taken from these observations are all intended to undermine the position of the (supposedly indispensable) form of corporeity.

Giles's influence on the development of the controversy in the 1280s was far from unambiguous. Giles later on (1285-86) felt compelled to officially withdraw what he in *Contra gradus* had written in support of the oneness thesis, as appears from a letter of Pope Honorius IV to Ranulphus Bishop of Paris.[28] In his *Quodlibet* V, q. 19 (written 1290) we read "De homine utrum sint ibi plures forme, in nostris dictis sine dubio delinquimus". In particular, he made every effort to more efficaciously explain than before his view of the difference between matter's extension and the extension of quantity, and his identification of matter's extension with matter itself, both of them upheld in *Contra gradus* II, 2. He does not desist from more than once denouncing his previous defence as not fully considered and dubious.[29] He now prefers to claim that matter's extension, which is different from quantity's extension, is nothing but matter's

27. *Ibid*.: "Hunc autem ordinem non solum facit rationis intellectus secundum quem modum dictum est quod intellectus facit universalitatem in rebus. Sed etiam dicitur hos gradus facere inquantum naturaliter et virtualiter forma imperfecta continetur in forma perfecta, et quidquid potest imperfectior forma, potest forma perfectior, et adhuc amplius".
28. See Makaay, 175, n. 3.
29. *Quest, disp*. q. 8: " (…) de extensione quam dat quantitas materie (…) in dictis nostris inveniemus sex dicta que secundum mentem nostram non sunt clare intellecta et que videntur valde dubia". For this and other quotations, see Hocédez (1930), pp. (8)-(10).

mode of being (*modus essendi*).[30] This is *inter alia* extensively clarified in *Theoremata de esse et essentia*, XIV-XVI (written 1278-1286) and in *Quest. Disp*. 8 (written 1281), in which he extensively defended himself against the objections made by his opponents (including Henry of Ghent in his first *Quodlibet*).

As will be obvious, once again the main objective of the entire undertaking is to expel the form of corporeity out off the ontological picture, by highligting its superfluity. Prime matter's immediate composition with the substantial form is guaranteed by the special manner of their conjunction. This composition is not defined from the viewpoint of the components the compound is made up (*ex hiis*), but regarding the determination bestowed upon the substantial form (*huic*) but by its coincidental forms.

Two important ontological bearings of this view should be brought to the fore. One is Giles's repeated underlining that the mode of being afforded by coincidental forms should not be misunderstood as a 'third thing' different from both the coincidental form and its subject-substrate.[31] The other is incorporated in Giles's emphasis that his rejection of such a 'third thing' should be understood in the context of the position of matter regarding coincidental forms and their activity. In his *Theoremata de esse et essentia*, (theorems XIV-XV) Giles tries to make this unmistakably clear by putting the rejection of the 'third thing' — which of course

30. *Ibid*., " (…) huiusmodi extensio materie, que est alia ab extensione quantitatis, est quidam modus essendi; materia per huiusmodi modum se habendi est compositior quam si careret illo modo se habendi"; The own position ('propositio proposita') is thrown light on in *Theor. De esse* XVI, pp. 104,10 to 105,3 (ed. Hocédez; orthography and punctuation mine): "Et ut melius appareat veritas propositionis proposite, dicemus quod sicut materia extensa per quantitatem est compositior quam materia in se considerata, non tamen hec compositio est 'ex hiis' (ut possit dici materia et sua extensio due res), sed est compositio 'huic'; ut quia aliquis modus se habendi vel aliquis modus essendi vel aliqua <alia> determinatio resultat in materia secundum quod coniungitur quantitati, sic materia perfecta per formam substantialem compositior est quam materia in se accepta, eoquod aliquod esse vel (quod idem est) aliqua perfectio in materia ut est forme coniuncta. Non tamen erit huiusmodi compositio 'ex hiis', ut dicantur materia et sua perfectio due res realiter differentes. Materia enim perfecta non est materia *et* aliquid aliud; et huiusmodi materia perfecta non est res quedam composita ex materia et sua perfectione quasi ex rebus duabus. Sed 'materia perfecta' dicit materiam cum quodam modo essendi vel cum quodam modo se habendi vel cum quadam determinatione que competit ei ut est forme coniuncta. Unde non 'ex hiis' sed 'huic' hec compositio nominatur. Also *ibid.,* XV, pp. 98-99.

31. *Theor. de esse* XV, pp. 94,11-95,3: "Et quia de hoc in quodam nostro libello de formis diffuse et cum quadam obscuritate locuti sumus, ideo hic clare, quantum ad propositum spectat, breviter ostendemus quod esse quod recipit subiectum a forma accidentali, solum est quidam modus essendi et non est res tertia differens ab ipsa accidentali [corrected from Ms. *M*] forma et suo subiecto, ut si extensio est illa actualitas et illud esse quod recipit materia a quantitate, huiusmodi extensio sive huiusmodi esse cum quantitate et materia non ponit in numerum [= 'does not form a plurality'] ut res tertia dici possit".

should be regarded as representative of the form of corporeity — in the context of what he thinks about the subject's potentiality and the way in which a coincidental form inheres in its subject:

> *Theor. de esse*, XIV, p. 84,10-18: "Proposita propositio [i.e. the 14th theorem] tria continere videtur. Primo quod forma accidentalis dat aliquod esse. Secundo quod ex tali forma et suo subiecto una natura communis conflari non potest. Ex quibus duobus hoc tertium sequitur, videlicet quod ita fluat aliquod esse ab ipsa forma quod tamen ab ipso toto nullum aliud esse fluat. Possumus autem duplici via investigare quod omnis forma accidentalis suo subiecto dat aliquod esse. Prima via sumitur ex potentialitate subiecti, secunda ex inherentia forme".

The first line of argument (pp. 84,19-88,8) is this. Of necessity in any composite entity from act and potency some one thing is made up — that is to say, its oneness is due to the way act is joining potency, or (in other words) it is brought about by a form (whether substantial or coincidental) and that which is susceptive of it a new (mode of) being. Thus it is because matter is in potency to receive a substantial form and the latter is essentially united with matter, that the substantial form is bound to afford some being to matter in terms of perfecting the perfectible. E.g. in man, who is a compound of body qua matter and soul qua substantial form, the animating body results from the form qua act and matter qua potency. What holds for matter and the substantial form likewise obtains for any coincidental form and its subject, because in such cases there are similar relational conditions of potentiality/perfectibility and essential actualization/perfection. The second line of argument (p. 88,9-15), which is based on the way in which coincidental forms inhere in their subjects, leads to a similar conclusion.

Next Giles proceeds to prove that this process does not lead to a 'third thing'. There are again two lines of argument, one taken from the subject's actuality, the other from the categorial determination of essential natures. The former proceeds as follows (pp. 88,16 to 90,15). The unity of nature or essence results from the unity of the act. Hence the genus *animal* and the differentia *bipes* make up one thing, as (prime) matter and any substantial form likewise make up one act (actual being or *unum per se*). Coincidental forms, on the other hand, do not supervene upon purely potential things but rather something that owing to some previous substantial form already exists in act. Thus they do not make up one act either, and can only lead to a coincidental unity (*unum per accidens*). Incidentally, mindful of his experiences with the condemnations, Giles is cautious enough to keep the middle of the road by making a mental reservation with respect to the origin of human beings, and by explaining

that his previous sayings to the contrary should not be taken as assertions.[32]

The other way proceeds from the categorial determinateness applying to essential natures in accordance with their belonging to one of the ten categories of being (pp. 90,16 to 91,23), every entity belonging to a certain category according to its essential nature. Therefore, whenever two forms do not belong to one and the same category — as is the case for a thing's substantial and coincidental form(s) —, they cannot make up one thing essentially. In this manner any plurality of substantial forms is cut off.

This being established, the third claim can easily be elucidated, viz. that from a coincidental form some novel being flows in such a way that no other being can flow from the compound or whole (*ibid*., pp. 91,24 to 92,15).

Finally it should be noticed that the abovementioned potentiality/susceptibility issue was going to play an important role in the discussions about matter as being less or more predisposed/organized to be informed when it comes to the generation of things; in these discussions the disposition and organization of matter became a focal issue in the *pro* and *con* arguments concerning the form of corporeity.[33]

So much for a sketch of the (manifold) impact of Giles of Rome's interventions in the ongoing debates about the onenes/plurality of forms.

32. *Ibid*., p. 90, 9-15: "Est autem diligenter notandum quod quandocumque loquimur de unitate forme vel de unitate actus, non intendimus nos extendere ad hominem. Et si alibi in talibus exemplificamus in homine, non propter hoc asserimus sic esse, quia iuxta regulam Philosophi in *Prioribus* [I 41, 50a1-2] multociens exempla ponimus, non ut ita sit, sed ut sentiat qui discit". On the other hand, Giles draws attention to common ways of handling the forms problem between the antagonists, e.g. in *Theor. de esse* XVII, p. 114,3-11: "Immo et illi qui plures formas in compositis asserunt, dicunt ex omnibus illis formis resultare unum totum, ita quod omnes precedentes forme sunt quasi potentiales ad ultimam et illa ultima cum omnibus precedentibus constituit aliquod unum totum. Nullus autem adhuc fuit illius dementie quod poneret in re una aliqua esse plures formas esse totius, quia tunc ibi poneret plura tota, et per consequens res illa una nullomodo esset una, quod est oppositio in adiecto".

33. See e.g. *Contra gradus* II, 10: "Forma ergo requirens materiam minus dispositam est magis naturalis [materialis *ed*.] et dicitur immediate informare materiam primam"; *ibid.,* (…) quia anima requirit materiam magis organizatam et magis dispositam quam forma mixti: cum in ipsa anima reservetur forma mixti, anima, ut anima est, dicetur minus immediate informare materiam primam"; *ibid.,* 'Nam prout probatur 7o Methaphisice, non generatur nec materia nec forma, sed totum compositum. Sed ex coniunctione anime ad materiam dispositam et organizatam habet ibi esse generatio hominis".

6.2 Giles of Lessines

Another participant of the ongoing debate was Giles of Rome's namesake, the Dominican Giles of Lessines (Aegidius de Lescinis; c. 1230-after 1304). He studied under Albert the Great in Cologne and was a bachelor in theology in the Parisian Convent of Saint-Jacques about 1270 where he was never admitted to the magisterium. He is the author (among other works) of *De unitate formae*; this work was written about 1278 against Robert Kilwardby, who had condemned the doctrine of the one substantial form as heretical. Its main target is what Kilwardby had written in a letter (end 1277) to his confrater Peter of Conflans, Archbishop of Corinth, in order to justify the condemnation.[34] The seventh article in particular deals with the position of the oneness of the substantial form. Maintaining the Augustinian doctrine of the *rationes seminales* (or *originales*) in matter, Kilwardby rejects other views, such as matter being inchoative and having no potency at all by itself.[35] Furthermore, although the rational soul is one substantial form, it is not a simple entity but a compound consisting of the essentially different vegetative, sensitive, and intellective parts.[36] No doubt, there is a certain unity of forms in as far as the diverse forms are united *per ordinem et colligationem naturalem*; see ed. Birkenmajer, p. 64, 6-11.

Giles of Lessines's main objective was to defend the position of Thomas Aquinas as being true and loyal to catholic faith as well. The treatise divides into three parts: first comes an exposition of the opposite doctrine of the plurality of forms, followed by an exposition on the true nature of form and its relationship to matter, and finally the oneness of the substantial form is shown to derive from the very nature of the substantial (i.e. subsistence-bestowing) form. Briefly, it is the substantial form or act of being received by matter that is at the origin of any creatural being and determines its mode of being; this Aristotelian view is summarized in the usual phrase *forma dat esse*. Once again it is mainly the form of corporeity that is under attack; this notion is superfluous and inconsistent even. Giles of Rome's reluctance to accept the plurality of

34. See Ehrle (1889), 614-632 and Birkenmajer (1922), pp. 60-69. See also Pattin, 71f.
35. *Letter to Peter of Conflans*, p. 620, ed. Ehrle (1889b): "Intelligenda est igitur materia naturalis prima non sicut quedam proxima inchoatio nichil forme habens nec aliquid actualitatis aut compositionis, sed est quid dimensiones habens corporeas, impregnatum originalibus rationibus sive potentiis ex quibus producendi sunt actus omnium specificorum corporum". For the role of the inchoation view in the form's controversies see Zavalloni, 446ff.
36. *Ibid.,* p. 626: "Intelligere debetis quod una est anime rationalis substantia in homine, non tamen simplex sed composita ex partibus. Vegetativa enim, sensitiva, intellectiva partes sunt essentialiter differentes, et secundum Philosophum et secundum Augustinum".

forms is not shared by Lessines. Time and again the author tries to make clear that matter and form are the only two ontic principles and that the one substantial form needs no intermediate 'third thing' (such as a form of corporeity) to do its job of informing and actualizing matter. All forms are educed from the potency of matter, so the generation of non-human beings can easily be explained. The only exception to this rule concerns the rational soul which comes to be by creation, and is received by the matter already predisposed in the process of natural generation.

Giles makes every effort to clarify that to recognize the rational soul's superior state does not jeopardize the unity of man. It is true, he agrees, that there is a succession of still higher forms in the course of the generation of animals, including man, but any higher form being introduced replaces the lower preceding one and takes up its functions. The general rule concerning the forms of anything whatsoever also holds for the rational soul:

> Part II, 90 ed. De Wulf: Unaqueque res una simpliciter existens secundum numerum unam tantum habet formam substantialem dantem esse specificum subiecto recipienti ipsam. (…). Ex quibus constat quod unumquodque compositum constituens hoc aliquid perfectum in natura speciei alicuius tantum consistit ex una materia tantum sicut ex una forma. (…). Dicimus rursum quod sicut ex una forma simplici fiunt in subiecto plures potentiae activae (verbi gratia, ab anima una dicimus et potentiam intellectivam et potentiam sensitivam et vegetativam) nec propter hoc dicimus in anima rationali plures formas, sed plures potentias, ita dicimus quod in uno subiecto recipiente unam formam substantialem numero, licet inveniantur plures rationes formales, non tamen plures sunt formae in subiecto uno, quia omnes unam rationem subiecti constituunt respectu ultimae formae.

Any single form is still recognized as possessing diverse powers and exercising many operations. This also obtains for the different corporeal forms in man. None the less man's ontological unity is maintained owing to the unifying activity of this single ultimate (substantial) form:

> *Ibid.,* 91: Itemque dicimus in homine uno et veram carnem et verum sanguinem et vera ossa et vera membra omnia, et per rationes formales inter se differentia. Tamen quia omnia ista unam tantum rationem subiecti constituunt respectu unius individui unius speciei in natura, ideo unum tantum sunt in forma dante esse specificum.

In this line of thought it is quite intelligible that the oneness of the substantial form guarantees the unity of the entity whose form it is. So in man his complete being is brought about owing to the creation of the rational soul, because in its capacity of being his single substantial form the soul replaces all previous forms both ontologically and functionally. That we should observe a diversity is entirely due to the *modus operandi*

of our cognitive faculties, which prevents us from perceiving the unity of the thing's esse in nature:

> *Ibid.,* Itemque dicimus huiusmodi partes, licet per intellectum accipiantur diversae, in natura tamen numquam habebunt esse naturae alicuius nisi per unam formam per quam sunt id quod sunt, et respectu cuius productae sunt huiusmodi rationes que per intellectum differunt. Numquam enim caro hominis habuit esse carnis nisi per primum generans. Nec ipsum generans primum intendit generare aliam carnem quam carnem hominis. Quare nec caro prius est caro quam caro hominis.

The author refuses to adopt the form of corporeity in man (which was obviously a thorn in the flesh of the unitarists), as is obvious from his words at the end of his expositions in *Quodlibet* III. Putting it briefly, the form of corporeity does not have a proper ontological function, and it definitely is not a substantial or subsistent form:

> *Ibid.,* 92: Hinc etiam est quod corporeitatem nullius esse formam dicimus specificati et nulli dantem esse, sed suum esse determinatur per aliquam formam specificam. Verbi gratia, corporeitas primae adveniens materiae de sua ratione non dat ei esse *hoc aliquid*, quia nec potest in ea esse principium alicuius operationis. Omne enim quod est *hoc aliquid*, est principium operandi aliquam operationem determinatam. Quare ad hoc quod primae materiae adveniat forma dans ei esse (qui est primus actus adveniens materiae) oportet quod alia ratio adveniat ipsi quam corporeitas; verbi gratia in simplicibus corporalibus quod natura caeli vel solis vel stellae vel ignis vel aeris et huiusmodi. Ex hoc patet quod propter identitatem formae quae dicit tantum rationem corporeitatis, non possunt dici aliqua duo esse unum numero. Duo non possunt dici, quia ratio corporeitatis una est in omnibus corporalibus.

All in all, Giles of Lessines is not an author of remarkable ingenuity and originality, but his straightforward animosity towards the opponents of the oneness of the substantial form thesis is unmistakable, to a higher degree at least than would appear from the way in which his namesake ventured to take sides. It is not in the least owing to his implicit criticism of Giles of Rome's sometimes irresolute attitude towards the pluralists that Giles of Lessines has substantially contributed to the to and fro discussions of the 1280s and 1290s. This much is certain. Giles of Lessines was the first to systematize the unitarist issue, including the various arguments and counter-arguments, as is also conspicuously clear from the diverse exuberant *De unitate/pluralitate formarum* compilations. Some of them will come up for discussion in our section 4 below.

6.3 Godfrey of Fontaines

Godfrey of Fontaines (Godefridus de Fontibus, d. 1306) studied in Paris, where he was master in theology from 1285 up to 1304. There is no good reason to doubt his active contribution to the debate, particularly his influence upon Harvey, who even wrote an *Abbreviatio* of Godfrey's *Quodlibets* III and IV. Godfrey's main work, his collection of quodlibetal questions (*Quodlibets* I-XIV) was written between 1285-1297.[37]

For the subject matter of *De formis*, the *Quodlibets* II and III dealing with the plurality of forms thesis are important. Like Giles of Rome, Godfrey did not fail to bring up fuel for the heated *pro* and *con* debates. More than Giles even he is inclined to keep his options open as a matter of principle: a master of theology should not speak against a doctrinal decision made by a bishop.[38] Zavalloni seems to have good reasons to acribe to Godfrey a sceptic attitude and portrays (297) him as an irresolute traveller at a crossroads. His irresolution towards philosophic questions appears to be imbued by theological misgivings.[39] His approach to the problem area is typical of the period. Ontological considerations in general leading to the conclusion that any subsistent entity of the world is a fundamental unity, make him wary of the plurality thesis. However, experiences concerning the every-day world, the things' coincidental and contingent features in particular, seem to contradict the unitarist view. Yet, while Kilwardby none the less joins the pluralists, for Godfrey the demands of consistent ontology were the deciding factor. Even so, as a matter of principle he refuses to call the opposite views impossible, let

37. Godfrey's debate with the pluralist Richard of Middleton is examined in Zavalloni, 235-241.
38. Gilson rightly prefaces (p. 739, n. 96) his excellent survey of Godfrey's discussions of the subject matter at stake by referring to Godfrey's own declaration in his *Quodlibet* VII, q. 18 about his attitude towards the Church in matters of faith. In Gilson's account: One must never say what is false, but one must not always say what one knows to be true, unless, of course, the truth at issue is necessary for salvation. This does not prevent the condemnation or excommunication of a true or probable opinion by a bishop from being wrong, but it forbids private persons to disobey a prelate of the Church. In his third *Quodlibet*, q. 5, pp. 205-208, Godfrey points to the danger in condemning some positions in England and not in Paris. See also Thijssen (1998), passim., who has convincingly put the condemnations in their historical context, *inter alia* by clearly distinguishing between the different kinds of academic censure ('prohibitio' opposed to 'condemnatio'). For a survey of the rich litterature on the Paris Condemnations see Weijers & Calma (2012), *ad fin*.: Catégorie à part: STEPHANUS TEMPIER (DE AURELIANIS).
39. *Quodl.* III, q. 5, p. 197: "Quia igitur quaestio de unitate formae substantialis in quocumque (quae philosophica est) reducitur ad fidem ex eius ratione ad hominem, et specialiter ad Christum (…), et illa quaestio ab illa dependet, — ideo circa illam nihil dixi definiendo vel determinando, quia nec asserui aliquam partem determinate esse falsam vel impossibilem et eius oppositam esse veram vel necessariam".

alone heretical, and accordingly has his misgivings about official condemnations, which he even regards as perilous. Tempier's condemnation may even cause public outcry ('scandalum') because some of the condemned articles are evaluated 'as they sound'('prout sonant') or 'as they stand'('prout iacent') and not explained in the correct way and not recognized as not properly offending Catholic truth.[40]

Godfrey distinguishes in his *Quodlibet* II (Eastern 1286), q. 7. pp. 123-124 three interpretations of the plurality of forms: [1] Gabirol's view that there are in man as many forms as there are genera and differentiae, opposed to Averroes's position (in *De substantia orbis* I), who agrees with Aristotle that there cannot be more than one substantial form in one and the same subject; [2] in man there are several forms because he is a mixture of elements and, consequently, he must have more than one form; to which position Godfrey answers that in such a being the forms of the elements virtually remain in the whole; [3] the third position, finally, is held by people who in man alone put more than one form (including Henry of Ghent, who posits two substantial forms in man, viz. the material form (of corporeity) and the rational soul which actualizes the body together with the material form); to this position Godfrey objects that he cannot see how two substantial forms can make up only one being. It is noticeable anyway that the salient point common to both views, the unitarist and the pluralist, is that it is unintelligible how their adherents can explain how the spiritual rational soul can have union with a material body. This is so hard to understand that the philosophers who posited only one substantial form, felt the need to come up with all sorts of explanations to maintain the possibility of intellectual knowledge.[41]

When taking stock of this gamut of interpretations, Godfrey is unable to go further than passing a comparative judgment on them. Absolutely speaking (i.e. leaving aside the differences between lifeless, human/non-human beings) there is more probability on the side of the oneness of the

40. *Ibid*., q. 5, p. 209: "Unde etiam ego qui hanc positionem non assero falsam et impossibilem, non dico etiam esse impossibile corpus Petri vivum et mortuum sic fuisse unum et idem numero. Immo si hanc partem determinate assererem quod sunt plures formae, sic potius ponerem sicut ponitur communiter quantum ad hoc a communitate ponentium plures formas. Sed quia nondum asserui nec adhuc assero, ideo in hoc non sisto". Alluding then to Kilwardby's *Condemnation*, he goes on (205ff.): "Et ideo graviter videtur excessisse qui dixit illos articulos esse haereses, damnatas in se vel sibi similibus. (…). Mirum est ergo quomodo unus homo asserit sic publice illos articulos in se vel in sibi similibus damnatos et ad magnam infamiam plurimorum non solum in Anglia sed undecumque denuntiat excommunicatos omnes qui aliquam ex illis vel omnes docent. Ex hoc autem modo damnandi immineret grande periculum". Cfr. Thijssen (1998), 30-33.

41. For that matter, in the entire forms issue the human soul's cognitive faculties were a prominent subject matter for either party, all the way long.

substantial form, whereas the maximum of improbability is found in the doctrine putting a plurality of forms in all beings. The doctrine ascribing only one substantial form to all beings with the sole exception of man, who is supposed to possess two such forms (this is the position upheld among others by Henry of Ghent) is less probable than the over-all oneness thesis but more probable than the one ascribing a plurality of substantial forms to all beings (*ibid.,* p. 124).

In the following lines (*ibid.,* p. 125), the author says that the thesis of the one single substantial form in man is at least probable and to his mind not contradictory to what must be held as certain by faith. This being so, it can be maintained that there is only one substantial form in man, without however attacking the other position, or considering it impossible or erroneous. Some lines further on (p. 126) this judgment seems to be slightly qualified: "I wish to affirm that there is only one form in beings other than man. Never the less, I am prepared to hold determinately that there are several forms in man, if other and stronger arguments are presented, or if the Church determines that something that has not yet been determined concerning Christ's body should be held, or anything else on account of which one must posit more than one form in man".

The latter statement calls for some comment. Firstly. Godfrey's assurance that he is open to stronger counter-arguments reminds us of Aquinas's willingness to subject his doctrines to the assembly of Parisian masters for weighing and polishing (*libramini et lime*; see above p. XXXIV), but Thomas's manner of expression and attitude show more confidence, it would seem. Secondly. Godfrey's reference to the event that a later ecclesiastical determination might be about a heresy following from the oneness thesis seems to allude to Peckham, who prefaces the condemned proposition upholding the oneness thesis with a list of theological errors that followed or might follow from this very proposition.

In his third *Quodlibet* III (Christmas 1286), q. 5, p. 197, Godfrey ascertains that the controversy about the oneness of the substantial form is by itself a philosophic matter, but has become a theological question as well because of its impact on the idea of the immortality of the human soul and the nature of (the God-man) Christ. This pertinent remark once again stresses that the theological impact of the debate about the forms has made it of more than passing interest. As appears from the above survey, had it been an open question, Godfrey would have favoured the unitarist thesis, which in the end he regarded as the most probable.[42]

42. For a table of Godfrey's doctrinal divergences and innovations see Hoffmans (1936).

It may be useful in conclusion to consider Godfrey's utmost prudent advice to his fellow theologians, on what to do when the relationship between faith and reason is at stake:

> *Quodlibet* III, q. 5, 197f.: Unde cum tractantur a theologis ea quae sunt communia fidelibus (tam theologis quam philosophis) et infidelibus scientibus et litteratis, scilicet de unitate vel pluralitate formarum substantialium in entibus, et de libertate voluntatis sive de eius actualitate et potentialitate, in quibus quidem non solum speciali illustratione luminis fidei etc., sed etiam illustratione generali et recta ratione naturali veritas potest aliquo modo cognosci, multum cavendum est ne illud quod est dubium et cuius contrarium communiter tenent peritiores in talibus, sive sint fideles sive infideles: cum non sit verisimile quod ipsi sic manifeste (et generaliter fere omnes) erraverunt, asseratur tamquam certum et necessarium. Sicut econverso, cum est aliquid manifestum ad veritatem fidei pertinere, quantumcumque ab hoc discordent philosophi et eorum scripta, nihilominus certissime est asserendum.

7. *Harvey's own position in the controversy over the substantial form*

The tract *De formis* divides into two main parts. Harvey begins with a survey of number of controversial themes addressed in some of Henry of Ghent's *Quodlibetal Questions*, including the discussions Henry's position had provoked. This part comprises the thirteen questions Harvey has himself raised (our capita 1-204). The second part of the tract (capp. 205-423) contains the author's own opinions about the proper subject matter dealt with in the first part, which is rightly characterized as being about the oneness of the (substantial) form: "Positis hiis questionibus quas iste homo tractavit de unitate forme, intendo nunc dicere de eis que sentio". The second part likewise has two parts. One presents an extensive discussion of what the author regards as the focal question, viz. "Whether in the quiddity of sensible things there is a plurality of forms". This question is given an extensive treatment (capp. 206-278). The solution to the remaining questions embraces capp. 279-423. A general conclusion is missing.

7.1 The focal question discussed

From the opening lines of the second part of *De formis* (cap. 205) it is crystal clear that the focal intention of *De formis* is to uphold the doctrine of the unicity of the substantial form against Henry of Ghent's view and any other position entailing that there is more than one single substantial form in creatural being, specifically in man. The author rightly remarks

that to this end one should focus on Henry's *Quodlibet* IV 13: 'Whether in the quiddity of material sensible things the existence of a plurality of different substantial forms is implied'. His intention is to show that Henry's own position (among the many diverse opinions forwarded on account of this hotly debated controversy) is untenable. His rejection will consist of three parts. Firstly he will overthrow Henry's view as such, next he is going to discredit the man's strategy of argument (*modus ponendi*), and finally he will take the edge off his basic philosophic commitments (*sua motiva*) by countering the supporting evidence Henry had adduced.

7.1.1 *Henry's position straightforwardly overthrown*

In cap. 206 Harvey sets out to define Henry's position as maintaining that while in any creature other than man there is only one (substantial) form, in man there is a plurality of forms, one coming from outside (by creation, that is), viz. the rational soul, the other being intrinsic, viz. the form of corporeity. He promises to confine himself to a short refutation by means of four arguments, one ostensive, the other three arguing by a reduction 'ad impossibile'.[43]

The ostensive argument comprises capp. 207-218. It is taken from the kind of being conferred by a substantial form. The core of this argument is that if (as Henry rightly assumes) in beings other than man the plurality of forms should be rejected since each of them would confere simple and complete existence (or subsistence), the two different substantial forms in man would do the same, with a similar impossible outcome. The stringency of this argument cannot be evaded by pointing out the behaviour of the many coincidental forms that do not prevent the thing they inhere in from being one simple and complete entity. Harvey is right in drawing the attention to the fact that, unlike a thing's substantial form, its coincidental forms afford incomplete, rather than simple and complete being.

Next Harvey goes on to corroborate this difference between the diverse operations of the substantial and the coincidental form. To this end he underlines the differences between the potencies underlying these operations. This move affords him three lines of argument which are all intended to clarify that the distinction of the twofold potency is vital in order to eradicate the fatal misunderstanding underlying any doctrine whatsoever concerning the plurality of forms. He starts with explaining

43. These expositions conspicuously run parallel to Harvey's extensive treatise *De unitate formae*, capp. 257-290; see the present edition.

(cap. 210) that there are two types of potentiality. One is that to which the form's subject immediately owes its being and with which it forms a solid union in the way in which a substance's quantity is that in virtue of which it is and can act as the subject-substrate of the property of being figurate. The other boils down to a certain capacity of such a subject to undergo some transmutation, such as a corporeal thing's sensibility for liquefaction (*liquabilitas*) or hammering and beating (*ductibilitas*) owing to which it is open to figuration. This is not to say that it is because of these properties that the thing in question itself is immediately the subject of its shape (*figura*), rather its being so is mediated by its quantity. What is really meant is that these properties prepare and determine the thing in such a way that having them makes the thing more accessible to one agent than to another.

The next chapters (211-215) provide his first line of argument. The first type of potentiality indeed is that of prime matter in its capacity of immediate subject/substrate to the substantial form. The other kind is the one which as a passive quality[44] equips a material thing for being accessible to some transformative agent, for instance moistness or dryness. Well, it is a fact, Harvey says, that the kind of potency that is immediately 'made complete or perfect' (i.e. actualized) by a substantial form is of the former kind. Hence it is one substantial form by itself — without that is, any cooperative other one, such as Henry's form of corporeity — that does the job of immediately bringing prime matter to complete actuality. Indeed coincidental forms which are themselves brought forth from the material thing's potency (to wit, one of the second type), are unable to perform any complete actualization.

So much for Harvey's first argument against confusing the operational diversity between the substantial and the coincidental forms. His second argument (216-217) tries to make clear that it has no good sense to claim that although the operations of the substantial and the coincidental forms are different, their cooperation regards only one potency, viz. the one that is brought to full actualization. His third argument finally (218) elaborates the foregoing by underlining that, once he had admitted the plurality of forms as far as creatures other than man are concerned, and at the same

44. This is the third kind of quality meant in *Categ*. 8, 9a28 ff., which "consists of affective qualities and affections. Examples of such are sweetness, bitterness, sourness, and all their kin , and also hotness and coldness and paleness and darkness. That these are qualities is obvious, for things that possess them are said to be qualified in virtue of them. (…). They are called affective qualities not because the things that possess them have themselves being affected somehow (…), but it is because each of the qualities mentioned is productive of an affection of the senses that they are called affective qualities" (9a28-b7, tr. Ackrill).

time rejected it for human beings, Henry has to defend his position in terms of the (putative) operational diversity between substantial and coincidental forms in the respective cases.

The second main argument against Henry's opinion about the substantial form (which is in fact his first argument 'ad impossibile') is found in capp. 219-223. This argument proves that the position argued for by his opponent implies that Aristotle's commonly accepted definition of the soul in *De anima*[45] no longer applies unequivocally to man and other animate beings. Henry replies (cap. 222)[46] that none the less in any animate being the soul is in the same way the act of the organized body since in all of them 'organized body' includes having a soul; but Harvey says that this answer does not help, because the phrase 'actus corporis phisici' by itself does not apply univocally. In addition (223), the concept 'organicum' does not determine body likewise in the two cases.

The next argument 'ad impossibile' (224-227) leads to the impossible claims either that in man it is not his body that is nourished (or that being nourished is not a primary property of a living body) and that 'being nourished' is used equivocally in human and non-being human bodies. Henry's defence that the reception of nourishment concerns the body as *corpus mixtum*[47] rather than as *corpus animatum* turns out to be untenable, as may be patently clear, Harvey argues, to any intelligent man. The possible pretence that the animate body too is nourished, be it *via* the mixed body lacks good sense. In this manner of speaking indeed you can also claim that a man is nourished qua white man.

The third argument 'ad impossibile' (228-233) concerns the absurd statement that a donkey's body is more noble than a man's. Again Henry tries to evade the attack by taking refuge in distinguishing between the donkey's *forma corporis* taken as its soul and as just a *corpus mixtum* as such; but this use of the *in eo quod* formula is countered by Harvey's remark that this kind of qualification (being a *reduplicatio* either *rei* or *rationis*) can only lead to absurdities.

---

45. *De anima* II 1, 412a27-b1: "Unde anima est actus primus corporis phisici potentia vitam habentis; tale autem quid est organicum".
46. On account of Henry's replies to certain arguments Harvey also refers to the counter-arguments Henry brings to the fore in his *Quodlibeta* against objections earlier made by scholars such as the ones dealt with on pp. XXXV-XLVII above. Of course, all this does not testify to some personal dispute between Henry and Harvey.
47. For this term see e.g. Gerard of Harderwijck, *In Arist. Categ*. 1,4.2, p. 51b7: "Corpus debet primo dividi in simplex et mixtum". Hendrik of Gorcum, *Positiones in libros Aristotelis de celo et mundo* (ed. Coloniae, H. Quentell 1501), fol. 2rA: "Per corpora simplicia intelliguntur quatuor elementa et celum; per mixta intelliguntur illa corpora que fiunt ex mixtione elementorum adinvicem".

Thus ends Harvey's refutation of Henry's main point of view about the plurality of forms. At the end of this section (234) we are told that for the sake of brevity our author abandons to adduce the numerous arguments *pro* the oneness of the substantial form.[48]

7.1.2 *Henry's strategy of argument discredited*

The next section (capp. 235-245) aims at censuring the opponent's strategy of argument, which consists in focussing on the nature of the form of corporeity whose role is obstinately maintained by the opponents. Harvey's main target is (238ff.) his opponent's view of this kind of substantial form. For that matter, Henry's acceptance of the oneness of the substantial form in all beings except man had for a long time been common doctrine. The argument for making this exception was *inter alia* that God's creation of the rational soul happens at the same time when the material form is generated by the parents, and this is supposed to imply that a separate substantial form of corporeity exists at the same time. Well, this form is either a dispositive one which, as far as nature is concerned, is inseparable from the animate body, or as a disposition only prepares matter to receive the rational soul, being itself a quality rather than substantial, or it is nothing but matter's capability of being the subject/substrate of the rational soul. These outcomes are all insupportable because they leave the role of the form of corporeity in the human procreation in the dark; and this cannot be remedied by the assumption that the two forms qua conferring being to man act as one single form because they provide man with one single *esse existentie*.

Next our author critizises (240ff.) Henry's peculiar ontological picture of human beings (including the God-man Christ). In man he assumes the presence of three formal kinds of *esse essentie* and one indivisible subsistent being (*esse existentie sive subsistentie*). The latter really unique being should be considered as intentionally[49] manifold because it can be taken either as the mode of being that results from the (substantial) form of corporeity in virtue of which man is a corpus mixtum (say, flesh or bone), or as being vegetative, sensitive and intellective, which man owes to his soul (in its capacity of principal substantial form). This sophistication is rejected by Harvey as frivolous for several reasons. First it is unthinkable that there should be more than one *esse essentie* without there also being a plurality of *esse existentie* and accordingly of subsist-

48. Conspicuously the author does not refer to the extensive discussion of these numerous arguments in his *De unitate formae*.
49. For Harvey's view of intentionality as basically dissimilar from Henry's see below *ad* cap. 272.

ence. This problem cannot be solved by assuming that the oneness of subsistence is guaranteed by the fact that it rests upon one single relationship, viz. the one between man and the agent God. In addition, considering man's being a composite of substance and many accidents the idea of the unicity of subsistence seems to undermine the difference between substantial and coincidental being.

In the next two capp. 244-245 two additional arguments are cast aside. The first is a theological one concerning the God-man Christ, which seems to be less convincing as it rests upon some people's ('secundum quosdam') view that in Christ there are two *esse existentie*, although only one subsistent being. At 245 the well-known comparison concerning a ship's unique direction when it is drawn by different cooperating people is declared to be beside the point.

7.1.3 *Henry's basic philosophic commitments undermined*

In capp. 246-250. Henry's *motiva* are subjected to heavy criticism. In controversial contexts of the period the term 'motivum' is often used to indicate the opponent's basic philosophical convictions and inspirations that impel him to take this or another stance and consequently underly his various attempts to vindicate his position. Such motivations should be well marked off from the principal arguments used in controversial discussions. So, for example, Averroes's basic doctrinal intentions are distinguished from his principal arguments by Marsilius of Inghen in his *In I Aristotelis De generatione et corruptione* (cap. 21, p. 198 A13): 'Respondebitur ad motiva Commentatoris simulque solventur rationes principales".[50]

The general tenets underlying Henry's approach to the subject matter involved in the *De formis* controversy all concern his metaphysics of potentiality and actuality. These metaphysical convictions for the main part centre around his view of the (to a considerable extent) equal roles of the substantial form and forms originating from matter ('forme educte de potentia materie'). In seeing things this way and at the same time effacing the disparity between immediate and mediate action Henry too easily comes, Harvey argues, to neglect the difference between what is substantial and what coincidental. In fact, Harvey's rejoinders in capp. 246-250 do not contain new insights and accordingly sometimes refer to his earlier remarks. For the rest, Harvey explicity agrees with Henry's

50. Likewise in legal contexts people are often reproached for 'non advertere motivum legislatoris'.

disapproval of the *motiva* of his opponents (i.e. Giles of Rome and his followers).

7.1.4 *Henry's arguments in support of the plurality of forms invalidated*

After his direct action against Henry's main position, Harvey finally goes on (251-253) to invalidate Henry's own arguments in support of the (common) plurality of forms view. They all focus (quite understandably) on the very moment when a human being comes into existence. Henry distinguishes several simultaneous changes in the formation of a human being, during which two different forms are simultaneously introduced, to wit, the soul by creation and the form of corporeity by generation. Harvey draws attention to the fact that by doing so Henry extends the concept 'creation' to cover that of generation. Next he goes on to reject his opponent's view of the diverse transmutations at the *moment suprême* of the rational soul's infusion. Rather there is only one, because generation and creation coincide. This is to say, it is generation when it is regarded as an intraneous process, and creation as coming from outside. Harvey cannot resist remarking (253) that Henry himself elsewhere does speak of one single natural transmutation when the compound of matter and the (supposedly) two forms is produced, while in the present context he opposes two transmutations to one another, one natural, the other supernatural.

7.1.5 *Henry's counter-arguments rejected*

The remainder of the discussion of the focal question advanced in *Quodlibet* IV, 13 is entirely devoted to the various arguments, refutations and counter-arguments featuring in the customary discussions of the 1280s and 1290s. First the four arguments advanced by Henry (see capp. 84-88) come up for discussion. The first suffers from its confusing a coincidental form's dispositive action with the substantial form's effective action; to prepare an effect indeed differs from bringing it about. In rejecting Henry's second argument our author again criticizes his confusing dispositive and effective/essential action, which in this case leads Henry to claiming that any corruption of a substantial form should imply the introduction of a new one. Remarkably, in the refutation (256) Harvey speaks of the production of light whereas in his own report (86) there is talk of man's generation from sperm. Notice further that our three manuscripts **BPV** are unanimous in reading the conclusive sentence of cap. 86 as 'Quod est propositum nostrum', which must refer to Henry's stance,

rather than our author's. The other two arguments (87-88) are not conclusive either for sharing the challenged shortcoming of muddling dispositive and essential/effective activity in matters of generation and creation. This section winds up (259) by exposing a contradiction to what is said in *Quodlibet* XII, 10.

From capp. 260 to 273 the theological arguments reported in capp. 89-96 are discussed. The first is about the ecclesiastical doctrine that Christ's living and dead body are numerically one. Neither Harvey nor Henry disagree in this respect. However, the latter explains the common doctrine in such a way that it supports his own view. The numerical identity, Henry claims, proves that in Christ's living and dead body the same substantial form was present, which must have been the form of corporeity, not the rational soul. Hence the living body must have been informed by two substantial forms, the form of corporeity and the rational soul, the latter of which was separated from the body at the cross. Harvey explains that the aforesaid identity rests on the unity of (prime) matter and the suppositum, rather than the unifying activity of the form of corporeity. He sneers that he has never seen Henry's explanation as an article of faith, unless Henry's *Quodlibet* should itself be taken as a *symbolum fidei*.[51] Then (261) he rejects Henry's use of St. Augustine's claim that Christ's flesh was the same in the grave and after the resurrection, since Augustine follows the vulgar opinion in loosely taking 'caro' as it indiscriminately presents itself to the senses before and after death.

The argument taken from the Eucharist (91-93) is countered (262-263) by the remark that Henry wrongly views the nature of the conversion of the bread, in thinking that it is a substantial rather than an coincidental change, that it concerns Christ's deity and soul only by concomitance, and that it terminates in what is simply and actually a substance, and not in what is a substance only in potency and in a restricted manner. These three claims are proved to be not only erroneous but inconsistent. What was later remarked in cap. 93 is rightly judged (264) by Harvey as referring to some one else (namely Giles of Rome).

To the rather sophisticated *in triduo* argument — which is about the question whether if during Christ's lying in the grave a priest were to consecrate the bread, it would be changed into the living or the dead Christ — Henry's practical answer is that as during his life it is into the living Christ, *in triduo* in is into the dead Christ. Harvey's reply (265-269) is more cautious. The bread is always changed into Christ's body, that is for sure. It is not plausible, however, that this body should consist of

51. For the decisive role of Henry's metaphysical view of the suppositum see Wilson, esp. pp. 347-361.

(prime) matter and the form of corpse (*forma cadaveris*), since this would not go with the divine suppositum. Anyhow, this dead body would more truly be called Christ's body than, say, Peter's dead body could be called Peter's body. It is true, however, that Henry's straightforward statement can be maintained as long as it is taken in the popular and common manner of speaking ('satis vulgariter et communiter dicitur'). This much is certain: Henry's claim that the identity of the living and dead body cannot be explained, Harvey repeats (268), in terms of the oneness of the suppositum. Later on, he returns once more (389ff.) to the invalid *in triduo* argument.

Next Henry's claim (96) is invalidated (269) that the opposite view (i.e. of the oneness of the substantial form including the rejection of the form of corporeity) frustrates both the thesis about the oneness of Christ's living and dead body and the truth of the Eucharist.

The concluding part of this section brings an interesting discussion of the nature of intentionality. In cap. 272 (referring to cap. 99) one argument concerns the reality of Christ's body in the Eucharist. It runs (in 99) as follows. The final outcome (*terminus*)[52] of the process of the conversion of the bread (into Christ's body, that is) is a thing (*res ipsa*), but diverse notions (*intentiones*) that follow from being a thing, such as being extended and being alive and so on, only apply to transmutation in a coincidental way. Well, when some transmutation arrives at its final end in a plurality of things as coincidental goals, then it follows that in the way one of them can be called the final end of that transmutation, the other can as well. Hence if the transsubstantiation finds its final term in the soul as a real thing, it cannot be more properly said to be the final outcome of the transsubstantiation in question in its capacity of producing corporal being than qua producing animate or rational being.

Harvey replies (272) that 'corporeal being' and 'living being' are not *intentiones*, unless one uses this word to indicate the things signified by them; in this way a cow and an ass could be called 'intentions' as well, he sneeringly adds. He regards such a view of intentional being as totally erroneous. The only difference between 'corporeal' and 'living' is 'secundum rationem', rather than 'secundum intentionem', and is concerned with a special way of understanding real things, rather than something that is only intentional being. We were already confronted with our authors' entirely different views of intentionality earlier in cap. 240. From the viewpoint of metaphysics and epistemology these different views are important for evaluating the broad and manifold controversy between

52. The verb *terminare* is often used as a technical term for bringing something or some process to the final end or goal or outcome (*terminus*) it is intended for.

these scholars. As often, the issues were obscured by some misunderstanding, mostly on either part.[53] Finally, in capp. 274-278 Harvey mainly refers to earlier refutations or (supposed) inconsistencies with what is said in other *Quodlibets*.

7.2 On some issues discussed in Harvey's remaining nine questions

As Harvey has explained to us, the subject matter of the nine remaining questions is only subsidiary to the discussion of the principal question concerning the unity or plurality of substantial forms. To become familiar with the development of the theological and philosophic controversies around 1300 it would suffice to flock together the manifold ways in which the diverse authors put themselves out to harass their (no less diverse!) opponents. The abundance of the various arguments and counter-arguments is amazing and also somewhat boring at times. We have already seen that after regaling their reader with more than a hundred arguments the compilers conclude their zealous achievement by unabashedly telling us that they are going to desist from further drawing on the infinity of arguments they have at their disposal, for the sake of brevity, that is.

In the present section I will confine myself to summing up the usual items and topics.

7.2.1 *Fourth question*

Harvey's fourth question (concerning Henry's *Quodlibet* I, 4[54]) runs 'Whether another soul replaced Christ's soul in the matter after its separation in death'. It will not come as a surprise that Harvey rejects Henry's solution that one of the two substantial forms (whose existence is postulated in his version of the plurality of forms), viz. the form of corporeity

53. The intentionality issue will be brought to our attention many times, particularly when Harvey's *De intellectu et specie* will be under discussion. It would appear that Harvey has misunderstood Henry's idea of intentionality and accordingly was blind to the common conceptualistic epistemology he and Henry in the final analysis shared.

54. The themes discussed in *Quodlibet* I and II did not as such lead to a separate treatment in *De formis*. For the rest, in Henry's distinction between 'personale' and 'essentiale' in God (cap. 9 ff.), his opponent's interest in the 'secundum rem/secundum rationem' opposition, which is also involved in the 'secundum intentionem' controversy, comes up for discussion. The subject matter of Harvey's third question, which refers to *Quodlibet* I, 3 ('Whether Christ is man as a result of his soul's union with his body, or because of their being both united in the divine suppositum'), but in Harvey's report (cap. 18) occurs in a slightly different wording ('Whether Christ is man because of his soul and body being united with the divine suppositum, or because of their mutual union'), plays a role in one of the arguments in Harvey's treatment of the focal question about the unity of form theme.

remains after death. However, he has something to explain in this respect. As an unitarist he has to make clear how putrefaction of the dead body is possible without assuming a remaining form of corporeity. The adherents of the unity of form doctrine, on the other hand, are forced to assume that when in a man's passing away the rational soul leaves the body a new form (of putrefaction; *forma putredinis*) is introduced, which comes to be active in the dead body as a result of the intraneous disposition proper to any corpus mixtum and makes the body receptive of putrefaction. Considering things in this way, any *forma mixti* is a *forma putredinis*, Harvey argues (286).

Henry's defence that one should assume that (owing to the form of corporeity, that is) matter is preserved, rather than plead for the introduction of such an inferior form of putrefaction, particularly in as far as Christ is concerned, is countered by Harvey, saying (285) that Henry's piety towards Christ, which leads him to ruling out such an inferior solution, resembles the piety of Faustus.[55] One should assume the introduction of the dispositive form of putrefaction and Christ's being miraculously safeguarded from its nasty effects, which in point of fact were anticipated by the coming resurrection. That a (putatively) substantial form's proper operation were to putrify the compound it is the form of, good Lord, the very thought of it in some one's mind! (cap. 287: 'Hoc absit a mente cuiuscumque sensati!'). Furthermore, the unitarists are better off in introducing a new natural form of putrefaction than their opponents since the latter have to take their refuge in assuming a (supernatural) miracle. Harvey regards God's miraculously suspending (for just three days, mind you) the nasty activity of this form as less problematic.

7.2.2 *Fifth question*

In his fifth question (related to *Quodlibet* II, 2: 'Whether in Christ's death any form remained in the matter that before existed in the soul') Harvey not surprisingly rejects Henry's affirmative answer (cap. 43) in which the latter attributes this role to his favourite form of corporeity. Harvey refers (292-293) to the arguments advanced previously against the form of corporeity. In addition, Henry's exposition seems to be contrary to what is found in his own *Quodlibet* XII, 10, where he obviously opts for a dispositive (and consequently coincidental) function of any form other than the rational soul.

55. Faustus (ca. 410-ca. 495), bishop of Riez (Provence) is meant. His piety towards the God-man Christ was supposed to have led him to adhere to some semi-Pelagian views about Christ's human nature.

7.2.3 *Sixth question*

To the question related to *Quodlibet* II, 3:'Whether Christ's dead body is the same as his living body', Harvey answers in the affirmative and refers back to what he has already remarked (cap. 261; see p. LIV above) about St. Augustine's 'vulgar use' of the word 'caro', and to other misunderstandings on Henry's part when he is explaining his own affirmative answer. One of the issues that in this connection needed a more accurate consideration is the precise meaning of 'form effective of mixture'(*forma mixtionis*). This phrase is used in a fourfold way (303f.): [a] an intermediate quality resulting from the mixture of miscible things, such as soft and hard; in this sense no substantial form is a *forma mixtionis*; [b] a substantial form requiring such an intermediate quality in the thing receptive of substantial being; in this sense any substantial form including the rational soul present in these things is a *forma mixtionis*, with the exception of the four elements (earth, water, air and fire); [c] any form to whose introduction the qualities of miscible things as instruments are directed in order to bring about its actual coming to be; in this sense the rational soul is not a *forma mixtionis* nor is that by which flesh is one; [d] any form to whose introduction the qualities of miscible things as instruments are oriented without its coming into being, and only directed to its introduction dispositively and instrumentally. In this last sense, then, the soul is a form effective of mixture and that in virtue of which flesh in man is substantially flesh. Well, if Henry has the second sense [b] in mind in his saying that flesh is flesh by the *forma mixtionis*, and not by the soul, he is in fact saying nothing, because saying this boils down to saying that because Socrates is an animal he cannot be a man. Besides, his appeal to Aristotle (cap. 53f.) is not to the point because in this context Aristotle has the coincidental and incomplexional being of coldness and heat in mind, and consequently their instrumental and dispositive (and not their effective) activity.

Finally, Harvey attacks (305f.) his opponent when on account of the essential sameness of the vegetative and the sensitive soul with the form of corporeity Henry maintains that in death this form remains qua corporeal being, not qua vegetative or sensitive being. This argument is cast aside as too frivolous. It should be noticed, however, that Harvey again seems to misunderstand Henry's use of the 'secundum intentionem' formula.

7.2.4 *Seventh question*

In concisely treating his next question (concerning *Quodlibet* III, 6: 'Whether the vegatitve and the sensitive in Christ are brought forth from the matter's potency') Harvey is given a fine opportunity to elucidate the proper controversial issue over the role of the substantial form in the metaphysical structure of creatural being. He firmly states (cap. 307) that neither in Christ nor in man any substantial form (whether vegetative, or sensitive, or corporeal) is brought forth from the potency of matter, which also holds good for the rational soul, because all these forms are really one. That Christ is no exception to this rule follows from the fact that in Christ there is no other substantial form but his rational soul. Henry's opposite view was neatly reported in cap. 60: In man there is a plurality of substantial forms and none the less man is substantially one. This is explained by Henry. Just as matter and form are essentially diverse and yet are one and form a substantial unity because matter cannot be without any form, in the same way also the compound of matter and the form of corporeity in man is potentially related to the rational soul and cannot in a natural way subsist without it. This is why they bring about something that is substantially one owing to the subsistential oneness of the person or suppositum, rather than their essential oneness.

In cap. 309 Harvey rejects this explanation (viz. that in man the compound of matter and form is to the soul as in other beings prime matter is to the one substantial form) as untenable, because, given that Henry's form of corporeity affords proper substantial being after the soul has left the body, it follows that this compound is a simply actual being, and that the supervenient soul, at least after the order of nature, either affords coincidental being, or if it bestows simply substantial being, this will imply a plurality of substances, rather than the intended substantial oneness of man. In addition, a form arriving at prime matter does not arrive at something that already actually is. Hence the intended constitution of one single actual being is out of the question.

7.2.5 *Eighth question*

When reporting in his short eighth question the essentials of *Quodlibet* III, 8 ('Whether Christ's death was natural') Harvey first complains (cap. 64) about Henry's verbosity. In his reply (312) he accordingly critizises Henry for his entering upon irrelevant matters. Only one subject can arouse his interest on account of the naturality/violence issue: Henry claims (66) that when related to the body that underwent the soul's separation from it, the corruption involved was violent in Christ's case unlike

in other human beings, because in Christ (as he takes it) the compound of matter and the form of corporeity remained, which implies the violent character of the compound's miraculous 'revival' without the soul. Well, Harvey subtly argues, as a rule one does not see violence in miracles, but supernaturality.

7.2.6 *Tenth question*

Harvey's tenth question[56] (related to *Quodlibet* X, 5: 'Whether Christ's living body and Peter's living body were specifically the same') calls for an extensive discussion. Our author begins (315-331) with the three distinctions and four 'suppositiones' made by Henry (117-130).

The first distinction is between the large and the proper senses of 'species specialissima'. In the proper sense it stands for a thing's nature, which is not susceptive of a division by means of contrary differentiae, but only of a division into diverse individual concepts, such as 'man' or 'ass'; in the large sense it means the common nature applying to a plurality of specifically different individual things, in which it is considered qua present in each of them in their own right. The second distinction is between substantial and coincidental corporeity: the former applies to the compound of matter and substantial form, the latter is something like dimensive quantity. The third distinction concerns a quantity's twofold delimitation (*terminatio*); one is mathematical[57], such as of point, line and surface; the other physical, such as when a body is of a greater or smaller quantity as a result of rarity or density. The first distinction cannot find favour in Harvey's eyes. If someone wants to use the term equivocally, he sneers, my answer will be that his father's wife is a *species specialissima* too. The other two distinctions are agreed to, on the proviso, that is, that one does not follow some people who are of the opinion that one and the same quantity — or one and the same quality, for that matter — cannot be greater and smaller, or more and les intense, respectively.

As for the four 'suppositiones' Henry had advanced (120-130) it will not come as a surprise that Harvey casts them aside. Let me start by saying a few words on account of this usage. In the present context and the likes the word 'suppositio' is still related to the original meaning of *supponere* = 'to place something beneath something else as a fundament

56. His ninth focal question to *Quodlibet* IV, 13 was discussed earlier (capp. 205-287; see pp. XLVII-LVII above).
57. Harvey has *una secundum terminos proprii generis*, where by 'proprium genus' mathematics seems to be meant, as would appear from Henry's rather elaborate exposition *ad locum*.

to support it'. So 'suppositio' is used to stand for a fundamental thesis underlying certain views, rather than just a supposition or hypothesis.[58] Hence my rendering 'fundamental thesis' or 'postulate'.

The first postulate is to the effect that in man beyond the rational soul there is another substantial form (of course, the form of corporeity is meant) brought forth out of matter's potency. The second is that in Christ this form was preserved in death. The third is that neither in Peter nor in any other human being this form is preserved. The fourth, finally, runs that speaking from the viewpoint of the course of nature, nothing of the substantial form that was present in the living body remains in the dead one.

Harvey invalidates (318-331) the authoritative arguments taken by Henry from St. Augustine and others by pointing out the equivocal use of terms such as 'caro (spoliata'). Henry's rational arguments all share this lot.

Next Harvey discusses the sub-questions Henry had put forward in the framework of *Quodlibet* X, 5 (see capp. 132-137). The first was that in a thing, whether generated or destroyed, its quantity is numerically the same, and so is its quality. It is disproved as follows (332-334). When of two things (say, A and B) one in its being depends on the other, and conversely, then this means that one cannot remain without the other; otherwise there would be no real dependence. Well, the being of both quantity and quality depends on the substantial form, not only to a certain degree but also with respect to their essential being. Therefore once the substantial form does not remain the same, the thing's quantity or quality cannot remain the same either. The minor is then argued for. Any accident depends on a substance that regarding its mode of being is simply in act, because the accident's mode of being is to inhere in a substance, whereas a substance is only simply in act through a substantial form. Well, in their essential being, quantity and quality are accidents. Therefore they essentially depend on their substantial form. Consequently, once their substantial form has passed away or has been separated, they cannot remain in their proper mode of being. If someone proposes that the substantial form in question need not be a determinate one and that a diversity of indeterminate others may suffice, his intervention will not do, Harvey argues, because *this* actual accident depends on *this* actual substance.

58. By the way, this philosophical usage goes back to Plato, e.g. *Phaedo* 92D6; cf. 101D2ff. where (according to mathematical usage) the theory of transcendent Forms is called 'hypothesis'.

Furthermore. Henry's claim that a natural agent does not essentially reach a thing's complementary quality (*qualitas symbola*),[59] but only to a certain degree, is plainly not universally correct, Harvey objects, because when cold water is heated or when fire is generated from it, heat is essentially generated by the agent and coldness destroyed; hence they are essentially reached by the agent. Anyhow Henry fails to prove anything in support of this view.

In his address of the second sub-question (135), viz. whether Christ's and Peter's dead bodies are specifically the same, Henry makes use of his above-mentioned distinction concerning the species specialissima. In the large sense of the term his answer is in the affirmative, in the proper sense it is in the negative. The reason is that in Peter the form of corporeity he possessed when he was alive did not remain but was replaced by the opposite form of corpse (*forma cadaveris*), whereas when Christ died, in him the form of corporeity was miraculously preserved. Harvey severely criticizes (339) the introduction of the distinction again and contends that it does not help either, unless one is going to make use of a novel language (*novum linguarium*).

To the third sub-question whether some one's dead body is numerically the same as one's living body Harvey answers (341) that in Christ they are numerically the same regarding his suppositum and matter, while in others than Christ this only holds good for the matter. On the other hand, this does not apply to the form in Christ or in other human beings. This solution greatly differs from Henry's who claims that it is in Christ only that the substantial form of corporeity remains the same in the living and dead body, because (in his opinion) in each natural generation and corruption substantial forms dissolve into prime matter. In Christ there is still the same form of corporeity because it was miraculously preserved. However, Harvey remarks, the latter view has already been disproved more than once.

The final annexed question (137) whether Christ's living body and Peter's living body are specifically the same does not lead to disagreement (342). The two theologians unanimously give their consent. However, Henry sticks to his claim (138) that their sameness only holds taking 'species specialissima' in the large sense because when he died, Christ's form of corporeity, unlike Peter's, by miracle was not consigned to nature's course ('dimissus cursui nature').

59. A 'qualitas symbola' is a complementary property in which two elements mutually correspond. This 'correspondentia in aliqua qualitate' is mentioned in Aristotle, *De generatione et corruptione* II 4, 331a24-25: "Thus the process of conversion will be quick between those which have interchangeable 'complementary factors'".

Then, following (343ff.) the order of his report (157-163) of the *Quodlibet* under discussion Harvey returns to Henry's defence of the four postulates (*suppositiones*). As for the first, of the things Henry needed to discuss was someone's claim (see cap. 141) that the assumption of a plurality of forms contradicts the substantial form's nature of simply affording subsistence, whereas the unitarist thesis is only incompatible with some philosophic tenets, so the latter thesis is less inconvenient than one against nature, and therefore should be preferred to the former (which is in fact Henry's postulate). Henry's answer (144) is that what contradicts the sacramental facts and Holy Scripture is more inconvenient than whatever according to the doctrine of philosophers is at variance with nature, and he censures people who in such matters rely on philosophy. Harvey agrees (344) with him on this account and leaves no room for misunderstandings by underlining himself that whenever it comes to contradictorily opposite views about the sacraments or other questions of faith, one has to stand by the authority of the Holy Scripture and the Church's rather than by philosophic doctrines. There is no need indeed to deny one of them, he goes on, for the simple reason that an ignorant who is unable to solve a sophistical argument to the contrary, thinks they really are compatible. One should find a way out by considering how two conflicting views are rationally reconcilable, rather than immediately do away with all these themes in an irrational way.[60]

The purport of his second postulate comes to the fore when Henry claims (150) that the form of corporeity is not dispositive to the extent that, once it is there, the soul is of necessity effectively introduced into the matter of which it is the disposition, and, once it has been removed, the soul is separated. Quite to the contrary, this disposition concerns the arrival of common accidents leading to the coming about (*terminatio*) that is proportional to both forms, and is one with respect to either form, viz. the form of corporeity and the soul. And at the same time it is about the passing away of contrary terminations, meaning that once these terminations have been produced in the matter, the matter is necessitated to receive either form and, once they have been removed, to remove them. However (151) when considered from a different point of view the material form of corporeity really prepares the material compound for receiving the soul. Thinking that the dispositions are only effective *via* this material form results from an erroneous view of their effectivity as though

60. For that matter, considering the many attestations of Henry's logical skills and theological erudition, which make him continually do his best to rationally reconcile apparently contradictory views and utilize to this end all semantic instruments, his attitude is, I take it, beyond reproach.

the dispositions are active in a certain order, first, that is, preparing prime matter for the material form, then for the reception of the soul. On the contrary, they are simultaneous. Harvey rejects (348) this picture *inter alia* because it is not plausible that owing to the same dispositions matter should be fitted to forms that are that diverse and of such diverse operations. Henry's affirmation that his view of Christ's form of corporeity miraculously being preserved in death is shared by bishop Hilarius and St. Augustine, and that he for all the rest is in line with one of the other two solemn positions, is, Harvey avers, totally wrong, because those people who put a plurality of forms in man, put them, unlike Henry, in other animals as well, not to speak of other discrepancies. Henry's putative concordance with Hilarius and Augustine rests on misunderstanding them, as becomes clear from elucidating these authorities.

In the examination of the third and fourth postulates (153-156) one of the articles condemned by bischop Robert Kilwardby in 1277 plays an important role. It condemns the opinion that, speaking simply, the dead body specifically and numerically differs from the living one. Henry argues (157-158) that if this article has been condemned in as far as it follows from the position that in a man's death according to nature's course the body dissolves into prime matter, this condemnation has mistakenly taken place, because this position is equally harmless to faith and morality as it would be when we were to claim it for an ass. Hence he does not believe that this was the reason for the condemnation. Rather the true reason for the condemnation was that the position objected to does follow from the unity of form thesis. Harvey gives (350) short shrift to this explanation, arguing that this article is not about Christ's body in particular (which he affirms to be the same in life and death, and this in terms of the remaining form of corporeity imagined by him), but about the oneness of the living and dead body of any human being. To Harvey's mind, this article is condemned straightforwardly because it denies the unity of the living and the dead body in whatever human being, that is for sure. He calls his opponent's hard work for the opposite view as the overzealous efforts of an eager beaver (*officiosus*).

What is more (351-352), to condemn a position only because it follows from a false antecedent is by itself foolish enough. In this line of argument you can condemn that Christ is a body because it follows from a false antecedent (e.g. 'Christ is a plant, therefore he is a body'). If those people who were in favour of the condemnation intended to condemn the diversity between the living and dead body not simply and straightforwardly but only because it followed from the unity of form thesis, they should not have said 'This is an error', but 'This is an error because it

follows from the unitarist position'. Henry had better recal what Aristotle teaches us about logical inference in his *Prior Analytics*.

A special topic is the original sin. That original sin is passed down from generation to generation cannot be explained, Henry argues (163), by people who reject that the substantial form of corporeity is induced by the sperm and remains when the rational soul is infused. If only Henry were willing to open his eyes, Harvey contends, he could see how one need not posit a plurality of forms in order to explain the parental contagion which caused a child's original sin. It is indeed the sperm that dispositively prepares the body for its union with the soul and at the same time makes the dispositions remain together with the soul when the soul is infused, so it is plain how the original sin is passed down from the parent to the offspring.

7.2.7 *Eleventh question*

Next the supposed problems around the Eucharist issue come up for discussion. It is asked whether or not the Church's official doctrine implies that Christ's real body into which the bread is converted, is composed of matter and a substantial form of corporeity which is different from the rational soul. Henry answers (167ff.) the question in the affirmative. His proof runs as follows. The conversion of the bread is into some body, which falls under some species of Substance. Well, this does not apply to matter alone. Nor is it converted into the soul, because the soul's being there is not brought about by the sacramental force but only results by concomitance. Therefore the conversion is into some compound of (prime) matter and some form other than the rational soul; and this form is the form of corporeity.

Harvey begins with stating (358) that the Church does not speak out in favour of either opinion in this respect. For the time being, however, he is of the opinion (359) that the true body of Christ into which the substance of the bread is converted, is composed of matter and the rational soul in its capacity of affording corporeal being. The entire discussion *pro* and *con* is mainly reduced to the general question of the relationship between matter and soul, particularly the role the soul has with respect to an animate's corporeal being (capp. 168-193 and 361-388), including the special position of Christ's bodily nature.

Among the numerous arguments taken from authorities St. Augustine's utterance[61] in *De immortalitate animae* has a prominent role. Its precise import is eagerly debated, the more so because in his *Retracta-*

61. *De immort. animae* XV, 24.

tiones the author has retracted[62] his sayings of *De immortalitate animae*. The big question then is whether, given that an irrational animal can be said to be a compound of matter and soul despite the fact that in it the body is not something apart from the soul, in the same line of thinking man too can be said to be composed of matter and form. St. Augustine in fact seems to have been of the opinion that it is the soul that affords corporeal being to the body, as Henry gathers (178ff.) from *De immortalitate animae*. However, that later on Augustine retracted this opinion, is common knowledge.

How should one tackle this problem? Henry observes (179f.) that Augustine seems to have abandoned the idea of the soul as the cause of corporeal being, and he recognizes the weakness of interpreting the recantation as merely indicating Augustine's doubt about its truth, rather than his being sure of its falsity. Anyhow Henry is of the opinion (181) that Augustine only withdraws the soul's being the effective cause of the body's corporeity, rather than its being the formal cause. In a similar vein, Henry adds (185), Augustine's words should be taken as concerning the body's simple being, not its organic being. As to the above-mentionned similarity with non-human or brute animals, the latter are not composed of matter and soul in the same way as man is, because in man the composition is only conceptual (*compositio diversarum intentionum*), not a real one as it is in non-human animals. What Henry tries to say becomes clear from Harvey's reply (373) that in man the concept of the soul qua soul is beyond that of the body. Harvey agrees, adding that so far nobody has ever come up with any difference of the kind, as everyone explains the dissimilarity between their souls only in terms of nobility and creation as opposed to generation.

As far as the question around the proper purport of the recantation is concerned, Harvey endorses (374) the idea that Augustine has only withdrawn the soul's being the effective cause of an animal's corporeity, rather than its formal cause. At the same time it causes Harvey surprise that his opponent ascribes this role to the rational soul. In particular (377f.), Henry has to pay for his peculiar view of the purport of the recantation as only indicating Augustine's uncertainty about the truth, rather than the idea's rejection. Augustine did in fact abandon the idea that the World Soul is the formal cause of corporeity, or the alternative idea that it vivifies all bodily entities of the world. Well, this position is much more erroneous than the idea that the rational soul should be the formal cause of corporeal being.

62. *Retractationes*, I, IV, 4.

A special issue concerning man's generation, viz. the role of sperm furnishes ammunition against the adherents to the plurality of forms doctrine. Henry is of the opinion (188) that sperm possesses the power of generating copies of the things they come from, so if the entire generative form is in the potency of matter, it will be produced by the sperm in its totality. If not, the sperm only transforms matter as though it is able to produce the whole thing. Henry uses this view in order to prove that man's generative power which strives to bring forth the whole human being, is nobler that that of an irrational animal. Hence it is plain, he concludes, how a certain conversion is produced into a compound that consists of matter and a form different from the soul. Harvey rejoins (385f.) this sample of Henry's ever so many attempts to argue for the substantial form of corporeity with some irritation. This attempt too is inane because when dealing with the sperm's real role, the man does not even bother to explain the ins and outs of the matter. With all due respect, to posit that a natural agent's natural inclination is directed to do something that is impossible for it to do is irrational. One should know that in transforming matter to the end that a man comes to be, the human sperm does not aim to do something impossible. Its goal is the soul's conjunction with the body by preparing the matter to arrive at its destination. What the sperm does not do is produce by itself the soul effectively.

Finally, our author returns (389-398) to the sacramental Eucharist problem, including the *in triduo* argument. He once again rejects Henry's view that in the case of a consecration by a priest during the three days of Christ's being in the grave, not his soul was united with prime matter, but his form of corporeity. On top of that, there is no authentic scriptural text to teach us about such a consecration. Furthermore, Henry goes on, if during the Lord's Supper the conversion had been into Christ's soul, which (in the opponents' view) is to be taken as the unique substantial form in man, and at Christ's death a new form had been introduced, then by virtue of the sacrament the sacramental thing, namely Christ's body, would not have been there, neither alive nor dead, because the form of the corpse would not by virtue of the sacrament be present, the conversion not having taken place into this form.

Harvey proposes (391) his own solution to the problem by distinguishing between two different meanings of 'dead body'. One refers to that which is generated by death as a corpse; in this sense it is not involved in the sacramental act of conversion. In the other sense 'dead body' stands for the thing whose being gets lost or ceases to be by death, and so is used to refer to that which has been alive, and applies to what is involved in the sacrament. Henry's claim that the soul is in the sacramental conver-

sion only concomitantly is not taken seriously by Harvey (395; 398). This kind of subtleties are modern inventions concerning things that did not raise the interest of the ancient *doctores*.

The principal question viz. whether at death a new substantial form of corporeity is introduced which stands in for the rational soul is answered in the affirmative, and Henry's opposite view of the old form of corporeity remaining in the dead body is once again cast aside.

7.2.8 *Twelfth question*

This question concerns *Quodlibet* XII, 10 'Whether only the soul can be the substantial form in man'. To begin with, Harvey ascertains (400) that this is not only possible but even necessary, as is equally plain from the foregoing as is the untenability of Henry's thesis about the (putatively substantial) form of corporeity. Next (401-403) he exposes some inconsistencies in the opponent's arguments. For that matter, Henry endorses (195-199) a wrong view of conversion to the extent that whenever something is changed into something else, it remains in that into which it has been changed, and that of things possessing no real thing in common nothing of them remains in the other. The man is not aware indeed (404-411) of the difference between two types of conversion, one natural and customary, the other supernatural. The former is exemplified by the conversion of air into fire or food into what is nourished, and generally speaking by every natural transmutation, whether substantial or coincidental.

In all such changes one piece of matter is not changed into another matter and the form into another form. Rather the matter that now is under one form, say under the form of air, is afterwards under another, say fire. Sticking to this example, the air passed away (*aer corruptus*) remains as numerically the same in the fire, synecdochically speaking, that is, because the material part of air remains. The air as a whole, however, remains only potentially in the fire, and this qua being specifically the same. With regard to the form of air the numerically same form of it does not remain in the fire, neither actually nor potentially (speaking of natural potentiality), but the form of air specifically remains, be it only in potency to the extent that because of its material element, the fire is in potency oriented to the form of air.

The supernatural mode of conversion, on the other hand, is the one that occurs in the Eucharist. Harvey believes that God could convert any body whatsoever into whatever other body and whatever created entity into whatever other. This mode of conversion does imply the matter's change in another matter and that of a form into another form. In this case

not only the compound is converted into another compound, but, what is more, either part into its counterpart as well. Well, this state of affairs rules out Henry's position concerning the form of corporeity remaining as material component. Henry's peculiar claim (196) that nothing can be transformed by miracle into something else which cannot be changed into it in a natural way through a great number of intermediate stages, is censured (411) as an error insinuating that in the Eucharist the form of the bread is destroyed and its matter, through a great many of transmutations like in nutrition, comes to be under the form of Christ, but in the present case in no time at all! Finally, Henry's reply to the principal argument for the opposite view (200) is shown (416) to imply contradictions.

7.2.9 *Thirteenth question*

The final question Harvey came up with in his survey (201) concerns *Quodlibet* XII, 12 ('Whether if Christ had died as an old man, his body would have been putrified). Harvey answers (417) it in the affirmative, with the reservation that God did not miraculously interfere (as in fact he could for every man) but accelerated the resurrection. No need indeed to imagine that a form of corporeity is supposed to remain after death, as Henry does. Harvey once again sets out to cast aside this (supposedly) substantial form, this time in two steps. He goes on to make clear first that if this form were even possible, it was not assumed by Christ as an incorruptible form, and then that Christ's body was in fact assumed by him as naturally subjected to putrefaction.

The former claim (418f.) is supported by the fact that incorruptibilty of a substance should include the incorruptibility and conservation of the coincidental dispositions involved in the introduction of the form of corporeity, which by definition implies corporeal alterability. Harvey rejects miraculous incorruptibility. In addition, he regards (as he did before, cap. 280; in agreement with Henry, see cap. 34) the introduction of a form of corpse (*forma cadaveris*) beneath Christ's dignity. Third, for the form of corporeity to remain without its natural dispositions is impossible, and finally any scriptural or ecclesiastical support for the claim in question is missing.

The other claim concerning the putrefaction is undermined (421f.) by Aristotle's description of the process of (natural) putrefaction as depending on unavoidable corporal conditions (such as the heat drawing away the indispensable body's humidity), and by considering that there is no single reason whatsoever to attribute an exceptional position to Christ with regard to putrefaction. In point of fact, the accelerated resurrection precluded putrefaction. For the rest, Henry's appeal (202) to Damascene

speaking of the indivisible connection between Christ's divine and human nature is beside the point because this fact does not detract anything from the integrity of his human nature.

Finally (423), Henry's correct rejection of the counter-argument (201) advanced against his (and Harvey's) initial consent to the putrefaction thesis is still critically commented upon because of a supposed inconsistency on Henry's part.

7.3 Harvey's modus operandi and style in De formis

Like in the other tracts of *De quattuor materiis*, in *De formis* too the main division is into an introductory part in which the text of Henry's *Quodlibet* under discussion is summarized, and the section in which Harvey properly clarifies his own, opposite position in the controversial matter. However, the outcome of this sound methodological purport is less clear cut than one might expect or desire. To begin with, Harvey's way of representing what he considers the essentials of his opponent's position and arguments is not always successful; sometimes he gets too carried away by his unconcealed impatience with (in his words) Henry's 'verbosity and lack of comprehensibility'. This is the more burdensome because, in accordance with the manner of the period, Henry's own text intersperses discussions of opposite views, including the special one Harvey himself adheres to, or closely related ones (such as Giles of Rome's positions in particular). These circumstances did not fail to seduce Harvey into immediately criticizing in his introductory part other opponents of the plurality of forms thesis too, and even into qualifying (supposedly) inconclusive arguments advanced by some fellow adherents to his own oneness thesis. It will not come as a surprise, then, that this complicated state of affairs sometimes makes the reader experience Harvey's survey and own positions as displaying a certain lack of (grammatical or syntactical) transparency. All the same, basically Harvey is a bright author with coherent philosophic and theological views. Wherever there is a certain lack of transparency to complain about, this is mainly due to the usual mannerisms appertaining to the genre of hotly debated discussions such as those about the controversial issues at the late 1280/1290s and early 1300s.

Besides the manners of expression also used by the other participants of the scholarly debates, Harvey's style and usage is basically determined by what is so characteristic of the *Correctorium/Corruptorium* genre of the late thirteenth century. Henry is frequently depicted as an inadequate and even pitiful interlocutor. Confining us to *De formis* the harvest of depreciatory manners of speaking is impressive enough. Henry's 'verbos-

ity' annex his 'lack of clarity' is many times condenscendingly exposed, e.g at 19: 'quantum possum perpendere'; see also cap. 33. In cap. 64 we read: 'solutio sua, licet multa verba dicat, stat in hoc', and 'et ista duo deducit tediose et diffuse'; 116: 'confuse procedit'; 168: 'obmissis multis evagationibus quas ponit'; 193: 'licet multa verba dicat ad commodum cordi audientium et studentium'.

Furthermore, Harvey thinks he has good reason to question Henry's mental gifts and skills, e.g. at cap. 225: '… quod quidem deberet esse inconveniens apud omnem hominem intelligentem'; 287: 'hoc absit a mente cuiuscumque sensati'. In capp. 351-352 Henry is said to not have learned much in school. At 357 we read 'et per hoc potest ipse videre, si vult aperire oculos suos'. More than once a discussion is concluded with the accusation that Henry is talking sheer nonsense, e.g. in 236 ('truffatoria') and 240 ('totum frivolum'), 248 ('satis frivolum'); 278: 'nichil valet quicquid iste homo dicit in ista questione'; 305: 'que adeo sunt risu digna quod non decet laborare ad improbandum'; 385-386: 'fatue agi', 'irrationabiliter loquitur'. In 344 Henry's strategy of argument is explicitly attacked as useless. At 350 Henry's assiduous attempts to prove a questionable view is recompensed with 'in hoc videtur michi iste homo nimis officiosus' ('to be an eager beaver').

Henry's imagination is also under attack, e.g. at 246 ('omissis quibusdam fictionibus quas ipse ponit'); 290: 'quod videtur simile figmento'; 296: 'sed positio sua de hoc magis videtur michi figmentum quam aliquid probabilitatis habere'; 339: 'nec valet nisi induceretur novum linguarium'; 380: 'istud provenit ex illa pulchra fantasia qua imaginatur'.

Irony too is part of the arsenal. E.g. at 260, where Harvey sneers that no authoritative source can be found to support a peculiar view of Henry's unless the man's *Quodlibet* should be regarded as a 'symbolum fidei'. At 315 Harvey villainously remarks: 'si aliquis sic velit equivocare 'speciem specialissimam'(as Henry is actually doing), dicam tali homini quod uxor patris sui est species specialissima'. At 403, after the recognition that Henry has been correctly exposing a possible contradictory argument against his position he is given to understand that nobody has ever advanced it and that he had therefore better save such admonitions for his personal use: 'sed istud reservet ille sibi ipsi apud quem non est impossibile esse simul opposita in eodem'.

To rightly evaluate the rugged style and manners of expression it is useful to remember that at the time, particularly in the context of the hot-tempered *Correctoria* litterature, the personal attack was part of the usual strategy of argument. Dislikable views were embodied in dislikable men. This much is certain. As often, no rugged eloquence can mask the need

of stronger arguments. Harvey's work is no exception to this rule. Henry of Ghent truly deserves *amende honorable*. His dualistic doctrine may not always be fully convincing, but is well thought out.

7.4 Henry of Ghent's dualistic theory of the substantial forms

Henry dealt with the forms problem in his *Quodlibets* several times and so clearly became an influential participant of the ongoing debate, at least from about 1276 up to 1288.[63] In *De formis* Harvey responds to *Quodlibet* I, q. 4 (written 1276), II, qq. 2-3 (1277), III, q. 6 (1278), IV, q. 13 (1279), which was to become Harvey's *pièce de résistance*; IX, q. 8 (1281), X, q. 5 (1286) and XII, q. 10 (1288).

Henry was fully aware of the intricate problem of which any solution seemed to give rise to other problems.[64] In his most elaborate treatment (*Quodl.* IV, 13) he seems to anticipate possible charges (like Harvey's) of verbosity; he proceeds 'non brevi sermone', but 'sermone exquisito pro posse nostro'. The gradual evolution of Henry's thought about the forms problem has been aptly described and documented by Zavalloni (287-296). Henry gradually proceeded to criticize the pluralistic theory because it ignores the basic rule that nature does not work with a plurality of principles where a single one would suffice. Hence he rejects the unitarist theory for the only reason that the ontology of human beings cannot do without two different forms. Still in favour of the Aristotelian rule of economy (which was later labelled 'Ockham's razor') Henry feels compelled to opt for two substantial forms in man only, because to his mind only in the human generation nature has to do with two really distinct things, to wit, the preexisting material component of new life, and the rational soul coming from outside by creation:

> *Quodl.* IV, q. 13: "Ista positio [sc. the unitarist one] multum applicabilis est animo, quia subsistenti unico simplici [sc. principio] attribuit quicquid pluribus eidem possit attribui. Dignius autem est fieri per pauciora quam per plura unumquodque, ut dicitur in primo Phisicorum; et ut dicitur secundo Celi et mundi, de aptitudine nature est ut faciat melius semper et utilius et nobilius (et hoc est nisi dignius). Sed additur: 'secundum quod est possibile'. Si ergo non sit possibile ex natura rei in aliquo omnia predicta fieri uno (ut videbitur), non est inconveniens ea ponere non fieri nisi a pluribus. Ut in homine, ab uno videlicet quod sit forma corporis mixti carnis et ossis et huiusmdi, ab alio quod sit vegetabile et sensibile et rationale; sed quod in

63. Pelster (1946, p. 22) has convincingly argued for a later date of the authorized publication of Henry's final redaction of the later *Quodlibeta*.
64. *Quodl.* II, q. 3: "(…) in labyrinthum nos ponimus istam questionem nimium perscrutando, quia, una difficultate decisa, statim pullulant graviores. Propter quod ab initio michi displicuit eam alio anno inchoare; et quasi intactam reliqui".

omnibus aliis ab homine debeamus negare formarum substantialium pluralitatem".

In man, nature produces the bodily component informed by its own proper form of corporeity ('forma corporeitatis') and thus prepares or predisposes it to receive the rational soul coming from outside. The dualistic theory, which is of Henry's own invention, finds ample support both from philosophy (including Aristotle[65]) and theology (including ecclesiastic doctrine). Man's unity is answered for because both the form of corporeity and the rational soul are immediately united to matter so as to work in perfect harmony.

8. *On two other treatises on the forms problem attributed to Harvey*

The first tract of *De quattuor materiis* is not the only treatise on the forms problem going under Harvey's name. The old edition of Harvey's *Quodlibeta* (Venezia 1513) includes another one entitled *De unitate forme*. Besides, several manuscripts contain a *De unitate forme* in some of which this work is explicitly attributed to Harvey. Let me begin with the last one, which is most likely to have been written by Harvey.

8.1 The De unitate forme *'Ut ordinatius' attributed to Harvey*

As has been marked before (p. XX above), our manuscript **V** (= *Vat. lat.* 859) contains on ff. 98rb-118ra an extensive treatise entitled *De unitate forme* with in the upper margin of 98rb the ascription *Tractatus Hervei de formis*. It is found elsewhere under the same short title or under its full title *De unitate forme substantialis in eodem supposito*. The text will be printed in full from three witnesses in an *Appendix* to the present edition. Its design will be discussed in our section 8.4.2.

8.2 The De unitate forme *'Omnes homines' wrongly attributed to Harvey*

Harvey's supposed authorship of another tract (with the incipit 'Omnes homines') dealing with the unicity of the substantial form has rightly raised serious doubts in modern times. The discussion has mainly been dominated by a dispute concerning other possible candidates for the authorship. So its ascription to Thomas Aquinas was (rightly enough) cast aside by Ehrle, who for this very reason was not inclined to think

65. Zavalloni has well observed (456-474) the diverse ambivalent interpretations allowed by what Aristotle forwards on different occasions.

the ascription to Harvey implausible. Others have denied that Harvey is the author, namely J.P. Muller and F. Pelster, who were both looking for evidence to prove or rule out Jean Quidort's authorship.

Muller tried to collect solid arguments in support of Quidort's authorship. To begin with, he pointed (1941, 195) to old catalogues in which a treatise *De unitate forme* is listed among the works of a Johannes Parisiensis, who in some of them is identified as Johannes Quidort. The biographer of Dominican writers Antonius Senensis (1396-1487) mentions two Dominicans named 'Johannes Parisiensis'. One, whom he dates as living about 1294, is brought up as the author of a *De unitate forme*, and the other, dated about 1300, as the author of works that in the Stamser catalogue are attributed to Quidort. Muller judged these attestations to be unsatisfactory. Next he drew (196) our attention to Quidort's *Correctorium* in which the author twice (viz. in artt. 30 and 48) is referring to a *Tractatus de formis* of his hand.

In Weijers (2003, p. 150f.) this work is listed among the works of Quidort. The oldest complete extant copy is found in Avignon, *Bibl. Municipale* 251, a parchment codex of 91 folios (189x129 mm.) which dates from the thirteenth century and originally belonged to the ancient library of the Black Friars Convent at Avignon.[66] The treatise is found on ff. 31r-90v and has the following incipit and explicit:

> *Inc*. (after Avignon 251, f. 31r): Incipit tractatus de formis editus a fratre Johanne ordinis predicatorum. Omnes homines natura scire desiderant (Philosophus in primo Methaphisice). Secundum quod patet ex auctoritate pre-

66. See *Catalogue général des manuscrits des Bibliothèques publiques de France. Départements* tome 27 (par L.-H. Lalande), I, 168-169. In the upper margin of 31r we read 'Incipit tractatus de formis editus a fratre Jo. ordinis predicatorum'. On f. 91r where the contents of the manuscript are listed ('Ista continentur in isto libro'), the enumeration of seven shorter works by Aquinas, occurring from 1r-30v is followed by 'Item liber de formis editus a fratre johe [changed by a later hand into *thoma*] parisiensi in quo sunt iste questiones'. However, only the four first questions (occurring 31r-44v) are here listed. — Olga Weijers (2003, 150f.) mentions some more manuscripts (wrongly including Cambridge, *Gonville and Caius* 302-516, which in fact contains the opening tract *De formis* of our *De quattuor materiis*; see p. XI above; and *Vat. Borgh.* 122, f. 148r-v, which presents a poor fragment of another treatise of the kind, viz. 'Quoniam veritas'; see our next section). I did not see the other complete copies listed by Weijers (Florence, *Bibl. Naz.* J. III 7, ff. 190v-208; *Vat. Chigi* E IV 109, ff. 7-44), nor the incomplete ones *Vat. lat.* 802, ff. 62r-63v (containing only three questions); *Vat. lat.* 1089, ff. 108-133 and Venice, *San Marco* VI 160, ff. 29-47, some of which may have served, I take it, for the partial edition of the work (comprising only the first 17 questions and omitting the extensive 18th) printed in the *Summa philosophica* of Cosmas Alamannus (Paris 1638-39) under the name of Thomas Aquinas. For the authorship question one should ascertain if any of these manuscripts explicity ascribes our treatise to Quidort. Be this as it may, it should be noticed that in the adscription found in Avignon 251, f. 31r the word *parisiensi* occurring at the end (f. 91) is missing.

> missa omni homini naturale inest desiderium ad sciendum. Cuius ratio est, ut videtur, nulla alia nisi quia desiderium omnis creature naturaliter feratur in bonum eoquod ipsum est principium et universale appetitus seu voluntatis obiectum.
> *Expl.* f. 90v.: Ad auctoritatem Ambrosii dicendum quod intelligit de unitate simpliciter, que est unitas suppositi. Patet ergo ex dictis necessarium esse unam solam formam substantialem in supposito et quod rationes in contrarium non concludunt; quin potius positio pro qua inducuntur, debili et vano inititur fundamento. Patet etam quod nostra positio non est phantastica vel falsa, ut ipsi fingunt, sed consona fidei et catholice veritati, illa vero de pluralitate formarum et veritati et fidei catholice contradicit, ut superius est ostensum. Sunt autem multe alie demonstrationes ad partem istam [sc. the unitarist thesis] que de necessitate veritatem concludunt. Quas propter brevitatem omisimus, et quia supraposite falsitatem [sc. of the opposite thesis] sufficienter impugnant. Ad gloriam et honorem veritatis eterne et beati Dominici patris nostri, necnon et actoris et defensoris precipui veritatis iam dicte, videlicet gloriosi doctoris in theologia fratris Thome de aquino ordinis fratrum predicatorum, qui iam in celi palatio cum eterne veritatis lumine splendidus et divina visione beatus cum Deo Patre luminum gloriatur et gaudet in secula seculorum Amen.

We are still left in the dark about the identity of this Johannes (parisiensis?) O.P. He may be Quidort, but whoever, like Muller did (*op. cit*., 198ff.) wishes to defend Quidort's candidature by pointing to quite a lot of textual similarities between the present treatise *De formis* and Quidort's *Correctorium*, nevertheless has to clear away some stumbleblocks on his way, as was fairly reognized by Muller. A first difficulty presented itself when in the *De formis* treatise 'Omnes homines' Muller wished to ascribe to Quidort, the author three times seems to refer to a work on natural philosophy which seems to be of his own hand. The problem is that no such work on natural philosophy has come down to us or is ever referred to as his. Let me begin with these three supposed references:

> Avignon 251, f. 32r [same text in 1513 edition on f. 71vb]: Ad cuius evidentiam sciendum est quod omnia que sunt in mundo sive in universo, intantum sunt inquantum participant esse Prime Cause, que est Deus, sicut et omnia que lucent, intantum sunt luminosa inquantum participant naturam lucis et esse lucis prime que est in sole, **ut probavimus in primo libro Philosophie naturalis**.

The other references are less explicit:

> f. 33ra: Quia vero id quod res est, est per sue nature quiditatem secundum Philosophum in 7. metaphisice, forma autem est que constituit naturam rei, ut dictum est, ideo a philosophis 'forma' vocatur. Et est ratio quiditatis rei sive quod quid erat esse. Et quia ulterius per formam non solum datur esse composito, ut dictum est, verum etiam confertur ulterius composito quedam

> virtus qua mediante ipsum potest sibi simile in natura producere — **ut alibi ostensum est, scilicet in summa et in prima et in primo libro** —, inde est quod forma non solum dicitur ratio quiditatis inquantum est quiditatis principium verum etiam dicitur exemplar inquantum ab ipsa compositum habet virtutem producendi sibi simile in natura.

The ambiguous Ms. indication in summa [corrected from summo] et in prima et in primo libro' runs in the edition (f. 72ra): 'summa primo libro'.

> f. 51r: Preterea. Per hoc forma eodem modo unitur materie per quod vel secundum quod materia est in potentia ad formam. Sed **sicut probatum est in secundo libro Summe Philosophie**, materia prima cum sit omnino simplex, non est in potentia ad formam per aliquam potentiam nisi per aliquam potentiam que sit aliud a substantia sua. Ergo forma ipsi substantie materie immediate unitur.

As a matter of fact, unlike Muller, we can now refer to a work on natural philosophy attributed to a John of Paris O.P in the Munich manuscript Clm. 26.885, 1r-86v: 'Incipit abbreviatio librorum naturalis philosophie aristotelis facta per fratrem Johannem parisiensem ordinis fratrem predicatorum'.[67] At first glance, the 'light metaphysics' context of the first reference makes us think of the Oxford ambience of scholars like Robert Grosseteste or his disciple Roger Bacon. In the former's famous treatise on light and on the origin of forms (*De luce seu de inchoatione formarum*) in particular, a key role in the production and constitution of the physical world is attributed to light, which is defined as 'forma prima corporalis, quam quidam corporeitatem vocant'.[68] On the other hand, Grosseteste's being tributary to Philip the Chancellor (who is commonly regarded as belonging to the 'quidam' just referred to) could bring to mind the latter's *Summa de bono*, in which, too *bonum* and *lux* are prominently combined, so a Parisian ambience is not ruled out either.

The other difficulty pointed out by Muller (p. 203ff.) seems to be more substantial. This problem occurs, so to speak, in triplo where in Quidort's *Correctorium* a reference is found to Quidort's *De formis*, chapters 18 and 19. For one thing, Muller's candidate, the treatise 'Omnes homines' does not divide into capita, but into questiones and articuli; for another, the reference does not tally at all, and finally, the treatise 'Omnes homines' consists of only 18 questiones. Muller was fair enough to recognize this, but left these problems unsolved.

---

67. See Pattin, 76, who also mentions another copy in *Vat. lat*. 901, ff. 21r-46r.
68. See the fine summary of Robert's so-called 'Light metaphysics' in Riedl, [3]-[8] and Gilson, 262-264. For the text of his *De luce seu de inchoatione formarum* see the edition by Ludwig Baur (1912, pp. 51-59; cf. his *Prolegomena,* pp. 75* ff.), and the English translation in Riedl, [10]-[17].

This should have been reason enough fot Muller to give up his attempt to defend Quidort's candidacy, but ignoring the burden of these difficulties, he went on (205-208) to point out what he considers a wealth of positive evidence for Quidort's authorship. He draws (205-208) our attention to several really remarkable doctrinal and verbal parallels between our treatise and Kilwardby's letter to Peter of Conflans, but he cannot but recognize that similar parallels found between Giles of Lessines and Kilwardby are more striking still. This is not surprising at all, for such parallels all concern usual themes and arguments favoured by any debater of the 1280s and 1290s, as we will see in the following section.

The only plausible conclusions so far seem to be that [1] the treatise 'Omnes homines' was not written by Harvey, [2] its author is one Johannes O.P (parisiensis?), [3] John may refer in his *Correctorium* to the above-mentioned *Abbreviatio*, [4] the division of the treatise 'Omnes homines' into questiones and articuli rather than chapters is clearly not in line with what in his *Correctorium* Quidort indicates himself about his *De formis*, and [5] Quidort's allusion to what is discussed in his *De formis*, chs 18 and 19 does not tally with the composition of 'Omnes homines'. All in all, the question about Quidort's authorship needs some further investigation.

8.3 The anonymous 'Quoniam veritas' *attributed by Pelster to John Quidort*

Pelster (1946) rejects Muller's attempt to advocate Quidort's authorship of the 'Omnes homines' treatise and shifts the attention to an anonymous *De unitate formarum* handed down in *Vat. lat.* 862.[69] This parchment manuscript dates from as late as the fifteenth century, but the treatise that is of interest now turns out to date from as early as the beginnings of the fourteenth century, as appears from the occurrence of its opening section in the early fourteenth century codex, *Vat. Borgh*. 122, ff. 148r-v (see the catalogue by Anneliese Maier, 1952, p. 159). The *Vat. lat*. 862 copy Pelster has his eyes on occurs after some anonymous copies of Harvey's *De cognitione primi principii* (ff. 1r-45v), *De personis divinis* (ff. 46r-57v), and *De verbo* (ff. 58r-74r).

The next section of the manuscript (ff. 74r-115v) is of interest now. It is followed (ff. 117r-134v) after two blank pages (f. 116r-v) by Giles of Rome's *Liber contra exemptos*. On f. 74ra without any title a treatise,

69. It is described by Pelster p. 6f. (after Msgr. Pelzer's description in the *Codices Vaticani latini* II 1, p. 235f.). I venture to add some corrections. A few interesting texts taken from the tract 'Quoniam veritas' are found in Zavalloni, 284-286, nn. 76-79, and 302, n. 16 *ad fin*.

which in a supplementary section (see below) is indicated as *tractatus de unitate formarum*, opens as follows:

> *Inc*.: Quoniam veritas medium ponit inter duos errores, dupliciter moderni inter duplicem antiquorum errorum satagunt mediare …..

The treatise proper winds up (on f. 92ra) with a final conclusion about its successful mediation between the author's own doctrine of the oneness of the substantial form and the opposite one, no matter whether it straightforwardly advocates the plurality of forms thesis or replaces it with the inchoation view:

> *Expl*.: Nec plures formas ponit [sc. the unitarist thesis] in eodem nec ponit inchoationem eiusdem forme. Ponit enim ista opinio duo. Unum est quod ante generationem naturalem forma non preexistit secundum aliquid sui; et sic excludit latitacionem. Ponit aliud, scilicet quod forma efficiatur in materia ab agente naturali habente formam in materia; et sic excludit opinionem de datore formarum…… Unde verius [virtus Ms.] mediat ista opinio quam aliqua alia opinio vel ponens plures formas vel apponens inchoationem.

Next follows an (incomplete, it seems) supplementary tract[70] (f. 92ra-va):

> *Inc*.: Quoniam in humanis intencionibus nichil est perfectum, ideo post edicionem tractatus de unitate formarum nobis occurrunt quedam solvenda et quedam explananda et quedam improbanda ….. Dicunt enim istorum aliqui quod non est inconveniens quod aliquid de essencia forme specifice preexistat ante generationem.

Unlike Pelster (and Pelzer in his catalogue, for that matter) I think that the remaining part of the manuscript's section on the forms problem immediately links up with the foregoing supplementary treatise by continuing with an extensive discussion of six questions:

> ff. 92v-97r: Questio est utrum in eodem supposito possint esse multe forme substanciales actu. Ad evidentiam istius questionis sciendum quod de ea sunt multe opiniones, quia aliqui posuerunt quod secundum ordinem generum…
>
> ff. 97r-100r: Secundo[71] queritur utrum forma uniatur materie per aliquod medium. Et ostenditur quod sic. Sicut enim in primo De anima dicitur, actus activorum sunt in paciente et disposito …..

70. Such an adding of a supplement to a previous treatise in order to prevent further misunderstandings about the subject matter previously discussed may remind us of Giles of Lessines adding an appendix (only found in Ms. Paris *BN Lat.* 15.962; cf. Pattin, 71) to his *Tractatus de unitate formae*, in which Giles announces a discussion of 'ea que videantur quibusdam legentibus obscura'.
71. There is of course no good reason for joining Pelster's surprise about this 'Secundo'. It rather confirms my surmise that the treatise *De unitate formarum* is continued up to f. 115v.

ff. 100r-105v: Tertio queritur utrum in uno supposito possint esse plures forme substanciales. Et probatur quod sic. Species enim composita est …
ff. 105v-112r: Quarto queritur utrum in homine vel in quolibet alio possint esse plures forme substanciales. Opinantur enim multi quod sic. Et inducunt ad hoc multas raciones. …
ff. 112r-114r: Quinto queritur utrum corpus mortuum et vivum sit idem numero. Et probatur quod sic. Privacio et habitus habent fieri circa idem subiectum. …
ff. 114r-115v: Sexto queritur circa corpus Christi utrum fuerit idem numero mortuum et vivum. Videtur quod sic, quia si non ponatur idem numero corpus Christi …

The treatise winds up as follows: "(….) maxime autem propter unitatem suppositi, ut dictum est. Amen".

Returning now to the anonymous treatise *De unitate formarum* 'Quoniam veritas' (occurring on ff. 74ra-92ra) Pelster regards (1946, 7ff.) it as a compilation by Quidort, but his arguments for this ascription call for a critical examination. Like Muller, he starts (7-13) from Quidort's references and other indications to be taken from his *Correctorium*.

Pelster too easily dismisses the problems concerning Quidort's explicit reference to capp. 18 and 19 (see our previus section) and the compositorial question connected with it, namely the division of the present *De unitate formarum* into chapters, rather than articles.[72] Finally, as for the supposedly positive evidence, like Muller, Pelster offers (8-12) many doctrinal and verbal parallels between his favourite treatise and what Quidort has to say in his *Correctorium*. They are all together not less impressive than Muller's harvest, but as such equally inconclusive, I am afraid. The very fact that these two different treatises (viz. Muller's 'Omnes homines' and Pelster's 'Quoniam veritas') in a brotherly manner share such striking parallels with Quidort's *Correctorium* (and other *Correctoria*) should have alarmed Pelster that such parallels do not prove anything in matters of authorship. It would be better to consider these admittedly striking parallels (and the numerous other ones to be found in any treatise of the kind, to be sure) as a result of the compilers's sharing the usual hotly debated subject matter and the common schemes and strategy of argument.[73] We have still good reason to join Gilson's claim

72. In order to explain the fact that the *Correctorium* refers to chapters rather than articles, Pelster tries to evade the problem by accusing the copyist of negligence and indiscriminately using the words 'caput' and 'articulus'. Indeed, after quoting (p. 12) a passage in which the author of *De unitate* is speaking (f. 84vb) of 'quinto articulo', Pelster comes up with a quotation (from 92va and 92vb) in which twice 'capitulo' is found. However, Pelster did not realize that the latter quotation was taken from the additional treatise he does in fact not ascribe to Quidort.
73. Incidentally, Pelster's remarks (16f.) about the dates of Quidort's *Correctorium* and his (putative) work about the oneness of the substantial form, *De unitate formarum*

(p. 733, n. 77) that the problem of Quidort's authorship of a *De unitate forme* (or *formarum*) has not yet been solved.

8.4 Harvey's own De unitate forme *'Ut ordinatius'*

The aforesaid treatises and their like are important for our knowledge of the gamut of themes and controversial questions on the problems of the forms, including their lasting impact upon theology and philosophy (and Augustinism versus Aristotelianism *inter alia*) as well. An analysis of two such treatises on the plurality of forms problem may be helpful to make the student of Harvey's (and his colleagues's) work on this subject matter more familiar with the battlefield.[74]

8.4.1 *An old catalogue of dissensions between Parisian masters in the 1280s and 1290s*

To put these specific themes in the broader context of doctrinal diversities I will preface these analyses by a short note on a catalogue of doctrinal

---

deserve serious attention. He righly finds it surprising that Quidort should have written the *Correctorium* as early as 1284 (as is the common assumption since Glorieux, on the basis of a dubious conjecture) and presents some valid arguments to date it as late as shortly before Quidort's death (1304). Furthermore, Pelster may be right in placing (p. 28, n. 1) *De unitate formarum* in a more mature period of the controversial debate on the forms problem because of the advanced doctrinal developments (such as an extensive discussion of embryological questions). Incidentally, as I have argued earlier (at the end of section 4 p. XXIX) the general agreement about the rather late date of *De quattuor materiis* as a collection does not rule out that its constituents were written as early as during Henry of Ghent's lifetime. — As for the authorship's question, it would be better to look for the anonymous compiler of the *De unitate formarum* found in *Vat. lat.* 862 in the circle around the English Dominican Thomas of Sutton, who was 'magister regens in theologia' at Oxford from 1298 onwards. From both a doctrinal and a compositorial perspective, *De unitate formarum* strongly resembles Sutton's *De pluralitate formarum*, including its interest for embryology, in particular. By the way, Gilson has rightly observed (p. 414) that Quidort often repeats in his own way what Sutton had said before him. Pelster too devotes (17-22) much attention to the obvious relationship between his putative Quidort and Sutton. To my mind, it would have been better if Pelster had stuck to his original intuition (referred to at *op. cit*., p. 5) that the treatise is connected with Thomas of Sutton's ambiance. Finally, according to Pelster (p. 6, n. 1), the supplementary work occurring in *Vat. lat.* 862, ff. 92v-115v is in other copies attributed to an English Dominican ('predicator anglicus'). Unhappily enough, Pelster fails to inform us about such manuscripts. The Oxford ambiance may also appear from the allusion to the so-called 'light metaphysics'; see our note 85 below.

74. In order to become familiar with the general development of the *De formis* theme in the fourteenth and fifteenth centuries one should consult the invaluable survey of the forms controversy, including the later debates on formalitates too in Pattin, 71-109. Also Zavalloni, 383-474.

dissensions between the Parisian masters which is found in the Munich codex, Clm. 317, ff. 85va-86rb, dating from the fourteenth century.[75] They were listed by a Dominican beween 1285 and 1290 (Dondaine, 375) and include 25 controversial subjects (ibid., 378-394). Here are the theses coming close to the subject matter involved in the present study, and in the other tracts of *De quattuor materiis*:

> [6] Utrum anima cognoscat seipsam per essentiam. Respondent quidam quod sic. Et ad hoc sunt alique auctoritates.
> [7] Utrum anima sit composita ex materia et forma. Respondent quidam quod sic; et angelus similiter.
> [12] Utrum Deus sciat omnia presentialiter ab eterno. Respondent quidam quod non, sicut patet ex Apologetico[76] quem fecerunt. Bernardus[77] autem sentit cum Thoma quod sic.
> [16] Utrum in una specie sint plures angeli. Quidam respondent quod sic. Quidam autem dicunt quod distinguuntur per officia. Et hec opinio imponitur Alberto. Sed in quadam questione idem Albertus ponit quod omnes angeli unius ierarchie sint unius generis, et omnes unius ordinis unius speciei.
> [17] Utrum angeli cognoscunt res materiales per species influxas, vel acquisitas. Henricus dicit quod neutro modo, sed per ipsas <essentias> rerum, quia universale non est nisi in intellectu. Sed quidam dicunt quod per species acquisitas. Sed Thomas quidem dicit quod per species influxas.
> [18] Utrum Deus posset facere materiam sine forma. Respondent quidam (ut Henricus et Minores) quod sic. Sed quidam alii dicunt quod non talem qualis est illa que modo est, sed aliquam aliam alterius generis.
> [19] Quando queritur quid sint rationes formales, repondent quidam quod forma generis, vel inchoatio forme in materia, Egidius quod privatio. Thomas autem posuit quod virtutes active et passive tam superiorum quam inferiorum corporum simul sumpte.
> [22] Utrum anime sint inequales ex creatione. Dicunt quidam quod ex seipsis habent inequalitatem. Alii dicunt quod inequalitatem habent ex corporibus quibus infunduntur. Sed quidam dicunt quod neutro modo, sed ex inequalitate Intelligentiarum separatarum ex quibus recipiebant influxum. Et hec opinio est condemnata tamquam erronea.[78]
> [24] Utrum in voluntate posset esse peccatum, non precedente errore in ratione. Respondent multi quod potest propter libertatem voluntatis, que libera est in eligendo. Ex dictis autem Thome videtur posse haberi contrarium, precipue in secundo [*In II Sent*., dist. 24, q. 3]. In questionibus autem *De veritate* ubi agitur de peccato primi hominis, videtur mitigare dictum suum et dicere quod deordinatio voluntatis precedit errorem rationis. Sed ibi loquitur de errore electionis, et non rationis.

75. It was edited by Dondaine (1938), who gives many details and useful comments upon each of the theses listed.
76. William de La Mare's *Correctorium fratris Thome in primam partem*, art. 3.
77. Presumably Bernard of Trillia (Dondaine, p. 387, n. 50).
78. See the list of the Parisian condemnations in Mandonnet (1908) I, 147 (prop. 124).

> [25] Utrum Deus operetur in omnibus rebus solum subportando eas. Dicunt quidam quod ad operationes naturales non indigent res nisi solum subportatione et conservatione suarum <virtutum> naturalium in esse. Et ratio sua est quia: Opera Dei perfecta sunt; unumquodque autem in sua virtute perfectum eoquod perfectum est potest operari; ad hoc ergo quod res operari possit non requiritur nisi conservatio perfectionis rerum in esse tam quoad suum esse quam quoad esse suarum virtutum. Thomas autem *Ia IIae*, q. 109 pro primo dicit "Dependet a Deo quantum ad duo. Uno modo inquantum ab ipso habet formam per quam agit; alio modo inquantum ab ipso movetur ad agendum". Unde vult in toto illo tractatu de gratia *[Ia IIae*, q. 109, art. 1 c] quod ad omnem operationem creature preter subportationem virtutis et esse rei requiratur etiam quod res a Deo moveatur ad operandum. Et idem dicit in questionibus de potentia Dei [*ibid*., q. 3, art. 7c].

8.4.2 The general design of Harvey's De unitate forme *'Ut ordinatius'*

Returning now to Harvey's compilation under the name *De unitate forme* (*substantialis in eodem supposito*) I shall confine myself to drawing attention to its general design, leaving its implementation to the students of the text edited in our *Appendix*.[79]

This extensive work on the forms problems is extant in several manuscripts. In our manuscript **V** (*Vat. lat.* 859) this treatise is written in a fourteenth-century hand which clearly differs from that found in the *De quattuor materiis*, as clearly appears from this scribe's use of ligatures, particularly of *ct* (as in *actus*) and *tt* (as in *attingere*). In the upper margin of 98r the work is entitled *De formis*.[80] The arguments discussed in chapters 2-112 are numbered in the margin. In several other manuscripts this work goes under the same abbreviated title *De formis*, which has sometimes led to mistaking it for the short tract *De formis* belonging to *De quattuor materiis*.

The fourteenth-century copy occurring in Toulouse, *Bibliothèque municipale* cod. 192, ff. 149ra-170va has the complete title both at the beginning ('Incipit tractatus magistri Hervei de unitate forme substantialis in eodem supposito') and at the end ('Explicit tractatus magistri Hervei de unitate forme substantialis in eodem supposito'). In this manuscript the text is clearly arranged, particularly owing to the fine rubricas of the opening words of the successive sections. In addition, the 151 arguments against the unitarist view are clearly indicated in the margins of 149ra-153vb, which is neatly in line with the text of ff. 163rb-170va, where these arguments are solved one by one. On the other hand, however, in

79. Incidentally, Pelster presents (1946, 22-28) a useful summary of the *De unitate formarum* 'Quoniam veritas' found in *Vat. lat.* 862. See also the quotations in Zavalloni, pp. 284-286, nn. 76-79.
80. For a more detailed description see p. XX above.

the second part of the treatise the copyist's mindfulness has disappeared; this caused him make a lot of mistakes and has led to many erroneous readings, including some stupidities. The differences between the careful first and the inconsiderate second portions is striking and to my mind should be ascribed to the scribe's annoyance in dealing with the catalogue of the author's (or rather compiler's) rejoinders to the 151 objections made by the pluralists in the first part of the treatise.

As was observed before (p. XI f. above), the manuscript Vatican Library, *Borghese* 315 dating from the beginnings of the fourteenth century presents another copy on ff. 89ra-109ra (anonymously, only followed by 'explicit hoc opus' and some blank columns). The same holds of another Vatican codex likewise dating from the (first half of) the fourteenth century, *Vat. Barb. Lat.* 340 (ff. 1r-21v). Other copies are found in some fifteenth century manuscripts, such as Basel *Universitätsbibliothek*, B III 22, ff. 112v-141, Rome, *Bibl. Angelica*, 104 (ff. 127-146) and 619 (ff. 143-163); Siena, *Bibl. Comunale* G VII 40 (ff. 123-152) and L IV 34 (ff. 125-148); El Escorial F II 8, ff. 117-148; Madrid *Bibl. Nacional* 226, ff. 144v-165. In Paris *BN lat.* 14.572 ff. 116-125 the work is incomplete as a result of abbreviations and omissions. In the fifteenth century manuscripts the text is often interspersed with questions and other interpolations.

A close inspection of the fourteenth-century copies has led me to select Vatican *Borgh*. 315 (**B**) and Toulouse 192 (our **T**) together with Vatican *Vat. lat.* 859 (our **V** which is also used for the short tract *De formis*), as all in all fairly reliable text witnesses for the present edition. All three suffer from some homoioteleuton omissions (which can be easily remedied with the help of the other). The copy presented by *Vat. lat.* 859 (**V**) deserves our special attention because, as was argued for by Stella (see p. XXII above), it seems to belong to a rather isolated text tradition. Several readings of *De unitate forme* corroborate Stella's surmise. Unfortunately enough, like the copyist of **T**, his colleague of **V** seems to have lost his interest and commitment during the execution of his job. In his case this has led not only to frequent omissions but to brainless guesses and even lacunas as well.

The incipit of *De unitate forme* offers a division of the treatise's first main section into six parts:

> *Inc*.: Ut ordinatius possint inveniri et responderi per consequens ad ea argumenta que solent fieri contra unitatem forme substantialis in eodem supposito, primo ponende sunt rationes probantes in omni substantia creata esse plures formas. Secundo ponende sunt hic rationes probantes in corporibus generaliter et precipue in generabilibus et corporalibus. Tertio ponende sunt hic proprietates quantum ad mixta. Quarto quantum ad animata generaliter

> et precipue quantum ad mixta sive miscibilia. Quinto quantum ad animalia generaliter. Sexto et ultimo quantum ad hominem; et ponuntur etiam ibi rationes quantum ad hominem christum.

This division only covers chapters 2-112; more specifically (1o) 2-11; (2o) 12-32; (3o) 33-41; (4o) 42-47; (5o) 48-71; (6o) 72-112. The next section is about theological matters and comprises chapters 113-151. It continues the foregoing expositions as is clear from the conclusion of cap. 152 in which we are told that the compiler could have easily continued his presentation of the various arguments in support of the pluralist thesis, but will leave it 'for the sake of brevity' (sic!). Making use of the compiler's suggestion we can give the whole of capp. 2-152 the following title: QUE DIFFICULTATES CONTRA UNITATEM FORME DOCTORES TANGUNT. As regards the opposite, unitarist view (indicated as pars opposita), our author intends to discuss the unitarists's arguments only in the framework of the 'solutio principalis':

> cap. 152: Plures autem rationes possunt adduci, sed in hiis videntur contineri omnes difficultates quas doctores tangunt. Ideo propter hoc ne opus sit nimis prolixum, supersedeo ab inducendo plura argumenta. Ad partem autem oppositam non intendo adducere rationes nisi in principali solutione, ubi ponentur rationes inferentes partem oppositam.

The second main part of the treatise aims to rejoin the pluralists's attack. It is introduced as follows:

> cap. 153: Responsio. Ad evidentiam maiorem huius questionis sic procedendum est quod primo reprobabuntur positiones que ponunt plures formas dantes esse actu. Secundo improbabitur quedam specialis positio que ponit unam formam substantialem dantem esse actu per plures formas non dantes esse actu, sed in absentia illius ultime forme dant esse actu; et vocantur ab eis 'forme habituales' sive 'forme partium'. Tertio quomodo se habeant dispositiones quibus materia disponitur ad ipsam formam ad quam disponunt. Quarto et ultimo solventur rationes posite ad probandum pluralitatem formarum.

This arrangement evokes the following subdivision:
II, 1: De ponentibus plures formas dantes esse actu (capp. 154-299)
II, 2: De speciali positione circa formas habituales sive formas partium (capp. 300-335)
II, 3: De dispositionibus quibus materia disponitur ad formam recipiendam (capp. 336-349)
II, 4: Solventur rationes posite ad probandum pluralitatem formarum (capp. 350-543).
At cap. 154 our **II, 1** is further articulated[81]:

81. Notice that in chapter 161 the chapters 157-160 are indicated as 'precedens articulus'. Likewise in chapter 208 there is talk of 'articulus sequens'. In chapter 248 the

ch. 154: Quantum ad primum intendo modo procedere quo processum est in argumento, quia primo improbabitur positio que ponit plures formas in substantiis creatis generaliter; secundo illa que ponit hoc in omnibus compositis ex materia et forma, et precipue in generabilibus et corruptibilibus; tertio positio que ponit hoc in mixtis; quarto positio que hoc ponit in viventibus; quinto que hoc ponit in animalibus; sexto que hoc ponit in homine; septimo que hoc ponit in Christo.

II 1, 1: De ponentibus plures formas in omni substantia creata generaliter (capp. 155-189)
II 1, 2: De ponentibus hoc in omni composito ex materia et forma (capp. 190-221)
II 1, 3: De ponentibus hoc idem in mixtis (capp. 222-237)
II 1, 4: De ponentibus hoc idem in viventibus (capp. 238-247)
II 1, 5: De ponentibus hoc idem in animalibus (capp. 248-252)
II 1, 6: De ponentibus hoc idem in homine (capp. 253-292)
II 1, 7: De ponentibus hoc idem in homine Christo (capp. 293-299).

At chapter 300 section **II 2** is announced as the refutation of the position which has before (cap. 153) been designated as upholding the existence of 'forme habituales' or 'forme partium'. Special attention is paid to the incorrect attribution of this position to Thomas Aquinas (capp. 302-335).[82] Incidentally, the challenged position is the special view of the substantial form upheld by Henry of Ghent. It can only surprise the reader that, unlike in the short tract *De formis*, Harvey now does not allow himself to treat his opponent that roughly.

The **II 3** section (capp. 336-349) is devoted to the important issue of the ways in which matter, prime matter in particular, is prepared to receive a (substantial) form, including the intricate problem of things' disintegration into prime matter ('resolutio usque ad primam materiam').[83] Finally, **II 4** (capp. 350-543) comprises the 151 replies of the adherents of the unitarist thesis to their various opponents. In the opening part of

---

phrase 'hic articulus' seems to refer to the chs. 248-252.

82. For Aquinas's own position see Zavalloni, 261-272; 283-287. As a matter of fact, Harvey's doctrinal deviation from Aquinas was well observed by the orthodox defenders of Thomism. E.g. John Capreolus, *In II Sent.,* dist. XV, q.1: "Sciendum quod ad istas sex replicas respondet Herveus in suo tractatu de pluralitate formarum. (…) hec Herveus, et bene, nisi quod videtur contradicere dictis et fundamentis sancti Thome." (pp. 76b-77b ed. Paban-Pègues, tome IV). It is noticeable that of all items the 'forma corporeitatis' item is highlighted by Capreolus (*ibid*., p. 83b): "Omnia ista que dicit Herveus videntur concordare cum dictis sancte Thome, uno excepto, quia sanctus Thomas videtur dicere in multis locis quod illa qualitas media in qua dicuntur elementa virtualiter remanere, est realiter qualitas composita ex partibus diversarum rationum et habere aliquid formaliter in se de calore et aliquid de frigiditate, et sic de aliis" (quoted by Pattin, p. 75).

83. For Henry of Ghent's opposite view see Zavalloni, 287-296; Macken (1977).

the treatise (capp. 2-152), these opponents were given ample opportunity to attack the supporters of the view that in any (creatural) suppositum there is no room for more than one single substantial form.

A final remark should be made on the relationship between *De unitate forme* and the first tract of *De quattuor materiis*, *De formis*. Comparing *De unitate forme*, capp. 264-299 to *De formis*, capp. 206-245, which are dealing with the same subject matter (to wit the doctrinal positions advanced by Henry of Ghent and his adherents) we find conspicuous textual parallels. (For that matter, sometimes we are able to remedy shortcomings of one treatise with the help of the other). Putting it briefly, the broad expositions in *De unitate forme* turn out to have been the source of Harvey's attack on Henry of Ghent's pluralist position as argued for in the latter's *Quodlibetal Questions*, particularly concerning the role of the form of corporeity in man.

Here are some specimens. *De formis* (henceforth *DF*), capp. 207-208 presents the same text as *De unitate forme* (henceforth *DUF*), capp. 264-265, but omits the four lines remark on the maior proposition. Similar intended omissions are found in *DF*, capp. 210, 212, 214, 233 when set against *DUF*, capp. 267, 268-270, 291, respectively. In addition, the second ostensive argument of *DUF*, cap. 275-276 is completely missing in *DF*.

Doctrinal positions attributed to an anonymous plurality of scholars in *DUF* (e.g. in capp. 274, 278, 280, 282, 285, 286) are ascribed to Henry of Ghent *in persona* in *DF*, capp. 218, 220, 221, 223, 225, 228, 229. Whereas in *DUF* we read unaffected criticisms on the doctrinal positions held by Henry and his (supposed) adherents, Harvey has adapted them to the general purport of *De quattuor materiis* (of most severely censuring Henry of Ghent). In this vein he does not refrain from a rugged style and personal attacks on his opponent (cf. our section 3.3 supra). The samples of this behaviour are overwhelming. Whereas *DUF* is quietly rejecting an opinion held by the opponents as impossibile (cap. 285) or 'non bene dictum' (293), in *DF* it is called 'absurdum' (228) or 'totum frivolum' (240). What in *DUF* (282) is qualified as 'non posset stare' is cast aside as being 'mirabile' in *DF* (225). In *DF*, Harvey also allows himself to use such characterizations as 'omnia truffatoria sunt' (236) or 'non probat sed supponit' (245); they are all happily missing in *DUF*. In *DF* 246, Henry's opinions are retrospectively cast aside as concoctions ('quibusdam fictionibus') and in *DF* 250 we are warned that the man 'nescit quid loquitur'.

8.5 An analysis of the treatise 'Omnes homines'

It is useful to begin with a general description of the work's design and main parts. The design and purport of this kind of polemic treatises deserve our special attention because the gamut of themes and *pro* and *con* arguments easily leads us to lose the sight of the wood for the trees.

8.5.1 *Its general design analyzed*

This treatise[84] opens with an intro in which the author recommends the study of the forms of being as vital to satisfying man's natural desire, which in the end is bound to be directed at cognizing the *forma essendi*:

> *Inc*.: Avignon 251, f. 31r: Incipit tractatus de formis editus a fratre Johanne ordinis Predicatorum. Omnes homines natura scire desiderant (Philosophus in primo metaphisice). Secundum quod patet ex auctoritate premissa, omni homini naturale inest desiderium ad sciendum. (…) [see p. LXXIV f. above]. Et ideo cum homo id quod est sit per intellectum, intellectus autem perfectio sit scientia seu cognitio veritatis, sequitur quod omnis homo secundum naturam et scire desideret et cognitionem appetat veritatis. Secundum autem Avicennam primum quod cadit in intellectu est ens. (…). Manifestum est autem quod unumquodque intantum est ens inquantum est actu. Secundum autem Philosophum 3o Phisicorum unumquodque est actu per suam formam. Quare (…) patet quod cognitio entis ex cognitione formarum dependet, adminus in ipsis rebus naturalibus et mutationi subiectis. (…). Ex quibus omnibus satis patet quod (…) multum obsequemur naturali desiderio hominis si de formis secundum facultatis nostre modulum elucidaverimus veritatem.

However, it is not easy, for young people in particular, to find one's way amidst so many various opinions. Hence the author regards his undertaking as an indispensable task.

> *Ibid*.: Et hoc quidem necessarium iudicamus esse, tam propter doctorum et philosophorum de formis diversas sententias, tum quia pauca et obscura adeo ut rudium excederent ingenia, inveniebantur esse adiecta de formis ut sic, dum iuvenes et etiam imbecilles ingenio maiorum nostrorum de formis altas et profundas sententias, etsi sufficientissime traditas, ad plenum capere et intelligere non valebant, saltem etsi minus sufficienter, aperte tamen etsi ruditer, hic tradita a rudi discipulo rudes condiscipuli facilius capiant et addiscant.

The work's design is clear:

> *Ibid*.: Erit autem hic ordo servandus in tractando de formis, ut scilicet prius tractetur de formis secundum se et in sua natura consideratis. Secundo vero de ipsis in comparatione ad alia. Circa primum autem erit disputatio de tribus.

84. I follow once more the excellent text witness found in Avignon, *Bibliothèque municipale*, cod. 251. For this codex see our note 66 above.

> Et primo de ipsarum formarum substantia; secundo de ipsarum formarum origine seu productionis modo; tertio autem de ipsarum formarum conditione seu qualitatibus et proprietatibus. Circa primum vero duo querantur. Et sic primo de ipsis formis an sint; secundo vero quid sint.

In the course of the treatise further implementations are indicated. All taken together they present the following scheme, including 18 questions:

A *On the forms considered by themselves*

A 1: Whether there exist forms at all

A 1.1: That natural forms are nothing [= Questio I]

A 1.2: That the form is something composite [= Questio II]

A 2: On their origin

A 2.1: That forms are preexistent in matter [= Questio III]

A 2.2: That forms are not educed from matter's potency but are created by the dator formarum [Questio IV]

A 3: On their properties

A 3.1: That no natural form is simple [Questio V]

A 3.2 That any natural form is singular and subsistent [Questio VI]

A 3.3: That any form is its being [Questio VII]

A 3.4: That being which is an essence's act is in the category of Accident [Questio VIII]

` A 3.5: That being is a form's effect [Questio IX].

The transition to section **B** is clearly indicated and introduced:

> f. 42r: Postquam determinatum est de formis secundum se et de earum proprietatibus quantum pertinet ad presens negotium, consequenter agendum est de ipsis per comparationem ad alia. Ex hoc enim quod ipse forme vel ad actus rationis, vel ad operationes proprias, vel ad ipsam materiam seu ad propria supposita a diversis diversimode comparantur, multi in varios inciderunt errores; quos hic secundum scientie nostre modulum eliminare intendimus. Propter quod circa hoc quatuor versabitur disputatio sequens, ut scilicet primo queratur de ipsis formis per comparationem ad actus rationis; secundo de formis per comparationem ad actus et operationes ipsarum; tertio vero de ipsis in comparatione ad materiam; quarto et ultimo de illis in comparatione ad suppositum.

Like section **A**, section **B** is implemented with a number of subsections, each dealing with a separate question.

B *On the forms' relationships to other things*

B 1: As to their relation to the acts of reason

B 1.1: That a definition indicates the form only [Question X]

B 1.2: That the form can be essentially predicated of that of which it is the form [Questio XI]

B 1.3: That, on the assumption of the plurality of forms, the predication of a superior of an inferior one can be saved [Question XII]

B 2: As to their relation to their own acts and operations

B 2.1: That one and the same form cannot be the principle of diverse operations [Question XIII]

B 2.2: That, on the assumption of the oneness of the form, any body is of necessity incorruptible [Question XIV]

B 3: As to their relation to matter

B 3.1: That the forms of the elements, and consequently the elements themselves actually remain in a mixtum [Question XV]

B 3.2: That the substantial form is not immediately united to prime matter [Question XVI]

B 3.3: That, once the forms of the elements in the mixtum are destroyed, some numerically same qualities remain in the thing generated or destroyed [Question XVII].

Next follows a strongly marked transition to **B 3.4**, which is understandably introduced as the *pièce de résistance* of the entire project, viz. the form's (or forms') relationships and activity towards matter. The whole problem area is represented by one sole question, that about the plurality of forms. This one question touches the heart of the matter, both from the philosophic and the theological/ecclesiastical points of view. Yet one sole question [Questio XVIII] is at stake, because the different aspects involved in it obviously are interdependent.

> f. 55v: Postquam actum est in precedentibus de formis in se consideratis et earum proprietatibus, necnon et de ipsis secundum quod comparantur ad operationes proprias et ad actus rationes, et ad ipsam materiam, iam nunc ultimo restat de ipsis considerare per comparationem ad suppositum; sic enim de ipsis hic principaliter intendimus. Et circa hoc queratur unum solum, videlicet utrum sint plures forme in uno supposito. Licet enim hec questio plures et diversorum generum difficultates includat, eoquod quasdam pertinentes ad logicam, quasdam pertinentes ad naturalem philosophiam, quasdam autem pertinentes ad fidem catholicam, tamen, quia omnes videntur abinvicem dependere, melius esse iuducamus <totum> sub una questione tradere, ut sic et brevitas ex vitata multiplicatione questionum facta fastidium tollat mentis, et continuatio sermonis sit connexe sibi invicem elucidatio veritatis.

Like the preceding seventeen questions, the final question XVIII proceeds in the usual scholastic way. First the erroneous thesis is posited (*videtur quod*) and underpinned by various arguments, then it is denied (*quod non*), and then follows the determination of the principal question (*Respondeo dicendum*), and finally the *pro* arguments initially brought up in support of the erroneous position are refuted.

8.5.2 *A survey of important topics occurring in the treatise 'Omnes homines'*

Returning now to Questions I-XVII it is of interest to give a survey of the important topics addressed in them and the diverse positions upheld by the diverse participants of the debate. I shall follow the above schematic design of the work as it occurs in Ms. Avignon 251, ff. 31r-85v.

A 1.1 (Questio I): 'Videtur quod forme naturales nichil sunt'. The falsity of this (ancient) position is proven '(1) ex actualitate essendi; (2) ex modo agendi ipsius Cause Prime; (3) ex naturali rerum origine'.
A 1.2 (Questio II): 'Videtur quod forme sint aliquod compositum et non actus simplex'. This position is countered by stating that the nature of any physical form consists in its being 'actus et ratio et exemplar quiditatis rei'. This is explained by referring to a thing's participation in the First Cause, God. Next participation is elucidated in terms of a kind of the so-called 'Light metaphysics', in which the form is given a mediating role between the (divine) Light and the thing that can receive it, that is to say that the composition of material substance takes place out of prime matter and the first corporeal form of light:

> f. 32v: Oportet si creature debeant illud esse participare, quod ipsum esse divinum determinetur et finiatur secundum modum creature que debet ipsum recipere, eoquod unumquodque recipitur secundum modum recipientis. Hoc autem fieri non potest nisi mediante aliqua secunda causa vel principio vel perfectione qua mediante ipsa res fiat debita et proportionata ad receptionem talis esse sic limitati [*ed*. immutati *A*] et determinati secundum naturam potentialitatis creature inditam rebus. Et hanc quidem naturam seu perfectionem per quam unaqueque res sit capax et perceptibilis ipsius esse, nos dicimus formam, ita scilicet quod secundum diversitatem forme erit diversitas ipsius esse. Et huius quidem exemplum videmus in participante lucem. Nam quia lux in fonte proprio universaliter est et indeterminate, nullum autem aliud corpus potest recipere universaliter esse lucis et sicut est in fonte suo, inde est quod aliquod esse inditum et unitum corporibus participantibus esse lucis quo mediante corpus fiat susceptibile lucis, et hoc secundum determinatum modum et finitum. Hoc autem est dyafanitas per quam uniuscuiusque natura fit susceptibilis lucis. Sic etiam et per formam uniuscuiusque natura constituitur in tali gradu ut sit capax esse actualis secundum determinatum gradum.[85]

85. This explanation reminds us of Robert Grosseteste's *De luce seu de inchoatione formarum* and would seem to be of an Oxford flavour rather than Parisian. To Grosseteste, light is the 'forma prima' that impresses spatial dimensions upon prime matter. He identifies this primary form with Avicenna's 'corporeitas'. See also our remarks p. LXXVI above.

Next the diverse grades of being are identified as the vegetative, sensitive, and intellective souls. In this line of thought the form is defined as 'similitudo quedam seu participatio primi actus rebus impressa'; this similitude in the things is 'ratio et exemplar' of a thing's quiddity.

A 2.1 (Questio III): 'Videtur quod in materia omnium formarum inchoationes preexistant'. The compiler begins with pointing out the diverse opinions. [1] Some people defend the claim that besides being a passive potency, matter also harbours in it a pre-existent inchoative form, which is educible in the process of generation. This view is rejected with seven arguments: 'ex effectu ipsius forme; ex diversitate forme et materie; ex humana generatione; ex subiecto inchoationis; ex natura introductionis formarum; ex natura informationis; ex parte actionis'.

> f. 35r: Ex quibus omnibus evidenter apparet quod impossibile est in materia esse aliquam actualem inchoationem formarum; quin potius sunt ibi in potentia tantum et per actionem naturalis agentis educuntur in actum.

A 2.2 (Questio IV): 'Videtur quod forme non educantur per generationem de potentia materie, sed sint per creationem a datore formarum'. There are diverse opinions. One is to the effect that forms come into being from their actual inchoative pre-existence in matter, which was already discussed in *Questio* III. Another is Plato's doctrine of the separate, transcendent Forms, which was refuted by Aristotle. Still other people have claimed that all natural forms are created by the dator formarum. It is cast aside 'propter naturam factionis and propter nobilitatem agentis naturalis'. It is concluded that all forms are in matter potentially, not by actual inchoation, but by a passive potency which is inclined to receive a form.

A 3.1 (Questio V): 'Videtur quod nulla forma naturalis sit simplex'. There are diverse opinions about the form's simplicity: **[a]** Of all natural things the forms are composed of diverse essential parts, such as man, who consists of soul and body. This position is considered untenable on different grounds: 'ex natura principiorum; ex diversitate compositionis; ex conditione actus et potentia naturalis; ex conditione componentium'. **[b]** Forms are an aggregate of diverse forms which make up one form possessing complete being. This position is rejected mainly because aggregation can only bring about a coincidental unity of diverse subsistent forms. The author concludes that a natural form has to be simple.

A 3.2 (Questio VI): 'Videtur quod omnis forma naturalis sit *hoc aliquid* et per se subsistens'. This position is bound to lead to inconvenientia.

A 3.3 (Questio VII): 'Videtur quod forma sit suum esse'. However, this cannot possibly apply to creatures. On the contrary, of necessity any form differs from its being.

A 3.4 (Questio VIII): 'Videtur quod ipsum esse quod est actus essentie, sit in genere accidentis'. This claim is countered as follows. It is because 'substance' derives from 'subsistere' that only the things that can exist subsistently in nature, directly and primarily fall under the category Substance. Hence only a thing's essential components, such as matter and form or potency and act, are the thing's substantial perfections which as such are reducible to the category Substance. Three arguments are adduced: 'ex prioritate nature' (meaning the ontological priority of substantial over accidental being); 'ex differentia substantie et accidentis; ex proportione actus et potentie'.

There is an interesting digression on inherence 'per modum accidentis' for which three things are required. First that which thus inheres (e.g. whiteness) offers an extraneous perfection to the thing it inheres in; second, that the perfection in question supposes the actuality of its subject (e.g. color presupposes an actual quantum); third that the subject can be without the accident, or (in the case of an inseparable accident) that the subject can anyhow be imagined as actually perfect without this special accident.

A 3.5 (Questio IX): 'Videtur quod esse non sit effectus forme'. This attack on the favourite Aristotelian adage 'forma (est que) dat esse' is countered as follows. One way to solve the problem is to qualify the concept of causality by recognizing the fourfold causality of material, efficient, formal and final causes, but regarding the formal cause as the most noble one. However, the author remarks, because it is novel and not in accordance with the sayings of the old masters, it is better to opt for an alternative, viz. to claim that the form is the quiddity's principle embracing a thing's nature. So the form does not so much bring about a thing's being, but rather actualizes the thing's proper nature. In this respect the form is more than just the producer of a thing's being.

Turning now to the problems resulting from the form's extraneous relationships that determine its ontological role and activities, firstly the problems of definition come up for discussion.[86]

B 1.1 (Question X): Videtur quod diffinitio dicat solam formam'. This seems to be confirmed by the usual definition of definition as 'that which indicates a thing's quiddity'. In order to refute this claim (which appears to be desastrous for the form's ontological function within a thing qua compositum), the author proceeds to elucidate what precisely is conveyed by the noun 'quiditas'. He sets out to elaborate the inner connection between form (or act of being) and matter (or potency) and their natural

86. For the extensive discussions in Aristotle's *Metaphysics* on account of the form's immanence see de Rijk (2002) II, 162-167; 198-216; 249-255; 263-272; 314-319.

inclination to one another, which warrants a strong essential unity between the two. Well, when two things are essentially united, of necessity a third thing results. Since this third thing cannot be one of the components as such, it must be the compound, as is proven by Aristotle in *Metaph.* VII. So a thing's real nature or quiddity is the form taken together with matter:

> f. 42v: Ad secundum sic proceditur. Videtur quod forma possit predicari de eo cuius est forma; ratio enim rei predicatur de re ipsa (…). Sed secundum Philosophum in 5. Methaphisice forma est ratio quiditatis rei. Ergo forma potest predicari de quiditate et substantia rei. Unumquodque autem est idem cum sua quiditate secundum Philosophum in 7. Methaphisice. (…). Sed contra est quia pars non predicatur de toto; sed forma habet rationem partis; quare etc.

B 1.2 (Questio XI): 'Videtur quod forma possit essentialiter predicari de eo cuius est forma'. Obviously this claim comes close to the previous semantic issue concerning the referential force of the noun 'forma'. Here is the core of the author's solution:

> f. 42v-43r: Respondeo dicendum quod nomine forme aliquando significatur ipsa pars compositi que dat esse materie; aliquando autem nomine forme significatur essentia vel natura rei. Et siquidem formam accipiamus primo modo, ipsam essentialiter predicari de eo cuius est forma impossibile est; potest tamen predicari denominative. Non enim dicimus quod homo sit anima, sed animatus. (…). [43r] Sed omnis forma primo modo accepta habet rationem partis nature rei. (…). Quare impossibile est ut ipsa de eo cuius est forma, essentialiter predicetur. (…). Si autem forma accipiatur secundo modo, scilicet pro essentia vel pro natura, sic dico quod ipsa essentia potest significari ut pars. <Ut cum dico 'animalitas' vel 'humanitas' et dico quod significatur ut pars *ed. om. A*> , eoquod, sic accepta, a suo significato prescinduntur materia signata et accidentia. Per humanitatem enim non significatur nisi illud unde homo est homo; hoc autem non sunt accidentia neque materia signata. Et ideo (…) essentia sic accepta non predicabitur de toto. Alio modo potest significari essentia ut totum; 'ut totum' dico eoquod per nomen non includitur nec excluditur aliquid quod inveniatur in supposito. Sic autem significatur per nomen 'animalis' vel 'hominis'. Et sic essentia predicatur.

B 1.3 (Questio XII): 'Videtur quod, supposita pluralitate formarum, possit salvari predicatio superioris de inferiori, puta generis de specie (…), sed, supposita unitate formarum, impossibile est salvari predicationem generis de specie'. Of course, this claim is vehemently rejected by the author. His argument is supported by the common lore of predication according to which generic and specific being coincide. This is further explained:

> f. 43v: (…) oportet dicere quod una sit forma sive essentia generis et speciei <et speciei *ed. om. A*> et individui, differens solum penes determinatum, sive signatum vel non signatum, licet alius sit modus designationis utrobique. Nam designatio individui respectu speciei est per materiam individualem, designatio autem speciei respectu generis est per differentiam constitutivam, que sumitur ex principali perfectione quam dat forma rei. (…). Nam si genus non diceret totum, quicquid est in specie non posset predicari de ipsa.

This is to say that of the perfections in man, viz. vita, sensus, intellectus, one is superior to the other and perfects the other as numbers do ('ad modum numerorum, in quibus unus addit perfectionem super alium'), because the perfections of the inferior ones are comprised in the superior, and consequently the superior form determines the inferior ones, and the ultimate form affords the ultimate fulfillment to a thing. This final ontological role of the ultimate form is given focal attention by putting it in its semantical context:

> f. 44r: Secundum ergo quod aliquod suppositum stat sub ultima perfectione, puta secundum quod stat sub perfectione intellectiva, sic exprimitur per nomen differentie completive, puta per 'rationale'. Secundum autem quod stat sub perfectionibus que quasi materiales comparantur ad ipsam ultimam, sic exprimitur per nomen generis seu per nomina generum in quibus ista species continetur. Puta secundum quod stat sub perfectione sensus, sic exprimitur per 'animal'; secundum autem quod sub perfectione vite, per 'vivum' vel 'vegetabile'. Secundum autem sub perfectione trine dimensionis, exprimitur per nomen alterius generis quod est 'corpus'. Speciei autem nomen significat totum secundum quod est ex utraque perfectione compositum, scilicet generis et differentie.

Next the focal issue is explained in terms of act and potency.

B 2.1 (Questio XIII): 'Videtur quod una et eadem forma non possit esse diversarum operationum principium'. This view is rejected in a similar line of argument as before in B 3.1: the rational soul's operations, for example, include those of the inferior forms.

B 2.2 (Questio XIV): 'Videtur quod, supposita unitate forme, necessario omne corpus sit incorruptibile'. This claim has been *the* fountainhead of the error about the plurality of forms. Its adherents indeed did not realize that the common view about the cause of corruption in natural things, viz. 'contrarietas actionum et privatio perfectionum', is not jeopardized by the oneness of the form lore, no more indeed than the opposite one.

B 3.1 (Questio XV): 'Videtur quod forme elementorum, et per consequens ipsa elementa maneant actu in mixto'. This question is about the ontology of the mixta, which in their capacity of a thing's having different components seem to undermine its substantial unity. The author begins his reply by pointing out diverse opinions held in the past and in

the present as well. [a] Some people agree(d). They are refuted with ten arguments: '1o ex natura elementi; 2o ex natura mixtionis; 3o ex differentia generationis et mixtionis; 4o ex natura formarum; 5o ex natura unionis; 6o ex natura informationis; 7o ex natura proprii susceptibilis [i.e. elements are virtually present in things]; 8o ex natura identitatis; 9o ex introductione forme substantialis; 10o ex natura actionis'. They all prove that forms cannot actually remain in a mixtum. [b] Others are of the opinion that elements are most imperfect and mediate between substantial and coincidental forms. After ten counter-arguments the author emphasizes that forms do remain in the mixtum virtually, not actually.

In the course of the extensive discussion the notion 'dispositio' is introduced. No form, it is argued, can remain in matter unless matter is determined by certain dispositions suiting the enmattered form. The introduction of a new form necessarily involves the hiving off of a previous one:

> ff. 48v-49r: Nulla pars materie umquam inveniri potest in rerum natura nisi sub actu alicuius forme. Quamlibet autem formam sequuntur proprie et determinate dispositiones sine quibus in materia manere non posset. Et ideo si nova forma debeat in materia introduci, oportet necessario ut illa materia novis dispositionibus disponatur. Nam cum ista materia actu sit determinata dispositionibus convenientibus illi forme quam habet, in se <vero *ed. om. A*> considerata sit determinata ad quamlibet, non posset determinate hec vel illa forma introduci nisi prius abicerentur dispositiones quas habet in actu, et introducerentur nove. Nec obstat quod ille dispositiones abiciuntur, nam aliud est formam introduci et aliud est materie uniri. In unione enim (ut infra ostendetur) impossibile est aliquam dispositionem mediam esse, sed in introductione necessario requiritur dispositio exuens materiam forma prima et habilitans ad secundam. Propter quod sicut in termino cessat via et in puncto linea, ita oportet ut in introductione forme [49r] cesset omnis dispositio preinducta.

B 3.2 (Questio XVI): **'**Videtur quod forma substantialis non immediate uniatur materie prime'. Quite understandably, this claim which obviously leaves the door wide open to introduce the (substantial) form of corporeity, must be cast aside with stringent arguments. They are taken from various things 1o ex fundamento et radice ipsius unionis; 2o ex ratione oppositionis; 3o ex natura ipsius forme mediantis; 4o an argument taken from the Aristotelian adage 'propter quod unumquodque, et illud magis' ('*that* is most true which causes things arising from it to be true')[87]; 5o

87. Arist. *Metaph*. B 1, 993b27, where Aristotle is speaking of the importance of focussing on that specific character of things (i.e. their essential form) which pre-eminently causes a thing to be. See de Rijk (2002) II, 4-10.

ex natura infinitatis; 6o ex virtute principii informantis; 7o ex ratione essentialis unionis.

The two final arguments are of particular interest. The eighth one is taken from the (supposedly intermediary) position of the form of corporeity ('ex conditione corporeitatis'). After an extensive and detailed discussion the author concludes that it is not owing to the mediation of the form of corporeity that the ultimate form is united to prime matter, and that in as far as 'corporeity' conveys substantiality and physical corporeity, the union results from one and the same single form that also bestows the ultimate and complete substantial being upon a thing. The ninth and final argument is taken from the nature of substantial being ('ex natura esse substantialis'). After the position of prime matter has been briefly established, the main claim in question is taken from the general ontological picture advocated by Thomas Aquinas:

> f. 53r: Quare simpliciter dicendum est secundum sententiam gloriosi doctoris fratris Thome de aquino quod, etsi alique dispositiones precedant in materia formam substantialem: quia tamen ille sunt imperfecte nec sunt inducte ut sint sed ut disponant ad esse, adveniente forma perfecta et ultima, omnes necessario cedunt et corrumpuntur, ita quod ipsa ultima forma virtute in se continet omnes illas que precesserunt per modum dispositionum immediate, nulla scilicet forma substantiali media nec aliqua dispositione mediante vel aliquo accidente, sed per suam essentiam essentie materie prime essentialiter et immediate coniungitur, sicut cera figure.

As is easily seen, this picture is fully representative of all foregoing claims concerning the interwoven position of the one and ultimate substantial form and prime matter.

B 3.3 (Question XVII): 'Videtur quod, corruptis in mixto elementorum formis, possint remanere <alique *ed. om. A*> qualitates eedem numero in generato et corrupto'. This additional question is answered in the negative. Because the substantial form is immediately united with prime matter, and prime matter by itself is mere potency, of necessity any thing has both its subsistent being and its quidditative nature from its substantial form.

B 3.4 (Questio XVIII): 'Videtur quod in uno et eodem supposito sint plures forme substantiales'. As has been remarked before, this final question, which comprises all the foregoing ones in a nutshell, is accordingly given a considerably large scholastic disputation.[88] The doctrine of the plurality is underpinned by no less than 95 arguments, 74 taken from philosophical points of view, the remaining 21 from catholic faith, includ-

88. For the ins and outs of scholastic disputations (including the differences between Theology and Artes Faculties), see Weijers (2009a), 13-102.

ing some articles of faith, the position of the God-man Christ in particular and a great many authoritative statements like St. Augustine's, as well as a number of interventions by the Church.

The *Respondeo dicendum* (on. f. 61r) is introduced by an enumeration of the various errors. Many people come to assume the plurality of forms by judging things from the senses rather than the intellect; from this assumption many erroneous views followed, including putting in natural things either only two substantial forms, or three, or as many as there are genera, or diverse substantial forms in accordance with any perfection whatsoever found in the whole thing or its parts (components). Still some others have posited more than one soul, or only one soul going with the form of corporeity, or only in man two substantial forms while in all others just one. All such errors are based upon the erroneous view of the plurality of forms. This being so, this strategic design presents itself as useful:

> f. 61r: Ideo ad prolixitatem vitandam primo premittenda est veritas questionis; postea vero rationibus <est> confirmanda, ut sic simul et probetur veritas et falsitas confutetur. Et ideo dicendum quod impossibile est esse nisi unicam formam substantialem in supposito naturali.

After an extensive elucidation of this plan, the oneness issue will be confined to the ontology of man:

> f. 62v: Hiis igitur sic premissis, ad evidentiam questionis dicendum quod una sola forma substantialis est a qua compositum, puta homo, est substantia et corpus et animatum et sensiblile et intellectuale sive humanum et omnia alia que pertinent ad naturalem seu essentialem perfectionem ipsius.

Then follows an itemized explanation of the ins and outs of this picture along the doctrinal lines advanced in the foregoing questions. The author sometimes cannot refrain himself from charging the opponents with 'ruditas et imbecillitas intellectus'. Anyhow, the unmistakable truth of his own position concerning the one substantial form and the equally unmistakable falsity of the plurality of forms position can be shown in multifarious ways. Aquinas's doctine of being is given the rank of prestige, since 'noster doctor in theologia frater Thomas de Aquino' has been 'huius positionis et conclusionis auctor precipuus et defensor'. This first argument is followed (ff. 63r-80v) by 74 other arguments in support of the unitarist position.

Consequently, the compiler goes on to deal with (81r-87r) the 80 arguments to the contrary advanced by the pluralists. This section winds up as follows:

> f. 87r: Patet ergo ex dictis quod positio de unitate formarum in nullo contradicit veritati naturali et quod argumenta in contrarium facta non concludunt aliquid contra ipsam. Manifestum est autem quod forma [*ed*.; gratia *A*] non tollit materiam [*ed*. naturam *A*] sed perficit et ipsam supponit. Et <ideo> illa que ipsi [sc. the pluralists] nituntur inducere, contra fidem impossibile est necessario concludere. Quin potius omnia vel erunt difficultates quedam communes eis et nobis, vel si non, erunt sophistica et probabilia argumenta. Nam cum demonstrationis conclusio necessario sit de veris, manifestum est quia veritas [*ed*. necessitas *A*] demonstrationibus impugnari non potest, ut immediate patebit per argumentorum solutionem.

Thus the transition from the philosophic arguments to the theological ones is methodologically justified: philosophic truth is supported by divine truth and the truth of Christian faith, in a similar way as grace corroborates and presupposes nature. The immediately following disputation, the author claims, will make two things patently clear: his own position is entirely in line with faith ('consonat fidei documentis'), whereas of the opposite view you will find that not only it fails to comply catholic faith but also that it is contrary to faith in many points.

The 'solutio argumentorum' just announced concerns 19 more objections adduced by the pluralists to prove that their opponents are unable to explain the identity between a man's living and dead body, which they ascribe to the role the (substantial!) form of corporeity has. The problem is the more interesting because the human nature of the god-man Christ is involved, and unlike the unitarists, the pluralists do not have recourse to miracles.

The work is concluded by once again stating straightforwardly that the own unitarist position is true and the opponents' false. For this explicit see p. LXXV above.

9. Conclusion. An assessment of the unitarist/pluralist altercations

It will be clear from the foregoing that in the ongoing debates about the plurality of forms ultimately the ontological role of the form of corporeity in man was at stake. Should this form be given an indispensable job in the general process of natural generation, that of human beings in particular? At the background of the controversy, a diversity of theological issues about human nature and man's destination procured the fuel for continuous altercations. The doctrinal developments in question were determined by the basically diverse philosophical attitudes of the combatants on account of man and the physical world he lives in. This world owes its being to God's creation; no doubt about that at all. None

the less it should be asked whether the world has been given by its Creator a proper ontological status which can be rationally investigated on its own merits of being fixed as it in fact is. Or does it always remain the Creator's product the factually being of which does not alter the fact that it is of a radically contingent nature, and so must still be regarded as an actualized possible status, rather than a necessary one? In other words, is the world really accessible to reliable rational demonstration, in the line of Greek (Aristotelian) necessitarianism, or is any rational endeavour to arrive at cognitive certitude in principle jeopardized by the radical contingency of all creational being?

There are good reasons to consider the controversies, including the one about the forms in terms of the deeply rooted antagonism between Augustinian/(neo)Platonic and Aristotelian thought. To my mind, however, the dissension's sting is to be looked for at a deeper level, to wit in the basic epistemological attitude shared by both parties.

Let me explain. Every student of Medieval thought is familiar with the 'fundamentum in re' issue. Its nucleus is the entrenched (Ancient and Medieval) conviction that man's cognitive (sensitive as well intellective) faculties in principle enable him to have an adequate access to this world existing as it is independently of man's thinking. Now this conviction was based upon the idea of there being a fundamental parallelism naturally existing between the various ontic articulations of the outside things, on the one hand, and the diverse natural ways in which man understands these things, on the other. The latter conviction went hand in hand with the optimistic confidence that in principle it is up to the human mind to discover the truth about things. Briefly speaking, human thinking anyhow has a 'fundamentum in re'. This characteristic of Ancient and Medieval thought is commonly baptized 'parallelism postulate.[89]

This postulate (or axiom) has tremendously influenced Medieval dissension and discussion. Speaking more specifically with respect to the debate about the forms, to opt for a form of corporeity as indispensably constitutive of man's natural generation amounts to positing its real, unmistakable existence in the outside world, in which it cannot fail to present itself to human thought with a strenght similar to empirical evidence. Likewise, to approach things from still another angle, whenever an opponent is charged with contradicting what is fixed in the articles of faith, his stupidity of ignoring infallible truth is under attack, rather than his disloyalty to the Church.

In this light I am inclined to qualify Gilson's estimate (412) of these discussions in terms of a 'speculative sterility'. It is true, one can agree

89. See de Rijk (2005), 24f.; 58; 330-345. For more litterature see *ibid*., 24f., n. 13.

with this verdict to a considerable extent. From the modern philosophic point of view the entire dissension about the forms is a non-issue. What does it matter indeed if you, for example, take a thing's essential unity as resulting from one single substantial form as the unitary principle, or regard this unity as brought about by the intimate cooperation of two (or more) different substantial forms? The former alternative may pride itself as being simpler (satisfying 'Ockham's razor', so to speak), whereas the latter seems more appropriate to account for the different grades of being (superior and inferior forms) and so needs not assume a replacement procedure concerning the diverse successive forms active in the process of generation.[90] It seems to be six of one and half a dozen of the other. In this respect Gilson's charge of sterility is understandable.[91]

On a deeper, epistemological level, however, namely in light of the parallelism postulate, the (supposedly real) diversity of the forms constitutive of a thing's being really does matter. For instance, to think with Aquinas that not all things have their distinct idea in God really matters, such as is the case with the view that matter does not correspond to any idea in God's mind distinct from that of the compound of matter and form, and this for the simple reason that matter cannot exist by itself. Also the conviction that genera have no idea distinct from that of their species because generic forms only exist inhering in specific ones could not fail to underpin one's claim that there is only one substantial form in human beings too, and that the adherents of the plurality thesis are simply wrong by mistaking 'obvious facts'. Unmistakable facts indeed since they were eventually grounded in God's mind. Hence the interlocutors have to take their dissensions utmost seriously and consider their positions as irreconcilable and no longer open to peaceful discussion. Notice, be that as it may, the blatant begging the question (*petitio principii*) involved in such arguments, given the fact that the decisive distinctness or indistinctness of the forms under discussion at the same time acts as the argument's anchored premiss and secure conclusion.

Still another idiosyncracy proper to Medieval altercations in general should be taken into consideration. More than once the combatants lead us to believe that they are not too willing to understand their opponent's intention and arguments correctly. Whatever can *possibly* be explained as untruthful does not evade their criticism, and basic doctrinal consent is often removed from the scene by adducing far-fetched ostensible counter-evidence. The interlocutor's performance more than once makes the

90. Notice the frequent pluralist's reproaches on this account to his unitarist opponent.
91. Zavalloni (476-480) points to such aprioristic preoccupations both with the unitarists and the pluralists.

reader think that he cares more about the game than about what is at stake. (By the way, this uncharitable attitude seems to mirror the benevolent *modus operandi* coming to the fore in the medievals' creatively applying *auctoritates* to favourite positions).[92] Add to all the animosity and rivalry and you have all the ingredients for unceasing heated debates at daggers drawn.

In such a context various misunderstandings, preferably (it would seem) the redundant ones, are easily given full scope. Take for example the ambiguous meaning of the phrase 'unitas forme' in which 'forma' is used to stand for 'forma substantialis', and 'unitas' stands not only for 'unicitas' or oneness but at the same time seems to connote the unifying function of the one single substantial form. Besides, there were, Gilson rightly remarks (420), at least two different conceptions of the 'oneness' of the substantial form, to wit, that of Aristotle to the effect that substances are made up of matter and form, vis à vis the one held by Thomas Aquinas, who regards them as made up of matter and form plus their act of being (*actus essendi*). In addition, since 'forma' was more than once also associated with Platonic transcendent Forms or the Augustinian 'forma in mente divina' its use was bound to lead to quite a bit of confusion. A more dismaying effect still of the ambiguity of the term is that the substantial form as viewed by the pluralist truly differs in kind from the one whose oneness was so eagerly defended by the unitarists. More than once an at first glance plausible charge of absurdity of the opponent's position rests on the attacker's move of interpreting things in terms of his own stand, which prevents him from seeing the consistent nature of the opponent's (whether or not correct) position.

To understand this complex situation we have to realize that all this came about under the vigour, so to speak, of the abovementioned parallelism postulate. The true reason why the discussions in question have not completely been of a 'speculative sterility', is that within the context of the common parallelism idea people gradually and almost unconsciously, it would seem, came to qualify this very postulate by further investigating, quite in line with Aristotelian semantic views, the (assumed parallelous) relationships between language and reality. To begin with, after 1270 an 'epistemological turn' took place which *inter alia* developped into a focus on the entire cluster of semantic and epistemological problems pertaining to referentiality and intentionality, including a questioning of the relationships between the intellect, its acts and products,

92. See our previous note.

and concentrating on the status and function of man's cognitional equipment.[93]

To confine myself to a few features of this development bearing upon the problem area of *De formis*, forms (whether or not qua enmattered) are questioned as the primary objects of cognition. Also their being adequately represented by intelligible species is examined, including the latters's superfluity. And, last but not least, a prominent place in the arguments is taken by the (Avicennian) distinction of three modes of being advocated by thinkers like Henry of Ghent.[94] Harvey's discussions with Henry of Ghent are most profitably put to the test in the framework of the epistemological turn. The doctrinal developments as coming to the fore in the different tracts of *De quattuor materiis* nicely testify to Henry's increasing influence upon Harvey's views of referentiality and intentionality, as will become prominently clear in Harvey's third tract, *De intellectu et specie*.

Zavalloni (475-486) has tried to reduce what he calls the different 'philosophic preoccupations' of the unitarists and the pluralists to an *a priori* versus an *a posteriori* approach of things, respectively, and accordingly to evaluate the phenomenon of 'evidence' in terms of abstract thinking versus physical evidence. These features are remarkable enough, as for example clearly comes to the fore in Kilwardby's verdict on the opponents' failure to appreciate physical evidence and the unremitting attempts of the unitarists, on the other hand, to dismiss this annoying charge.[95] However, with respect to the controversies between Harvey and Henry of Ghent, for example, the sting of the ongoing altercations is precisely in the domain of abstract thought, to wit Harvey's unwillingness (or inability?) in particular to grasp the meaning of Henry's (Avicennian) notion of intentional being and to recognize the distinction between

93. For this turn see de Rijk (2005), 79f.
94. *De formis*, chs., 53-78. For the background of the general issue see the still invaluable chapter III in Jean Paulus, pp. 199-257.
95. Kilwardby, *Littera ad Petrum Conflans*, 60, 19ff. ed. Birkenmajer: "Istud [sc. the unitarist view of the one single substantial form] intollerabile est et impossibile. Et primo quoad sensum. Videmus enim sensibiliter in homine carnem, os, nervum, sanguinem, oculum, pedem et talia quorum nullum est sine vera et propria sua forma. Unde aut omnia talia phantastice nobis apparent, aut eorum vere forme sunt ibi". Giles of Lessines has set the trend of the resolute unitarist rejoinder by showing that Kilwardby's reproach of 'phantastica ymaginatio' is undeserved by making Kilwardby clear that he finds himself in bad company (*De unitate formarum* III 8, p. 94: "Vides ergo quod in multis rationi sapientium contradicit opinio vulgi fundata super illud quod apparet sensui"). Cf. the reply in *De unitate forme* 'Omnes homines' (discussed in our section 4.5.1 above) attributed to one Johannes O.P. (Quidort?), in which the author exposes the stupidity of thinking that like coincidental forms, substantial forms are accessible to sensation. See e.g. the text quoted at the end of our section 8.5.2, p. XCVIII.

'intentional' and 'formal' (or 'essential'), and in its wake to appreciate the doctrinal position of Henry's metaphysics of being. Hence Zavalloni failed to see, I am afraid, the different ways in which the combatants were operating on the deeper epistemological level common to either party, to wit their increasing uneasiness about how man experiences and should interpret reality. In other words, ultimately it is epistemology in general, and the intentionality issue in particular that as the underlying philosophic development should be focussed upon by the historian, rather than the scholastic battlefield of arguments *pro* and *con* and counter-arguments *con* and *pro* on any issue whatsoever.

All in all, the evaluation of the long term development of Medieval thought allows us, I take it, to go for a re-evaluation of this period and to upgrade the importance of discussions that, admittedly, at first glance testify to just 'speculative sterility'. No better touchstone perhaps than the passionate discussions in *De quattuor materiis*.

10 *The Text. Ratio edendi. Orthography. Punctuation. Headings*

As has been remarked before, there is no reason to give preference to any of the three manuscipts selected for *De formis* (**B**, **P**, and **V**) as a basic text witness for the present edition, despite the fact that all in all **B** seems to make the better show. Consequently, our editorial policy implies operating arbitrarily to some extent, meaning that varying attractiveness of readings determines their adoption, rather than the authority of a highly esteemed text witness. The objective of the present edition is to present the most coherent version possible of the text, with the least possible editorial interference.

In matters of orthography the manuscripts are followed in all cases in which they are entirely or almost unanimous. Whenever a manuscript spells words inconsistently, the usual Medieval orthography is followed. Thus you will e.g. find *sillogisticus*, *diffinitio*, *quiditas*, *Aristotiles*, *methaphisica*, and so on. Arbitrariness and inconsistency are unavoidable on this account, but still preferable to anachronistically (and with a touch of disdain?) pressing Medieval texts into a classicized mould. That, accordingly, ambivalent spellings allowing adjectival as well as adverbial interpretations (such as in 'vere', 'maxime' and the like) are left undecided puts the modern reader in the same position as his Medieval companion found himself in. Medieval writers never worried about the situation.

Scribal errors and confusions of *quod/quia, sic/sicut, autem/vero, ponit/potest, id/illud* and the like are (most of the time) ignored, as are

alternative readings as *igitur/ergo* and others of the kind, as well as the seemingly careless use of words such as *autem/enim/ergo*. The readings '*aliquid aliud'* and '*aliqua alia*' (sc. forma) are a particular case, because of the scribes's neglicence in handling with the abbreviations used for 'aliquis' and 'alius', to the effect indeed that one or the other are omitted (see our critical apparatus). In cases in which all three manuscripts seem to fail, I have taken the liberty to intervene by supplying the indispensable term.

The usually poor punctuation of the manuscripts has been adapted according to modern usage. Accordingly, anomalous punctuations which sometimes occur in our manuscripts, are ignored except for cases in which they betray a copyist's misunderstanding the text. One special use of 'quia' in phrases such as 'probatur quia' and the like, should be mentioned, in which 'quia' íntroducing a (syllogistic) argument means something like 'the proof runs as follows' instead of just 'because' introducing one single causal clausula. In such cases I have used *quia* followed by a colon, 'quia:'. Besides, colons are used in order to prevent the reader from proleptically construing the next sentence by ignoring the start of the apodosis.

All headings are added by the editor. They are obviously supported by clues in the text, and sometimes by indications in the margin. The division into numbered sections ('capita') is entirely the editor's.

Finally, as for the official titles of well-known works (e.g. *De quattuor materiis*, *De unitate formae*) I have followed the usual rule of biblioeconomy in classicizing them.

LIST OF MANUSCRIPTS

Legendum:
GI 1.2, 2.2, 3 etc. = *General introd*. section 1,2, 2.2, 3 etc.
IF 5.1, 8.4.2 etc. = *Introd*. to *De formis*, section 5.1, 8.4.2 etc.

AVIGNON, Bibl. municipale
cod. 251: *IF* 8.2; 8.5.1-8.5.2
BASEL, Universitätsbibliothek
cod. B III 22: *IF* 8.4.2
BOLOGNA, Bibl. comunale dell'Archiginnasio
cod. 9.13: *GI* 1.2
BORDEAUX, Bibliothèque municipale
cod. 147: *GI* 1.1; 2.1; 2.2
CAMBRIDGE, Gonville & Caius College
cod. 202 (516): *GI* 1.1; *IF* 7.2.6
EL ESCORIAL, Biblioteca del Escorial
cod. F.II 8: *IF* 8.4.2
FLORENCE, Bibl. Naz. Centrale
Conventi soppressi, cod. B. 1. 569: *GI* 1.2
KLOSTERNEUBURG, Stiftsbibliothek
cod. 329: *GI* 1.1
MADRID, Bibl. Nacional
cod. 226: *IF* 8.4.2
MUNICH, Bayer. Staatsbibliothek
cod. 317: *IF* 8.4.1
cod. 26.885: *IF* 8.2
NAPLES, Bibl. Nazionale
cod. VII B 31: *GI* 1.2
PARIS, Bibl. nationale de France
cod. 3157: *GI* 1.1; 2.1; 2.2
cod. 14.572: *IF* 8.4.2
cod. 15.962: *IF* 8.3, n. 70
ROMA, Biblioteca Angelica
cod. 104: *IF* 8.4.2
cod. 619: *IF* 8.4.2
SIENA, Bibl. comunale
cod. G VII 40: *IF* 8.4.2
cod. L IV 34: *IF* 8.4.2
TOULOUSE, Bibl. municipale
cod. 192: *IF* 8.4.2
cod. 739: *GI* 1.2, n. 2
VATICAN CITY, Biblioteca Apostolica
cod. *Barb. lat*. 340: *IF* 8.4.2
cod. *Borgh. lat.* 122: *IF* 8.2. n. 66; 8.3
cod. *Borgh. lat.* 315: *GI* 1.1; 2.2, n.7; *IF* 8.4.2
cod. *Chigi lat.* E IV 109: *IF* 8.2, n. 66
cod. *Vat. lat*. 802: *IF* 8.2, n. 66
cod. *Vat. lat.* 859: *GI* 1.1; 2.1; 2.2, n. 7; *IF* 8.1
cod. *Vat. lat.* 862: *IF* 8.3; 8.3, n. 73
cod. *Vat. lat.* 901: 8.2, n. 67
cod. *Vat. lat.* 1089: *IF* 8.2, n. 66; 8.4.4
VENICE, *Bibl. Naz. Marciana*
cod. 2010 (Fondo antico 139): *GI* 1.1
cod. VI 160: *IF* 8.2, n. 66
VIENNA, *Oester. Nationalbibliothek*
cod. 1590: *GI* 1.2, n. 2
WORCESTER, *Cathedral Library*
cod. F 69: *GI* 2.2
cod. Q 99: *GI* 4.

BIBLIOGRAPHY

PRIMARY SOURCES

Aegidius de Lescinis (Giles of Lessines) O.P., M. de Wulf, 'Le traité *De Unitate Formae* de Gilles de Lessines' in: *Les Philosophes Belges*. Textes et Etudes Tome I. Louvain 1901

Aegidius Romanus (Giles of Rome) O.E.S.A., *Liber contra gradus et pluralitatem formarum*. Padua 1493

— Aegidii Romani *Theoremata de esse et essentia*. Texte précédé d'une Introduction historique et critique par Edgar Hocédez. Louvain 1930

Godefridus de Fontibus (Godefroid de Fontaines), *Quodlibeta* in: M. de Wulf & A. Pelzer, 'Les quatres premiers *Quodlibets* de Godefroid de Fontaines', in: *Les Philosophes Belges*. Textes et Etudes Tome II. Louvain 1904

Henricus de Gandavo, *Quodlibeta* Magistri Henrici Goethals a Gandavo doctoris solemnis, Socii Sorbonici et archidiaconi Tornacensis, cum duplici tabella. Vaenundantur ab Iodoco Badio Ascensio, sub gratia & privilegio ad finem explicandis. 1518. Reprint Louvain 1961

— Henrici de Gandavo opera omnia, editionibus curandis praeest G.A. Wilson. V: *Quodlibet* I (R. Macken), 1979; *Quodlibet* II (R. Wielockx) 1983; *Quodlibet* IX (R. Macken) 1983; *Quodlibet* X (R. Macken) 1981; *Quodlibet* XII, qq. 1-30 (J. Decorte) 1987

Hervaeus Natalis O.P., *Quodlibeta subtilissima* Hervei Natali Britonis theologi acutissimi: *Quodlibeta undecim* cum octo ipsius profundissimis *Tractatibus* (*De beatitudine, De verbo, De aeternitate mundi, De materia caeli, De relationibus, De unitate formarum, De virtutibus, De motu angeli, De peccato originali)*. Venezia 1513. Reprint Ridgewood N.J. Gregg Press 1966

— . *De intellectu et specie* (partial edition in Stella, see below)

Robertus Grosseteste (Lincolniensis), Ludwig Baur, *Die philosophischen Werke des Robert Grosseteste*, Bischofs von Lincoln, zum erstenmal vollständig in kritischer Ausgabe, in: *Beiträge zur Geschichte der Theologie und Philosophie des Mittelalters* IX, pp. 1-274 [*De luce seu de inchoatione formarum* ibid. pp. 51-59]; see also s.nn. Riedl and Rossi

ps.-Robert Grosseteste, *Summa philosophiae* printed in edition Baur, pp. 275-643.

SECONDARY LITTERATURE

Bakker, Paul J.J.M. (1997), 'Hoc est corpus meum. L'analyse de la formule de consécration chez des théologiciens du XIVe et du XVe siècles' in Marmo, C., pp. 427-451

Bayerschmidt, P., *Die Seins- und Formenmetaphysik des Heinrich von Gent in ihrer Anwendung auf die Christologie*. Eine philosophie- und dogmengeschichtliche

Studie. Asschendorff. *Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters.* Band 36, Heft 3-4. Münster 1941

Birkenmajer, A., 'Der Brief Robert Kilwardbys an Peter von Conflans und die Streitschrift des Aegidius von Lessines'. Vermischte Untersuchungen, in: *Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters* XX 5. Münster 1922, 36-69

Dondaine, A., 'Un catalogue de dissensions doctrinales entre les maîtres parisiens de la fin du XIIIe siècle' in: *Recherches de théologie ancienne et médiévale* (Louvain) 10 (1938), 374-395

Ehrle, F. (1889a), 'Der Augustinismus und der Aristotelismus in der Scholastik gegen Ende des 13. Jahrhunderts', in: *Archiv für Literatur und Kirchengeschichte des Mittelalters* 5 (1889), [603-655], 614-632

— (1889b), 'John Peckham über den Kampf des Augustinismus und Aristotelismus im 13. Jahrhundert', in: *Zeitschrift für katholische Theologie* 13 (1889), 172-193

Hocédez, Edgar, *Introduction* to his edition of Giles of Rome's *Theoremata*, see s.n. *Aegidius Romanus*

Hoffmans, B. 'La table des divergences et innovations doctrinales de Godefroid de Fontaines', in: *Revue néoscolastique de philosophie* (Louvain) 36 (1936), 424-436

Keeler, L.W. , *Ex Summa Philippi Cancellarii Quaestiones de anima*. *Opuscula et textus* XX. Münster i.W. 1937

Lottin, O, 'La pluralité des formes substantielles avant saint Thomas d'Aquin' in *Revue néoscolastique de philosophie* 34 (1932), 449-467

Macken, R. (1977), 'Unité et dimorphisme de l'homme selon Henri de Gand' in: *Incontri culturali*, pp. 177-182

— (1979), *Bibliotheca Manuscripta Henrici de Gandavo.* I: Introduction. Catalogue A-P; II: Catalogue Q-Z. Répertoire. Leuven Univ. Press & E.J. Brill Leiden

— (1979a), 'Le statut de la matière première dans la philosophie d'Henri de Gand' in: *Recherches de théologie ancienne et médiévale* LXVI (1979), pp. 130-146

— (1994, 1998), *Essays on Henry of Ghent. Medieval Philosophers of the Former Low Countries*. Louvain

Makaay, J.S., *Der Traktat des Ägidius Romanus über die Einzigkeit der substantiellen Form dargestellt und gewürdigt*. Würzburg 1924

Mandonnet, P., *Siger de Brabant et l'averroïsme latin au XIIIe siècle*. Etude critique et documents inédits. 2 vols Louvain 1908, 1911

Marmo, Costantino (ed.), *Vestigia, Imagines, Verba*. *Semiotics and Logic in Medieval Theological Texts (XIIth-XIVth Century)*. Brepols, Turnhout 1997

Muller, J.P., 'Der "Tractatus de formis" des Johannes Quidort von Paris' in *Divus Thomas* 19 (1941), 195-210

Pattin, Adriaan, 'Documentation concernant la controverse des formes au moyen âge', in: *Bulletin de philosophie médiévale* édité par la Société Internationale pour l'étude de la philosophie médiévale (SIEPM) 13 (1971), 71-109

Paulus, Jean (1938), *Henri de Gand. Essai sur les tendances de sa métaphysique*. Etudes de philosophie médiévale vol. 25. Vrin Paris

Pelster, F., 'Ein anonymer Traktat des Johannes von Paris O.P. über das Formenproblem in *cod. Vat. lat*. 862' in *Divus Thomas* Friboug 24 (1946), 3-28

Riedl, Clare C., *Robert Grosseteste On Light* (English translation of *De luce*). Marquette University Press. Milwauky 1942

Rijk, L.M. de (2002), *Aristotle. Semantics and Ontology*. Vol. I: *General Introduction. The Works on Logic*; vol. II: *The Metaphysics. Semantics in Aristotle's Strategy of Argument*. Brill Leiden-Boston-Köln

— (2005), *Giraldus Odonis O.F.M. Opera philosophica*. Vol. II: *De intentionibus*. *Critical Edition with a Study on the Medieval Intentionality Debate up to ca. 1350*. Brill Leiden-Boston

Rossi, P. *Roberto Grossatesta. Metafisica della luce*. (…). *La luce*. (…). *Il libero arbitrio*. Milano 1986

Stella, Prospero (1959), 'La prima critica di Herveus Natalis O.P. alla noetica de Enrici di Gand: Il *De intellectu et specie* del cosidetto, *De quattuor materiis'* in: *Salesianum* 21, 125-170

Thijssen, J.M.M.H (1998), *Censure and Heresy at the University of Paris 1200-1400*. University of Pennsylvania Press. Philadelphia

Vanhamel, W. (ed.) 1996, *Henry of Ghent.* Proceedings of the International Colloquium on the Occasion of the 700th Anniversary of his Death (1293). Louvain

Weijers, Olga (1987), *Terminologie des Universités au XIIIe siècle*. Lessico Intellettuale Europeo XXXIX. Roma

— (1995), *La 'disputatio' à la Faculté des arts de Paris (1200-1350 environ). Esquisse d'une typologie* Studia Artistarum (Etudes sur la Faculté des arts dans les Universités médiévales) 2. Brepols, Turnhout

— (1996ff.), *Le travail intellectuel à la Faculté des arts de Paris: Textes et maîtres* (ca. 1200-1500) Studia Artistarum 2ss. II (1996), *Répertoire des noms commençant par C-F*; IV (2001), *H-Johannes C.*; V (2003), *J. à partir de Johannes*. Brepols, Turnhout

— (2002), *La 'disputatio' dans les Facultés des arts au moyen âge*. Studia Artistarum 10. Brepols Turnhout

— (2009), *Queritur utrum. Recherches sur la 'disputatio' dans les universités médiévales*. Studia Artistarum 20. Brepols Turnhout

— & Calma, Monica B. (2010), *Le travail intellectuel à la Faculté des arts de Paris: Textes et maîtres (ca. 1200-1500),* VIII: *Répertoire des noms commençants par R*.: (2012) vol. IX: S-Z. Studia Artistarum. Brepols, Turnhout

Wilson, Gordon A., 'Supposite in the Philosophy of Henry of Ghent' in Vanhamel, pp. 343-372

Zavalloni, Roberto, (1951), *Richard de Mediavilla et la controverse sur la pluralité des formes*. Textes inédits et étude critique. *Les Philosophes Médiévaux,* tome II. Louvain.

TRACTATUS DE FORMIS

ARGUMENTUM

PARS PRIOR: DE QUIBUSDAM QUESTIONIBUS QUODLIBETALIBUS MAGISTRI HENRICI

Questio Ia: Utrum sit ponere in divinis bonitatem essentialem et personalem
Status questionis (1-2)
Respondet Henricus (3-7)
De distinctione inter essentiale et personale (8-11)
De solutione principalis questionis (12)
Quod aliquod nomen potest tripliciter importare relationem (12-14)
Questio IIa: Utrum Deus potuerit assumere naturam humanam ab eterno
Status questionis (15)
Respondet Henricus (16-17)
Questio IIIa: Utrum Christus sit homo propter unionem corporis et anime ad divinum suppositum vel propter unionem corporis et anime inter se
Status questionis (18)
Respondet Henricus (19)
De eius errore (21-23)
De vi denominationis (24-26)
Ad argumenta in oppositum (27)
Ad argumenta magistri Henrici (28-30)
Questio IVa: Utrum separata anima Christi in morte successit ei alia forma substantialis
Status questionis (31)
Respondet Henricus (32)
De quinque rationibus ab eo adductis (33-37)
Respondet Henricus ad prima tria argumenta (38-39)
Questio Va: Utrum in corpore Christi separata anima in morte remansit aliqua forma ibi prius preexistens
Status questionis (40-42)
Respondet Henricus breviter ad questionem (43-45)
Respondet ad argumenta contra se facta (46-47)
Questio VIa: Utrum caro Christi viva et mortua fuit eadem numero
Status questionis (48)

Respondet Henricus (49-54)
Ad argumentum in oppositum (55)
Questio VIIa: Utrum vegetativum et sensitivum in Christo sunt educta de potentia materie
Status questionis (56-57)
Respondet Henricus (58-60)
Ad primum in oppositum (61)
Ad argumenta ad aliam partem facta (62)
Questio VIIIa: Utrum mors Christi fuerit naturalis
Status questionis (63)
De Henrici solutione questionis (64-68)
Ad argumenta in oppositum (69-70)
Questio IXa: Utrum in quiditate rerum naturalium sit ponere plures formas
Status questionis (71)
De sententia Henrici et de tribus motivis opponentium (72)
De duobus modis ponendi plures formas in aliis ab homine (73-82)
De tribus motivis opponentium (83)
De sua propria opinione circa pluralitatem formarum (84-88)
De quibusdam rationibus ex eis que sunt fidei sumptis (89-96)
De una opinione circa corpus Christi mathematicum ((97-99)
De Henrici propria opinione circa duas formas substantiales in homine (100-105)
Ad quatuor argumenta in oppositum (106-110)
De duabus rationibus contra seipsum faciendis (111-113)
Ad argumenta facta principaliter (114)
Questio Xa: Utrum corpus Christi vivum et corpus Petri vivum sint idem specie
Status questionis (115)
Respondet Henricus (116)
De tribus distinctionibus (117-119)
De quatuor suppositionibus (120-130)
De eius solutionibus quatuor questionum (131-137)
De principali questione (132-134)
De tribus questionibus annexis (135-137)
Ad argumentum in oppositum (138)
De quibusdam rationibus contra primam suppositionem (139-144)
Contra secundam suppositionem arguitur (145-152)
De duplici ordine attendendi formam eiusque dispositionem ad aliam (149-152)

Contra tertiam suppositionem et quartam quadrupliciter arguitur (153-156)
Ad quatuor argumenta predicta (157-163)
Questio XIa: Utrum Ecclesia teneat quod dicendo 'Hoc est corpus meum' fiat conversio in animam rationalem vel in solam materiam aut in aliquod compositum
Status questionis (164-167)
Respondet Henricus (168)
Ostenditur eius positio ex parte corporis in quod fit conversio (169-185)
De duabus rationibus contra eum ponendis (186-188)
Ostenditur positio ex parte ipsius conversionis (189-192)
Ad argumenta in oppositum (193)
Questio XIIa: Utrum sola anima rationalis possit esse forma substantialis in homine
Status questionis (194)
Respondet Henricus (195-196)
De adversariorum ratione et obiectione (197-199)
Ad argumentum principale in oppositum (200)
Questio XIIIa: Utrum si Christus fuisset mortuus senio fuisset putrefactus
Status questionis (201)
Respondet Henricus (202-203)
Ad argumentum in oppositum (204)

PARS ALTERA: QUID SENTIAT HERVEUS DE ISTIS QUESTIONIBUS

DE QUIBUSDAM GENERALIBUS PREMITTENDIS

De Henrici propria positione circa duas formas substantiales in homine (206)
De una ratione ostensiva contra positionem eius (207-209)
De duplici potentia materie (210-218)
De prima ratione ad impossibile contra positionem eius ducente (219-223)
De secunda ratione ad impossibile ducente (224-227)
De tertia ratione ad impossibile ducente (228-234)
De Henrici modo ponendi (235-245)
Quod motiva eius nulla sunt (246-250)
Refutantur rationes eius ad probandum plures formas substantiales in homine adducte (251-253)
De eius argumentis contra solutionem datam adductis (254-259)

Ad argumenta ex hiis que sunt fidei sumpta (260-273)
De quatuor argumentis contra eum factis (274-276)
De eius solutione aliarum duarum rationum quas contra se facit (277-278)

DE ALIIS QUESTIONIBUS SOLVENDIS

Ad q. IVam: Utrum separata anima Christi in morte eius successit ei alia forma in materia (279-291)
Ad rationes in oppositum ab eo adductas (281-291)
Ad q. Vam: Utrum in morte Christi remansit aliqua forma in materia eius prius ibi existens (292-298)
De sex argumentis Henrici contra seipsum factis (294-298)
Ad q. VIam: Utrum eadem caro Christi fuerit viva et mortua (299-306)
Quod 'forma mixtionis' potest dici quatuor modis (302-304)
Ad primum in oppositum de anima sensitiva et vegetativa (305-306)
Ad q. VIIam: Utrum vegetativum et sensitivum in Christo sint educta de potentia materie (307-310)
Ad q. VIIIam: Utrum mors Christi fuerit naturalis (311-313)
Ad q. Xam: Utrum corpus Christi vivum et corpus Petri vivum fuerint eiusdem speciei (314-357)
De tribus distinctionibus ab eo factis (315-316)
De quatuor eius suppositionibus (317)
Ad primam suppositionem (318-327)
Ad secundam suppositionem et tertiam (328-330)
Ad quartam suppositionem (331)
Ad primam de questionibus ad quas ipse respondet (332-338)
Ad secundam questionem (339-340)
Ad tertiam questionem (341)
Ad quartam questionem (342)
De eius refutatione rationum contra suam primam suppositionem adductarum (343-345)
Contra secundam suppositionem (346-349)
Contra tertiam suppositionem et quartam (350-354)
Quomodo peccatum originale contrahitur (355-357)
Ad q. XIam: Utrum Ecclesia teneat quod dicendo 'Hoc est corpus meum' fiat conversio in animam rationalem (358-399)
Quod in hoc solum stat Ecclesia quod panis vere convertitur in corpus Christi (358-360)
Quod aliquid potest dici incorporeum multipliciter (361-362)
De corpore humano fiendo per creationem et plasmationem (363)

De eius quarto argumento et quinto sextoque (364-366)
De auctoritatibus ab eo adductis (367-372)
De compositione bruti ex anima et corpore (373)
De auctoritate Augustini in *De immortalitate anime* (374-379)
De ponentibus unam solam formam substantialem in homine (380-382)
De auctoritate Avicenne (383)
De Henrici solutionibus ad duas rationes contra seipsum factas (384)
De officio seminis humani (385-386)
De eius finali opinione circa conversionem panis (387)
Quod iste contra nostram positionem adducit (388)
Utrum corpus Christi in triduo consecrari potuisset (389-398)
Ad duo argumenta contra eum facta (399)
Ad q. XIIam: Utrum sola anima possit esse forma substantialis in homine (400-416)
Quod positio Henrici falsa est (401-402)
De conversione naturali et consueta et de supernaturali (403-411)
De auctoritate quadam Boetii (412)
Ad rationes contra eum factas (413-415)
Ad argumentum principale (416)
Ad q. XIIIam: Utrum si Christus fuisset mortuus senio fuisset putrefactum corpus eius (417-423)
Quod corpus Christi per se fuit putrefactibile (417)
Quod forma corporeitatis non fuit a Christo assumpta incorruptibilis (418-420)
Quod corpus Christi absolute loquendo potuit putrefieri (421-423).

SIGLA

B = Bordeaux, Bibliothèque municipale, cod. 147 saec. XIV *init*.
P = Paris, Bibliothèque nationale, cod. 3157 saec. XIV *init*.
V = Vatican Library, *Vat. lat*., 859, saec. XIV *init*.

Bc, **Pc**,**Vc** = manus quae correxit **B**,**P**,**V**
Bm, Pm, Vm manus in margine **B,P,V**

] = scripsi(t), scripserunt
… = usque ad
<…> = supplevi
(*!*) = sic!
add. = addit, addunt
om. = omittit, omittunt
coni. = conieci, coniciendo
coll. = collato, collatis

TRACTATUS DE FORMIS

PARS PRIOR : DE QUIBUSDAM QUESTIONIBUS QUODLIBETALIBUS MAGISTRI HENRICI

QUESTIO Ia : UTRUM SIT PONERE IN DIVINIS BONITATEM ESSENTIALEM ET PERSONALEM

Status questionis

[1] [B204ra;P1ra] Magister Henricus in primo suo *Quolibet* querit questione prima, utrum sit ponere in divinis bonitatem essentialem et personalem.[1] Et arguit primo quod sic quia : Ibi est unitas essentialis et personalis. Ergo a simili debet dici ibi esse bonitas essentialis et personalis. Probatur. Quod convenit persone, circumscripta ratione essentie, est personale. Sed circumscripta ratione essentie, adhuc convenit persone quod sit bona. Ergo est ibi bonitas personalis. Patet autem quod est ibi bonitas essentialis. Ergo etc. CONTRA. In Deo idem est bonitas et divinitas. Sed in Deo non est divinitas personalis et essentialis. Ergo etc.

4 dici ibi] *B om. P* 5 convenit] *BPc* fit *P*

Respondet Henricus

[2] Et ad hoc respondet. Et dicit quod quando aliquid alia ratione convenit essentie et alia ratione convenit persone, tale est essentiale et personale. Quando vero eadem ratione convenit essentie et persone, tunc tantum est essentiale. Et quia bonitas non alia ratione convenit essentie et persone sed eadem, quia Deus est bonus secundum quod est omnium finis, eadem autem ratione habet quod sit finis secundum essentiam et secundum personam, ideo non inest Deo bonitas essentialis et personalis, sed tantum essentialis.

5 persone] *BPc* personale *P* / bonus] *B* bonum *P* / est] *B om. P* 7 non] *B om. P*

1. I, 1: *Utrum in Deo sit ponere bonitatem personalem*.

[3] Ad primum in oppositum respondet quod non est simile de unitate et bonitate, quia unitas alia et alia ratione convenit essentie et persone, non sic autem bonitas. Ad secundum respondet et dicit quod licet sit alia ratio et ratio essentie, tamen in ratione 'persone' includitur illud quod est essentiale. Unde illud quod est essentiale non potest excludi a ratione persone sive conceptione; quod supponebatur in argumento. Unde argumentum procedit ex falsa suppositione.

3 et 4 ratio] *BPc* ratione *P*

[4] Argumentum ad aliam partem concedit sicut bene concludens. Maior sua in principali solutione videtur michi falsa quantum ad partem utramque. Primo quantum ad hoc quod dicitur quod illud quod alia et alia ratione convenit persone et essentie est personale et essentiale, quia constat quod tam Pater quam essentia dicuntur principium productivum Filii, et constat quod non secundum eandem rationem convenit Patri et essentie esse principium productivum Filii, quia Patri convenit ut supposito agenti, sed essentie convenit ut rationi agendi qua agens agit. Nec tamen principium productivum Filii, qualitercumque accipiatur, est essentiale et personale, immo est tantum personale. Nam et suppositum generans et principium generativum tantum est personale. Et sic falsificata est prima pars maioris.

1 concludens] *BPc* concludentem *P* 3 quod dicitur] *Pc om. BP* 8 qua] *BPc* quia *P* 9 principium] *BPc om. P* 10 et personale] *BPc om. P*

[5] Item. Quantum ad aliam partem est falsa. Nam constat quod paternitas convenit Patri et ipsi essentie predicatione que est per ydemptitatem, nam et Pater est paternitas et essentia est paternitas et secundum eandem rationem paternitatis. Nam ratio paternitatis non variatur de quocumque dicatur. Et tamen paternitas non est tantum essentiale, immo tantum est personale et non essentiale. Ergo falsum est dicere quod illud quod convenit persone et essentie secundum eandem rationem, sit essentiale tantum. Si dicatur quod alia et alia ratione convenit paternitas essentie et persone, tunc sequetur secundum primam partem illius maioris prius reprobatam quod paternitas sit essentialis et personalis, quod falsum est.

2 ipsi] *BPc* ipsius *P*

[6] Item. Licet sit alia habitudo paternitatis ad essentiam et personam, non tamen sequitur quod alia sit ratio paternitatis quia habet habitudinem hanc et illam. Quando enim ipse dicit quod illud quod alia ratione convenit essentie et persone, est essentiale et personale, sed illud quod eadem ratione convenit utrique est tantum essentiale, non potest intelligi de unitate rationis ipsius attributionis, quia sicut omnia que sunt in Deo, alia ratione conveniunt persone et essentie, quia nichil eodem modo attribu-

tionis potest attribui persone et essentie. Et ideo cum attribuitur et Patri et essentie hoc quod est paternitas, licet sit alius et alius modus sive alia ratio attributionis, non tamen est alia ratio eius quod attribuitur. Sed quando attribuitur principium productivum Filii tam Patri quam essentie, ibi est non solum alia ratio ipsius attributionis, sed etiam eius quod attribuitur. Et propter hoc dico quod illa maior falsa est quantum ad utramque partem.

[7] Illud argumentum quod ipse dicit bene concludere, omnino non concludit, quia ad hoc quod aliquid indifferens sit tantum essentiale, non sufficit quod sit idem quod divinitas, quia quidquid est in Deo, est idem quod divinitas, non tamen quidquid est in Deo, est tantum essentiale. Et ideo aliter credo esse dicendum.

2 indifferens] *BPc* indeterminatum *P* 3 divinitas] *BPc* quiditas *P* / quia] *B om. P*

De distinctione inter essentiale et personale

[8] Igitur [**P1rb**] ad manifestationem huius duo sunt declaranda. Ex quibus concludetur tertio solutio eius quod queritur. Primo enim videndum est quid vocatur in divinis essentiale et quid personale. Secundo videndum est quomodo debet intelligi distinctio inter essentiale et personale ut dicitur aliquid in divinis tantum essentiale vel personale vel indifferenter hoc et illud. Quantum ergo ad primum sciendum quod cum persona sit idem quod suppositum existens in natura intellectuali, suppositum autem sit aliquid distinctum in natura aliqua et in natura divina, non fit distinctio ab alio existente in eadem natura nisi per relationes originis oppositas — vel saltem disparatas secundum quosdam, de quo adpresens non est facienda vis —, sicut distinguitur producens et productum, pater et filius et sic de aliis. Illud dicitur personale quod talem relationem significat, sive importat explicite vel implicite. Sed illud quod significat absolute, non importans autem relationem talem, dicitur essentiale.

13 vel implicite] *B om. P*

[9] Quantum vero ad secundum, scilicet quomodo est accipienda in divinis distinctio essentialis et personalis, ut aliquid dicatur ita personale quod non essentiale **[B204rb]** (vel econverso), sciendum quod talis distinctio accipienda est secundum rationem et non secundum rem sive secundum realem diversitatem que sit inter essentiam et personam sive proprietatem personalem, quia licet una persona realiter distinguatur ab alia, nulla tamen persona vel personalis proprietas distinguitur realiter ab essentia divina, quia quidquid est in Deo, est essentia divina. Quantum

enim ad realem ydemptitatem quidquid est ibi personale, est et essentiale, et econverso.

1-2 quantum ... personalis] *BPc om. P* 2 ut] *B om. P* 9 ibi] *BPc* in *P*

[10] Unde quando dicitur aliquid in divinis personale tantum, non est accipienda talis exclusio secundum rem, ita scilicet quod aliquid sit in divinis quod secundum rem sit persona vel personalis proprietas quod realiter non sit essentia divina. Sed talis exclusio est accipienda secundum rationem, sic scilicet quod quando nomen significat formaliter solam rationem relationis originis, dicitur personale tantum inquantum tale nomen significat rationem relationis et non rationem essentie formaliter. Dico autem 'formaliter', quia materialiter semper absolutum includitur in ratione relativi et significatione. 'Materialiter autem includi sicut subiectum' dico vel quod se habet secundum modum intelligendi ut subiectum includitur in ratione accidentis vel se habentis secundum modum intelligendi ut accidens vel sicut fundamentum includitur in ratione relationis, non autem sicut inferius implicite includitur in superiori, sicut homo in animali.

3 persona vel] *BPc om. P*

[11] Quando vero nomen talem relationem originis non importat explicite vel implicite sed unum significat absolute, dicitur tantum essentiale, non excludendo quin res que est essentia, sit persona et personalis proprietas, sed quia sic significat rationem absolutam ad essentiam pertinentem quod non significat rationem relationis distinguentis personas. Quando vero nomen habet plures acceptiones et in una earum tantum significat absolute vel importat absolutum et non relationem, in alia vero importat relationem, tunc debet dici essentiale et personale. Non autem sic est accipiendum hoc quod dictum est quasi vox ipsa sit essentialis vel personalis, sed res divina per vocem significata prout secundum talem rationem concipitur et significatur.

3 quin] *BPc* quoniam *P*

De solutione principalis questionis

[12] Ex hiis manifeste patet solutio eius quod queritur. Nam cum bonitas significet tantum absolute nec importet relationem originis formaliter explicite vel implicite, quia bonum super perfectum nichil addit nisi forte relationem obiecti ad appetitum, que non est relatio originis, saltem in Deo, ideo dicendum est quod bonitas tantum est essentiale et non personale. Ad primum ergo in oppositum dicendum quod non est simile de

unitate et bonitate, quia 'unitas' in una acceptione potest importare rationem absoluti et in alia rationem relativi, saltem implicite, non sic autem de bonitate.

Quod aliquod nomen potest tripliciter importare relationem

[13] Ad cuius evidentiam sciendum quod aliquod nomen potest tripliciter importare relationem. Uno modo quod importet relationem in speciali et explicite, ut 'pater' et 'filius'. Alio modo quia importat relationem in generali explicite sed in speciali implicite, sicut hoc quod dico 'relatum', quod explicite importat relationem in communi sed **[P1va]** non relationem specialem. Tertio modo quando non importat relationem explicitam in generali nec etiam in speciali sed solum implicite, sicut hoc quod dico 'distinctum', quia nullam relationem generalem vel specialem importat explicite sed solum implicite, quia distinctum potest esse aliquid essentia vel relatione; et precipue in Deo, qui per essentiam est distinctus a rebus creatis et per relationem habet distinctionem unius persone ad aliam. Et sic diversimode acceptum importat implicite tam essentiam quam relationem. Et sic hoc nomen 'unum' importat utrumque implicite, quia 'unum' nichil aliud est quam 'indistinctum a se et distinctum ab aliis'.

[14] Ad secundum potest dici sicut dicit Henricus, quod procedit ex suppositione falsi, quod scilicet essentia possit totaliter excludi a ratione sive conceptione relativi.

1 henricus] *H. sic semper BPV*

QUESTIO IIa : UTRUM DEUS POTUERIT ASSUMERE NATURAM HUMANAM AB ETERNO

Status questionis

[15] Eodem *Quolibet* questione secunda[1] querit utrum Deus potuerit assumere naturam humanam ab eterno. Et arguit quod sic quia : Equalis potentie erat ab eterno ad assumendum sicut quando assumpsit. Ergo etc. CONTRA quia: Creatura assumptibilis non potuit esse ab eterno. Ergo etc.

ad 1sqq. materia de christo *add. Vm*

1. I, 2: *Utrum Deus ab eterno potuit sibi hominem assumere.*

Respondet Henricus

[16] Et ad hoc respondet sub conditione, scilicet quod si creatura assumptibilis non potuit esse ab eterno, non potuit sumi ab eterno, quia non assumitur nisi quod est. Sed si creatura assumptibilis potuit esse ab eterno, potuit etiam sumi ab eterno. Sed quantum ad istud ultimum non dat rationem. Ratio autem huius ultimi est quia illa que sic se habent quod unum non plus includit innovationem quam aliud, nec habent de necessitate ordinem secundum durationem adinvicem: si unum eorum potest esse ab eterno, et reliquum eorum poterit coexistere cum eo ab eterno. Dico autem 'illa quorum unum non plus includit innovationem quam aliud' quia si unum includeret innovationem de necessitate et aliud non, sicut quidam dicunt de creatura et de Deo, non possent igitur coexistere ab eterno, quia uni, scilicet 'includenti innovationem' repugnaret esse ab eterno et alii non repugnaret. Dico autem 'de necessitate', quia licet aliquid possit esse posterius tempore album quam quantum, non tamen de necessitate unum est posterius tempore alio, quia albedo non habet de necessitate ordinem temporis ad quantitatem. Dico autem 'secundum durationem' quia ordo nature tantum non impediret aliqua coexistere ab eterno. Sed assumi et esse nature assumptibilis sic se habent quod qualiter se habent includendo novitatem esse vel non **[B204va]** includendo. Nec vanum habetur de necessitate ordinem durationis ad alterum; alioquin non potuisset simul fieri; quod falsum est. Ergo si unum potuit esse ab eterno, et reliquum.

11 coexistere] *BPc* existere *P* 17 coexistere] *BPc* existere *P*

[17] Argumentum in oppositum bene solvit supposito quod creatura non potuit esse ab eterno, distinguendo secundum quod hec determinatio 'ab eterno' potest determinare li 'erat''vel li 'assumendum'. De hoc autem habetur infra utrum scilicet creatura potuit esse ab eterno vel non.

3 assumendum] *Pc* sumendum *BP*

QUESTIO IIIa : UTRUM CHRISTUS SIT HOMO PROPTER UNIONEM CORPORIS ET ANIME AD DIVINUM SUPPOSITUM, VEL PROPTER UNIONEM CORPORIS ET ANIME INTER SE

Status questionis

[18] [V82vb] Eodem *Quolibet* questione tertia[1] querit utrum Christus sit homo propter unionem corporis et anime ad divinum suppositum, vel

1. I, 3*: Utrum Christus sit homo propter unionem anime cum corpore an propter unionem amborum in divino supposito.*

propter unionem corporis et anime inter se. Et arguit quod propter unionem corporis et anime ad divinum suppositum quia: Si Christus esset homo propter unionem corporis et anime inter se, cum Christus assumpsit corpus et animam sibi adinvicem unita, tunc unio que faceret Christum hominem, presupponeret unioni ad divinum suppositum. Et sic sequeretur quod assumpsisset hominem sive suppositum humanum; quod falsum est. Ergo etc. CONTRA. Per illud aliquid est homo per quod habet esse hominis. Sed Christus per unionem anime cum corpore habet esse hominis, quia forma informans materiam dat esse composito. Ergo etc.

6 unita] *BP* unitam *V* / christum] *BP* nullum *V* 10 anime cum corpore] *BP* corporis et anime *V* 10-11 hominis] *BPcV* corporis *P*

Respondet Henricus

[19] Et ad hoc respondet quod Christus est tantum homo per unionem anime cum corpore et non ex unione amborum ad divinum suppositum. Et ad hoc, quantum possum perpendere, adducit tres rationes. Prima est quia: Forma ex hoc ipso quod informat denominat, quia impossibile est formam informare et non denominare, sic quod aliquid informetur albedine et non dicatur album. **[P1vb]** Sed in composito resultante ex coniunctione anime cum corpore anima rationalis, que est forma humana, informat materiam suam, scilicet corpus. Ergo ex hoc ipso denominabitur ipsum totum et dicetur ‘homo’. Preterea. Omnis denominatio est per aliquam informationem. Sed suppositum divinum nulla informatione informatur ex coniunctione anime cum corpore ad suppositum divinum, sed in sola coniunctione anime cum corpore est informatio. Ergo ex illa sola Christus est homo, ita quod ideo suppositum divinum est homo quia assumptum est homo. Preterea. Si Christus assumeret solam animam informantem materiam, materia non assumpta, tunc non unirentur anima et corpus divino supposito, et tamen, hoc non obstante, illud compositum esset homo. Ergo etc.

1 est tantum] est *BPcV* tamen *P* / per unionem] *BP* ex unione *V* 3 perpendere] *BPcV* pendere *P* 6 dicatur] *V* sit *BP* 11 cum corpore] *BP* et corporis *V* 15 materia] *BPVc om. V*

[20] Ad argumentum in oppositum respondet quod non prior fuit unio anime cum corpore que facit hominem, quam unio utriusque ad divinum suppositum; ut per hoc possit dici in Christo duo supposita esse, quia secundum Anselmum et Augustinum Christus assumpsit corpus mediante anima. Et sic prius ordine nature fuit unio anime cum divino supposito quam unio anime cum corpore. Item. Etiam dato (ut dicit) quod non assumpsit corpus mediante anima, adhuc non sequetur quod unio anime

cum corpore fuerit prior quam unio utriusque cum divino supposito, quia in eodem instanti quo unita fuit anima corpori, potuit utrumque uniri divino supposito, ita quod quomodocumque illa unio dicatur facta, sive scilicet mediante anima sive non, non fuit ibi unio anime cum corpore quin simul natura et duratione fuerit unio utriusque cum divino supposito. Hucusque Henricus.

7 anima] *BPcV om. P* / sequetur] *V* sequeretur *BP* 10 quomodocumque] *BP* quandocumque *V* 11 non fuit] *BP* fuerit *V*

De eius errore

[21] Credo quod hoc quod dicit hic est error et quod contradicit sibi ipsi. Error est quod dicit, quia cum 'homo' secundum omnes doctores supponat pro supposito et propter hoc etiam, ut dicunt concorditer omnes, non potest dici quod homo sit humanitas, assumere hominem proprie **[V83ra]** loquendo est assumere humanum suppositum. Sed secundum sua dicta filius Dei assumpsit hominem, et proprie loquendo. Unde dicit quod ideo assumens est homo quia assumptum ipsum est homo, et proprie loquendo, quia sic videntur intendere sue rationes, si quis bene advertat. Ergo secundum eum Filius Dei assumpsit suppositum humanum. Et ex hoc sequitur quod in Christo sunt duo supposita et due persone. Quod est manifeste erroneum.

2 doctores] *BPcV* auctores *P* 6 ideo] *BV om. P* 7 ipsum] *PV om. B* 8 intendere] *BV* tendere *P* 9 humanum] *V* divinum *BP* 10 persone] *BPV* per consequens *add. V*

[22] Preterea. Filius Dei factus est homo per assumptionem humanitatis. Sed assumptio humanitatis non est unio anime cum corpore. Ergo Filius Dei non est factus homo per solam unionem anime cum corpore, que unio habet constituere humanitatem, sed etiam cum hoc per unionem humanitatis constitute ad suppositum, vel melius ad naturam divinam in supposito divino. Ex hoc etiam videtur michi quod contradicat sibi, quia ex dictis eius habetur quod assumpsit hominem, etiam proprie loquendo. Et ad hoc sequitur, ut dictum est, quod assumpsit suppositum. Quod ipse negat.

[23] Item. Argumentum non solvit, quia dato quod ordine nature anima sit prius unita divinitati quam caro, non tamen sequitur quod anima sit prius natura <unita> divinitati quam caro et anima sint unita inter se, quia licet unio anime cum divinitate sit medium inter divinitatem et carnem prout anima unitur divinitati, non tamen oportet quod sit medium inter animam et carnem prout anima unitur carni. Item. Quod addit ulterius quod, **[B204vb]** dato quod non assumpsit carnem mediante anima, sed

assumpsit eque immediate utrumque, non sequeretur quod prius fuerit unita caro cum anima natura vel tempore quam ambo ad divinum suppositum, quia simul et in eodem instanti fuit utraque unio facta — nichil valet, quia per hoc quod fuerunt in eodem instanti non arguitur quod fuerint simul natura, sed solum duratione. Et ideo aliter videtur esse dicendum, scilicet quod Christus est homo per utramque unionem, ita quod altera non sufficit.

2-3 non ... caro] *V om. BP* 5 anima] *B om. PV* 5-6 divinitati ... unitur] *PV om. B* 7 *prius* quod] *BcPV om. B* 10-11 fuit ... instanti] *BcPV om. B*

De vi denominationis

[24] Ad cuius evidentiam sciendum quod ad hoc quod aliquid nominetur, oportet ipsum esse **[P2ra]** in rerum natura. Et oportet cum hoc quod habeatur ab illo quod denominat eodem modo quo sic denominatum est aptum natum habere denominans ut sic denominetur. Verbi gratia, ad hoc quod homo dicatur 'quantus', oportet quantitatem esse in rerum natura et cum hoc oportet hominem habere quantitatem, non qualitercumque sed eo modo quo quantum debet habere quantitatem inherentem sibi. Nam si homo haberet quantitatem ut possessionem, non propter hoc esset quantus, sed ex hoc quod habet eam ut formam inherentem, quia sic habens quantitatem est natum denominari a quantitate 'quantum'.

1 *prius* quod] *BV om. P* / nominetur] *V* nominet aliud *BP* 3 denominat] *V* denominatur *BP* / eodem] *V* eo *BP* 6 hominem] *BP om. V* 6-7 non ... quantitatem] *BcPV om. B* 8 possessionem] *PV* passionem *B*

[25] Sic dico de humanitate. Ad hoc enim quod aliquis dicatur 'homo', oportet humanitatem esse. Et quia sola anima non est humanitas nec solum corpus sed natura communis resultans ex ambobus sibi unitis, ideo ad hoc quod humanitas sit in rerum natura, necessaria est unio anime cum corpore, quia ad hoc quecumque unio amborum in tertio non sufficeret. Item. Ad hoc quod aliquis sit homo, oportet quod habeat humanitatem qua dicitur homo non sicut causa habet effectum vel possessor possessionem, sed sicut suppositum habet naturam in qua subsistit. Suppositum autem non habet naturam in qua subsistit nisi vel per hoc quod est idem realiter cum illa natura, addens aliquam rationem super eam, vel per hoc quod est illi nature unitum.

1 homo] *BP* humanitatem (*!*)*V* 9 autem] *PV om. B* / per] *BPcV om. P*

[26] Cum ergo suppositum divinum non possit esse realiter natura humana, oportet dicere quod suppositum divinum per hoc vere dicitur homo quod natura humana est unita ad ipsum. Nec obest quod aliquid

dicitur album albedine et non unione albedinis, quia album non dicitur album albedine qualitercumque se habente, sed albedine unita. Sic etiam Deus dicitur homo humanitate non qualitercumque se habente, sed unita. Sic ergo dico quod Christus est homo per utramque unionem, scilicet et per unionem anime cum corpore, que constituit humanitatem, et per unionem utriusque cum divino supposito, que facit quod humanitas habeatur a divino supposito.

2 hoc] *BPV* quod *add. BP* 4-5 et non … albedine] *BPVc om. V* 5-6 sic … habente] *BPcV om. P* 7 utramque] *BPcV* unam *P*

Ad argumenta in oppositum

[27] Ad argumenta in oppositum. Et primo ad primum factum ad principale. Quando dicitur quod Christus sive Deus habet esse hominis per unionem anime cum corpore, dico quod non per solam unionem anime cum corpore sed per utramque unionem, scilicet unionem anime cum corpore et unionem utriusque ad divinum suppositum. Et quando dicitur quod immo, quia forma informans dat esse composito, verum est quod dat esse **[V83rb]** composito resultanti ex coniunctione illius forme cum illa materia. Sed non oportet quod illud esse communicet vel denominet aliquod compositum ab illo composito diversum, nisi preintellecta unione illius nature composite ad illud suppositum. Et ideo licet, unita anima cum corpore, communicetur esse composito sive resultet esse illius compositi, scilicet nature humane, non tamen oportet quod illud esse humanum denominet suppositum divinum ut vere ‘deus’ dicatur, nisi preintellecta unione humanitatis ad divinum suppositum.

1 ad] *BP om. V* 3 anime] *BPcV om. P* 4 scilicet unionem] *BP* scilicet per unionem *Pc om. V* 6 immo] *BPcV* uno *P* 9 aliquod compositum] *BV* illud suppositum *P* / diversum] *PcV* divinum *P* / nisi] *BPcV om. P* 14 humanitatis] *BV* bonitatis *P*

Ad argumenta magistri Henrici

[28] Ad argumenta autem magistri Henrici. Et primo ad primum, quando dicit quod forma ex hoc ipso quod informat, et denominat, dico quod verum est quod denominat illud quod informat, unde et, informante anima corpus, anima denominat illud compositum ut vere dicatur ‘animatum’. Sed non oportet quod forma informans materiam aliquam denominet aliquod suppositum diversum a composito ex illa materia et illa forma, nisi preintellecta unione utriusque ad illud suppositum. Nec iterum oportet quod forma informans denominet denominatione termini sub-

stantivi secundum quod dicitur aliquod compositum esse homo vel animal, licet necessario denominet denominatione termini adiectivi.

1 magistri] m. *sic semper BPV* 8 denominatione] *BPcV* denominative *P* / termini] *BP om. V* 8-9 substantivi] *BPcV* subiecti *P* 9 compositum] *V* suppositum *BP* 10 termini] *BP om. V*

[29] Ad illud quando dicitur quod omnis denominatio est per aliquam informationem, dico quod falsum est. Nam Deus vere dicitur 'homo' absque hoc quod humanitas informet divinum suppositum, nisi aliquis velit equivocare 'informationem'.

[30] In tertio argumento credo quod supponit falsum, scilicet quod, anima unita materie, quod unum possit assumi, alio non assumpto.

QUESTIO IVa: UTRUM SEPARATA ANIMA CHRISTI IN MORTE SUCCESSIT EI ALIA FORMA SUBSTANTIALIS

Status questionis

[31] [P2rb] Eodem *Quolibet* questione quarta[1] querit utrum, separata anima Christi in morte, successit ei aliqua alia forma substantialis. Et arguitur primo quod sic quia : Sola materia non potest subsistere primo et per se sine forma. Et ideo, separata anima, oportuit succedere aliam formam per quam subsisteret. Secundo quia: Corruptio unius est generatio alterius. Et ideo, facta corruptione corporis vivi per mortem, oportuit novam **[B205ra]** formam generari. Tertio sic quia: Privatio non est nisi a contraria forma. Cum ergo mors sit privatio vite, oportuit, mortuo Christo, introduci novam formam contrariam vite. Quarto sic quia : Si remansisset materia sola corporis in morte cum solis dimensionibus, corpus Christi mortuum non fuisset in genere Substantie, quia unumquodque est tam in genere quam in specie per formam.

2 aliqua alia] *coni. sic saepius* aliqua *B* alia *PV* 3-4 primo et] *P om. BV* 4 anima] *BcPV om. B* 8 a] *V* cum *P om. B* 9 si] *BPcV* quasi *P* 10 corporis] *BPV* christi *add. BcPV*

Respondet Henricus

[32] Et ad hoc breviter respondendo — recitata quorundam opinione ad quam sequitur necessario in morte Christi nove forme introductio, sicut ipse deducit secundum suam opinionem propriam — tenet quod in morte Christi nulla nova forma fuit introducta, sed vel materia sola cum dimensionibus mansit absque omni forma, vel quod aliqua forma prius existens

1. I, 4: *Utrum corpus Christi in sepulchro habuit aliquam formam substantialem qua informabatur anima eius ab ipso separata.*

ibi cum anima, ipsa anima separata, ibi remansit. De istis autem duobus neutrum determinate asserit.

1 et ad] *PV* contra *B* / respondendo] *V* respondet *V om. B* / recitata] *BPcV om. P* 3 propriam] *BPV* et *add. Pc* 6 ibi] *V om. BP*

De quinque rationibus ab eo adductis

[33] Ad hoc autem — quantum possum ipsum capere — videtur quod adducit quinque rationes. Prima est quia : Corpus Christi vivum et mortuum fuit idem numero. Sed non esset ita si fuisset nova forma introducta. Ideo etc.

3 ita] *V* idem *BP*

[34] Secunda talis est : Si nova forma fuit in morte introducta in materiam corporis Christi, illa fuit forma putredinis. Sed talem formam non decuit introduci. Ergo etc. Maiorem supponit. Minorem probat sic quia: Forma putredinis introducta ad corpus Christi tendebat ad putrefactionem, aut non. Non potest autem dici quod tendebat ad putrefactionem, quia hoc est contra sacram Scripturam, que dicit[1] «Non dabis sanctum tuum videre corruptionem», idest putrefactionem. Si autem dicatur, forma putredinis introducta, non putrefieri, hoc non potest esse nisi per miraculum divinum, conservans scilicet a putrefactione, ex quo ponitur ibi forma putretudinis. Sed quando aliquid fit per miraculum divinum, ponendum est fieri convenienti modo quo potest. Magis autem conveniens fuit vel quod materia corporis Christi preservaretur in morte sine forma vel quod aliqua forma preexistens remanserit in ea quam quod introduceretur in eam ita vilis forma sicut est forma putredinis. Ideo etc.

2 putredinis] *BP* factionis *V* / decuit] *BPVc* autem *V* 8-9 divinum] *BV om. P* 9 putrefactione] *BV* putredudine *P* / ex quo] *PV* et quod *B* 11 magis] *V* maxime *BP* 12 forma] *BP om. V*

[35] Tertia talis est. Circa Christum tenendum est quod magis congruit ordini nature. Sed nullam formam introduci in morte magis congruit **[V83va]** ordini nature. Ideo etc. Maiorem supponit. Minorem probat sic quia: Magis congruit ordini nature materiam nudam conservari in suo esse sine omni forma, cum hoc possit ei communicari, quam formam esse in propria passione sine propria operatione. Sed ponere formam putredinis in Christo cum fuit preservatum a putrefactione est ponere formam sine propria operatione. Ergo magis congruit ordini nature materiam

1. *Ps.* 15, 10; *Actus Apost.* 13, 35.

illam nudam conservari sine forma quam ponere quod ibi fuerit forma putredinis introducta.

1 congruit] *V* congruum *BPc* credo et est *add. B* 2 congruit] *BPcV* arguit *P* 4 magis] *BP om. V* 6 passione] *V* passivo *BP* 7 putrefactione] *BV* putredine *P*

[36] Quarta talis est. Penalitates que consequuntur ex peccato originali assumpsit Christus voluntarie ad complendum opus redemptionis nostre. Sed in morte est completum opus redemptionis nostre. Ergo post mortem non debuit sequi forma putredinis, quod est quoddam penale sequens ex peccato originali.

2 opus redemtionis nostre] *BcPV om. B* 4 non] *BPcV om. P*

[37] Quinta talis est. Vanum est recurrere ad miraculum **[P2va]** ubi natura sufficit. Sed si ponatur aliqua forma introduci in morte, non potest anima in resurrectione reuniri corpori nisi corrupta miraculose tali forma. Posito autem quod nulla talis forma introducatur, sequitur quod possit esse reunitio anime cum corpore absque corruptione miraculosa alicuius forme. Ergo illud magis est ponendum. Iste sunt rationes sue.

1 vanum est recurrere] *BP* non est recurrendum *V* 2 sed] *BPV* in resurrectione *add. V* 4 nulla talis] *PV* aliqua *B* / forma] *BPV* non *add. B* 4-5 sequitur ... forme] *BPcV om. P* 6 ponendum] *BPV* possibile *Pc*

Respondet Henricus ad prima tria argumenta

[38] Ad prima tria argumenta, quando dicitur quod materia non potest esse sine forma, et quod corruptio unius est generatio alterius, et quod privatio non potest esse sine forma contraria annexa, dicit quod totum hoc verum est secundum actionem nature. Sed actione et virtute divina potest aliter esse.

3 dicit] *PV* dicitur *B*

[39] Ad quartum dicit quod corpus Christi mortuum secundum ponentes plures formas esse in genere Substantie potuit esse in genere Substantie per formam remanentem non introductam de novo, secundum autem ponentes unicam formam quod materia que secundum hoc sola remansit cum dimensionibus, fit corpus de genere Substantie non directe sed per reductionem, quia scilicet est principium substantie composite. Et dicit quod tale corpus magis dicitur univoce corpus cum corpore Christi vivo quam si poneretur esse corpus per novam formam introductam.

2 *prius* esse in genere substantie] *B om. PV* 5 fit] *BP* sicut *V* 7 magis] *BPcV om. P* / univoce] *BV* unitate *P*

QUESTIO Va : UTRUM IN CORPORE CHRISTI SEPARATA ANIMA IN MORTE REMANSIT ALIQUA FORMA IBI PRIUS PREEXISTENS

Status questionis

[40] Secundo *Quolibet*, questione secunda[1] querit utrum in corpore Christi, separata anima in morte, remansit aliqua forma ibi prius preexistens. Et arguit quod sic quia: Si non remansisset aliqua forma preexistens, oportuisset vel novam formam introduci, vel materiam sine omni forma remanere. Sed utrumque est inconveniens, quia sequeretur quod corpus Christi vivum et mortuum non esset corpus univoce. Ergo etc.

1 questione secunda] *BPVc om. V* 2 preexistens] *BPcV om. P* 6 ergo etc.] *BP* ideo etc. *sic persaepe V*

[41] CONTRA. Nulla forma precessit animam in corpore. Ergo, anima separata a corpore, **[B205rb]** nulla forma preexistens remansit. Consequentia patet. Antecedens probatur multipliciter quia: Si aliqua forma precederet animam rationalem, illa esset forma generis sicut anima rationalis est forma speciei. Sed hoc est falsum, quia forma generis et forma speciei sunt eadem essentialiter. Ergo etc. Secundo sic quia: Si ponantur tales due forme, sequetur quod vel ambe mutentur in tertiam, vel una in aliam; et sic non remanebunt nisi due; vel si remanent due, oportet quod duo dent esse substantialia, et sic in eodem duo erunt esse substantialia, quod est inconveniens. Ergo etc.

2 a corpore] *V* nichil *BP* / consequentia] *BPcV* natura *P* 4 rationalis] *BPcV om. P* 8-9 nisi ... due] *BP* quia *V* 8 dent] *P* dentur *B* erant *V*

[42] Tertio sic quia: Cum anima separatur per corruptionem substantialem, illud quod remanet post, non manet idem ens per essentiam quod fuit prius. Esset autem idem ens quod prius, si remansisset eadem forma. Ergo nulla forma remansit in morte. Quarto sic. Generatio unius est corruptio alterius, et econverso. Sed mors est corruptio substantialis. Ergo in morte fuit generatio nove forme, et non remansio precedentis. Quinto sic quia: Sequeretur quod anima adesset et abesset illi composito substantiali post eius corruptionem. Et per consequens sequeretur quod esset accidens; quod est inconveniens. Sexto sic quia: Sequeretur quod corpus esset aliquid hominis vel pars hominis, et non homo; et non diceretur de ipso in recto, si poneretur in homine compositum ex materia et forma corporeitatis cum anima.

2 post] *BPcV* preter *P* 3 si] *BPcV om. P* 8 post] *BV* preter *P* 9 sic...sequeretur] *BcPV om. B* 10 vel pars hominis] *BP om. V* / et non] *V* nec *BP* 12 corporeitatis] *BPVc* contrareitatis *V*

1. II, 2: *Utrum anima Christi separata remansit aliqua forma in corpore eius.*

Respondet Henricus breviter ad questionem

[43] Respondendo breviter ad istam questionem dicit quod remansit in separatione anime forma **[V83vb]** corporeitatis ibi prius existens cum anima. Et istud probat. Primo sic quia : Nullum agens agit intendendo corruptionem sed intendendo generationem. Virtus ergo nature quando corrumpit formam seminis, oportet quod hoc faciat introducendo aliam formam. Non <autem> animam rationalem, quia est ab extrinseco. Ergo introducit formam corporeitatis eductam de potentia materie. Et ista aut est dispositio immediata ad animam, aut non. Si dicatur quod non, ergo corrumpet eam, et hoc generando aliam quousque veniatur ad aliquam formam **[P2vb]** que sit immediate disponens ad animam; aliter esset procedere in infinitum.

1 respondendo] *BPV* responsio *Pc* / dicit] *BPV* henricus *add. Pm* 2 corporeitatis] *BPVc* contrareitatis *sic saepius V* 3 agit] *BPcV om. P* 9 aliquam] *BP* aliam *V* 10 aliter] *BPcV* alicuius *P*

[44] Tunc quero de illa forma immediate disponente ad animam in infusione anime aut manet aut non. Non potest dici quod non maneat, quia non corrumpitur, adveniente anima rationali, cum non sit sibi contraria; nec a Deo per miraculum, quia non ponitur in constitutione hominis aliquod miraculum nisi creatio anime; nec etiam ab alio agente. Manet ergo. Et sic oportet cum anima rationali aliquam aliam formam substantialem manere, quia non transmutat agens aliquod passum accidentaliter nisi per hoc quod potest ultra substantialiter transmutare.

2 *tertium* non] *BPVc om. V* 3 corrumpitur] *BPcVc* causaretur *PV* / adveniente] *B* ab *PV* 4-5 quia ... miraculum] *BPVc om. V* 7 aliquod] *BV* ad *P* / accidentaliter] *BPcV* actualiter *P* 8 potest] *BPcV* ponit *P*

[45] Ostenso ergo quod cum anima rationali sit alia forma substantialis in homine, ostendit quod illa remansit in morte, quia si illa non remansisset, non fuisset corpus Christi vivum et mortuum idem numero; cuius contrarium (ut dicit) supponit fides.

Respondet ad argumenta contra se facta

[46] Ad primum contra se factum dicit quod ubi est gradus in formis tantum secundum diversas intentiones, forma generis et forma speciei coincidunt in idem essentialiter, sed ubi est gradus in formis realis, non oportet. Ad secundum dicit quod ille due forme dant duo *esse* substantialia, quorum unum est incompletum et aliud completum. Et licet non coincidant in unitatem alicuius unius nature formalis, coincidunt tamen

in unitate unius proprietatis personalis, ut scilicet constituant unam personam, sicut quodammodo in una persona Christi sunt due nature.

1 ubi] *BP* hoc *V* 3 realis] *V* realiter *BP* 5 licet] *BV* hec *P* 6 coincidant] *BV* coincidunt *P*

[47] Ad tertium dicit quod, separata anima per corruptionem, illud quod remanet est aliud ab eo quod prius erat, non sicut contrarium est aliud a suo contrario sed sicut incompletum est aliud a completo. Ad quartum dicit sicut prius dixerat, scilicet quod corruptio unius est generatio alterius, loquendo de actione nature, sed virtute divina potest aliter fieri. Ad quintum dicit quod illud quod adest et abest preter subiecti corruptionem est accidens, quando accipit esse ab illo subiecto cui advenit. Sed quando dat ei esse, non oportet. Et sic est de anima respectu illius compositi cui advenit. Ad sextum dicit quod licet pars materialis non predicetur de toto in recto, tamen pars essentialis bene predicatur de toto in recto. Corpus autem est pars essentialis hominis.

1 corruptionem] *BPV* substantialem *add. V* 3 incompletum] *BV* incomplementum (*!*) *P* 6 dicit] *BV* dicendum *P* 7 illo] *BPV* suo *Pc* 8 et] *V* quod *BP* 9 materialis] *BP om. V*

QUESTIO VIa : UTRUM CARO CHRISTI VIVA ET MORTUA FUIT EADEM NUMERO

Status questionis

[48] Eodem *Quolibet*, questione tertia[1] querit utrum caro Christi viva et mortua fuit eadem numero. Et arguit quod non quia: Illud quo caro dicitur caro et quo dicitur viva coordinantur sub eodem genere. Sed que ordinantur sub eodem genere, coincidunt in idem essentialiter. Ergo illud quo caro est caro et quo est viva sunt idem essentialiter. Quando ergo caro desivit esse viva, non remanet illud quo fuerat caro. Et sic caro mortua non remanet caro nisi equivoce. **[B205va]** Et per consequens non manet eadem caro. CONTRA est fides, que tenet eandem carnem Christi fuisse vivam et mortuam.

1 et] *BV* cum *P* 8 christi] *BcPV om. B*

[49] Ad hanc questionem respondet preservando se a tribus. Primum est utrum in aliis hominibus a Christo remaneat eadem caro viva et mortua. Secundum est utrum in morte Christi aliquid fuerit corruptum de corpore eius per quod fuerit improportionatum anime. Tertium est utrum anima vegetativa et sensitiva sint in homine idem realiter cum anima rationali

1. II, 3: *Utrum caro Christi viva et mortua erat univoce caro.*

vel cum forma corporeitatis, an sint diverse forme ab utraque etiam inter se. De istis enim tribus (ut dicit) non intendit **[P3ra]** hic intromittere se.

1 ad] *B* responsio *PV*

[50] Sed quantum ad presentem questionem pertinet, dicit quod fide certa tenendum est carnem Christi remansisse eandem vivam et mortuam, ita quod remansit in carne mortua forma qua erat caro dum viveret. Quod autem eadem caro remansit probat illa auctoritate Psalmiste, que dicit[1] «Caro mea requiescet in spe», idest non vadet in interitum. Ergo eadem caro remansit.

1 certa] *BP* recta *V* 4 eadem] *BcPV om. B* / que dicit] *BcV* scilicet *P om. B*

[51] Adducit etiam quandam **[V84ra]** auctoritatem Augustini dicentis[2] «De matris utero idem homo exivit factus et in cruce idem homo pependit et in sepulcro idem homo iacuit et ab inferno idem homo factus resurrexit." Sed in sepulchro secundum carnem idem Deus iacuit et in infernis secundum solam animam descendit et de infernis ad carnem tertia die, anima revertente, idem Deus qui in sepulcro secundum carnem iacuit, de sepulcro resurrexit. Ex qua auctoritate concludit quod caro Christi in morte sic remansit. Ideo corporeitatis forma non fuit destructa per putrefactionem. Preterea. In *Psalmis* dicitur[3] «Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem». Ex quo similiter concludit intentum.

6 anima] *BPV* redeunte vel *add. B* / deus] *BPcV* dominus *P* 9 corporeitatis] *BPcV* corporeitas *P* / destructa] *BPVc* discontinuata *V*

[52] Quod autem non sit caro ab anima sed a forma mixtionis ostendit duplici auctoritate Philosophi. Prima est in fine quarti *Metheorum* ubi dicit[4] «Dicamus quid caro, quid os aut aliorum unumquodque homiomerorum», habemus naturam ex quibus natura homoieneorum constat per generationem ex elementis. Namque et subdit[5] «Igitur et tales particulas algore et calore et eis que ab istis sunt motibus fieri contingit coagulata, dico sane quecumque homogenea ut carnem et os et similia etc.». Sed fieri ex elementis et algore et calore non convenit nisi eis quorum forma est forma mixtionis. Igitur forma carnis et ossis sunt forme mixtionis.

5 subdit] *BPcV* substat *P*

[53] Secunda auctoritas est in secundo *De generatione* ubi dicit[6] «Quoniam autem agunt et patiuntur contraria ...». Est enim actu calidum poten-

1. Ps. 15, 9. 2. *Enarratio in Psalmos* in Ps. 49. 3. *Ps.* 15, 10. 4. Cf. *Meteorol.* IV 13, 390b14-17. 5. *Ibid.,* b12-13. 6. *De gen. et corr.* II 7, 334b21-24; b25-27.

tia frigidum, et actu frigidum potentia calidum; quapropter si non coequantur, transmutantur <in> invicem»; et sequitur «Ex hiis autem caro et os et que talia ... quando ad medium venerit». Ex quo sequitur quod forma carnis et talium est forma mixtionis.

3 potentia] *BPVc om. V* 4 transmutantur] *V om. BP* / et] *V om. BP*

Ad argumentum in oppositum

[54] Ad argumentum in oppositum dicit quod si sensitiva et vegetativa sint idem essentialiter in homine, tamen forma mixtionis differentis secundum gradus intentionum tantum, tunc verum est quod caro est caro et viva ab eodem. Et tunc dicendum est quod remansit in Christo mortuo secundum intentionem contrareitatis et forme mixtionis, non autem secundum intensionem vegetabilis et sensibilis. Si autem ponatur quod sint idem realiter cum anima rationali vel quod sint forme differentes ab utraque, tunc non est verum quod caro ab eodem habeat esse caro et esse viva. Et quando dicitur quod forme eiusdem generis coincidunt in idem essentialiter, dicit quod non est verum ubi est non solum gradus intetsionum, sed etiam gradus rerum, sicut est in proposito, ut dicit.

5 contrareitatis] *Vc* corporeitatis] *BPV* 7 realiter] *BPcV om. P*

QUESTIO VIIa : UTRUM VEGETATIVUM ET SENSITIVUM IN CHRISTO SUNT EDUCTA DE POTENTIA MATERIE

Status questionis

[55] Tertio *Quolibet*, questione sexta[1] querit utrum vegetativum et sensitivum in Christo sint educta de potentia materie. Et arguit quod sic quia: Philosophus dicit[2] quod solus intellectus est ab extra. Ergo vegetativum et sensitivum non sunt ab extra, sed de **[P3rb]** potentia materie educta.

3-4 ergo ... extra] *BPVc om. V*

[56] CONTRA quia : Si vegetativum et sensitivum essent educta de potentia materie, non separabantur in morte Christi cum anima rationali; nec remanebant cum forma corporeitatis, quia tunc corpus Christi in morte fuisset vivum et sensitivum. Sequitur ergo quod interierunt in morte. Et sic Christus dimisit aliquid quod assumpsit; quod est inconveniens. Preterea.

1. III, 6: *Utrum vegetativa et sensitiva in Christo infuse erant cum intellectiva, an erant educte de potentia materie.*
2. *De generat. animalium.* II 3, 736 b27-28.

Si sensitivum esset eductum de potentia materie, sequeretur quod sensitivum esset vere pars hominis. Et per consequens etiam animal esset pars hominis et non homo, cum animal sit animal per sensum, et sic vere predicaretur de homine in recto, quod falsum est. Ergo etc.

4 interierunt] *BPVc* antecedunt *V*

Respondet Henricus

[57] Responsio ad hanc questionem. Quantum ad sententiam solam verborum, solutio stat in hoc scilicet quod nec in Christo nec in alio homine sensitivum et vegetativum educantur de potentia materie, sed sunt ab extra et idem essentialiter cum anima rationali. Et hoc ostendit auctoritate et ratione. Auctoritate sic. Dicitur[1] *Genesi* I «Et inspiravit in faciem eius spiraculum vite», idest omnem actum vite. Illa autem inspiratio intelligitur de infusione anime rationalis. Ergo cum anima rationali infunditur omnis actus vite. Ergo etc.

1 solam] *Vc om. BPV* 6 idest] *BV* quasi dicatur *P* / omnem] *V om. BP* 7 infunditur] *BV* infundatur *P*

[58] Postea adducit auctoritatem beati Augustini, qui exponendo illud verbum «Et inspiravit in faciem etc.» expresse hoc dicit.[2] Et multa alia etiam adducit **[B205vb]** de sanctis et auctoritatibus que expresse hoc dicunt. Rationem etiam adducit quia una potentia intense intenta circa suum actum retrahit aliam potentiam a suo actu. Quod non esset nisi in eadem forma radicarentur iste due potentie.

1 qui] *V* quia *BP* 2 alia] *BP om. V* 3-4 adducit... etiam] *BP om. V* 4 rationem] *BPc* responsionem *P* 6 due] *V om. BP* / forma] *coni.* potentia] *BPV*

[59] Et quia **[84rb]** ipse ponit quod in homine sunt plures forme substantiales et cum hoc quod homo sit unum substantialiter, nititur ostendere quomodo hoc possit esse. Et dicit quod sicut materia et forma sunt diverse essentie et tamen sunt unum sive faciunt unum substantialiter quia materia non potest esse sine forma et est potentia ad eam, ita et illud compositum ex materia et forma corporeitatis in homine est in potentia ad animam rationalem, nec potest subsistere naturaliter sine ea. Et ideo faciunt unum substantialiter, non unitate unius nature vel essentie, sed unitate unius persone vel suppositi sive subsistentie. In hoc stat sua intentio circa hanc questionem.

2-4 nititur ... substantialiter] *BP post* substantialiter *lin. 7a perperam V* 6 corporeitatis] *BP* contrarietatis *sic saepius V*

1. *Genesis* 2, 7. 2. *In Genesim ad litt*. I, *ad* 2, 7.

Ad primum in oppositum

[60] Ad primum in oppositum respondet quod quando dicit Philosophus quod solus intellectus est ab extra, vel intellexit quod anima sensitiva et intellectiva sunt diversa essentialiter — et sic erravit, nec est recipiendus —, vel accipit ibi 'intellectum' pro anima intellectiva, et sic non excluduntur vegetativum et sensitivum, que sunt potentie anime intellective.

1 oppositum] *BV* opposito *P*

Ad argumenta ad aliam partem facta

[61] Argumentum primum ad aliam partem dicit bene concludere. Sed ad secundum dicit esse respondendum propter formam argumenti, quia eodem modo posset concludi de corpore quod non predicaretur in recto de homine. Et ideo dicit quod secundum Avicennam 'corpus' potest accipi ut materia et ut genus. Si enim accipiatur ut quedam substantia habens tres dimensiones, distincta ab omnibus aliis que possunt sibi adiungi et quasi ea excludens, sic est pars nec predicatur de homine vel animali in recto. Si vero accipiatur ut substantia habens tres dimensiones non ut distincta ab eis que possunt sibi adiungi sed ut existens illa indeterminate, sic est totum secundum rationem ad 'hominem' et ad 'genus', et sic predicatur in recto.

7-9 et quasi … adiungi] *BPcV om. P* 8 si vero] *BV* sive *Pc* 9 que] *BcPV om. B*

[62] Et simile ponit de animali. Et dicit quod sicut in generatione naturali **[P3va]** ante generationem actualem materia est totum generandum quodammodo, scilicet in potentia, ita et in generatione rationis speciei ex genere et differentia genus est quodammodo totum, scilicet in potentia, et indistincte. Et in hoc stat totum quod intendit in hac questione.

2 generationem] *BP* corruptionem *V* 5 et indistincte] *V* non distincte *BP*

QUESTIO VIIIa: UTRUM MORS CHRISTI FUERIT NATURALIS

Status questionis

[63] Eodem *Quolibet* questione octava[1] querit utrum mors Christi fuerit naturalis. Et arguit primo quod sic quia: Fuit ab agente naturali, scilicet a passione illata a Iudeis et non ab agente supernaturali. Ideo etc.

1. III, 8: *Utrum Christus fuit naturaliter mortuus.*

CONTRA. Cum mors sit corruptio vivi, mors naturalis est corruptio naturalis. Sed corruptio naturalis non est sine generatione. Sed non potuit esse nove forme generatio in morte Christi, quia non fuisset corpus eius vivum et mortuum idem numero. Ergo etc.

5 sine] *BPcV om. P*

De Henrici solutione questionis

[64] Et solutio sua ad hanc questionem, licet multa verba dicat, stat in hoc. Primo enim premittit duo. Quorum primum est quod sicut unaqueque forma substantialis determinat sibi dispositiones quasdam accidentales in materia sine quibus non potest illam materiam informare, ita et anima rationalis determinat sibi aliquas dispositiones in materia ita quod, illis corruptis, anima rationalis necessario separatur naturaliter a materia in qua est. Secundum quod premittit est quod iste dispositiones simul disponunt ad animam rationalem et ad formam corporeitatis que ipsam ordine nature precedit. Que forma corporeitatis simul cum anima introducitur nec naturaliter potest stare sine ea, et simul cum separatur anima, corrumpitur, nisi in Christo, in quo solo ponit eam remansisse in morte. Et ista duo deducit multum tediose et diffuse.

1 sua] *BPV* henricus *add. Pm* / 4 ita] *BP om. V* 8 corporeitatis] *BP* contrarietatis *sic saepius V*

[65] Hiis suppositis, tunc solvit ad questionem presentem. Et dicit quod cum mors Christi sit separatio anime a corpore per aliquod agens, ista mors potest comparari ad tria, scilicet ad animam que separatur, ad corpus a quo separatur et ad agens quod separat aut in ordine ad corpus in quo separatur. Si mors comparetur ad animam, hoc contingit dupliciter: aut comparatur ad animam secundum se, aut in ordine ad corpus a quo separatur. Si comparetur ad animam secundum se, sic non est naturalis sed violenta, quia non est in natura anime quod separetur a corpore, immo quod remaneat in corpore. Et universaliter dicit quod omnis corruptio isto modo est violenta per comparationem ad illud quod corrumpitur, quia est ex debilitate eius quod non potest resistere contrario agenti.

5-6 aut ... separatur] *BPc om. PV* 11 contrario] *BP* ipsi *V*

[66] Si autem comparetur mors ad animam in ordine ad subiectum a quo separatur, sic dicit quod est naturalis, quia supponitur quod contrarie dispositiones sunt in subiecto ipsi permanentie anime. Et ideo naturale est anime a tali subiecto sibi sic contrario modo disposito separari, quantumcumque ille dispositiones sint violenter introducte. **[V84va]** Si autem loquamur de morte Christi per comparationem ad corpus sive subiectum

quod sustinuit illam separationem, tunc dicit quod fuit violenta, quia violentum fuit illo subiecto quod erat compositum ex materia et forma carnis humane manere **[B206ra]** sine anima rationali et sine illis dispositionibus. Non sic autem in aliis hominibus, in quibus non remanet predicta forma carnis, sed sola materia **[P3vb]** cui eque naturale est carere una forma sicut et alia et esse sub una forma sicut sub alia sive sub quacumque dispositione.

9 manere] *BPVc* materie *V* 11 cui] *BP* illud *V* / est] *BPVc om. V*

[67] Si autem comparetur mors Christi ad agens, quantum ad agens non prohibens sed prohibere potens, mortuus est voluntarie voluntate divina et voluntate propria deliberativa. Si autem loquamur de corrumpente moventi, duplex est, scilicet extra et intra. Extra sicut in ultima mortifera, et quantum ad hoc erat mors Christi violenta distincta contra mortem naturalem, que provenit ex senio. Corrumpens vero intra est defluxus sanguinis et spirituum vitalium et naturalium a corde quibus defluxis remansit cor et corpus fictum. Et per consequens calidum naturale factum est citissime innaturale et velocissime consumpsit humidum radicale. Et quantum ad hoc fuit mors Christi naturalis et omnis mors, quantumcumque violenta.

1 ad agens] *BP om. V* / quantum ad agens] *BcPV om. B* 4 duplex ... scilicet] *BcPV om. B* 5 christi] *BP om. V* 6 provenit] *BV* pervenit *P* 7 a corde quibus] *V* accedentibus *BP* 8 calidum ... factum] *BPcV om. P* 10 fuit] *BPcV* sine *P*

[68] Nec obstat (ut dicit) quod cum clamore magno expiravit, quia ille magnus clamor emittebatur virtute divina, non humana, que erat debilitata. Quod autem ita cito mortuus est quod Pilatus miratus fuit de tam veloci morte eius, dicit accidisse propter teneritudinem complexionis sue, propter hoc quod calidum consumpsit humidum indivisibile in eo citius quam fecisset in alio homine.

3 miratus] *BPcV om. P* 5 indivisibile] *BV om. P*

Ad argumenta in oppositum

[69] Ad primum argumentum in oppositum quando dicitur quod illa actio facta sive causata est ab agente naturali et non supernaturali, scilicet Iudeis, dicit quod non sufficit quod agens sit naturale ad hoc quod actio sit naturalis, sed requiritur quod etiam agat modo naturali. Quod non contingit Judeis per comparationem ad mortem Christi.

2 facta] *BPcV om. P* / est] *BPc om. PV* / supernaturali] *BP* naturali *V* 5 contingit] *V* convenit *sic saepius BP*

[70] Ad secundum quando dicitur quod in corruptione naturali corruptio unius est generatio alterius, dicit quod licet ita sit naturaliter, tamen quia generatio et corruptio sunt diverse licet sint simul, una poterit separari ab alia virtute divina in morte Christi. Hoc autem (ut dicit) dupliciter potuit esse, scilicet vel propter agens supernaturale preservans formam corporeitatis in Christo a corruptione, qua remanente non poterat alia introduci, vel quia illa forma carnis erat assumpta incorruptibilis. Tamen neutrum istorum determinate asserit. Vel potest dici (ut dicit) quod corruptio unius est generatio alterius in corruptione que est ad non esse forme. Sed hoc non valet de illa corruptione que est ad separationem forme tantum, sicut est in morte hominis.

1 in ... naturali] *BPcV om. P* 4 dupliciter] *BP om. V* 5 vel] *BPcV* ut *P* 7 carnis] *BPcV om. P* non *add. V* 8 determinate] *BPcV om. P* 10 valet] *P* oportet *BV*

QUESTIO Ixa : UTRUM IN QUIDITATE RERUM NATURALIUM SIT PONERE PLURES FORMAS

Status questionis

[71] Quarto *Quolibet*, questione decima tertia[1] querit utrum in quiditate rerum naturalium sit ponere plures formas. Et arguit quod sic quia : Septimo *Methaphicice* dicitur[2] quod diffinitio habet partes et quod partes diffinitionis sunt forme et quod partes diffinitionis sunt partes rei diffinite. Quod non esset verum, si non essent plures forme in eadem substantia diffinita. Ergo etc. CONTRA est quia: Unitas rei et sui esse est ex unitate forme ex qua et materia fit unum per se, sicut ex potentia et actu. Si ergo essent plures forme in eodem, illud non esset simpliciter unum sed plura. Quod est inconveniens.

4 forme ... sunt] *V om. BP* 5 si non] *BP* nisi *V* 6 et] *BP* cum *V*

De sententia Henrici et tribus motivis opponentium

[72] Respondendo ad istam questionem sententia sua est quod in aliis ab homine non est nisi una forma, sed in homine ponit plures formas substantiales. Et primo ponit tria motiva ponentium plures formas in aliis ab homine. Primum est quia: Esse est a forma. Ergo plura *esse* sunt a pluribus formis. Sed in unoquoque supposito naturali sunt plura esse, scilicet

1. IV, 13: *Utrum in quiditate rerum sensibilium materialium cadant plures forme substantiales re differentes.*
2. *Metaph.* VII 10, 1034b20.

esse substantiale et esse corporeum **[P4ra]** et talia. Ergo etc. Secundum motivum est quia: Operatio est a forma. Ergo plures operationes differentes specie sunt a pluribus formis. Sed in unoquoque supposito naturali sunt plures operationes tales, sicut patet de magnete, que etiam descendit deorsum ut gravis, et trahit ferrum ratione sue speciei. Ergo etc. Tertium motivum est quia: Unaqueque res respicit conceptum mentis **[V84vb]** secundum suam formam, quia unumquodque est intelligibile per suam formam. Illud ergo cui respondent plures conceptus, habet plures formas. Sed unicuique rei respondent plures conceptus, sicut ignis potest concipi ut substantia et ut corpus et ut tale corpus. Et ita, et multo plus, est de aliis rebus naturalibus. Ergo etc.

2 ponit] *BPc* potuit *P* potest esse *V* 6 substantiale] *B* substantiam *PV* 10 ut] *Pc* unde *BP* quia *V* 13-14 habet ... conceptus] *BPcV om. P* 14 concipi] *PV* accipi *B*

De duobus modis ponendi plures formas in aliis ab homine

[73] Istam autem positionem iste reprobat. Et primo ponit duos modos ponendi plures formas in aliis ab homine. Unus est quod ex omnibus illis constituatur una forma totius, alius est quod omnes remaneant in sua simplicitate. Tertius autem modus (ut dicit), non potest poni, scilicet quod quedam sit **[B206rb]** simplex et quedam alia composita ex pluribus aliis, quia illa composita nec materie nec alicui forme posset advenire immediate. Et primo quia semper immediatius et prius est illud ex quo aliquid componitur quam ipsum compositum. Si ergo ponatur quod una componatur ex omnibus, hoc (ut dicit) contingit tripliciter, scilicet vel quod componatur ex illis corruptis, sicut mixtum ex elementis, ita quod remaneant in illa forma composita virtute; et tunc propter multas tales formas non potest illud cuius est illa forma composita, dici habere multas formas essentialiter sed tantum virtute, quia tales forme ex quibus corruptis generatur illa forma composita, exquo corrumpuntur non manent essentialiter in illo cuius est illa forma composita, sicut nec forma elementi manet essentialiter in mixto.

1 reprobat] *BPcV* tenebat *P* 5 composita] *V* supposita *BP* 6 advenire] *BP* dari *V* 7 aliquid] *BcPV om. B* 12 dici] *V om BP* 14 exquo] *BP* ex quibus *V* / corrumpuntur] *BP* cum eorum forma *Vc om. V*

[74] Vel alio modo potest dici quod remaneant in forma composita et fiat unum ex eis per informationem, nichil habens in sua essentia nisi illas formas componentes, sicut ex materia et forma fit unum compositum. Et hoc similiter non potest esse, quia cum prima forma cum materia faciat ens actu *hoc aliquid*, omnis alia forma adveniens adveniet enti in actu et accidentaliter et erit accidens. Nec potest dici tertio modo, scilicet quod

forma composita ex eis non habeat aliquam earum in sua essentia sed resultet ex eis sicut quedam tertia diversa ab eis totaliter, quia hoc non potest esse nisi primo modo, scilicet quod generatur forma composita ex componentibus corruptis. Et propter hoc, ut patuit supra, non possunt poni plures forme in eodem.

4-5 hoc ... actu] *BV om. P* 6 erit] *V* eius *BP* 7 non] *V om. BP*

[75] Nec valet (ut dicit) quoddam exemplum quod ipsi adducunt pro se, scilicet quod talis forma resultat ex aliis, sicut ex sensibili et rationali resultat humanitas que est forma totius, quia humanitas non resultat in homine ex aliquibus <aliis> formis sicut forma tertia sive aliqua tertia essentia alia ab eis, sed est tota quiditas ipsius hominis comprehendens materiam et formam eius, nichil habens essentialiter extra eas sive preter eas. Sed dicitur formalis quia vel accipitur in universali vel quia accipitur in abstracto.

1 exemplum] *BPV* argumentum *Pc* / ipsi adducunt] *PV* adducit *B* 5 ipsius] *V om. BP* 6-7 sive preter eas] *V om. BP* 7 *prius* vel] *V om. BP*

[76] Si autem ponantur in eodem plures forme simplices manentes in sua simplicitate, tunc arguit conra hoc sic quia: Generatio uniuscuiusque naturalis rei est una. Sed una generatio terminatur ad unam formam tantum, quia unitas mutationis et motus est ex unitate sui termini, **[P4rb]** nec potest haberi aliqua forma naturalis nisi per generationem. Ergo uniuscuiusque suppositi non est nisi una forma naturalis. Si autem ad hoc dicatur quod cuiuslibet suppositi sunt plures generationes terminate ad plures formas naturales, tunc arguitur contra hoc sic quia: Aut ille multe forme sunt educte de eadem potentia materie, aut de pluribus. Si de eadem potentia materie educuntur: cum omnes forme educte de eadem potentia materie sint eiusdem speciei — quia (ut dicit) secundum Commentatorem[1] unicuique forme specifice respondet una potentia materie —, sequitur quod in generatione rei naturalis sint multe mutationes numero solo differentes. Et sic in eodem erunt plures forme eiusdem speciei. Quod est impossibile.

5 naturalis] *BP om. V*

[77] Si autem educantur de pluribus potentiis materie, aut hoc est successive, aut simul. Si successive: cum ita sit quod omnes ille potentie immediate insint materie et una non insit mediante alia, sequitur quod et forme ille omnes immediate insint materie ita quod una non insit mediante alia, sed una sit dispositio ad alteram et quod unaqueque perficiat complete materiam secundum potentiam sibi respondentem in materia quan-

1. Averroes, *In Arist. Metaph.* to VIII 6, 1045b16ff.

tum ad perfectionem secundum genus. Et ex hoc sequitur quod **[V85ra]** ens naturale in quo sunt tales forme plures, habeat plura *esse* substantialia et sit simpliciter plura. Puta, per unam formam erit mixtum inanimatum, per aliam planta, per aliam brutum; que omnia sunt inconvenientia. Inconveniens igitur est ponere sic plures formas in uno supposito naturali.

1 materie] *BcPV* anime *B* 2 cum] *BPcV* est *P* / potentie] *BcPV om. B* 3-5 sequitur … alia] *BcPVc om. BV* 6 materiam … potentiam] *BPVc om. V* 8 habeat] *BV* habeant *P* 9 sit] *BV* sint *P* 10 *prius* per] *BP om. V*

[78] Si autem simul movetur aliquid pluribus mutationibus ad diversas formas substantiales, tunc subiectum mutationis non erit unum per se sed per accidens, sicut si aliquid dealbatur inquantum nigrum, et dulcescit inquantum amarum, istud mobile existens in potentia ad duas formas est unum mobile per accidens, quia mobile non est per se unum nisi secundum quod est in potentia ad unam formam. Et ita, sicut forme a quibus recedit sunt unum per accidens (sicut patet de nigro et amaro) ita et forme ad quas mutationes terminantur sunt unum per accidens, sicut patet de albo et dulci. Si ergo essent plures generationes tales plurium formarum substantialium in eodem, sequitur quod ille forme se haberent per accidens, et similiter forme a quibus recederetur per mutationes illas. Et sic vel una esset accidens alterius, vel ambe acciderent tertio. Quod est inconveniens, scilicet quod forma substantialis accidat alicui. Ideo etc.

1 movetur] *BPcV* numero *P* / aliquid] aliquod *BP* a *V* 3-5 sicut ... accidens] *BcPVc om. BV* 4 amarum] *BPc* amare *V* 7 nigro] *BP* albo et dulci *V*

[79] Si autem dicatur ad illud quod supra dictum est, scilicet quod quidquid advenit composito ex materia prima et prima forma substantiali, est accidens, quod hoc verum est de composito completo, non autem de incompleto, contra est quia: Quando remanet in aliqua transmutatione idem subiectum secundum nomen et secundum diffinitionem, est transmutatio accidentalis. Sed si in subiecto transmutationis remanet eadem forma substantialis, tunc subiectum esset idem nomine **[B206va]** et diffinitione in tota transmutatione et in utroque termino eius. Ergo transmutatio que est in subiecto habente aliquam formam substantialem, est ad formam accidentalem.

2 prima et prima] *V* prima et *B* et prima *P* 4 quando *BPcV om. P* 9 aliquam] *BcPV om. B*

[80] Si adhuc dicatur ad hoc quod verum est de subiecto completo et non de incompleto, tunc eadem ratione in omni transmutatione posset dici subiectum esse incompletum respectu eius ad quod transmutatur. Et per consequens omnis transmutatio est substantialis; quod est inconveniens.

Et quod etiam non differret forma substantialis ab accidentali; quod similiter est inconveniens.

2 tunc] *BP om. V*

[81] Quamvis **[P4va]** multa verba dicat, in hiis stat virtus suarum rationum. Et dicit quod iste rationes sumuntur a priori, scilicet a factione sive transmutatione rerum naturalium. Et sunt demonstrative facientes scientiam, non solum fidem sicut rationes analogice. Et quia alique auctoritates philosophorum videntur ponere diversas formas in eodem, sicut quando Commentator dicit quod omnes forme que sunt inter primam formam et ultimam etc. Et breviter multa talia verba philosophorum inveniuntur.

7 breviter] *BP om. V*

[82] Ad que omnia breviter sumendo sententiam suam dicit quod vel sunt intelligenda de diversis existentibus in diversis entibus, sicut si forma elementi existens in elemento diceretur prior forma mixti, vel fundantur super diversas intentiones fundatas in eadem re, sicut si diceretur quod forma substantialitatis sit prior forma corporeitatis. In hoc breviter stat sua expositio, licet diffuse deducat.

1 omnia] *BP om. V*

De tribus motivis opponentium

[83] Ad primum ergo motivum eorum dicit quod esse substantiale et esse corporeum (et sic de aliis) non sunt plura esse realia, sed ista pluralitas est tantum secundum diversas intentiones fundatas in eadem re. Ad secundum dicit quod eadem forma potest esse principium multarum operationum inquantum in ea manent alie precedentes non essentialiter sed virtute. Et ideo propter plures operationes non oportet ponere formas substantiales diversas in eodem. Ad tertium dicit quod forma eadem potest respondere diversis conceptibus intellectus secundum diversas intentiones in ea fundatas inquantum in ea manent alie virtualiter.

3 re] *BP* essentia *V* vel re *add. Vc* 5 precedentes] *BPVc* proponentes *V* 8 conceptibus intellectus] *V* conceptionibus intellectis *BP* 9 alie] *BV om. P*

De sua propria opinione circa pluralitatem formarum

[84] Sic ergo in aliis ab homine negat plures formas. Sed in homine ponit plures. Et hoc primo probat ratione naturali sic. Diversas transmutationes procedentes a diversis agentibus oportet terminari ad diversas formas. Sed in productione hominis sunt diverse mutationes, extenso nomine

‘mutationis’ etiam ad creationem, scilicet actio hominis transmutantis materiam et actio Dei **[V85rb]** causantis animam. Ergo oportet ponere istas mutationes terminari ad diversas formas in homine.

3 procedentes] *V* precedentes *BP* 4 nomine] *BPVc om. V* 6 ponere] *BP om. V*

[85] Si autem aliquis ad hoc dicat quod sola anima est terminus generationis humane que advenit sicut forma materie, et quod nulla alia forma manet in homine in termino generationis, contra hoc ipse adducit quatuor rationes. Prima est ista. Constat quod homo agit in generatione hominis et generat aliquo modo hominem. Sed homo non agit nisi materiam transmutando, nec agit materiam transmutando nisi educendo de potentia materie preter animam rationalem. Ergo in homine est aliqua forma educta de potentia materie preter animam rationalem. Nec potest dici quod homo solam formam accidentalem educat de potentia materie, quia homo vel quodcumque agens non transmutat materiam prout est tantum in potentia ad esse accidentale, sed magis prout est in potentia ad esse substantiale; quinimmo agens non transmutaret ad esse accidentale nisi posset transmutare ad esse substantiale. Sed transmutare aliquid prout est in potentia ad esse substantiale est transmutare ad formam substantialem. Ideo etc.

6 nec ... transmutando] *BPcV om. P* 7 preter ... rationalem] *BP om. V* 13 substantiale] *BPcV* rationale *P*

[86] Secunda talis est. Nullum agens naturale corrumpit aliquam formam nisi generando aliam. Sed virtus **[P4vb]** nature corrumpit formam substantialem seminis ut sit convenienter dispositum ad animam rationalem. Ergo generat aliam formam, que manet in homine generato cum anima rationali, quia si agens naturale corrumperet illam formam, non corrumperet eam nisi aliam generando. Et sic vel oportet ire in infinitum (quod est inconveniens), vel oportet dare formam generatam que manet. Quod est propositum nostrum.

[87] Tertia talis est. Nulla res potest dici generare solum corrumpendo et nichil inducendo. Si ergo homo generat hominem, oportet quod aliquam formam inducat non creando (ut de se patet) sed transmutando materiam. Oportet ergo preter animam, que per creationem inducatur, aliam formam induci ab homine sive a virtute nature, que quidem forma maneat in homine cum anima rationali.

3 creando] *coni.* causando *sic saepius V* terminando *BP* 4 que] *BPVc om. V*

[88] Quarta talis est. Terminus productionis potest accipi proprie ut compositum, vel improprie ut forma. Sed accipiendo terminum productionis pro composito non potest dici quod idem sit terminus productionis divine et generationis humane, quia sic sequeretur quod sicut totus homo dicere-

tur generatus, ita diceretur creatus, quod falsum est. Nec etiam accipiendo terminum pro forma, quia si anima rationalis esset terminus **[B206vb]** generationis, sequeretur quod communicaretur creatio agenti naturali sive coageret in creatione et quod faceret aliquid ex nichilo, quod est omnino falsum.

1 compositum] *V* composita *BP* 3 productionis] *V* creationis *BP* 4 sic] *V om. BP* / sicut] *BP om. V* / *prius* diceretur] *V om. BP* 5 etiam] *BP* in *V*

De quibusdam rationibus ex eis que sunt fidei sumptis

[89] Sic ergo concludit quod ratione naturali et a priori sumpta ex pluribus mutationibus concurrentibus ad generationem humanam ostensum est esse plures formas in homine. Secundo hoc idem ostendit rationibus sumptis ex eis que sunt fidei. Et primo ex unitate corporis Christi vivi et mortui quia: Corpus Christi fuit idem numero vivum et mortuum. Sed hoc non potuisset esse nisi remansisset eadem forma substantialis in mortuo que fuerat in vivo. Ergo aliqua forma corporeitatis fuit in Christo vivo preter animam rationalem, que in morte fuit separata. Que quidem forma corporeitatis remansit in Christo mortuo.

7 christo] *BP* corpore christi *V*

[90] Minorem supponit. Maiorem sic ostendit. Et dicit primo quod hoc tenet Ecclesia (sicut ipse credit) pro articulo fidei, scilicet corpus Christi vivum et mortuum fuisse idem numero. Probat etiam hoc per Augustinum, qui dicit[1] «Discipulis (inquit) — qui primo non crediderunt donec tangerent atque palparent si caro resurrexerat, quia caro mortua erat divinitas que mori non poterat, adhuc in carne resurgentis latebat — ostendebat tamen Deus eamque formam eamque carnem quam in cruce viderant que in sepulcro posita fuerat etc.». Ex quo videtur secundum Augustinum quod eadem caro fuit viva et mortua.

2 ecclesia] *BcPV om. B* 3 vivum et mortuum] *V* vivi et mortui *BP* 4 discipulis] *B* discipuli *PV* 8 videtur] *BP* sequitur *V*

[91] Secunda ratio sumitur ex sacramento altaris. Et in hac ratione primo supponit tria, scilicet quod conversio panis non est in accidens sed in substantiam; et quod conversio non fiat in divinitatem nec in animam, quia divinitas et anima non sunt in altari virtute sacramenti, **[V85va]** sed per concomitantiam; et quod conversio fiat non in illud quod est substan-

1. *Enarratio in Psalmos* in psalmum 49.

tia secundum quid et in potentia, sed in illud quod simpliciter et **[P5ra]** in actu est substantia.

5 fiat non] *BP* non est *V* 6 quid et] *BV* quam est *P* / *alterum* et] *BV om. P*

[92] Hiis suppositis, sic potest formari ratio. Virtute verborum fit conversio panis in illud quod est vere et simpliciter substantia, exclusis divinitate et anima rationali et accidentibus. Sed istis exclusis, non potest poni in Christo aliquid quod sit vere et simpliciter substantia, nisi ponatur aliqua forma corporeitatis preter animam rationalem. Ergo oportet ponere in Christo aliquam formam substantialem preter animam rationalem; sola enim materia non potest dici simpliciter corpus, sed tantum in potentia.

5 corporeitatis] *BPV* que sit in Christo *add. V* 5-6 ergo ... rationalem] *BP om. V*

[93] Si autem ad hoc dicatur quod licet non fiat conversio in animam, fit tamen in illud quod anima informat inquantum habet ab ea rationem corporis mixti, contra : Illa ratio non est res aliqua, sed intentio quedam. Conversio autem fit in rem et non in intentionem. Ideo etc.

1 ad hoc] *BP om. V*

[94] Preterea. In triduo mortis, separata anima, non fieret transsubstantiatio in aliquid Christi sub ratione corporis mixti, quia anima tunc tale inesse dabat sibi, quod est inconveniens. Et dicit quod posset dici ad hoc quod conversio fit in corpus Christi secundum quod Christi est. Et ideo dicetur quod fit in vivum, vivente Christo, et quod fit in mortuum, mortuo Christo. Et dicit quod hoc sic dicendo bene dictum est.

[95] Sed hoc non potest dici, si fiat conversio in solam materiam. Et si dicatur quod immo, non quia conversio fit in materiam unde materia, sed quia conversio fit in eam unde subiectum anime Christi. Sed hoc reprobat dupliciter. Primo quia: Cum subiectum nichil addat super materiam absolute dictam nisi respectum ad determinatam formam: cum conversio non fiat in respectum sequeretur quod secundum rei veritatem non fieret conversio nisi in puram materiam; quod est inconveniens. Secundo quia: Mortuum non habet ordinem ad animam naturaliter nisi factis multis transmutationibus. Ergo mortuum non potest dici subiectum anime, quia naturaliter non habet immediatum ordinem ad eam. Item. Etiam sive ponatur materia nuda remanere sive ponatur novam formam introduci, constat quod non fiet conversio nisi in materiam corporis Christi, quia illa forma non poterat dici forma Christi. Immo etiam non poterat dici conversionem fieri in materiam Christi secundum quod Christi est, nisi solum per comparationem ad divinitatem in qua subsistebat.

2 non] *BPVc om. V* 5 formam] *BPV* dicat quod *add. P* 10 naturaliter] *BV corr. ex* materialiter *P* 12 conversio] *BPVc om. V*

[96] Nec etiam potest poni (ut dicit) corpus Christi esse idem numero vivum et mortuum secundum positionem de unitate forme propter hoc quod materia remanens sit subiectum anime, quia, ut dictum est, mortuum non est subiectum anime. Nec etiam potest dici unum propter unitatem suppositi, quia hic querimus de unitate nature. Nec potest dici illa materia ex qua, cum, nova forma introducta, generatur novum corpus vel caro, quod sit corpus vel caro Christi vivi et mortui. Et sic (ut dicit) secundum istam opinionem tollitur unitas corporis Christi vivi et mortui. Tollitur etiam veritas sacramenti, quia usus ecclesie tenet quod fiat conversio in aliquid Christi et item tenet quod uniformiter fit Christo vivo et mortuo. Christo autem vivo, non fit conversio in solam materiam Christi. Ergo similiter, Christo mortuo, non fit conversio in solam materiam Christi.

5 nature] *BPVc om. V* 6-7 vel caro] *BcP om. BV* 7 quod sit] *B om. PV* / corpus vel caro] *BcV* corpus *B om. P* / vivi et mortui] *B om. PV* 7-8 et sic ... christi] *BcPV om. B* 8 unitas] *BcV* veritas *P*

De una opinione circa corpus Christi mathematicum

[97] [B207ra] Postea ponit unam opinionem que tenet quod in Christo est corpus mathematicum quoad quantitatem et corpus naturale, scilicet compositum ex materia organizata et anima, et corpus materiale, scilicet materia extensa sub quantitate; et quod in istud tertium fit conversio. Sed ipse hoc reprobat quia: Sic conversio panis fieret in solam materiam. Non fit autem in solam materiam. Ideo etc. Quod autem non fiat conversio panis in solam materiam probat sic quia: Sicut se habet vinum ad converti in sanguinem, ita panis ad converti in corpus, quia eadem est efficacia verborum hincinde. Sed **[P5rb]** conversio vini in sanguinem est conversio in compositum ex forma substantiali et materia et non in materiam tantum, quia sanguis tale compositum nominat. Ergo et conversio panis in corpus non est conversio in solam materiam, sed in composium ex materia et forma.

3 organizata] *BP* organica *V* 5 panis] *BVc om. PV* 6 solam] *BPV* panis *add. P del. Vc* 7 solam] *BPV* panis *add. P* 11 tantum] *BPVc om. V*

[98] Preterea. Sicut sanguis Christi sub sacramento in quem convertitur in vinum est perfectus potus, quod non convenit soli materie, ita corpus Christi in sacramento est perfectus cibus, quod non convenit soli materie. Ergo panis in sacramento non convertitur in solam materiam, sed in compositum.

2 convenit] *BPVc* contingit *sic saepius V* 2-3 ita … materie] *BcPVc om. BV*

[99] Nec potest dici (ut ipse asserit) quod fiat conversio in animam rationalem secundum quod dat esse corporeum (ut quidam dicunt), quia cum anima rationalis non informaverit corpus Christi in morte, tunc **[V85vb]** sequeretur quod in morte non fieret conversio in animam rationalem et per consequens quod non uniformiter fieret conversio in corpus Christi vivi et mortui, quod est inconveniens. Preterea. Terminus per se conversionis panis est res ipsa, sed intentiones que rem consequuntur, sicut esse extensum et esse vivum, et sic de aliis que sunt diverse intentiones, non sunt transmutationis nisi per accidens. Sed quando aliqua transmutatio terminatur ad aliqua plura sicut ad terminos per accidens: qua ratione unum illorum potest dici terminus transmutationis illius, eadem ratione est aliud. Ergo si transsubstantiatio sit in rem que est anima, non potest plus dici esse terminus huius transsubstantiationis secundum quod dat esse corporeum quam secundum quod dat esse animatum vel rationale. Et ideo, ut videtur, non valet illud dictum.

3 christi] *BPVc om. V* 6 terminus] *BV* tunc *P* 8 extensum] *BP* corporeum *V* 13 plus] *BcPV om. B*

De Henrici propria positione circa duas formas substantiales in homine

[100] Postea ponit positionem suam. Que videtur michi stare in tribus. Primo enim declarat numerum formarum existentium in homine et modum productionis earum, dicens quod in homine sunt due forme substantiales, quarum una educitur de potentia materie, alia inducitur ab extrinseco. Et ideo, quia ambe non educuntur de potentia materie sed altera tantum, ideo respondet eis una potentia materie; quod non convenit aliis formis substantialibus.

[101] Secundo manifestat ordinem earum adinvicem et ad materiam. Et dicit quod inter istas formas non est ordo temporis, ita scilicet quod intelligatur prius tempore fieri compositum ex materia et forma corporeitatis educta de potentia materie et postea animam infundi. Immo simul tempore et unica naturali transmutatione fit totum compositum ex una materia et duabus formis. Hunc tamen ordinem nature qui qualiter sit in eis ostendit sic. Et dicit quod illa forma educta de potentia materie, dupliciter potest considerari: vel sicut dispositio, vel sicut forma. Si consideretur sicut dispositio, sic dicit quod immediatius inheret materie quam anima ordine nature, ita quod comparando ipsam ad animam est dispositio mediante qua anima recipitur in materia. Sed si consideretur ut forma, sic ambe eque immediate inherent materie et perficiunt eam et

habent rationem unius forme in dando esse, quia scilicet non dant nisi unicum esse subsistentie indivisibile.

14 subsistentie] *BV* substantie *P* sive subsistentie *add. Pc*

[102] Tertio ostendit quomodo se habeant in dando istud esse. Et distinguit de duplici esse, scilicet de esse essentie et de esse existentie sive subsistentie. Et dicit quod quantum ad esse essentie sunt in homine tria *esse*, sicut et tres nature sive tres essentie, scilicet materia et due forme. Quantum vero ad esse subsistentie dicit quod est in homine tantum unicum esse indivisibile datum a duabus formis prout forme sunt materiam immediate perficientes. Et istud unicum esse ab ambabus existens habet intentionem mixtionis secundum rationem corporeitatis substantialis qua caro est caro et os est os a forma educta de potentia materie. Sed ab anima habet rationem sive intentionem vite vegetabilis, sensibilis et rationalis.

2-3 sive subsistentie] *BcPV om. B* 4 esse] *BP om. V* / due] *V om. BP* 7 perficientes] *BV* perficientibus *P* 10 vite] *BcPV om. B*

[103] Istam autem positionem **[P5va]** qua ponit in homine duas formas, probat duobus mediis, preter ea que posita sunt supra. Quorum unum implicatur in solutione principali et aliud in solutione cuiusdam argumenti. Primum est tale quia: Si virtus existens in semine hominis non produceret aliquam formam substantialem manentem cum anima rationali, non plus deberet homo dici generari ex semine hominis quam ex semine equi. Sed hoc est inconveniens. Ergo etc.

4 hominis] *BcPV om. B* 6 dici] *BP om. V*

[104] Secundum medium est quia: In homine est virtus dans esse mixtum, quod non potest esse nisi in forma educta de potentia materie, et est virtus intelligendi, que non potest esse nisi in forma supernaturali non **[B207rb]** educta de potentia materie. Sed forma educta de potentia materie et forma non educta non possunt esse idem essentialiter. Ergo oportet esse in homine plures formas realiter differentes.

2-4 et est ... materie] *BP om. V*

[105] Quod autem virtus dans esse mixtum non possit esse nisi in forma educta de potentia materie probat per hoc quod mixtio est ex vi elementari; que vis non potest esse nisi educta de potentia materie. Quantum vero ad hoc quod dixerat quod iste due forme non dant nisi unicum esse, declarat positionem suam per duo similia. Primum est quod sicut in Christo sunt plures nature communicantes in unico esse suppositi, ita potest esse quod due forme in homine dant unum esse suppositi. Secundum simile est quod sicut plures trahentes navem non causant in ea nisi

unum motum tractus, ita nec plures formas in homine **[V86ra]** necesse est causare tantum nisi unum esse.

2 elementari] *PV* elementi *B* 4 dixerat] *PV* determinat *B* 5 declarat] *BPcV* dat *P* 6 plures] *BP* due *V* 6-7 ita ... suppositi] *BPVc om. V* 7 unum] *BcPVc* duo *B*

Ad quatuor argumenta in oppositum

[106] Ad primum in oppositum respondet quod, licet plura esse nature sive essentie sint in homine, non tamen oportet in eo esse plura esse suppositi. Et quia posset dici contra eum quod illi qui ponunt plures formas in aliis ab homine, possent dicere quod, licet ille plures forme dent plura esse nature sive essentie, dant tamen unum esse suppositi, ideo ad hoc respondet et dicit quod non est ita, quia in aliis ab homine, cum ita sit quod plures forme educantur de pluribus potentiis materie, unaqueque dat esse non solum nature, sed etiam existentie ipsi materie secundum potentiam sibi correspondentem in materia, nec habent communicantiam in dando esse. Sed in homine cum una potentia respondeat illis duabus formis: eoquod altera tantum est educta de potentia materie, ideo ille diverse forme habent communicantiam in dando unicum esse, ita quod una non est apta nata dare illud esse sine altera. Et propter hoc (ut dicit) non potest dici quod anima sit accidens et quod adveniat enti in actu, quia in homine non est aliquod aliud esse ante adventum anime sed est tantum unicum esse, quod simul est ab anima et forma corporeitatis.

4 plures] *BP om. V* 7 educantur] *BcPV om. B* 10 respondeat] *BcPV om. B* 11 tantum] *BcPV om. B* 13 apta] *PV om. B* 15 aliquod aliud] aliquod *BV* aliud *P* / adventum] *BPV* esse *add. BP*

[107] Et si dicatur contra hoc quod illa forma per seipsam dabat esse corporeum in morte Christi sine anima, que tunc erat separata, et quod per consequens anima et illa forma non sint nate constituere unum esse, et dicendum ad hoc quod si per naturam conveniret illi forme dare esse corporeum in morte Christi, tunc non competeret illi forme cum anima constituere unum esse vel unum suppositum. Sed non est ita. Nam illa forma non dabat esse corporeum naturaliter in morte Christi, sed miraculose, scilicet virtute divina, sicut Deus (ut dicit) posset facere per miraculum materiam sine forma. Et tamen quia naturaliter materia non est sine forma, ideo ex utraque, scilicet materia cum forma fit unum simpliciter. Et quantum ad hoc simile est de anima et illa forma et de materia et forma.

2 sine] *BPcV* si est *P* 3 sint nate] *BP* sit nata *V* 4 dicendum] *V* dicit *BP* / naturam] *BP* animam *V* 7-8 miraculose scilicet] *BP om. V* 8 facere] *BPcV om. P* 10 cum] *V* et *BP*

[108] Ad secundum dicit quod si illa forma corporeitatis esset nata per se naturaliter dare esse sine anima, tunc anima adveniret **[P5vb]** ei quod est hoc aliquid subsistens. Nunc autem non est ita. Et ideo ratio non valet.

[109] Ad tertium dicit quod, licet anima et illa forma minus conveniant adinvicem ut sunt nature quedam quam quecumque alie forme educte de potentie materie, tamen secundum quod sunt forme magis conveniunt adinvicem et communicant adinvicem in esse quam quecumque alie forme.

4 adinvicem in esse] adinvicem *BP* in esse *V*

[110] Ad quartum dicit quod generatio hominis est una et terminata ad unam formam eductam de potentia materie. Sed tamen cum ista est alia ab extrinseco, ad quam etiam aliquo modo terminatur generatio hominis inquantum ipsa cum precedenti communicant in dando unum esse.

De duabus rationibus contra seipsum faciendis

[111] Postea ponit duas alias rationes contra se. Prima est quia: Secundum Philosophum septimo *Methaphisice*[1] si genus et differentia non acciperentur ab eadem forma, tunc diffinitum non esset simpliciter unum. Sed secundum istam positionem homo est ab alio corpus et ab alio vivum, sensibile et rationale. Ergo non est simpliciter unum. Secunda talis est quia: Tunc corpus esset pars et non predicaretur de homine in recto, quod est inconveniens.

1-2 secundum philosophum] *BcPV om. B*

[112] Et ad hoc dicit quod ea que componunt esse quiditativum hominis, ut cum dicitur 'Homo est corpus vivum sensibile rationale', non accipiuntur ista a pluribus formis ita quod corpus accipiatur ab una forma, et vivum, sensibile, rationale ab alia. Sed omnia accipiuntur ab ambabus formis, ita quod esse corporeum, vivum, sensibile et rationale omnia sunt ab utraque forma, licet unum sit ratione unius forme et aliud ratione alterius. Ex quo patet quod non ab alio accipitur in homine genus et ab alio differentia sed ab eodem, quia utrumque ab utraque forma. Et per hoc patet quod homo prout est quid diffinitum, est eque simpliciter sicut quecumque alia res.

[113] Per hoc patet solutio ad ambo argumenta. Ad primum quidem quia non accipitur in homine genus ab uno et differentia ab alio, ut supponebat argumentum. Ad secundum autem quia corpus quod est **[B207va]** genus, non est pars nec accipitur a parte, sed dicit totum.

3 autem] *BPV* argumentum *add. Vc*

1. *Metaph.* VII 10, 1034b12.

Ad argumenta facta principaliter

[114] Ad argumenta etiam facta principaliter (ut dicit) patet responsio per iam dicta. Nam primum argumentum non concludit plures formas secundum rem esse in eodem, sed secundum intentionem. Aliud vero argumentum non concludit esse plura esse subsistentie in eo in quo sunt plures forme, nisi quando ille plures forme educuntur de diversis potentiis materie. Quod non convenit pluribus formis que sunt in homine.

3-4 esse ... concludit] *BP om. V* 4 subsistentie] *V* essentialia *BP*

QUESTIO Xa : UTRUM CORPUS CHRISTI VIVUM ET CORPUS PETRI VIVUM SINT IDEM SPECIE

Status questionis

[115] Decimo *Quolibet*, questione quinta[1] querit utrum corpus Christi vivum et corpus Petri vivum sint idem specie. Et arguit quod non quia : Forme eiusdem speciei se habent eodem modo ad **[V86rb]** suas privationes. Sed forma corporeitatis in Christo et Petro non se habent eodem modo ad suas privationes. Ergo etc. Maior patet. Minor probatur: Corporeitas Christi non fuit corrupta nec materia fuit privata ea in morte, sed mansit eadem numero in Christo vivo et mortuo. Sed corporeitas Petri fuit corrupta nec remansit eadem numero nec specie. Igitur non eodem modo fuit privatio corporis vivi in utroque. CONTRA. Christus vivus et Petrus vivus participant eandem naturam specie, scilicet naturam humanam, que est una specie specialissima. Ergo eorum corpora sunt eadem specie.

7 christo] *P om. BV* 10 vivus] *BPVc om. V* / specie] *BP* speciei *V* 11 ergo] *BPV* oportet *add. P* / sunt] *BV om. P* sub *add. BP*

Respondet Henricus

[116] Responsio. In questione ista non intendo prosequi ordinem quem ipse prosequitur, quia confuse **[P6ra]** procedit, sed intendo reducere dicta sua ad ordinem prout potero. Primo ergo ponende sunt quedam distinctiones quas ponit. Secundo ponende sunt quedam suppositiones quas supponit. Tertio ponam quomodo solvit ex premissis questionem propositam et quasdam alias sibi annexas. Quarto ponam quomodo arguit contra dicta sua et quomodo solvit.

6 quomodo] *BcPV om. B*

1. X, 5: *Utrum corpus Christi vivum et corpus Petri vivum sint idem specie.*

De tribus distinctionibus

[117] Ponit ergo primo tres distinctiones. Prima est quod species specialissima dicitur proprie et large. Proprie dicitur species specialissima natura. Que non dividitur nec dividi potest per differentias contrarias essentiales, sed solum per diversas significationes individuales, sicut homo vel asinus. Species vero specialissima large <dicitur> natura communis pluribus speciebus et quantum est de se divisibilis per plures differentias essentiales prout consideratur in diversis individuis tantum per diversas significationes individuales divisa vel plurificata, sicut natura corporeitatis se habet ad hoc corpus et illud, prout considerantur tantum individualiter distincta.

4 sicut] *BPV* est *add. BP* 9 tantum] *Bc om BPV*

[118] Secunda distinctio est quod corporeitas est duplex, scilicet substantialis et accidentalis. Substantialis sicut compositum ex materia et forma substantiali, accidentalis sicut ipsa quantitas dimensiva.

[119] Tertia est quod duplex est terminatio quantitatis. Una secundum terminos proprii generis, qui sunt punctus, linea et superficies. Alia est terminatio naturalis secundum quod idem corpus potest esse maioris quantitatis per hoc quod est rarum, et minoris per hoc quod est densum, nullo addito.

2 punctus linea] *V* puncta linee *BP*

De quatuor suppositionibus

[120] Postea ponit quatuor suppositiones. Prima est quod in homine preter animam rationalem est alia forma substantialis educta de potentia materie. Secunda est quod illa forma in Christo fuit reservata in morte. Tertia est quod nec in Petro nec in alio homine illa forma reservatur. Quarta est quod, loquendo naturaliter, nichil forme substantialis quod fuit in vivo, manet in mortuo.

2 substantialis] *BPcV om. P* 5 nichil forme] *BPV* nulla forma *Pc* / *alterum* quod] *BPV* que *Pc*

[121] Primum declarat principaliter duabus auctoritatibus et pluribus aliis in diversis locis positis, et etiam rationibus. Prima auctoritas est Hugonis de sancto Victore, qui ponit[1] in Christo duas naturas, divinam scilicet et humanam; et tres essentias, scilicet divinitatem, animam et carnem. Ex quo videtur dividere carnem contra animam. Et sic preter animam est alia forma in homine unde caro est caro. Secunda auctoritas est Hilarii, qui

1. *Tractatus de scientia animae Christi.*

dicit[1] carnem esse spoliatam anima. Dicit enim sic «Christus mortuus est caro spoliata».

1 declarat] *BPcV* dat *P* / principaliter] *V om. BP* 3 qui] *V* que *BP*

[122] Ex hac sic arguitur: Illud quod fuit vestitum, est postea spoliatum. Sed caro viva fuit vestita ipsa anima. Ergo eadem numero anima que fuit viva, fuit postea mortua et spoliata. Hoc autem non esset verum nisi eadem forma corporeitatis qua fuit in vivo, remansisset in mortuo. Ideo etc.

4 in vivo] *BP* viva *V*

[123] Preterea. Privatio, etsi sit negatio forme qua aliquid privatur, est tamen affirmatio subiecti, quia privatio ponit subiectum. Quod non convenit negationi **[P6rb]** simpliciter dicte. Cum ergo caro spoliata sit caro privata spolio, caro affirmatur. Sed si destrueretur esse carnis in morte, non esset caro affirmata sed negata. Ergo esse carnis non destruitur in morte. Sed destrueretur nisi esset alia forma ab anima rationali in homine. Ergo etc.

4 affirmatur] *BP* auferatur(*!*) *V* / destrueretur] *BV* destitueretur *P* / carnis] *BP* carens *V* 7 homine] *BPcV* hac *P*

[124] Ponit etiam infra multas auctoritates Augustini[2], que dicunt quod caro Christi <quod> fuit in sepulcro, fuit Christus secundum carnem, et quod Christus secundum carnem resurrexit, et quod caro Christi mortua poterat dici filius Dei, et multa talia. Ex quibus vult quod caro Christi quantum ad esse carnis remansit in morte. Quod esse non posset nisi in homine esset alia forma ab anima rationali.

[125][B207vb] Adducit etiam rationes quia: Si non remaneret forma corporeitatis quam inducit virtus seminis in materia fetus cum anima rationali, non posset dici illud quod manet in homine, ‘corpus’ hominis ab aliqua forma naturali. Quod est inconveniens. Preterea. Christus **[V86va]** in primo instanti sue conceptionis fuit perfectus homo. Aut ergo talis forma corporeitatis que ponitur in aliis hominibus inducta virtute seminis, fuit in materia eius, aut non. Dicere quod non, est inconveniens. Si autem fuit, aut materia fit cum anima rationali — et sic habetur propositum —, aut non mansit. Et tunc sequitur quod in eodem instanti in quo introducta est illa forma, est corrupta, quia in Christo non potuit talis forma precedere introductionem anime. Sed hoc est inconveniens. Ergo etc. Preterea. Incompletum non opponitur completo; alioquin nullum incompletum posset attingere suum complementum et perfici per ipsum. Sed illa

1. *De Trinitate*, cap 6.
2. *Enarratio ad Psalmos* in psalmum 49.

forma se habet ad animam sicut incompletum ad complementum. Ergo anima non opponitur ei. Et per consequens non oportet eam corrumpi in adventu anime.

3 dici] *BPcV om. P* 5 primo] *BP om. V* 6 hominibus] *BP om. V* 7 eius] *V om. BP* 10 potuit] *BV* ponit *P* 12 opponitur] *BPV* complemento sive *add. V* 14 complementum] *BV* incomplementum *P*

[126] Postea probat secundam et tertiam suppositionem simul, scilicet quod illa forma corporeitatis remansit in Christo in morte, et quod non remanet in aliis hominibus a Christo. Et adducit auctoritatem Augustini[1], scilicet dictum primo parenti: «Pulvis es et in pulverem ibis». Quod si de morte dicitur, generalis est sententia. Si de resolutione in pulverem, habeat conditionem Christi: caro evasit, que corruptionem non sustinuit.

3 remanet] *V om. P* / adducit auctoritatem] *BP* duplici auctoritate *V* 4 parenti] *BV* petri *P* 4-5 quod ... pulverem] *BcPV om. B* 6 habeat] *V* habent *BP*

[127] Ex hac auctoritate vult habere quod privilegium Christi fuerit secundum imtentionem Augustini non corrumpi secundum formam corporeitatis. Et hoc sic arguitur. Privilegium alicuius sibi soli convenit et nulli alii. Sed privilegium Christi fuit non corrumpi in forma corporeitatis (et hoc supponit ex premissa auctoritate). Ergo forma corporeitatis non fuit corrupta in Christo in morte, sed reservata. Per quod patet secunda suppositio. Et in aliis fuit corrupta nec remansit. Per quod patet tertia suppositio.

[128] Sententia secunde auctoritatis quia nimis longa est, videtur consistere in hoc quod privilegium Christi fuit non mori **[P6va]** ut debitor mortis, sed propter profectum nostrum. Sed profectus noster perfecte pervenerat in morte ex separatione anime a corpore absque corruptione forme corporeitatis. Ergo in Christo forma corporeitatis remansit in morte. In hoc est secunda suppositio. In aliis vero non remansit, qui moriuntur sicut debitores mortis et plene resolutionis. Et hec fuit tertia suppositio.

5 ergo ... corporeitatis] *BP om. V*

[129] Sed quia aliquis posset exponere corruptionem illam quam Christus non vidit de pulverizatione, ideo hoc excludit sic quia: Privilegium Christi soli Christo debet convenire. Sed beatus Augustinus sentit[2] quod caro beate Virginis evasit corruptionem que est pulverizatio. Ergo corruptio quam evasit caro Christi ex privilegio singulari, non fuit pulverizatio, immo corruptio forme corporeitatis.

2 vidit] *V* viderat *BP*

1. *De Genesi ad litt. ad* 3, 19.
2. *Sermo de assumptione beatae virginis*.

[130] Quarta suppositio, scilicet quod nichil forme substantialis vivi manet in mortuo naturaliter, probatur sic quia: Per idem est disposita materia ad susceptionem omnium formarum que pertinent ad quiditatem unius rei, puta singularitatem vel humanitatem. Sed que sic se habent, simul introducuntur et simul separantur. Ergo omnes forme substantiales eiusdem rei simul introducuntur et simul separantur naturaliter in morte. Igitur, separata anima, separatur naturaliter omnis forma substantialis que est in homine. Nam aliter (ut dicit) si poneretur eadem forma substantialis remanere in generato et corrupto, sequeretur quod subiectum generationis et corruptionis esset ens actu. Quod est inconveniens.

1 vivi] *BPc* vi *P* vive *V* 4 singularitatem] *V* asinitatem *BP* 5-6 ergo ... separantur] *BP om. V*

De eius solutionibus quatuor questionum

[131] Hiis suppositis, intendo ponere solutiones quatuor questionum, scilicet principalis et trium annexarum, non deducendo quid esset dicendum secundum diversas opiniones, ut ipse facit, sed prosequendo tantum opinionem suam.

2 quid] *PV* quod *B*

De principali questione

[132] Primo ergo solvit questionem qua posset queri utrum idem accidens numero manet in vivo et mortuo, et universaliter in generato et corrupto. Et ad hoc dicit quod eadem quantitas dimensiva interminata non quantum ad terminationem proprii generis que fit per puncta, lineas, superficies, sed quantum ad terminationem naturalem que fit secundum rarum et densum, ut supra dictum est, manet in generato et corrupto. Ratio autem quare quantitas dimensiva que manet non dicitur interminata quantum ad terminos proprii generis secundum eum est quia quantitas sic interminata **[86vb]** idem est quod quantitas infinita, que in rerum natura non est. Sed interminata quantum ad terminationem naturalem potest esse. Et talis quantitas interminata, etiam secundum quod interminata, precedit formam substantialem in materia. Secundum vero quod terminata, sequitur, quia talem terminationem habet a forma substantiali.

4 lineas] *V* figuras *BP* 7-8 quantum ... interminata] *BPcV om. P* 9 non est] *BP* esse non potest *V*

[133] Et similiter dicit de qualitate symbola, quod eadem <ut> interminata quantum ad determinatum gradum intensionis vel remissionis manet

in generato et corrupto, et secundum quod talis precedit formam substantialem in materia. Sed secundum quod terminata in tali gradu, sequitur quod hoc habet a forma substantiali.

1 qualitate] *PcV* quantitate *BP* / quod] *BPV* quia *Pc* / interminata] *BV* indeterminata *P*

[134] Dicit autem quod causa quare talia accidentia remaneant **[B208ra]** est quia agens non attingit ea quantum ad suam essentiam, sed quantum ad determinatum gradum, secundum scilicet intensum et remissum. Specialiter autem de quantitate probat quod eadem remaneat tali exemplo. Ponatur quod vinum existens in **[P6vb]** dolio convertatur in acetum. Hoc posito, constat quod facta est mutatio vini secundum substantiam in acetum. Nec tamen dicitur dolium evacuari. Et si etiam per miraculum acetum remutaretur in vinum, non diceretur dolium de novo repleri. Quod ideo est (ut dicit) quia quantitas dimensiva unde vinum habet replere et contineri, manet eadem. Aliud exemplum ponit, sed eandem vim habet.

3 determinatum] *BP* indeterminatum *V* / gradum] *B* inde *V om. P* / secundum scilicet] secundum *PV* scilicet *B* / specialiter] *BPcV* similiter *P*

De tribus questionibus annexis

[135] Secunda questio ad quam solvit est utrum corpus Christi mortuum et corpus Petri mortuum sint idem specie. Et ad hoc dicit quod sint idem specie specialissima communiter dicta, non autem sunt idem specie specialissima proprie dicta, quia in Petro non remansit forma corporeitatis que fuit in vivo, immo introducta fuit forma cadaveris illi opposita, sed in Christo mortuo fuit forma corporeitatis que fuerat in vivo miraculose reservata. Et dicit quod in Petro mortuo corpus terminatum fuit sub opposita terminatione quam fuerat in vivo, ita quod non poterat esse sub terminatione quam habuerat in vivo. Sed in Christo mortuo sub nulla terminatione erat aptum esse sub eadem terminatione numero quam habuerat in vivo.

1 solvit] *BPV* solutam *Pc* 2 mortuum] *V om. BP* 3-4 non … dicta] *BPcV om. P* 5 illi opposita] *V* oppositi *BP* 7 terminatum] *BPc* interminatum *PV*

[136] Tertia questio ad quam solvit est utrum sit idem numero corpus vivum et mortuum. Et dicit quod quantum ad corporeitatem substantialem in nullo alio a Christo est idem corpus vivum et mortuum, quia secundum eum in omni generatione et corruptione naturali fit resolutio usque ad primam materiam, et hoc quantum ad formas substantiales. Sed in Christo vivo et mortuo fuit idem corpus numero, quia reservata fuit in eo forma corporeitatis miraculose. Ponit etiam secundo alios diversos

modos unitatis corporis vivi et mortui in Christo. Quos pretermitto, quia positi sunt in precedenti questione.

7 secundo] secundum *BV om. P*

[137] Quarta questio ad quam solvit est utrum corpus Christi vivum et corpus Petri vivum sint idem specie. Et dicit simpliciter quod sic, et hoc specie specialissima proprie dicta, quia participabant eandem naturam speciei specialissime proprie dicte, ut de se patet.

1 est] *BPV* questio principalis scilicet *add. BP* 2 vivum] *BPc om. PV*

Ad argumentum in oppositum

[138] Ad argumentum in oppositum quando dicitur quod mortuum cum mortuo non fuit idem specie, ergo a simili nec vivum cum vivo, dicit quod immo mortuum cum mortuo fuit idem specie specialissima communiter dicta, sed non specie specialissima proprie dicta. Et si arguatur contra eum quod exquo mortuum cum mortuo non fuit idem specie specialissima proprie dicta, nec etiam vivum cum vivo, respondet quod istud non sequitur quia: Si fuissent dimissi cursui nature, sicut vivum cum vivo et mortuum cum mortuo fuisset idem specie specialissima proprie dicta. Sed quod non ita fuit apparet, quia in uno fuit retenta miraculose corporeitas que fuit in vivo, et in alio non fuit retenta.

3 specie specialissima] *BcPV om. B* 6 vivum cum] *BPVc om. V*

De quibusdam rationibus contra eius primam suppositionem

[139] Postea ponit quasdam rationes contra illa que supposuerat. Et primo contra primam suppositionem, qua ponit plures formas substantiales esse in homine. Prima talis est. Nichil est simul et secundum idem in actu et **[P7ra]** in potentia respectu actus eiusdem generis. Sed per quamcumque formam substantialem compositum habens illam formam est in actu quoad esse substantiale. Ergo secundum illam formam illud compositum non potest esse in potentia ad esse aliquod substantiale, sed accidentale tantum. Ergo materia cum forma corporeitatis non est in potentia ad esse substantiale ipsius anime.

3 nichil est] *BPcV om. P* / simul] *BcPV om. B* 5 illam] *BPcV* aliam *P* 5-6 est ... formam] *BP om. V*

[140] Secunda talis est. Per illud idem per quod materia est necessitata **[V87ra]** et appropriata ad unam formam substantialem, per illud idem est incompossibilis et impropria alii forme substantiali, quia potentia materie est ad formas oppositas. Ergo per illud per quod materia est

necessitata et appropriata forme corporeitatis, erit incompossibilis ipsi anime, et econverso. Sed forme que sic se habent circa idem susceptivum, non possunt simul inesse illi susceptivo. Ergo anima non potest simul stare in materia cum forma corporeitatis.

7 anima] *BPcV om. P*

[141] Tertia talis est. Ponendo plures formas in homine, apparet inconveniens contra naturam rei, quia tunc non quelibet forma substantialis daret esse simpliciter. Sed ponendo unam formam non apparet inconveniens nisi contra quedam dicta <philosophorum>, quod non debet iudicari ita magnum sicut illud quod apparet contra naturam. Ergo magis ponenda est in homine una forma quam plures.

2 rei ... non] *BP* secunda queritur vero *V* 4 dicta] *V* facta *BP*

[142] Ad primum ergo istorum dicit quod illud quod est in actu completo alicuius generis vel speciei, sicut lapis est in actu completo in genere mineralium et planta in genere vegetabilium, quantumcumque sit imperfectum comparatum alteri, numquam tale ens actu secundum illud secundum quod est in actu potest esse in potentia ad alium actum substantialem. Sed illud quod est in actu incompleto, ita quod non est actus completus in aliquo genere vel specie, nichil prohibet tale sic existens in actu incompleto esse in potentia ad suum complementum per formam ulteriorem. Et sic (ut dicit) est in homine, in quo forma corporeitatis nullius generis vel speciei potest dare esse completum **[B208rb]** sine anima rationali.

1 dicit] *BP* dicendum *V* 5 sed] *V* quia *BP* 6 incompleto] *BP* complete *V* 10 completum] *BP* complementum *V*

[143] Ad secundum solvit per idem. Et dicit quod de formis quarum unaqueque dat esse completum alicuius generis vel speciei, verum est quod materia per idem sit uni appropriata et alii incompossibilis. Sed de formis quarum una non dat sine alia esse completum cuiuscumque generis vel speciei, non habet veritatem quod per idem fiat materia propria uni et incompossibilis alteri.

[144] Ad tertium dicit primo quod illud quod apparet contra facta sacramentalia et dicta sacre Scripture, debet iudicari maius inconveniens quam quidquid secundum doctrinam philosophorum apparet esse contra naturam rei. Et reprehendit illos qui philosophie in talibus innituntur. Secundo dicit quod non minus inconveniens, immo maius apparet secundum naturam rei ponendo unam formam in homine quam ponendo plures, sicut quod actione patris nichil produceretur in filio, et quod agens naturale corrumpet nichil generando, et multa talia (ut dicit).

1 primo] *BP om. V* 3 philosophorum] *BPV* etiam *add. V* 4 secundo] *BP* idem *V* 6 immo] *BPcV* vivo *P*

Contra secundam suppositionem arguitur

[145] Contra secundam suppositionem, scilicet quod illa forma corporeitatis remansit in Christo miraculose in morte, cum deberet naturaliter corrumpi, et quod nulla forma fuit introducta in morte, arguit tribus rationibus. Prima talis est. Omnis mutatio et omnis actio terminatur ad aliquam formam positivam, et non solum ad privationem forme, quia agens magis intendit generare quam corrumpere. Sed mors Christi fuit vera mutatio et in **[P7rb]** ea fuit vera actio accidentium. Ergo mors Christi non fuit terminata ad solam privationem anime, sed etiam ad introductionem nove forme. Ergo in Christo fuit introducta nova forma in morte.

3 nulla] *BV* illa *P* 5 quia] *PcV* quasi *B* quam *P*

[146] Secunda talis est. Illa forma corporeitatis est dispositio que est necessitas ad animam. Sed, manente dispositione que est necessitas ad aliquam formam, non potest illa forma separari a materia naturaliter. Ergo si forma corporeitatis remansit in morte, sequitur quod anima non fuit naturaliter separata. Et per consequens quod Christus non fuit naturaliter mortuus, sed supernaturaliter. Quod est inconveniens. Si dicatur quod immo naturaliter propter improportionalitatem dispositionum accidentalium factam ab inferentibus passionem, contra quia: Ille dispositiones non disponunt ad animam nisi mediante illa forma naturali ad quam per prius disponunt. Ergo illa forma manente, anima non separatur naturaliter.

[147] Tertia talis est quod ista positio est solitaria, quia non ponit eam nisi unus. Ergo non est verisimile quod sit ita vera sicut alie.

1 positio] *PV* ratio *BPc*

[148] Ad primum ergo istorum dicit quod agens causans mortem Christi inducebat dispositiones que erant necessarie ad aliam formam novam formam introducendam. Et nova forma fuisset introducta, si Christus fuisset dimissus cursui nature sed virtute divina potuit impediri (ut dicit) ne nova forma introduceretur et quod forma preexistens conservaretur.

2 formam] *BV* formaliter *P*

De duplici ordine attendendi formam eiusque dispositionem ad aliam

[149] Ad secundum, accipiendo **[V87rb]** illud in quo stat virtus solutionis, dicit quod duplex ordo potest attendi in formis. Unus in suo fieri sive produci et similiter in suo separari, et alius in perficiendo materiam in

esse. Et similiter potest dici quod una forma dupliciter potest esse disposita ad aliam. Uno modo quod dicatur quod sit dispositio que est necessitas ad introductionem forme respectu cuius dicitur dispositio. Alio modo quod dicatur dispositio in perficiendo in esse, sicut incompletum dicitur dispositio ad completum inquantum ipsum completum simul cum incompleto et non sine eo habet dare esse completum tam materie quam composito.

8-9 inquantum ... completum] *BcPv om. B*

[150] Modo dicit quod primo modo forma corporeitatis non est dispositio ad animam ita quod sit dispositio que est necessitas ad hoc quod, ipsa posita, anima in materia introducatur et, ipsa amota, anima separetur. Immo talis dispositio est appropinquatio accidentium communium ad terminationem proportionalem utrique forme. Et est una respectu utriusque forme, scilicet forme corporeitatis et anime. Et cum hoc <est> corruptio contrariarum terminationum, quibus positis <in> materia, est facta necessitas ad introductionem utriusque forme et, eis ablatis, est necessitas ad amotionem utriusque.

6 cum hoc] *B* tamen hec *P* etiam hoc modo *V* 7 corruptio] *BP* corpus *V* / quibus] *BPcV* que *P* 9 amotionem] *BPcV* animationem *P*

[151] Sed secundo modo forma materialis bene disponit ad animam. Et quando dicitur quod ille dispositiones non disponunt ad animam nisi mediante illa forma materiali, dicit quod hoc procedit ex falso intellectu ac si ille dispositiones precederent utramque formam ordine quodam, scilicet primo ad illam formam materialem et secundo ad animam. Sed hoc (ut dicit) est falsum, immo sequitur utramque quantum ad suum esse terminatum. Et eorum amotio est necessitas ad amovendum utramque formam immediate et non ad amotionem unius mediante alia.

1 materialis] *coni.* naturalis *BPV* 3 materiali] *coni.* naturali *BPV* 5 materialem] *coni.* naturalem] *BcPV om. B*

[152] Ad tertium dicit quod ista positio non est solitaria nec **[P7va]** propria sibi nisi quantum ad modum quo ponit illam formam corporeitatis reservari in Christo. Quantum autem ad alia incidit cum altera illarum duarum opinionum sollempnium. Et dicit quod illud quod videtur singulare in ea, ponunt Hilarius et Augustinus.

5 hilarius] *BP* apostolus *V*

Contra tertiam suppositionem et quartam quadrupliciter arguitur

[153] Contra tertiam suppositionem et quartam, que ponunt quod naturaliter nichil idem quantum ad formam substantialem manet in generato et corrupto — quia hoc sequitur ex utraque suppositione arguit quatuor rationibus. Prima talis est quia: Quidam articulus est condempnatus in Anglia ubi dicitur[1] sic: «Qui dicit corpus cuiuscumque sancti vel hominis antequam sit per putrefactionem mutatum in auras vel elementa non esse idem numero cum corpore eius **[B208va]** vivo nisi secundum quid, scilicet ratione materie communis sicut sunt unum que ininvicem transmutantur, ut caro vermis; et ratione dimensionis communis, scilicet quantitatis communis, simpliciter autem esse diversum corpus mortuum a vivo specie et numero <est> error». Sed istud sequitur secundum positionem suam, qui ponit naturaliter nichil idem quantum ad formam substantialem remanere in generato et corrupto. Ergo inconveniens est sic ponere.

9 caro] *BPV* et *add. P*

[154] Secunda talis est. Accidens inest materie, mediante forma substantiali; ergo ubi remanet idem accidens, oportet remanere eandem formam substantialem. Sed secundum eum idem accidens manet in generato et corrupto. Ergo et eadem forma substantialis manet in generato et corrupto; alioquin accidens esset per prius in materia quam forma substantialis, et magis esset forma substantialis quam illa quam ipse ponit.

6 ponit] *BV* dicit *P*

[155] Tertia talis est. Accidentia communia et symbola remanent eadem in generato et corrupto. Sed forme substantialitatis et corporeitatis sunt communes omni generato et corrupto, et sunt (ut videtur) symbole. Ergo remanent eadem in omni generato et corrupto.

1 symbola] *BP* sensibilia *V*

[156] Quarta talis est. Anima trahit originale peccatum in sua infusione. Hoc autem non est ex parte sua, quia sic Deus esset auctor peccati; nec ex parte materie nude, quia sic Christus contraxisset peccatum originale. Ergo hoc est ex aliqua dispositione causata a generante in semine et manente in materia in adventu anime rationalis. Et si illa dispositio est forma substantialis, habeo quod in generatione hominis ex semine manet eadem forma substantialis in generato et corrupto. Si vero est accidentalis, cum fundetur in aliqua substantia in actu, sequitur quod adhuc eadem forma substantialis maneat in generato et corrupto. Et ulterius, cum non dependeat illa dispositio ab anima, sequitur quod possit remanere post

1. *Condemnatio Kilwardby,* art. 4 ‘Qui dicit corpus’.

mortem. Et per consequens sequitur quod in morte non fiat naturaliter resolutio omnium formarum substantialium usque ad primam materiam. Quod est contra **[V87va]** tertiam et quartam suppositionem.

Ad quatuor argumenta predicta

[157] Ad primum ergo istorum dicit quod, si ille articulus qui ponit non esse idem corpus hominis vivum et mortuum simpliciter sit condemnatus secundum quod sequitur ex hoc quod est resolutionem fieri in morte hominis secundum cursum nature usque ad primam materiam, dicit quod iniuste est condemnatus, quia nichil plus deperit fidei vel moribus in hoc quod ponit resolutionem fieri usque ad primam materiam in homine quam in ponendo **[P7vb]** hoc fieri in asino. Nec obstat (ut dicit) de adoratione corporum sanctorum, quia in pulveres per resolutionem descendentes a corporibus sanctorum (de quibus constat quod non sunt eadem corpora cum corporibus sanctorum) adorantur.

4 hominis ... nature] *BP om. V*

[158] Et dicit quod non credit illum articulum esse condemnatum prout sequitur ex predicta causa. Si autem accipiatur ille articulus prout sequitur ex hoc quod ponitur in homine tantum una forma substantialis, sic dicit quod credit <id>ipsum esse condemnatum quod (ut dicit) videtur expressisse ille qui illos articulos condemnavit. Qui sic dicit[1]: «Octavus articulus est quod in homine est tantum una forma, scilicet anima rationalis et nulla alia forma substantialis»; ex qua opinione videntur sequi omnes supradicte hereses. Et ex hoc (ut dicit) videtur quod alie non iudicantur hereses nisi prout sequuntur ex hac positione. Et dicit iuxta hoc quod cum secundum quosdam sanctos doctores Christus sit perfectus homo ex anima rationali et humana carne subsistens, eque sunt falsi testes Christi illi qui ponunt quod non sit alia forma carnis in Christo ab anima rationali et quod illa virtute continens aliam dat esse corporeum carnis sicut illi qui ponunt non fuisse in eo animam rationalem, sed divinitatem supplere vicem eius.

4 *alterum* quod] *BV* quia *P* 5 octavus] *BPcV* unus *P* 8 non] *BP om. V* 10 quosdam sanctos] quosdam *V* sanctos *BP* 13 aliam] *BP* alia *V*

[159] Ad secundum dicit quod cum materia non sit sine forma substantiali in aliquo instanti loquendo secundum rem, accidentia symbola semper fundantur in aliqua forma substantiali secundum rem. Sed secundum rationem intelligendi intelliguntur accidentia symbola quantum ad illud quod est symbolum fundari in materia in instanti in quo est intro-

1. *Condemnatio Kilwardby*, art. 8.

ductio forme, non mediante forma substantiali, sed mediante potentia ad ipsam.

2 symbola] *V om. BP*

[160] Ad cuius evidentiam sciendum quod in instanti in quo est introductio forme, est tria considerare. Primo est ibi considerare non esse forme abiciende; secundo fieri forme inducende quasi quoddam medium inter non esse forme abiciende et esse forme inducende; tertio et ultimo est ibi considerare esse forme inducende. Tunc dicit quod secundum rem accidentia symbola semper fundantur super rem vel in forma abicienda vel in forma inducenda. Sed in fieri medio inter utramque secundum rationem intelligendi fundantur in materia, non mediante forma substantiali, sed mediante potentia ad ipsam.

3 abiciende … forme] *BPcV om. P* 7 secundum] *BV* super *P*

[161] Ad argumentum ergo dicit quod accidentia symbola precedunt formam in materia secundum fieri quantum ad hoc quod est symbolum in eis et interminatum. Sed quantum ad ipsam terminationem vel etiam in ipso fieri non precedunt formam substantialem, sed sequuntur. Sed in esse (ut dicit) forma substantialis precedit accidentia symbola et quantum ad id quod sunt et quantum ad hoc **[B208vb]** quod sunt terminata. Et sic non sequitur quod accidentia sint simpliciter priora forma substantiali vel immediatiora materia simpliciter, ut dictum est et ut supponebat argumentum.

3 vel etiam] vel *B* etiam *PV* 8 dictum … ut] *V om. BP*

[162] Ad tertium <dicit> quod non dicitur aliquod accidens, vel aliquod commune substantie quodcumque symbolum, si sit tantum commune secundum genus, unde color non est accidens symbolum in albo et nigro. Sed tunc dicitur symbolum aliquid aliquibus quando manet idem in utroque secundum speciem specialissimam proprie dictam et eadem numero quantum ad ea que succedunt sibi in generatione et corruptione. Talis autem unitas non est secundum eum in forma substantialitatis et corporeitatis inter generatum et corruptum. Et ideo tales **[P8ra]** forme non possunt dici in eis symbole.

1 <dicit>] dicendum *B om. PV* 2 substantie] *BPc om. PV* 3 unde] *BP* unum *V*

[163] Ad quartum dicit quod peccatum originale non est carentia iustitie originalis, ut quidam dicunt, cum causa illius carentie sit Deus non impartiendo gratiam et non semen patris. Et ideo illa carentia non est contracta vel traducta. Et ideo illa carentia non potest esse peccatum originale, cui convenit esse contractum vel traductum. Sed est (ut dicit) morbida infectio causata a vi generativa patris in semine et a virtute seminis inducente

formam corporeitatis, que manet cum anima rationali. Et causatur consimilis infectio in prole, que est peccatum originale prolis. Et ideo, licet fiat resolutio usque ad primam materiam in generatione hominis: quia tamen a virtute seminis inducitur forma corporeitatis manens simul cum anima et in eodem instanti **[V87vb]** in quo introducitur anima et, mediante illa forma, inducitur illa infectio ab eadem virtute seminis, ideo secundum suum modum ponendi (ut dicit) potuit salvari contractio sive traductio peccati originalis. Sed dicit quod non videt quomodo illi qui non ponunt in homine aliquam formam corporeitatis inductam a virtute seminis manentem cum anima rationali, possint salvare traductionem peccati originalis.

2 originalis] *BP om. V* 4 potest esse] *BP* est *V* 5 infectio] *V om. BP* 6 causata] *BPcV* tanta *P* / vi generativa] *BP* aut generata *V* 12 ideo] *PV* non *B* 13 potuit] *PV* potest *B* 14 non] *BcPV om. B*

QUESTIO XIa : UTRUM ECCLESIA TENEAT QUOD DICENDO 'HOC EST CORPUS MEUM FIAT CONVERSIO IN ANIMAM RATIONALEM VEL IN SOLAM MATERIAM AUT IN ALIQUOD COMPOSITUM

Status questionis

[164] Nono *Quolibet* questione octava[1] querit utrum Ecclesia teneat quod dicendo 'Hoc est corpus meum' fiat conversio in animam rationalem secundum quod dat esse corporeum, vel in solam materiam prout habet partem sui extra partem, aut in aliquod compositum ex materia et aliqua forma alia ab anima rationali.

[165] Et arguit primo quod convenienter ponitur conversio fieri in animam rationalem quia: Convenienter ponitur in homine una sola forma substantialis, que est anima rationalis, que dat esse corporeum. Sed conversio fit in corpus. Ergo convenienter ponitur esse in animam.

1 quod] *BcPV om. B* / convenienter] *BV* communiter *P* 2 convenienter] *BV* communiter *P* / sola] *BcPV om. B* 4 conversio] *BPcV* convenienter *P* / animam] *BPVc* hominem *V*

[166] Quod autem fiat in solam materiam prout habet partem extra partem probat quia: Conversio fit in corpus. Materia autem habens partem extra partem potest convenienter dici corpus. Ergo etc. Minor probatur quia:

1. IX, 8: *Utrum dicendo hoc est corpus meum tenet ecclesia secundum usum et dicta sanctorum quod fiat conversio panis in substantiam anime rationalis secundum quod dat esse corporeum, an in solam materiam ut habet partes suas extensas sub partibus dimensionum, an in aliquid compositum ex materia et forma alia preter animam intellectivam.* For the historical background of this semantic issue see Bakker (1997).

Brutum dividitur in movens et motum. Sed preter animam, que est movens, non potest in eis esse aliquid quod possit esse motum nisi materia ut habet partem extra partem. Ergo materia sic accepta est motum. Sed nichil movetur nisi corpus. Ergo materia sic accepta dici potest corpus convenienter.

1 materiam] *V* animam *BP* / *alterum* partem] *V* animam *BP* 2 probat ... partem] *BcPV om. B* 6-7 est ... accepta] *BP om. V*

[167] Quod autem fiat conversio in compositum ex materia et ex aliqua forma alia ab anima rationali probat sic quia: Conversio fit in corpus, quod est in aliqua specie substantie. Quod non convenit soli materie. Nec fit in animam, cum non sit ibi ex vi sacramenti, sed per concomitantiam. Ergo conversio fit in aliquod compositum ex materia et aliqua forma alia ab anima rationali.

2-3 quia ... substantie] *BPVc om. V* 3 nec] *BPcV* ut *P*

Respondet Henricus

[168] Responsio sua, obmissis multis evagationibus quas ponit, breviter stat in hoc quod ad questionem dicit quantum sibi videtur quod usus Ecclesie teneat quod fiat conversio in compositum ex materia et aliqua forma alia ab anima rationali. Et primo nititur hoc ostendere ex parte corporis in quod fit conversio, secundo ex parte conversionis.

1 evagationibus] *BPcV* evaginationibus *P*

Ostenditur eius positio ex parte corporis in quod fit conversio

[169] Et primo quidem excludit illam positionem **[P8rb]** que ponit quod fiat conversio in solam materiam prout habet partem extra partem, quia (ut dicit) non invenitur in aliquo dicto autentico quod materia sic accepta dicatur corpus. Nam non invenitur mentio fieri de corpore nisi vel de mathematico — quod est materia cum forma substantiali corporeitatis et dimensionibus —, vel naturali, quod est materia cum forma naturali et dimensionibus et qualitatibus naturalibus.

3 ut] *BPVc om. V* 5 cum] *BP* sine *V* / et] *BPV* cum *add. Pc*

[170] Secundo excludit illam positionem que dicit quod conversio fiat in materiam prout habet esse corporeum ab anima. Nam materia sic accepta nichil addit super essentiam materie nisi intentionem, que non constituit aliquid in genere substantie. Corpus autem in quod fit conversio est ali-

quid constitutum in genere substantie. Ideo etc. Et dicit quod materia sic accepta non invenitur dici corpus in aliquo dicto autentico.

1 secundo] *BP* item *V*

[171] Tertio vero excludit positionem que ponit corpus dici in homine compositum ex materia et anima rationali prout dat esse corporeum includendo ipsam animam infra essentiam corporis. Et primo dicit quod corpus dici corpus ab anima non invenitur in aliquo dicto autentico vel antiquo nec (ut dicit) secundum philosophiam Aristotilis, qui (ut dicit) non posuit animam esse formam corporis.

4 dici] *BV* dicitur *P* / dicto] *BP om. V* 5 nec] *BPcV* ut *P*

[172] Deinde hoc probat **[B209ra]** multis rationibus. Primo sic quia: Oppositum non potest esse ratio formalis sui oppositi. Sed anima est forma incorporea. Ergo non potest esse ratio formalis qua aliquid habeat esse corporeum. Secundo sic. Dicitur[1] de anima libro secundo *Sententiarum* capitulo XIIIo quod Deus plasmavit corpus, et quod anima est per infusionem. Sed si anima daret esse corporeum, magis deberet dici corpus esse per insufflationem quam per plasmationem. Ergo anima non dat esse corporeum homini. Tertio sic. Dicitur[2] ibidem capitulo XIIIIo quod homo communicat inanimatis secundum corpus et concreationem concretionem que est ex quatuor elementis. Sed si anima daret esse corporeum, non esset in homine forma mixti ex quatuor elementis. Ergo etc.

2-3 sui ... formalis] *BPcV om. P* 4 sic dicitur] *BP* sicut dicit *V* 8 homini] *V om. BP* 9 concretionem] *BV* concreationem *Pc* conterationem *P* 10-11 sed ... elementis] *BcPVc om. BP*

[173] Quarto sic. Dicitur[3] libro tertio capitulo 3o: «Impossibile est unius nature dicere animam et corpus adinvicem comparata». Sed hoc non esset verum, si anima daret esse corporeum. Ergo etc. Quinto dicitur[4] ibidem sic capitulo XVIo : «Singularis homo ex duabus naturis compositus est, scilicet anima et corpore». Et iterum **[V87ra]** eodem capitulo «Necesse est dicere hominem adminus ex quinque compositum esse naturis, idest ex quatuor elementis et anima». Et exponit hoc : «ex quatuor elementis non essentialiter, sed virtualiter in forma mixti manentibus». Sed hec non essent vera, si anima daret esse corporeum. Ergo etc. Sexto sic. Dicitur[5] in *Symbolo Athanasii* quod sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus. Sed in supposito Christi natura divina

1. *II Sent.,* cap. 13. 2. *II Sent.,* cap. 14. 3. *III Sent.,* cap. 3.
4. *III Sent.,* cap. 16. 5. *Symbolum Athanasianum*, art. 28.

et humana sunt diverse nature, nec una est de constitutione alterius. Ergo et in homine anima et corpus sunt diverse nature, nec unum est de constitutione alterius.

7 et] *BPV* habeatur *add. B* haberemus *add. P* habetis *add. Pc*

[174] Item. In *De differentia spritus et anime*[1]: «Plenum fuit miraculo quod tam diversa et divisa abinvicem sicut sunt corpus et anima, potuerunt coniungi». Sed non possent dici diversa et divisa ab invicem, si anima daret esse corporeum. Ergo etc. Item. In eodem dicitur corpore formato, **[P8va]** animam creari. Sed non est formatum nisi per aliquam formam. Ergo aliqua forma alia ab anima presupponitur in corpore humano ipsi anime.

2 sunt] *BcPV om. B* 6 alia] *BV om. P*

[175] Item. Dicit[2] Ricardus de sancto Victore quarto *De Trinitate*, capitulo XVI: «Proprium est hominis habere esse substantiale ex propagatione <simul> et procreatione». Sed non potest dici propagatio administratio solius materie; alioquin nichil proles haberet a parente. Ergo preter animam rationalem est in homine aliqua forma dans esse corporeum, et hoc per propagationem.

1 ricardus] *BP* hugo *V* 2 propagatione] *BPVc* propria generatione *V*

[176] Preter hoc ponit multa verba et multas auctoritates. Ex quibus habet quod Christus habuit ex beata virgine substantiam carnis; alioquin non fuisset vera mater. Sed non habuit animam a matre sua. Constat ergo quod forma dans esse carneum sive corporeum non est anima.

2 carnis] *BP om. V*

[177] Item. Dicit[3] Ambrosius quod homo est gemine substantie, quia una est facta et alia significata. Et sic idem quod prius. Item. Super illud *Ezechiel* XXXVII «Accesserunt ossa ad ossa etc.» dicit glosa quomodo in prima productione hominis insufflavit Deus in faciem eius, et factus est homo in animam viventem. Sic et secunda conditio, idest resurrectio mortuorum, inflante spiritu Dei, vivificetur exercitus grandis, idest congregatio mortuorum. Ex quo accipit quod Scriptura describit aliam esse formationem corporum humanorum quam per animarum coniunctionem.

6 inflante spiritu] *V* inflantem spiritum] *P* inflatio spiritu *B*

1. Anonymus, *De differentia spiritus et animae,* cap. 40f.
2. Ricardus de Sto Victore, *De Trinitate* IV, cap. 16.
3. *De duabus naturis in Christo.*

[178] Sed quia ad omnia ista posset dici quod sicut brutum secundum quod ipsum non habet nisi unam formam, potest dici compositum ex anima et corpore, licet corpus eius non sit aliquid seorsum preter animam, ita etiam homo potest dici compositus ex anima et corpore, licet corpus eius non sit aliquid seorsum preter animam, inquantum scilicet anima secundum rationem qua anima est extra rationem corporis, licet secundum rationem qua est forma substantialis que est pars compositi ex materia et forma, non sit extra rationem eius, — ideo adducit contra hoc quandam retractationem Augustini, que videtur facere pro eo. Dicit[1] enim Augustinus in *De immortalitate anime*: «Hoc ordine intelligitur a Summa Essentia speciem corpori tribui per animam qua est in quocumque est per animam». Ergo corpus subsistit et eo ipso est quo animatum — sive universaliter ut mundus, sive particulariter ut unumquodque animal intra mundum —, manente quippe anima, corpus per ipsam subsistit, dantem speciem, non admitttentem. Tradit enim eam speciem anima corpori ut sit corpus inquantum est, quia nonnisi traditione speciei fit corpus per animam. Corpus enim nullum fit nisi accipiendo per animam speciem.

4-5 ita ... animam] *Bc om. BPV* 12 sive] *V* et *BP* 14 quippe] *BV* quidem *P* / dantem *P* dante *BV* 15 admittentem] *VPc* adnuentem *B* adunantem *P* / enim eam] enim *BP* eam *V* 17 corpus ... speciem] *BcPV om. B*

[179] Ex quo videtur Augustinus tempore illo sensisse quod anima dabat corpori esse corporeum. Cum ergo hoc totum postea retractaverit non solum quantum ad hoc quod dixerat mundum habere animam sed etiam quantum ad hoc quod dixerat animam dare esse corporeum vel speciem corpori, patet esse de mente eius, ut videtur, animam non dare homini esse corporeum.

2 postea retractaverit] *BP* immo pertractaverit augustinus *V* 3 mundum] *BPcV* nondum *P*

[180] Nec potest dici, ut videtur, quod Augustinus retractaverit[2] hoc, scilicet animam dare esse **[P8vb]** corporeum, non quia certe crederet esse falsum sed quia non erat certus quod esset verum, sicut exponit in libro *Retractationum* retractando iam dicta a se in libro *De immortalitate* in retractatione quam fecerat de hoc quod dixerat mundum habere animam, quia si ita sensisset, ita exposuisset unam sicut aliam.

3 retractationum] *BPV* 3-4 <retractando ... retractatione] *coni. coll. verbis Henrici*; *variae lectiones contaminatae in BPV* 4 de *PcV om. BP* 4-5 <in retractatione>] *add. coll. sect. 377 infra* 5 quam] *BP* quem *V*

1. *De immort. animae* XV, 24. 2. *Retractationes* I, IV, 4.

[181] Item. Dicit quod **[B209rb]** quando Augustinus dicit in *De immortalitate anime* quod anima dat esse vel speciem corpori, quod hoc intellexit effective et quod quantum ad hoc retractaverit, non autem quantum ad hoc quod anima dat esse corporeum et speciem corpori, formaliter, quia Augustinus **[V88rb]** intendit ibi probare quod anima non potest converti in corpus proprium, de quo magis videretur, propter hoc quod dat ei formam seipsa, que nullo modo per corpus potest ei administrari. Et dicit etiam quod illud quo corpus est corpus est ipsa anima quando animatur. Quod non esset verum nisi intelligeret animam dare esse formaliter corpori.

8 quando] *BPc* quoniam *P* que *V*

[182] Item. Dicit[1] ibidem quod inter Summam Vitam etc. (per quam intelligit Deum) et illud quod ultimum vivificatur quod est corpus, nichil est nisi vivificans anima. Sed si intenderet ibi quod anima daret esse non formaliter sed effective, esset inter corpus et Deum aliquod medium preter animam, scilicet forma quam causaret anima. Ergo non intendit ibi quod anima det esse corpori effective, sed formaliter. Sed quia Augustinus interponit ´vel particulariter ut unumquodque animal infra mundum´, videretur alicui quod contra Augustinum sit ponere animal brutum habere esse corporeum ab anima sensitiva. Ideo dicit quod 'animal' stat ibi tantum pro animali rationali, cuius anime tantum immortalitatem intendebat probare, ut patet inspicienti processum libri. Et sic concludit de mente Augustini finaliter fuisse quod anima non det esse corporeum homini.

2 quod est corpus] *BP om. V* 7 infra] *BP* inter *V* 11 processum] *BP* progressum *V*

[183] Item. Augustinus dicit quod accepit Christus animam et corpus. Ergo ista sunt duo diversa formaliter. Ergo corpus non est corpus per animam. Hoc idem dicit[2] Damascenus: corpus a Christo assumptum numquam esse corrumpendum. Sed constat quod si fuisset corpus ab anima, fuisset secundum rationem corporis in morte corruptum. Non igitur corpus hominis habet quod sit corpus ab anima. Ponit etiam quod ponenti de unitate forme necesse est ponere corpus Christi tendere ad putrefactionem, vel ponere formam putredinis introductam absque propria operatione.

3 damascenus] *BPV* quod *add. Vc* 4-5 corpus ... fuisset] *BPcV om. P* 6 ponenti] *coni.* positio *BPV* 7 est] *V* habet *BP*

1. *De immort. animae* XV, 24: "Nec invenitur aliquid quod est inter summam vitam, que Sapentia et Veritas est incommunicabilis [incommutabilis *ed. Migne*], et id quod ultimum verificatur (idest corpus) nisi vivificans anima".
2. *Liber sententiarum* II, 13.

[184] Item. Ista positio (ut dicit) non potest salvare ydemptitatem corporis Christi vivi et mortui. Et dicit quod in primo suo *Quolibet* commendavit positionem que ponit corpus Christi dici materiam ut habet partem extra partem, non simpliciter sed in comparatione ad positionem que ponit novam formam introduci. Dicit etiam quod sicut materia nuda est in potentia ad vitam, et hoc in potentia abiciente vitam, ita et corpus simpliciter in homine est in potentia vivens, scilicet abiciens vitam, idest animam a sua integritate. Sed tam in homine quam in bruto corpus organicum est potentia vivens non abiciens vitam sed includens, ita quod illa diffinitio 'anima est actus primus' univoce convenit **[P9ra]** omni anime. Sed in hoc differt inter brutum et hominem quia anima in bruto dat simpliciter esse corpus et corpus organicum secundum intentionem vegetabilis et sensibilis, sed in homine anima non dat esse corpus simpliciter sed tantum esse corpus organicum secundum intentionem vegetabilis et sensibilis. Et dicit quod, hoc non obstante, homo est eque unum sicut brutum, quia scilicet illud compositum in homine ex materia et forma corporeitatis non est aliquid ens in actu completo, sed solum est ens in potentia ad animam rationalem sicut materia nuda est in potentia ad animam bruti sive ad quamcumque formam substantialem.

1-2 corporis christi] corporis *BP* christi *V* 3 christi] *V om. BP* 7 idest] *BP* et *V* 10 primus] *BP* purus *V* 13 unum] *BPcV* bene *P*

[185] Corrigit etiam retractationem Augustini quia quando retractavit quod anima non dat esse corporeum homini, intelligendum est non de esse corporeo organico sed de esse corporeo simpliciter. Item. Dicit[1] Avicenna quod prius sit corpus ut sit aptum instrumentum pro anima et postea creatur anima. Igitur corpus non est corpus ab anima. Item. Secundum Avicennam[2] corpus et est genus hominis et est materia eius. Et dicit quodcumque est materie, est procul dubio pars eius. Et pars non predicatur de toto. Unde et homo non est corpus quod est pars. Quod non posset dici si homo esset totus ab anima. Unde etiam concludit quod non sic est brutum compositum ex anima et corpore sicut homo, quia in unoquoque composito ex anima et corpore est compositio diversarum intentionum, in alio vero est compositio diversarum rerum.

1 etiam] *PV om. B* 2 homini] *BcPV om. B* 7 materie] *BP* cum materia *P* 9 totus] *V* corpus *BP* 11 unoquoque] *V* uno *BP*

1. *Liber de anima*, pars V, cap. 4, pp. 115,80- 116,1: "Cum enim creatur materia corporis quod sit dignum fieri instrumentum animae et eius regnum …".
2. *Metaphysica*, pars V, cap. 3, p. 247,15-16: "Dicimus ergo quod corpus dicitur genus hominis et dicitur materia hominis".

De duabus rationibus contra eum ponendis

[186] Postea ponit duas rationes contra se. Et solvit eas. Primus est quia: Illud solum nutritur cuius forma est principium transmutandi alimentum. Sed forma corporis mixti in homine si sit aliud ab anima, non est principium transmutandi alimentum, quia hoc est propria operatio anime. Ergo non potest dici in homine corpus mixtum sive corpus simpliciter nutriri. Secunda est quia: Illud est nobilius cuius forma est anima quam illud cuius forma non est anima. Sed in bruto corpus est corpus simpliciter per formam **[V88va]** que est anima, corpus vero hominis non est corpus per animam sed per solam formam inferiorem. Ergo corpus bruti est nobilius corpore hominis.

3 aliud] *V* alia *BP* 5 nutriri] *V* mixtum *BP* 6-7 est ... forma] *BV om. P*

[187] Ad primum istorum dicit quod omne quod nutritur nutritur et fit conversio in ipsum sub ratione qua est mixtum, sed transmutat sub ratione qua est organicum seu animatum **[B209va]** anima vegetabili. Nunc restat (ut dicit) utrum illud quod nutritur et transmutat alimentum sit corpus animatum et organicum secundum aliud et aliud re sicut in homine, vel secundum aliud et aliud sicut in bruto. Unde non sequitur (ut dicit) quin corpus humanum nutriatur, licet non sit corpus per animam. Ad secundum dicit quod licet forma bruti ratione qua est anima, sit nobilior forma corporis hominis secundum quod est mixtum, tamen secundum rationem qua utrumque est corpus mixtum simpliciter, forma corporis mixti in homine est multo nobilior. Sicut etiam vis generativa hominis qua talis forma producitur est nobilior vi generativa bruti, sicut etiam celum simpliciter est nobilius verme generato a celo, quia agens est prestantius patiente, licet forma vermis quantum ad hoc quod est anima sit nobilior forma celi.

9 hominis] *BPV* in homine *add. V* 14 quod] *BV om. P*

[188] Premittit etiam ad solutionem huius argumenti quod semina habent virtutem generandi similia hiis **[P9rb]** a quibus deciduntur. Unde si tota forma generantis est in potentia materie, etiam tota producetur a semine. Si vero tota forma generantis non sit in potentia materie, semen tantum transmutat materiam ac si totum possit producere. Et hoc ponit ut ostendat quomodo vis generativa hominis que nititur producere totum hominem, sit nobilior vi generativa bruti. Sic igitur (ut dicit) patet quomodo quedam conversio fit in compositum ex materia et alia forma ab anima ratione sumpta ex parte eius in quod fit conversio.

8 quedam] *V om. BP* 9 ratione] *BPcV* rationali *P*

Ostenditur positio ex parte ipsius conversionis

[189] Postea hoc idem ostendit (ut dicit) ratione sumpta ex parte conversionis. Et primo ostendit quod conversio non fit in solam materiam quia: Deus non est causa tendendi in nichil vel in minus esse. Sed si converteretur tota substantia panis, scilicet materia et forma in materiam solum, hoc esset tendere in minus esse. Ergo hoc non fit Deo actore. Sed ipse est actor illius conversionis. Ergo non fit conversio in solam materiam. Eadem ratione probat quod nec in materiam prout est sub anima vel ut participat esse corporeum ab anima quia: Materia sic accepta non differt re a materia nuda, sed intentione tantum. Conversio autem non fit in intentionem, sed in rem. Ergo etc.

3 tendendi] *BPcV* essendi *P* / minus] *BPcV* unius *P* 5 esse] *P om. BV* / fit] *PV* sine *B*

[190] Postea probat quod conversio non fiat in compositum ex materia et anima rationali ut dat esse corporeum, quia: Conversio fit in corpus generatum de beata Virgine secundum beatum Ambrosium[1]. Sed anima nullo modo potest dici generativa. Ergo non potest dici quod conversio fiat in animam ut dat esse corporeum. Secundo sic. In triduo mortis non fuit anima coniuncta materie. Et sic non fuisset corpus Christi in illo triduo, si habuisset esse corpus ab anima. Et per consequens non potuisset confici. Quod est inconveniens.

1 conversio] *BPcV* materia *P* / in compositum] *BV om. P* 2 ut] *BPcV* ubi *sic saepius P* 3 de] *BPV* beata *add. B* 4 generativa] *BV* generata *P*

[191] Item. Si hostia consecrata fuisset reservata in illo triduo, secundum positionem de unitate forme non fuisset res sacramenti, scilicet corpus Christi sub sacramento, quia non fuisset ibi corpus Christi vivens quia iam non erat vivum nec corpus Christi mortuum, quia forma introducta in morte non fuisset in virtute sacramenti, quia non fuerat facta conversio in eam. Ergo nullo modo fuisset ibi corpus Christi. Item. Solet dici quod si fuisset hostia reservata in pixide quod bene potuit dici ‘Corpus Christi moritur in pixide’ per violentiam illatam ei in cruce. Sed ‘mori’ nullum positivum ponit, sed solum privationem anime. Ergo remansisset materia nuda sub sacramento, si non fuisset in corpore Christi aliqua forma alia ab anima rationali.

1 si] *BVP* hec *add. B* 3 ibi] *BV* ita *Pc* ista *P* / vivens] *V* vivum *BP* 3-4 quia ... vivum] *BcV om. BP* 5 *alterum* non] *BP* si *V* 7 bene] *BV* non *P* 8 ei] *BcPV om. B* 10 si] *PV* licet *B*

1. *De fide ad Gratianum Augustum*.

[192] Multas etiam auctoritates adducit de magistris antiquis, qui videntur dicere quod anima non sit sub sacramento virtute sacramenti et quod non fit conversio in animam. Et quia antiqui dicunt quod hoc est verum secundum quod dat esse animatum, non autem secundum quod dat esse corporeum, ideo ipse dicit quod Deus novit si illi antiqui intellexerunt illam subtilitatem.

3 antiqui] *P* aliqui *BV*

Ad argumenta in oppositum

[193] Ad primum in oppositum dicit quod anima dat esse corporeum organicum, sed non dat esse corporeum simpliciter. Nunc autem non fit conversio in corpore **[V88vb]** secundum quod organicum est (ut dicit), sed secundum quod corpus simpliciter. Et illa (ut dicit) patent ex dictis. **[P9va]** Ad secundum dicit quod sola materia non potest dici corpus. Et quando dicitur quod immo, quia in subiecto sola materia est motivum, dicit quod falsum est, quia divisio bruti in movens et motum non est divisio in animam et materiam, sed est divisio in animam ut est quiescens in aliqua parte animalis et in aliam partem animalis. Virtus dictorum suorum consistit in hoc, licet multa verba dicat ad exigentiam et commodum cordi audientium et studentium.

1 in oppositum] *BPcV om. P* 5 sola] *PV* sua *B* 6 materia est motivum] *BP* secundum totum *V* 8 animam] *BV* materiam *P* 10 exigentiam] *V* exagerationem *BP* examinationem *Pc* 10-11 commodum cordi] *V* commovendum cor *BP*

QUESTIO XIIa : UTRUM SOLA ANIMA RATIONALIS POSSIT ESSE FORMA SUBSTANTIALIS IN HOMINE

Status questionis

[194] Duodecimo *Quolibet*, questione decima[1] querit utrum sola anima rationalis possit esse forma substantialis in homine. Et arguit quod sic quia: Deus hoc potest facere, cum faciat quod plus est, formam scilicet accidentalem transire de subiecto ad subiectum, sicut patet de cicatrice, **[B209vb]** que manet eadem in vivo et mortuo. Ergo etc. CONTRA quia: Tunc sequeretur quod transmutatio panis fieret in animam rationalem. Quod est impossibile, cum nichil sit commune utrique sed ratione cuius possit fieri conversio unius in alterum. Ideo etc.

2 substantialis] *BPcV om. P* 4 transire] *BV om. P* / de subiecto] *PV om. B* 6 transmutatio] *BP* transsubstantiatio *V*

1. XII, 10: *Utrum sola anima intellectiva possit esse forma substantialis in homine.*

Respondet Henricus

[195] Ad hoc dicit quod tenendo quod preter animam rationalem sit in homine alia forma, quod supponit (ut dicit) esse clarum — hoc, inquam, supposito, dicit quod sicut anima rationalis non potest esse forma corporis asini, quod (ut dicit) est clarum, ita non potest immediate per se solam animam esse formam materie. Et argumentum ad hoc factum concedit. Et fortificat ipsum et dicit quod illi qui concedunt quod fiat conversio in animam prout dat esse corporeum, et non quod fiat conversio in substantiam anime, dicunt contradictoria, quia non potest fieri conversio in animam prout dat esse corporeum quin fiat conversio in substantiam anime. Quod autem necesse sit dicere panem non posse converti in substantiam anime probat sic quia: Conversio non est adnichilatio, immo aliquid eius quod convertitur manet in eo in quod convertitur. Sed nichil substantie corporalis potest manere in substantia sine forma spirituali. Ergo nulla substantia corporalis potest converti in animam vel quamcumque substantiam spiritualem.

2 quod] *PV* que *B* / inquam] *BPcV* inquantum *P* 3 rationalis] *BcPV om. B* 5 animam] *P om. BV* 13-14 manere ... potest] *BV om. P* 14 substantia] *B* forma *V*

[196] Maiorem probat quia: Eorum que nichil reale commune habent, nichil unius manet in alio. Sed substantia spiritualis et corporalis non communicant in aliquo subiecto reali. Ergo nichil unius manet in alio; et quia illa que communicant in aliquo subiecto reali, possunt naturaliter ininvicem transmutari, ideo dicit quod nichil subito et miraculose potest transmutari in aliud quod non possit converti in illud naturaliter per multa media. Ponit etiam auctoritatem Boetii *De duabus naturis et una persona in Christo*. Qui dicit[1] ibi quod causa transmutandi ininvicem est communitas in materia.

1 maiorem] *BPV* huius rationis *add. P* huius probationis *add. V* / nichil] *BPV* esse *add. V* / commune] *BcPV om. B* 3 subiecto] *Pc om. BPV* 3-4 ergo ... reali] *BPcV om. P* 8 communitas] *BP* communicatio *V*

De adversariorum ratione et obiectione

[197] Postea ponit rationem et obiectionem adversariorum. Qui dicunt quod licet in animam separatam nichil panis possit converti, tamen in totum compositum ex materia et anima prout dat esse corporeum fit per se conversio panis, et per consequens conversio in substantiam anime prout est sic coniuncta. Quod probat tripliciter. Primo sic quia: Tale com-

1. *De duabus naturis*, cap. VI, p. 112 ed. Rand.

positum communicat in materia eiusdem rationis cum pane. Ergo totus panis potest converti in totum tale compositum. Secundo sic quia: Illa possunt converti in se invicem que possunt fieri naturaliter ex se invicem, licet per multa media. Sed ex pane potest naturaliter fieri homo et equus, licet per multa media. Ergo etc. Tertio sic quia: Totus homo dicitur generari, licet anima nec per se nec per accidens generetur. Igitur etiam dato quod panis non converteretur in animam nec per se nec per accidens, adhuc posset dici panis converti in totum hominem.

3 anima] *PV* forma *B* 3-4 per se] *BP om. V* 9-10 sed ... media] *BcPcV om. BP* 11 generetur] *BPcV om. P* 11-13 igitur ... adhuc] *BPcV om. P* 13 panis] *Pc* anima *BPV*

[198] Ad primum autem istorum dicit quod quamvis forma panis et anima communicent in materia eiusdem rationis quantum ad rationem remotam materie que accipitur penes eius substantiam, non tamen communicant in materia eiusdem rationis quantum ad rationem propinquam materie que accipitur **[P9vb]** penes esse potentiam, secundum quod aliquid est educibile de potentia materie. Sic enim communicant sole forme educibiles de potentia materie. Et ideo ratio non valet. Et iuxta hoc ad hoc declarandum dicit quod si converteretur materia et forma panis in materiam lapidis: licet materia panis posset **[V89ra]** dici manere in lapide quia habent commune reale cum materia lapidis, forma tamen non posset dici remanere in lapide, quia materia et forma nichil habent commune reale.

1 et anima] *BPcV om. P* 7 hoc ad] *BcPV* materia *B* 9 quia] *BPV* nichil *add. B* 10 non] *PV* nisi *B*

[199] Ad secundum dicit quod non eodem modo potest fieri homo ex pane et econverso sicut lapis vel aliquid aliud tale potest fieri ex pane et econverso, quia in primis non potest fieri unum ex alio et econverso per eductionem de potentia materie saltem quantum ad utrumque, in aliis autem fit per eductionem de potentia materie hincinde. Ad tertium dicit interimendo illud assumptum, videlicet quod anima nec per se nec per accidens generetur. Immo (ut dicit) licet anima et materia non generentur secundum se, generantur tamen aliquo modo per accidens inquantum sunt de constitutione hominis.

4-5 saltem ... materie] *BcPV om. B* 5 hincinde] *P om. BV* 8 per] *BPcV* secundum *P*

Ad argumentum principale in oppositum

[200] Ad argumentum principale in oppositum dicit quod idem subiectum cicatricis remanet in vivo et mortuo, scilicet materia cum qualitatibus symbolis, sive sit cum hac forma substantiali sive cum illa. Sic autem anima rationalis non est indifferens quod eius subiectum possit esse mate-

ria nuda vel materia cum forma corporeitatis. Immo materia cum forma corporeitatis est solum eius subiectum, nec potest esse in alio subiecto nisi mutetur eius natura. Et si mutetur eius natura, iam non manet anima rationalis. Et ideo si ponatur anima rationalis esse in nuda materia, iam quod ponitur esse anima rationalis, non erit anima rationalis. Quod est contradictoria ponere. Et ideo Deus hoc non potest facere.

4 possit] *BPcV* supponit *P* 5 corporeitatis] *BP om. V* 7 iam] *BP* ideo *V* 8 et ideo] *BV* nam *P* / iam] *BP* ideo *V*

QUESTIO XIIIa: UTRUM SI CHRISTUS FUISSET MORTUUS SENIO FUISSET PUTREFACTUS

Status questionis

[201] Eodem *Quolibet* questione duodecima[1] querit utrum si Christus fuisset mortuus senio, fuisset putrefactus. Et arguit quod sic quia: Natura non incipit motum quem non potest terminare. Terminus autem naturalis corruptionis vivi est putrefactio. Ergo cum natura incepisset corruptionem naturalem in morte Christi senio mortui, terminasset eam ducendo ad putrefactionem. CONTRA: Non fuisset verum illud dictum Psalmiste[2] «Non **[B210ra]** dabis sanctum tuum videre corruptionem». Quod est inconveniens. Ad hoc respondet quod eadem difficultas est hic et in questione qua querit utrum post mortem eius in cruce, si resurrectio non fuisset accelerata, fuisset putrefactum corpus eius.

1 querit] *BcPV om. B* 2 natura] *BPcV* anima *P* 6 psalmiste] *B* prophete *PV*

Respondet Henricus

[202] Et ad utramque questionem respondet quod, sive sic sive sic ponatur mori, quantum est de communi cursu nature, corpus eius finaliter, nisi prevenisset resurrectio, fuisset putrefactum. Sed secundum miraculum divinum et divinam preordinationem credit quod non fuisset putrefactum, etsi post mortem in cruce expectasset generalem resurrectionem, et hoc quia hoc fuisset preservatum divino miraculo non noviter facto inter mortem et resurrectionem, sed facto in sua conceptione in qua assumpsit naturam humanam integram indivisibiliter sive numquam postea desituram. Et hoc ostendit auctoritate Damasceni, libro quarto, capitulo tertio,

1. XII, 12: *Utrum Christus si fuisset mortuus senio, fuisset secundum corpus putrefactus.*
2. *Ps.* 15, 10.

ubi dicit[1]: «Indivisibiliter et inevasibiliter et indistanter et immiscibiliter in duabus naturis unam ypostasim confitemur».

1 utramque] *BPcV* unam *P* 5 et hoc] *BP om. V* 8 indivisibiliter] P indifferenter *BV* / desituram] *B* desiturus *PV* 9 ostendit] *BV* dicit *P*

[203] Hoc etiam probat ratione quia: Pie credendum est quod nichil quod ad integritatem nature humane pertinet assumptam a Filio **[P10ra]** Dei debuit Filius Dei deponere. Deposuisset autem aliquid tale, si corpus suum fuisset putrefactum. Ergo etc. Et ideo (ut dicit) adherendo pietati fidei tenet quod illud corpus sic fuit assumptum quod nullo modo potuisset putrefieri. Unde et dicit quod Petrus arguens[2] in *Actibus Apostolorum* verbum David esse verificatum per resurrectionem acceleratam non arguit ex causa sed ex signo, quia resurrectio secundum eum non fuit causa corruptionis non vidende, sed signum. Argumentum pro illa parte concedit.

9 parte] *BP* ratione *V*

[204] Ad argumentum in oppositum dicit quod natura non impedita a superiori agente potest perficere motum quem incepit. Sed bene concludit quod natura a superiori agente impedita non possit perficere motum quem incepit.

3-4 natura ... incepit] *PV* impedita non potest *B*

PARS ALTERA : QUID SENTIAT HERVEUS DE ISTIS QUESTIONIBUS

DE QUIBUSDAM GENERALIBUS PREMITTENDIS

[205] Positis hiis questionibus quas iste homo tractavit de unitate forme, intendo nunc dicere de eis que sentio. In principio autem oportet primo tractare questionem decimam tertiam[3] quarti *Quolibet* qua querit utrum in quiditate rerum sensibilium sint plures forme, quia ex illa precipue dependet solutio aliarum. Quantum autem ad illam non est intentio mea tractare diffuse materiam de formis, quia hoc nimis longum esset. Sed est intentio **[V88rb]** mea ostendere quod illud quod est proprium propositum istius hominis non habet veritatem, et ipsum improbare. Circa hoc

1. *Liber sententiarum* IV, 3. 2. *Actus Apost.* 2, 24-34.
3. IV, 13: *Utrum in quiditate rerum sensibilium materialium cadant plures forme substantiales re differentes.*

ergo intendo tria facere. Primo enim intendo ipsam positionem suam in se quantum ad illud quod proprium est sibi reprobare. Secundo intendo improbare modum ponendi. Tertio autem intendo ostendere sua motiva nulla esse, respondendo ad rationes suas.

ad 1 herveus contra henricum *Vm* 1 questionibus] *V om. BP* 2 que] *V* illud quod *BP* 6 diffuse] *BcPV om. B* 7 proprium propositum] proprium *B* propositum *PV*

De Henrici propria positione circa duas formas substantiales in homine

[206] Positio autem sua que sibi propria est, est illa quod scilicet in aliis ab homine sit tantum una forma, sed in homine sunt plures forme, una ab extrinseco, scilicet anima, alia ab intrinseco, scilicet forma corporeitatis. Istam positionem intendo breviter reprobare quatuor rationibus. Prima est ostensiva, alie autem ducentes ad impossibile.

1 positio autem sua] *PV* primo autem sententia *B* 1-2 in ... *prius* homine] *BP* ab aliis in homine *V*

De una ratione ostensiva contra positionem eius

[207] Prima sumitur ex esse quod dat forma substantialis sic: Secundum eum in aliis ab homine non possunt esse plures forme substantiales, quia unaqueque daret esse existentie simpliciter et completum. Sed si ponantur in homine plures forme substantiales, oportet quod quelibet earum det esse simpliciter completum existentie. Ergo sicut impossibile est esse plures formas substantiales in aliis ab homine secundum eum, ita impossibile est in homine plures formas substantiales. Maiorem suppono ab eo, quia ipse expresse hoc dicit quod si in aliis ab homine essent plures forme substantiales, daret plura **esse** simpliciter, quod non potest esse. Et ideo secundum eum in aliis ab homine non possunt esse plures forme substantiales.

2 possunt] *BPV* habet *Pc* / forme] *BV om. P* 6 in ... homine] *V om. BP* 7 substantiales] *B om. PV* 9 daret] *BP* oporteret dare *V*

[208] Minorem vero ostendo dupliciter. Primo sic quia: Quod convenit forme substantiali in eo quod substantialis est, convenit omni forme substantiali. Et hec est plana, quia quod convenit alicui secundum quod tale, convenit omni tali. Sed forme substantiali in eo quod substantialis convenit dare esse simpliciter, et non in eo quod educta vel non educta de potentia materie, quia per hoc quod est dare esse simpliciter, forma substantialis in eo quod substantialis differt ab accidentali. Illud vero per quod per se differt aliquid ab alio, convenit sibi etiam esse contentum sub eo.

Ergo unaqueque forma substantialis, sive sit ab intra sive ab extra, in quocumque sit dat esse simpliciter, sive in homine sive in aliis.

3 secundum] *BV* in eo *P* 5 vel non educta] *BV om. P* 8 aliquid] *PV om. B*

[209] Sed ad hoc posset forte dici, scilicet quod forma substantialis non differt in hoc ab accidentali quod ipsa sola per se det esse simpliciter, sed in hoc differt forma substantialis **[P10rb]** ab accidentali quod forma accidentalis una vel plures per se vel cum alio numquam dat esse simpliciter, sed omnis forma substantialis dat esse simpliciter, vel ipsa per se sola vel cum alia forma substantiali. Sed ulterius forme substantiales differunt inter se quod formarum substantialium quedam est que una sola et per se dat esse simpliciter, sicut illa cui soli respondet una potentia materie, quales sunt omnes alie forme substantiales ab anima rationali et forma corporeitatis in homine. Quedam vero est que cum alia dat esse simpliciter et non per se sola, sicut quando una sola potentia materie respondet **[B210rb]** pluribus formis, sicut est in homine, ut iste ponit, quia sic videtur esse sua responsio.

1 forte] *coni. coll. De unitate* vere *BTV* 2 in hoc] *BPcV* ab hoc *P* 3 accidentalis] *BPcV* causalis *P* 5 sed ... simpliciter] *BP om. V* 8 illa] *P* alia *BV* 12 sic] *B* hec *V* hoc *P*

De duplici potentia materie

[210] Sed hoc potest multipliciter improbari. Primo sic quia: In receptione alicuius forme duplex potentia consideratur. Una per quam directe est subiectum forme, et facit unum cum forma, sicut quantitas substantie quante est illud per quod est et potest esse subiectum figure. Alia est que est quedam aptitudo in tali subiecto ad hoc quod possit transmutari a tali agente, sicut liquabilitas vel ductibilitas alicuius corporis quanti potest dici potentia per quam est figurabile. Non quod corpus quantum per talem liquabilitatem vel ductibilitatem sit subiectum figure — immo est subiectum eius per solam quantitatem —, sed quia talis liquabilitas vel ductibilitas est quedam aptitudo et determinatio in quanto ad hoc quod magis patiatur ab uno agente quam ab alio.

4 quante] *BV om. P* 7 non quod] *PV* ut quoddam *B* 10 et determinatio] *BP om. V*

[211] Potentia ergo primo modo dicta, illud scilicet secundum quod aliquid est subiectum forme quantum ad formam substantialem, est materia prima per existentiam, quia sola materia prima per existentiam est subiectum forme substantialis, non autem aliquod accidens vel quodcumque aliud. Et ideo sola existentia prime materie est potentia primo modo dicta respectu forme substantialis. Et secundum rem est una numero omnium formarum substantialium que sunt in eadem parte materie, vel simul si

hoc esset possibile (ut iste tenet in homine), vel successive in eadem parte materie ut modo est forma aeris, modo forma ignis.

3 *bis* existentiam] essentiam *sic saepius BPV* 5 existentia] *P* essentia *BV* 8 tenet] *B* ponit *PV* / successive] *BPV* sicut *add. BcV* 9 ut] *V om. BP* / aeris] *P* actu *B* animalis *V*

[212] Potentia vero secundo modo dicta, que est respectu forme substantialis, per quam scilicet habilitatur materia ad hoc quod a tali vel tali agente transmutetur, est qualitas passiva, puta humidum vel siccum vel **[V89va]** aliquid tale. Sed constat quod potentia quam complet forma substantialis per esse quod dat, est potentia primo modo dicta, quia forma per se habet dare esse suo obiecto. Ergo falsum est dicere quod in quibusdam formis substantialibus una potentia respondeat pluribus formis et in quibusdam diverse diversis quantum ad potentiam que directe habet perfici per esse —de qua potentia processit argumentum et de qua oportet quod procedat solutio —, immo una realiter respondet omnibus, licet differat ratione secundum quod respondet diversis.

1 potentia] *BPV* positio *Pc* 9 *alterum* qua] *V* hoc *B* hac *Pc* eo *P*

[213] Sed forte ad hoc posset aliquis dicere quod licet sit una realiter potentia materie que est subiectum forme recipiende respectu omnium formarum substantialium, tamen in hoc differt quod illa potentia non potest ordinari simul ad diversas <formas> educibiles de potentia materie, quia unaqueque complet potentiam materie. Sed bene potest simul ordinari ad diversas formas quarum una educitur de potentia materie et alia ab extrinseco, quia neutra dat per se esse simpliciter, sed ambe simul.

6 ordinari] *PV om. B*

[214] Hoc nichil est, tum quia non potest reddi ratio quare illa forma corporeitatis que educitur de potentia materie, non compleat perfecte **[P10va]** potentiam materie, sicut alie forme educibiles de potentia materie; et sic anima advenit enti in actu et erit accidens. Tum quia illud quod non educitur de potentia materie, non minus habet complere potentiam materie quam illud quod educitur de potentia materie; quod non convenit forme ex hoc quod educitur de potentia materie; nam si forma bovis induceretur in materiam miraculose a Deo, eque perficeret potentiam materie. Tum quia forma accidentalis educitur de potentia materie, nec tamen complet eam quod det ei esse simpliciter. Tum quia due forme non educibiles possent simul esse in materia quarum neutra daret esse completum, si forma non educibilis non dat esse completum. Unde relinquitur quod aliqua forma per se solam habet perfecte complere potentiam materie et dare esse simpliciter. Que est forma substantialis.

1 non ... illa] *PV* licet *B* 4 erit] *BP* esse *V* 5 *prius* non] *BPcV om. P* 7 bovis] *P* hominis *BV* 10 due] *BP om. V* / non] *BPcV om. P* 11 quarum] *BP* quia *V* 13 habet] *BV* debet *P*

[215] Sed forte dicet quod immo potest reddi ratio quare forma corporeitatis in homine licet sit educibilis, non compleat potentiam materie sicut alie, quia in aliis formis educibilibus de potentia materie materia non ordinatur nisi ad solam formam illam que educitur de potentia materie, in homine vero bene ordinatur non solum ad formam corporeitatis sed etiam ad aliam simul habendam cum ea. Et ad hoc dico quod hoc est petere principium, quia hoc est quod queritur utrum materia simul possit ordinari ad diversas formas substantiales, sive in homine sive in aliis.

5 vero bene] vero *PV* bene *B* 7 simul] *BP om. V*

[216] Secundo potest improbari talis responsio supraposita, quia si in materia sint diverse potentie, non videtur quod minus requirant diversas potentias forma educta de potentia materie et forma non educta de potentia materie quam diverse forme educte de potentia materie, quia forma educta de potentia materie requirit potentiam de qua educatur et in quam inducatur, forma vero non educta requirit potentiam in quam inducatur et excludit potentiam de qua fiat eductio. Diverse vero forme educte de potentia materie requirunt potentias et de quibus educantur et in quas inducantur.

1 talis] *P* illa prima *BV* 3-4 *prius* de ... materie] *PV om. B* 8 requirunt] *BcPV om. B* / potentias et] *B om. PV*

[217] Ex hoc sic arguo. Ille potentie magis differunt in ratione potentie que in paucioribus ad rationem potentie pertinentibus communicant. Sed potentia forme educibilis et <potentia> forme non educibilis communicant in paucioribus ad genus potentie pertinentibus quam potentie diversarum formarum educibilium, quia potentia forme educibilis et potentia forme non educibilis non communicant nisi in hoc quod utraque est in quam inducitur forma potentie diversarum **[B210va]** formarum educibilium, et in hoc quod utraque est de qua educitur forma. Ergo non minus sunt diverse vel indifferentes in ratione potentie ille potentie que respondent forme educte et forme non educte quam ille que respondent pluribus formis eductis de potentia materie, vel immo plus. Et sic falsum est dicere quod duabus formis quarum una est educta et alia ab extrinseco, respondet una potentia et non diversis formis eductis de potentia materie.

2 communicant] *B* conveniunt *PV* 3 et potentia forme] *coni.* et forma *V* et *P* in homine *B* / communicant] *B* conveniunt *PV* 4 quam] *BPV* genus *add. V* 5 potentia forme] *V* potentia hominis *B om. P* 6 communicant] *B* conveniunt *PV* 9 indifferentes] *B* differentes *PV* 11 materie] *PV om. B*

[218] Tertio potest illa responsio improbari quia: Eque poterit sustineri plures formas substantiales in quolibet ente materiali sicut in homine secundum suam viam, quia dicetur quod quelibet potentia materie de qua

debet aliquod ens generari, respicit quodam ordine plures formas, unam scilicet mediante alia, et quod nulla dat esse completum, sed ambe simul. Nec valet quod ipse dicit, quod scilicet diversis formis educibilibus de potentia materie respondent diverse **[P10vb]** potentie materie et quod quelibet compleatur per unam **[V89vb]** formam, quia dicere <hoc est idem quod dicere> quod hoc est verum de diversis formis que non habent ordinem, sed de diversis formis habentibus ordinem non oportet quin una potentia respondeat eis, uni scilicet primo et immediate et alii secundo et mediante prima, et quod ambe perficiunt simul materiam et nulla earum sine alia. Sed verum est quod forma substantialis ut substantialis forma non dat esse simpliciter. Si autem forma substantialis ut substantialis est per se solam dat esse simpliciter, habemus intentum.

2 substantiales] *BPV* esse *add. B* 3 suam] *PV om. B* 4 aliquod] *BPcV* aliud *P* 8 compleatur] *BcPV om. B* 10 quin] *BPcV* quoniam *P* 13 sine] *BPcV* si est *P* / sed] *PV* si *B* / ut] unde *sic saepius BPV* 14 ut ... est] *BP om. V* 15 se solam] *BV* seipsam *B* / habemus] *BPcV* habuit *P* / intentum] *PV* propositum *B*

De prima ratione ad impossibile contra positionem eius ducente

[219] Secunda ratio principalis contra istam positionem accipitur ex diffinitione anime date in secundo *De anima*.[1] Per quam rationem ducitur ad istud inconveniens quod illa diffinitio equivoce conveniat homini et aliis viventibus. Quod patet sic quia: Quando aliquid dicitur esse actus alicuius, dupliciter potest comparari ad illud cuius dicitur actus. Vel sicut ad subiectum, sicut si diceretur albedo actus superficiei; vel sicut ad totum, sicut si dicatur quod anima rationalis est actus hominis. Constat autem quod anima non comparatur ad hominem sicut ad suum subiectum, quia homo totus non est subiectum anime, sed comparatur ad ipsum sicut pars ad totum. Quando ergo dicitur quod anima est actus corporis, aut comparatur anima in ista diffinitione ad corpus sicut pars ad totum infra cuius essentiam includitur, aut sicut forma ad subiectum extra cuius essentiam est.

4 viventibus] *PV om. B* 5 dicitur] *B* est P*V*

[220] Si comparetur anima ad illud cuius dicitur actus illo secundo modo, tunc cum in aliis ab homine non possit secundum rem corpus esse subiectum anime, quia in aliis vivis ab homine corpus secundum rem includit animam in essentia sua — licet secundum rationem intelligendi in quolibet vivente alio ab homine anima comparetur ad corpus ut ad subiectum,

1. Arist., *De anima* II 1, 412a27-28: “Unde anima est actus primus corporis phisici potentia vitam habentis”.

in homine vero secundum rem corpus sit subiectum anime excludens secundum rationem animam ab integritate essentie sue sicut semen (ut dicit iste homo) —, sequitur quod secundum aliam et aliam rationem anima erit actus corporis in homine et in aliis viventibus, et per consequens equivoce.

2-3 non ... homine] *BP om. V* 6 rem] *BP om. V* / anime] *BP* a se *V* 7 rationem] rem *BTV*

[221] Si anima comparetur ad illud cuius est actus ut ad subiectum: quia in homine comparabitur ad ipsum ut ad subiectum reale, in aliis autem non comparabitur ad corpus cuius dicitur actus ut ad subiectum secundum rem sed secundum rationem. Si vero anima comparetur ad corpus cuius dicitur actus primo modo, scilicet ut ad totum cuius est pars secundum rem, tunc secundum istum intellectum ista diffinitio non erit vera de anima hominis, sed solum de aliis animabus, quia anima hominis non est pars secundum rem corporis eius secundum positionem istius. Et ideo si ista diffinitio conveniat anime hominis, hoc est secundum alium intellectum, et per consequens equivoce. Et sic patet, quomodocumque anima comparetur ad corpus cuius dicitur actus, quod non potest convenire univoce anime hominis et aliis animabus.

2 reale] *BP om. V* 4 ad corpus] *BcPV om. B* 8 positionem] *Pc* potentiam *P* rationem *BV*

[222] Sed ad hoc dicetur (sicut et ipse dicit) quod licet anima non sit eodem modo actus corporis simpliciter dicti in homine et in aliis quia in homine corpus simpliciter abicit animam ab integritate sue essentie, non autem in aliis viventibus, tamen eodem modo est actus corporis organici in omnibus viventibus, quia in omnibus ‘corpus organicum’ includit animam, hoc autem non valet. Primo quia saltem hec pars diffinitionis que est ‘anima est actus corporis phisici’, nullo plus addito, equivoce conveniet eis. Quod est inconveniens, quia sicut tota diffinitio debet convenire univoce diffinitis sive contentis sub diffinito, ita et quelibet pars diffinitionis.

6 saltem] *PV om. B* 9 diffinito] *P* diffinitione *BV*

[223] Secundo hoc **[P11ra]** non valet, quia non sequitur quod ‘organicum’ secundum aliam et aliam rationem determinet corpus phisicum in homine et in aliis viventibus, quia in homine organicum (accipiendo ‘organicum’ pro ‘animato’ sicut ipse accipit) determinabit ‘corpus phisicum’ sicut illud quod secundum rem est subiectum forme a qua aliquid denominative dicitur organicum et abiciens eam extra essentiam suam. **[B210vb]** Sed in aliis ab homine ‘organicum’ determinabit ‘corpus’ non sicut illud quod est secundum rem subiectum forme a qua denominative dicitur aliquid organicum et quod abicit eam secundum rem ab integritate

sue essentie, sed sicut illud quod secundum rem est totum ad eam in sua essentia eam includens et est subiectum tantum secundum rationem. Si autem ‘corpus organicum’ stet in illa diffinitione pro corpore habente talem dispositionem accidentalem in figuris et in aliis accidentibus, tunc anima eodem modo comparabitur ad corpus organicum sic dictum sicut ad corpus simpliciter, quia tunc ‘organicum’ nichil addet ad ‘corpus’ simpliciter nisi habitudinem ad talia accidentia disponentia partes organicas. Ostensum est autem supra quod comparando animam ad ‘corpus’ simpliciter, anima in homine et in aliis viventibus non potest dici actus corporis univoce; quod et ipse concedit. Ergo sequitur quod secundum **[V90ra]** positionem istius hominis nullo modo potest illa diffinitio univoce convenire anime hominis et animabus aliorum viventium.

1 non] *BV om. P* 2 et aliam] *B om. PV* / corpus] *PV om. B* 3 et] *BPV* sicut *Pc* 5 rem] *BPcV* formam *P* 8 denominative] *BV* denominatione *sic saepius P* 11 tantum] *BV om. P* 14 sicut] *BPcV om. P* 16 accidentia] *BP om. V*

De secunda ratione ad impossibile ducente

[224] Secunda ratio ducens ad impossibile ducit ad istud impossibile quod in homine corpus non nutriatur vel quod nutriri non sit primo et per se proprietas viventis et quod homini conveniat equivoce ‘nutriri’ cum aliis viventibus. Quod sic patet quia: Forma que primo et per se est terminus transmutationis alimenti et que primo et per se adquiritur in materia alimenti, perfecta eius transmutatione, est illa forma que est <primum> principium transmutandi alimentum, quia potentia nutritiva est potentia salvandi se. Sed forma corporeitatis si sit diversa ab anima, non est primum principium transmutandi alimentum, quia transmutare alimentum est proprium anime ut primi principii per suam potentiam vegetativam, mediante calore naturali. Ergo in homine forma corporeitatis, si est alia ab anima, non est terminus acquisitus in materia nutrimenti, facta eius transmutatione, nisi forte secundario et per accidens, sicut posset dici de albedine corporis nutrientis. Et sic sequitur quod vel simpliciter corpus in homine non nutritur, vel si concedatur nutriri, hoc non erit eodem modo et univoce sicut corpus nutritur in aliis viventibus.

2-3 per se] *BPcV* proprie *P* 5 alimenti] *BV om. P* 9 primum] *PV om. B* / quia ... alimentum] *BP om. V* 11 si est] *P* non est *V om. B* 13 eius] *B* cuius *P* prius *V* 14 nutrientis] *coll. De unitate cop. 281* viventis *BPV* / simpliciter] *BP om. V* 14 univoce] *BPcV* vivente *P*

[225] Sed ad istud argumentum ipse dicit quod conversio nutrimenti non fit in aliquam substantiam vel corpus aliquod unum animatum, sed unum corpus mixtum. Sed transmutare alimentum et nutrire est alicuius secundum quod animatum sive secundum quod est habens animam. Sed istud

est mirabile, quia illud proprie nutritur in quod fit conversio nutrimenti, a quocumque fiat. Si ergo conversio nutrimenti non fiat in animatum secundum quod animatum sed secundum quod corpus mixtum, sequitur quod nutriri non sit primo et per se passio viventis corporis, immo erit per se et primo passio corporis mixti. Quod quidem deberet esse inconveniens apud omnem hominem intelligentem, quia ex hoc sequitur quod omne mixtum in eo quod huiusmodi sit nutribile, quia quod convenit mixto **[P11rb]** in eo quod mixtum, convenit omni mixto. Quod est inconveniens, quia tunc sequeretur quod natura deficeret in necessariis, quia non omne corpus mixtum habet per quod possit se nutrire. Si ergo in omni corpore mixto est habilitas ad hoc quod nutriatur, sequeretur quod natura deficeret in necessariis.

5 mirabile] *BPcV* mutabile *P* 6 a quocumque fiat] *BV om. P* 10 omnem] *PV om. B* 14 per] *BV om. P*

[226] Item. Etiam potentia nutritiva (sicut iam supra dictum est) est potentia salvandi seipsum. Sed salvare seipsum est attrahere materiam aliunde sub sua forma. Unde oportet quod illa forma que transmutat alimentum secundum quod tale, fit illa que acquiritur primo et per se in materia nutrimenti, corrupta forma nutrimenti. Et ideo oportet quod animatum non secundum quod mixtum (quod est absurdum dicere), sed secundum quod animatum nutriatur.

1 iam] *BP om. V* / *alterum* est] *PV om. B* 3 sub] *BP* a *V* / unde oportet] *BPcV* respondet *P*

[227] Sed forte dicetur ad hoc quod in homine corpus et corpus animatum nutriatur, quod in materia nutrimenti utraque forma acquiritur, scilicet forma corporeitatis et anima, sed quodam ordine, quia acquiritur mediante forma corporeitatis, sicut et a principio in generatione hominis anima inducitur in materiam, mediante forma corporeitatis. Sed nec hoc valet, quia isto modo posset dici quod homo nutriretur inquantum est quantus vel inquantum est albus, quia iste forme secundario et ex consequenti acquiruntur in materia nutrimenti quodam ordine. Sequeretur etiam quod sic ponendo homo secundum quod corpus animatum equivoce haberet nutriri cum aliis animalibus sive viventibus in quibus primo et per se anima acquiritur in materia nutrimenti. Item sequeretur quod aliquid non nutritur primo et per se secundum quod animatum, sed secundum quod corpus vel secundum quod corpus mixtum. Quod est absurdum, ut ostensum est supra.

1 *alterum* corpus] *PV om. B* 2 nutriatur] *BPV* et *add. B* et quod *add. Vc* 12-13 secundum quod corpus] *BP om. V*

De tertia ratione ad impossibile ducente

[228] Tertia ratio ducens ad impossibile ducit ad istud impossibile quod corpus asini sit nobilius corpore humano. Quod patet sic quia: Illud de cuius essentia est anima ut forma ipsius existens, est nobilius eo de cuius essentia **[B211ra]** non est anima, quia anima est nobilior omni forma existente in materia que non est anima. Sed secundum istum hominem corpus simpliciter in homine non habet animam de sua essentia nec est pars eius, immo componitur realiter ex materia et sola forma corporeitatis que non est anima; in asino vero corpus simpliciter est corpus per animam et anima est de essentia eius, quia est quid compositum ex anima et prima materia. Ergo corpus asini est nobilius corpore humano. Quod est absurdum.

6 habet] *BPcV om. P*

[229] Sed ad hoc dicit quod licet forma corporeitatis in asino ratione qua est anima sit nobilior forma corporis humani sub ratione qua est corpus mixtum, tamen si consideretur utrumque corpus sub ratione qua est mixtum simpliciter, sic forma corporis mixti in homine est nobilior quam forma corporis mixti in asino; sicut **[V90rb]** celum, quod est inanimatum, est nobilius verme generato ab eo et vis generativa hominis est nobilior vi generativa asini.

3 tamen] *BcPV om. B* 5 mixti] *BcPV om. B* 6-7 ab ... asini] *BV om. P*

[230] Sed istud nichil est, quia quando dicit quod si consideretur utrumque secundum rationem qua est mixtum, aut intendit loqui de reduplicatione rei, ut sit sensus quod utrumque consideretur secundum illud quod realiter constituit ipsum in esse mixti, aut intendit loqui de reduplicatione rationis, ut sit sensus quod utrumque secundum illud consideretur quod ratio in generali concipit de mixto in eo quod mixtum; quod quidem est commune omni mixto.

2 reduplicatione] *BP* reductione *V* 3-5 consideretur ... illud] *BPVc om. V* 6 concipit] *PV om. B*

[231] Si primo modo, hoc contingit dupliciter, quia duplex est esse mixti, scilicet substantiale et accidentale. Si ergo loquamur de utroque corpore, scilicet hominis **[P11va]** et asini, secundum quod mixtum ut sit reduplicatio rei secundum esse substantiale ita quod sit sensus quod utrumque consideretur quantum ad illud quod realiter constituit ipsum in esse substantiali mixti, sic — supposito quod corpus hominis sit corpus mixtum per formam que non est anima (ut iste ponit) et corpus asini sit corpus mixtum realiter per formam que est anima — sequitur quod corpus asini secundum quod mixtum, idest secundum illud quod realiter suum esse

substantiale mixti constituit, sit nobilius corpore humano secundum esse mixtum, idest corpore humano considerato secundum illud quod realiter suum esse substantiale mixti constituit.

4 ita] *PV* vel *B* / sensus] *BP* subsistens *V* 7-8 que ... formam] *BP om. V* 9 illud] *BPcV* idem *sic saepius P* 11 realiter] *PV om. B*

[232] Si autem sit reduplicatio rei et hoc quantum ad esse accidentale, forte bene potest hoc esse quod corpus humanum in esse accidentali reali esset nobilius corpore asini, etiam secundum viam istius, quia posset habere nobiliorem qualitatem mixtionis. Sed, hoc non obstante, semper verum esset quod simpliciter et secundum substantiam corpus mixtum asini esset nobilius corpore mixto hominis.

4 semper] *PV* quod *B* 5 secundum substantiam] *BP* subiectum *V*

[233] Si autem fiat reduplicatio rationis, ut scilicet utrumque corpus consideretur secundum quod mixtum, idest secundum communem rationem ‘mixti’ que convenit omni mixto, sic unum mixtum non est nobilius alio, quia nichil est nobilius alio nisi secundum quod aliquo modo differt ab eo. Item. Etiam idem esset nobilius seipso, si mixtum secundum communem rationem mixti esset nobilius alio mixto, quia quod convenit mixtum in eo quod mixtum, convenit omni mixto. Si ergo alicui mixto in eo quod mixto conveniret esse nobilius aliquo alio mixto, illud etiam mixtum esset nobilius in eo quod mixtum seipso secundum eundem modum consideratum. Quod est absurdum.

5 si mixtum] *BV* semper *P* 8 alio] *BV om. P* 9 in ... mixtum] *P om. BV* 10 consideratum] *V* considerato *BP*

[234] Hoc sit dictum quantum ad improbationem positionis. Preter hoc autem omnes rationes que sunt de unitate possent adduci contra eum. Sed causa brevitatis pretermitto, quia non fuit intentio mea istam materiam in se diffuse prosequi.

4 in se] *PV om. B* / prosequi] *PV* pertractare *B*

De Henrici modo ponendi

[235] Nunc restat improbare suum modum ponendi. Quod ergo primo dicit quod isto modo sunt in homine plures forme quod una est educta de potentia materie et alia inducta ab extrinseco et quod ideo potest respondere eis eadem potentia materie — patet ex premissis esse nichil. Quod vero secundo addit de ordine earum, quantum ad hoc quod primo dicit quod non habent ordinem temporis sed nature, concedi posset, si possibile esset tales duas formas esse.

2 *alterum* quod] *B* quia *P* quarum *V*

[236] Quod vero ultra dicit quod forma corporeitatis ut est dispositio inheret immediatius materie, sed si consideretur ut forma, non inheret immediatius quam anima, similiter nichil est, quia inter istas duas formas aut est ordo secundum rem, aut secundum rationem tantum. Si secundum rationem tantum, sic non oportet aliquam earum esse secundum rem immediatiorem alia nec unam secundum rem preexigere aliam ante se in materia, immo quelibet earum poterit esse prior et posterior alia et eque prima secundum diversas rationis considerationes. Que omnia truffatoria sunt. Si autem in inherendo habent ordinem secundum rem, sicut figura et quantitas quia quantitas secundum rem immediate inheret substantie et figura mediante quantitate, tunc secundum rem loquendo impossibile est quantum ad ordinem inherendi materie quod una earum sit prior alia et **[P11vb]** immediatius inhereat, et quod secundum rem **[B211rb]** sit eque immediate inherens, sicut impossibile est figuram eque immediate inherere substantie sicut quantitatem, licet possint considerari diversimode, ut dictum est.

2 materie ... immediatius] *BV om. P* 6 secundum rem] *BcPV om. B* 8 truffatoria] *P* transitoria *BV* 8-9 in inherendo] *V* inherendo *B* interimendo *P* 10 substantie] *BV* materie *P* 14 eque] *BPV* ei *Pc*

[237] Unde sive considerentur ut forma sive ut dispositio sive qualitercumque vis: si res que est forma corporeitatis, primo informaret materiam sicut quantitas substantiam, et res que est anima informaret compositum ex materia et forma corporeitatis inherendo ipsi materie mediante illa forma corporeitatis sicut figura inheret substantie mediante quantitate, — impossibile est quod secundum ordinem inherendi eque primo inhereant ambe (sicut hoc manifestum est de quantitate et figura), quia tunc sequeretur quod idem et respectu eiusdem et eodem modo et secundum eundem ordinem (quia realiter et secundum eundem ordinem inherendi) esset prius et non prius alio.

[238] Item. Quero de ista **[V90va]** forma corporeitatis: Aut est dispositio ad animam quasi faciens animam manere in materia et tenens eam, sicut soliditas substantie quante tenet figuram suam in ea. Et si sic, sequeretur quod anima non posset naturaliter separari a materia, manente forma corporeitatis in ea, quia, manente dispositione tenente formam in materia, non videtur quod naturaliter forma separetur ab ea. Cuius tamen oppositum ponit ipse de Christo. De quo dicit quod, in morte retenta miraculose forma corporeitatis, anima naturaliter fuit separata. Aut est dispositio faciens materiam facilius receptivam forme que est anima, sicut mollities cere potest dici dispositio eius ad figuram. Et sic etiam esse non potest, quia sequeretur quod illa forma corporeitatis esset in genere Qualitatis, quia esset illud per quod aliquid faciliter patitur, quod pertinet ad

secundam speciem qualitatis. Aut est illa forma corporeitatis dispositio ad animam sicut illud per quod materia est subiectum anime, sicut si diceretur quantitas esse dispositio substantie ad figuram. Quod si sic est, sequitur quod realiter forma corporeitatis esset media inter animam et materiam et quod ambe forme secundum rem numquam eque immediate inhereant.

5 quia] *P* qua *BV* 16-17 et quod ... inhereant] *PV om B*

[239] Quod vero ultra dicit quod ambe forme in dando esse habeant rationem unius forme, quia dant unicum esse existentie, patebit penitus esse falsum in sequenti articulo.

1 vero ... quod] *BP om. V* 2 patebit penitus] patebit *BP* penitus *V*

[240] Quod ergo tertio dicit quod in homine sunt tria *esse* essentie et unum esse indivisibile existentie sive subsistentie datum ab illis duabus formis materiam secundum quod insunt immediate perficientibus, et quod istud unicum esse secundum quod est a forma corporeitatis habet intentionem qua aliquid est corpus mixtum, puta caro et os, et quod secundum quod est ab anima habet intentionem vegetabilis, sensibilis et rationalis, — totum frivolum est. Primo quidem quia: Secundum eum esse essentie et esse existentie sunt realiter idem et sola intentione differunt. Sed eorum que sunt realiter idem, impossibile est unum multiplicari realiter, non multiplicato alio realiter. Ergo si in homine realiter sunt plura esse essentie, oportet realiter in homine esse plura esse existentie et per consequens subsistentie, quia secundum cursum nature esse quod dat forma substantialis, est esse simpliciter sive esse subsistentie.

3 insunt] *V* forme sunt *BP* 11 esse plura] *PcV om. BP*

[241] [P12ra] Nec potest dici ad hoc quod quia esse existentie addit super esse essentie relationem ad agens, quod licet in homine sint plura esse essentie, propter tamen unam relationem ad agens non est nisi unum esse existentie. Primo quia, prout infra, Domino concedente, ostendetur quando de hoc tractabitur, non plus includit esse existentie de relatione ad agens quam esse essentie, et quod semper res tantum habet de uno quantum de alio. Secundo quia secundum eum sicut sunt plures forme in homine, ita sunt plura agentia et plures actiones, ita quod ambe forme sunt a duobus agentibus immediate quorum quodlibet immediate introducit suam. Et sic etiam sunt plures relationes ad agens, quia impossibile est idem referri ad diversa agentia et diversimode et ad diversas formas eadem relatione reali. Secus autem esset si diversa agentia non causarent nisi unum quid in passo et unum ageret mediante alio, sicut est de instrumento et artifice.

12 non causarent] *BPcV om. P* 13 ageret] *BV* agens *P*

[242] Tertio quia si Deus crearet unum subiectum cum omnibus suis accidentibus, secundum hoc sequeretur quod non esset in tali substantia aliquod esse existentie substantiale vel accidentale nisi unicum tantum. Unde secundum ipsum non potest compositum ex materia et duabus formis habere unum esse nisi eo modo quo sunt una essentia, scilicet composita, sicut humanitas est una essentia non simplex sed composita. Et sic erunt in homine tria esse essentie et etiam existentie simplicia et duo esse essentie et existentie composita vel propter compositionem duplicem duarum formarum immediate cum materia, vel propter duplicem compositionem, unam scilicet forme corporeitatis cum materia, et aliam anime cum composito ex materia et forma corporeitatis. Et hoc est contra eum, qui non ponit nisi unicum esse indivisibile, et per consequens simplex datum a duabus formis.

7 tria] *BcPV* plura *B* 8 composita] *BP om. V* 13 datum] *BPVc om. V*

[243] Et quod dicit quod illud unicum esse habet rationem mixti a forma corporeitatis et rationem vegetabilis etc. ab anima, nichil est, quia si sit unicum esse existentie simplex et indivisibile in homine et plura **[V89rb]** esse essentie, oportet illud esse existentie realiter differre ab **[B211va]** illis formis et essentiis et se habere ad eas sicut effectus earum. <Nam> sicut moveri vel esse deorsum se habet ad gravitatem materie, ita est quod corpus grave formaliter non est grave vel per esse deorsum vel moveri deorsum, nec econverso. Et sic etiam homo non erit per illud esse corpus formaliter, sed solum per formam corporeitatis. Et similiter animatum est formaliter per animam tantum et non per effectum eius quod est illud esse, sed est tantum unum. Et sic ab alio est corpus et corpus animatum. Nec assumetur ordo predicamentalis in homine ab eodem formaliter, sed a diversis. Quod tamen ipse reputat inconveniens et nititur evadere.

14 evadere] *BPV* illud *add. BV*

[244] Similia autem que pro se inducit, nulla sunt. Nam quod dicit quod in Christo est unum esse existentie, falsum dicit secundum quosdam, immo sunt in Christo secundum quosdam duo esse existentie, licet non sit nisi unicum esse subsistentie, quia in Christo humana natura et suum esse innititur alii. Et hoc necesse habet dicere ipse. Dato etiam quod in Christo (ut quidam ponunt) non esset nisi unicum esse existentie, adhuc non est simile, quia natura humana in Christo non est relicta sue nature, in homine autem ille plures forme quas **[P12rb]** iste ponit, relinquuntur sue nature. Cum autem esse simpliciter sit proprius actus forme substantialis, sequitur quod utraque forma det diversa esse simpliciter sicut sunt diversarum naturarum.

3 secundum quosdam] *Pc om. BPV* 4 in christo] *BV* talis positio *P* 6 ponunt] *PV* ponit *B* 7 relicta] *BPcV* reducta *P* 9 cum autem] *PV* et sunt *B* / sit] *PV* sive *B* / proprius actus] *BP* propriissime actus *Vc* propriissime *V* 10 sequitur] *PV* similiter *B* / det] *V* dat *B* debet esse *P*

[245] Simile autem aliud de trahentibus navem similiter non valet, tum propter hoc quia motus navis quem causant trahentes est diversum quid a trahentibus; secundum autem istum esse essentie non est aliud re ab esse existentie. Tum propter hoc quod omnes trahentes navem sunt motores unius rationis. Et ideo non est mirum si unum motum specie et numero causent in uno mobili. Sed si unum movens esset calefaciens et aliud sanans vel trahens, impossibile esset quod causarent eundem motum. Ita etiam in proposito, cum iste forme sint omnino diverse et diversarum naturarum et rationum : dato quod esse realiter differret ab essentia, non darent idem esse, sicut nec gravitas et calor causarent eundem motum. Et si dicat quod sunt eiusdem rationis in dando esse, dico quod falsum est. Nec ipse probat, sed supponit. Et satis iam est probatum oppositum, quia ostensum est quod in eo quod forme respicientes potentiam materie perfectibilem per esse sunt plus diversarum naturarum et rationum quam due forme educte de potentia materie.

3 re] *BP* realiter *V* 14 plus] *BPcV* plura *P*

Quod motiva eius nulla sunt

[246] Nunc restat discurrere per sua motiva et alia sua dicta in hac questione. Et omissis quibusdam fictionibus quas ipse ponit quibus plures forme possent dici constituere unam formam — ad illud quod adducit contra ponentes plures formas quarum unaqueque manet in sua simplicitate (sicut ipse ponit in homine): Si ita est quod forme substantiali ut substantialis est, non convenit dare simpliciter et perfecte esse per se solam, et quod non de tali repugnat sibi esse cum alia forma substantiali in eodem, potest dici quod plures forme que sunt in eodem, educuntur de eadem potentia materie, una tamen mediante alia, ita quod prima immediate educitur de potentia materie nude, sed secunda educetur de eadem potentia materie ut est compositum ex materia et prima forma. Et sic secunda educetur de eadem potentia materie de qua et prima, sed mediante prima. Vel poterit dici quod secunda educetur de potentia totius compositi ex materia et forma prima, et prima de potentia solius nude materie.

1 discurrere] *PV* discutere *B* 3 adducit] *BPcV* adduces *P* 6 convenit] *BP* contingit *sic saepius V* 7 non de tali] *V* una talis *P* unde talis *B* 9-11 una ... *alterum* materie] *BP om. V* 11-12 ut est ... materie] *BcPV om. B* 11 compositum] *PV* compositi *B* 14 *alterum* prima] *PV* post *B*

[247] Et quod dicit quod omnes potentie materie sunt immediate in essentia materie et non una mediante alia, dicetur sibi quod verum est respectu formarum quas immediate recipit; respectu autem formarum quas recipit mediate et quodam ordine, non est verum. Et quod dicit quod omnes forme educibiles respondentes eidem potentie materie sunt eiusdem speciei, dico sibi quod non est verum de illis quarum una educitur mediante alia. Nam talis ordo sufficit ad variandum sic potentiam materie quod possit respondere diversis formis.

1 materie] *BPcV om. P* 2 alia] *BPcV om. P* 3 respectu ... recipit] *BcPV om. B* 5 materie] *BV om. sic saepius P* 6 dico] *B* dicetur *PV*

[248] Item. Etiam ostensum est supra quod potentia per quam materia est subiectum forme substantialis — quam quidem potentiam directe respicit esse quod dat forma — est una realiter respectu omnium formarum substantialium. Unde cum unitate talis potentie propter diversitatem **[P12va]** agentium bene possunt esse plures forme specie, istud dictum de illa diversitate **[V91ra]** potentiarum est satis frivolum. Quod autem dicit[1] Commentator quod diversis formis respondent diverse potentie in materia et unicuique sua, dico quod ipse intendit ibi loqui de potentia que est habilitudo materie per dispositiones accidentales ad diversas formas et a diversis agentibus recipiendas et habendas quales dispositiones sunt calidum, humidum, frigidum et siccum et talia, puta qualitates mediate resultantes ex eis.

1 ostensum] *BPcV* ostendendum *P* 5 specie] *BcPV om. B* 7 commentator] *P* consequenter *BV* 9 habilitudo] *BV* habilitatio *P* 10 habendas] *BP* habitas] *V* 11 mediate] *V* medie *BP*

[249] Quod autem ipse dicit ultra quod transmutatio in qua tota manet idem subiectum transmutationis secundum idem numero et diffinitionem eandem est ad formam accidentalem, verum dicit. Sed tamen secundum suam positionem parum sibi valet, quia equale inconveniens est ponere quod subiectum forme substantialis sit ens in actu simpliciter et ponere quod subiectum transmutationis ad formam substantialem sit idem secundum nomen et **[B211vb]** diffinitionem quia esse idem secundum nomen et diffinitionem et esse idem ens in actu simpliciter idem est, quia diffinitio simpliciter dicta est solum entis in actu simpliciter, idem autem est subiectum transmutationis ad aliquam <aliam> formam et subiectum forme. Et quia secundum eum subiectum anime in homine est compositum ex materia et forma corporeitatis (sicut expresse infra dicit) et tale est ens in actu simpliciter — quia, ut supra ostensum est, ipse non potest evadere quin illa forma corporeitatis, sicut et alie forme educte de potentia materie, debet simpliciter esse —, ideo eadem ratione qua potest ipse

1. *In Arist. Metaph.* to VIII, 6, 1045b16ff.

ponere subiectum forme substantialis (puta anime) esse aliquid compositum ex materia et forma substantiali, eadem et ratione possunt alii ponere subiectum generationis substantie esse compositum ex materia et forma substantiali. Et sicut ipse potest dicere quod illa forma cum materia potest esse subiectum anime, quia non dat esse completum, ita possunt alii dicere quod subiectum generationis ultime forme est compositum ex materia et forma substantiali, quia illa forma substantialis non dat esse completum, et quod per consequens talis compositi simpliciter non est diffinitio. Et sic subiectum generationis non erit idem secundum nomen et diffinitionem completam et simpliciter dictam, nisi ipse sit forte in hoc privilegiatus quod liceat ei dicere quod non licet aliis.

2 diffinitionem] *PV* dispositionem *B* 11 quia ... eum] *BcPV om. B* 15 debet] *BV* det *P* 17-19 eadem ... substantiali] *BP om. V* 23 simpliciter] *BcPV om. B*

[250] Quod vero ultra dicit quod concludere et probare unitatem forme substantialis ex unitate generationis sive transmutationis ad formam substantialem est probare demonstrative et a priori, nescit quid loquitur, quia in hoc contradicit Philosopho quinto *Phisicorum*[1] et etiam veritati, quia non ideo sanitas est una quia sanatio est una, immo econverso sanatio est una quia sanitas est una secundum Aristotilem. Et secundum eundem Aristotilem[2] in predicto quinto *Phisicorum* motus habet unitatem a termino a quo, et non econverso.

3 demonstrative *BPcV* denominative *P* 7 motus] *BPcV* modus *V*

Refutantur rationes eius ad probandum plures formas in homine adducte

[251] Rationes vero quas ponit ad motiva aliorum possunt concedi. Ad solutionem autem rationum quas adducit ad probandum plures formas in homine, hoc breviter premittendum est quod secundum quosdam in generatione animalis cuiuslibet sunt plures generationes et plures corruptiones et per consequens diverse mutationes. Sed in qualibet mutatione, adveniente secunda, forma substantialis corrumpitur nec manet illa que prius erat in materia. Et ideo, non obstante talibus pluribus mutationibus, non oportet ponere plures formas substantiales **[P12vb]** in eodem. Nec de talibus pluribus mutationibus procedunt argumenta istius hominis. Sed intendit loqui de pluribus mutationibus simul ultimo quando constituitur esse hominis; existentibus quibus simul et semel introducuntur due

3. *Physica* V 1, 224b7-8. 2. *Physica* VII 1, 242a29-31.

forme, scilicet anima per creationem et forma corporeitatis per generationem, ita quod hic extendit nomen ‘creationis’ ad generationem.

2 ad probandum] *BcPV om. B* 3 premittendum] *BV* pretermittendum *P* 6 substantialis] *BV* substantia *Pc* sola *P* 7 pluribus] *BcPV om. B* 11 quibus] *BPcV om. P*

[252] Loquendo ergo de talibus pluribus mutationibus sicut ipse intendit, dico ad rationem suam quod in ultimo instanti in quo generatur homo non sunt in generatione hominis diverse mutationes secundum diversas formas substantiales, sed una tantum. Et ista una existens est etiam creatio et generatio, generatio quidem inquantum ad inductionem sive ad unionem istius forme cum materia agit agens naturale dispositive, disponendo scilicet eius materiam ad eius susceptionem; creatio vero inquantum idem agens naturale non potest effective attingere essentiam istius forme educendo eam de potentia materie. Sed est ab extrinseco quantum ad id quod est, licet quantum ad suas dispositiones sit ab intrinseco.

6 naturale] *BP* naturaliter *V*

[253] Notandum etiam quod illud quod hic dicit contradicit ei quod dicit infra in ista questione ubi dicit quod simul et unica transmutatione naturali fit compositum quod est homo ex duabus formis et una materia, ex quo modo loquendi videtur quod **[V90rb]** utraque forma fiat per unicam transmutationem que est naturalis; hic vero dicit quod una forma fit per naturalem mutationem et alia per supernaturalem mutationem.

De eius argumentis contra solutionem datam adductis

[254] Ad primum ergo quod ipse arguit contra solutionem datam quod homo agit in generatione hominis transmutando materiam secundum formam accidentalem per quam agit ad susceptionem forme substantialis que est anima, ita quod homo transmutat materiam et ad formam accidentalem et ad formam substantialem, ad accidentalem quidem eam essentialiter attingendo, ad substantialem autem dispositive sive ad eam disponendo. Et quando dicit quod agens naturale non posset transmutare ad esse accidentale nisi posset transmutare ad esse substantiale, concedatur. Sed transmutare ad esse substantiale est dupliciter, scilicet vel ipsam essentiam forme substantialis per suam virtutem effective attingendo, vel ad eam dispositive agendo.

2-3 in ... agit] *BPcV om. P* 10 per ... effective] *BP om. V*

[255] Quinimmo nec posset dici homo generare hominem ex hoc quod causaret formam corporeitatis quam iste ponit, si nichil iaceret effective ad introductionem anime, quia homo est homo formaliter per animam et non per quamcumque aliam formam que non sit anima, sicut album est

album formaliter per albedinem et non per quamcumque aliam formam, que non sit albedo. Si autem ipse dicat quod homo generat hominem, quia facit ad inductionem anime dispositive, mediante forma corporeitatis, ita dicam ego sibi, et rationabilius, quod homo sive virtus generativa hominis generat hominem, quia facit effective **[B212ra]** ad inductionem anime rationalis dispositive, mediante forma accidentali quam essentialiter attingit. Et si dicatur quod omnia accidentia in infusione anime corrumpuntur et sic nichil manens in homine fit ab agente naturali, dico quod, dato quod omnia accidentia in infusione anime corrumpantur que tunc erant in semine viri (quod secundum doctrinam Aristotilis[1] non cedit in materiam fetus) simul dum infunditur anima a Deo, <Deus> inducit dispositiones accidentales manentes cum anima.

2 effective] *PV om. B* 13 omnia accidentia] *BV om. P* 16 manentes] *V om. BP*

[256] Ad secundum dicendum quod illud quod ipse dicit, **[P13ra]** absolute loquendo est falsum, quia solum per suam absentiam corrumpit lumen in aere. Nec tamen absentia solis causat in aere aliquam aliam formam. Sed dato quod esset verum, potest sibi dici quod agens naturale non expellit aliquam formam nisi inducendo aliam formam vel accidentalem vel substantialem. Vel si concedatur sibi quod agens naturale non potest corrumpere formam aliquam substantialem nisi inducendo aliam formam substantialem, potest dici quod verum est attingendo eam vel essentialiter vel dispositive, ut supra dictum est.

3 aliquam aliam] aliquam *B* aliam *PV*

[257] Ad tertium dicendum quod virtus seminis hominis generat corrumpendo formam preexistentem per hoc quod causat dispositiones ei oppositas et convenientes forme sequenti et inducendo formam aliam tam accidentalem quam substantialem formam, que est anima, non quidem attingendo sua actione effective essentiam anime sed eius dispositionem ita quod inducit animam dispositive, formam vero accidentalem disponentem inducit attingendo eam essentialiter. Nec hoc debet iudecari inconveniens contra generationem hominis, immo valde conveniens, cum ponentes creatorem formarum nonnisi isto modo ponant omne agens naturale generare.

5 actione] *BPcV* actoritate *P* / essentiam] *PV* existentiam *B* 7 iudicari] *PV* videri *B* 9 creatorem] *P* datorem *P* creationem *PcV*

[258] Ad quartum dicendum quod, sive dicatur terminus producens compositum, sive forma, dico quod in homine idem est terminus generationis et creationis. Et quod ipse dicit quod sequeretur tunc quod totus homo

1. *De generat. animalium* I 18, 724b28-34.

creatur, dico quod verum est, sed ratione partis, sicut totus homo est animatus ratione partis et totus homo etiam est generatus, ita quod et totus creatus et totus generatus. Sed est creatus inquantum habet esse per formam que non dependet a materia nec attingitur essentialiter ab agente naturali educendo de potentia materie; et est generatus inquantum non habet esse per formam illam nisi prout est unita materie, ad quam unionem agit agens naturale disponendo.

1 producens] *BV* productionis *P*

[259] Et quando dicit quod si anima esset terminus generationis, sequeretur quod creatio communicaretur agenti naturali, dico quod verum esset, si anima sic esset terminus generationis quod effective ipsa essentia anime attingeretur ab agente naturali generante. Sed sic non ponitur anima terminus generationis sed protanto quia cum anima non creetur nisi infusa et unita materie, hec unio non fit nisi materia transmutata ab agente naturali ut sit apta tali unioni. Et sic anima ut unita est terminus talis transmutationis facte secundum dispositiones accidentales. Et hoc habet ipse necesse **[V90va]** concedere. Unde et hoc ponit ipse expresse duodecimo *Quolibet* questione decima ubi dicit quod licet materia et anima non generentur per se, tamen aliquo modo generantur per accidens inquantum sunt de constitutione hominis. Unde hic et ibi contradicit sibi.

1 anima] *BV* idem *Pc* vero *P* 4 sed] *BP* licet *V* 5 cum] *BP om. V*

Ad argumenta ex hiis que sunt fidei sumpta

[260] Ad primum autem eorum que arguuntur ex hiis que sunt fidei, dicendum quod corpus Christi vivum et mortuum fuit idem numero non propter unitatem forme corporeitatis, sed propter unitatem materie et suppositi. Sed est unum simpliciter propter unitatem suppositi, unum autem secundum quid propter unitatem materie. Et quod dicit quod Ecclesia tenet firmiter pro articulo fidei quod corpus Christi vivum et mortuum sit idem numero, dico quod ex articulis fidei et magis ex dictis sanctorum potest concludi idem fuisse corpus Christi vivum et mortuum, sive ista unitas accipiatur secundum formam sive secundum suppositum et materiam tantum. Sed tamen hoc pro articulo fidei in nullo symbolo vidi scriptum nisi *Quodlibet* istius hominis dicatur ‘symbolum’.

7 magis] *BP* maxime *V*

[261] Et quod dicit[1] Augustinus quod eadem caro fuit in sepulcro et fuit ostensa discipulis **[P13rb]** post resurrectionem, dico quod quandoque

1. *Enarratio in Psalmos*, in Ps. 49.

'caro' accipitur pro parte hominis prout distinguitur contra os et talia, sicut 'manus' vel 'pes' nominat partem organicam. Et caro sic dicta, etsi nominet compositum ex materia et forma que est anima, non tamen nominat suppositum ipsum quod est homo vel asinus vel aliquid tale. Et caro sic dicta nec in Christo nec in alio est eadem numero viva et mortua, nisi secundum existimationem vulgi, secundum quem usum forte Augustinus loquebatur in predicta auctoritate. Quandoque vero accipitur pro ipso supposito habente carneitatem, puta 'caro hominis' pro homine, ut cum dicitur[1] «Non permanebit spiritus meus in homine in eternum, quia caro est», et cum dicitur[2] «Verbum caro factum est». Et sic caro cum nichil aliud sit quam suppositum habens carneitatem et supponat pro supposito, fuit eadem numero in Christo viva et mortua, sicut dictum est de corpore, non autem de aliis a Christo, in quibus sicut non manet eadem natura, ita nec idem suppositum. Quod dicit 'eandem formam', accipit ibi forte pro figura **[B212rb]** vel pro toto eo quod de carne est visibile, quod secundum quosdam manet ei idem in vivo et mortuo. Secundum autem opinionem vulgi, secundum cuius usum videtur Augustinus ibi loqui, creditur communiter esse idem quia sequitur secundum sensum.

3 caro] *BP om. V* 18 ei] *Pc om. BPV* 20 quia ... sensum] *BPcV om. P*

[262] Ad secundum de sacramento altaris dico primo quod in suis suppositionibus implicantur contradictoria etiam secundum suam viam. Supponit enim quod conversio non fiat in animam. Supponit etiam quod conversio non fiat in substantiam sive in illud quod est substantia secundum quid et in potentia, sed in illud quod est substantia simpliciter et in actu. Et ista duo secundum eum (ut ostendam) contradicunt. Nam ipse ponit infra in pluribus locis quod compositum ex materia et forma corporeitatis exclusa anima nullius generis vel speciei habet esse simpliciter; immo dicit quod illud compositum est ens in pura potentia in genere substantie respectu anime, sicut materia prima sola in aliis se habet respectu forme substantialis. Ergo illud quod est in homine preter animam, non est simpliciter et in actu substantia, sed in potentia et secundum quid, etiam secundum eum. Ergo ponere quod panis convertatur in aliquid hominis quod est substantia simpliciter et in actu et non in animam, secundum viam eius est ponere quod panis convertatur in illud quod est substantia simpliciter et in actu et quod non simpliciter et in actu substantia, quia ex una suppositione habetur expresse quod panis convertatur in illud quod est substantia simpliciter et in actu, ex alia vero suppositione qua ponitur quod panis convertatur in aliquid hominis quod est preter

1. *Genesis* 6, 3. 2. *Joh.* 1, 13.

animam, sequitur secundum eum quod illud in quod convertitur panis non sit substantia simpliciter et in actu.

8 nullius] *BPVc* illius *V* 9 pura] *P* prima *BV* 12 substantia] *BP om. V* 13 etiam ... ergo] *P* secundum ergo eum *BV* 16-17 et quod ... substantia] *BP om. V*

[263] Et ideo respondeo ad illud argumentum interimendo illam suppositionem quam ponit quod conversio non fiat in animam. Et quod dicitur ad hoc quod non potest hoc esse quia non est ibi nisi per concomitantiam, contra dico quod ipsa essentia anime et est ibi virtute sacramenti inquantum dat esse corporeum. Sed per concomitantiam est ibi inquantum dat esse animatum, sive inquantum est anima. Et hoc magis infra patebit questione octava noni *Quolibet*.

1 interimendo] *BP om. V* 4 contra] *V om. BP*

[264] Quod dicit postea non est contra positionem quam teneo, sed est contra illum qui poneret conversionem fieri in solam materiam. Prout tamen subiectum anime, quod quidem subesse vocat ille intentionem, ego autem credo quod conversio fiat in essentiam anime, que vera res est. **[P13va]** Sed tamen res ista est terminus huius transmutationis ut dat esse corporeum, sicut dictum est.

5 ut] *BPcV* ubi *P*

[265] Et quod dicit quod, Christo mortuo, **[V91vb]** non fieret conversio in aliquid Christi, dico quod si ponatur quod illud sacramentum fuit institutum sic quod, etiam Christo mortuo, panis, aliquo sacerdote dicente verba sacramenti, fuisset conversus in corpus Christi — quod tamen in aliquo dicto autentico non invenitur—, si (inquam) ita esset, dico quod immo panis converteretur in corpus Christi, quia in nullum compositum ex materia et forma cadaveris introducta, qua cum supposito divino comprehendit corpus Christi mortuum. Quod quidem corpus sic acceptum potest verius dici corpus Christi quam, Petro mortuo, corpus eius possit dici corpus Petri. Quod tamen satis vulgariter et communiter dicitur, quia suppositum habens naturam ex hiis componentibus compositam potest dici corpus, quia est habens corporeitatem, ut et est ipsemet Christus, ita quod illa verba habuerunt virtutem convertendi panem in materiam et animam, vivente Christo, et in materiam et formam cadaveris, Christo mortuo. Et sic est verum quod dicitur quod, Christo vivo, fiat conversio in corpus vivum et , Christo mortuo, in corpus mortuum.

6 *alterum* in] *P om. BV* 7 cadaveris] *PV* corporeitatis *B* / qua cum] *B* quam *P* qua *V* 10 communiter] *P* convenienter *BV* 11 compositam] *coni.* quod suppositum *BPV* 12 ut ... christus] *coni.* ut ipsemet dicit *P* est ipsemet christus *BV* est ipsemet dicit *B* est ipsemet christus dicit *Bc* 13 habuerunt] *V* habent *BP* 14-15 christo mortuo] *B* non vivente christo *P* christi *V* 15 dicitur] *P* sequitur *BV*

[266] Quod vero postea arguit contra primam positionem que poneret quod, Christo mortuo, fieret conversio in solam materiam ut habet relationem ad animam, nichil ad me. Quod vero dicit postea quod, etiam posito quod introducatur nova forma in morte, non potest dici quod fiat conversio nisi in materiam corporis Christi, dico quod falsum est, quia ipsum totum compositum potest dici corpus Christi multo verius quam cadaver Petri possit dici corpus Petri; quod tamen, ut dictum est, satis convenienter dicitur.

1-3 *prius* quod ... me] *BcPV om. B* 1 primam] *Bc om. PV* 8 *P* convenienter] *BV* communiter *P*

[267] Quod dicit postea quod non potest dici corpus Christi vivum et mortuum idem numero propter hoc quod materia remanens sit subiectum anime, dico quod propter hoc tantum simpliciter non potest dici idem numero corpus Christi vivum et mortuum. Tamen propter hoc quod materia illa fuit subiectum anime et propter hoc quod illud cadaver secundum ordinem et communem cursum nature descendit a vivente, corpus illud potest dici corpus Christi, sicut dicimus quod hoc est corpus Petri aut corpus Lini.

7 dicimus] *V* dicitur *BP*

[268] Quod dicit postea quod nec potest dici corpus vivum et mortuum idem numero propter unitatem suppositi, dico quod falsum est. Et quando dicit quod non, quia hic queritur de unitate nature, etego dico quod querendo de corpore quod est in linea predicamentali, est querendo de supposito et non de natura, distinguendo suppositum et naturam secundum abstractum et concretum, sicut est querendo de homine et de animali, quia pro supposito stat. Et de eo probatur.

2 unitatem] *PV* ydemptitatem *B* 3-6 *ter* querendo] *B* quero *V* quomodo *P*

[269] Et ideo patet quod falsum est quod concludit quod ista positio tollat unitatem corporis vivi et mortui que competit Christo. Et similiter falsum dicit quod tollat veritatem sacramenti. Et quod dicit quod, Christo vivo et mortuo, fit uniformiter conversio in compositum ex materia et forma, dico quod quantum ad hoc fit uniformiter conversio quod scilicet fit conversio in compositum ex materia et forma. Sed quantum ad hoc non fit uniformiter conversio quod fiat conversio in eandem formam, Christo mortuo et vivo. Nec hoc probat ipse. Nec posset probare, nec etiam posset forte aliquo dicto autentico probari quod aliqua conversio fieret in illo triduo **[B212va]** mortis.

3 veritatem] *BP* unitatem *V* 4 in compositum] *BP om. V* 9 quod ... conversio *BcPV om. B*

[270] Quod dicit postea de opinione illa que dicit corpus dici materiam extensam et in hanc fieri **[P13vb]** conversionem, nichil ad positionem quam teneo. Nec de reprobatione eius vel approbatione volo me intromittere causa brevitatis, licet argumenta istius parum valeant.

[271] Ad primum quod arguit quod non fieret conversio in animam prout dat esse corporeum, quia scilicet non fieret uniformiter, Christo vivo et mortuo, partim patet per illud quod parum ante dictum est.

[272] Ad secundum dicendum quod hoc quod dico 'esse corporeum' et 'esse vivum' et talia non sunt intentiones, nisi aliquis vocet intentiones res que significantur per voces. Et isto modo bos et asinus possent dici intentiones. Sed verum est quod differentia que est inter corporeum et vivum vel animatum accipiendo utrumque in eodem, est secundum rationem tantum. Et ideo quando fit conversio in animam secundum quod dat esse corporeum, non fit conversio in aliquid intentionale sive in animam secundum aliquid intentionale tantum. Sed fit conversio in animam secundum aliquid reale secundum quod distinguitur in eodem a reali quod est vivum secundum rationem tantum.

2-4 nisi ... intentiones] *BcPV om. B* 7-8 sive ... intentionale] *BcPV om. B* 9 *prius* secundum] *V om. BP*

[273] Nec tamen debet dici quod eque sit terminus transmutationis secundum quod dat esse unum sicut secundum quod dat esse corporeum, quia etsi realiter illa res in quam forma panis convertitur, est forma corporeitatis et forma que est anima, **[V92ra]** tamen ad hoc quod in eam convertatur forma panis requiritur per se quod realiter sit forma corporeitatis, non autem quod sit forma que est anima. Sicut etiam in divinis licet eadem res sit que est Voluntas et Natura et res sit illud quod est principium producendi Filium, tamen dicimus quod essentia divina est principium producendi Filium, non prout est Voluntas sed prout est Natura, et quod Voluntas se habet concomitative (sive per concomitantiam, quod idem est) in productione Filii. Et sic est in proposito quod anima ut anima est est in sacramento per concomitantiam. Sed vi sacramenti est ibi ut est forma corporeitatis.

2 sicut] *PV* nec nisi *B* 7-10 *ter* voluntas] *PV* bonitas *B*

De quatuor argumentis contra eum factis

[274] Quod ergo dicit ad primum argumentum contra eum factum, quod scilicet in homine licet sint plura esse essentie, non tamen sunt plura esse existentie vel subsistentie, patet esse nichil ex dictis. Et quod idem possit

dici de aliis entibus quod ipse dicit de homine. Et fuge quas ipse ponit hic, nulle sunt. Similiter illud quod dicit ad secundum, scilicet quod illa forma corporeitatis non est nata dare esse naturaliter per se et sine anima, et quod propter hoc anima non advenit enti in actu, non valet, quia si intelligat quod ista forma non est nata dare esse sine anima concomitante et ad eam consequente, non solvit, quia etiam nec anima et illa forma simul possunt dare esse sine risibilitate et concomitante et consequente, et tamen risibile ordine nature advenit enti in actu. Si vero intelligat quod illa forma si ponatur posse esse in rerum natura, non possit dare esse substantiale simpliciter sine anima cum ea hoc esse concomitante, ostensum est supra esse falsum; et quod nec rationes sue nec cavillationes sue possint hoc salvare.

3 idem] *BPcV* illud *sic saepius P* 4 et fuge] *BPVc om. V* 6 naturaliter] *BP* naturale *V* 8-10 *bis* comcomitante] *PV* concomitative *B* 13 simpliciter] *PV om. B* / concomitante] *PV* concreante *B*

[275] Quod dicit ad tertium, scilicet quod anima in ratione forme magis cum illa forma corporeitatis convenit quam quecumque alie forme inter se vel cum aliqua alia illarum, licet non conveniant magis in ratione essentie, falsum dicit, ut potest patere ex dictis. Nam cum forma ex hoc sit forma (prout hic de forma loquimur) quod aliquam potentiam perficit, ille forme **[P14ra]** magis differunt in ratione forme quibus respondent potentie magis diversarum rationum. Sed sicut supra ostensum est, istis duabus formis, scilicet anime et illi forme corporeitatis, respondent potentie magis diversarum rationum quam quibuscumque formis eductis de potentia materie; et hoc ostensum est supra. Et ideo magis differunt secundum rationem forme adinvicem quam quecumque alie forme.

2 convenit] *om. PV* 3 aliqua alia] aliqua *Pc* alia *BV om. P* 7-9 sed ... rationum] *PV om. B*

[276] Similiter quod dicit ad quartum nichil est, quia dummodo sint plures mutationes sive stricte sive large qua ratione necesse est eas terminari ad diversas formas (sicut ipse supra arguebat), eadem ratione necesse est terminari eas ad diversa esse. Unde si Deus induceret ab extrinseco quantitatem et natura educeret de potentia materie formam substantialem, oporteret quod sicut terminarentur iste due factiones ad diversas formas, ita terminarentur ad diversa *esse*, quorum unum esset substantiale et aliud accidentale. Et idem esset de duabus formis simul substantialibus vel simul accidentalibus.

3-4 ad ... terminari] *BcPV om. B*

De eius solutione aliarum duarum rationum quas contra se facit

[277] Quod vero dicit ad alias duas rationes quas facit contra se, scilicet quod esse corporeum et esse vivum non accipiuntur in homine a diversis formis singulatim a singulis numero, immo omnia sunt ab utraque forma, licet unum sit ratione unius et aliud ratione alterius, — contradicit ei quod dicit in quarta questione primi *Quolibet*, ubi dicit quod si in homine sunt plures forme, anima separata per formam remanentem potuit corpus Christi esse in genere substantie, et hoc directe, quod patet per illud quod subdit. Nam subdit sic: «Secundum autem positionem de unitate forme, remanente sola materia, potest dici quod sola materia potest dici corpus et in genere substantie per reductionem». Quod nichil esset dictu nisi intellexisset secundum primum modum manere illud quod directe esset corpus et in genere Substantie. Dicit etiam in secundo *Quolibet,* questione secunda quod ubi est gradus in formis secundum rem, forma generis et forma speciei non coincidunt in idem. Forma autem generis est illa **[B212vb]** a qua accipitur genus, et forma speciei a qua sumitur species. Ergo si sint plures forme in homine, genus quod est corpus et eius differentia divisiva, que est vivum, non accipitur ab eadem forma. Nec per consequens genus et species.

9 quod ... dici] *PV om. B* 12 substantie] *V om. BP* 13 gradus] *PV* generatio *B* / 17 que] quod *BPV*

[278] Item. Istud dictum in se nullum est, quia ostensum est supra quod impossibile est aliquid esse formaliter corpus nisi eoquod essentialiter est forma corporeitatis. Impossibile est etiam aliquid esse formaliter animatum nisi eoquod essentialiter est in ea anima. Ergo si in homine anima non est essentialiter forma corporeitatis sed alia **[V92rb]** ab ea essentialiter, impossibile est quod homo eodem formaliter sit corpus et animatum. Per quod patet quod illa solutio ad illa duo argumenta nulla est. Ulterius vero patet deducendo per singula quod nichil valet quicquid iste homo dicit in ista questione.

4 in ea] *coni.* in *P om. BV* 6 eodem] *BPV* modo *add. P* 8 deducendo] *BP om. V*

DE ALIIS QUESTIONIBUS SOLVENDIS

ad QUESTIONEM IVam : UTRUM SEPARATA ANIMA CHRISTI IN MORTE EIUS SUCCESSIT EI ALIA FORMA IN MATERIA

[279] Ad alias autem questiones ab ista solvendum est. Ad quartam[1] ergo questionem primi *Quolibet*, qua querit utrum separata anima Christi in morte eius successit ei alia forma in materia, dico quod sic, non solum propter hoc quod in homine non est nisi una forma tantum, scilicet anima, sicut nec in alio ente; et propter hoc quod materia non potest esse sine forma, ut infra probabitur. Ex quibus statim sequitur propositum.

1 ab ista] *BP om. V*

[280] Immo etiam hoc sequitur secundum viam eius qui ponit illam formam corporeitatis quam dicit esse in homine cum anima, in omnibus aliis materialibus corrumpi et aliam introduci. Non autem decuit omnino in Christo eam sicut in aliis hominibus corrumpi et aliam introduci. Primo quia: Omnes penalitates que universaliter et de necessitate consequuntur totam naturam humanam, ut communiter ponitur a sanctis et a magistris, assumpsit et sustinuit; de aliis autem defectibus non assumpsit nisi quod expediebat nostre saluti et decebat eam. Sed secundum istum resolutio in morte usque ad primam materiam consequitur totam naturam humanam et introductio nove forme. Ergo et hoc decuit Christum.

2 in homine] *B om. PV* 3 materialibus] *V* hominibus *BP* 7 autem defectibus] *PV om. B*

[281] Secundo quia in eis que sunt communia toti nature humane, quecumque sint illa, excepta culpa, debuit per omnia superioribus assimilari. Tertio propter instructionem et errorem vitandum, quia si oporteret tenere fide quod forma corporeitatis que in aliis corrumpitur, in Christo fuerit reservata in morte vel in conceptione assumpta incorruptibilis, possent homines assumere occasionem duplicis erroris, scilicet quod illi qui ultra quam Christus fuissent resoluti, non habuissent illam aptitudinem ad resurrectionem sicut nec ex resurrectione Christi per quandam similitudinem potuisset argui resurrectio aliorum, et quod ipse assumpsisset corpus impassibile, sicut posuit Faustus, ita quod secundum esse corporeum ita fuisset impassibile sicut celum. Unde pietas istius hominis circa Christum, licet non ex intentione, videtur declinare in Fausti pietatem.

2 excepta culpa] *BV om. P* 7 quam Christus] *BcPV om. B* 9 argui] *BcPV om. B*

1. I, 4: *Utrum corpus Christi in sepulchro habuit aliquam formam substantialem qua informabatur, anima eius ab ipso separata.*

Ad rationes in oppositum ab eo adductas

[282] Ad primum ergo in oppositum ab eo adductum de unitate corporis Christi vivi et mortui patet per dicta in precedenti questione. Ad secundum dicendum quando dicitur in maiore quod forma introducta in morte esset forma putredinis, dico quod forma putredinis potest dici tripliciter. Uno modo quod forma putredinis dicatur ipsa putredo. Et sic falsa est maior — quia non oportuit quod forma cadaveris esset putredo —, et minor vera, que dicit quod talis non debuit introduci.

1 adductum] *BP om. V*

[283] Alio modo potest dici forma putredinis forma que putrefacit. Et isto modo etiam est maior falsa, quia nulla forma substantialis alicuius mixti movet ipsum necessario ad putrefactionem, tum quia sequeretur quod aliquid moveret se per se ad corruptionem suam, quia si forma substantialis mixti non movet se ad putrefactionem per se sed per accidens (sicut calor dicitur se corrumpere per accidens), tollatur illud per accidens. Et tunc non oportebit illam formam mixti movere suum subiectum ad corruptionem sive ad putrefactionem. Sicut calor, qui cum est in subiecto sibi disconvenienti, corrumpit illud per se et per accidens, et ex consequenti corrumpit seipsum. Sed quando est in subiecto sibi convenienti (puta in igne), non corrumpit se per accidens, tum quia expresse ponit[1] Philosophus quod calor continentis est movens ad putrefactionem; tum quia nimis ridiculosum est dicere quod propria et per se operatio forme alicuius mixti sit corrumpere illud mixtum, quia putrefactio est naturalis corruptio mixtorum.

3 mixti] *PV* immixti *B* 6 sicut ... accidens] *BV om. P* 10 sibi] *PV om. B* 11 non] *PV om. B* 14 mixti] *BV om. P*

[284] Minor vero, loquendo de tali forma putredinis, est vera. Que dicit quod non decuit talem formam introduci, quia talis in rerum natura esse non potest. Iste autem homo probat istam minorem ac si ista forma posset esse. Et sua **[B213ra]** probatio est nulla, quia dicetur sibi quod posito quod esset talis forma, convenientius fuerit ipsa introducta sicut in aliis hominibus, vel illud corpus aliqualiter ad putrefactionem alterari, sed non putrefieri, quia, sicut ad sensum patet, non oportet statim cadaver putrefieri — et hoc non erit contra sacram Scripturam, quia non **[P14va]** negat nisi putrefactionem **[V92va]** vel quod preservaretur arte humana ab omni alteratione notabili apponendo impedientia putrefactionem sicut unguenta, vel quod per miraculum divinum ab omni alteratione tendente ad putrefactionem fuit reservatum —quam ponere quod Christus non

1. *Metereol.* IV 2, 379b18-19.

fuerit sicut et alii homines usque ad primam materiam quantum ad corpus resolutus, et hoc propter rationes in principali solutione positas.

1 minor] *BV* antecedens *P* 6 putrefactionem] *BPV* ordinari *add. B* 10 apponendo] *BP* imposito *V* / sicut] *PV om. B*

[285] Et quod dicit quod non, quia melius fuit <ponere> materiam preservari per se vel cum forma corporeitatis quam ponere tam vilem formam introduci, dico quod, sicut ante dictum est, istius pietas excludens tam vilem formam videtur pietas Fausti, quia etiam eodem modo de homine debemus dicere quod nec habuit superflua nature propter vilitatem suam. Item. Falsum supponit (ut infra patebit) materiam posse preservari sine forma, etsi etiam posset ita esse, non valeret sibi, quia infra propter veritatem sacramenti ponit necessarium esse, Christo mortuo, esse corpus Christi compositum quid ex forma substantiali et materia. Sed forte qui dimississet eum transire cum ista fictione de materia, non intromississet se plus de ista materia.

5 debemus] *P* debetur *V om. B* 6 infra] *BP om. V*

[286] Tertio modo potest dici forma putredinis forma que requirit talem dispositionem in subiecto per quam fit susceptivum putrefactionis. Et illo modo omnis forma mixti est forma putredinis, quia secundum cursum naturalem finalis corruptio omnis mixti est per putrefactionem. Per hoc enim quod est ibi commixtio sicci et humidi est susceptivum talis corruptionis, quia putrefactio est discontinuatio et incineratio, extracto humido continuante per calorem continentis. Sed verum est quod aliquod mixtum est magis tale quam aliud. Unde etiam si in Christo remansisset forma corporeitatis quam iste ponit, illa fuisset isto modo forma putredinis, quia erat forma talis subiecti qua naturaliter erat susceptivum putrefactionis. Et talis forma putredinis fuit in Christo, sed non putredo vel putrefactio, quia non oportet semper mobile moveri ad illud ad quod est in potentia.

2 dispositionem] *BP* differentiam *V* 6 incineratio] *B* inclinatio *P* interminatio *V* 7 continuante] *P* continente *BV* 10 qua] *V* quod *BP*

[287] Ad tertium dicendum quod minor est falsa. Immo magis congruit ordini nature aliam formam introduci quam materiam sine forma preservari. Vel etiam cum illa forma quam ipse ponit : quia illud secundum suppono ex dictis et dicendis esse impossibile, primum vero est necessarium. Et quando dicit quod immo, quia esset ibi forma sine propria operatione: si intelligit per hoc quod forma esset ibi sine operatione informandi materiam, falsum dicit. Si autem intelligit quod esset sine propria operatione quia forma putredinis non putrefaceret, dico quod hoc procedit ac si forma cadaveris esset forma movens ad putrefactionem cadaveris.

Quod falsum est, ut ex dictis patet. Unde nulla forma substantialis est cuius propria operatio sit putrefacere compositum cuius est forma. Hoc absit a mente cuiuscumque sensati. Et plus dico quod si talis forma posset esse, magis posset natura pati formam suspendi ab operatione vel actione qua inducit aliud a se quam materiam esse sine forma.

7 materiam] *BP om. V* / esset] *BPcV* omnes *P* 13 operatione vel] *B om. PV* 14 qua] *Pc* quam *BPV*

[288] Ad quartum dicendum quod in morte Christi fuit completum opus nostre redemptionis quantum ad hoc quod, ipso mortuo, post mortem nullam penam de novo illatam pertulit, non autem quantum ad hoc quod pena illata in morte non duraverit, sicut patet de carentia anime in corpore, quod quidem quoddam penale est; nunc autem **[P14vb]** in morte fuit introducta illa forma, non post mortem. Item. Etiam ipse falsum supponit, quod scilicet mors et introductio illius forme sint diverse pene. Immo constituunt unam penam, immo directe ipsa mors est ipsa pena. Sed introductio talis forme concomitative se habet ad eam.

1 dicendum] *BP* dicit *V* 5 quidem] *BV om. P* 6 illa] *PV* illius *B*

[289] Ad quintum dicendum quod multo plus oportet recurrere ad miraculum secundum positionem eius quam secundum positionem de unitate forme ponentem novam formam introduci, quia secundum ponentes novam formam introduci illud quod remansit in morte de Christo sive ipsum corpus Christi naturaliter remansit et nichil per miraculum et habuit esse naturaliter, secundum autem eum illud compositum sine illa materia non habuit tale esse naturaliter, **[B213rb]** sed miraculose. In reunione autem anime ad corpus non oportet **[V92vb]** ibi ponere aliud miraculum quam est ex parte corruptionis illius cadaveris preter miraculosam corruptionem dispositionum forme cadaveris que cum dispositionibus corporis gloriosi, ut de se patet, esse non possunt, quia eadem actione corrumpuntur dispositiones et forma cuius sunt. Tale autem miraculum oportet ponere, sive forma nova introducatur sive non, quia constat quod ille dispositiones in resurrectione non remanent nec naturaliter corrumpuntur.

6-7 *bis* habuit] *BPcV* habebit P 9-10 preter ... cadaveris] *BP om. V* 10 cum] *PV* a *B*

[290] Quod dicit ad tria prima argumenta que ex eadem radice proveniunt, nichil est, quia illud quod corrumpit non per subtractionem virtutis conservantis sed per formam contrariam expellit, impossibile est quod corrumpat, nisi inducendo formam contrariam. Sic autem agebant illi inferentes vulnera alterando ad oppositas dispositiones et per consequens ad oppositam formam substantialem eo modo quo est oppositio inter formas substantiales. Nisi forte ipse velit dicere quod, introductis dispo-

sitionibus ad novam formam introducendam, Deus impedivit ne introduceretur. Quod videtur simile figmento.

1 proveniunt] *B* procedunt *PV* 4-5 illi inferentes] illi ferientes *V* inferentes *BP* 8-9 ne introduceretur] *PV om. B*

[291] Quod dicit postea ad quartum quod si ponantur plures forme, quod <illud quod> remanet de Christo in morte, est in genere Substantie, contradicit ei quod dicit in questione primo soluta, ubi dicit quod nec esse generis nec esse speciei dat illam formam corporeitatis, sed totum est ab utraque forma. Et est etiam contra Aristotilem septimo *Metaphisice*, ubi dicit[1] quod ab eodem accipitur genus et species et differentia constituens speciem. Nec etiam talis forma quam ipse ponit, ut ostensum est, esse potest. Aliud etiam quod dicit ibidem nichil est, tum quia materia non potest esse sine forma, tum quia magis equivocatur 'substantia' de materia et composito quam de diversis speciebus subalternis quibuscumque, quia substantia non potest dici de materia et composito nisi analogice, sed de duabus speciebus subalternis Substantie, quecumque sint, dicitur substantia univoce univocatione generis.

2 in morte] *PV om. B* 12 substantie] *BV om. P*

ad Questionem Vam: UTRUM IN MORTE CHRISTI REMANSIT ALIQUA FORMA IN MATERIA EIUS PRIUS EXISTENS IBI

[292] Ad secundam questionem secundi *Quolibet*, qua querit utrum in morte Christi remansit aliqua forma in materia eius prius existens in ipsa, separata anima, dico quod non quia: Secundum veritatem talis forma esse non potest, et quia dato quod esset etiam secundum viam eius, non deceret eam manere, sicut nec in aliis hominibus, propter rationes in precedenti questione positas. Nec etiam secundum eum posset remanere, quia secundum eum nulla virtute potest forma informare materiam nisi dispositam, ut patet ex hoc quod ponit duodecimo *Quolibet* questione decima, ubi dicit quod si in **[P15ra]** homine sint plures forme, etiam virtute divina non posset anima informare materiam nisi mediante illa alia que disponit ad eam. Unde etiam secundum eum ibidem non posset informare materiam asini propter oppositas dispositiones. Sed constat quod secundum viam eius materia simul redditur disposita ad utramque formam, et ducitur simul in morte ad oppositas dispositiones utriusque forme. Et sic

1. *Metaph.* VII 12, 1038a5sqq.

sequitur etiam partim secundum viam eius quod nec potuit nec decuit formam aliquam preexistentem remanere, anima separata.

2-3 in ... separata] *PV* ibi *B* 4 etiam] *PV om. B* 10 alia] *P om. BV* 13 disposita] *P* indisposita *BV*

[293] Ad rationem positionis sue patet per predicta in questione primo soluta, solvendo ad secundum prosillogismum quem adducit ad confirmationem primi argumenti principaliter facti ad suam principalem rationem de pluralitate formarum in homine. Similiter ad illud quod addit quod si esset talis forma, oporteret remanere eam ad salvandum unitatem numeralem corporis vivi et mortui, patet per illud quod dictum est in solutione primi argumenti sumpti ex eis que sunt fidei, in predicta questione.

2 secundum] *V om. BP* 4 rationem] *BV* positionem *P*

De sex argumentis Henrici contra seipsum factis

[294] Quod dicit ad primum argumentum contra se factum, est contra Aristotilem in septimo *Metaphisice*, qui ibi, ut supra dictum est, dicit[1] quod genus et differentia accipiuntur ab eadem forma. Unde et ipse in questione que primo soluta est, hoc idem tenet. Unde hic et ibi contradicit sibi ipsi.

[295] Et similiter illud quod dicit ad secundum contradicit ei quod dicit ibi, quia plane dicit ibi quod ille due forme non dant nisi unicum esse indivisibile existentie, licet in hoc falsum ponat. Et quod dicit quod illa duo esse coincidunt in idem suppositum, etego dico quod hoc falsum est, quia ostensum est supra quod quelibet forma substantialis dat esse simpliciter et per se, et duo esse simpliciter substantialia non possunt esse unius suppositi, saltem creati.

4 etego] *PV saepius om. B* 5 simpliciter] *PV om. B*

[296] Quod dicit ad tertium, quod scilicet illud quod remanet, separata anima Christi, est diversum ab eo alio quod fuit non sicut contrarium **[V92ra]** a contrario loquendo quantum ad esse accidentale, plane falsum dicit, quia agens naturale non potuit agere ad separationem anime nisi inducendo contrarias dispositiones. Et ex consequenti probabile est quod induxit formam substantialem illis dispositionibus inductis **[B213va]** convenientem. Et sic secundum veritatem quod remansit fuit simpliciter contrarium ei quod fuit in esse accidentali et in esse substantiali eo modo quo est contrarietas in substantia. Sed si sua positio esset vera qua ponit

1. *Metaph.* VII 12, 1038a5sqq.

talem formam corporeitatis miraculose retentam, tunc verum esset quod illud quod fuit ante mortem et quod remansit in morte, se haberent sicut pars et totum. Sed positio sua de hoc magis videtur michi figmentum quam aliquid probabilitatis habere.

2 alio quod] alio *V* quod *BP* / contrarium a] *BPcV om. P*

[297] Quod dicit ad quartum patet non valere per illud quod dictum est ad tria prima argumenta in questione immediate ante istam soluta. Quod vero dicit ad quintum nichil est, quia etiam omne accidens dat esse qualecumque, scilicet accidentale, et habet esse per subiectum sicut per suam materiam ipsum sustentantem. Et sic oportet dicere de anima si adveniret tali composito, quod similiter non daret ei esse nisi accidentale, quia adveniret enti simpliciter et in actu, sicut supra ostensum est.

5 ipsum] *BP om. V* 6 similiter] *V om. BP*

[298] Quod dicit ad sextum similiter non valet, quia illud quod est pars essentie sive essentialis secundum rem (sicut est anima) non predicatur de toto, sicut nec pars quantitativa, nisi denominative. Sicut enim homo non est manus, ita nec anima est, et sicut est **[P15rb]** animatus, ita est inanimatus. Sed verum est quod illa que sunt partes, quidquid est rei sive ipsius essentie rei secundum rationem sicut genus et differentia, predicantur de toto, sicut animal et rationale de homine. Sed secundum istum hominem sequitur quod corpus sit pars hominis non solum secundum rationem, immo secundum rem.

6 ipsius ... rei] *PV* essentie *B* / rationem] *BP* nomen *V*

ad Questionem VIam: **UTRUM EADEM CARO CHRISTI FUERIT VIVA ET MORTUA**

[299] Ad tertiam questionem eiusdem *Quolibet,* qua querit utrum eadem caro Christi fuerit viva et mortua, patet ex eis que dicta sunt in questione primo soluta, solvendo ad auctoritatem quandam Augustini[1], quia, sicut dictum est ibi, si ‘caro’ accipiatur pro parte materiali hominis prout distinguitur contra os et nervum, sic non fuit eadem caro viva et mortua nisi secundum quid, scilicet quantum ad materiam, quia caro sic dicta non nominat suppositum quod est homo vel asinus, sed partem eius compositam ex forma eius et materia, quia quelibet pars hominis est composita ex materia eius et forma. Nunc autem ita est quod quodlibet in Christo remansit idem suppositum, ipso vivo et mortuo. Non tamen remansit eadem natura carneitatis nisi quantum ad materiam, sicut non remansit

1. *In Genesum ad litt. ad* 3,19.

idem oculus nisi equivoce. Si autem accipiatur ‘caro’ pro supposito habente materiam carneam sicut accipitur *Joh.* 1, ubi dicitur[1] «Verbum caro factum est», sic simpliciter remansit eadem caro sicut remansit idem suppositum, quia non tantum remansit materia nature carnee eadem, immo cum hoc idem suppositum habens materiam carneam remansit idem quod fuit singulare in Christo.

2 eis ... sunt] *PV* dictis *B* 5 os et] *BP om. V* 11-12 quantum ... nisi] *BP om. V* 16 cum hoc] *B* etiam *P* et *V* 16-17 remansit idem] *PV om. B* 17 christo] *BPV* quod ergo iste dicit quod remansit idem quod fuit singulare in christo *add. P*

[300] Quod ergo ille dicit quod sic remansit eadem caro viva et mortua quod forma qua erat caro dum viveret, eadem numero remansit in materia, dico quod falsum est, quia caro viventium est caro per animam et caro mortuorum est caro per formam cadaveris. Unde et caro aliam operationem habet in vivo et mortuo, et equivoce secundum Philosophum secundo *De anima*[2] dicitur utraque caro. Et quando arguit in contrarium, quia secundum Psalmistam[3] «Caro mea requiescet in spe», idest non vadet in interitum, dico quod verum loquendo est de interitu putrefactionis. Sed loquendo de interitu mortis et resolutionis naturalis usque ad primam materiam in morte qualis est in aliis hominibus, non est verum, nec ita intelligitur illud verbum.

4-5 aliam operationem] *BcPV* animam *B* 5 philosophum] *B* aristotilem *PV* 9 mortis et] *BP om. V*

[301] Auctoritas autem Augustini[4] quam adducit si attendatur, nichil facit pro se, quia in illa auctoritate nichil plus est nisi quod idem homo exivit de utero virginis et idem homo pependit in cruce et quod idem iacuit in sepulcro, et etiam quod idem homo resurrexit a mortuis vel ab inferis, et quod idem Deus qui et homo iacuit in sepulcro secundum carnem, secundum vero animam descendit ad inferos. **[V93rb]** Et ex hoc non habetur quod eadem natura carnis fuerit in vivo et mortuo, sed solum quod idem homo erat homo et deus cui omnia predicta conveniunt. Quinimmo hoc est contra eum, quia si ‘homo’ staret pro natura humana, falsum esset dicere quod homo iacuit in sepulcro, nisi ‘homo’ equivoce accipiatur vel secundum quid (sicut si diceretur Petrus iacere in sepulcro), quia constat quod illud quod est simpliciter natura humana, comprehendit animam informantem materiam et ipsam materiam informatam. Quod non fuit in triduo mortis.

1 si ... facit] *PV* nichil facit *B* 4 a ... vel] *BP om. V* 5 secundum carnem] *BcPV om. B*

1. *Ioh.* 1. 2. *De anima* II 11. 422b17sqq. 3. Ps. 15, 9.
4. *Enarratio in Psalmos*, in Ps. 49.

[302] [P15va] Igitur per illa dicta nichil aliud intendit Augustinus nisi dicere quod in Christo idem est suppositum Dei et hominis et quod idem est Deus et homo, non autem quod natura carnis vive et mortue sit eadem. Et si dicat alicubi quod fuerit eadem caro viva et mortua, intelligendum est de carne accepta pro supposito. Eodem modo dicendum est ad illud quod sequitur in auctoritate Psalmiste[1] «Non dabis sanctum tuum videre corruptionem», sicut dictum est supra ad illud de interitu.

1 nichil aliud] *PV* non *B*

Quod 'forma mixtionis' potest dici quatuor modis

[303] Ad illas autem duas auctoritates Philosophi quibus probat quod forma qua caro est caro, est forma mixtionis, dico quod 'forma mixtionis' potest dici quatuor modis. Uno modo potest dici forma mixtionis qualitas **[B213vb]** media resultans ex miscibilium coniunctione vel commixtione, sicut molle, durum et talia; et talis forma mixtionis per se bene fit algore et calore et eorum motibus; et hoc modo nulla forma substantialis est forma mixtionis. Secundo modo potest dici forma mixtionis forma substantialis que talem qualitatem mediam requirit ut dispositionem sibi convenientem in suo susceptivo dans esse substantiale ei cui convenit habere talem qualitatem mediam. Et illo modo et anima rationalis et omnis forma substantialis que est in istis corporibus, exceptis quatuor elementis, est forma mixtionis. Et si ipse loquatur de tali forma mixtionis, dicere quod caro est caro per formam mixtionis sic dictam et quod propter hoc non potest esse caro per animam, est nichil dicere, quia idem est ac si diceretur quod propter hoc quod Sortes est animal, non potest esse homo. Tertio modo potest dici forma mixtionis forma ad cuius introductionem agunt instrumentaliter qualitates miscibilium attingendo effective eius essentiam. Et isto modo anima rationalis non est forma mixtionis. Nec oportet etiam illud quo caro est caro esse formam mixtionis isto modo.

4 media] *BP* in ea *V* 5 per se bene] *P om. BV* / algore] *BV* frigore *P* 7 *prius* mixtionis] *BP* substantialis *Vc om. V* 9 cui] *P om. BV* 17 effective] *BP* affective V

[304] Quarto modo potest dici forma mixtionis illa forma ad cuius introductionem agunt instrumentaliter qualitates miscibilium non attingendo eius essentiam et eius dispositionem, sed agendo ad eius introductionem dispositive et instrumentaliter. Et isto modo anima est forma mixtionis et per eam caro est substantialiter caro in homine, quia esse sic formam

1. *Ps.* 15, 9.

mixtionis, vel etiam secundo modo, sufficit ad hoc quod caro sit per eam. Nec plus potest probari dictum quod assumit. Nam quod dicit[1] Philosophus quod caro et os fiunt algore et calore, dico quod verum est quantum ad eorum esse accidentale incomplexionale. Quantum etiam ad esse substantiale fiunt aliquo modo algore et calore inquantum ista agunt instrumentaliter ad introductionem formarum substantialium mixtorum, vel earum essentiam effective attingendo, vel saltem attingendo dispositiones earum. Quod precipue habet veritatem de anima rationali, et forte de sola ipsa.

2-4 non attingendo ... dispositive] *PV* attingendo eius dispositionem et non essentiam eius et agendo dispositive ad eius inroductionem *B* 5 sic formam] *BV* sit forma] *P* 8 et os] *BPcV om. P* 9 incomplexionale] *B* complexionale *PV* 10 algore et] *BPV* frigore sive *add. PV* 12-13 vel earum ... ipsa] *PV* et hoc nichil attingendo essentiam vel dispositionem ut dictum est *B*

Ad primum in oppositum de anima sensitiva et vegetativa

[305] Quod autem dicit ad primum in oppositum, scilicet quod si sensitiva et vegetativa sint idem quod forma corporeitatis, quod illa forma remansit in morte secundum intentionem esse corporei, et **[P15vb]** non secundum intentionem vegetabilis vel sensibilis, — nimis frivolum est, quia sequeretur quod eadem forma substantialis numero posset quandoque esse forma corporea tantum, quandoque forma vegetativa et sensibilis, et quod illud quod haberet esse per eam, manente eadem forma substantiali, realiter quandoque esset per eam corpus tantum, quandoque autem esset per eam animal. Que adeo sunt risu digna quod non decet laborare ad improbandum.

8 corpus] *BP* corporeum *V*

[306] Quod autem dicit postea quod si vegetativa et **[V92va]** sensitiva est realiter alia a forma corporeitatis, quod caro non habet ab eodem quod sit caro et viva, non dicit verum, quia in viventibus caro est caro per animam, unde et habet in viventibus operationem vite, scilicet nutriri et salvare se per nutritionem. Quam operationem non potest habere in mortuo.

6 mortuo] *PV* mortuis *B*

1. *Meteorol*. IV 13, 390b 14-17.

ad Questionem VIIam: **UTRUM VEGETATIVUM ET SENSITIVUM IN CHRISTO SINT EDUCTA DE POTENTIA MATERIE**

[307] Ad sextam questionem tertii *Quolibet*, qua querit utrum vegetativum et sensitivum in Christo sint educta de potentia materie, dico quod cum in Christo (ut suppono) nulla forma substantialis sit nisi anima rationalis, quod nec in Christo nec in aliquo alio homine aliqua forma substantialis, sive sensibilis sive vegetativa sive corporea, est educta de potentia materie, sicut nec anima rationalis, quia omnes sunt realiter una forma.

4 aliquo alio] aliquo *V* alio *BP* 6 sicut ... rationalis] *PV om. B* / quia] *BPVc om. V*

[308] Ad argumentum in contrarium dico quod quando dicit[1] Philosophus quod solus intellectus est ab extra, accipit ibi 'intellectum' pro anima intellectiva, que una et eadem re existens est et sensitiva et vegetativa et corporea, vocando 'corporeum' formam que dat esse corporeum.

1 dico quod] *PV om. B* 3 re] *B* realiter *PV*

[309] Quod autem iste vult ostendere quod homo sit unum simpliciter et substantialiter, licet sint in eo plures forme substantiales, quia scilicet compositum ex materia et forma corporeitatis se habet in homine ad animam, sicut in aliis materia prima se habet ad formam substantialem, — dico quod hoc est impossibile, quia cum (ut probatum est) illa forma corporeitatis det simpliciter esse substantiale, circumscripta anima, illud compositum erit ens actu simpliciter; et anima superveniens, saltem ordine nature, vel dabit esse accidentale, vel si det esse substantiale simpliciter, hoc erit substantialiter et simpliciter plura. Forma autem adveniens materie prime non advenit enti in actu. Et ideo ambo non faciunt nisi unum ens actuale simpliciter. Quod autem approbat argumentum primum ad partem veram factum, est contra primam partem solutionis quam dedit argumento contra partem suam facto ante istam immediate solutam, ut de se patet.

1 sit] *BPVc* vult *V* 8 det esse] *BcPV om. B* 10 ambo] *V om. BP* 12-13 solutionis ... partem] *BP om. V* 13 facto] *BP* factam in questione *V*

[310] Quod autem dicit ad secundum argumentum quod dicit esse solvendum, quod non bene concludit, quia scilicet secundum Avicennam[2] corpus respectu vivi et animal respectu hominis potest accipi ut materia et ut genus, dico quod verum est. Sed ista acceptio qua accipietur vel corpus respectu vivi vel animal respectu hominis ut materia, erit solum secundum rationem intelligendi, non autem secundum rem, quia planum

1. *De generat. animalium* II 3, 736b27-28.
2. *Metaphisica* pars V, cap. 3, p. 247,15-16.

est quod secundum rem animal numquam est materia hominis. Sed ipsum oporteret dicere quod corpus secundum rem sit materia vivi. Et ideo sua solutio non vadit secundum mentem Avicenne.

2 quod] *B* quia *PV*

ad Questionem VIIIam: **UTRUM MORS CHRISTI FUERIT NATURALIS**

[311] Ad octavam questionem eiusdem *Quolibet*, qua querit utrum mors Christi fuerit naturalis, dico quod naturale potest distingui vel contra supernaturale, vel contra violentum. Si ergo distinguatur contra supernaturale, — quod (sicut credo) fuit eius intentio propter **[B214ra]** hoc quod ille finxerit in Christo formam corporeitatis in morte retentam miraculose —, dico quod fuit naturalis, nichil supernaturalitatis habens, sicut nec mors cuiuslibet alterius hominis, excepto forte illo magno clamore cum quo emisit spiritum. Sed iste clamor non pertinebat ad mortem nec talis forma quam iste finxit, remansit in eo. Si autem loquamur de morte naturali prout distinguitur contra violentam, sic simpliciter fuit violenta secundum quod mors violenta dicitur illa que non provenit senio.

2 christi] *PV om. B* 3 ergo distinguatur] *PV om. B* 5 retentam] *B* remanere *PV* 9 loquamur] *PV* loquatur *B*

[312] De hiis autem que iste homo diffuse tractat, qualitercumque se habeant in veritate vel falsitate, non intromitto me de causa brevitatis, quia parum faciunt ad propositum de unitate forme et ad intentionem querentis, excepto illo verbo quod dicit quod ista corruptio per comparationem ad subiectum anime fuit violenta, quod non contingit in aliis hominibus, quia in Christo (ut dicit) remansit compositum ex materia et forma corporeitatis, cui composito erat violentum sine anima remanere. Et istud nichil est, tum quia (sicut patet ex premissis) talis forma nec esse nec remanere potuit nec etiam si fieri potuisset, fieri decuit; tum quia remansionem illius forme causasset agens supernaturale miraculose; in miraculis autem non solet poni violentia, sed supernaturalitas. Argumentum autem ad primam partem factum probat quod mors Christi fuit naturalis prout naturale distinguitur contra supernaturale, non autem prout distinguitur contra violentum.

3 parum] *BPVc* prout *V* 4 comparationem] *P* compositionem *BV* 5 contingit in] *PV* convenit *B* 12 probat] *B* concludit *Vc om. PV*

[313] Quod autem **[V92vb]** ipse dicit ad aliud argumentum, scilicet quod corruptio unius potest esse absque generatione alterius per agens supernaturale, etego dico quod hoc nichil est, sive corruptio tendat ad non esse forme, sive ad forme separationem et non esse compositi, dummodo fiat

illa corruptio ab agente quod non potest expellere aliquam formam nisi per contrariam formam, sicut tactum est in solutione priorum trium argumentorum quarte questionis primi *Quolibet*.

2 absque] *PV* sine *B* 3 etego] *PV om. B* 4 separationem] *BP* compositionem *V* 7 quarte] *PV om. B*

ad Questionem Xam: **UTRUM CORPUS CHRISTI VIVUM ET CORPUS PETRI VIVUM FUERINT EIUSDEM SPECIEI**

[314] Quantum ad primam questionem decimi Quolibet, qua querit utrum corpus Christi vivum et corpus Petri vivum fuerint eiusdem speciei, intendo prosequi dicta sua secundum ordinem quo posita sunt. Primo ergo intendo prosequi distinctiones suas.

2 petri] *BcPV om. B*

De tribus distinctionibus ab eo factis

[315] Dico ergo quod distinctio quam primo ponit, nulla est quia: Genus accipiendo cum differentiis formaliter ipsum dividentibus non potest facere quod illud quod est genus sit species specialissima, quia de ratione generis non est actu accipi cum oppositis differentiis, sed hoc solum est de eius ratione quod sit natum determinari per oppositas differentias ipsum formaliter dividentes. Sed ista aptitudo sibi non tollitur ex hoc quod ab aliquo consideratur solum ut distinctum per diversas significationes **[P16rb]** diversorum individuorum. Ergo quomodocumque accipiatur genus, numquam tollitur ratio generis. Et ita nature communi pluribus speciebus eam per se dividentibus, quocumque accipiatur, numquam contingit quod sit species specialissima, nisi aliquis velit uti nomine ‘speciei specialissime’ aliter quam communis usus habeat. Et si aliquis sic velit equivocare ‘speciem specialissimam’, dicam tali homini quod uxor patris sui est species specialissima.

2 ipsum] *P om. BV* 9 nature communi] *P* nec convenit *BV* 13 speciem specialissimam] *P om. BV*

[316] Secunda et tertia distinctio satis potest concedi, excepto quod quidam dicunt quod eadem quantitas non potest esse maior et minor, nec similiter eadem qualitas intensa et remissa. De quo non intromitto me ad presens.

De quatuor eius suppositionibus

[317] De quatuor autem eius suppositionibus, prima et secunda sunt simpliciter false. Et patet falsitas earum ex predeterminatis. Tertia vero suppositio, scilicet quod forma corporeitatis nec in Petro nec in alio homine reservatur in morte, est vera; nec etiam in Christo fuit reservata, quia talis forma non est in rerum natura. Quarta suppositio, scilicet quod loquendo naturaliter nichil forme substantialis quod fuit in vivo, manet in mortuo, vera est, etiam si addatur quod qualitercumque non potest esse eadem forma substantialis vivi et mortui.

6 manet] *BPVc* quandoque *V* 8 substantialis] *PV om. B*

Ad primam suppositionem

[318] Ad argumentum ergo quo primam suppositionem declarat, quando dicit[1] Hugo quod in Christo sunt due nature, scilicet divina et humana, et tres essentie, scilicet divinitas, anima et caro, dico quod Hugo vel accipit ibi carneitatem pro essentia materie sic quante et sic qualificate, vel accipit ibi trinitatem essentiarum non secundum diversitatem realem — nisi quantum ad divinitatem et animam —, sed secundum intentionem vel rationem eo modo quo iste homo diceret asinum componi ex duabus naturis, anima et corpore.

7 eo modo quo] *PV* scilicet quod *B* / diceret] *BV* differt *P*

[319] Ad secundam auctoritatem de Hylario non oportet solvere, quia ipsa seipsam solvit. Nam Hilarius vocat[2] carnem spoliatam ‘Christum mortuum’; ‘Christus autem mortuus’ stat pro supposito divino; quod quidem suppositum in natura humana sustinuit mortem, et istud suppositum manet idem, Christo vivo et mortuo. Propter quod potest dici spoliatum secundum naturam assumptam ratione materie a forma denudate quam prius habuerat. Item. Dato etiam quod ‘caro’ staret pro natura cadaveris composita ex materia et forma in morte introducta, adhuc talis caro potest dici spoliata, ratione partis scilicet materie que fuit vestita anima. Sicut si diceretur homo spoliatus capucio vel sotularibus ratione alicuius partis et non quia totus homo fuerit indutus capucio vel sotularibus.

1 solvere] *PV* respondere *B* 4 quidem suppositum] *PV om. B* 4 sustinuit] *V* sustulit *BP* 5 manet idem] *PV om. B* 10 alicuius] *BV* alterius *P*

1. *Tractatus de scientia animae Christi*. 2. *De Trinitate*, cap. VI.

[320] Per hoc autem patet in parte ad sequens argumentum, quia privatio quam includit spoliatio, affirmat carnem, **[B214rb]** non carnem cuius pars sit aliqua forma substantialis que fuerit in vivo, sed vel ipsum suppositum — ut expresse videtur illa auctoritas sonare quod secundum naturam adhuc in eo manentem sit indutum anima —vel ipsum cadaver compositum ex materia et forma nova introducta, quod quidem cadaver ratione materie sue potest dici privatum forma que est anima. Immo secundum Aristotilem[1] 'mortuum' est **[V93ra]** privatio 'vivi' in omni vivente. Et tamen secundum istum non manet in aliis **[P16va]** a Christo aliqua forma substantialis in morte. Et ideo privatio ista non affirmat aliquam formam substantialem que fuerit in vivo, sive in Christo sive in alio. Sed compositum quod est cadaver solum quod est compositum ex materia que fuit induta anima et nova forma introducta.

1 sequens] *BPV* aliud *add. B* 5 naturam] *BP* materiam *V* / indutum] inductum *sic saepius BPV* 13 induta] *BP* inducta *V*

[321] Auctoritates autem ille quas adducit iste de Augustino[2] quod Christus secundum carnem fuit in sepulcro et quod caro Christi mortua poterat dici Filius Dei et quod secundum carnem resurrexit, planum est quod ille auctoritates non ponunt eandem formam substantialem manere in carne Christi in vita et in morte, sed tantum habetur per illam secundam auctoritatem quod illud suppositum quod idem existens erat Dei et hominis, secundum carnem fuit in sepulcro et quod poterat dici corpus mortuum sive caro mortua prout 'caro' stat pro supposito, et quod secundum carnem surrexit. Unde iste auctoritates nichil faciunt pro eo.

5 tantum ... auctoritatem] *V* tantum ... istas auctoritates *P om. B* 9 unde ... eo] *PV om. B*

[322] Notandum est etiam quod 'caro mortua' potest dupliciter accipi, scilicet vel pro carne cuius esse corruptum est per mortem, et illo modo cadaver non est caro mortua, quia esse cadaveris non corrumpitur per mortem, immo generatur. Sed caro mortua sic dicta est illud quod fuit vivum, puta homo vel bos vel aliquid tale. Alio modo dicitur caro mortua illud quod per mortem vivi generatur secundum quod generatio unius est corruptio alterius, et econverso; et sic caro mortua est cadaver. Et caro mortua sic dicta nec cum carne vivente vita nature nec cum carne resurgente et vivente vita glorie est eadem in aliis a Christo, nisi secundum materiam. In Christo autem est eadem secundum suppositum et secundum materiam, non autem secundum formam. Sed caro mortua primo modo dicta, que est idem quod caro que fuit viva vita nature, et caro

1. *Metereol*. IV 12, 389b31. 2. *Enarratio in Psalmos*, in Ps. 49.

resurgens sunt eadem caro numero et secundum materiam et secundum formam et in Christo et in quocumque alio homine.

1 notandum] *PV* respondendum *B* 2 esse] *VBcPc om. BP* 4 illud] *P* idem *BP* 13 sunt] *PV* est *B* 14 in ... homine] *PV* in aliis *B*

[323] Ad aliam rationem dicendum quod, licet anima non sit quantum ad hoc forma naturalis quod eius esse attingatur effective ab agente naturali, tamen quantum ad hoc est forma naturalis quod agens naturale per generationem naturalem agit ad eius introductionem in materia dispositive et a forma naturali sic dicta habet homo quod sit corpus et quod sit homo. Homo enim non solum secundum quod corpus sed etiam secundum quod homo est ens naturale. Quod salvari non posset nisi anima rationalis a qua homo est homo, esset aliquo modo forma naturalis.

2 esse] *BV* essentia *P* 3 quantum ... naturalis] *BcPV om. B*

[324] Ad aliud dicendum quod in aliis a Christo, recepto semine viri in matrice et preparata materia fetus a matre, in illa materia introducuntur et corrumpuntur multe forme ante anime introductionem, ita quod corruptio unius est generatio alterius. In generatione autem Christi nulla forma fuit introducta in materiam preparatam a matre ante anime introductionem. Que preparata materia ex parte matris, quidquid actum est ibi, effective totum fuit a Spiritu sancto factum, et miraculose. Unde quidquid fuit illud quod fuit ministratum a matre, sive fuerit sanguis sive semen, nichil egit ibi nec hoc pertinet ad matrem quod ministratum ab ea aliquid agat ibi, sive sit semen sive **[P16vb]** sanguis.

2 preparata] *BP* appropriata *V* 4-5 autem ... ante] *BP om. V* 5 forma] *P om. B* 6 que] *V* quia *BP* / preparata] *BP* appropriata *V* / ex ... matris] *V* a matre *BP* 7 factum] *PV om. B*

[325] Sic ergo aliquo tempore ante infusionem anime Christi fuit in illa materia forma seminis vel sanguis causata a virtute digestiva matris et deducta ad locum generationis, scilicet ad matricem. Et in ultimo instanti illius temporis, quod fuit instans introductionis anime Christi, fuit corrupta et primo non-ens, et in eodem instanti fuit anima introducta et primo ens. Et sic non sequitur quod illa forma fuerit in eodem instanti corrupta in quo fuit generata, quia fuit generata a virtute digestiva matris in aliquo instanti distanti per aliquod tempus ab introductione anime et in instanti introductionis anime corrupta. Et sic non fuit in eodem instanti generata et corrupta.

2 seminis ... matris] *BP om. V* 5-6 et in ... ens] *BP om. V* 5 *alterum* fuit] *P om. B* 7 quia ... generata] *BP om. V*

[326] Tamen mirum est quomodo ille homo habet pro inconvenienti formam aliquam in eodem instanti generari et corrumpi, cum ipse mani-

feste hoc ponat de peccato originali, ita quod secundum mirabilem divisionem instantis indivisibilis in plura signa, in uno signo instantis ponit ipsum contrahi et in alio signo eiusdem instantis corrumpi, licet hoc sit secundum veritatem inconveniens, sicut patebit quando tractabitur ista fantasia de istis signis.

2 eodem] *P om. BV* 4 indivisibilis] *PV* divisibilis *B* 5 contrahi] *PV* generari *B* 7 de ... signis] *PV om. B*

[327] Ad aliud quando dicit quod perfectum et imperfectum non opponuntur intelligendo universaliter falsum est, immo omnis oppositio est inter perfectum et imperfectum, **[V94rb]** quia in omnibus formis oppositis una se habet in comparatione ad aliam ut privatio et imperfectum, et alia ut habitus et perfectum, sicut expresse patet[1] per Philosophum decimo *Metaphisice*. Si autem intelligatur de perfecto et imperfecto quorum **[B214va]** unum est subiectum et materia alterius, sicut se habet materia ad formam substantialem et quantitas ad colorem, sic vera est maior, que dicit quod perfectum et imperfectum non opponuntur. Sed sic nulla forma substantialis se habet ut imperfectum respectu alterius forme substantialis, quia tunc sequeretur quod subiectum forme substantialis esset ens actu simpliciter, ut supra deductum est.

4 comparatione] compositione *BPV* 9 que ... oppomuntur] *PV om. B* 11 subiectum *BcPV om. B*

Ad secundam suppositionem et tertiam

[328] Ad auctoritates illas quibus nititur probare secundam suppositionem et tertiam, dicendum. Et primo ad primam quod quando dicit[2] Augustinus quod primo parenti dictum est «Pulvis es et in pulverem reverteris»: si de morte intelligatur, generalis est sententia: si de resolutione in pulverem, hanc conditionem Christi caro evasit, que corruptionem non sustinuit, Augustinus intellexit Christum non sustinuisse corruptionem que est pulverizatio. Quando enim dixit quod caro Christi evasit pulverizationem quia caro non sustinuit corruptionem, non intellexit aliud per ‘pulverizationem’ quam <quod> dicit carnem eius ei evasisse et per ‘corruptionem’ quam <quod> dicit carnem eius non sustinuisse, sed idem penitus. Nec dicit quod hoc privilegium fuerit carnis Christi, scilicet evasisse talem corruptionem. Per quod patet quod nichil est quod adducit postea de beata Virgine, scilicet quod cum ipsa non

1. *Metaph.* X 2, 1053b30 sqq. 2. In *Genesim ad litt., ad* 3, 19.

sustinuit pulverizationem, quod hanc non sustinere non fuisset privilegium Christi, quia non dicit quod fuerit privilegium eius.

2 et primo] *P om. BV* 4 reverteris] *P* ibis *BV* 9 eius ei] eius *BV* ei *P* 8-9 evasisse ... eius] *BPVc om. V*

[329] Item. Dato quod diceret, diceretur quod non sustinere talem corruptionem est simpliciter privilegium Christi, quia sibi est debitum simpliciter. Et quod mater virgo participavit **[P17ra]** in hoc privilegio non tollit quin sit privilegium Christi, quia hoc non convenit beate Virgini nisi inquantum Christus est aliquid ipsius et inquantum quodammodo est una natura carnis cum eo, ut ipsemet Augustinus deducit, unde manifeste videntur verba Augustini[1] tendere ad hoc in *Sermone de assumptione* quod illam corruptionem quam caro Christi principaliter et ex debito evasit, caro Marie ex consequenti et secundario evasit.

6 natura carnis] *BP om. V* 8 et ex debito] *BP om. V*

[330] Ad secundam auctoritatem dicendum quod Christus mortuus est non sicut debitor mortis, sed propter profectum nostrum. Et quando dicit iste quod profectus noster proveniat in morte perfecte ex separatione anime absque corruptione forme corporeitatis, ad hoc dico quod forma corporeitatis in Christo non fuit corrupta sed per mortem separata, quia non fuit in eo forma corporeitatis substantialis nisi anima. Et ideo, anima separata, oportuit formam corporeitatis separari et nullam remanere. Nec etiam si fuisset talis forma, decuit eam remanere, sicut nec in aliis hominibus, quia etsi in morte completus fuit profectus noster quantum ad redemptionem, non tamen quantum ad instructionem et roborationem fidei, propter quam voluit stare in morte per triduum et noluisset illam formam corrumpi sicut in aliis hominibus, ut tactum est in solutione quarte questionis primi *Quolibet*. Ad illud quod dicit replicando contra solutionem quam poterat dari ad auctoritatem Augustini, patet solutio ex dictis.

2 profectum] *PV* defectum *B* 3 perfecte] *BP om. V* 5 in christo] *PV om. B* 6 nisi anima] *BP om. V*

Ad quartam suppositionem

[331] Quod ipse adducit ad probandum quartam suppositionem, que est quod nichil idem quantum ad formam substantialem potest remanere commune in vivo et mortuo, pro me est et contra eum, quia idem inconveniens est ponere subiectum generationis substantie esse ens simpliciter

1. *Sermo de assumptione beate Mariae virginis*, init.

et in actu (quod est inconveniens secundum eum) et ponere subiectum forme substantialis ens actu sive compositum ex materia et forma ; quod sequitur ad dicta eius in homine.

3 commune] *BP om. V*

Ad primam de questionibus ad quas ipse respondet

[332] Postea descendo ad questiones ad quas ipse respondet. Et primo dico ad primam, quod responsio quam ipse dat, est falsa, scilicet quod eadem quantitas numero sit in generato et corrupto, et similiter eadem qualitas numero. Et hoc probo primo sic communi ratione quantum ad utrumque, quia: Quando aliqua duo sic se habent quod unum eorum in suo esse dependet ab alio: non manente illo a quo aliud dependet, nec illud aliud quod dependet ab illo potest manere absque eo, quia si maneret absque eo, iam ab eo non dependeret. Sed quantitas et qualitas non solum secundum determinatum gradum sed etiam quantum ad id quod essentialiter sunt **[V93va]** dependent in esse a forma substantiali. Ergo, non manente eadem forma substantiali, non potest manere eadem quantitas vel eadem qualitas.

2 responsio] *BP* solutio *V* 4 numero] *BPV* sit in generato et corrupto *add. V* 4 probo primo] probo *BP* probatur primo *V* 6-7 aliud ... illo] *PV om. B* 7 absque eo] *PV om. B* 8 iam] *BV om. P* 9 secundum] *P* quantum ad *BV*

[333] Maiorem suppono, quia satis videtur clara. Minorem probo quia: Omne accidens dependet a substantia ente in actu simpliciter quantum ad suum esse, quia accidentis esse est inesse <substantie> ; substantia autem non est ens actu simpliciter nisi per formam substantialem. Sed quantitas et qualitas quantum ad id quod sunt essentialiter, sunt accidentia. Ergo quantitas et qualitas non solum quantum ad determinatum gradum sed etiam quantum ad id quod sunt essentialiter, dependent a forma substantiali. Et per consequens non possunt manere quantum ad id quod sunt, corrupta vel separata forma substantiali ; substantia autem non est ens actu nisi per formam substantialem. Ergo dependent a forma substantiali quantum ad id quod sunt. Ergo, corrupta forma substantiali vel separata, remanere non possunt quantum ad id quod sunt.

1 quia ... clara] *PV om. B*

[334] Sed forte dicetur ad hoc quod quantitas vel qualitas non dependent quantum ad id quod **[P17rb]** sunt ab hac forma substantiali determinate vel illa, sed a diversis indeterminate. Sed hoc non videtur sufficere, quia sicut quodcumque accidens universaliter (ut probatum est) quantum ad id quod est dependet a substantia in actu, ita etiam et hoc accidens ab hac

substantia in actu. Et sic, non manente hac substantia in actu, non manebit hec eadem quantitas vel hec eadem qualitas. Non manet autem hec eadem substantia simpliciter in actu, ipsa corrupta. Ergo nec hec quantitas eius, corrupta ea, potest manere.

5-9 hac ...manere] *PV* ea nullo hoc accidens ut hec quantitas vel qualitas *B*

[335] De quantitate autem, de qua plus videtur quod **[B214vb]** debeat remanere, patet hoc idem quod nunc ostensum est, sic quia si eadem quantitas numero manet in omni generato et corrupto ita quod quantum ad id quod est, sit incorruptibilis, sequitur quod partes materie que nunc sunt distincte situ, semper erunt situ distincte, quia impossibile est vel duas partes quantitatis vel duas partes materie existentes sub diversis partibus quantitatis esse simul. Si ergo eedem quantitates sive eedem partes quantitatis sint incorruptibiles semper manentes in eisdem partibus materie, sequitur quod partes materie que sunt nunc situ distincte, semper erunt situ distincte et semper ita fuerunt. Sed ex hoc sequitur quod illa pars materie que acquiritur nutrito ex nutrito converso in ipsum, sit distinctum situ ab aliis partibus nutriti, et sic non quelibet pars nutriretur. Et similiter quando generatur mixtum ex aliquibus miscibilibus, diverse partes materie que aduniantur ex diversis miscibilibus ad generationem mixti, manebunt situ distincte in mixto. Que omnia omnino sunt inconvenientia.

4 nunc] *BV* non *P* 5 situ] *BP* sic non *V alterum* situ] *BP* sic *V* 7 sive] *BP* sicut *V* 9 nunc] *BPVc om. V* / situ distincte] *BP* sic indistincte *V* 10 situ] *B om. PV* / ita fuerunt] *BPVc* erunt *V* 15 situ] *BP* sicut *V* / omnia omnino] omnia *BP* omnino *V*

[336] Preterea. Si eadem manet quantitas in generato et corrupto, videtur quod quantitas non insit materie mediante forma substantiali, sed immediate, quia quod inest quantum ad id quod est mediante forma substantiali, non videtur manere illud idem numero, corrupta forma mediante qua inest. Sed si quantitas inest immediate materie, videtur quod sit alia forma substantialis, quia dabit aliquod aliud esse materie. Et primum esse quod debet dari materie, est esse simpliciter, quia quod non est ens simpliciter, non videtur quod posset dare alii esse, vel habere esse diminutum ab aliquo, quia quodlibet esse presupponit esse simpliciter, loquendo de esse actuali. Si autem dat esse simpliciter, erit forma substantialis ; quod est inconveniens. Ideo etc. Et hec ratio facta est contra eum in ista questione, licet non sit ibi deducta.

1 preterea] *BV* propterea *P* 4 illud] *PV om. B* 5 alia] *P om. BV* 6 aliquod aliud] aliquod *BV* aliud *P* 12 licet non] *BPVc om. V* / ibi] *B* ita *PV*

[337] Quod autem dicit quod agens naturale non attingit quantitatem vel qualitatem symbolam quantum ad suam essentiam sed quantum ad

gradum determinatum: si intelligit hoc universaliter, planum est quod falsum dicit, quia quando aqua frigida calefit vel quando ex ipsa generatur ignis, calor ab agente, quantum ad id quod est, generatur et, quantum ad id quod est frigus corrumpitur. Et sic utrumque quantum ad id quod est a naturali agente attingitur. Si autem intelligit hoc esse verum solum de hiis que communicant in aliqua qualitate, <scilicet> quod non attingitur ipsa qualitas ab agente quantum ad id quod est, dico quod etiam illud quod dicit quantum ad hoc est falsum, **[V93vb]** quia non solum aliquid corrumpitur a suo contrario sed etiam corruptione sui subiecti, ut habetur[1] a Philosopho. Nec ipse aliquid de hoc probat. Item. Etiam cum gradus qualitatis **[P17va]** non differat ab essentia eius, quod attingit ad unum, aliquo modo attingit ad reliquum.

11 corruptione sui subiecti] *PV* subiecti contrario [?corruptio] *B* 11-12 ut ... philosopho] *PV* secundum philosophum *B* 13 essentia] *BPVc* extra *V*

[338] Quod autem arguit de quantitate quod manet eadem numero in generato et corrupto, quia generato aceto et corrupto vino, non dicitur dolium evacuari vel de novo repleri, dico quod hoc non est quia remaneat eadem quantitas, sed quia non dicitur proprie aliquod continens de novo repleri vel evacuari per hoc quod habeat qualitercumque de novo novum quantum et cum nova quantitate, nisi hoc fiat cum motu locali. Et iterum etiam in talibus utimur communiter verbis sicut vulgus utitur. Apud quem talis diversitas quia sensum latet, non est nota.

1-2 in ... corrupto] *PV om. B* 3 repleri] *BPV* vel evacuari per hoc quod habeat qualitercumque *add. V* 5 habeat] *BPVc* tollat *V* 6 et iterum] *P* item *BV* 7 apud quem] *P* propter hoc quod *B* propter quod *V* 8 quia] *P* secundum *BV* / non] *PV* nec *B*

Ad secundam questionem

[339] Ad secundam questionem utrum corpus Christi mortuum et corpus Petri mortuum sint idem specie, <dico quod> illud quod ipse dicit, scilicet quod ista sint idem specie specialissima communiter dicta, nichil est, quia nichil est dictu vocare speciem specialissimam communiter dictam genus subalternum, ut patuit supra. Et ideo pro nichilo laboravit ad inveniendum istum modum speciei specialissime, quia quantum ad propositum non minus inconveniens sequitur ponendo ea non convenire nisi in specie specialissma tali quam ponendo ea non convenire nisi in specie subalterna, quia secundum rem non differt quodlibet istorum ponatur, nec valet unum plus quam aliud nisi induceretur novum linguarium. Propter quod dico quod utrumque corpus est idem specie specialissima proprie

1. *De longitudine et brevitate vitae*, cap. 3.

dicta, et quod nulla forma plus remansit in corpore Christi mortuo quam in corpore Petri mortuo.

1 secundam questionem] *PV* solutionem secunde questionis *B* solvit scilicet *add. P* quam solvit *add. V* 2 sint] *PV* sit *B* / specie] *BPV* et nota quod *add. B* 3 ista sint] *V* istud sit *BP* 7 convenire] *BPVc* commune creature *V* 9-10 nec ... aliud] *BcPV om. B* 10 nisi ... linguarium] *PV om. B*

[340] Quod vero dicit quod corpus Christi mortuum non erat sub aliqua terminatione natum, tamen esse sub illa sub qua fuerat in Christo vivo: si intelligat de terminatione quantitatis, manifeste dicit falsum, quia impossibile est ponere aliquod corpus in aliquo tempore vel in aliquo instanti absque aliqua terminatione quantitatis et absque etiam terminatione qualitatis. Si autem loquamur de terminatione qua terminatur materia per formam substantialem, etiam tunc quantum ad hoc corpus Christi aliquam terminationem habebat, scilicet vel formam de novo introductam (sicut rei veritas se habet, ut credo), vel saltem illam formam corporeitatis quam ille fingit in solo Christo remanere, **[B214bisa]** licet non haberet tunc, hoc posito, terminationem quam natum est habere per animam. Non enim sequitur hoc 'Non habet terminationem quam natum est habere per animam; ergo non habet aliquam', immo est fallacia consequentis.

10 remanere] *PV om. B* 12-13 *prius* non... animam] *BV om. P* 13 aliquam] *BPV* terminationem *add. PV*

Ad tertiam questionem

[341] Ad tertiam questionem, qua querit utrum sit idem numero corpus vivum et mortuum, dico quod corpus vivum et mortuum sint idem numero in Christo quantum ad suppositum et quantum ad materiam; in aliis vero a Christo quantum ad materiam tantum. Sed quantum ad formam, nec in Christo nec in alio homine vivum et mortuum est idem numero. Illud autem quod ille dicit quod forma corporeitatis fuit miraculose in Christo retenta in morte, supra est frequenter improbatum.

1 tertiam questionem] *PV* solutionem tertie questionis *B* 2 corpus ... numero] *PV* sic *B* 3 christo] *BPV* est idem numero *add. PV* 5 alio ... mortuum] *PV* aliis *B* 6 in christo] *PV om. B*

Ad quartam questionem

[342] Ad quartam questionem utrum corpus Christi vivum et corpus Petri vivum sint eiusdem speciei, patet quod sic. Et ideo de hoc transeo. Quod vero dicit solvendo ad argumentum quantum ad hoc contra se factum,

scilicet quod corpus Christi **[P17vb]** mortuum et corpus Petri mortuum non sunt idem specie specialissima proprie dicta sed specie specialissima communiter dicta, et hoc quia Christus in morte non fuit dimissus cursui nature, quia in eo fuit reservata forma corporeitatis, non sic autem in Petro, —istud autem totum patet ex superioribus totaliter esse falsum.

1 quartam questionem] *PV* solutionem quarte questionis *B* 3 ad] *B om. PV* / quantum ad hoc] *PV om. B* 4 mortuum ... mortuum] *BP* vivum *V* 5 sunt] *BP* fuerit *V* 6 et hoc] *PV om. B* / dimissus] *BP* divisus *V* 8 istud ... totum] *PV* hoc *B* / totaliter] *PVc om. BV*

De eius refutatione rationum contra suam primam suppositionem adductarum

[343] Illud autem quod dicit ad rationem primo factam contra primam suppositionem suam, qua supponit plures formas esse in homine, quod scilicet loquendo de actu completo nichil est in potentia et in actu respectu actus eiusdem generis, sed loquendo de actu incompleto bene potest esse in potentia illud quod est sic in actu, — istud patet ex dictis in solutione questionis primo solute non valere, quia ibi ostensum est quod esset contra eum quod quelibet forma substantialis det esse completum et quod hoc sequitur **[V95ra]** ex dictis suis. Et per idem patet quod non valet quod dicit ad secundam rationem, quia per idem solvit utramque.

5 illud] *P om. BV* / actu] *BPV* scilicet incompleto *add. P* 6 questionis] *PV om. B* 7 esset] *P* sequitur *BV* 9 quod dicit] *BV om. P*

[344] Quod vero dicit ad tertiam rationem, scilicet quod illud quod apparet esse inconveniens contra facta sacramentalia et contra dicta sancte Scripture, debet iudicari magis inconveniens quam illud quod apparet esse contra naturam rei secundum doctrinam philosophorum, — ad hoc dico quod magis est standum auctoritati sancte Scripture et auctoritati ecclesie circa sacramenta et alia que sunt fidei quam doctrine philosophorum ubi constaret quod simul stare non possent. Sed propter hoc quod videtur alicui ignoranti qui nescit solvere unum argumentum sophisticum quod non possunt simul stare, non oportet propter hoc aliquod eorum negare. Sed via est querenda qua utrumque rationabiliter possit stare, et non statim omnia irrationaliter interimere.

4 esse] *PV om. B* 9 simul ... sed] *BPVc om. V*

[345] Quod autem subdit quod ponendo unam formam in homine apparet maius inconveniens contra naturam rei quam ponendo plures formas, quia scilicet actione patris nichil produceretur in filio et agens naturale corrumperet et non generaret, — dico quod nichil istorum sequitur. Immo

totum quidquid habet filius, habet a patre, quia quidquid est in filio, attingitur a virtute generativa patris vel essentialiter vel dispositive, ut sepe dictum est. Et ex hoc patet quod agens naturale non corrumpit nisi generando, immo totum generat modo quo supra expositum est frequenter in precedentibus.

2 inconveniens] *BPV* quia *add. V* 7 naturale] *BV om. P* 6 *prius* vel ... dispositive] *PV om. B* 8-9 frequenter in precedentibus] *PV om. B*

Contra secundam suppositionem

[346] Quod autem dicit ad primam rationem factam contra secundam suppositionem, qua supponit quod in Christo remansit forma corporeitatis in morte, quod non contingit aliis hominibus, quia scilicet agentia causantia mortem Christi introduxerunt dispositiones contrarias anime et forme corporeitatis in morte manenti, sed quod, hoc non obstante, fuit impeditum virtute divina ne nova forma introduceretur et quod forma preexistens conservaretur, — primo quidem istud satis simile est figmento; secundo etiam est contra eum, qui (ut supra dictum est et infra magis declarabitur) ponit quod etiam virtute divina non potest forma substantialis esse in materia que non sit disposita dispositione conveniente sibi, et multo minus potest esse cum opposita dispositione. Et sic sequitur quod etiam virtute divina illa forma corporeitatis **[P18ra]** non potuit remanere in morte cum oppositis dispositionibus perfecte inductis, quia oportuit quod opposite dispositiones et perfecte opposite introducerentur in materia ad hoc quod anima naturaliter separaretur, quod etiam ipse ponit.

3 in morte] *PV om. B* 4 christi] *PV om. B* / contrarias] *BPVc om. V* 7 preexistens] *B* existens *PV* / satis] *PV om. B* 10 conveniente] *B* communicante *PV* 12 corporeitatis] *PV om. B* 13 in morte ... inductis] *PV om. B*

[347] Quod autem dicit ad secundam rationem, scilicet quod forma illa corporeitatis est dispositio ad animam in perficiendo in esse, non autem in introductione vel separatione, — primo hoc est contra eum quia: Ipse dicit plane in questione primo soluta quod ille due forme in homine prout dant esse substantiale materie, una non habet ordinem ad aliam sed ambe eque immediate inherent et dant esse materie; prout vero consideratur forma corporeitatis ut dispositio, sic precedit animam in materia et, mediante ipsa, anima inest materie. Sed considerare utramque formam prout perficit materiam in esse est considerare eam ut formam et ut dantem esse. Ergo prout consideratur utraque in perficiendo in esse, una non est dispositio ad alteram. Cuius oppositum hic ponit.

1 scilicet] *PV om. B* 2 corporeitatis] *PV om. B* 4 due] *BP om. V* / homine] *BPV* et *add. B*

[348] Secundo quia valde inconveniens videtur quod forme per se habeant ordinem in comparatione ad materiam et non in comparatione ad dispositionem materie, quia qua ratione (ut videtur) respiciunt materiam quodam ordine, eadem ratione videtur quod debeant respicere materiam dispositam et ut dispositam ordine quodam. Et sic non eque immediate disponetur materia ad unam sicut ad aliam, **[B214bisrb]** saltem secundum ordinem nature. Tertio quia valde improbabile est quod materia per easdem dispositiones sit propria formis tam diversis et tam diversarum operationum.

3-4 videtur ... respicere] *PV* et *B* 5 ut] *BV* non *P* / ordine quodam] *BP om. V* 6 disponetur materia] *BP* dispositio sequitur materiam *V* / unam ... aliam] *PV* ad utramque *B*

[349] Quod dicit ad tertium quod sua positio non est solitaria quia quantum ad id quod videtur in ea solitarium, scilicet quantum ad modum quo ponit illam formam corporeitatis in Christo in morte reservari, conveniunt cum eo Hylarius et Augustinus, et quod quoad omnia alia coincidit cum altera duarum positionum sollempnium, — dico quod quantum ad omnia ista falsum **[V94rb]** dicit, quia illi qui ponunt plures formas in homine, ponunt etiam plures in bruto; quod non ponit ipse. Ponunt etiam quod non per idem disponitur materia ad unam formam et ad aliam et quod propter hoc in quacumque una separata alia naturaliter remanet; quod non ponit ipse. Non solum differunt illi ab eo in hoc quod ambas formas illas non ponunt simul naturaliter introduci vel corrumpi, sed etiam in aliis multis. Nec etiam in hoc quod dicit proprium sibi concordant cum eo Hylarius et Augustinus, nisi male intelligendo eos, sicut patet in solvendo ad eorum auctoritates.

2 in ea] *BcP om. BV* 3 reservari] *PV* remanere *B* 5 positionum] *PV* opinionum *B* 5-6 quantum ... ista] *PV om. B* 8 formam] *BP om. V* 10 in hoc] *P om. BV* 11 simul] *BP* similiter *V* 14 ad] *P om. BV*

Contra tertiam suppositionem et quartam

[350] Quod dicit ad rationem factam contra tertiam et quartam suppositionem, ad quas sequitur quod in corruptione cuiuslibet hominis fiat corruptio sive resolutio usque ad primam materiam, scilicet quod si ille articulus qui ponit non esse idem corpus vivum et mortuum est condemp–natus, prout sequitur ex resolutione usque ad materiam primam in morte, sit condempnatus iniuste et quod non credit ipsum secundum hoc condempnatum, sed prout sequitur ex positione de unitate forme, — in hoc videtur michi iste homo nimis officiosus, quia constat quod in isto articulo non agitur de corpore Christi specialiter, de quo ipse dicit quod idem est **[P18rb]** vivum et mortuum etiam secundum formam substan-

tialem (quam fingit specialiter in eo remansisse), sed agitur de unitate corporis vivi et mortui cuiuslibet hominis. Secundum autem positionem suam non plus est de unitate in esse substantiali inter esse vivum et mortuum in aliis hominibus a Christo, quam secundum positionem de unitate forme. Ille autem articulus condempnatus est directe ex hoc quod negat unitatem vivi et mortui ut patet de se in quocumque homine.

8 officiosus] *BV* efficiens *P* 12 corporis] *V om. BP* 13 inter esse] *BP om. V* 15 est] *Pc om. BPV*

[351] Unde eque condempnatur in isto articulo sua positio sicut alia, nisi forte ipse velit dicere quod illi condempnantes non intendebant hoc in se esse erroneum, scilicet ponere non esse idem numero corpus vivum et mortuum, sed quod condempnatus est solum propter antecedens ad quod sequebatur. Sed hoc esset nimis fatuum dicere, scilicet condempnare consequens propter falsitatem antecedentis ad quod sequitur. Alioquin debuissent condempnare Christum esse corpus, quia hoc bene sequitur ad antecedens falsum. Sequitur enim 'Christus est planta; ergo Christus est corpus', et constat quod antecedens est falsum. Unde si illi condempnantes intendebant condempnare illam diversitatem vivi et mortui non simpliciter sed prout sequitur ex unitate forme, non debuissent ponere simpliciter esse hoc erroneum, sed debuissent dicere 'Hoc est erroneum prout sequitur ex tali positione'; non enim sequitur quod si antecedens sit falsum, quod consequens sit falsum simpliciter, quia ex falsis bene sequitur verum (ut satis diffuse tractat[1] Aristotiles in secundo *Priorum*), si tantum iste homo recolit de hoc.

7 condempnare] *P* condempnasse *BV* 7-8 quia ... falsum] *PV om. B* 8 planta] *PV* asinus *B* 9-11 illi ... forme] *PV* propter positionem de unitate forme condempnassent illum articulum *B* 11-12 ponere ... debuissent] *PV om. B* 12 dicere] *BPV* simpliciter *add. BV* 16 si ... hoc] *PV om. B*

[352] Nam cum iste homo dicit postea, scilicet quod videtur quod iste condempnans[2] illos articulos non intendebat eos condempnare nisi prout sequuntur ex positione de unitate forme, quia dicit quod unus articulus est quod in homine est tantum una forma, scilicet anima rationalis et nulla alia forma substantialis — ex qua positione videntur sequi omnes hereses predicte —, in hoc nescit quid dicit, quia ex plano verborum apparet quod non fuit intentio sua quod illi articuli quos condempnavit non essent erronei simpliciter, sed prout sequuntur ex unitate forme — immo verba plane sonant econverso, scilicet quod illi articuli erant simpliciter erronei —, ita quod positio de unitate forme non est condempnata nisi quia

1. *Anal. Priora* II 2, 53b5--4,57b35. 2. sc. Robertus Kilwardby.

illi articuli sequuntur ex ea, vel videntur sequi. Qui quidem articuli iudicantur ab illo condempnatore simpliciter erronei. Male enim retinuit iste homo doctrinam Aristotilis *libro Priorum*, quia, ut ipse docet[1] ibi, consequente existente falso, necesse est antecedens esse falsum, et non econverso.

1 cum ... homo] *PV* quod *B* 9 sonant] *BP* salvantur esse *V*

[353] Quod autem addit quod eque falsi testes Christi sunt illi qui ponunt animam rationalem tantum esse in Christo et dare esse corporeum sicut illi qui posuerunt divinitatem supplere vicem anime rationalis **[V95va]** in Christo, — ad hoc dico quod ipse falsum dicit **[P18va]** et valde periculose ait. Et falsum est quia constat quod ponentes unam formam in Christo non ponunt simpliciter in aliis nisi unicam, unde ipsi ponunt in Christo quidquid est de integritate humane nature in aliis hominibus ; nec ponunt animam in Christo supplere vicem alicuius forme que sit in aliis hominibus et non in Christo. Sed ponunt eam et in Christo et in aliis hominibus dare esse substantiale quod ad humanam naturam pertinet. Sed ponentes divinitatem supplere vicem anime in Christo ponebant animam esse de integritate nature humane in aliis hominibus, et ponebant Christum non habere integre naturam humanam, sed alteram partem eius et illam cum divinitate exercere opera hominis. Isti autem duo modi ponendi sunt valde alii abinvicem, quia unus est manifeste hereticus secundum omnem catholicum qui vere est catholicus. Unde mirum est quomodo ille homo permittatur ita loqui.

3 posuerunt] *BV* ponunt *P* 5 ponentes] *PV* componentes *B* 6 unicam] *V* unam *BP* 7 hominibus] *BPV* et non in christo *add. B* 8 *secundum* et] *PV om. B* 10 hominibus] *BV om. P* 11 anime] *PV* forme *B* 12 animam] *BPV* humanam *add. PV* 14-15 isti ... catholicum] *PV* et ideo ille modus loquendi est hereticus *B* 16 qui ... catholicus] *V* alius vero est valde catholicus *BP*

[354] Quod dicit [**B214bisva]** ad secundum quod quia aliqua forma semper est in materia, accidentia symbola semper fundantur super aliquam formam substantialem secundum rem et quod ideo manent eadem, — patet esse nichil per predicta, quia sicut quantitas dependet a substantia, ita hec quantitas ab hac substantia. Et quod dicit quod in fieri medio inter duas formas secundum rationem intelligendi fundantur super materiam quantum ad id quod sunt, dico quod unitas realis accidentium de qua nunc loquimur, dependet realiter ex aliquo. Quod quidem aliquid est ipsa forma substantialis. Vel ordo quem ipse ponit potest fantasiari, ut ostensum est, secundum rationem primi intelligentem diversimode unum alteri, nichil facit ad hoc quod accidens idem numero sit secundum rem in duabus substantiis. Hic autem multa possent dici, sed causa brevitatis

1. *Anal. Priora* II 18, 66a19.

transeo. Et de hoc quod dicit ad tertium non intromitto me, quia illud argumentum nichil valuit.

8 loquimur] *P* loquitur *sic saepius BV* / aliquid] *PV om. B* 9 ipsa] *PV om. B* / potest] *P om. BV* 9-10 ut ... est] *PV om. B* 12-13 hic ... transeo] *PVc om. BV*

Quomodo peccatum originale contrahitur

[355] Quod dicit ad quartum, scilicet quod peccatum originale non est carentia iustitie originalis, dico quod sola carentia iustitie originalis non complet totaliter rationem peccati originalis, sed talis carentia voluntaria et cum debito habendi, hoc totum constituit rationem peccati originalis. Ista autem carentia et in Adam et in omnibus ab eo descendentibus est voluntaria voluntate ipsius Ade, licet aliter in Adam et in aliis. Debitum autem habendi inest Ade et omnibus aliis per naturalem propagationem ab eo descendentibus. Istud debitum accepit pro se et pro omnibus ab eo descendentibus per propagationem naturalem. **[P18vb]** Et ideo quilibet via nature descendens ab Adam ex hoc ipso quod habet habitudinem ad ipsum ut ad principium mediatum vel immediatum propagationis sue, incurrit debitum habendi. Et sic quantum ad hoc proles contrahit peccatum originale a parente, quia efficitur debitor iustitie originalis qua caret.

2 iustitie originalis] *PV* illa *B* 3 originalis] *PV om. B* 4 constituit] *PV* complet *B* 8 debitum] *Pc* donum *BP* totum *V* 13 a parente] B a patre *V* apparenti(*!*) *sic saepius P* / iustitie originalis] *PV* habendi iustitiam originalem *B*

[356] Quantum vero ad causam efficientem carentie quodammodo contrahitur et quodammodo non. Nam causa huius carentie fuit duplex, scilicet meritoria et ista fuit actio culpabilis Ade sive Adam per peccatum suum ; et quantum ad hoc etiam traducitur in prolem a parente, quia sicut ille fuit debitor illius iustitie pro se, et pro omnibus aliis a se descensuris. Aliter etiam meruit iniustitiam sibi auferri et aliis non infundi. Causa vero auferens ab Adam et aliis non infundens est Deus. Et quantum ad illam causam homo non contrahit peccatum originale.

6 aliter] *B* ita *PV*

[357] Et per hoc patet ad rationem suam, scilicet quod illa carentia etsi bene, carentia absente, non contrahatur a parente, bene tamen est cum debito habendi oppositum habitum et bene provenit et demerito hominis contrahitur a parente. Et per hoc potest ipse videre, si vult aperire oculos suos, quomodo non ponendo plures formas in homine possit salvari huiusmodi contractio, quia cum semen hominis ad ipsius anime unionem agat dispositive, et simul (ut sepe dictum est) agat ad dispositiones manentes cum anima, dum ipsa anima infunditur propter habitudinem ad

tale agens, patet quomodo peccatum originale modo supra exposito a parente in prolem traducitur. Quod autem ipse ponit dispositionem sive qualitatem aliquam materialem esse peccatum originale, quia de se patet satis frivolum, **[V95vb]** causa brevitatis pretermitto.

2 bene] *BV* unde *P* 3-4 bene ... parente] *BPVc om. V* 3 bene] *coni.* unum *BV* unde *P* 3 provenit] *PV* provenit provenit (*!*) *B* 5 quomodo] *P* quod *BV* 5-6 possit ... contractio] *B om. PV*

ad Questionem XIam: **UTRUM ECCLESIA TENEAT QUOD DICENDO 'HOC EST CORPUS MEUM' FIAT CONVERSIO IN ANIMAM RATIONALEM**

Quod in hoc solum stat Ecclesia quod panis vere convertitur in corpus Christi

[358] Ad questionem octavam noni *Quolibet* qua querit utrum Ecclesia teneat quod dicendo 'Hoc est corpus meum' fiat conversio in animam rationalem, ut dat esse corporeum, non autem in materiam prout habet partem extra partem, aut in compositum ex materia et forma corporeitatis alia ab anima rationali, — dico quod nichil horum determinate est determinatum per Ecclesiam, sed in hoc stat Ecclesia quod panis convertitur in illud quod vere est corpus Christi. Sed utrum vere corpus Christi debeat dici sola materia prout habet partem extra partem vel compositum ex materia et sola anima rationali prout dat esse corporeum, aut oporteat dicere corpus Christi verum aliquod compositum ex materia et forma corporeitatis alia ab anima rationali, nichil per Ecclesiam est determinatum.

1 noni] *V* undecimi *BP* 3 prout habet] *BV* prohibet *P* 6 per] *P* ab ecclesia vel per *BV* 10 verum aliquod] *P* primum aliquod *V om. B* 11 nichil] *BcP* vel *BV*

[359] Tamen ad presens teneo quod corpus Christi verum in quod convertitur substantia panis est compositum ex materia et anima rationali prout dat esse corporeum. Et hoc ostendi supra in questione primo soluta sequi ad dictum istius hominis, quia secundum eum conversio fit in illud quod simpliciter et in actu est substantia. Compositum autem illud quod ipse ponit in homine preter animam, non est secundum eum simpliciter et in actu substantia absque anima.

5-7 compositum ... anima] *BPVc om. V* 5 autem] *BPVc* est *add. BVc*/ est] *BcPVc om. B*

[360] Quod ergo primo dicit contra hoc quod hoc non invenitur dictum ab aliquo auctore autentico, dico quod nec hoc nec eius oppositum invenitur in antiquis doctoribus — quia circa hoc parum aut nichil erat contra-

versie temporibus eorum — aut aliquid ortum hoc tangens. Quod dicit quod nec hoc est secundum doctrinam **[P19ra]** Aristotilis quod anima det esse corporeum, quia scilicet non posuit eam esse formam, etego dico quod falsum dicit.

3 antiquis] *BV* autenticis *P* 6 det] *BPcV* debet *sic saepius P*

Quod aliquid potest dici incorporeum multipliciter

[361] Ad secundum dicendum quod aliquid potest dici incorporeum multipliciter, scilicet vel quia non est corpus, et sic omnis forma est incorporea; vel quia non habet corpus partem sui, et sic adhuc omnis forma est incorporea; vel quia non dependet in suo esse a corpore, et sic inter omnes formas corporalium sola anima est incorporea. Et nullo istorum modorum **[B214bisvb]** opponitur secundum rem incorporeum corporeo, nisi sicut pars opponitur toti, quia talium incorporeorum potest esse forma corporis, vel quia est forma que non det esse corpori nec ipsum possit informare. Et sic negare animam esse corpoream est negare eam esse formam, quod manifeste est erroneum; et sic incorporeum opponitur realiter corporeo nec possunt esse in eodem. Vel potest dici aliqua forma incorporea quia etsi det esse corpori, non tamen dat esse substantialis corporeitatis; et sic adhuc dico quod anima non est incorporea.

1 multipliciter] *P* tripliciter *BV* 4 non] *BPVc om. V* 5 corporalium] *BPcV* corpus unum *P* 7 quia] *BPV* quelibet *add. Vc* 9 corpoream] *BPV* incorpoream *Vc*

[362] Vel potest dici aliquid incorporeum quia non est quantum per se vel per accidens; et sic anima est incorporea. Sed non sequitur de tali incorporeo quod opponatur corporeo secundum rem vel quod non det esse corporeitatis. Et mirum est quod modo iste homo ita hic dicit, cum supra posuerit quod anima cum illa forma et esse corporeum et omnia alia esse det.

2 est incorporea] *BP* non est corporea *V* 6 esse] *BPVc om. V*

De corpore humano fiendo per creationem et plasmationem

[363] Ad tertium dicendum quod corpus humanum et partim est per creationem — inquantum anima quam includit partem sui est per creationem quantum ad suam essentiam — et partim per plasmationem inquantum corpus non fit nisi ex unione anime cum materia, ad quam unionem agens naturale operatur disponendo materiam et organizando (ut sepe dictum est). Et quia corpus non est pars sed compositum ex utroque, scilicet anima et materia, ad quam compositionem agit agens naturale directe,

ideo magis dicendus est homo esse per plasmationem quam per creationem. Et sic potest exponi dictum Damasceni.

5 naturale] *BV* universale *P* 8 dicendus est homo] *P* dicendum est hoc *BV*

De eius quarto argumento et quinto sextoque

[364] Ad quartum dicendum quod nulla forma substantialis est forma mixti, si vocetur forma mixti qualitas media resultans ex qualitatibus miscibilium. Sed si vocetur forma mixti forma substantialis requirens ut dispositionem sibi convenientem talem qualitatem mediam resultantem ex qualitatibus miscibilium, isto modo etiam ipsa anima est forma mixti sive mixtionis. Et hoc sufficit ad hoc quod sit vere forma mixti.

[365] Ad quintum potest dici quod vel loquitur de anima separata comparando eam ad corpus, vel loquitur de eis secundum quod sunt partes secundum rationem constituentes corpus animatum in quolibet animato, vel propter hoc dicit ea esse diversa quia impossibile est partem et totum esse idem.

4 hoc] *P* quod *Bc om. BV*

[366] Ad sextum **[V96ra]** dicendum quod quando dicitur homo compositus ex anima et corpore, ibi stat ‘corpus’ pro composito ex materia et anima prout dat esse corporeum, sicut etiam quando dicitur compositus ex anima et quatuor elementis, li ‘quatuor elementis’ stat ibi pro composito ex materia et anima prout virtute continet formam **[P19rb]** elementarem faciens quidquid illa facit et adhuc amplius.

1 quando] *BV* ipsi *P* 3 anima] *BP* forma *V* 4 anima] *BP* materia *V* / stat] V stant *BP* 5 anima] *BP* forma *V* / formam] *BPVc om. V* 6 adhuc] *BPcV* ad hoc *sic saepius P*

De auctoritatibus ab eo adductis

[367] Ad septimum dicendum quod illa similitudo Athanasii[1] non tenet nisi de unitate suppositi. Alioquin sequeretur quod natura divina et humana in Christo essent unum vel unirentur per hoc quod una informaret naturam aliam, scilicet per hoc quod una esset forma alterius, sicut anima est forma corporis.

4 naturam] *P om. BV*

1. *Symbolum Athanasianum*, art. 28.

[368] Ad octavum. Si volumus deferre[1] illi libello *De differentia spiritus et anime* quod cum anima secundum se et prout potest esse sine corpore considerata, et ipsum corpus prout invenitur sine anima sint causa diversarum naturarum, miraculo fuit plenum quod ita fieret et quod unum esset de constitutione alterius, non autem intellexit quod in homine iam constituto esset anima alia a corpore, nisi sicut pars est alia a toto, et hoc loquendo secundum rem.

1 deferre] *P* differre *B* deficere *V* 3 causa] *BP om. V* 4 et] *P om. BV*

[369] Ad illud quod dicitur in eodem, scilicet quod, formato corpore, anima creatur, potest dici quod ibi accipit formationem corporis pro organizatione. Vel potest dici quod corpus ante infusionem anime est formatum, forma substantiali inducta a virtute seminis que, adveniente anima, corrumpitur per oppositas dispositiones inductas simul cum anima ab agente naturali.

2 creatur] *BP* creata *Vc om. V* 4 que] *BP* qua *V*

[370] Ad illud Ricardi de sancto Victore[2] dicendum quod homo dicitur esse ex procreatione, quia forma eius est a solo Deo effective eam creante, sed dicitur esse ex propagatione inquantum ad eiusdem anime unionem cum materia agit agens naturale dispositive. Non autem dicitur hoc propter plures formas que sint in homine.

1 de] *BPV* hugone de *add. PV* / dicendum] *BP* respondendum *V* 3 inquantum] *B* quantum *P* moventium *V* 4 dispositive] *BP* disponendo *V*

[371] Ad omnia illa quibus dicitur Christus habuisse carnem de beata Virgine, dico quod habuit carnem ab ea sicut a preparante materiam et non aliter, nec plus pertinet ad aliquam matricem.

1 habuisse] *BPcV* fuisse *P* 2 preparante] *PcV* parante *B* parente *P*

[372] Ad auctoritatem Ambrosii[3] dicendum quod est gemine substantie non propter diversas formas substantiales, sed propter hoc quod anima prout est anima differt aliquo modo a seipsa prout dat esse corporeum, sicut si diceremus in Deo esse geminam potentiam, scilicet voluntatem et intellectum. Et adhuc multo plus differt anima ut anima a seipsa ut dat esse corporeum.

5 *prius* ut] *PV* et *B*

1. Anonymus, *De differentia spiritus et animae*, cap. 40f.
2. *De Trinitate* IV, cap. 16.
3. *De duabus naturis in Christo*.

De compositione bruti ex anima et corpore

[373] Quod autem dicit quod ad omnia predicta posset dici quod sicut brutum potest dici compositum ex anima et corpore, ita et homo, non quod corpus sit seorsum aliquid aliud ab anima, sed quia anima secundum quod anima est citra rationem corporis, —concedo quod satis probabiliter hoc potest dici. Immo nullus nisi iste posuit umquam aliam compositionem in homine ex corpore et anima quam in bruto, nisi quod in homine est nobilior **[B215ra]** anima, et creata.

3 quod] *BP* quia *V* 4 citra] *B* extra *PV* / satis] *PV om. B* 5 dici] *PV* concedi *B* / posuit] *Vc* ponit *BP* prout *V* / umquam] *BPV* numquam *Pc*

De auctoritate Augustini in De immortalitate anime

[374] Sed ex superabundanti respondet ad singula. Ad illud quod dicit quod Augustinus retractavit hoc quod dixerit, animam scilicet dare speciem corpori, dico quod Augustinus retractavit[1] animam dare speciem corpori effective, non autem formaliter. Sic autem, scilicet formaliter, dicimus animam dare esse corporeum homini, non autem effective. Et quod ipse dicit quod Augustinus intelligebat in *De immortalitate anime*[2] quod daret speciem corpori formaliter, dico quod mirum est quomodo ipse audet hoc dicere, quia plane intelligit ibi Augustinus quod anima generaliter corpori, anima autem rationalis specialiter omni corpori et anime sensibili et animatis per eam dat speciem. Unde et per idem medium probat quod anima rationalis nec in corpus nec in animam **[P19va]** irrationalem potest converti, quia scilicet dat utrique speciem. Insania autem esset dicere quod anima rationalis daret formaliter speciem anime irrationali vel animali bruto.

2-3 hoc ... dare] *P* hoc scilicet quod dicat animam si daret *B om. V* 3-4 dico ... corpori] *P* verum est dare *B om. V* 4 scilicet formaliter] *BcPV om. B* 5 animam] *BP* anime *V* 9 rationalis] *BP om. V* 10 dat] *BP* det *V*

[375] Ulterius vero universaliter concludit quod infirmiora habent speciem a potentioribus et inferiora a superioribus. Constat autem quod compositum non est infirmius vel inferius forma sua, sed effectus cause efficientis bene est infirmius et inferius ea. Et quod dicit primo contra hoc quod Augustinus dicit ibi quod seipsa dat corpori speciem, dico quod ille ablativus ‘seipsa’ construitur in habitudine cause efficientis, sicut si dicerem Deum seipso facere omnia. Et per idem patet ad aliud quo dicit,

1. *Retractationes* I, IV, 4. 2. *De immort. animae* XV, 24.

scilicet quod illud quo corpus est corpus, est anima, quia ille ablativus construitur in habitudine cause efficientis, sicut prius.

3-4 sed ... ea] *BP om. V* 6 ille ablativus] *BP* illa *V* 7 et per] et *B* per *PV* 8-9 quia ... efficientis] *PV* sicut prius *B*

[376] Ad aliud quod adducit ad hoc, scilicet quod inter Deum et corpus non est medium nisi anima, quod, ut iste homo dicit, esset falsum si anima effective daret speciem corpori quia inter animam et corpus **[V96rb]** caderet medium, scilicet forma causata ab anima, — dico quod iste homo nescit quid dicit, quia corpus includit materiam et formam, et ideo impossibile est quod ubi corpus ponitur alterum extremum, quod forma corporis sit medium, nisi diceretur quod corpus non secundum se totum sed secundum suam materiam tantum esset alterum extremum. Item. Dato quod forma corporeitatis poneretur medium inter corpus et animam ipsum causantem — quod absurdum est, nisi accipiatur 'medium' secundum rationem intelligendi, — adhuc non habet quod intendit, quia diceretur sibi quod quando dicit Augustinus quod inter Deum et corpus non cadit medium nisi anima, quod ibi loquitur de medio effectivo, quod scilicet sit causa effectiva medians, non autem de medio formali. Sicut in iustificatione impii inter Deum et animam non est medium effectivum sed formale, scilicet gratia.

4 ab anima] *BP om. V* 6 corpus] *BP* anima *V* 14 medians] *B* media *PV* 16 sed] *BPV* medium *add. V*

[377] Quod autem ante illas obiectiones interponit, scilicet quod omnino potest dici quod Augustinus hoc de anima rationali retractaverit non quia crederet esse falsum, sed quia non erat certus quod esset verum, sicut exponit <dicta a> se in illo libro *De immortalitate* in retractatione quam fecit de Anima mundi, — similiter hoc videtur michi quod non bene intelligit quid dicit, quia si ita est quod Augustinus non asserit hoc esse falsum, scilicet Animam mundi fare speciem corpori formaliter, aut intelligit per 'Animam mundi' aliquam animam omnia corpora mundi vivificantem; et tale quid ponere multo manifestius est falsum quam ponere animam rationalem dare esse corporeum corpori formaliter. Si autem per 'Animam mundi' intelligeret animam corporis celestis, numquam fuit aliquis adeo rudis quod in celo posuerit animam et non diceret eam esse intellectivam. Si ergo Augustinus intendit quod animam dare formaliter esse corporeum corpori celesti, non asserit esse falsum, sed dicit se non esse certum quod sit verum. Habemus plane idem de anima rationali hominis, quia qua ratione anima intellectiva celi potest dare esse corporeum formaliter celo, eadem ratione anima rationalis hominis potest dare esse corporeum homini formaliter.

1 omnino *V* non *BcP om. B* 2 hoc] *BP* licet *V* 4 <dicta a>] *coni. coll. verbis Henrici* / se] *V om. BP* / illo] *BP om. V* / libro] se *add. P exp. Pc* reverensice (*?*) vel *add. Pm* / immortalitate] *coni.* unitate *BPV* / in] de *BPV* 12 aliquis] *BcPcV om. BP*

[378] Quod autem dicit ultra quod licet Augustinus in illa retractatione dicat[1] 'vel particulariter ut unumquodque animal infra mundum', non intendit ex hoc quin anima sensitiva bruti det **[P19vb]** esse corporeum ipsi bruto formaliter, quia (ut dicit) nec ibi nec in *De immortalitate anime* intendebat Augustinus loqui nisi de anima rationali, — dico quod manifeste falsum dicit, quia Augustinus plane intendit ibi quod anima simpliciter accepta quia est nobilior corpore, dat effective speciem corpori; anima vero rationalis quia est nobilior corpore et anima irrationali, dat utrique effective speciem. Et ex hoc ulterius universaliter concludit quod infirmiora in entibus accipiunt speciem a potentioribus. Et ex hoc ultimo concludit quod anima rationalis nec in corpus nec in animam irrationalem potest converti.

1 licet] *V* hoc *BP* 2 ut] *BPcV* nec *P*

[379] Quod dicit ulterius quod tam Augustinus quam Damascenus dicunt quod Christus accepit animam et corpus, etego dico quod ipse accepit animam vegetativam, sensitivam et rationalem. Et nichil plus dico ad tam pulcherrimum argumentum. Ad illud quod dicit de Damasceno quod illud corpus quod Christus accepit numquam erat corrumpendum, dico quod hoc intellexit Damascenus de corruptione que est pulverizatio, non autem de resolutione usque ad materiam primam que fit in morte cuiuslibet hominis. Quomodo autem illa positio salvat ydemptitatem corporis Christi vivi et mortui frequenter supra dictum est.

2 etego] *PV om. B* 8-9 corporis Christi] *PV om. B* 8 et mortui] *BP om. V*

De ponentibus unam solam formam substantialem in homine

[380] Quod autem dicit quod ponentes unam formam necesse habent ponere corpus Christi mortuum tendere ad putrefactionem, vel ponere formam sine propria operatione, dico quod istud provenit ex illa pulchra fantasia qua ymaginatur quod forma substantialis cadaveris in homine mortuo movet ad putrefactionem, quod omnino frivolum est. Et de hoc dictum est in questione secundo soluta.

4 qua] *P* que *BV* 5 de hoc] *BP* secundum *V*

1. *Retractationes* I, IV, 4.

[381] De comparationibus autem suis quibus pretulit aliam opinionem isti in suo primo *Quolibet*, parum curo, quia parum reputo dictum suum, nisi habeat aliquod aliud fulcimentum. Quod dicit ultra ad salvandum diffinitionem datam de anima in secundo[1] *De anima* convenire univoce omnibus animabus sive animatis, nichil valet, ut patet in solutione principalis questionis primo solute.

3 aliquod aliud] aliquod *P* aliud *BV* 4 de anima] *BP om. V* 5 principalis] *BV* principali *P*

[382] De corrigendo autem retractationem Augustini non oportuit quod me intromitterem, **[B215rb]** quia satis clare retractavit, **[V96ra]** non sicut ille falso supponit, sed sicut supra vere expositum est.

2 me intromitterem] *coni.* se intromitteret *BPV*

De auctoritate Avicenne

[383] Quod dicit de Avicenna quod primo fit corpus ut sit aptum instrumentum pro anima, verum est. Sed per formam aliquam que, adveniente anima, corrumpitur per virtutem seminis inducentis simul dum anima infunditur, contrarias <dat> dispositiones illi forme. Quod autem dicit quod Avicenna ponit quod corpus uno modo est materia hominis et alio modo est genus, dico quod intentio Avicenne est quod corpus eodem modo est materia et genus hominis, sicut bruti. Unde tota expositio qua exponit Avicennam, est falsa.

1 fit] *P* fuit *B* sit *V* 1-2 instrumentum pro anima] *BPVc* informari per animam *V* 3 dum] *BPcV* de *P* 4 illi] *BP* universali *V*

De Henrici solutionibus ad duas rationes contra seipsum factas

[384] Duas autem solutiones quas dat duabus rationibus contra se factis ostensum est in principali solutione questionis primo solute esse nullas. Quod autem ad solutionem secundi argumenti inducit quod semina habent virtutem generandi similia hiis a quibus deciduntur, concedi potest sub ista subiunctiva, scilicet quod habent virtutem generandi similia vel formam in qua generans assimilatur generato essentialiter attingendo vel ad eam **[P20ra]** disponendo.

1 duas] *PV* omnes *B* 4 concedi] *PV* dici *B* 5 ista subiunctiva] *B* ista distinctiva *P* isto modo *V* / virtutem] *PV om. B* 6 generans] *BP* genus *V* / generato] *BP* genito *sic saepius V*

1. *De anima* II 1, 412a27-28.

De officio seminis humani

[385] Quod autem dicit ultra quod quando tota forma eius quod debet generari, non est in potentia materie, quod nichilominus semen agit ac si posset totum producere, dico quod in hoc casu si semen agit ac si posset totum producere, cum tamen totum non possit totum producere quia tota forma ponitur non esse in potentia materie, fatue agit quia intromittit se de officio quod non pertinet ad ipsum.

4 non] *BV om. P* 5 ponitur non] *BP* non ponitur *V*

[386] Ad verecundiam autem istius hominis dico quod ita irrationabiliter loquitur quod ponat inclinationem naturalem alicuius agentis naturalis tendere ad illud quod sibi est impossibile. Unde sciendum est quod semen hominis transmutando materiam ad hoc quod fiat homo, non agit aliquid nec tendit ad aliquid agendum quod non possit agere, quia tendit ad coniunctionem anime cum corpore disponendo ad quod attingere potest, non autem tendit ad hoc quod ipsam essentiam anime effective attingat et producat, quia hoc sibi est impossibile.

1 irrationabiliter] *BPVc* rationabiliter *V* 2 alicuius] *PV om. B* 4 transmutando] *PV* transsumendo *B*

De eius finali opinione circa conversionem panis

[387] Et sic finaliter patet quod nichil valet quidquid dicit iste homo ad probandum intentum suum ex parte illius in quod fit conversio. Quod autem dicit postea ex parte conversionis contra illos qui ponunt conversionem fieri in materiam vel prout habet partem extra partem vel prout habet esse corporeum, quia converteretur magis ens in minus ens, — nichil ad positionem nostram. Unde non curo, quia etiam nec alicuius valoris est in se, quia tunc Deus non posset convertere substantiam corpoream habentem perfectiorem entitatem in aliam habentem entitatem minus perfectam. Item. Contra eum est quod dicit quod materia cum forma illa, exclusa anima, nullum esse actuale cuiuscumque generis vel speciei habet, panis autem habet esse actuale simpliciter generis substantie et speciei determinate. Et sic sequitur quod conversio panis in illud compositum quod est in homine, exclusa anima, est conversio magis entis in minus ens.

6 nec alicuius] *PV* nullius *B* 8 aliam] *BP* materiam *V*

Quod iste contra nostram positionem adducit

[388] Ad primum quod dicit contra positionem nostram, scilicet quod conversio fit in corpus generatum de beata Virgine, dico quod verum est modo quo statim exponetur. Et quod dicit quod anima non est generata de beata Virgine, dico quod licet anima non sit generata de ea, corpus tamen cuius anima est pars, scilicet forma substantialis, est generatum de ea, non quod beata Virgo aliquam formam substantialem talis corporis effecerit, quia nec aliqua mater hoc facit, sed quia materiam de qua hoc corpus fuit generatum preparavit. Et hoc est corpus esse generatum de beata Virgine.

2-4 dico ... virgine] *BPcV om. P* 4 ea] *B* beata virgine *PV* 5 scilicet ... substantialis] *PV om. B* 6 ea] *BV* beata virgine *P*

Utrum corpus Christi in triduo consecrari potuisset

[389] Quod dicit quod in triduo mortis non fuit anima unita materie prime sed alia forma fuit in quam conversio fuisset facta, si tunc corpus Christi fuisset consecratum, <nichil valet >, sicut dictum est in questione primo soluta. Item. Etiam nulla scriptura autentica docet quod corpus Christi fuisset consecratum in triduo vel quod consecrari potuisset, si aliquis sacerdos protulisset verba super panem. Quod autem dicit postea quod si corpus Christi fuit consecratum in die cene: si conversio facta fuisset in animam que sola ponitur forma substantialis in homine et, mortuo Christo, fuisset introducta nova **[V96vb]** forma, ibi non fuisset sub sacramento res sacramenti, scilicet corpus Christi, quia nec vivum (nam corpus Christi vivum iam non erat) nec mortuum, quia forma mortui ex vi **[B20vb]** sacramenti sub sacramento non fuisset, quia conversio non fuerat facta in eam — ad hoc dicunt quidam quod corpus Christi mortuum, scilicet compositum ex materia et forma cadaveris, ratione materie fuisset sub sacramento.

1 unita] *BP* unitate *V* 4 christi] *PV om. B* 8 sola] *V* solum *BP* 10-11 nam ... erat] *BcP* iam non erat *BV*

[390] Sed hoc, licet non intendam simpliciter reprobare, tamen non videtur michi iustum et bene dictum, scilicet quod propter hoc quod materia est sub sacramento vi sacramenti, sit ibi corpus vi sacramenti. Nunc autem querimus de eo quod est ibi vi sacramenti. Hec enim est falsa ‘Materia est corpus’. Et per consequens videtur quod ubi est sola materia, non possit esse corpus, sicut nec ubi est sola forma. Item. Excepta gratia que confertur in sacramento, et est aliquo modo res cuiuslibet sacramenti,

non potest dici res sacramenti in hoc sacramento nisi illud in quod convertitur panis. Illud autem, retenta ypotesi, non fuit materia sola, sed etiam anima. Ergo sequitur quod, manente sacramento, aliquid rei sacramenti in se manens desineret esse sub sacramento.

2 iustum et] *V* multum *BP* 3 nunc] *V* nos *BP* 4 ibi] *BPcV* in *P* 6 non] *BPcV om. P* 7 confertur] *PV* datur *B* 8 in hoc sacramento] *BV om. P* 9 autem] *BPcV* quod *P* 11 se] *BPV* non *add. B*

[391] Et ideo credo aliter esse dicendum, scilicet quod 'corpus mortuum' dupliciter potest dici, scilicet vel illud quod per mortem generatur sicut cadaver; et de isto non esset verum quod vi sacramenti esset sub sacramento, quia nec a principio fuit sub sacramento nisi synonimice ratione scilicet partis. Alio modo dicitur mortuum cuius esse amittitur per mortem vel quod desinit esse per mortem. Et istud corpus mortuum **[B215va]** in quolibet mortuo est illud quod fuit vivum, quia illud est quod per mortem amittit esse. Et istud fuisset sub sacramento, stante ypotesi. Sed quomodo tale corpus poterat esse sub sacramento, quia iam non erat? Dico quod licet non esset in se, erat tamen in suis principiis in que converse fuerant materia et forma panis, quia remanserat anima que fuerat forma eius, et materia prima. Et quantum ad illas partes remanentes fuisset sub sacramento, manente hostia in illo triduo.

2 potest dici] *BPcV om. P* 3 quod vi sacramenti] *BPcV* sacramentum *P* 5 esse] *BPcV* cause *P* 10 *alterum* in] *BP om. V*

[392] Sed dicetur contra hoc quod si materia et anima sunt sub sacramento, sunt ibi unite, et materia et anima adinvicem unite constituunt naturam humanam, ergo Christus mortuus fuit homo vivus sub sacramento. Sed hoc nichil valet, quia procedit ex rudi equivocatione 'unionis', quia unio anime cum materia que unio constituit naturam humanam, non est quecumque unio eorum, sed unio qua uniuntur sicut forma materie, non autem unio qua uniuntur sacramento vel loco. Nullus enim negaret quin saltem virtute divina posset anima esse in corpore cuius fuit, localiter eo modo quo sunt spiritualia in loco. Et sic anima et sua materia essent unite loco, nec tamen constituerent naturam humanam.

1 sed] *PV* si *B* 2 *alterum* unite] *PV om. B* 4 unionis] *Pc* unius *BPV* 5 unio] *P om. BV* 6-7 sicut ... uniuntur] *BP om. V*

[393] Ad hoc posset obici sic quia: Anima non habet esse sub sacramento nisi per hoc quod dat esse corporeum. Sed separata non dat esse corporeum. Ergo etc. Ad hoc dico quod licet ad hoc quod in animam convertatur forma panis, requiritur quod actu det esse corporeum, tamen ad hoc quod, facta conversione, maneat sub sacramento, non requiritur quod det esse corporeum, sed sufficit quod dederit et quod in ea conversa fuerit

forma panis. Sicut licet ad hoc quod aliquis generet, per quam generationem est pater, requiritur quod habeat potentiam generativam, completa tamen generatione ad hoc quod maneat **[P20va]** pater, non requiritur potentia generativa. Unde si illa maior que dicit quod anima non est sub sacramento nisi per hoc quod dat esse corporeum, intelligatur sic quod, facta conversione in eam, non potest manere sub sacramento nisi det actu esse corporeum, dico quod est falsa.

2 nisi] *BP om. V* 5 requiritur] *BP* sequitur *V* 6 corporeum] *BP om. V* / dederit] *PcV* dedit *BP* / ea] *BP* eam *V* 7 sicut licet] *BPcV om. P* / per] *BP* pater *V*

[394] Quod postea dicit quod, hostia reservata, diceretur Christus mori, sed 'mori' nichil ponit, ad hoc dico quod licet 'mors' nichil ponat significative, quia non significat nisi privationem vite nec etiam aliqua corruptio significat formaliter nisi privationem, tamen ponit aliquid consecutive, quia ad corruptionem unius sequitur generatio alterius. Unde mirum est si iste homo negaret corpus Christi existens in pixide esse alteratum et affectum novis accidentibus que aliquod positivum dicunt, ita nos eque possumus ponere quod nova forma substantialis informat materiam eius existentem in pixide.

2 sed mori] *BPcV om. P* 7 et affectum] *BPcV* et assunt cum *P*

[395] Postea dicit quod anima est **[V97ra]** in sacramento concomitative. Ad evidentiam eius quod dicitur communiter quod anima ut dat esse corporeum est ibi virtute verborum, sed ut anima est ibi concomitative, sciendum quod quando in aliqua essentia simplici inveniuntur plures perfectiones, que licet in aliis rebus plurificentur realiter, tamen in illa re simplici sunt unum realiter et sola ratione differunt cum inquantum ita invenitur unum respectu alicuius actus, altera illarum perfectionum dicitur requiri per se et altera non requiri, sed se habere concomitative.

1 postea] *V* propter hoc autem *BP* 3 *prius* ibi] *B* in *PV / alterum* ibi] *BPVc om. V* 5 que licet] *BPcV* quelibet *P*

[396] Sicut eadem essentia divina est natura et voluntas et realiter est natura et realiter est voluntas, et voluntas est natura realiter, in ea realiter non differunt sed sola ratione, et tamen dicimus quod in generatione Filii natura est principium per se productivum et quod voluntas quantum ad generationem Filii se habet quasi concomitative, non quia essentia que est voluntas vere et realiter, non sit illud quod est principium productivum Filii, sed quia ad hoc quod talis essentia sit principium productivum Filii, secundum quod huiusmodi non requiritur quod sit voluntas; immo quodammodo secundum rationem intelligendi accidit sibi quod sit voluntas —

2 *prius* voluntas] *BPV* et natura in ea in aliquo realiter *add. Pc* et natura realiter *add. P* / *secundum* realiter] *BP om. V* / *tertium* realiter] *V om. BP* 4 per se] *PV om. B* 4-5 quantum ... filii] *PV om. B* 5 quasi] *B om. PV* / concomitative] *BPV* quantum ad hoc *add. B* / quia] *coni*. quin *BPV* 9-10 immo ... voluntas] *PV om. B perperam autem haec verba post lin. 7 filii add. Bc* 9 immo] *BcPV* quod sit *add. P* 9 quodammodo] *BcPV* quod *add. P*

[397] ita etiam licet illud in quod convertitur forma panis, sit forma corporeitatis et anima essentialiter, tamen non est terminus conversionis in eo quod anima sed in eo quod forma corporeitatis, quia dato quod illa essentia non esset anima, dumtamen maneret forma corporeitatis, adhuc converteretur in eam forma panis. Sic ergo essentia in quam convertitur forma panis, est et forma corporeitatis et anima. Sed tunc dicitur anima esse concomitative, quia accidit illi essentie quod sit anima ad hoc quod sit terminus conversionis panis, sicut etiam in generatione Filii concomitative dicitur se habere voluntas, licet idem essentialiter sit voluntas et natura divina.

1 in] *BcPV om. B* 3 anima] *PV* materia *B* 6 *prius* et] *BPcV om. P* 8-10 sicut ... divina] *PV* dictum est de natura et voluntate respectu generationis filii *B* 9 essentialiter] *V om. P*

[398] Quod autem dicit quod Deus novit utrum antiqui doctores noverint illam subtilitatem, dico quod Deus hoc novit et multa alia. Hoc tamen dico quod multa subtilia et circa hoc et circa alia, sunt nunc inventa de quibus non adverterunt antiqui doctores.

3 circa hoc] *BPcV om. P* 4 adverterunt] averterunt(*!*) *BPV*

Ad duo argumenta contra eum facta

[399] Quod dicit ad primum argumentum factum contra eum quod anima dat esse corporeum organicum et non esse corporeum simpliciter, suppono ostensum esse ex premissis quod sit falsum. Quod dicit ad aliud argumentum quo arguitur quod fiat conversio in materiam, non curo, quia nec est contra propositum quod teneo, nec etiam est verum ex toto quod dicit quia divisio bruti in movens et motum non est divisio bruti in animam et partem motam, sed in unam partem organicam **[P20vb]** moventem per virtutem anime et aliam partem motam.

2 organicum] *BP om. V*

ad Questionem XIIam: **UTRUM SOLA ANIMA POSSIT ESSE FORMA SUBSTANTIALIS IN HOMINE**

[400] Ad decimam **[B215vb]** questionem duodecimi *Quolibet*, qua querit utrum sola anima possit esse forma substantialis in homine, dico quod non solum hoc potest esse, immo necessarium est ita esse. Et hoc patet ex premissis. Et quod ipse ad hoc ostendendum supponit, scilicet formam corporeitatis esse cum anima rationali in homine, supra ostensum est falsum esse.

2 sola] *BcPV om. B* 3 hoc ... immo] *PV* est possibile sed etiam *B*

Quod positio Henrici falsa est

[401] Quod autem ultra dicit quod anima rationalis non posset esse sine illa forma, sicut non posset esse sine propria materia ut in corpore asini, hoc est contra eum, quia quando dicit quod anima rationalis non potest esse in corpore asini, aut intelligit quod non possit esse in corpore asini propter formam oppositam inexistentem. Et sic nulla est similitudo, quia in uno accipitur materia cum opposita forma substantiali, scilicet quando dicitur quod anima rationalis non potest esse sine forma in corpore asini, in alio vero accipitur materia sine aliqua forma.

2 sine] *BV* in *P* / ut in] *BP* seu *V* 3 quando] *PV* aut *B* 4 intelligit ... asini] *PV* hoc est *B* 5 inexistentem] *BPV* in corpore asini *add. B* 7 sine forma] *PV om. B*

[402] Aut intelligit quod <quando> anima non potest esse in materia ad formam asini disposita, etiam non existente forma asini in materia ad eam disposita, anima rationalis non possit esse in illa propter carentiam convenientium dispositionum et existentiam dispositionum oppositarum. Et isto modo habet quod dicit aliquam similitudinem. Et secundum istum intellectum istud verbum est contra eum quia: Secundum istum intellectum nulla forma potest esse in materia carente dispositionibus sibi convenientibus et habente dispositiones oppositas. Sed secundum eum in morte Christi fuit materia sub oppositis dispositionibus ad formam corporeitatis et carebat convenientibus dispositionibus eidem forme. Ergo et virtute **[V97rb]** divina non potuit forma corporeitatis conservari in morte Christi in materia. Hic enim queritur utrum anima virtute divina posset esse sine forma illa corporeitatis quam ipse ponit.

1 intelligit] *BPV* secundum *add. V* 1-2 anima ... disposita] *B om. PV* 2 existente] *BPV* ibi *add. B* 2-3 in materia ... illa] *PV om. B* 4 existentiam] *BP* existentium *V* 6 intellectum] *BPV* quod *add. Bc* 7 sibi] *PV om. B* / materia] *PV om. B* 10 eidem] *B* eiusdem *PV* / et] *BV* in *P* 12 hic] *PcV* hoc *BP* / anima] *BcPV om. B*

[403] Ad argumentum autem in oppositum respondeo quod non est impossibile formam panis converti in essentiam anime rationalis. Et quod ipse dicit quod ponere quod fiat conversio in animam secundum quod dat esse corporeum et non fiat conversio in eius essentiam est ponere contradictoria, verum est, si aliquis hoc poneret. Sed istud reservet ille sibi ipsi apud quem non est impossibile esse simul opposita in eodem.

5 poneret] *BP* assereret *Vc om. V* 6 quem] *BP* quod *V*

De conversione naturali et consueta et de supernaturali

[404] Ad evidentiam autem eius quod dicit quod quando aliquid convertitur in aliud, manet in eo in quod convertitur, et quod dicit quod illa que nichil reale commune habent, nichil unius manet in alio, sciendum quod duplex est modus quo aliquid convertitur in aliud. Unus est naturalis et consuetus, alius vero supernaturalis. Primus est secundum quod dicimus quod aer convertitur in ignem ex eo generatum et econverso, et similiter nutrimentum in nutritum, quia nutritio est aliquo modo generatio; et universaliter omnis transmutatio naturalis, sive sit secundum accidens sive secundum substantiam, pertinet ad istum modum quo aliquid ex alio naturaliter fit. Talis autem conversio qua unum fit ex alio, puta ignis ex aere, non sic est intelligenda quod materia convertatur in materiam et forma in formam, quia hoc naturaliter non potest fieri. Sed ista conversio fit per hoc quod materia que nunc est sub una forma (puta sub forma aeris), postea fit sub alia (scilicet ignis vel alicuius alterius quod in aere generatur).

7 nutritum] *BPcV* nutrimentum *P* 13 nunc] *BPcV* non *P* 13-14 puta [scilicet *V*] ... aeris] *PV om. B* 14-15 scilicet ... generatur] *PV om. B*

[405 Hiis premissis, videndum est quomodo unum istorum que sic convertuntur ininvicem, manet **[P21ra]** in alio, et ratione cuius et quomodo habent aliquid commune reale. Sciendum est igitur quod, generato igne ex aere, materia aeris secundum suam propriam essentiam manentem incorruptam manet in igne generato sicut pars eius ipsius essentiam cum forma introducta constituens, ipse autem aer corruptus idem numero dicitur manere in igne, synecdochice loquendo, quia manet quantum ad partem suam que est materia. Sed totus idem aer non numero sed specie non synecdochice sed totus manet in igne tantum in potentia, quia ex igne generato ex aere potest generari idem aer specie vice versa, non autem idem aer numero. Forma autem aeris corrupti eadem numero nec actu nec potentia (loquendo de potentia naturali) manet in igne generato, sed

eadem specie manet in generato, sed in potentia inquantum ignis generabilis ratione materie est in potentia ad formam aeris.

1 quomodo] *PV* qualiter *B* 5 manet] *BP* materiam *V* 9 tantum] *PV om. B* 10 generato] *BPV* et *add. P* 13 eadem specie] *BV om. P* / in ... potentia] *V* ibi in potentia *B* in potentia *P* 13-14 inquantum ... aeris] *PV om. B*

[406] Quomodo autem aer corruptus et ignis ex eo generatus habeant aliquid commune, sciendum quod aer corruptus et ignis generatus ex eo habent aliquid reale de integritate sue essentie existens commune, manens idem per essentiam in utroque, scilicet materiam. Utraque autem forma utriusque non habet aliquod formale reale commune utrique. Nec communicant in aliquo reali intrinseco utrique forme quod realiter maneat idem in utraque forma. Sed solum habent aliquod reale extrinsecus commune, scilicet ipsam materiam que potest dici materia non solum utriusque totius, sed etiam utriusque forme, licet non eodem modo.

1 ignis ex eo] *PV* aer *B* 2 sciendum] *BPV* sciendum (*!*) *add. B* / aer ... eo] *PV om. B* 4 idem per essentiam] *V om. BP* 6 reali] *BP* rationali *V* / intrinseco] *BP om. V* 7 forma] *PV* specie *B*

[407] Secundus autem modus, qui est supernaturalis, est sicut panis convertitur in corpus Christi. Et isto modo credo quod Deus posset convertere quodlibet corpus in quodlibet corpus et quodlibet ens creatum in quodlibet ens creatum. Iste autem modus diversus est a primo, quia in isto modo non dicitur aliquid converti in aliud per hoc quod eadem materia que nunc est sub forma unius postea sit sub forma alterius, primo corrupto, immo quia materia in materiam convertitur et forma in formam. Et ita hic non solum convertitur compositum in compositum ratione materie que existens subiectum transmutationis nunc est sub una forma et postea sub alia, immo utraque pars convertitur in utramque partem.

4 diversus est] *BP* dicitur esse *V*

[408] Et in tali conversione non potest dici quod aliquid conversi remaneat secundum propriam essentiam in eo in quod convertitur ut existens ipsum vel pars essentie eius. Et specialiter hoc verum est quantum ad formas quarum una convertitur in aliam. Nam planum est quod forma panis non potest esse forma corporeitatis hominis vel pars eius. Et ex consequenti patet quod non habent aliquod commune reale quod idem essentialiter maneat **[V97va]** in utroque termino transmutationis sue vel conversionis. Et precipue patet hoc de conversione forme in formam, quia impossibile est quod **[B216ra]** forma panis et forma corporeitatis quam ponit in homine, habeant aliquam naturam formalem communem eis realiter manentem in utroque.

5 potest esse] *BV* est *P* 6 idem] *BPcV* vel *P*

[409] Unde non video quod communitas materie que requiritur in transmutatione naturali, sit necessaria vel aliquid faciat ad talem conversionem, quia protanto requiritur in transmutatione naturali talis materia communis inquantum transmutatio naturalis nichil aliud **[P21rb]** est quam facere subiectum quod nunc est sub una forma, esse sub alia, essentiam ipsius forme introducendo, effective attingendo vel saltem ad eam disponendo. In supernaturali autem conversione nichil tale fit; in qua convertitur forma in formam et materia in materiam. Et in tali conversione: quod dicatur conversum manere in eo in quod convertitur, hoc non est, quia ipsum vel aliquid essentie sue in propria natura maneat in eo in quod convertitur, sicut manet materia corrupti in generato. Sed protanto hoc habet veritatem vel quia illud in quod convertitur manet et ideo non est proprie adnichilatio materie, vel quia illud in quod convertitur est in potentia respectu Dei ut possit converti in ipsum conversum, quia Deus posset convertere corpus Christi in panem si vellet, sicut natura potest convertere ignem in aerem et econverso, licet non sit idem modus conversionis hincinde.

3 materia] *P* materie *BV* 4 aliud] *BPVc om. V* 5 nunc] *BPcV* non *P* / esse sub alia] *PV* facere *Bc om. B* / essentiam] *BP* essentia *V* / introducendo] *PV* faciendo *B* 9 eo] *BP* eodem *V* 9-11 hoc ... convertitur] *BcPVc om. BV* 13 materie vel] materie *BV* vel *P* 17 hincinde] *PV om. B* et isto modo potest manere forma panis in anima rationali *add. Vm*

[410] Quando ergo iste homo dicit quod quando aliquid convertitur in aliud, vel ipsum conversum vel aliquid eius manet in eo in quod convertitur: si intelligatur sic quod maneat conversum vel aliquid eius in propria essentia sicut manet materia aeris in igne generato ex aere, dico quod falsum est quantum ad conversionem supernaturalem, quia (sicut dictum est) impossibile est quod una forma secundum propriam essentiam maneat in alia vel ut existens ipsa vel ut existens pars eius. Si autem intelligat quod maneat non secundum se et in propria essentia sed quod manet illud in quod convertitur, vel quia virtute divina econverso potest fieri conversio in illud quod primo fuit conversum, dico quod verum est. Et isto modo potest manere forma panis in anima rationali sicut forma bovis in forma panis et econverso. Et quando probat quod non quia illorum que non habent idem reale commune, nichil unius manet in alio, dico quod verum est in natura propria, sicut manet materia aeris in igne. Sed eo modo quo manet conversum supernaturaliter in eo in quod convertitur sicut nunc est expositum, non est verum.

4 manet ... generato] *PV* in generatione ignis *B* 7 ut existens] *PV om. B* 8 secundum ... essentia] *PV* in se *B* 9 illud] *BPcV* idem *P* 12 bovis] *BP* hominis *V* / panis] *BP om. V* 12 illorum] *coni.* illa *BPV* 16 non] *BPV del. Pc*

[411] Quod autem dicit quod nichil potest converti supernaturaliter et subito quod non possit naturaliter converti per multas transmutationes, credo quod hoc sit error, et precipue comparando partes totius conversi ad partes totius in quod convertitur — sicut iste facit, quia iste agit specialiter de conversione forme in formam quia nullum agens naturale potest attingere ad convertendum formam in formam, cum omnis conversio naturalis sit per hoc solum quod materia que nunc est sub una forma, postea fiat sub alia. Et ideo <dico> quod hoc quod iste dicit sit erroneum. Video enim secundum hec verba quod ipse conversionem panis in corpus Christi ymaginetur sic, scilicet quod forma panis corrumpatur et materia fiat sub forma Christi subito modo quo virtute nutritiva fieret per multas transmutationes.

6 attingere] *BPcV* attingendum *P* 6-7 conversio naturalis] *P* forma vel *BV* 8 hoc quod] *PV om. V* / dicit] *BPV* videtur quod *add. B* 9 video] *BP* videtur *V* 9-10 panis ... christi] *PV om. B* 11 sub ... christi] *BPcV om. P* 11 nutritiva] *BcPV* divina B

De auctoritate quadam Boetii

[412] Quod autem dicit[1] Boetius quod causa ininvicem transmutandi est communitas materie, dico quod ibi loquitur Boetius de transmutatione qua naturaliter et de necessitate unum contrariorum approximatum alteri contrario ipsum multum in virtute excellenti convertitur necessario in ipsum. Et per hoc vult ostendere quod, quantumcumque virtus divina excedit virtutem nature humane, quod non oportuit naturam humanam ei unitam converti in ipsam propter hoc quod deficiebat alterum necessarium ad talem conversionem.

2 transmutatione] *BPV* naturali *add. B* 14 ipsum] *BP* ipso *V* 5 quod ... virtus] *BP* utrum *V* 6 excedit] *Pc* excellat *BV* excellenter *P*

Ad rationes contra eum factas

[413] [P21va] Quod ergo dicit ad primam rationem contra ipsum factam, quod scilicet homo quantum ad animam et panis non communicant in materia eiusdem rationis quantum ad rationem potentie, dico quod loquendo de potentia per quam materia est subiectum forme substantialis et in qua est communitas realis generati et corrupti, eque communicant panis et homo etiam quantum ad animam sicut panis et lapis. Et hoc quod forma unius educitur de potentia materie et non forma alterius, nichil facit ad illam communitatem, sed tantum facit ad hoc quod una forma non est

1. *De duabus naturis in Christo,* cap. VI, p. 112 ed. Rand.

dependens sicut alia et quod **[V97vb]** una non attingitur ab agente creato, sicut materia. Materia enim per eandem rationem realem eo modo dicitur quantitatis ratio per quam aliquid est subiectum figure, scilicet per essentiam suam est subiectum omnis forme substantialis.

1 primam] *PV om. B* 4 potentia] *BPV* materie *add. PV* 8 tantum] *PV* totum *B* / ad hoc] *PV om. B* 9 non] *PV om. B* 10 sicut materia] *V* sicut *P* alia non *B* alia *Bc* 10 realem] *PV* rationalem *B* / modo] *BPV* quo *add. BcPV* 11 ratio] *BPcV* rem *P* / aliquid] *BPV* dicitur vel *add. B*

[414] Item. Secundum eum eadem potentia materie respondet anime et forme corporeitatis in homine. Si ergo communicare in materia eiusdem rationis quantum ad potentiam est ratio transmutandi ininvicem supernaturaliter, sequitur quod forma corporeitatis in homine possit converti in animam. Sed forma corporeitatis hominis quam ipse ponit, est educibilis de potentia materie. Ergo forma educibilis de potentia materie potest converti in animam. Quod subdit quod si converteretur forma et materia panis in formam et materiam lapidis, materia panis remaneret in lapide, sed forma eius non remaneret, quia forma non habet commune reale cum materia — etego dico quod si ponatur forma panis converti in formam lapidis, minus manet in lapide quam si poneretur converti in materiam eius et eque parum communicat forma cum forma in aliquo irreali intrinseco sicut forma cum materia, et quodammodo minus habent de communitate reali forma cum forma quam materia cum forma, quia forma lapidis nec potest esse forma panis nec pars eius nec subiectum eius. Sed materia lapidis saltem potest esse subiectum **[B216rb]** forme panis.

3 supernaturaliter] *BPV* sibi materialiter (*!*) *Pc* 8 formam et] *BV om. P* 10 etego] *PV* et econverso *B* 12 eque parum] *BP* equi prout *V* / irreali] *BP* reali *V* 13 de] *BV om. P*

[415] Per hoc patet quod nichil est quod dicit ad secundum, quia quod anima non educatur de potentia materie et forma panis educatur, nichil facit ad hoc quod communicent in aliquo reali per quod panis et homo possint exinvicem fieri, ut patet ex dictis. Quod dicit ad tertium, scilicet quod anima aliquo modo generatur, est contradictorium ei quod dicit in questione primo soluta, ubi dicit quod anima nullo modo potest dici terminus generationis. Item. Etiam planum est quod aliquod totum dicitur converti in aliud et naturaliter absque hoc quod quelibet pars unius convertatur in quamlibet partem alterius, sicut quando naturaliter convertitur aer in ignem vel econverso.

2 et] *BPV* non *add. V* 4 possint] *BPcV* possent *P* 5 contradictorium ei] *B* contra dictum eius *PV* 6 questione] *PV* responsione *B* / dici] *PV* esse *B* 7 aliquod] *BV* aliud *P*

Ad argumentum principale

[416] Quod dicit solvendo ad argumentum principale ad questionem factum, scilicet quod materia cum qualitatibus symbolis sit subiectum cicatricis et quod hoc totum manet idem in vivo et mortuo, patet ex antedictis esse falsum. Similiter quod dicit quod materia nuda non est subiectum anime rationalis, sed materia cum forma corporeitatis, similiter patet ex dictis esse falsum. Et est contra eum, quia si totum istud, scilicet compositum ex materia et forma corporeitatis, est per se subiectum anime rationalis, impossibile est quod anima eque immediate perficiat materiam in esse substantiali sicut forma corporeitatis, sicut impossibile est quod eque immediate **[P21vb]** figura perficiat substantiam quantam sicut quantitas. Cuius oppositum ipse dicit in questione primo soluta, ubi dicit quod utraque ut est forma in esse substantiali, eque immediate perficit materiam et eque immediate sibi inheret.

1 principale] *BV* principaliter *P* 4 quod] *BPV* non *add. B* 4-5 non ... rationalis] *Vc om. BPV* 6-7 scilicet ... corporeitatis] *BPcV om. P* 10 quantam] *BPcV om. P*

ad Questionem XIIIam: **UTRUM SI CHRISTUS FUISSET MORTUUS SENIO FUISSET PUTREFACTUM CORPUS EIUS**

Quod corpus Christi per se fuit putrefactibile

[417] Ad duodecimam questionem eiusdem *Quolibet*, qua querit utrum si Christus fuisset mortuus senio, fuisset putrefactum corpus eius, dico quod quomodocumque Christus fuisset mortuus et corpus eius diu stetisset super terram absque resurrectione, quod corpus eius finaliter per decursum temporis fuisset putrefactum, nisi vel Dominus reservasset per miraculum, sicut potuit facere de quocumque alio homine, vel fuisset accelerata resurrectio, sicut in veritate factum est. Non autem per hoc quod illa forma corporeitatis quam ipse fingit esse in homine, fuerit assumpta in corpore. Et primo intendo ostendere quod absolute loquendo, si esset talis forma possibilis, quod non fuit assumpta a Christo incorruptibilis; secundo quod corpus Christi non fuit sic a Christo assumptum quod non potuit putrefieri, si diu stetisset absque resurrectione.

3 christus] *P om. BV* / stetisset] *BP* fuisset *V* 9 primo] *BV* post *P* 12 stetisset] *BP* fuisset *V*

Quod forma corporeitatis non fuit a Christo assumpta incorruptibilis

[418] In substantiis illud non est incorruptibile secundum substantiam quod non est incorruptibile et inalterabile secundum dispositiones accidentales per quas forma introducitur in materia et in ea conservatur et retinetur, quia eadem est corruptio talium accidentium et corruptio substantie, vel saltem corruptio unius necessario sequitur corruptionem alterius, nec corruptio pertingit ad substantiam nisi per corruptionem talium. Sed natura humana fuit sic assumpta quod secundum tales dispositiones que disponebant ad formam illam corporeitatis, fuit alterabilis et corruptibilis, ut plane patet per eum, quia per easdem dispositiones disponitur materia ad illam formam et ad animam cuius dispositiones fuerunt in morte Christi corrupte secundum quod plane dicit. Ergo talis forma, et si potuit esse in rerum natura, non fuit a Chisto assumpta incorruptibilis.

6 nec] *BPcV* ut *P* 7 secundum] *PV om. B* 9-10 disponitur ... dispositiones] *BP om. V* 10 animam] *P* aliam *B* 11 secundum] *BPVc* sed *V* / et si] *B* si *PV*

[419] Et si dicatur quod licet fuerit assumpta corruptibilis per naturam, tamen fuit incorruptibilis per miraculum **[V98ra]** quo Deus a principio assumpsit influxum ad conservandum illam formam in materia et ad custodiendum eam inseparabiliter, dico quod nichil est. Primo quidem quia 'incorruptibile' dicit michi aptitudinem consequentem naturam rei ad non corrumpi, unde et illa forma sic erat in corpore Christi et sic disponebatur ad eam materia corporis Christi quod absolute secundum se erat corruptibilis. Et ideo influxus divinus factus a principio vel factus de novo non debet dici facere illam formam incorruptibilem. Sed si ita fuisset factum, deberet dici quod Deus illud corruptibile supernaturaliter preservaverit a corruptione.

3 assumpsit influxum] *B* assumpturus influxit *PV* 6 unde et] *P* unde *V* vel *B* 8 divinus] *BP* dei *V* 10 quod] *PV om. B* / corruptibile] *PV* incorruptibile *B*

[420] Secundo quia (ut probatum est supra frequenter) si hoc potuisset fieri, non decuit fieri. Tertio quia (ut ostensum est supra) non potuit fieri quacumque virtute quod forma maneret absque propriis dispositionibus; dispositiones autem dicte forme corrupte fuerunt. Quarto quia, cum ad illam incorruptibilitatem **[P22ra]** probandam non habeatur auctoritas sacre Scripture expresse. — nam illud verbum Damasceni plane ostenditur ex verbis Petri intelligi non quod absolute non potuerit esse, sed quod in re facta non fuit resurrectione accelerata; et facta recitata in evangeliis circa Christum manifeste attestant eum mortuum modo quo alii homines communiter moriuntur — talem incorruptibilitatem invenire videtur quiddam fictitium, maxime cum omnia que sunt circa mortem

Christi facta vel dicta ex natura rei absque tali ficto miraculo possint salvari, ut patet satis.

4 cum] *Vc om. BPV* 6 scripture] *BcPV om. B* 7-8 *bis* quod] *V* que *BP* 8 in re facta] *PV* imperfecta *B* 10 communiter] *PV om. B* / talem] *BPV* autem *perperam add. B* 11 quiddam] *BP* quoddam *V* 11-12 maxime ... dicta] *BPcV om. P* 11 que] *PcV om. B* 12 christi] *BcPV om. B* 13 satis] *BPV* ex dictis *add. V*

Quod corpus Christi absolute loquendo potuit putrefieri

[421] Postea probo secundum, scilicet quod corpus Christi non fuit sic assumptum quod absolute non posset putrefieri quia: Illud potest naturaliter et absolute putrefieri quod est passibile et alterabile a calore continentis calefaciente ipsum ultra gradum debitum sue complexionis et per hoc extrahentem humidum contumans, quia secundum Philosophum quarto[1] *Metheorum* sic fit putrefactio. Sed corpus Christi erat passibile a calore continentis, et ultra quam requireret sua complexio et in vita et in morte. Ponere enim aliter, scilicet quod corpus Christi non erat passibile sub excellentiis qualitatum elementarium, esset error. Dicere vero licet corpus esse passibile. Dicere tamen quod omnino erat **[B216va]** impassibile a calore, quem posset extrahi, et passibile in humidum contumans, per quam extractionem fit putrefactio, est fictitium. Ergo absolute loquendo corpus Christi de se potuit putrefieri sicut et corpus cuiuslibet alterius hominis. Sed de facto non fuit putrefactum. Quod autem non fuerit de facto putrefactum bene potest salvari per resurrectionem acceleratam quam manifeste proponit nobis sacra Scriptura. Unde non oportet recurrere ad figmenta.

1 probo] *PV* probatur *B* 4-5 per hoc] *BP* hoc per *V* 5 extrahentem] *PV* extrahens *B* 6 passibile] *BPV* ab excellentiis qualitatum elementarium vel *add. B* 7 *primum* et] *PV om. B* 8-9 scilicet ... elementarium] *PV om. B* 9 vero] *PV* ergo quod *B* 10 corpus] *Vc om. BPV* / esse] esset *B* / dicere ... omnino] *coni.* non quod tamen omnino *PV* non tamen *B* 11 quem ... extrahi] *PV om. B* / et passibile in] *B om. PV* 12 est] *PV om. B* 13 corpus] *Vc om. BPV* 14-15 quod ... putrefactum] *BPcV om. P* 15 bene] *BP* valde bene *V* 16 proponit nobis] *PV* imponit *B*

[422] Per hec que dicta sunt patet ad auctoritatem Damasceni[2]. Quod autem ipse adducit de Damasceno, scilicet quod natura divina et humana sunt in Christo indivisibiliter, et hoc quod addit quod pie credendum est quod Christus nichil deposuit de assumptis pertinentibus ad integritatem nature humane, — ad hec duo dico quod illa que pertinent ad integritatem nature humane principaliter (que sunt sola anima et tota materia sibi

1. *Meteorolog.* IV 1, 379a16-21.
2. *Liber sententiarum*, II, 13.

proportionata) nec deposita fuerunt nec separata a supposito divino. Nec etiam fuissent separata, si corpus Christi de facto fuisset putrefactum, quia per putrefactionem illam fuisset, corrupta illa, forma cadaveris introducta in morte, que non pertinebat ad integritatem nature humane. Dico autem 'principaliter' quia bene fiebat deperditio materie in corpore Christi, sicut in aliis viventibus, et fiebat restauratio deperditi per nutrimentum. Sed tamen quia ille partes non pertinebant ad integritatem nature humane — nisi in ordine ad totam materiam ipsi anime proportionatam, que tota principaliter pertinebat ad integritatem nature humane, — ideo, non obstante tali deperditione, dicimus quod Dominus non deposuit aliquid principaliter pertinens ad integritatem nature humane.

3 in christo] *PV* ibi *B* 3 credendum] *BP* dicendum *V* 4 nichil] *BP non V* 9 illa forma] *coni.* forma illa *V* forma *BP* 10 pertinebat] *PV* pertinebit *B* 11 materie] *PV om. B* 12 fiebat] *PV om. B* / deperditi] *PV om. B* / per] *BP* ad *V* 13 ad integritatem] *BcPV om. B* 14 ipsi anime] *BPcV om. P* 16 deperditione] *BP* dispositione *V* / dominus] *B* christus *PV* 17 aliquid] *BPV* quod *add. B* / pertinens] *PV* pertineret *B*

[423] Quod iste dicit solvendo argumentum contra ipsum factum quod natura impedita a superiori agente, puta a Deo potest non perficere motum quem incipit, dico **[V97rb]** quod verum est. Sed ponere quod Deus **[P22rb]** motum nature impediverit in Christo ne putrefieret: cum eius preservationem a putrefactione per solam naturam rei et generali providentia Dei qua omnibus providet, et miraculo resurrectionis possimus sufficienter salvare, ut satis potest patere per ea que dicta sunt, — simile est figmento. Et adhuc magis fictitium est hoc ponere per hoc quod sic impediverit, quia scilicet illam formam corporeitatis incorruptibilem assumpsit, cum non possimus arguere aliunde corruptionem in substantiis, nisi per hoc quod dispositiones per quas introducitur forma et conservatur in materia, sunt corruptibiles, et per hoc quod materia est in potentia ad aliam formam. Que omnia fuerunt in Christo.

1 iste dicit] iste *B* dicit *PV* 2 puta] *P* scilicet *V om. B* / potest non] *PV* non potest *B* 5 preservationem] *BP* preservatione *V* / et] cum *BPV* 6 et] *BP* in *V* / resurrectionis] *BPVc* sed verius *V* / possimus] *coni.* possumus *BPV* 8 et] *PV om. B* 9 corporeitatis] *BcPV om. B* 13 christo] *BPV* hic incipit secundus tractatus de esse *add. Pm*

DE UNITATE FORME SUBSTANTIALIS IN EODEM SUPPOSITO

ARGUMENTUM

Introductio (1)

PARS Ia: QUE DIFFICULTATES CONTRA UNITATEM FORME DOCTORES TANGUNT

De rationibus probantibus in omni substantia creata esse plures formas (2-11)
De rationibus probantibus plures formas in omni composito ex materia et forma (12-32)
De rationibus hoc idem probantibus in mixtis (33-41)
De rationibus hoc idem probantibus in viventibus generaliter (42-47)
De rationibus hoc idem probantibus in omni animali generaliter (48-71)
De rationibus hoc idem probantibus generaliter in omni homine (72-112)
De rationibus theologicis ad eandem questionem ponendis (113-122)
De rationibus specialiter pluralitatem formarum in homine Christo probantibus (123-152)

PARS IIa: RESPONDETUR

II 1: REPROBANTUR POSITIONES QUE PONUNT PLURES FORMAS DANTES ESSE ACTU

De ponentibus numerum formarum secundum numerum predicabilium substantialium (155-189)
Quod ex pluralitate predicabilium non sequitur plures formas esse in eodem ((157-160)
Quod impossibile est plura predicabilia accipi a diversis formis (161)
Ostenditur quatuor rationibus ex ipso ordine predicamentali (162-167)
Idem ostenditur ex habitudine generis ad speciem (168-174)
Idem ostenditur ex habitudine generis ad suam differentiam divisivam (175-181)
Quod ex ipso ordine predicamentali sequitur unam formam substantialem esse (182-183)

Ostenditur hoc quatuor rationibus (184-189)
De falsa opinione circa pluralitatem formarum in omni composito generaliter (190)
Quod hoc est impossibile in omni composito ex materia et forma (191-201)
Hoc idem ostenditur circa incorruptibilia (202-203)
Hoc idem ostenditur circa generabilia et corruptibilia generaliter (204-227)
Hoc idem ostenditur circa mixta (228-243)
Quod in ipsis viventibus generaliter non sunt plures forme substantiales (244-253)
Quod non sunt plures forme substantiales in animalibus (254-258)
De ponentibus duas formas substantiales in homine (259-262)
De duobus exemplis ad hoc declarandum adductis (263)
Reprobatur hec positio quinque rationibus (264-290)
De prima ratione ostensiva (267-273)
Improbatur hec responsio multipliciter (267-273)
De secunda ratione ostensiva (274)
De prima ratione ad impossibile ducente (275-278)
De secunda ratione ad impossibile ducente (279-282)
De tertia ratione ad impossibile ducente (283-290)
Quod in homine sint tria esse essentie et unum esse indivisibile existentie (291-297)
De ponentibus pluralitatem animarum (298-299)
Quod est impossibile ponere in Christo plures formas substantiales (304)
De sacramento altaris (305-310)

II 2: IMPROBATUR QUEDAM SPECIALIS POSITIO CIRCA FORMAS HABITUALES SIVE FORMAS PARTIUM

De ponentibus plures formas substantiales partium (311-346)
De positione fratris Thome (313-320)
Improbatur hec opinio quinque rationibus (321-330)
Quod ista positio non est de mente fratris Thome (331-334)
Quod tribus modis alicuius rei partes dicuntur (335-337)
Ad rationes illorum de fratre Thoma respondetur (338-346)

II 3: QUOMODO SE HABEANT DISPOSITIONES AD FORMAS

De dispositionibus materiam disponentibus ad aliquam formam (347)
Quod requiruntur dispositiones tripliciter (348-353)
De duplici naturali ordine dispositionis ad formam introducendam (354)
Quomodo se habeant dispositiones in facto esse (355-361)

II 4: SOLVUNTUR RATIONES POSITE AD PROBANDUM PLURALITATEM FORMARUM

Modo restat respondere ad omnes rationes in oppositum (362-557)
De omni substantia creata generaliter (362-395)
De mixtis generaliter (396-407)
De viventibus generaliter (408-445)
De animalibus generaliter (446-447)
De omni homine generaliter (448-485)
De nutritione hominis (486-487)
De accidentibus ac dispositionibus formam substantialem consequentibus (488-501)
De generatione monstri (502-508)
De peccato originali (509-518)
De cadavere seu corpore mortuo (519-523)
De corpore et anima in Christo (524-535)
De sacramento altaris (541-549)
De corpore vivo et mortuo (550-556)
De carne et osse in mixtis (557).

SIGLA

B = Vatican Library, *Borgh*., 315, *saec*. XIV *init*
T = Toulouse, *Bibl. Munic*. 192, *saec*. XIV *init.*
V = Vatican Library, *Vat. lat*., 859, *saec.* XIV *init.*

Bc,**Tc**,**Vc** = manus quae correxit **B**,**T**,**V**
Bm,Tm,Vm = manus in margine **B,T,V**

] = scripsi(t), scripserunt
… = usque ad
<…> = supplevi
(*!*) = (sic!)
add. = addit, addunt
om. = omittit, omittunt
coni. = conieci, coniciendo
coll. = collato, collatis

DE UNITATE FORME SUBSTANTIALIS IN EODEM SUPPOSITO

Introductio

[1] [B89ra;T149ra;V98rb] Ut ordinatius possint inveniri et per consequens responderi ad ea argumenta que solent fieri contra unitatem forme substantialis in eodem supposito, primo ponende sunt rationes probantes in omni substantia creata esse plures formas substantiales. Secundo ponende sunt rationes hoc probantes in corporibus generaliter et precipue in generabilibus et corruptibilibus. Tertio ponende sunt rationes hoc probantes quantum ad mixta. Quarto rationes hoc probantes quantum ad animata generaliter et precipue quantum plantas sive insensibilia. Quinto rationes hoc probantes quantum ad animalia generaliter. Sexto et ultimo ponende sunt rationes hoc probantes quantum ad hominem; ubi ponuntur etiam rationes que specialem vim gerunt de homine Christo.

3 sunt] tres *add. T* 4 substantiales] *om. TV* 8 plantas sive insensibilia] *B* miscibilia *TV* ad mixta sive miscibilia *Vc* 10-11 ubi … christo] *B* et ponuntur etiam ibi rationes quantum ad hominem christum *TV* hic ponuntur rationes probantes pluralitatem formarum in omni substantia existente in genere *add. B*

PARS Ia: QUE DIFFICULTATES CONTRA UNITATEM FORME DOCTORES TANGUNT

De rationibus probantibus in omni substantia creata esse plures formas

[2] Quantum ergo ad primum potest sic argui: Ordini predicabilium in predicamenta debet natura rei correspondere; alioquin talis ordo esset cassus et vanus, sicut est de chimera vel de aliquo consimili. Sed natura rei tali ordini non corresponderet nisi diversa predicabilia existentia ordinate in eodem genere dicerent diversas formas pertinentes ad illud genus. Ideo diversa predicabilia existentia in genere Substantie, puta substantia, corpus et consimilia dicunt diversas formas substantiales. Sed de qualibet substantia particulari existente in genere Substantie predicantur plura

talia predicabilia. Ergo in omni substantia existente in genere Substantie sunt plures forme substantiales. Omnes autem substantie sunt in genere excepta prima. Ergo in omni substantia, excepta Prima, que Deus est, sunt plures forme substantiales.

2 ordo] *BV om. T* 3 cassus et] *BT om. V* 4 nisi] secundum *add. B* / existentia] in genere substantie *add. V* 8-9 predicantur … substantie] *BTVc om. V* 11 substantia … in] *BT om. Vc* 11 excepta prima] *BT* existentia *V*

[3] Preterea. Si dicas quod ad hoc sufficit differentia rationis, contra quia: Aut ista differentia rationis provenit ex parte rei, aut ex parte intellectus. Si ex parte rei, hoc non posset esse nisi diversis rationibus responderent diverse res. Et sic habetur illud quod prius, scilicet quod diversis rationibus diversorum predicabilium respondent diverse res. Ex parte autem intellectus non potest dici quod talis diversitas proveniat, cum intellectus sit potentia passiva et una existens respectu omnium intelligibilium. Diversitas autem effectus non potest provenire ex parte subiecti, et precipue quando subiectum est unum, sed magis ex parte principii activi.

1 rationis] *BTcV* rei *T*

[4] Si dicas quod talis ordo fundatur super eandem formam, prout dat diversas perfectiones, puta esse substantiam et esse corpus et sic de aliis, — contra: Iste diverse perfectiones aut sunt diverse re, aut ratione tantum. Si differunt re, habeo propositum, quia tunc alia est forma re qua aliquid est substantia et qua corpus. Si differunt ratione, sequitur inconveniens ad quod deducit ratio immediate iam facta, quia queretur utrum ista diversitas rationis proveniat a parte rei aut a parte intellectus; et proceditur sicut supra.

1 fundatur] *BV om. T* 3 contra] *BV om. T* / diverse] *B om. TV* / perfectiones] que sunt esse substantiam et esse corpus et sic de aliis *add. TV* 3 re] *B* res *TV* / ratione tantum] *BT* rationes *V* 4 differunt re] *B* diverse re *T* diverse res *V* 6 facta] *TV* posita *B* 7 rationis] *B om. TV*

[5] Preterea. Diversa obiecta intellectus sunt diversa *quod quid est*. Sed genus et differentia, puta animal et rationale, sunt diversa obiecta intellectus cum possint intelligi sine invicem Ergo sunt diversa *quod quid est*. Sed diversa *quod quid est* sunt a diversis formis, quia *quod quid est* est a forma. Ergo genus et differentia dicunt diversas formas. Sed in omni forma existente in genere invenitur genus et differentia. Ideo etc.

1-3 sed … quod quid est] *VT om. B* 2 et rationale] *T* rationalis *V* 5 forma] *BV* substantia *T*

[6] Preterea. Secundum Philosophum[1] 7o *Metaphisice* diffinitio habet partes. Et dicit ultra quod sicut tota diffinitio ad totam rem, ita partes diffinitionis ad partes rei. Sed partes rei dicunt diversas res, quia diverse rationes sunt partes rei. Ergo partes diffinitionis dicunt diversas res. Et per consequens cum genus et differentia sint diverse partes diffinitionis, oportet quod dicant diversas res, et tales res diversas quod sint forme, **[V98va]** quia utrumque dicit formam. Et sic idem quod prius.

1 preterea] *BT sic saepius om. V* 2 tota diffinitio] *Vc* tota *TV* totum *B* / totam rem] *TV* totum *B* 3 diffinitionis] *TV om. B* 3-4 quia … diversas res] *BT om. V* 6 quod sint] *coni.* que sint *B* quod sunt *TV* 7 quia utrumque] *BT* et utraque *V*

[7] Preterea. Idem numero non potest esse simile et dissimile eidem <nisi> secundum diversam formam. Sed homo secundum quod animal est similis equo, secundum vero quod homo est eidem dissimilis. Ergo alia est forma secundum quam homo est homo et alia secundum quam est animal.

1 numero non] numero *TV* non *B* 2 diversam] *B* eandem *TV*

[8] Preterea. Risibile convenit homini secundum quod homo, non autem secundum quod est animal; alioquin conveniret omni animali. Ergo homo alio est homo et alio animal.

3 *prius* alio] *BTVc om. V*

[9] Preterea. Si per eandem formam asinus habet quod sit asinus et animal et corpus et substantia, tunc, intellecto corpore, intelligeretur asinus. Quod est falsum. Ergo et antecedens. Falsitas consequentis patet. Consequentiam probo quia: Unumquodque intelligitur, sua forma intellecta. Sed secundum ypothesim forma corporis qua corpus est corpus et forma asini sunt eadem forma. Ergo intellecto corpore intelligetur asinus. Et sic patet consequentia.

3 et antecedens] *TV* falsum est quod per eandem formam habeat asinus quod sit asinus animal etc. *B* / consequentis] *TV* consequentie *B*

[10] Preterea. Secundum Philosophum[2] 7o *Methaphisice* simplex aut totaliter attingitur, aut totaliter ignoratur. Ergo per oppositum illud quod nec totaliter attingitur nec totaliter ignoratur est compositum. Sed omne quod est in predicamento Substantie potest sciri secundum suum genus, saltem generalissimum, et ignorari secundum suam **[B89rb]** differentiam. Ergo omne quod est in genere substantie est compositum, ut patet ex diversis rebus que sunt forme significate per genus et differentiam.

1. *Metaph.* VII 10, 1034b20.
2. *Ibid*. 17, 1041b9-10.

[11] Preterea. Secundum eundem ibidem de simplicibus non est questio. Sed de quiditate et forma cuiuslibet substantie potest formari questio et *quid est*, ut 'quid est **[T149rb]** homo, angelus vel lapis'?', et *propter quid*, ut 'propter quid homo est animal?' et consimile. Ergo quiditas cuiuslibet substantie etiam quantum ad id quod se tenet ex parte forme est composita. Quod non posset esse nisi essent in qualibet substantia plures forme quarum una componeretur cum alia.

1 eundem] *BT* philosophum *V* 7 alia] Rationes probantes plures formas in omni composito ex materia et forma *add. B*

De rationibus probantibus plures formas in omni composito ex materia et forma

[12] Rationes ponentes plures formas in compositis ex materia et forma generaliter, et precipue in rebus corporalibus — quod dico propter corpus celeste, quod est incorporale, licet sit compositum ex materia et forma — ut ponuntur a magistris hee sunt. Secundum Commentatorem[1] in *De substantia orbis* quantitas interminata precedit specialem formam substantialem in materia. Sed ante talem dimensionem oportet ponere formam substantialem in materia, quia omne accidens fundatur super formam substantialem. Ergo preter quamlibet formam <substantialem> specificam oportet ponere aliquam aliam formam substantialem generalem in quolibet corpore.

1 compositis] *TV* omni composito *B* 2-3 quod … forma] *BT om. V* 4 ponuntur] *BT* ponitur *V* 10 specialem] *B om. TV* 6-7 sed … materia] *BV om. T* 8 quamlibet … specificam] *BT* formam substantialem *V* 9 substantialem generalem] *coni.* substantialem *TV* generalem *B* 10 quolibet] *TV om. B*

[13] Si dicas quod dimensiones precedunt formam specificam non secundum rem sed secundum rationem suam specialem et quod sequuntur eam secundum generalem rationem, (sicut si dicatur quod dimensio precedit animam secundum quod anima sed sequitur eam secundum quod dat esse corporeum), — contra: Realis distinctio partium materie presupponit quantitatem, cum per quantitates distinguatur. Sed realis distinctio partium materie presupponitur secundum rem, diversis formis receptis in materia, quia impossibile est diversas formas substantiales incompossibiles esse in eadem parte materie. Ergo quantitas dimensiva precedit secundum rem formam substantialem specificam in materia.

1 non] est *add. B* 5-7 presupponit … materie] *BV om. T* 7 secundum rem] *TV om. B*

1. *De substantia orbis* I.

[14] Preterea. Si dicas quod quantitas que fundatur super formam corrumpendam precedit tempore secundum rem sed, corrupta illa forma, corrumpitur et, adveniente alia forma, introducitur nova quantitas consequens ipsam, — contra quia: Sicut iam dictum est, illud quod distinguit illam partem materie ab aliis partibus, presupponitur secundum rem, ut videtur, illi forme que introducitur; alioquin non plus posset introduci in illam partem materie quam in aliam. Sed materia in instanti sue introductionis non distinguitur per dimensionem que tunc corrumpitur in illo instanti. Non sic illa dimensio, sed per dimensionem que simul introducitur cum forma. Ergo dimensio que simul introducitur cum forma, secundum rem presupponitur ipsi forme in materia. Et sic adhuc habetur propositum, quod scilicet oportet dare aliam formam super quam illa quantitas fundetur.

4 sicut] *BT om. V* 5 illam] *BT om. V* 6 introduci] *BT om. V*

[15] Preterea. Substantia generata est substantia particularis, que est hic et nunc. Si ergo terminus generationis qui est substantia particularis preintelligitur ipsi quantitati que ponitur introduci cum forma in materiam, tunc sequitur quod substantia preintelligitur esse hic et nunc, saltem ordine nature, ante quantitatem. Sed hoc est impossibile, quia quantitas necessario presupponit esse in loco. Ergo quantitas necessario precedit substantiam generatam. Non potest autem eam precedere ratione materie, quia materia presupponitur quantitati. Ergo precedit eam quantum ad formam. Et sic idem quod prius.

1-2 que … particularis] *TV* quod *B* 6 presupponit] *V* precedit *BT* 7 autem] *BT* ante *V*

[16] Preterea. Eadem quantitas manet in generato et corrupto. Sed semper quantitas fundatur super aliquam formam substantialem. Ergo preter formam introducendam semper est aliqua forma manens in eo quod generatur in quo communicat cum corrupto. Minor supponitur. Maiorem probo quia: Unitas materie secundum numerum est secundum unitatem quantitatis. Sed eadem materia numero manet **[V98vb]** in generato et corrupto. Ergo eadem quantitas.

4 quo … cum] *TV om. B*

[17] Preterea. Si mutaretur vinum in acetum, non diceretur dolium de novo repleri. Ergo si nova quantitas induceretur in materia vini cum forma aceti, esset nova repletio dolii, ut videtur. Ergo eadem dimensio est in vino et in aceto, et per consequens in generato et corrupto. Et sic idem quod prius.

[18] Preterea. Illud in quod agit agens naturale oportet esse quantum, quia naturale agens agit per contactum quantitatis. Sed illam quantitatem qua

est quantum illud in quod agens naturale agit, oportet fundari super aliquam formam substantialem aliam ab illa que debet induci, quia talis quantitas presupponitur actioni et eius termino.Et per consequens presupponitur forme inducende. Ergo in eo quod generatur oportet esse aliquam formam substantialem aliam ab ista que inducitur de novo.

2 sed] *BT om. V*

[19] Si dicas quod agens naturale disponendo agit in ipsum quantum et presupponit ipsum quantum in actu, quia disponere est alterare et alteratio requirit subiectum quantum sicut et qualitas, **[B89va]** non autem introducens formam substantialem, — contra: Generans sive introducens formam substantialem magis agit quam disponens. Si ergo agens disponens presupponit quantum in quod agit, multo plus debet hoc facere generans sive formam substantialem introducens. Si dicas quod non, quia ex hoc quod plus agit minus presupponit, — contra: Quantumcumque plus vel minus agat, semper cum agit <agit> ut agens naturale. **[T149va]** Sed ut premissum est, agens naturale semper in sua actione presupponit quantum. Ergo introducens formam presupponit quantum. Et per consequens ipsa forma introducta presupponit quantum.

1 quantum] *BT om. V* 2 ipsum] *B om. TV* 11 formam] *BT om. V*

[20] Preterea. Agens quod agit per instrumentum, ad nichil potest attingere nisi ad quod attingit suum instrumentum. Sed omnia generabilia agunt per qualitates activas sicut per instrumentum sicut per caliditatem et frigiditatem. Ergo agens naturale non attingit introducendo formam nisi ad illud ad quod possunt attingere calor et frigus. Sed talia non videntur posse attingere ad nudam materiam carentem omni quantitate. Ergo in instanti in quo introducitur forma, est aliqua quantitas in materia. Quam oportet presupponi ipsi forme et actioni qua introducitur.

[21] Preterea. Omnis motus terminatur ad aliquem terminum intrinsecum ipsi motui, sicut calefactio ad calidum esse et albatio ad album esse sive ad albedinem. Sed forma substantialis que introducitur in ultimo instanti alterationis disponentis ad ipsam vel nova dispositio ipsam consequens etiam potest esse terminus intrinsecus ipsius alterationis disponentis ad formam; immo talis terminus est ipsa qualitas que cum motu magis ac magis participatur, que etiam ponitur a quibusdam esse idem re cum motu. Ergo qualitas que participatur dum alterabatur materia ad susceptionem forme, manet cum forma introducta. Et per consequens manet aliqua forma substantialis prius existens super quam fundetur alia ab ista que de novo introducitur.

2 albatio] *BT* albedo *V* 4 disponentis] *BT* disponit *V* / dispositio] *VB om. T* 5 etiam] *BT* non *V* 6 qualitas] *BT* quantitas *V* 7 que … quibusdam] *BT* a quodam *V*

[22] Preterea. Omnis forma presupponit materiam dispositam in quam introducitur, quia actus activorum sunt in patiente et in disposito. Sed dispositio materie fit per aliquod accidens. Ergo omnis forma que introducitur in materiam, presupponit aliquod accidens fundatum super aliam formam substantialem cum alia forma que introducitur. Et per consequens sunt in eodem plures forme.

[23] Si dicas quod illa dispositio que precedit corrumpitur et nova introducitur que consequitur formam nec precedit, — contra: Sicut forma preexigit materiam dispositam in quam introducitur, ita preexigit materiam dispositam in qua fit. Sed illud quod preexigitur ad aliquid est prius eo natura vel tempore. Ergo dispositio manens cum forma est prior ea. Et per consequens requirit aliam formam substantialem supra quam fundetur.

[24] Preterea. Dispositio non debet corrumpi, adveniente eo ad quod est dispositio illa. Cum ergo qualitates introducte per alterationem disponentem ad formam, sint dispositio ad formam, oportet quod maneat, adveniente forma. Et per consequens quod sit dare aliam formam super quam fundetur.

[25] Preterea. Omne quod corrumpitur, corrumpitur in suum contrarium, non in simile. Sed quando generatur **[V99ra]** ignis ex aere, generatur calidum ex calido. Ergo manet calor aeris; alioquin corrumperetur in suum simile. Et sic sequitur idem quod prius.

3 calor] forma *add. V*

[26] Preterea. Philosophus dicit[1] secundo *De generatione* quod in habentibus symbolum facilior est transitus propter hoc quod pauciora oportet corrumpi in eo quod corrumpitur, et per consequens pauciora generari in eo quod generatur. Sed si non maneret eadem qualitas numero symbola, tot corrumperentur in transitu habentium symbolum sicut in transitu non habentium. Ergo eadem qualitas numero symbola manet et illam oportet fundari super aliquam formam communem generato et corrupto, que manet cum forma introducta.

3 pauciora] *BT om. V* 4 non] *BT om. V* 6 illam] *BT* aliam *V*

[27] Preterea. Cuius corruptio est causa corruptionis alterius, in materia eius est causa esse illius alterius in materia. Sed corruptio ipsarum dispositionum et remotio a materia est causa corruptionis sive separationis forme a materia, quia forma substantialis cum non habeat contrarium, non habet corrumpi nec separari a materia nisi propter corruptionem eius

1. *De gen. et corr.* II 7, 334b21-24; b25-27.

cui per se inest aliquid contrarium. Ergo esse dispositionum in materia est causa ipsius esse forme generabilis vel separabilis in materia. Et per consequens dispositiones precedunt, saltem ordine nature, omnem formam generabilem et corruptibilem sive separabilem a materia. Et per consequens oportet eas fundari super aliquam formam inseparabilem a materia, manente tamen qualibet forma separabili.

2-3 esse … causa] *BT om. V*

[28] Preterea. Unumquodque generabile facilius generatur ex uno **[B89vb]** quam ex alio, sicut ignis facilius generatur ex aere quam ex aqua et musca facilius ex cadavere quam ex alio. Sed hoc non esset nisi communicent in eadem forma que remaneret **[T149vb]** eadem in utroque, quia si fieret resolutio usque ad primam materiam: cum prima materia equaliter distet a quolibet, non magis esset natum et generari unum generabilium ex cadavere vel ex quocumque alio quam aliud. Ergo generatum et corruptum communicant in eadem forma substantiali que manet in generato una cum forma que per generationem introducitur.

[29] Preterea. Illud quod dependet in suo esse ab alio, non manet idem numero, illo corrupto. Sed materia prima dependet a forma substantiali in suo esse, cum sit pura potentia. Ergo ipsa non maneret eadem numero in generato et corrupto nisi maneret in ea eadem forma substantialis communis generato et corrupto. Et sic idem quod prius.

[30] Preterea. Unitati essentie non repugnat pluralitas naturarum, sicut patet in rebus compositis ex materia et forma quarum essentia est una, licent habeant plures naturas, que sunt materia et forma. Sed pluralitas formarum substantialium in eodem non negatur nisi propter hoc quod pluralitas naturarum formalium videretur impedire unitatem essentie. Ergo, hoc non obstante, possunt esse plures forme substantiales in eodem.

1 naturarum] *BT* causarum *V*

[31] Preterea. Secundum Commentatorem[1] super illud "In fundamento materie non est aliquid distinctum" prius intelliguntur in materia forme universales et postea forme particulares, loquendo etiam de formis substantialibus. Ergo secundum eum plures forme substantiales sunt simul in materia eadem.

[32] Preterea. Secundum eundem[2] super illud primi *Phisicorum* "Cum cognoscimus plures causas etc." quodlibet entium materialium continet duplicem materiam, scilicet propinquam et remotam. Sed hoc non esset,

1. *In Arist. I Metaph.* ad I 8, 989b6-7. 2. *In Arist. I Phys*. ad I 1, 184a12-14.

si forma propria substantialis uniuscuiusque entis materialis uniretur materie prime, quia tunc unumquodque ultra propriam formam non haberet nisi materiam primam, que est materia remota. Ergo preter formam unicuique propriam est aliqua alia forma substantialis que una cum prima materia est propria materia proprie forme.

2 plures] *TV* primas *B*

De rationibus hoc probantibus in mixtis

[33] Rationes hoc probantes in mixtis sunt iste. Sola forma una cum materia non facit mixtionem. Nec forma per se accepta. Ergo nec materia per se accepta. Relinquitur ergo quod mixtio sit secundum plures formas miscibilium manentes in mixto. Sed hoc non esset si non essent plures forme substantiales in eodem. Ergo *etc*. Si dicas quod manent virtute, — contra quia: Aut dicuntur manere quia manent earum virtutes proprie, aut quia manent virtutes consimiles. Non primo modo, quia proprie earum virtutes non manent, ipsis corruptis et non manentibus, quia tunc accidens transiret a subiecto in subiectum. Nec secundo modo sufficit dicere, quia in igne etiam remanet similis virtus virtuti aeris, quia communicant in caliditate, nec tamen ignis dicitur misceri ex aere. Ergo non sufficit dicere quod manent virtute.

1 rationes] *TV* Actiones (*!*) *sic saepius B*

[34] Preterea. Mixta magis sunt composita quam elementa. Sed hoc non esset verum, si utrobique non esset **[V99rb]** compositio nisi ex vera forma substantiali et prima materia. Ergo oportet ponere mixta esse composita ex pluribus formis substantialibus una cum prima materia. Si dicas quod mixta sunt composita non propter hoc quod habeant plures formas substantiales quam elementa, sed quia eorum forma est magis composita, — contra: Nulla forma cum sit simplex et immaterialis existens est composita. Ergo etc.

2 non … compositio] *BV om. T* 7 immaterialis] *B* immaterialis esse *V* invariabili essentia *T*

[35] Preterea. Si forma quanti mixti est composita, aut est composita ex partibus quantitatis (et hoc non plus potest dici de forma mixti quam de forma cuiuslibet elementi), aut ex partibus essentialibus, que sunt materia et forma. Et si sic, in forma mixti sunt duo diversa re quorum unum est forma alterius et ambo informant primam materiam, unum mediante alio. Sed hoc nichil aliud est quam ponere plures formas substantiales in mixto quodam ordine primam materiam informantes. Et secundum hoc habetur propositum.

1 quanti] *T om. BV* 5-6 unum mediante alio] *BT* rei immediate *V*

[36] Preterea. Mixtum dicitur resolvi in elementa. Sed hoc non potest dici propter materiam solam elementi remanentem in mixto, quia etiam materia unius elementi manet in alio elemento generato ex eo, nec dicitur resolvi in ipsum. Ergo in mixto generato ex elementis non remanet materia elementorum, immo manent etiam forme eorum. Nec sufficit etiam, ut supra ostensum est, dicere quod maneant virtute.

[37] Preterea. Mixtum fit ex miscibilibus sicut ex principio materiali. Sed si elementa virtute tantum remanerent in mixto sive in forma mixti, **[B90ra]** tunc elementa magis se tenerent ex parte principii formalis quam ex parte principii materialis. Ergo non sufficit dicere quod elementa tantum virtute manent in mixto. Immo **[T150ra]** oportet quod forma eorum remaneat ut materia forme mixti.

[38] Preterea. Aut aliquid remanet de elementis in mixto preter primam materiam ex qua mixtum fiat materialiter, aut non. Si non, ergo non plus fiet mixtum ex elementis materialiter quam unum elementum ex alio; quod est inconveniens. Si sic, aut illud est forma substantialis, et sic habebitur propositum, scilicet quod preter formam qua mixtum est mixtum, est alia forma ex qua secundum quod mixtum fit materialiter. Aut est forma accidentalis et sequitur idem quod forma accidentalis non manet nisi fundata super aliquam formam substantialem precedentem, saltem ordine nature.

7 precedentem] *BT* preexistentem *V*

[39] Preterea. Secundum Philosophum[1] secundo *De anima* non est humidum nec humectum sine corpore; necesse est enim aquam esse. Ergo secundum illam auctoritatem ubicumque est humidum necesse est esse aquam, et per consequens formam substantialem aque. Sed in mixtis oportet esse humidum. Ergo in eis est forma substantialis aque. Et sic idem quod prius.

2 aquam] *BTVc om. V*

[40] Preterea. Secundum Aristotilem[2] libro secundo *De animalibus* capitulo de complexione in universali, prima complexio est secundum quatuor primas qualitates. Sed complexio est conditio corporis animati sive mixti. Ergo in eis sunt prime quatuor qualitates. Sed predicte qualitates sunt qualitates elementorum proprie que sine formis elementorum esse

1. *De anima* II 11, 423a24-27. 2. Cfr. *De part. animalium* II 6.

non possunt. Ergo in corpore mixto sive animato sunt forme substantiales elementorum. Et sic idem quod prius.

1 aristotilem] *TV* avicennam *B* 2 complexio] *TV* compositio *B* 6-7 ergo … elementorum] *TV om. B*

De rationibus hoc idem probantibus in viventibus

[41] Rationes hoc idem probantes in viventibus sunt hee. Omne vivum habet diversas partes organicas sive diversa organa diversarum complexionum et diversarum proprietatum naturalium. Et tanto plus quanto viventia sunt magis perfecta, sicut alterius complexionis est radix et truncus, alterius complexionis est cortex et lignum quod est intus, et sic de aliis. Et multo plus hoc apparet in animali perfecto in quo cor, cerebrum, caro et os, visus et auditus habent diversas proprietates proprias. Sed diversitas in accidentibus propriis et per se consequentibus aliis in eis arguit diversas formas substantiales. Ergo in quolibet vivo secundum diversa organa sunt diverse forme substantiales.

1 hoc idem] *TV* generaliter predictam pluralitatem *B* 2 habet] *BT* dividitur in *Vc om. V* 4-5 *bis* complexionis] *BT* perfectionis *V* 7 proprias] *BT om. V* 9 arguit] *BT om. V*

[42] Preterea. Corpus vivum et mortuum sunt idem numero. Sed hoc non esset nisi in vivo esset aliqua forma preter animam postmodum manens in mortuo. Ergo saltem in quolibet vivo sunt plures forme. Minor patet. Maiorem probo. Primo quia: Si non esset ita, non esset verum quod Eva comederit de pomo ligni scientie boni et mali, quia dum erat in arbore vivebat et ablatum de arbore fuit mortuum. Et si non esset idem corpus corpus vivum et mortuum, tunc materialiter non comedisset de corpore pomi illius arboris. Licuisset etiam Iudeis comedere carnes porcinas mortuas, quia non essent carnes porci, sed remaneret aliud corpus. Sequeretur etiam quod Christus non comedisset de pisce quem Petrus cepit, sed de quodam corpore alio ab illo pisce. Que omnia sunt contra auctoritatem sacre Scripture. Relinquitur ergo quod est idem corpus vivum et mortuum.

4 ita … esset] *BV om. T* / eva] *BV* una T 5 arbore] *BT* corpore *V*

[43] Preterea. Corpus vivum et **[V99va]** mortuum communicant in eodem motu, puta in motu deorsum. Ergo etiam communicant in eadem corporeitate, quia motus plurificatur secundum plurificationem mobilium et habet unitatem secundum unitatem eorum. Et sic idem quod prius.

1 corpus] *BV om. T*

[44] Preterea. Vivum componitur ex anima et corpore sicut ex partibus. Sed partes constituentes aliquod totum adinvicem differunt essentialiter, quia una pars non est alia. Ergo corpus in quolibet vivo differt realiter ab ipsa anima. Sed corpus includit aliquam formam qua corpus est corpus, quia sola prima materia non est corpus. Ergo in quolibet vivo preter animam est alia forma qua pars eius que est corpus, habet quod sit corpus.

2 aliquod] *BT om. V* / adinvicem] *V om. BT*

[45] Si dicas quod corpus non est pars animati secundum rem sed secundum rationem, — contra: Eodem modo posset dici pars ignis vel lapidis secundum rationem. Nam forma ignis differt ratione a seipsa secundum quod dat esse corporeum et esse igneum, nec tamen propter hoc dicitur quod ignis vel lapis sit compositus ex corpore et forma ignis vel forma lapidis. Ergo corpus non tantum est pars secundum rationem sed secundum rem.

3 ratione] *BT om. V*

[46] Preterea. Secundum Philosophum[1] 4o *Methaphisice* mathematica sunt absque motu et materia. Nec per consequens corrumpuntur. Ergo figura et quantitas que erat in vivo, manet in mortuo. Et per consequens etiam eadem forma substantialis super quam fundentur predicta accidentia. Sed hoc non posset esse nisi preter formam substantialem que est anima, esset in vivo illa forma substantialis remanens, corrupta vel separata anima. Ideo etc.

3 figura] *BV* signa *T*

De rationibus hoc idem probantibus in omni animali generaliter

[47] [T150rb] Rationes hoc idem probantes in omni animali generaliter sunt hee. Omne quod movetur a seipso, dividitur in duas partes, quarum una est movens et alia mota. Sed omne animal est tale. Ergo omne animal habet duas partes tales. Sed in animali anima est pars movens. Sola autem materia prima non potest esse **[B90rb]** pars mota, sed aliquod compositum ex materia prima et aliqua forma substantiali. Ergo preter animam est alia forma substantialis ex qua componitur pars mota.

1 hoc idem] *TV* predictam pluralitatem *sic saepius B*

[48] Si dicas quod potentia anime est pars movens et compositum ex prima materia et anima est pars mota, — contra quia: Potentia anime est accidens. Et accidens vel quecumque forma non est movens, immo opor-

1. *Metaph*. IV 1, 1026a7-21.

tet quod movens sit substantia per se subsistens. Ergo non sufficit dicere quod potentia moveat.

2 anime] *B om. TV* 3 movens] *BTcV* accidens *B* 4 per se] *B om. TV* 5 potentia] *BTVc* substantia *V*

[49] Preterea. In motu animalis non contingeret lassitudo nisi in animali essent plures forme substantiales, quarum una agit in contrarium alterius. Ergo etc.

[50] Si dicas quod hoc facit contrarietas formarum accidentalium, — contra: Idem numero non potest esse causa naturalis contrariorum. Sed forma cum materia est causa omnium accidentium, et precipue loquendo de accidentibus communibus consequentibus totam speciem. Ergo in animali in quo sunt forme accidentales contrarie, non potest esse una sola forma substantialis.

1 hoc] *TV* nichil *B* 4 communibus] *V om. BT* 5 esse] *BTVc om. V*

[51] Preterea. Quando animal interficitur, animali interfecto, remanet aliqua forma que prius erat in vivo. Sed hoc non esset nisi in animali vivo esset alia forma substantialis preter animam que non manet, animali interfecto. Ideo etc. Minor patet. Maior probatur quia: Interficiens non habet generare carnem et os, immo magis corrumpere. Sed in animali interfecto est forma carnis et ossis. Ergo forma carnis et ossis que sunt in animali mortuo, non generatur ab interficiente. Sed talis forma carnis et ossis non potest etiam generari ab alio agente quam ab interficiente, quia quando aliquid de novo generatur ex aliquo corrupto, corrumpens primum generat secundum, quia in talibus generatio unius est corruptio alterius. Sed corrumpens animal est interficiens. Ergo nullum aliud agens inducit illam formam carnis et ossis, nec etiam interficiens, ut ostensum est. Ergo illa forma carnis et ossis, animali interfecto, non inducitur de novo ab aliquo agente. Et per consequens oportet quod prius esset in animali vivo et quod remaneat in cadavere, ipso mortuo. Et sic patet maior illa.

6-9 est forma … aliquo corrupto] *TV* sunt carnes et os ergo talis forma non generatur aliter ab interficiente sed non potest ab alio probo quia quando aliquid de novo generatur ab alio mortuo *B* 6 ergo … ossis] *V om. T* 10 quia in] *BT* quando *V* 11-12 inducit … ossis] *TV om. B* 12-15 ergo illa … illa] *TV* ergo etc. *B* 11 quod] *V om. T*

[52] Preterea. In instanti in quo interficitur animal, cadaver est tante quantitatis et consimilis organizationis sicut erat animal vivum. Sed hoc non posset esse nisi remaneret eadem quantitas et organizatio que fuit in vivo. Et per consequens eadem forma substantialis super quam fundetur illa. Ergo etc. Maior patet ad sensum. Minor probatur quia: Agens naturale potentius est in agendo quam corrumpens violentum. Sed agens naturale non potest inducere tantam quantitatem et talem organizationem in in-

stanti sed per multum tempus. Ergo nec agens corrumpens potest inducere in instanti tantam quantitatem **[V99vb]** et talem organizationem. Sed vel inducitur in instanti mortis, vel manent quantitas et organizatio que erant prius in vivo. Ergo relinquitur quod quantitas et organizatio que erant prius in vivo, remaneant. Et sic probata est minor.

6 violentum] *BT* motum *V*

[53] Preterea. Sensus deprehendit eandem quantitatem et organizationem (vel saltem consimilem) in mortuo ei que fuerat etiam in vivo. Aut ergo remanet eadem ut videtur apparere secundum sensum, aut non eadem sed consimilis. Si eadem, habetur propositum. Si vero dicatur quod non eadem sed consimilis, — contra quia: Aut natura prime materie determinat cadaver ad talia vel consimilia accidentia, aut anima, aut hoc fit ratione quantitatis et figure et consimilium accidentium precedentium, aut hoc facit influentia celi, aut agens particulare, aut spiritus qui erant in corpore animalis, aut naturalis ordo forme ad formam, aut omnia ista simul. Sed nichil istorum potest esse causa determinans mortuum ad talia accidentia. Ergo non introducuntur in cadaver talia accidentia in morte, sed remanent priora.

3-4 sed consimilis] *BT om. V* 7-8 ratione … facit] *BT om.V* 8 hoc] *T* non *B*

[54] Probatio assumpte quantum ad omnes partes eius. Et primo quod materia non determinat ad talia accidentia, quia quantum est de se est indeterminata ad quamcumque formam vel quodcumque accidens. Nec anima. Primo quia impossibile est esse rem causam alicuius, tunc cum prius **[T150va]** non est, quia quod non est, quando non est non potest esse causa alicuius; in illo autem instanti in quo ponuntur talia accidentia introduci, anima vel non est, sicut est de anima que per accidens corrumpitur vel saltem est separata a materia (quantum ad rationalem) nec per consequens potest determinare materiam ad aliquod accidens. Nec ergo per animam. Secundo quia: Materia non potest determinari ad illa accidentia nisi mediante determinatione ad formam quam talia accidentia consequuntur. Anima autem non determinat ad formam cadaveris mortuui, cum sit sibi repugnans. Ergo non per animam, immo etiam formam cadaveris cum sit repugnans vite et anime, magis deberent consequi accidentia opposita hiis que erant in vivo, quam consimilia.

1 quantum … eius] *B om. TV* 5 quando non est] *TV om. B* 7 anima] *B om. TV* 9 consequens] *BT* accidens *V*

[55] Nec quantitas precedens determinat. Primo quia: Illa accidentia cum alia introducuntur sunt corrupta. Et non-entia et nulla res potest esse causa tunc quando primo non est vel quando absolute non est. Secundo

quia: Non determinaret materiam ad talia accidentia nisi determinando eam ad formam cadaveris mortui ad quam consequitur. Ad illam autem non possunt determinare, cum illa sit repugnans forme vite cui illa accidentia priora erant consona; quod autem est consonum uni forme, non potest determinare ad formam sibi repugnantem. Ideo etc.

[56] Nec virtus etiam celi determinat, quia si ita esset, quodcumque movens in eodem loco et situ ad celum haberet consimilia accidentia cum quocumque alio ibidem **[B90va]** moriente; hoc autem est falsum, quia si magnus et albus moreretur ubi moritur parvus et niger, non esset parvus, sed magnus nec albus sed niger post mortem.

4-5 non esset … niger] *B* non esset parvitudo et magnitudo sed magnitudo et album *V* sed magnus et albus *T*

[57] Nec etiam agens particulare hoc facit, quia hoc non posset facere nisi per hoc quod contrapatitur ab eo in quod agit. Et ideo nichil assimilatur passo. Et per consequens inducit de novo in eo quod generatur similia accidentia accidentibus eius quod corrumpitur. Sed hoc non potest esse, primo quia corrumpens violentum, sicut est gladius, non contrapatitur a qualitatibus animalis occisi. Secundo quia cum agens contrapatiatur ab eo in quod agit secundum qualitates activas magis assimilaretur cadaver generatum viventi secundum qualitates activas quam secundum passivas. Hoc autem falsum est, quia secundum istas maxime differunt mortuum et vivum, cum vita consistat in calido et humido, mors vero in frigido et sicco. Tertio quia non est verisimile quod agens particulare tam fortem impressionem recipiat a vivo ad cuius corruptionem agat quod possit per illam impressionem ita perfecte in effectum animalis vivi sicut poterat ipsum vivum. Non autem ita perfecte est cicatrix vel organizatio in morte sicut in vivo. Quarto quia magis determinaret ad qualitates repugnantes vivo quam ad consimiles, sicut ignis generans ignem ex aqua magis determinat effectum suum ad qualitates oppositas qualitatibus aque quam ad similes.

6 qualitatibus] *BT* qualibet parte *V* 7-8 magis … activas] *BV om. T* 14 non] nunc *BTV*

[58] Nec etiam potest dici quod spiritus determinent. Primo quia spiritus in instanti mortis non sunt, quia secundum auctorem[1] libri *De differentia spiritus et anime* spiritus cum corpore perit et corporeitas prior peribit secundum positionem de unitate forme; et, ut dicitur ibidem, spiritus vitalis exit in hora mortis. Secundo quia cum illi spiritus agunt naturaliter, non determinarent ad **[V100ra]** accidentia violenter introducta, sicut est cicatrix que eadem, saltem specie, manet in vivo et mortuo. Tertio

1. *De diff. spiritus et animae* cap. 7.

quia illi spiritus cum eorum operationes sint vitales, animales et naturales, non determinarent ad formam nisi cui operationes possent esse tales, operationes autem tales non possunt esse operationes forme cadaveris, immo ei repugnant, cum sint operationes partis nutritive. Ergo illi spiritus non possunt determinare ad formam cadaveris. Nec per consequens ad accidentia consequentia ipsam.

[59] Nec etiam potest esse illa determinatio propter ordinem naturalem forme ad formam, quia quod aliqua forma determinata sequatur post aliam formam determinatam oportet provenire ex aliqua causa determinata effectiva. Sed quia forma determinata cadaveris sequatur post talem causam determinatam, non potest reduci in aliquam causarum determinatam effectivam, sicut potest patere deducendo per singula predicta, quia nec anima est huiusmodi causa, nec essentia materie, et sic de aliis, sicut patet ex deductione precedenti.

[60] Nec etiam omnia hec simul faciunt talem determinationem, quia si ita esset, quodlibet eorum faceret dispositionem aliquam sive aliquid pertinens ad talem determinationem. Sed hoc non potest esse, nec potest probari discurrendo per singula predicta eo modo **[T150vb]** quo probatum est quod nullum eorum facit talem determinationem, quia si faceret aliquam dispositionem ad hoc pertinentem, illa esset aliquod accidens manens post separationem anime; et oporteret eam fundari super aliquam formam substantialem, quia prius esset cum anima et maneret cum forma cadaveris. Nec potest etiam dici quod talis determinatio sit a casu, cum sit semper vel frequenter saltem. Unde relinquitur quod talis determinatio sit propter unitatem alicuius forme communis vivo et mortuo, que prius erat cum anima et post manet, anima corrupta vel separata.

6 dispositionen] *BT* determinationem *V*

[61] Preterea. Diversitas in accidentibus propriis arguit diversitatem forme substantialis, cum talia accidentia magnam partem conferant ad cognoscendum *quod quid est*. Sed propria accidentia carnis et ossis, cerebri et cordis sunt diversa. Ergo in predictis partibus sunt diverse forme substantiales una cum alia. Maior patet. Minor declaratur quia: Talis determinata siccitas qualem habet os et talis determinata humiditas qualem habet cerebrum sunt eis propria accidentia; et ita de qualitatibus competentibus aliis partibus.

[62] Preterea. Omnis actio, saltem naturalis, cuiuslibet agentis fit in virtute forme substantialis ipsius. Sed eadem forma non potest esse principium contrariarum actionum. Ergo ubi sunt contrarie operationes sive actiones, oportet esse plures formas substantiales. Sed in diversis partibus

animalis sunt contrarie operationes, quia cor desiccat et cerebrum humectat. Ergo in diversis partibus sunt diverse forme substantiales. Et sic idem quod prius.

[63] Preterea. Eadem forma prout est in una parte, non est corruptiva sui ipsius sive sue existentie in alia parte. Sed operatio cordis intensa nata est corrumpere cerebrum et existentiam anime in cerebro, et econverso. Ergo alia forma substantialis est illa in virtute cuius est operatio cerebri et alia in virtute cuius est operatio cordis. Et sic idem quod prius.

[64] Preterea. Augustinus libro primo *Retractationum* capitulo 2o retractat[1] hoc quod dixerat[2] in *De immortalitate anime*, animam scilicet dare speciem corpori. Sed hoc non esset si homo vel quodcumque <aliud > haberet esse corpus per animam. Ergo nullum vivum habet esse corpus per animam, sed per aliam formam corporalem, que stat cum anima.

[65] Si dicas quod Augustinus intendit retractare animam dare speciem corpori effective, non formaliter, — contra quia: Ipse retractat ibi corpus habere esse per animam **[B90vb]** sicut eo quo animatur. Sed corpori eoquod animatur non attribuitur species nisi formaliter. Ergo intendit retractare animam dare speciem corpori solum formaliter.

3 corpori] *BT* corpus *V*

[66] Preterea. Si intenderet loqui de dando speciem effective, cum anima potuisset causare effective ad quod non animatur, ita debuisset facere mentionem in ponendo in libro *De immortalitate anime* et in retractando in libro *Retractationum* de dando speciem lapidi vel cuicumqe alii quod non animatur sicut de dando speciem corpori quod animatur. Cum ergo non faciat mentionem de talibus, non videtur quod intelligeret de dando speciem effective, sed formaliter.

[67] Preterea. Augustinus dicit ibidem[3] quod inter Summam Vitam que est Deus, et ultimum quod vivificatur, **[V100rb]** quod scilicet est corpus, nichil est medium nisi anima vivificans. Sed si intenderet animam dare speciem corpori effective, non tantum unum medium quod est anima inter Deum et corpus. Immo duo essent media, scilicet anima et forma qua effective causaret anima. Ergo non intendit ibi loqui de dando speciem effective, sed formaliter.

1. *Retractationes* I, IV, 4. 2. *De immort. animae* XV, 24.
3. *De immort. animae* XV 24: “Nec invenitur aliquid quod sit inter summam vitam, que Sapientia et Veritas est incommunicabilis, et id quod ultimum vivificatur (idest corpus) nisi vivificans anima”.

[68] Preterea. Ponatur quod bos cadat de aliquo alto loco, et quod moriatur in medio spatii. Tunc quero utrum motus factus in toto spatio sit unus aut non. Non potest dici quod non sit unus, quia in toto spatio non potest dari quies interveniens et interrumpens motum, quia manifeste videtur continue moveri. Si autem est unus motus, oportet corpus mobile esse unum numero in toto motu. Et per consequens oportet quod habeat eandem formam substantialem numero in toto tempore motus. Et ad hoc sequitur ulterius quod aliqua eadem numero forma substantialis que erat in vivo cum anima, maneat in mortuo. Sed ex hoc manifeste sequitur pluralitas forme. Ideo etc.

1 bos] *TV* animal *B*

[69] Preterea. In animali distinguitur duplex calor, scilicet elementaris et animalis sive vitalis. Sed isti duo calores non possunt fundari super eandem formam substantialem, quia calor elementaris fundatur super formam elementarem et calor vitalis super animam. Ergo in omni animali vel in omni vivo preter animam est forma secundaria, quia ipsa non potest esse forma elementaris.

5-6 secundaria … esse] *BV om. T* / quia] in *perperam add. V*

[70] Preterea. Duo calores non differunt nisi solo numero, quia quilibet calor cuilibet calori est idem specie. Sed in animali infirmo ponuntur duo calores, scilicet naturalis, qui causat digestionem, et innaturalis, qui causat infirmitatem. Ergo oportet istos duos **[T151ra]** diversos calores fundari super diversa subiecta, quia duo accidentia eiusdem speciei non possunt esse in eodem subiecto. Sed non videtur quod possent habere diversa subiecta nisi essent in tali animali infirmo diverse forme substantiales super quas tales duo calores fundarentur. Ideo etc.

De rationibus hoc idem probantibus generaliter in omni homine

[71] Rationes probantes hoc idem generaliter in omni homine sunt hee. Due transmutationes non terminantur ad eandem formam. Sed extendendo nomen ‘transmutationis’ ad creationem, in productione hominis sunt due transmutationes, scilicet generatio et creatio. Ergo preter animam, ad quam terminatur creatio, est ibi alia forma substantialis, ad quam terminatur generatio.

1 rationes] *TV* Actiones naturales *B*

[72] Si dicas quod generatio hominis et creatio anime sunt eadem mutatio et quod sola anima est terminus generationis humane, — contra: Generans cum sit agens naturale, non agit nisi transmutando materiam et

per consequens educendo aliquam formam de potentia in actum. Sed anima rationalis non educitur de potentia materie. Ergo preter animam rationalem est alia educta de potentia materie.

4 educendo] *BT* convertendo *V*

[73] Si dicas quod agens naturale educit formam de potentia materie que corrumpitur, adveniente anima, ita quod anima sola manet, — contra: Ista forma non videtur corrumpi nisi ab aliquo agente naturali. Sed agens naturale non corrumpit unam formam nisi inducendo aliam, cum intentio nature magis sit ad esse alicuius forme inducende quam ad corruptionem forme abiciende. Ergo in instanti introductionis anime, in quo corrumpitur (ut tu ponis) prima forma, inducitur alia ab agente naturali. Sed forma quam inducit agens naturale, non est anima, cum a solo Deo creetur. Ergo aliqua forma substantialis simul inducitur cum anima alia ab ipsa anima. Quod ab agente naturali corrumpatur predicta forma patet quia: Quod generatur naturaliter, naturaliter habet corrumpi. Predicta autem forma fuit generata naturaliter. Ergo naturaliter habet corrumpi, et per consequens habet corrumpi ab agente naturali.

6 corrumpitur] *BT* creatur *V*

[74] Preterea. Nullus potest dici aliquid generare solum corrumpendo, sed inducendo. Sed homo generat hominem[1]. Ergo hoc est inducendo aliquam formam existentem de essentia hominis ante generati. Sed non potest esse quod virtus seminis hominis **[B91ra]** inducat animam rationalem que a solo Deo creatur. Ergo relinquitur quod inducat aliam formam manentem cum anima rationali.

2 sed … inducendo] *TV om. B* 4-5 animam … inducat] *BT om. V*

[75] Si dicas quod virtus seminis hominis inducit dispositionem accidentalem, non formam substantialem, — contra quia: Agens naturale non transmutat materiam generando nisi inquantum est in potentia ad esse substantiale; quinnimmo non transmutat secundum esse accidentale ut natum esset ulterius transmutare ad esse substantiale. Sed transmutans materiam secundum quod est in potentia ad esse materiale substantiale, transmutat ipsam ad formam substantialem. Ergo oportet quod virtus seminis inducat non solum dispositionem accidentalem sed etiam formam substantialem.

4-5 quinimmo … substantiale] *BV om. T*

[76] Preterea. Terminus alicuius productionis est duplex, scilicet forma et compositum. Sed impossibile est esse eundem terminum generationis

1. Cfr. Arist., *Phys*. II 2, 194b13.

et creationis in homine accipiendo terminum pro composito quod est homo, quia si ita esset, diceretur totus homo creatus sicut et generatus. Quod est inconveniens. Nec similiter potest esse idem terminus **[V100va]** generationis et creationis accipiendo terminum utriusque pro forma, quia tunc sequeretur quod agens naturale cooperaret Deo in creando, et per consequens quod communicaret cum Deo et per consequens una cum Deo crearet. Ergo preter animam, que sit terminus creationis, oportet ponere in homine aliam formam que est terminus generationis.

6 pro forma] *BT* forme *V* 7 in creando] *BT* cooperando *V* / 7-8 et per consequens *B* sive quod *TV* 9-10 creationis … terminus] *BV om. T*

[77] Preterea. Diversa agentia agunt ad diversas formas. Sed Deus et virtus seminis sunt diversa agentia. Ergo inducunt diversas formas. Et sic idem quod prius.

[78] Preterea. Creans non agit ex presupposita materia. Sed generans agit ex presupposita materia. Ergo impossibile est actionem generantis et creantis terminare ad eandem formam.

[79] Preterea. Homo habet esse corporeum ab aliqua forma substantiali, que simul est cum anima. Maior patet. Minorem probo dupliciter. Primo quia: Unum oppositorum non est causa alterius. Sed anima de sui ratione est indivisibilis et esse corporeum est esse divisibile; divisibile autem et indivisibile sunt opposita. Ergo anima non est causa esse corporei, nec dat tale esse corporeum. Secundo sic quia: Spirituale et corporale opponuntur. Sed anima est forma spiritualis. Ergo non est causa esse corporalis. Nec per consequens dat tale esse.

1 esse corporeum] *BT* corpus *V*

[80] Preterea. Forma corporalis est divisibilis, saltem per accidens. Sed anima nec per se nec per accidens est divisibilis. Ergo anima non est forma corporalis. Sed in homine oportet esse aliquam formam substantialem corporalem, cum sit substantialiter corpus. Ergo in homine est preter animam rationalem aliqua forma substantialis corporalis.

1 corporalis] *BT* corruptibilis *sic saepius V*

[81] Preterea. Secundum Philosophum[1] 16o *De animalibus* embryo prius vivit vita plante et etiam vita sensitiva antequam sit anima rationalis; et intendit Philosophus ibidem quod una sequitur **[T151rb]** aliam ordine temporis, ut satis patet ibidem. Sed ea quorum unum est prius tempore alio sunt diversa, quia nulla res potest esse prior et posterior seipsa tempore. Ergo anima vegetativa et anima sensitiva et anima intellectiva in

1. *De generat. animalium* II 3, 736b15.

homine sunt diverse forme. Ergo in homine sunt plures forme substantiales.

[82] Si dicas quod, adveniente posteriori, corrumpitur precedens, contra: Dispositio non corrumpitur, adveniente complemento ad quod disponit. Sed precedens ad sequentem disponit. Ergo precedens non corrumpitur, adveniente sequente. Si dicas quod immo dispositio corrumpitur, adveniente eo ad quod disponit quando habet repugnantiam ad ipsum (et sic est in proposito), — contra quia: Sensitiva, que precedit intellectivam, se habet ad ipsam sicut imperfectum ad perfectum. Sed perfectum et imperfectum non repugnant, sicut patet de materia et forma et de potentia et actu. Ergo illa sensitiva precedens non repugnat anime rationali, nec a simili vegetativa sensitive. Et per consequens, ut prius, una non corrumpitur in adventu alterius.

4 corrumpitur] *BT* disponit *V*

[83] Preterea. Omnis corruptio naturalis est terminus alicuius motus ordinati ad ipsam. Sed nullus motus precessit infusionem anime rationalis qui esset ordinatus ad corruptionem anime sensitive precedentis, immo continue predicta sensitiva promovebatur usque ad infusionem anime. Ergo in instanti anime infusionis non corrumpitur sed potius perficitur et manet cum ea. Quod autem ante infusionem anime nullus motus precedat qui sit ordinatus ad corruptionem illius sensitive patet, ut videtur, quia cum inter introductionem illius sensitive et infusionem anime rationalis fuerit satis modicum de tempore, si aliquis motus fuisset ordinatus ad corruptionem dicte sensitive ante infusionem anime rationalis, tunc iste motus incepisset statim quando fuit sensitiva introducta. Sed hoc est inconveniens, quia sequeretur quod anima sensitiva statim cum est, incipiat corrumpi. **[B91rb]** Ergo inconveniens est ponere ante infusionem rationalis aliquem motum ordinatum ad corruptionem illius sensitive. Et per consequens illa sensitiva manet.

14-15 illius … manet] *BT om. V*

[84] Preterea. Virtus seminis aliquam formam inducit in materiam fetus ante introductionem anime rationalis. Sed ista forma, quecumque sit, manet nec corrumpitur, adveniente anima rationali. Ergo in homine est aliqua forma substantialis cum anima. Maiorem presuppono. Minorem probo quia: Ista forma non corrumpitur ab anima effective, quia corrumpens effective non est forma inducenda sed agens inducens formam. Nec formaliter, quia forma corrumpens aliam formaliter habet contrarium; anima autem non habet contrarium, nec aliqua <alia> forma substantialis. Nec corrumpitur a semetipsa, quia nichil corrumpit seipsum, saltem per se, sed nititur salvare quam potest. Nec etiam corrumpitur per influentiam

celi, quia non ab influentia eadem cum illa per quam ista forma inducebatur, quia ista magis conservaret eam quam corrumperet.

3-4 ergo … anima] *TV om. B* 4 anima] *V* homine *T* 6 effective] *BT om V*

[85] Nec ab influentia contraria, quia non potest assignari **[V100vb]** aliqua ratio quare influentia celi sit contraria illi effectui in instanti infusionis anime, et non post nec ante. Nec etiam alia influentia diversa, quia similiter non potest assignari ratio quare illa influentia diversa nata sit corrumpere illam formam in instanti infusionis anime plus quam ante vel post. Nec per virtutem generantis particularis, per quam fuit inducta, quia agens naturale semper promovet et conservat suum effectum nec umquam per se corrumpit seipsum. Ergo, ut videtur, predicta forma a nullo corrumpitur et per consequens manet.

4 similiter] *BT* saltem *V* 6 inducta] *BV* educta *T*

[86] Si dicas quod agens particulare corrumpit eam per accidens, — contra: Quod fit per accidens, non fit semper sed ut in paucioribus. Si ergo dicta forma corrumpitur per accidens ab agente particulari, hoc non est semper. Ergo saltem aliquando talis forma remanet cum anima. Et sic adminus non est impossibile duas formas substantiales esse in eodem.

[87] Preterea ad illud idem. Si illa forma in adventu intellective corrumperetur, frustra induceretur. Sed natura naturaliter nichil agit frustra. Ergo ista forma non corrumpitur, quia frustra induceretur, quia si nichil eorum que erant in materia remansit in ea in adventu anime ita quod sola materia prima remanet cum anima, frustra viderentur alie induci.

2-3 sed … induceretur] *V* ut videtur *T om. B*

[88] Si dicas quod non, quia oportet materiam transire per illa ad animam rationalem, licet non maneant, sicut non frustra aliquis transit per viam ad terminum, licet, habito termino, non maneat esse in via, — contra: Si natura potest deducere materiam ad illam dispositionem que requiritur ad **[T151va]** introductionem intellective per viam breviorem, frustra deduceret eam per viam longiorem. Sed si in infusione anime fieret resolutio usque ad materiam primam, natura potest deducere ad dispositionem necessariam ad receptionem anime intellective brevius quam educendo formam aliquam de semine vel menstruo. Ergo frustra introduceret formam illam. Maior patet. Minorem probo quia: Si fiat resolutio usque ad primam materiam in infusione anime, dispositio necessaria ad susceptionem anime est denudatio materie ab omni forma. Sed in corruptione seminis vel menstrui fit talis resolutio vel denudatio absque introductione alterius forme. Ergo si introductione anime fit resolutio usque ad materiam primam, non potest brevius deducere materiam ad dispositionem

necessariam infusioni anime quam educendo talem formam de potentia materie.

1 transire per] *BT* transmutare ad *V* 2 transit] *BT* vaderet *V* 9 frustra] *BT* similiter *V* 11 dispositio necessaria] *TV* disponitur *B* 13 absque] *TV* ab *B* 14 alterius … introductione] *BV om. T*

[89] Preterea ad idem sic. Perfecte leprosus generat leprosum semper vel frequenter. Sed hoc non esset verum, si fieret resolutio usque ad materiam primam in adventu anime rationalis. Ergo non fit talis resolutio usque ad primam materiam. Et sic idem quod prius. Maior videtur plana. Minor probatur quia: Causa quare leprosus generat leprosum non est casus, quia, <si> sic, fieret raro, quod falsum est. Nec materia que indifferens est ad quamcumque dispositionem. Nec anima que potest esse forma corporis sani, et est ut in pluribus. Nec accidentia naturaliter animam consequentia, quia sic omnis habens animam esset leprosus, quod falsum est. Nec influentia corporis celestis, quia si alius generasset in eodem loco, generasset sanum. Nec spiritus decisi cum semine, tum quia corrumpitur, ut predictum est; tum quia corrumpitur dispositio per quam materia erat eis proportionata, propter quam proportionem nati sunt magis agere in unam materiam quam in aliam, cum ponatur sola materia nuda remanere. Sed nichil aliud preter predicta potest esse causa predicte infectionis, nisi hoc quod forma educta de potentia materie a patre sive a virtute seminis patris manet in adventu anime. Ergo non potest reddi causa quare leprosus generat leprosum si fieret resolutio usque ad primam materiam.

12 corrumpitur] *TV om. B* 13 propter] *BT* per *V* 14 cum ponatur] *TV* componitur *B* 16 a patre … patris] *TV* sua virtute in eis *B* 17-18 ergo … fieret] *BT* nec fit *V*

[90] Preterea. Si fiat resolutio usque ad primam materiam, dispositio anime ad recipiendum animam et quamcumque formam **[B91va]** substantialem est denudatio ab omni forma. Sed, stante ypotesi, illa dispositio equaliter invenitur in materia asini et in instanti introductionis forme ipsius sicut in materia hominis, quia utrobique fit resolutio usque ad materiam primam. Ergo secundum predictam positionem equaliter in instanti in quo introducitur forma asini in materia asini, posset introduci anima intellectiva sicut in materiam propriam hominis. Hoc autem est impossibile et inconveniens. Ergo inconveniens est ponere in qualibet resolutione fieri resolutionem usque ad materiam primam.

2 et … substantialem] *TV om. B* 7 in materia asini] *BT om. V* 8 propriam] *BT* primam *V*

[91] Preterea. Si non remanet cum anima aliqua forma substantialis educta de potentia materie a virtute seminis, sequeretur quod in homine non esset aliquod esse genitum. Sed hoc est inconveniens et impossibile. Ergo inconveniens est ponere formam predictam eductam **[V101ra]** de

potentia materie non manere cum anima. Minor patet. Maior probatur quia: Esse anime cum sit per creationem, non est esse genitum. Nec esse materie prime simpliciter est <esse> generatum secundum Philosophum[1] primo *Phisicorum*. Sed tamen habet aliquod esse. Si tamen non manet, adveniente anima, aliqua forma prius existens sed tantum prima materia, sequitur quod in homine non est aliquod esse generatum.

6 est esse] *BT* est *V* 7 simpliciter] *BT* similiter *V* 9 anima] *BT om. V*

[92] Si dicas quod esse anime est esse generatum, quia agens naturale disponit materiam ad recipiendum ipsam, — contra hoc arguitur dupliciter quia: Secundum te qui ponis resolutionem fieri usque ad primam materiam, essentia materie prout consideratur sine omni forma, est in maxima aptitudine ad recipiendum animam. Sed talem aptitudinem non dat naturale agens materie. Ergo naturale agens non disponit eam ad recipiendum animam. Secundo quia posset aliquis dicere quod immo disponit corrumpendo formas impedientes receptionem anime. Arguo sic ad idem quia: Si propter hoc dicitur quod esse hominis est esse generatum, quia agens naturale disponit ad ipsum, eadem ratione posset dici anima esse generata, quia agens naturale disponit materiam ad ipsam animam. Sed hoc **[T151vb]** est falsum, quia anima non dicitur esse generata. Ergo propter predictam causam non posset vere dici quod aliquod esse hominis esset vere genitum.

10 disponit] *BT* dispositum *V*

[93] Preterea. Si talis fiat resolutio usque ad materiam primam, nichil est in me a patre meo nisi materia prima, nec illa prima materia est in me a patre meo sicut a generante eam, quia prima materia non generatur sed dicitur esse in me a patre meo, quia prius fuit in corpore patris mei. Sed illa materia essentialius fuit porco vel alii rei comeste a patre meo quam patri meo, quia in patre meo non fuit sub propria forma sed sub forma seminis; in porco autem fuit sub propria forma. Ergo, stante predicta ypotesi, nichil esset in me a patre quod tam fuit essentialius porco quam patri. Hoc autem est inconveniens. Ergo predicta ratio que ponit resolutionem usque ad primam materiam est inconveniens et impossibilis. Secus autem esset si maneret in me forma educta a patre de potentia materie, quia illa forma haberet essentialem ordinem magis ad patrem meum quam ad porcum.

1 talis fiat] *BT* fiat corruptio vel *V* 7 seminis] *BT* hominis *V* 9-10 ergo … inconveniens] *BT om. V* 12 magis] *V om. BT*

1. *Physica* I 8, 191b13sqq.

[94] Preterea. Homo habet naturaliter corrumpi a principio intrinseco (secundum quod dicunt periti medici) per hoc quod calidum naturale depascit continue humidum radicale et finaliter consumit. Sed hoc non posset esse nisi in homine esset alia forma substantialis preter animam intellectivam. Ergo etc. Maior patet. Minor probatur quia: Prima materia cum sit indifferens ad quamcumque formam nec sit principium activum, non potest esse causa predicte corruptionis. Nec anima rationalis, cum unaqueque forma sub *animal* habeat magis conservare suam existentiam in materia quam corrumpere et habeat etiam naturalem appetitum ad unionem cum corpore. Nec accidentia consequentia animam, quia non possunt corrumpere primam materiam. Nec essentia anime, ut de se patet, nec unio anime ad primam materiam, cum talis unio sit causa talium accidentium, et effectus non agat naturaliter ad corruptionem cause. Nec etiam possunt poni accidentia precedentia animam in materia esse causa predicte corruptionis, quia talia corrupta fuerunt in adventu anime, si nulla forma remaneret in adventu anime. Iterum etiam non possunt poni accidentia aliqua ordine etiam nature tantum precedere animam nisi fundentur super aliquam aliam formam priorem que immediatius insit materie quam anima. Ergo non potest dari principium intrinsecum predicte corruptionis nisi ponatur cum anima alia forma. Et sic patet minor.

15 fuerunt] *BT* esse sumerent *V*

[95] Si dicas quod indirecte illa accidentia sequentia agant ad corruptionem illam in quam calidum agendo in humidum corrumpit ipsum et corrumpit seipsum per accidens et per consequens reddit totum indispositum ipsi anime et sue operationi, et propter hoc separatur, — contra: Per corruptionem effectus non debet assignari corruptio cause, sed magis econverso. Sed illa accidentia sunt effectus existentie anime in anima. Ergo per corruptionem illorum accidentium non debet assignari corruptio predicte existentie ipsius anime in materia. Propter quod, **[B91vb]** corrupto calido vel humido, non videtur sequi animam separari a materia.

[96] Si dicas quod immo predicte qualitates solvunt unitatem anime cum materia, quia educunt animam de potentia materie sive dispositionem aliquam repugnantem existentie anime in materia, — contra: Nullus efficiens **[V101rb]** naturaliter producit effectum repugnantem sue cause, quia repugnaret sibi ipsi, quia quod repugnat cause conservanti repugnat effectui eius; nichil autem producit repugnans sibi. Sed existentia anime in materia est causa illorum accidentium. Ergo illa accidentia sive qualitates non possunt producere aliquod repugnans existentie anime in materia.

[97] Preterea. Homo nutritur. Aut ergo nutritur per hoc quod aliqua forma nutriti educta de potentia nutrimenti in totum agregatum uniatur relique carni et ossi ipsius nutriti, aut per hoc quod nutrimentum spoliatur sua forma et materia eius efficitur sub forma preexistente ipsius nutriti. Sed illud secundum non potest stare, quia tunc sequeretur quod iste humor melius nutriret qui haberet plus de materia et citius spoliaretur sua forma. Sed hoc est falsum, quia humor qui melius nutrit est sanguis, et tamen in corde humano est humor habens plus de materia et facilius est spoliabilis a sua forma quam sanguis. Ergo relinquitur quod homo nutriretur per hoc quod aliqua eius forma educitur de potentia materie nutrimenti. Sed anima **[T152ra]** rationalis non potest educi de potentia materie. Ergo preter animam rationalem oportet esse aliam formam in homine eductam de potentia materie.

6 qui haberet] *BV om. T*

[98] Si dicas quod anima rationalis secundum unam rationem educatur et secundum aliam creatur, — contra quia: Ratio non educitur nec creatur, sed res. Res autem que est anima rationalis creatur. Ergo nichil est dictu quod secundum unam rationem educatur et secundum aliam creetur.

3 *alterum* res] *BT om. V*

[99] Preterea. Nullum agens potest causare accidentia consequentia aliquam formam nisi causet illam formam ad quam illa accidentia consequuntur. Sed agens naturale non potest creare animam rationalem. Ergo nec accidentia consequentia ad ipsam. Sed secundum positionem de unitate forme omnia accidentia que sunt in homine ordine nature consequuntur animam rationalem. Ergo nec semen nec aliquod <aliud > agens naturale potest esse causa alicuius forme substantialis nec alicuius dispositionis accidentalis existentis in homine. Et sic nichil habebit filius a patre sicut a sua causa; quod est inconveniens. Ergo predicta positio est inconveniens.

1 aliquam] *BV* illam *T* 6 semen] *BV* subiectum *T* 8 filius a patre] *B* pater a filio *TV*

[100] Preterea. Si semen est causa aliquarum dispositionum existentium in homine, aut ille dispositiones sequuntur animam rationalem ordine nature, aut precedunt. Si dicas quod sequuntur, — contra quia: Semen vel virtus eius nichil agit postquam reponit fetum in specie. Sed fetus reponitur in specie per animam rationalem. Ergo nichil quod fit post infusionem anime fit a virtute seminis. Ergo semen non causat dispositiones consequentes animam. Si autem dicas quod causantur dispositiones ordine nature animam precedentes, habetur propositum, scilicet quod in homine sunt plures forme, quia tales dispositiones non fundantur

super animam, quia primum non fundatur super posterius, sed super aliquam aliam formam que simul manet in homine cum anima rationali.

5 animam] *BV* differentiam *T* 6 virtute] *BT lacuna in V*

[101] Preterea. Cuius remotio est causa remotionis alterius, eius positio est causa positionis illius alterius, quia si negatio est causa negationis, et affirmatio affirmationis. Sed tamen corruptio sive remotio convenientium dispositionum est causa separationis anime a corpore. Ergo existentia talium dispositionum in materia est causa existentie anime in materia. Et per consequens precedunt eam ordine nature in materia. Nec hoc posset esse nisi fundarentur super aliquam formam immediatius inherentem materie quam anima et manentem cum anima. Ergo etc.

4 anime] *BT om. V* 6 in materia] *TV om. B* 8 manentem] *B* manente *TV*

[102] Si dicas quod ille dispositiones precedunt ordine nature animam in materia secundum genus cause quasi efficientis, quia tenent formam in materia, sed anima precedit accidentia sicut suum subiectum sive secundum genus cause materialis sive subiective, — contra quia: Illud presupponit animam secundum genus cause subiective quod afficit ipsam ut subiectum suum. Sed dispositiones accidentales que sunt calidum et humidum (et sic de aliis accidentibus corporalibus), non afficiunt animam ut subiectum. Ergo talia accidentia non presupponunt animam ut subiectum.

2 quasi] *T* quia *B* quod *V* 3 accidentia] *V om. BT* 3 sive] *BT om. V*

[103] Preterea ad idem sic. Sola materia non est subiectum alicuius accidentis, sed tantum compositum ex forma substantiali et materia. Sed anima rationalis non potest esse subiectum accidentium corporalium, sicut sunt calor et frigus et consimilia. Ergo oportet ponere in homine preter animam rationalem aliam formam in materia que cum anima sit subiectum talium accidentium.

1-2 est … forma] *V* non potest esse subiectum accidentium corporalium *B om. T*

[104] Si dicas quod in homine quantum ad hoc sola materia est subiectum talium accidentium quia in ipsa sola efficitur, cum ipsa non posset eis affici nisi preintelligatur habere esse per animam, et sic dici compositum esse substantiam, **[B92va]** quia materia non afficitur eis nisi prout est pars alicuius substantie composite, — contra: Illud quod semel vel in aliquo habet immediatum ordinem per se ad aliquod subiectum quod afficit, semper habet immediatum ordinem ad illud subiectum, quia quod per se inest omni, et semper inest. Sed si nulla forma **[V101va]** in homine afficitur quantitate, videtur quod quantitas habeat immediatum ordinem per se in homine ad afficiendum primam materiam. Ergo semper quan-

titas immediate adheret prime materie. Hoc autem videtur inconveniens quantum ad substantias compositas ex materia et forma educibili et quantum ad quanta per accidens. Ergo inconveniens est ponere quod sola materia afficiatur quantitate in homine et requirit ad hoc esse sub anima.

2 quia] *BV* quod *T* 6-7 quod … subiectum] *TV om. B* 12 et forma] *BV om. T* 13 ad quanta] *Bc* ad formam *B* quanta *T* quantum *V* 14 ad] *B om. TV*

[105] Preterea. Quidquid sequitur existentiam anime intellective in materia, potest per ipsam restaurari semper ad plenum cum ipsa sit forma incorporalis nec in natura sua patiatur aliquod detrimentum. Sed predicta accidentia non restaurantur semper ad plenum, sicut patet in humido radicali. Ergo non consequuntur existentiam anime in materia, sed eam precedunt. Et per consequens fundantur super aliquam formam aliam manentem cum anima, ut sepe dictum est.

[106] Preterea. Si talia **[T152rb]** consequerentur animam, non possent corrumpi ab agente intrinseco nec extrinseco. Numquam ergo corrumpuntur; quod falsum est. Ergo precedunt. Et sequitur idem quod prius. Probatio antecedentis quia: Unumquodque ipsorum non corrumperetur a seipso, ut de se patet. Nec unum ab alio, quia effectus non agit contra naturalem inclinationem sue cause; anima autem est causa illorum accidentium. Si omnia consequuntur et nullum precedit, ergo nullum ipsorum accidentium agit corrumpendo alterum contra inclinationem anime, que est causa eam conservans. Nec accidentia ab anima corrumperentur, que habet ea conservare. Nec ab agente extrinseco, quia agens extrinsecum non corrumpit aliquid nisi illud cuius materia annexam habet privationem. Sed si sola anima intellectiva in homine immediate informet materiam primam, materia non habet annexam privationem, quia anima cum sit forma nobilissima, non relinquit in materia quam informat immediate aliquam privationem, sicut nec forma corporis celestis propter nobilitatem suam. Ergo si talia accidentia consequuntur animam, non poterunt corrumpi ab aliquo agente intrinseco vel extrinseco. Et <sic> probatum est antecedens.

11 habet] *BV om. T*

[107] Preterea. Si dicas quod homo non corrumpitur a principio intrinseco sed extrinseco, quia causa quare corpus celeste non corrumpitur non est nobilitas sue forme, sed non communicatio cum aliis in materia, — contra hoc dupliciter arguitur sic. Et primo contra primum sic quia: Sicut supra dictum est, homo naturaliter corrumpitur per hoc quod naturale calidum depascit humidum radicale et sic corrumpitur a principio intrinseco. Sed contra secundum sic. Quecumque communicant in aliquo accidente, secundum rationem illius accidentis communicant in eo quod illud

accidens consequitur. Sed sol et luna communicant in quantitate eiusdem rationis quantum ad rationem qua quantitas est quantitas. Ergo sol et luna communicant in materia quam quantitas consequitur. Ergo falsum est quod dicebatur quod corpus celeste non communicat cum aliis in materia.

6 radicale] *BT* naturale *V* 7-8 secundum … accidentis] *BV om. T*

[108] Preterea. Contraria agentia communicant in eodem genere. Sed sol et luna sunt contraria agentia, quia luna humectat et sol desiccat. Sed contrarietas generis reducitur ad unitatem materie sive ad communicationem in materia. Ergo sol et luna communicant in materia. Et sic idem quod prius.

4 in materia] *BT* materie *V*

[109] Preterea. Unus puer ab instanti infusionis anime habet aptitudinem ad longiorem vitam quam alius. Sed hoc non potest provenire ex parte anime, que est equalis in omnibus, cum non recipiat magis et minus. Nec ex parte materie <prime>, que est indifferens respectu cuiuslibet complexionis. Nec ex parte aliquarum dispositionum causatarum in illo instanti infusionis anime ab aliquo agente naturali, quia agens naturale nichil agit in instanti, nisi sit tale quid quod sit terminus alicuius motus; quod non videtur esse verum de talibus dispositionibus, si ponerentur. Relinquitur ergo quod hoc fit propter aliquas dispositiones existentes in materia ante infusionem anime que manent cum anima. Et si ille dispositiones sint forme substantiales, habetur propositum. Similiter si sint accidentia, quia accidentia oportet fundari super aliquam formam substantialem manentem etiam cum eis.

1 puer] *TV om. B* 5 causatarum] *V* creatarum *BT* 10 cum anima] *BT om. V*

[110] Preterea. Posito quod sit aliquod monstrum quod habeat duo pectora et duo capita et totum duplicetur usque ad pedem vel tibiam, ille pes animabitur vel ab utraque anima, vel a nulla, quia non est dare unam solam animam in utroque pectore et in utroque capite. Sed non potest dici quod a nulla animetur, cum habeat operationes vite. Relinquitur ergo quod ab utraque. Et sic in illo pede sunt due forme substantiales, scilicet due anime. Nec per consequens est inconveniens duas formas substantiales esse in eodem.

6 scilicet] *BT* sive *V*

[111] Preterea. Quando caro abscisa vel os abscisum coniungitur statim relique parti in loco abscisionis, statim reuniuntur et reintegrantur. Sed hoc non esset nisi in carne abscisa remaneret aliqua forma substantialis et alique dispositiones super eam fundate, propter quas fit talis reintegratio et unio, quia alia caro non posset ita reuniri. Ergo preter animam erat

aliqua alia forma substantialis in carne illa antequam abscinderetur. **[T152va]** Ergo sunt plures forme in eodem.

4 propter] *BT* super *V*

[112] [V101vb] Preterea. Sanguis est in corpore sicut vinum in dolio. Sed forma vini stat cum forma dolii, et sunt diverse forme. Ergo forma sanguinis stat cum forma corporis, et sunt diverse forme. Et per consequens sunt in homine plures forme.

DE RATIONIBUS THEOLOGICIS AD EANDEM QUESTIONEM PONENDIS

De peccato originali

[113] Nunc restat ponere rationes theologicas ad eandem questionem. Que sunt hee. Proles contrahit peccatum originale a parente. Sed hoc non esset nisi aliqua forma substantialis que erat in materia a patre ante adventum anime rationalis remaneret cum ea in sua infusione. Ergo oportet ponere in quolibet homine preter animam aliam formam substantialem. Maior patet. Minorem probo quia: Tale peccatum non causatur a materia prima. Nec ab anima. Nec a coniunctione utriusque, cum hoc totum fuerit in Christo, in quo tamen non fuit peccatum originale. Ergo hoc est ab aliqua dispositione causata in materia ante adventum anime et manente in ea. Et si illa dispositio est substantialis forma, habetur statim propositum. Si autem sit accidens, idem sequitur, quia illud accidens oportet fundari super aliquam formam substantialem immediatius inherentem materie quam inhereat anima.

7 nec ab anima] *BV om. T*

[114] Si dicas quod ille dispositiones simul introducuntur cum anima et consequuntur ipsam, — contra quia: Illud quod est contra dignitatem alicuius forme et eius naturalem inclinationem, non consequitur eam naturaliter. Sed dispositiones causantes tale peccatum sunt contrarie dignitati anime et sunt contra eius naturalem inclinationem, cum eius naturalis inclinatio sit ad illud quod est bonum secundum rationem in cuius contrarium tendit dispositio per quam contrahitur peccatum originale. Ergo predicte dispositiones non consequuntur existentiam anime in materia, immo precedunt. Et per consequens fundantur super aliquam <aliam> formam substantialem manentem cum anima.

8 anime] *BT om. V*

[115] Si dicas quod peccatum originale non est aliquid positivum sed est tantum carentia iustitie originalis cum debito habendi et anima sic carens non potest tenere vires inferiores in perfecta obedientia rationis, — contra hoc arguitur sic. Primo quia: Ista solutio ponit aliquam dispositionem virium infusarum per quam predicte vires rebellant rationi. Sed quod rebellat rationi, non consequitur animam rationalem. Ergo talis dispositio non sequitur animam rationalem, sed magis antecedit. Et per consequens stat quod concludebatur in precedenti ratione. Secundo quia: Videtur in hac solutione falsum supponi, scilicet quod peccatum originale non sit nisi talis carentia iustitie originalis et derelictio hominis suis propriis naturalibus, quia super illud "Homo quidem descendebat etc." dicitur quod per illum significatur genus humanum quod per peccatum fuit spoliatum gratuitis et vulneratum in naturalibus. Sed vulneratio naturalium videtur importare ultra spoliationem a gratuitis quandam dispositionem positivam naturam inficientem. Ergo peccatum originale non est sola carentia predict**e** iustitie, ut tu ponebas. Preterea. Deus est causa predicte carentie non largiendo predicam iustitiam. Sed Deus non est causa peccati. Ergo ista carentia non est peccatum originale.

3 tenere vires] *BT* tendere secundum *V* 15 naturam] *BT* hominem *V*

[116] Si dicas quod peccatum originale est carentia illius iustitie cum debito habendi et quod Deus non est causa illius debiti, licet sit causa illius carentie, — contra quia: Nullus incurrit debitum habendi aliquid quod suam naturam necessario non consequitur nisi inquantum aliquis obligat ipsum ad illud habendum. Sed solus Deus predictam iustitiam contulit obligando cum sua posteritate ad ea que naturam humanam non necessario, saltem ex suis principiis naturalibus, consequebatur. Ergo Deus est causa huiusmodi debiti.

3 habendi] *BT om. V*

[117] Preterea. Adam per peccatum suum privatus est predicta iustitia, et caruit ea, sicut et sua posteritas. Sed non ponitur quod peccatum Ade fuerit predicte iustitie carentia. Ergo nec peccatum originale, quod est peccatum sue posteritatis, est predicta carentia.

De ossibus sanctorum

[118] Preterea. Ecclesia dicit se habere ossa sanctorum. Sed non posset dici quod Ecclesia plus haberet ossa sanctorum quam carnem vel ossa peccatorum sub quorum forma fuit illa prima materia que postmodum fuit sub anima intellectiva sanctorum, si in morte fiat resolutio usque ad materiam primam, quia sicut nec de illis porcis nec de istis sanctis aliquid

[T152vb] remanet nisi materia prima. Ergo non potest esse quin in morte sanctorum remaneat aliqua forma substantialis que fuit in eis cum anima rationali.

[119] Preterea. Ecclesia cantat in Responsorio mortuorum "corpusque meum licet modo putrescat etc." Sed non posset dici cadaver quod putrescit corpus hominum mortuorum nec plus **[V102ra]** quam corpus quorumcumque aliorum sub quorum forma fuit materia cadaveris, si non remaneat in morte aliqua forma substantialis que simul fuit in vivo cum anima. Ergo oportet ponere aliam formam preter animam remanentem cum ea in homine et remanentem post eius separationem.

1 cantat] *TBc* constat *B* causat *V* / responsorio] *coni*. per-o *TV* persona *B*

[120] Preterea. Idem numero corpus quod nunc est mortuum, resurget. Sed hoc non esset nisi aliqua eadem forma que nunc est in corpore mortuo, esset cum anima in **[B92va]** corpore resurgente. Ergo oportet ponere in corpore resurgente aliquam formam preter animam rationalem. Et eadem ratione in homine vivo. Non enim potest dici quod fuit idem propter ydemptitatem suppositi sicut dicitur de corpore Christi vivi et mortui, quia in alio a Christo non potest dici idem suppositum nisi sit eadem forma. Quod autem idem corpus quod nunc est mortuum resurget post, patet per auctoritatem Ecclesie que dicit quod corpus meum licet modo putrescat *etc*.".

[121] Si dicas quod sunt idem quantum ad materiam, — contra quia: Si propter ydemptitatem materie hoc diceretur, eadem ratione posset dici idem corpus ignis et aer ex quo ignis generatur. Hoc autem est falsum. Ergo non sufficit ydemptitas materie ad hoc quod dicatur corpus mortuum esse idem cum resurgente.

[122] Preterea. Si materia que fuit sub forma hominis, transmutaretur ad formam ignis vel misceretur alii corpori: si in qualibet generatione et corruptione fit resolutio usque ad primam materiam, ablata quantitate qua disinguebatur illa materia ab aliis partibus materie, non habet quo distinguatur ab alia materia cui miscetur. Et per consequens non manet eadem materia que prius erat. Sed si alia est, nec etiam in eadem materia communicarent corpus mortuum et corpus quod resurget. Ergo impossibile est in generatione hominis vel in corruptione fieri resolutio usque in primam materiam vel etiam in corruptione sui cadaveris. Et per consequens oportet manere eandem formam super quam fundatur quantitas in genito et corrupto una cum aliis formis quarum una abicitur et alia introducitur.

6 que … materia*] BV om. T*

DE RATIONIBUS SPECIALITER PROBANTIBUS PLURALITATEM FORMARUM IN HOMINE CHRISTO

De natura corporis Christi

[123] Rationes specialiter probantes pluralitatem formarum in homine Christo sunt hee. Corpus Christi fuit formatum a Spiritu sancto, et hoc in instanti. Et per consequens creavit in eo Spiritus sanctus formam corporeitatis sicut fecisset virtus generativa patris, excepto quod illud quod fecisset virtus generativa patris in tempore et cum peccato, facit Spiritus sanctus in instanti et sine peccato. Sed illa forma corporeitatis remansit cum anima rationali in Christo, ut probabo. Ergo in Christo fuerunt plures forme. Probatio minoris quia: Si illa forma corporeitatis fuit corrupta, aut fuit corrupta in instanti infusionis anime, aut in alio instanti. Non in alio instanti, quia illud instans aut precessisset instans infusionis anime, aut fuisset secutum. Non potest esse quod precederet, quia tunc inter illud instans et instans infusionis anime fuisset tempus medium. Quod falsum est, tum quia sequeretur quod non in eodem instanti in quo Spiritus sanctus formavit corpus, infusa esset anima; tum quia in illo tempore materia nullam formam haberet, quia si habuisset aliquam formam, quereretur de illa sicut de prima utrum remanserit cum anima, aut fuerit corrupta; et si corrupta, in quo instanti fuit corrupta. Si autem illud instans corruptionis forme fuit secutum instans infusionis anime, sequitur quod illa forma aliquo tempore fuerit simul cum anima. Et per consequens habetur propositum. In instanti autem infusionis anime non potuit corrumpi, quia tunc fuit corpus formatum a Spiritu sancto, et per consequens tunc habuit aliquam formam corporis quam Spiritus sanctus ei contulit. Relinquitur ergo quod illa forma remanserit, saltem aliquo tempore, in Christo cum anima.

3 creavit] *BT* creatur *V* / formam] *BT* secundum formam *V* 16-17 et si … corrupta] *BT om. V* 21-22 sancto … contulit] *TV om. B*

[124] Preterea. Et auctoritas Ecclesie et multi sancti dicunt Christum habuisse corpus a matre sua. Sed ‘corpus’ dicit aliquam formam substantialem. Ergo Christus habuit a matre sua aliquam formam substantialem preter animam manentem cum anima in Christo.

2 sed … substantialem] *BV om. T* 3 ergo substantialem] *TV om. B*

[125] Preterea. Multe auctoritates sanctorum dicunt Christum habuisse tres essentias seu naturas, divinitatem, animam, et carnem. Ergo illud quod caro includit est aliquid **[T153ra]** preter animam. Sed caro includit

aliquam formam substantialem. Ergo Christus habuit aliquam formam substantialem preter animam. Et sic idem quod prius.

1 multe … sanctorum] *TV* santi *B* 3 est … includit] *BT om. V*

[126] Preterea. Corpus Christi fuit idem vivum et mortuum. Sed hoc non esset nisi remansisset aliqua eadem forma substantialis in corpore eius mortuo que fuerat in vivo. Ergo saltem in corpore eius vivo sunt et fuerunt plures forme. Si dicas quod non, immo fuit resolutio usque ad materiam primam et quod fuit introducta nova forma, — contra: Sicut 'albedo' (ut videtur) non supponit pro supposito sed eius denominativum, puta 'album', ita (ut videtur) 'corpus' non supponit **[V102rb]** pro supposito habente materiam corpoream. Sed hoc quod dico 'corporeum' (quod est denominativum) descendens ab hoc hoc quod dico 'corpus'. Sed non potest dici idem corpus nisi quantum ad illud pro quo <hoc quod> dico 'corpus' supponit. Ergo non potest dici idem corpus propter ydemptitatem suppositi.

3-4 ergo … forme] *T* ergo etc. *B* 3 sunt et] *T om. V* 5 ut] *BTVc om. V* 9-11 sed … supponit] *TV om. B*

[127] Preterea. Super illud[1] "Caro mea requiescit in spe' dicit glosa 'idest non deficiet in interitum'. Sed quod non deficit, non corrumpitur. Ergo caro Christi non fuit corrupta in morte. Sed hoc non esset nisi remansisset eadem forma carnis in carne mortua que fuerat in viva. Ergo eadem forma carnis remansit in viva carne et mortua. Et sic idem quod prius. Nec potest ad hoc dici quod fuit eadem propter unitatem suppositi, quia 'caro' non supponit pro supposito.

4-5 forma … prius] *TV om. B*

[128] Si dicas ad illud verbum quod glosa intelligitur de corruptione que est putrefactio vel pulverizatio, non autem quod in morte Christi **[B92vb]** fuerit facta resolutio usque ad materiam primam, — contra: Augustinus dicit[2] in *Sermone de assumptione beate Virginis* quod privilegium Christi fuit non corrumpi secundum carnem quantum ad corruptionem de qua fit mentio in predicta glosa et de qua dicit Psalmista[3] "Nec dabis sanctum suum *etc*.". Sed non incinerari vel non putrefieri non fuit privilegium Christi, quia, ut pie creditur, hoc contigit morti sue quod, ut pie creditur, satis cito post mortem suscitavit. Ergo predicta glosa et predictus textus non loquuntur de putrefactione vel incineratione.

7 *tertium* non] *BT om. V* 8 hoc … creditur] *BV om. T* / contigit] *V* accidit *T*

1. PS. 15, 9. 2. *Sermo de assumpt. beate virg.* 19. 3. Ps. 15, 10.

[129] Preterea. Augustinus dicit super illud Psalmiste[1] "Deus deorum dominus etc." idest locutus est Deus, et hoc quia eandem formam carnis ostendit Christus discipulis post resurrectionem quam viderant in cruce et que iacuerat in sepulcro. Ergo eadem caro fuit mortua in sepulcro et viva post resurrectionem. Sed hoc non esset nisi eadem forma substantialis qua caro est caro, remansisset in vivo et mortuo. Ergo ut prius.

[130] Preterea. Dicit[2] beatus Hilarius in *De Trinitate* capitulo 6to quod Christus mortuus est caro spoliata. Et loquitur ibi de spoliatione qua caro fuit spoliata ab anima. Et ex hoc sic arguitur. Idem numero est quod prius est vestitum et postea spoliatum. Sed caro viva Christi fuit vestita ipsa anima, caro vero mortua fuit spoliata ipsa anima. Ergo caro Christi viva et mortua fuit eadem numero. Et sic idem quod prius.

[131] Preterea. Privatio ponit subiectum sed negat formam. Sed 'caro spoliata anima' dicit carnem privatam anima. Ergo hoc quod dico 'caro spoliata anima' ponit carnem privatam anima. Ergo hoc quod dico 'caro spoliata' ponit carnem. Sed non poneret, immo negaret, si esse carnis corrumperetur et non maneret in separatione anime. Ergo eadem caro et idem esse carnis quod erat cum anima, remansit in morte. Et per consequens sequitur idem quod prius.

1 privatio] *BTVc* primo *V* 2-3 hoc … ergo] *BT om. V* 5 et… anime] *TV om. B*

[132] Preterea. Christus assumpsit corpus a matre virgine. Sed non potest dici quod assumpsit ab ea suppositum. Ergo 'corpus' non stat pro supposito. Nec per consequens sufficit ad unitatem corporis vivi et mortui in Christo unitas suppositi.

[133] Preterea. Oportet ponere in corpore Christi mortuo aliquam formam substantialem que animat corpus. Sed ista forma non fuit introducta de novo in morte. Ergo oportuit quod aliqua forma que fuerat cum anima in vivo, remanserit in corpore mortuo. Maior patet. Minorem probo quia: Si fuisset nova forma introducta, fuisset ibi nova assumptio. Hoc autem est inconveniens. Ergo etc.

2 que … corpus] *BT* facere corporeitatem *V*

[134] Preterea. Si fuisset nova forma introducta, fuisset nova unio materie corporis Christi ad suppositum Christi. Sed hoc est inconveniens. Ideo *etc*. Maiorem probo quia: Materia non est assumptibilis nec unibilis nisi mediante forma substantiali, quia materia nec per se nec per accidens assumi potest sine tali forma. Sed illud quo mediante unitur materia sup-

1. *Ps*. 49, 1. 2. Hilarius, *De Trinitate* VI.

posito divino, est **[T153rb]** immediatum fundamentum unionis materie ad dictum suppositum. Posito autem immediato fundamento ipsius unionis novo, ponitur nova unio, quia illa relatio necessario renovatur in novato fundamento. Ergo si introducta fuisset nova forma in morte, fuisset nova unio. Quod autem hoc sit inconveniens probo quia: Aliqua prius unita non possunt intelligi re unire de novo nisi ablata priori unione. Sed ante mortem Christi materia erat unita divino supposito. Ergo non potest materia ei de novo uniri nisi ablata priori unione. Sed priorem unionem qua fuit materia unita in conceptione tolli est inconveniens. Ergo inconveniens est ponere materiam de novo uniri in morte.

1 forma … nova] *BV om. T* 4 nec per se] *V* nec inest *T* non est *B* 5 assumi potest] *TV* assumpsit *B* / mediante] *V om. BT* 8 novo] *BT* non *V* / illa relatio] illa *B* relatio *T* resolutio *V*

[135] Preterea. Dicit Damascenus *De duabus naturis in Christo* corpus a Christo assumptum numquam esse corrumpendum. Sed hoc non esset verum si forma qua corpus Christi erat corpus, fuit separata a materia in morte, quia tunc corpus Christi fuisset corruptum. Ergo aliqua forma substantialis remansit in corpore Christi in morte qua corpus eius erat corpus. Que fuerat in corpore eius vivo una cum anima.

[136] Preterea. Augustinus et Damascenus in multis locis dicunt **[V102va]** quod Christus assumpsit corpus et animam quasi quedam diversa. Sed non esset ita si corpus esset corpus per animam, quia si ita esset, in hoc quod diceretur assumere corpus, intelligeretur assumere animam. Ergo in Christo est aliqua forma substantialis alia ab anima qua corpus est corpus.

1 in … dicunt] *B* dicunt libro 2 sententiarum cap. 13o et ibidem cap. 3 et pluribus aliis locis aug. super joh. 14o et pluribus aliis locis *TV*

[137] Preterea. Pie tenet fides quod privilegium Christi fuerit quod corpus suum fuerat formatum in instanti. Sed hoc non esset verum si semper in infusione anime fieret resolutio usque ad primam materiam, quia si ita esset, organizatio et forma vel figura que stant cum anima, fierent in instanti infusionis anime. Ergo non fit resolutio in instanti infusionis anime usque ad primam materiam. Et per consequens sequitur quod aliqua forma que erat in materia ante adventum anime, maneat cum anima.

3 fieret] *BV* fuerat *T* 4 organizatio … fierent] *BT* organizata et forma videtur vita que stat cum anima fuerit *V*

De conversione panis in corpus Christi

[138] Preterea. Substantia panis convertitur in corpus, et forma panis convertitur in aliquam <aliam> formam substantialem corporis Christi. Sed non convertitur in animam. **[B93ra]** Ergo in corpore Christi est aliqua forma substantialis, in quam convertitur forma panis, alia ab anima. Maior patet per fidem. Minor probatur quia: Sicut dicit Augustinus *Super Genesim ad litteram*, quodcumque potest converti in quodcumque corpus, sed corpus non potest converti in spiritum. Sed anima est forma spiritualis. Ergo forma corporalis ipsius panis non potest converti in ipsam.

[139] Preterea. Anima ponitur a sanctis et a magistris esse in sacramento altaris non virtute sacramenti sed concomitative. Sed illud in quod convertitur forma panis est sub sacramento virtute sacramenti. Ergo forma panis non convertitur in animam rationalem, sed in aliam formam existentem cum ea.

[140] Si dicas quod per 'corpus' intelligitur materia cum dimensione et organizatione, — contra: 'Corpus' quod assumitur in verbis quibus fit conversio panis in corpus Christi, significat substantiam corpoream. Sed hec differentia 'corporea' prout contrahit 'substantiam', assumitur ab aliqua forma substantiali, sicut et quelibet alia differentia generis Substantie. Ergo per 'corpus' in predictis verbis positum intelligitur compositum ex materia et forma substantiali et non materia cum dimensione. Si dicas quod fit conversio in animam prout dat esse corporeum, — contra: Terminus conversionis est res vera. Intentiones autem secundum quas eadem res posset ratione differre a seipsa ut est corporea et ut est animata, non sunt termini conversionis nisi per accidens. Eorum autem que sunt termini per accidens ipsius conversionis, qua ratione unum ponitur terminus, et aliud. Ergo non potest dici quod forma panis convertatur in animam ut dat esse corporeum sicut non convertitur in eam ut dat esse animatum.

3 prout … substantiam] *BT* substantia *V* 6 per corpus] *BT om. V*

[141] Preterea. Conversio non fit in intentionem, sed in rem. Et ideo nec forma panis convertitur in animam prout dat esse corporeum vere convertitur in rem que est anima. Et per consequens vere esset sub sacramento vi sacramenti res que est anima. Hoc autem non videtur verum, cum anima non sit ibi nisi per concomitantiam. Ergo illa forma panis non convertitur in animam ut dat esse corporeum.

[142] Preterea. Uniformiter fit conversio **[T153va]** panis in corpus Christi vivum et mortuum. Sed Christo mortuo, non fit conversio panis in animam ut dat esse corporeum, quia tunc corpus Christi non esset corpus per animam. Ergo nec, Christo vivente, fit conversio in animam prout dat esse corporeum.

[143] Preterea. Ponatur quod aliquis consecrasset in die Cene et reservasset hostiam usque ad sabatum sequens, tunc quero utrum corpus Christi sit sub illa hostia sacramentaliter, an non. Non potest dici quod non, quia, manente hostia, manet corpus Christi sub hostia, ut videtur. Si autem ponatur corpus Christi esse sub hostia, quero utrum corpus Christi vivum sit sub ea, aut mortuum. Non corpus Christi vivum, quia tunc non erat vivum. Nec corpus Christi mortuum nisi remanserit aliqua forma corporeitatis que fuerat in vivo et in quam fuit facta illa conversio, quia si nova forma est introducta in morte in quam non fuit conversa forma panis, illa forma corporis mortui non esset sub sacramento, sed sola prima materia. Ergo oportet ponere aliquam formam corporeitatis in Christo preterquam animam in quam fiat dicta conversio.

12 preterquam] *BT* propter quam *V*

[144] Preterea. Corpus constitutum ex nova forma, quam tu ponis, non fuisset plus corpus Christi quam ignis generatus ex aere sit corpus aeris, quia utrobique non remanet aliquid commune generato et corrupto nisi materia prima. Sed ignis genitus ex aere non est corpus aeris ex quo generatur. Ergo, stante predicta ypothesi, idem corpus mortuum non fuisset corpus Christi. Nec per consequens si aliquis consecrasset tempore mortis, convertisset panem in corpus Christi. Quod est inconveniens.

3 commune] *BV* continue *T* 5 ypothesi] *BV* ypostasi *T*

[145] Preterea. Si corpus Christi constitueretur ex anima rationali et prima materia quantum ad esse substantiale corporeum, tunc corpus sic dictum esset commune ad **[V102vb]** hominem et predicaretur de eo sicut animal. Sed homo de corpore quod predicatur de ipso, non potest proprie dicere ‘corpus meum’, sed ‘corpus quod sum ego’, sicut nec de animali quod predicatur de eo potest dicere ‘animal meum’ sed ‘animal quod sum ego’. Ergo corpus in quod convertitur substantia panis de quo dicit Dominus ‘corpus meum’, non est compositum ex materia prima et rationali anima. Relinquitur ergo quod sit compositum ex materia prima et aliqua forma substantiali alia ab anima. Et sic idem quod prius.

7 in] *BT om. V*

De nova forma introducta in morte Christi

[146] Preterea. Si materia corporis Christi fuit nova forma introducta in morte, illa esset forma cadaveris, que est forma putredinis. Sed non decuit talem formam introduci et tam vilem. Ideo etc.

[147] Preterea. Tali forma introducta, corpus Christi incepisset putrefieri, quia propria operatio putredinis est putrefacere. Forma autem non destruitur a propria operatione. Sed hoc est contra sacram Scripturam, que dicit "Non dabit sanctum tuum videre corruptionem". Ergo in morte **[B93rb]** Christi non fuit introducta nova forma, sed remansit aliqua que fuerat cum anima.

[148] Preterea. Magis convenit ordini nature Deum presentare materiam sine forma vel presentare aliquam formam in ea que prius erat in vivo, quam introducere formam novam et privare eam propria operatione. Sed pie credendum est Deum ordinare in corpore Christi modum qui magis congruit ordini nature. Ergo tenendum est quod in materiam corporis Christi nulla forma fuit introducta in morte.

[149] Preterea. Penalitates quas Christus voluntarie assumpsit pro nobis, sunt assumpte ad complendum opus redemptionis nostre. Sed predictum opus fuit completum in morte; ergo ille penalitates cessaverunt in morte. Sed forma putredinis dicit penalitatem ex peccato originali contractam. Ergo talis forma non debuit introduci post mortem in materiam corporis Christi. Ergo nulla forma fuit introducta.

1 quas christus] *BT* que ita corpus *V*

[150] Preterea. Ubi natura sufficit, non est recurrendum ad miraculum. Sed si nova forma introduceretur, oportet eam poni miraculose corrumpi in reunione anime in resurrrectione. Quod miraculum non oportet poni ponendo nullam formam in morte introduci. Ergo tenendum est nullam **[T153vb]** formam in morte introduci.

[151] Preterea arguitur quod generaliter etiam in quolibet homine caro non est caro per animam, quia caro et os fiunt virtute elementi, ut patet per Philosophum[1] quarto *Metheorum*, ubi dicit quod caro et os et consimilia sunt a caliditate et frigore sive algore. Sed constat quod anima rationalis non fit virtute elementi. Ergo caro et os non sunt caro et os per animam, sed per aliam formam productam a virtute elementi.

6 productam a] *BT* predictam autem *V*

1. *Meteorolog*. IV 12, 390b2sqq.

[152] Plures alie rationes possent adduci, sed in hiis videntur contineri omnes difficultates quas doctores tangunt. Ideo propter hoc ne opus sit nimis prolixum, supersedeo ab inducendo plura argumenta. Ad partem autem oppositam non intendo adducere rationes nisi in principali solutione ubi ponentur rationes confirmantes partem oppositam.

1 alie] *BT* autem V 5 confirmantes] *T* inferentes *BV*

PARS IIa: RESPONDETUR

[153] Responsio. Ad evidentiam maiorem huius questionis sic procedendum est quod primo reprobabuntur positiones que ponunt plures formas dantes esse actu. Secundo improbabitur quedam specialis positio que ponit preter unam formam substantialem dantem esse actu plures alias formas non dantes esse actu, sed in absentia illius ultime forme dant esse actu; et vocantur ab eis 'forme habituales' sive 'forme partium'. Tertio quomodo se habeant dispositiones quibus materia disponitur ad formam, ad ipsam formam ad quam disponunt. Quarto et ultimo solventur rationes posite ad probandum pluralitatem formarum.

1 Responsio] *BTV* Respondendo questionem *add. Bm* 4 preter] *BT om. V* / actu] *BTV* per *add. V* / alias] *BT om. V*

[154] Quantum ad primum intendo modo procedere quo processum est in argumento, quia primo improbabitur positio que ponit plures formas in omnibus substantiis creatis generaliter; secundo illa que ponit hoc in omnibus compositis ex materia et forma, et precipue in generabilibus et corruptibilibus; tertio positio que ponit hoc in mixtis; quarto positio que hoc ponit in viventibus; quinto que hoc ponit in animalibus; sexto que hoc ponit in homine; septimo que hoc ponit in Christo.

3 omnibus] *BT om. V* 4 compositis] *BV* expositis *T*

IIa 1:DE PONENTIBUS PLURES FORMAS IN OMNIBUS SUBSTANTIIS CREATIS GENERALITER

De ponentibus numerum formarum secundum numerum predicabilium in genere Substantie

[155] Circa primum considerandum est quod quidam posuerunt numerum formarum substantialium secundum numerum plurium predicabilium generis Substantie de eodem predicantium. Verbi gratia de homine predicatur 'animal', 'corpus animatum', **[V103ra]** 'corpus mixtum',

'corpus', 'substantia'; et secundum numerum istorum ponebant in homine numerum formarum substantialium, et simile est in aliis. Quorum motivum potuit esse quod abstractioni intellectus credebant rerum diversitatem respondere, ita quod omne illud quod potest abstrahi ab alio (vel non intellecto alio) intelligibili erat re diversum ab eo a quo poterat abstrahi et sine quo poterat intelligi.

2 substantialium] *BT om. V* 5 substantia] *BV* substantie *T* 6 substantialium] *BT* specialium *V*

[156] In improbando autem illam positionem intendo sic procedere quia primo ostendam quod ex pluralitate predicabilium existentium in eodem predicamento et predicantium de eodem non oportet sequi plures formas esse in eodem. Secundo ostendam quod impossibile est quod diversa predicabilia existentia subinvicem sint diverse forme in eodem. Tertio ostendam quod ex ordine predicamentali sequitur necessario oppositum eius quod actores huius positionis intendunt, unam scilicet tantum esse formam in qualibet substantia particulari.

1 in improbando] *T* in probando *B* in representeando *V* 3-4 non … eodem] *V* non oportet poni *B om. T* 6 predicamentali] *BT* predicabilium *V*

Quod ex pluralitate predicabilium non sequitur plures formas esse in eodem

[157] Primum ostendam adpresens triplici ratione. Prima talis est. Ordo predicamentalis non invenitur solum in substantiis, sed etiam in accidentibus. Plura predicabilia accepta secundum ordinem predicamentalem predicantia de eodem non oportet accipi a diversis formis que sunt in illo de quo talia predicantur; sicut plane patet de albedine, de qua predicantur qualitas passibilis et qualitas color, que non accipitur a diversis, sed ab una et eadem forma simplici que est albedo. Ergo nec in substantia oportet talia predicabilia predicantia de eodem accipi a diversis formis. Minor plana est. Maior etiam plana est quia: In quibus **[B93va]** inveniuntur genus, differentia et species, in eis ordo predicamentalis est. Sed non solum in substantiis sed etiam in accidentibus inveniuntur predicata. Ergo in eis invenietur ordo predicamentalis.

1 primum] *BTcV* oppositum *B* 2 etiam] *B om. TV* 8 minor] *TV* maior *B* 9 maior] *TV* minor *B*

[158] Si velis dicere quod licet utrobique sit ordo predicamentalis, non tamen similiter, et **[T154ra]** quod in substantia cum sit composita, sit ordo realis diversarum formarum a quibus accipiuntur diversa predicabilia, — hoc non valet quia: Compositio substantie non est ex pluribus formis respondentibus diversis predicatis, sed ex una sola forma et materia, ex quibus

constituitur una quiditas a qua omnia predicata accipiuntur. Et ideo diversitas predicatorum non concludit pluralitatem formarum. Si enim diversitas predicatorum eiusdem predicamenti necessario concluderet diversitatem formarum in eo de quo predicantur, necessarium esset in quocumque de quo plura predicata predicantur, invenire plures formas secundum pluralitatem illorum predicatorum, sive esset substantia sive accidens.

2 in] *BT om. V* 6 predicata] *BT* predicamenta *V* 7-8 pluralitatem … concluderet] *BT om. V* 9 predicantur] *BTV* alias *add. V*

[159] Secunda ratio talis est. Sicut invenitur ens reale et ens rationis, ita et oportet ponere quod inveniantur differre re et differre sola ratione. Sed que differunt sola ratione, necessario conveniunt essentialiter secundum rem, nec possunt dicere diversas res sive diversas formas realiter diversas. Ergo plura predicata convenit predicare de eodem non accepta a diversis formis. Nec per consequens oportet quod diversa predicabilia que sunt in eodem predicamento et dicuntur de singulari existente in illo genere, accipiuntur a diversis formis. Maior patet per Aristotilem[1] 6o *Methaphisice*, qui dividit ens in ens reale extra animam et in ens rationis; ex quo satis patet quod oportet dare differentiam secundum rationem tantum sicut et differre secundum rem. Minorem probo quia: Ad non differre sequitur unitas, supposita constantia subiecti (quod dico propter 'nichil', quod neque est unum neque differens a quocumque). Sed que sola ratione differunt, non differunt re; alioquin non sola ratione different. Ergo que sola ratione differunt, sunt omnino unum secundum rem nec possunt accipi a diversis formis sive a diversis rebus.

4 *alterum* diversas] *BTV* a quibus accipiuntur *add. V* 9 in ens] *BT om. V* 11 ad non] *BV* non ad *T* 12-13 propter … quocumque] *V* neque unum neque differens *T* quia nichil nec est unum nec differens *B* 15 unum] *BT om. V*

[160] Tertia ratio talis est. Nullus ponit in Deo diversas formas realiter nec diversitatem aliquam essentiarum. Et tamen constat quod plura predicantur de Deo quorum unum potest intelligi, alio non intellecto, sicut sapientia, bonitas et consimilia. Ergo non oportet ponere pluralitatem realem formarum sive quiditatum sive quarumcumque essentiarum in eo de quo plura predicata predicantur. Sed auctores predicte positionis non ponunt plures formas respondere ordini predicamentali nisi propter pluralitatum predicabilium que in ordine predicamentali inveniuntur. Ergo propter pluralitatem talem non oportet ponere plures formas in eo de quo talia plura predicabilia predicantur.

5 sive quarumcumque] *BT* et *V* 5-6 in eo de quo] *B* quibus *V om. T* 6 predicte positionis] *BT om. V*

1. *Metaph.* VI 2.

Quod impossibile est plura predicabilia accipi a diversis formis

[161] Deinde intendo ostendere quod impossibile est plura predicabilia que in ordine predicamentali ponuntur, accipi a diversis formis. In precedenti enim articulo ostensum est quod non est necessarium ea accipi a diversis formis. Hic vero ostenditur non solum quod hoc non est necessarium, **[V103rb]** immo quod hoc est impossibile. Hoc autem ostendo primo rationibus sumptis ex ipso ordine predicamentali; secundo ex habitudine generis <ad speciem>; tertio ex habitudine generis ad differentiam per quam dividitur; quarto ex habitudine speciei ad singulare.

7 ad … generis] *om. BTV* 8 quarto] tertio *BTV* / singulare] *BV* genus *T*

Ostenditur hoc quatuor rationibus ex ipso ordine predicamentali

[162] Primum ostendo quatuor rationibus. Prima est ista. Illa que sola ratione necesse est differre, impossibile est accipi a diversis formis realiter. Sed ea que sunt in ordine predicamentali sicut genus et species, necesse est sola ratione differrre. Ergo impossibile est quod genus et species accipiantur a diversis formis realiter. Maior patet, quia ‘differre sola ratione’ excludit ‘differre re’, ut ex dictis patet. Minorem probo quia: Differentia ordinatorum respondet ipsi ordini. Sed ordo predicamentalis est ordo rationis tantum nec potest esse nisi ordo rationis. Ergo ea que sunt in ordine predicamentali, habent tantum differentiam rationis nec possunt habere aliam differentiam in eo quod talia, loquendo de hiis que sunt in ordine predicamentali *sub* et *supra*.

7 predicamentalis *BT* predicabilis *V* 9 rationis] *BT om. V*

[163] Quod autem ordo predicamentalis quantum ad ea que ordinantur secundum *sub* et *supra*, necessario sit ordo rationis tantum probo quia: Talia se habent sicut universale et particulare et sicut magis universale et minus universale, quia constat quod ordo predicamentalis constituitur secundum abstractionem universalis a particulari. Sed que ordinantur tantum ut universale ad particulare, necesario habent tantum ordinem rationis, cum talis ordo consequatur rem tantum ex habitudine ad intellectum, cuius (secundum Commentatorem[1] primo *De anima*) est facere universalitatem in rebus. Ergo talis ordo est necessario tantum ordo rationis.

7 rem] *BT* rationem *V* 9-10 est … rationis] *T* est necessario tantum *B om. V*

1. *In I Arist. De anima*, comm. 8, p. 12, 25-26.

[164] Secunda **[T154rb]** ratio talis est. Ordo qui consequitur diversas formas per ordinem se habentes, sicut ‘superficies’ et ‘color’ convenit eis **[B93vb]** ex natura rei, circumscripta habitudine ad intellectum, nisi forte esset talis intellectus qui haberet ad eas habitudinem cause efficientis (de qua habitudine hic non loquimur), sed de habitudine ad intellectum ut est abstrahens et considerans. Sed ordo predicamentalis qui est inter speciem et genus, non sequitur rem, circumscripta habitudine ad intellectum ut est abstrahens et considerans, cum intellectus secundum quod abstrahens sit causa talis abstractionis secundum quam est talis ordo. Ergo ea que sic ordinantur in predicamento, impossibile est accipi secundum diversas formas realiter differentes adinvicem ordinatas.

1 secunda … ordo] *BT om. V* 2 convenit] *TV* contingit *sic saepius B*

[165] Tertia talis est. Idem est ordo generis ad speciem et ordo materie a qua accipitur genus, ad formam a qua accipitur species. Sed si genus et species accipiantur a diversis formis adinvicem ordinatis, forma generis ordinabitur ad formam speciei sicut *materia in qua* habet ordinem ad formam sibi inherentem. Ergo si genus et species accipiantur a diversis formis sibi adinvicem ordinatis, ordo generis ad speciem non differret ab ordine materie in qua ad formam sibi inherentem. Quod est omnino absurdum, quia plane patet quod unum habet ordinem predicamentalem et aliud non.

6 non] *BT om. V*

[166] Prima assumpta, hec scilicet quod idem est ordo generis ad speciem et ordo forme a qua accipitur genus, ad formam a qua accipitur species, plana est, quia unumquodque est in genere et in ordine predicamentali per suam formam sumptam, tamen in habitudine ad intellectum, ut dictum est. Secundam assumptam, hanc scilicet: si genus et species accipiantur a diversis formis adinvicem ordinatis etc., probo quia: Constat quod iste due forme non ordinarentur secundum genus cause efficientis, quia nec genus est causa efficiens speciei nec econverso. Nec etiam secundum genus cause finalis, nisi forte prout forma est finis materie cui inheret. Et breviter non potest aliquis inter eas ymaginari ordinem si sint diverse, nisi secundum quod una substernatur alteri, sicut superficies colori. Quod autem sic ordinatur ad alterum, ordinatur ad seipsum sicut *materia in qua* habet ordinem ad formam sibi inherentem. Et constat quod forma generis, cum sit magis potentialis quam forma speciei, est subtracta forme speciei. Ergo si genus et species accipiantur a diversis formis adinvicem ordinatis, oportet formam generis ordinari ad formam speciei sicut *materia in qua* ad formam sibi inherentem. Dico autem *materia in qua*, quia nulla forma, sive sit substantialis sive accidentalis, habet materiam, sed

sola substantia composita, quia proprie non dicitur aliquid habere *materiam ex qua* nisi illud cuius pars est materia.

2 formam] *BT* differentiam *V* 3 unumquodque *BT* unum quod *V* 11 alteri] *BT om. V*

[167] Quarta talis est. Si genus et species accipiantur a diversis formis, non differt abstractio mathematica que est forme et materie, ab abstractione logica, que est universalis a particulari, quia utrobique differret illud quod abstrahitur ab eo a quo abstrahitur quantum ad formas a quibus nomina imponuntur. Sed hoc est inconveniens et impossibile. Ergo impossibile est quod genus et species accipiantur a diversis formis.

Idem ostenditur ex habitudine generis ad speciem

[168] Deinde ostendo idem ex habitudine generis ad speciem. Et quantum ad hoc pono quatuor rationes. Prima talis est. Genus predicatur per se de specie, et hoc primo modo dicendi per se, et hoc ex formali significato utriusque. Sed predicatio primo modo dicendi per se ex formali habitudine formalium significatorum non competit nisi quando predicatum et subiectum accipiuntur ab eadem forma. Ergo oportet in quolibet predicamento genus et species sumi ab eadem forma. Maior patet per Philosophum[1] primo *Posteriorum*. Minorem probo quia: Unius passionis generaliter accepte est una generalis ratio. Sed unus modus dicendi per se est quedam passio generalis generaliter accepta conveniens superiori in comparatione ad inferius in omni predicamento, tam substantie quam accidentis. Ergo oportet talem modum dicendi per se convenire omnibus secundum unam generalem rationem. Sed constat quod in accidentibus **[T154va]** non potest unum dici primo modo per se de aliquo nisi accipiantur ab eadem forma, sicut quando dicitur 'Albedo est color' vel 'Album est coloratum'. Ergo hoc est verum generaliter tam in substantiis quam in accidentibus quod ea quorum dicitur unum primo modo dicendi per se de alio, accipiantur ab eadem forma. Et sic patet minor.

3-4 et hoc … per se] *BV om. T* 5 quando] *BT om. V*

[169] Sed forte aliquis dicet ad hoc quod non oportet ita esse, quia hec 'Hic homo est deus', demonstrato Christo, est per se in primo modo dicendi per se secundum quosdam magistros, et tamen humanitas a qua accipitur homo et deitas a qua accipitur deus, non est eadem quiditas. Sed hoc non valet. Nam dato quod concederetur in aliquo modo predicandi per se quantum ad primum modum dicendi per se, tamen illa perseitas que est <in> illa predicatione, non provenit a formali significato horum terminorum qui sunt 'homo' et 'deus', sed <ex> ratione suppositi impli-

1. *Anal. Post.* I, 4.

cati per hoc quod dicitur ‘hic homo’. Hec enim ‘Homo est deus’ non est per se. Unde etiam hec ‘Hic homo in eo quod homo est deus’ est falsa, si li ‘in eo quod’ reduplicet formale significatum termini.

4 accipitur homo] *BV om. T* 9-10 hec … per se] *BT om. V* 10 *prius* homo] *BTVc* homini *V*

[170] Secunda talis est. Sicut *animal* est species *corporis animati* et species *corporis* est *corpus animatum*, ita *corpus* est species *substantie*. Et eodem modo, quia dicere quod aliter et aliter accipiatur ‘genus’ et ‘species’ in istis, est satis absurdum, quia saltem in omnius generibus et speciebus Substantie debet accipi uniformiter species et genus. Sed corpus est corpus per eandem formam per quam est substantia. Ergo et corpus animatum habet ab eadem forma quod sit corpus et quod sit animatum. Et simile de aliis generibus et speciebus Substantie sub sibi invicem ordinatis. Et per consequens impossibile est speciem et genus accipi a diversis formis. Maior patet.

[171] Minorem probo quia: Corpus aut est substantia per illam formam per quam est corpus, aut non. Si sic, habetur propositum statim; quia hec est maior. Si non, — contra quia: Illa forma qua aliquid non est substantia, non est substantialis forma, quia de ratione forme substantialis est dare esse substantiale ei cuius est, ita quod illud cuius est forma sit per eam substantia subsistens. Si ergo per illam formam per quam corpus est corpus, non habet quod sit substantia, sequitur quod forma per quam corpus est corpus prout corpus est species substantie (quia adnunc de tali loquimur) non sit forma substantialis; et per consequens quod sit forma accidentalis, quia omnis forma vel est forma substantialis vel accidentalis. Sed per formam qua corpus quod est substantia est corpus, ipsum corpus quod est substantia reponitur in determinata specie Substantie. Ergo aliquid reponitur secundum hoc in determinata specie Substantie per formam non substantialem sed accidentalem; quod est absurdum.

3 non est substantia] *BT* est non est forma *V* 8 prout corpus est] *BT om. V*

[172] Sed forte ad hoc dicet aliquis quod in corpore sunt due forme, una qua est substantia tantum et alia qua est substantia et corpus, et sic evitatur predictum inconveniens, quia per illam formam per quam est corpus, et est substantia, sed non tantum substantia, et tamen per aliam formam est corpus et per aliam formam est substantia tantum; et quoad hoc ab alia forma accipitur genus, ab alia species. Sed hoc nichil valet quia: Aut per illam per quam corpus est corpus et substantia, habet perfecte quod sit substantia, aut non. Si sic, ergo superfluit forma qua ponitur esse substantia tantum et non corpus. Si autem per illam formam ponatur esse perfecte corpus et non perfecte esse substantia sive ab alia que dat esse substantie tantum, hoc est impossibile, quia impossibile est aliquid dare

esse perfectum corpus quod est in genere Substantie sicut species et non dare perfecte esse substantiam, cum corpus essentialiter sit substantia. Si autem ponatur quod ambo dant esse substantiam et esse corpus complete, sed neutra per se nisi incomplete, stat adhuc propositum, quia ab eadem forma habet quod sit corpus et quod sit substantia, sive ab eisdem formis, ita quod impossibile est quod ab una sit substantia tantum (quod pertinet ad genus) et ab alia quod sit species.

3 inconveniens] *BV* ingerens *T* 6 genus] *BV om. T* 7 et] *BT* est *V* 13 substantiam] *BT* substantie *V*

[173] Hee autem rationes non probant directe plures formas non esse in eo quod est in ordine predicamentali (hoc enim probabitur per sequentia), sed probant quod impossibile est genus et speciem accipi a diversis formis ita quod unum **[V103vb]** accipiatur ab una forma et aliud ab alia.

4 *prius* ab] *BT* pro *V*

[174] [T154vb] Tertia talis est, et satis redit in idem cum precedenti. Vegetativum insensibile se habet ad diversas plantas (puta pomum, pirum et ficum) sicut genus ad speciem. Sed pomus vel pirus vel ficus et consimilia necessario habent ab eadem forma quod sint vegetativum insensibile et pomus vel pirus et consimilia. Ergo genus et species in istis accipiuntur ab eadem forma. Et per consequens eodem modo accipiuntur in istis aliis generibus et speciebus Substantie, quia satis ridiculosum videretur ponere quod aliter acciperentur genus et species in uno genere Substantie quam in alio. Maior patet.

[175] Minorem probo, scilicet quod pomus et pirus habent ab eadem forma quod sint vegetativum insensibile etc. quia: Si pomus vel pirus habet ab alia forma quod sit vegetativa et ab alia quod sit pomus vel pirus: cum forma que dat esse specificum non debeat esse minus nobilis quam illa que dat esse generis (immo magis debet esse nobilis, si re differrent), oportet quod illa forma qua pirus est pirus vel pomus est pomus, **[B94rb]** sit anima vegetativa et sensitiva. Quorum utrumque est impossibile et absurdum, quia ad primum sequitur quod in piro vel ficu sint due anime vegetative, quod est irrationabile. Sequitur etiam quod pirus non sit vegetativa per animam vegetativam, quia si per illam formam per quam est pirus, non est vegetativa: cum per animam vegetativam ponatur esse pirus, sequitur quod per illam vegetativam non sit vegetativa. Si autem pirus per illam formam per quam est vegetativa habet quod sit pirus, habetur propositum, scilicet quod ab eadem forma habeat esse generis et speciei scilicet esse vegetativum et esse pirus.

10-11 quia … vegetativa] *TV om. B*

[176] Si autem dicatur ad hoc quod per unam formam habet quod sit vegetativum tantum et per aliam quod sit vegetativum et pirus, poterit eodem modo procedi contra hoc sicut processum fuit supra contra illum qui poneret in corpore plures formas per quarum unam esset substantia tantum et per aliam substantia et corpus. Ad secundum autem sequeretur quod pirus haberet animam sensitivam, et per consequens quod non-animal haberet animam sensitivam, quod est absurdum. Relinquitur ergo quod ab eadem accipiantur genus, quod est vegetativum insensibile, et eius species, quod est pirus vel pomus; et per consequens similiter in aliis.

6-7 et per … absurdum] *T* quod est absurdum *V om. B*

[177] Quarta ratio talis est. In 6o *Thopicorum* est una consideratio Philosophi[1] quod genus non solum predicatur de specie in concreto sicut dicendo 'Homo est animal', sed etiam in abstracto ut dicendo 'Humanitas est animalitas'. Sed hoc non posset esse nisi ab eadem forma haberet homo quod esset animal et homo. Ergo necessario animal et homo. Et similiter quodlibet genus et eius species accipitur ab eadem forma. Maior patet. Minorem probo quia: Licet in concretis possit totum denominari a parte (sicut homo dicitur animatus ab anima) hoc tamen non potest esse in abstractis quod totum predicetur de parte vel pars de toto. Unde supposito quod de integritate animalitatis sit materia (ut communior opinio ponit), illa esset falsa 'Animalitas est anima'. Sed in illis in quibus totum non potest denominari a parte: ad hoc quod unum vere possit dici de alio, nichil reale debet esse in uno quod non sit in alio nec aliquid reale importatur in hoc nomine 'humanitas' quod non importetur (licet indeterminate) in hoc nomine 'animalitas'. Sed constat quod homo est homo humanitate et animal est animal animalitate. Ergo per eandem vel per easdem formas (si sint plures) homo habet quod sit homo et quod sit animal, ita quod impossibile est quod per unam formam sit animal et per aliam homo. Et per consequens impossibile est quod genus et species accipiantur ab alia et alia forma.

2 de specie] *BT om. V* 3 dicendo] *BT om. V* 13 debet … reale] *BT om. V*

Idem ostenditur ex habitudine generis ad suam differentiam divisivam

[178] Deinde ostendo idem ex habitudine generis ad suam differentiam divisivam. Et hoc ostendo sic quatuor rationibus. In hiis autem quatuor rationibus hoc suppono quod differentia divisiva generis est constitutiva speciei contente sub genere, et quod species accipitur a forma illa a qua accipitur differentia constituens ipsam. Et ideo, probato quod differentia

1. *Topica* VI 6, 144a31sqq.

divisiva accipitur ab eadem forma a qua accipitur genus, est probatum quod ab eadem forma accipiuntur genus et species in ordine predicamentali.

5-6 differentia … probatum] *T* differentia divisiva accipitur ab eadem forma a qua *V om. B*

[179] Ad hoc autem probandum est prima ratio talis. Si genus et differentia divisiva generis accipiantur a diversis formis, oportet quod ille forme ordinentur adinvicem **[T155ra]** per se sic quod una substernatur alteri sicut superficies colori, vel quod accidentaliter concurrant in idem subiectum. Sed utrumque istorum est impossibile. Ergo impossibile est quod differentia divisiva generis et ipsum genus accipiantur a diversis formis. Maior videtur plana, scilicet quod natura generis sive forma a qua accipitur **[V104ra]** genus, et forma a qua accipitur differentia divisiva generis, necessario, si sint diverse, ordinantur adinvicem sic quod una substernatur alteri sicut superficies colori, ita quod forma generis, que est magis potentialis, substernatur alteri sicut forme sibi advenienti et inherenti vel quod concurrant accidentaliter.

8 differentia] *BV om. T* 9 diverse] *BT* divisive *sic saepius V*

[180] Minorem probo, scilicet quod utrumque istorum est impossibile. Et primo primum. Primo quia secundum hoc non differret divisio generis a divisione subiecti in accidentia quia utrumque dividitur per aliquas formas realiter sibi advenientes ut subiecto cui inherent. Secundo quia natura generis non diversificaretur specie propter plures formas sibi advenientes diversas secundum speciem, sicut patet de superficie, que non diversificatur specie propter diversos colores secundum speciem. Quod est inconveniens, quia secundum Philosophum[1] 4o *Phisicorum* natura generis diversificatur specie in diversis speciebus. Secundum etiam est impossibile, tum quia sequerentur predicta inconvenientia, sicut patet volenti deducere, tum quia sequeretur quod genus et differentia ipsum dividens omnino accidentaliter se haberent et per consequens quod non constituerent aliquid quod esset per se unum.

10-11 sequerentur … quia] *BV om. T*

[181] Secunda ratio talis est. Natura animalis aut est alia et alia in homine et in equo, aut non. **[B94va]** Si non, genus animalis quod est homo, et animalis quod est equus, non sunt duo animalia specie, sicut nec homo albus et homo niger sunt duo homines specie, quia natura humana non diversificatur specie in albo et nigro. Hoc autem est inconveniens quod homo et equus non sint duo animalia specie. Ergo relinquitur quod natura animalis sit alia specie in homine et in equo. Sed natura animalis non

1. *Physica* IV 3, 210a18-19.

esset alia specie in homine et in equo nisi forma qua animal est animal et que est de integritate nature animalis esset alia in homine et in equo. Ergo forma qua animal est animal est alia et alia specie in homine et in equo. Sed hoc non posset esse nisi differentie divisive *animalis*, que constituunt aliud et aliud animal specie, acciperentur a forma qua animal est animal. Ergo differentie divisive huius generis quod est *animal*, accipiuntur ab eadem forma a qua accipitur hoc genus quod est animal.

2 genus animalis] *BT* ergo animal *V* / animalis] *BT* animal *V* 7-8 sed … equo] *TV om. V* 9 que] *BT* qua *V*

[182] Tertia ratio talis est. Illud cui adveniunt diverse forme realiter ab eo differentes, est aliquid in re, circumscriptis talibus formis, sicut patet de superficie et colore adinvicem. Et dato quod non posset manere in rerum natura, ablatis talibus formis, tamen realiter semper est aliquid preter illas formas. Sicut dato quod materia non possit esse sine formis substantialibus, est tamen aliquid realiter preter illas, ita quod est aliqua res que non est aliqua illarum. Sed genus non est aliquid in re, circumscriptis suis differentiis divisivis, nec potest esse aliquid realiter preter formas a quibus predicte differentie accipiuntur, quia, illis circumscriptis, non habet esse nisi in anima tantum. Ergo forma a qua accipiuntur differentie divisive, non sunt diverse forme per additionem realem se habentes ad formam generis, sed sunt ipsa forma generis sive forma a qua accipitur ipsum genus.

3 adinvicm] *BT* adveniente subiecto *V* 8 nec] *BT* ergo non *V*

[183] Quarta talis est. Ab eadem forma accipitur differentia divisiva generis et constitutiva generis subalterni, puta ab eadem accipitur *sensibile*, quod est differentia constitutiva *animalis*, et *rationale*, quod est differentia divisiva eiusdem. Sed ab eadem forma accipitur genus subalternum et differentia constitutiva eiusdem. Ergo ab eadem forma secundum rem accipitur genus aliquod et differentia divisiva eiusdem.

2 subalterni] *V* subalternatim *BT*

[184] Utramque assumptam probo. Et primo primam, scilicet quod ab eadem forma accipiatur differentia constitutiva generis subalterni et differentia divisiva eiusdem quia: Philosophus dicit[1] 7o *Methaphisice* quod diffinitio comprehendens multas differentias sibi invicem subordinatis, ut si dicerem ‘Homo est substantia corporea animata sensibilis rationalis’ est vera, quia ultima differentia est realiter omnes precedentes, non participative sicut subiectum est forma sibi inherens, sed essentialiter. Nam diffinitio secundum ipsum ibidem dicit unum quid et unum essentialiter.

1. *Metaph.* VII 12, 1038a5sqq.

Sed ultima differentia est differentia divisiva generis subalterni proximi speciei specialissime, alie autem differentie sunt differentie constitutive generum subalternorum et divisive generis generalissimi **[T155rb]** et generum subalternorum, puta *corporeum* dividit *substantiam* et constituit *corpus*, *animatum* dividit *corpus* et constituit *corpus animatum*, et sic deinceps usque ad ultimam differentiam, que constituit speciem specialissimam. Ergo differentia constitutiva generis subalterni et divisiva eiusdem eandem formam significant et ab eadem forma secundum rem accipiuntur.

6 realiter] *BV* totaliter *T* 12-13 dividit … animatum] *V om. BT*

[185] Secundam similiter probo, scilicet quod genus subalternum accipitur ab eadem forma a qua accipitur differentia constitutiva ipsius, quia: Nulla res constituitur in esse tali **[V104rb]** nisi per formam per quam est tale, sicut album in eo quod album non constituitur formaliter in esse albo nisi per albedinem per quam est album. Sed differentia constitutiva generis subalterni constituit ipsum in esse talis generis, sicut hoc quod dico 'sensibile' constituit animal in esse animalis. Ergo necessario forma animalis a qua accipitur differentia constituens genus subalternum, est forma a qua accipitur ipsum genus subalternum, ita quod per eandem formam habet animal quod sit animal et quod sit sensibile.

Quod ex ipso ordine predicamentali sequitur unam formam substantialem esse

[186] Nunc, ostenso quod non oportet esse diversas formas in eodem secundum diversa predicata vel predicabilia existentia in ordine predicamentali; ostenso etiam quod impossibile sit quod diversa predicabilia subinvicem in predicamento ordinata sicut genus et species sub eo contenta accipiantur a diversis formis, nunc ostendendum est tertio quod ex ipso ordine predicamentali sequitur necessario unam formam esse in qualibet substantia existente in genere.

[187] Ad cuius evidentiam sciendum est quod per rationes ante positas ostensum est quod impossibile est genus et speciem, et breviter omnia que subinvicem ordinantur a genere generalissimo usque ad speciem specialissimam, et ipsam etiam speciem specialissimam, sumi a diversis formis. Et ideo si sunt plures forme in eadem substantia numero, oportet ab illis pluribus formis accipi genus generalissimum et omnia genera subalterna et speciem specialissimam, ut si ponamus in homine quod sint due vel tres forme, oportebit ponere quod per illas sit substantia corpus,

corpus animatum, animal, homo. Quod **[B94vb]** autem hoc sit impossibile ostendo quatuor rationibus.

1 ante] *TV* nunc *B* 2-4 et breviter … specialissimam] *coni.* et breviter … *prius* speciem *T om. BV* 6-7 et ipsam … specialissimam *BV om. T* 7 si] *B om. TV*

Ostenditur hoc quatuor rationibus

[188] Prima talis est. Homo est homo per animam rationalem tantum et non per aliam differentiam substantialem. Sed in homine non potest esse aliqua forma substantialis nisi anima rationalis tantum. Et ulterius, cum non possint esse in eodem homine due anime rationales, in eodem homine non potest esse nisi tantum una forma substantialis. Utramque assumptam probo. Et primo primam, scilicet quod homo est homo tantum per animam rationalem, realiter loquendo et formaliter, quia: Per illud tantum homo est homo formaliter per quod homo reponitur in specie hominis et, quo ablato, non remanet species hominis nisi in potentia quantum ad materiam. Sed anima rationalis est huiusmodi, quia per animam reponitur homo in specie homini et, ipsa ablata, non manet species hominis nisi quantum ad materiam speciei, ut de se patet. Ergo homo formaliter et realiter loquendo est homo tantum per animam rationalem. Minorem probo ex predictis quia: Sicut probatum est supra, homo habet quod sit homo et animal et corpus et substantia ab eadem forma. Sed in homine non potest esse aliqua <alia> forma substantialis nisi illa per quam est homo vel animal vel corpus vel substantia. Ergo in homine non potest esse aliqua alia forma nisi illa per quam homo est homo. Et sic probata est utraque et sequitur conclusio principalis, scilicet quod in homine non potest esse aliqua forma substantialis nisi anima rationalis.

[189] Sed forte dicetur ad hoc quod homo est homo tantum per animam rationalem completive, sed incompletive habet homo quod sit homo formaliter per aliam formam. —Contra: Impossibile est quod aliquis sit tale formaliter secundum speciem specialissimam nisi per unam solam formam, sicut patet in formis accidentalibus magis nobis notis. Impossibile est enim aliquem esse album nisi per albedinem; et idem patet de inducendo in omnibus. Sed forma per quam homo est homo, dat ei esse tale, scilicet speciem specialissimam, cum homo sit species specialissima. Ergo impossibile est quod homo sit homo formaliter nisi tantum per unam formam; que est anima rationalis.

[190] Si autem dicatur quod homo dicitur esse incomplete homo per **[T155va]** aliam formam quam per animam rationalem, quia per eam est materialiter homo, sicut homo est albus per superficiem materialiter, —

contra: Per idem se habet homo quod sit homo et quod sit substantia. Si ergo homo est homo non formaliter sed materialiter tantum per illam formam, sequitur quod homo sit substantia materialiter et non formaliter per illam formam. Sed illud quo homo vel aliud existens in genere Substantie est substantia non formaliter sed materialiter, non est forma substantialis, sed materia, quia per formam substantialem est unumquodque substantia formaliter, sicut per formam que est qualitas, est unumquodque quale habens qualitatem formaliter. Ergo illud quod ponitur esse forma substantialis, non erit forma substantialis, sed est solum materia in genere Substantie.

7 sed] *BV* secundum *T* 10 substantia … quodcumque] *BV om. T*

[191] Secunda ratio talis est et consimilis prime, nisi quod est generalior. Animatum non potest esse formaliter animatum nisi per animam, sicut nec aliquid potest esse coloratum formaliter nisi per colorem. Sed in quocumque animato non potest esse aliqua forma nisi illa qua est animatum, quia per eandem formam est aliquid substantia, corpus, corpus animatum (ut supra deductum est). Ergo in nullo animato potest esse forma substantialis nisi anima. Sed infra, Domino concedente, ostendetur quod impossibile est in eodem esse plures animas. Ergo impossibile est in quocumque animato **[V104va]** esse plures formas substantiales. Et hec conclusio deducitur ex unitate eorum que sunt in ordine predicamentali. Et hoc quantum ad minorem propositam.

2 animatum] *BV* anima tantum *T* 4-5 qua … quia] *BT* que est anima cum *V* 5 aliquid] *BT* aliqua *V*

[192] Tertia ratio talis est. Ut ex supradictis deductum est, ab eadem forma habet homo quod sit homo et rationalis et animal, et hoc formaliter. Sed impossibile est quod homo sit rationalis nisi per animam rationalem. Ergo impossibile est quod homo sit homo vel animal vel etiam corpus vel substantia nisi per animam rationalem, quia omnia ista ab eadem forma accipiuntur. Constat autem quod homo non habet aliquam formam substantialem nisi qua sit homo vel animal *etc*. Ergo homo non habet aliquam formam substantialem nisi animam rationalem. Et sic idem quod prius.

2-3 et animal … rationalis] *BV om. T*

[193] Quarta talis est. Videmus quod in genere accidentium impossibile est dare duas formas accidentales in eodem nisi sint vel diversorum generum disparatorum non subalternatim positorum, vel saltem diversarum specierum, puta calor et color, que sunt qualitates existentes in eodem, pertinent tamen ad diversa genera disparata propinqua non subalternatim posita, quia calor pertinet ad genus qualitatis tangibilis et calor ad genus

qualitatis visibilis. Et sic potest in omnibus patere inducendo quod impossibile est invenire plures qualitates realiter differentes in eodem nisi in hiis que pertinent ad diversa genera non subalternatim posita, vel saltem ad diversas species disparatas. Ergo a simili nec in genere Substantie poterunt inveniri due forme substantiales in eodem nisi pertineant ad diversa genera non subalternatim posita, vel saltem ad diversas species non subalternatim positas. Sed impossibile est inveniri in eodem diversas formas substantiales pertinentes ad diversa genera non subalternatim posita, quia tunc illud esset in diversis generibus Substantie non subalternatim positis, ut si poneretur esse planta et animal; quod est impossibile. Ergo impossibile est esse plures formas substantiales existentes in aliquo eodem genere vel specie Substantie.

1 substantiales] *BT* speciales *sic saepius V* 16 et] *BT* vel *V* / 17-18 ergo … substantie] *TV* ergo etc. *B* 17 existentes] *V* in eodem existente *T*

IIa 2: DE FALSA OPINIONE CIRCA PLURALITATEM FORMARUM IN OMNI COMPOSITO GENERALITER

[194] Reprobata ergo opinione eorum qui posuerunt generaliter in omni substantia existente in genere plures **[B95ra]** formas secundum pluralitatem predicabilium predicantium de eodem, quorum motivum, scilicet quod abstractioni intellectus responderet abstractio sive diversitas realis eorum que significantur per diversos terminos, [quod] reprobat[1] Philosophus satis 7mo *Methaphisice*, nunc accedendum est ad reprobandum opinionem illorum qui posuerunt generaliter in omni composito ex materia et forma plures formas substantiales. In reprobando ergo illam opinionem sic procedam. Nam primo ostendam generaliter hoc esse impossibile in omni composito ex materia et forma; secundo ostendam illud specialiter in corporibus; tertio in substantiis generabilibus et corruptibilibus.

8 reprobando] *V* ponendo *BT*

Quod hoc est impossibile in omni composito ex materia et forma

[195] Ad primum. Preter quatuor ultimas rationes que posite sunt **[T155vb]** immediate, quibus posset faciliter intentum probari, adduco quinque rationes. Prima talis est. Omnis forma substantialis dat esse substantiale, quod est subsistentie secundum communem cursum nature. Sed talia plura esse est impossibile esse in eodem. Ergo impossibile est plures

1. *Metaph*. VIII, 4.

formas substantiales esse in eodem. Utramque assumptam probo. Et primo primam, que dicit quod unaqueque forma substantialis dat esse substantiale quod est subsistere, et hoc formaliter, quia illud in quo per se differt forma substantialis a forma accidentali convenit omni forme substantiali, quia illud in quo unumquodque differt ab alio convenit omni contento sub eo, sicut homo per se differt ab aliis animalibus in eo quod rationale et rationale convenit omni contento sub homine. Sed forma substantialis differt per se ab omni forma accidentali per hoc quod est dare esse substantiale. Nam cum in hoc omnes forme communicent quod est dare esse, in hoc distinguitur forma substantialis ab accidentali per se quod dat esse substantiale, forma autem accidentalis dat esse accidentale. Quod autem esse substantiale sit subsistere patet, quia sicut esse accidentale est inesse, ita esse substantiale est subsistere.

1 preter] *BT* per *V* 12 et rationale] *BT om. V*

[196] Secundo probo minorem, hanc scilicet quod impossibile est esse talia duo esse in eodem, quia secundum pluralitatem subsistendi oportet plurificari subsistentia, sicut secundum pluralitatem inessendi oportet plurificari inexistentia sive accidentia. Sed illud quod est unum simpliciter, sicut est unaqueque substantia singularis, non potest esse plura subsistentia. Ergo impossibile est plura esse substantialia sive subsistere esse in eodem, saltem actu.

3 secundum] *BT om. V* 4 inexistentia] *BV* etiam existentia *T*

[197] Sed contra predicta posset aliquis dicere. Et primo contra primum quia: Licet omnis forma substantialis det esse, non tamen sequitur quod una sola det esse, immo due dabunt unum esse substantiale eidem. Sed hoc non valet. Primo quia: Sicut **[V104vb]** esse accidentale se habet ad formam accidentalem, ita esse substantiale ad formam substantialem. Plures autem forme accidentales non dant unum esse accidentale, immo quot sunt forme accidentales, tot sunt esse accidentalia. Ergo a simili quot sunt forme substantiales, tot sunt esse substantialia. Secundo quia: cum esse sit intimius et magis consequatur formam quam quecumque passio, et passiones proprie consequentes formam specificam varientur secundum variationem et plurificationem formarum quas consequuntur, sequitur quod esse plurificatur multo fortius secundum pluralitatem formarum quas consequuntur. Et cum ille forme non sint eiusdem speciei quia tales duas constat non posse esse in eodem, erunt in eodem duo esse substantialia non eiusdem speciei.

10 proprie] *BT om. V* 11-13 sequitur … consequuntur] *BT om. V*

[198] Contra primum posset adhuc sic dici quia: In Christo est aliqua forma substantialis (scilicet anima rationalis) que non dat esse substantiale. Et sic non oportet quod quelibet forma substantialis det esse substantiale, vel si det esse substantiale, illud esse non est subsistere, quia tunc in Christo essent duo actus subsistendi, quod est inconveniens. Et sic non oportet quod forma substantialis det esse quod est subsistere, dato quod semper det esse substantiale. Et ad hoc dico quod forma substantialis semper dat esse substantiale quod est subsistere vel actu vel aptitudine ita quod secundum cursum nature semper actu dat, nisi per miraculum fiat aliud, sicut etiam esse accidentis est inesse semper actu vel aptitudine et semper est actu, nisi per miraculum fiat aliter. Sic ergo in Christo anima, quantum esset de se, nata esset dare actum subsistendi supposito cuius est forma secundum cursum nature, sed per miraculum hoc tollitur inquantum natura substantialis humana concurrit in idem suppositum cum substantia divina, cui supposito natura humana unitur. Et hoc etiam, scilicet substantificatio plurium naturarum substantialium talium potest solum fieri in supposito divino.

13 sed per] *BV* semper *T* 15 unitur] *BV* innititur *T*

[199] Quomodo autem intelligatur ibi non esse duo subsistere quidam intelligunt sic quod et ipsa forma humana non dat esse existentie; quidam vero dicunt quod dat esse existentie supposito cuius est forma, sed illud esse existentie amittit rationem subsistentie inquantum illud compositum habet tale esse in ordine ad aliud cui unitur.

4 compositum] *BV* expositum *T* 5 unitur] *BV* innititur *T*

[200] Secunda ratio talis est. In composito ex materia et forma illa sola forma est forma substantialis que primo advenit materie. Sed non potest primo advenire materie nisi **[T156ra]** una sola forma. Ergo in unoquoque composito ex materia et forma non est nisi una forma substantialis. Maiorem probo quia: Quidquid advenit enti in actu simpliciter, est accidens. Sed forma primo adveniens materie dat ei cuius est forma, esse actu simpliciter. Ergo quidquid advenit post ipsam, est accidens, et ipsa est sola forma substantialis. Maior istius prosillogismi est plana.

2 primo] *BV* proximo *T* 5 accidens] *BV* agens *T*

[201] Minorem, hanc scilicet quod forma **[B95rb]** primo adveniens materie det ei cuius est forma, simpliciter esse in actu, probo dupliciter. Primo quia: In hoc videtur differre omnis forma substantialis ab accidentali quia actus accidentalis dat esse secundum quid, sed substantialis dat esse simpliciter. Secundo quia esse accidentale, quod est esse secundum quid presupponit esse actu simpliciter; omne enim esse secundum quid fun-

datur in aliquo quod est actu simpliciter. Sed omnem formam substantialem consequuntur alique proprietates accidentales dantes esse accidentale et esse secundum quid. Ergo omnis forma substantialis dat esse actu simpliciter in quo fundetur esse accidentale consequens. Secundo probo minorem principalis rationis, hanc scilicet quod primo non potest advenire materie nisi una sola forma, quia illam formam dico primo advenire materie que ei immediate advenit. Sed non possunt due forme substantiales immediate advenire materie, quia ex illis non fieret unum per se sicut ex subiecto et forma. Nec etiam unirentur per tertium, scilicet per materiam, quia materia non est causa unitatis actualis rei; item etiam dato quod unirentur in tertio quod est materia, non fieret ex eis unum per se. Et ideo si plures forme substantiales concurrunt ad unum constituendum, oportet quod una sola immediate uniatur materie et compositum ex ipsa et materia prima sit subiectum secunde. Et sic impossibile est advenire materie immediate et primo nisi unam solam formam quantum ad formas que sunt simul.

4-5 sed … quid] *BT om. V* 20 prima] *BT om.V* / secunde] *BT* materie *V*

[202] Tertia ratio talis est. Compositum ex ipsa materia prima et forma sibi primo et immediate adveniente aut est ens actu simpliciter, aut est in potentia ad esse simpliciter per aliquam formam. Si est ens actu simpliciter, habetur propositum, scilicet quod illa sola forma que primo advenit, est forma substantialis et nulla alia, quia cum omnes alie adveniant enti in actu simpliciter, sunt accidentia. Si autem tale compositum est in potentia **[V105ra]** ad habendum esse simpliciter per aliquam formam, oportet <quod sit materia prima>, quia esse in potentia ad esse simpliciter est conditio prime materie. Sed tale compositum non potest esse materia prima, cum ponatur <esse> compositum ex materia et forma. Ergo impossibile est tale compositum esse in potentia ad esse simpliciter.

2 *prius* aut] *BT* ante *V* 3-4 actu … simpliciter] *BT om. V* 6 compositum] *BTV* aut *add. V* 10-11 ex … compositum] *BV om. T*

[203] Si dicatur ad hoc quod materia prima est in potentia remota ad esse simpliciter sed tale compositum est in potentia propinqua, — contra: Cum omnis potentia sit ad aliquod esse actu, inter primam materiam et primum esse actu non potest cadere aliquod medium quod respectu prime sit actus et respectu alterius sit in potentia, quia tunc illud quod ponitur esse primum esse actu, non esset primum esse actu. Sed esse actu simpliciter est primum esse actu. Ergo inter ipsum et primam materiam, que est prima potentia, non potest cadere aliquod medium ita quod illud sit in potentia propinqua ad esse simpliciter et prima materia in potentia remota.

2 potentia] *BT* materia *V* 3-4 inter … actu] *BV om. T* 3 materiam] *B* potentiam *V* 7 ipsum] *TV* primum esse actum (*!*) *Bc* primum actum *B* / que] *BT om. V*

[204] Quarta ratio talis est. Non potest sustineri duas formas substantiales esse in eodem nisi dicendo quod una dat esse substantiale completive et altera incompletive. Sed ista evasio est nulla. Ergo non potest probabiliter sustineri plures formas substantiales esse in eodem. Maior patet ex dictis omnium ponentium plures formas substantiales in eodem. Minorem probo quia: Illa evasio nulla est ad sustinendum plures formas substantiales esse in eodem secundum quam etiam forma accidentalis potest sustineri esse substantialis eque probabiliter sicut potest sustineri illa secunda forma quam ipsi ponunt esse substantialem. Sed secundum istam evasionem posset eque probabiliter sustineri formam accidentalem, saltem quantum ad accidentia que necessario consequuntur rem, esse formam substantialem sicut formam secundam quam ipsi ponunt. Ergo evasio nulla.

5 omnium] *B om. TV* 4-5 in eodem … substantiales] *BV om. T* 6 illa] *V* etiam *T* 11 accidentia] *BT* omnia *V* / rem] *TV om. B*

[205] Adhuc minorem huius prosillogismi probo, hanc scilicet quod secundum illam evasionem posset eque sustineri *etc*. quia: Sicut ipsi dicunt quod in homine forma corporeitatis non dat esse simpliciter sine anima, **[T156rb]** ita poterit alius dicere quod nec anima sine risibilitate vel aliquo consimili. Et eodem modo, si quis diligenter advertat, possunt solvi que dicerentur contra hoc sicut illa que dicuntur contra illam secundam formam.

[206] Quinta ratio talis est. Quelibet forma existens in aliquo genere dat esse actu illius generis sicut quelibet forma qualitatis dat esse actu quale. Sed forma substantialis primo adveniens materie est in genere Substantie, saltem per reductionem. Ergo dat esse actu substantiam. Sed quod advenit ei quod est substantia in actu, est accidens. Ergo quidquid advenit post primam formam est accidens, et illa forma est substantialis.

2 *prius* actu] *BT* actui *V alterum* actu] *BV om. T*

[207] Sed forte dices quod illa forma primo adveniens dat esse actu, sed incomplete. Contra hoc arguo quia: Licet aliqua qualitas non det ita completum esse quale sicut albedo vel scientia, tamen quelibet forma existens in genere Qualitatis dat aliquod esse quale complete, sicut **[B95va]** nigredo dat esse nigrum complete, licet illud esse non sit ita completum et perfectum sicut esse album. Ergo a simili quelibet forma in genere Substantie existens dat complete esse actu aliquam substantiam, licet illa substantia non sit ita completa et perfecta substantia sicut multe alie. Sed constat quod illud quod advenit ei quod est complete aliqua substantia in

actu, est accidens. Ergo adhuc stat quod quidquid advenit composito ex materia prima et forma, sit accidens. Et stat processus.

1 illa] *BT* prima *V* 6 esse album] *TV* albedo *B* 10 accidens] *BTV* et stat processus *add. B*

Hoc idem ostenditur circa incorruptibilia

[208] Deinde ostendo idem <in> incorruptibilibus sicut sunt corpora celestia, supposito quod in eis sit materia. Et ad hoc adduco duas rationes. Prima talis est. Forma incorruptibilis videtur dare esse completive et perfectissime sue materie. Sed nullus ponit duas formas complete dantes esse in eodem. Oportet autem formas que sunt de essentia corporis incorruptibilis esse incorruptibiles. Ergo impossibile est in eodem corpore incorruptibili esse plures formas substantiales.

[209] Secunda ratio talis est. In istis inferioribus non ponuntur communiter plures forme ab aliquo nisi vel propter compositionem que est ex anima et corpore, vel propter remansionem miscibilium in mixto. Sed propter neutrum istorum oportet ponere in corporibus plures formas. Ergo *etc*. Probatio minoris quantum ad utramque partem. Et primo quantum ad primam (quod scilicet non oportet ponere in eis plures formas propter compositionem ex corpore et anima) quia: Secundum communiorem opinionem non sunt animata. Nec propter secundum, idest propter remansionem miscibilium in mixto, quia corpora mixta sunt composita ex contrariis et talia sunt corruptibilia. Unde si essent mixta, iam non essent incorruptibilia.

9 corpora] *BT* omnia *V*

Hoc idem ostenditur circa generabilia et corruptibilia generaliter

[210] [V105rb] Deinde ostendo idem generaliter de omnibus substantiis generabilibus et corruptibilibus. Circa hoc autem potest esse triplex opinio. Prima quod in rebus generabilibus et corruptibilibus sit quedam forma incorruptibilis que numquam separatur a materia ita quod compositum ex materia et tali forma substernatur omni generationi et corruptioni et maneat in omni generato et corrupto; quod quidem compositum videntur quidam ponere informem materiam que dicitur a quibusdam fuisse creata antequam res distincte per diversas species producerentur. Secunda opinio potest esse quod in rebus generabilibus quantum ad aliquas substantias (puta elementa) sit tantum una forma et quod in generatione illorum exinvicem fiat resolutio usque ad primam materiam, sed in omnibus aliis, puta in vivis, sive sint animata sive non, sint plures

forme, et quod in generatione eorum et corruptione non fiat resolutio usque ad materiam primam. Tertia quod in quibusdam sint plures forme, ita tamen quod in omnibus quantum ad generationem et corruptionem fiat resolutio usque ad materiam primam.

6 quod quidem] *BT* et quod *V* 14 tertia quod] *BT* circa ea autem *V*

[211] Primam opinionem si quis eam poneret, reprobo triplici ratione. Prima talis est. Ut ex dictis patet, forma incorruptibilis debet dare materie esse completissimum et perfectissimum. Sed quidquid advenit enti in actu completo et perfecto est accidens. Ergo quidquid advenit composito ex illa forma incorruptibili et materia prima, esset accidens. Et sic illa sola forma incorruptibilis esset substantialis. Et sic staret adhuc quod in quolibet non esset nisi una sola forma substantialis.

[212] Secunda talis est. Incorruptibile non **[T156va]** dependet in suo esse a corruptibili; et precipue hoc habet veritatem de incorruptibili quod est ens actu. Sed quod non dependet in suo esse ab aliquo, habet esse simpliciter, circumscripto eo. Ergo ens incorruptibile, quod est ens actu, habet esse simpliciter, circumscripto omni corruptibili. Sed compositum ex illa forma incorruptibili et prima materia est ens actu, cum omnis forma det aliquod esse actu, et est incorruptibilis. Ergo habet esse actu, circumscripta omni forma corruptibili. Et per consequens quidquid advenit tali enti, advenit enti simpliciter actu, et est accidens. Et per consequens sola illa forma incorruptibilis est forma substantialis. Quod est absurdum. Et dato quod poneretur verum, adhuc stat quod in unoquoque non est nisi una sola forma substantialis, scilicet illa forma incorruptibilis.

7 det] *BV* habet *T*

[213] Tertia ratio talis est quia: Plane loquendo de tali opinione dicit[1] Philosophus in primo et secundo *De generatione* quod, stante tali positione, omnes forme generabiles et corruptibiles essent accidentia et quod omnis generatio et corruptio esset alteratio.

4 esset alteratio] *B* est alteratio *V* esset adulteratio *T*

[214] Deinde ostendo secundam opinionem esse falsam, scilicet quod in aliis ab elementis, sicut in mixtis, sint plures forme nec fiat in generatione et corruptione eorum resolutio usque ad materiam primam, non quantum ad hoc quod mixta sunt, quia hoc pertinet ad articulum sequentem, sed quantum ad hoc generabilia et corruptibilia sunt. Et hoc ostendo tribus rationibus. Prima talis est. Secundum Philosophum primo *Phisicorum* generatio non est motus, quia quod movetur **[B95vb]** est ens in actu; quod

1. *De gener. et corr*. I, 4; II, 5.

autem generatur non est ens in actu. Sed compositum ex materia et quacumque forma substantiali est ens actu. Ergo compositum ex forma substantiali et materia non potest esse subiectum generationis ita quod maneat in utroque termino mutationis. Et ulterius sequitur quod sola prima materia sit subiectum generationis. Et per consequens quod in qualibet generatione fiat resolutio usque ad materiam primam. Et sic impossibile est isto modo ponere plures formas, ita quod compositum ex materia et una earum fit subiectum generationis tendentis ad alteram formam ita quod prima forma maneat cum secunda adveniente.

[215] Sed forte ad hoc diceret aliquis quod intentio Philosophi est dicere quod illud quod generatur non est ens in actu, non quia subiectum generationis non sit ens in actu sed quia generari non attribuitur ei quod est subiectum generationis sed ei quod per generationem acquiritur, quia adhuc nondum est, durante generatione, motus autem attribuitur subiecto generationis quod movetur et non ei quod acquiritur per motum. Et ideo dicitur illud quod movetur esse, sed quod generatur dicitur non esse.

7 dicitur non] *BT* non dicitur *V*

[216] Sed hoc nichil est. Et etiam est contra intentionem Philosophi, quia Philosophus intendit ibi probare quod generatio substantie specialiter non est motus. Nam constat quod generatio accidentis, puta albi, est motus; dealbatio enim est motus quidam. Secundum autem talem expositionem non plus posset probari de generatione substantie quod non esset motus quam de generatione accidentis, quia sicut homo non est dum fit vel generatur homo, nec album est, nisi forte remisse dum fit album. Unde plane est ibi intentio Philosophi **[V105va]** quod secundum illud quod fit ens tale, puta album vel nigrum, est non-ens secundum quid quantum ad esse accidentale sed illud quod fit substantia est non-ens simpliciter sicut carens omni actu essendi, quantum est de se loquendo de eo quod manet sub utroque termino factionis. Unde plane intentio sua est ponere quod subiectum generationis est ens in potentia pura.

9 secundum] *BT om. V* 13 pura] *BT om. V*

[217] Secunda ratio talis est. Illud quod habet esse actu prius tempore alio, non dependet in suo esse actu ab eo. Sed si ponatur aliquod compositum ex forma substantiali et materia esse subiectum generationis qua acquiritur aliqua forma de novo et manente cum forma introducta, illud compositum est actu substantia prius tempore quam introducatur illa forma. Ergo illud compositum non dependet in suo esse actuali substantiali ab illa forma. Et per consequens illa forma non pertinet ad esse substantiale illius compositi cui advenit. Sed quod advenit alicui non

pertinens ad eius esse substantiale actuale est eius accidens. Ergo forma adveniens tali composito **[T156vb]** manenti est accidens. Impossibile est ergo formam substantialem de novo introduci, non facta resolutione usque ad materiam primam.

1 prius] *BTV* est *add. T* 3 esse] *BT om. V* 4 acquiritur] *BT* accipitur V

[218] Duas assumptas ex quibus procedit illa ratio probo. Et primo primam, hanc scilicet quod illud quod habet esse actu substantiale prius tempore alio, non dependet in suo esse actuali substantiali ab eo, quia: Quod non potest esse sine aliquo, non potest esse prius tempore eo. Sed res non potest esse sine eo a quo in suo esse substantiali dependet. Ergo res aliqua non potest esse prius tempore eo quo in suo esse substantiali dependet. Et ideo necesse est quod illud quod potest esse in suo esse actuali substantiali prius tempore alio, non dependet ab eo in illo esse actuali substantiali.

5-7 ergo … dependet] *BT om. V*

[219] Sed contra hoc posset aliquis dicere quod illud compositum etsi habeat esse substantiale actu, non tamen habet esse fixum, sed esse in quodam motu et quadam tendentia ad ultimum complementum. Sed hec responsio non potest stare, quia illud esse substantiale quod precessit tempore, non completur per illud adveniens sicut actus remissus ponitur a quibusdam compleri et perfici per aliquem gradum advenientem et facientem ipsum intensum, sicut aliqui ponunt in formis recipientibus magis et minus, quia tunc esse substantiale reciperet magis et minus; et ad hoc sequeretur quod adhuc non esset nisi una forma, quia gradus adveniens cedit in ydemptitatem essentialem cum forma preexistente. Nec etiam sicut forma que perficit subiectum cui advenit, quia etiam illo modo substantia completa generata tendit ad multa complementa accidentalia, sed prout per augmentum tendit ad debitam quantitatem et per alterationes aliquas ad perfectas dispositiones habendas. Unde non oportet quod omne illud in quod **[B96ra]** subiectum habet inclinationem et tendentiam, sit forma substantialis. Item. Etiam non potest dici non habere esse fixum sine tali complemento, nisi quia non potest non habere esse fixum sine tali complemento quod non potest multo tempore durare sive stare sine eo. Sed ridiculum valde videtur dicere quod durare sic vel sic parvo vel multo tempore faciat talem differentiam in esse substantiali, cum sic vel sic durare precipue dependeat ex dispositionibus accidentalibus.

7 facientem] *BT* perficientem *V* 12 tendit] *BT om. V* 13 sed prout] *BT om. V* 15 quod] *BTV* illud *add. T* ipsum *add. V* 16-17 non habere] *BT om. V* 17-18] quia … complemento] *BT om. V* 18-19 durare sive stare] *BT* determinate substare *V*

[220] Secundam autem assumptam, hanc scilicet quod si ponatur compositum ex forma substantiali et materia esse subiectum generationis qua acquiritur de novo alia forma substantialis, et manere cum forma introducta cui compositum est actu substantia prius tempore qua introducatur illa forma, probo sic quia: Subiectum generationis quod manet cum utroque termino generationis est prius tempore termino ad quem. Sed de tali termino generationis hic loquimur, nam illud quod acquiritur in ultimo instanti in quo completur generatio, non est subiectum generationis, sed terminus. Ergo oportet tale compositum quod ponatur subiectum generationis esse prius tempore quam forma acquirenda per generationem introducatur, Et cum esse in rerum natura non possit esse sine aliquo esse actu, prima potentia non est in rerum natura sine actu nec esse actu accidentale possit esse secundum cursum nature sine actu substantiali, oportet tale compositum esse actu substantia prius tempore quam illa forma acquirenda introducatur.

4 cui] *BT* illud *V* 12] prima … actu] *BT om. V*

[221] Tertia ratio talis est. Si aliquod compositum ex forma substantiali et materia natum est esse subiectum generationis mixti quod immediate natum est generari ex elementis, hec forma necessario est forma elementi. Sed hoc est impossibile, scilicet quod compositum ex materia et forma elementi ex qua constituitur tale compositum, sit subiectum talis generationis, ita quod illud subiectum maneat cum forma advenienti. Ergo impossibile est quod subiectum generationis mixti quod immediate natum est generari ex elementis, sit aliquod compositum ex materia et forma substantiali manente cum forma mixti.

2 quod] *BT* quia *V* 4-5 ex … compositum] *B om. TV* 5 talis] *B om. TV* 6-7 ita … generationis] *BT om. V* 7 immediate] *TV om. B* 8 compositum] *BV om. T*

[222] Utramque assumptam probo. Et primo maiorem — hanc scilicet quod si aliquod compositum ex materia et forma substantiali sit subiectum generationis mixti quod generatur immediate ex elementis **[V105Vb]** quod hec forma substantialis ex qua tale mixtum componitur sit necessario forma elementi, puta ignis vel aqua — quia: Non potest esse forma antecedens formam elementarem, quia nulla talis est, ut probat Philosophus in secundo *De generatione*. Nec etiam potest esse forma **[T 157ra]** sequens formam elementarem, quia inter formam mixti (quod natum est immediate generari ex elementis) et formam elementarem non potest esse forma media sequens formam elementi et antecedens formam talis mixti. Et ideo oportet talem formam predictam esse formam elementi.

3 mixti] *BTV* et *add. V* 5 vel aqua] *BV* aque *T*

[223] Minorem similiter probo, scilicet quod compositum ex materia et forma elementi est impossibile esse subiectum generationis predicti mixti, quia: Constat quod forma substantialis elementi, cum elementa sint de principalibus partibus mundi, dat simpliciter actu esse substantiam. Substantia autem ens actu simpliciter non potest esse subiectum generationis nec forme acquisite per generationem, loquendo de generatione simpliciter, que est ad formam substantialem. Si dicas quid immo quando forma elementi est sub gradu imperfecto sicut est in mixto, hoc nichil est, quia si maneat ignis, non potest amittere perfectionem speciei ignis, ex natura autem sue speciei debetur igni quod sit ens simpliciter.

[224] Eodem etiam modo potest ostendi quod illa mixta que non generantur immediate ex elementis, sicut vitrum generatur ex feno et silice, non generentur ex aliquo composito ex forma substantiali et materia manente cum forma mixti acquirenda per generationem, quia oportet quod illa forma manens esset forma mixti immediate precedentis. Ut si poneretur forma feni manere in vitro et talis forma (ut de se patet) est nata facere ens simpliciter in actu substantiali. Constat enim quod 'fenum' dicit quandam speciem specialissimam et completam in genere Substantie.

1 illa] *V* alia *BT* 2 vitrum] *BT* mixtum *V* 7 fenum] *BT* forma *V* 8 in … substantie] *BT om. V* etc. *add. B*

Quod non possunt esse due forme in compositis generabilibus et corruptibilibus

[225] Ostenso quod subiectum generationis qua generatur substantia, non potest esse compositum ex materia et forma ita quod illud totum compositum maneat, adveniente forma que acquiritur per generationem, ostendendum est quod non possint esse due forme in compositis ex materia et forma generabili et corruptibili, sic quod in generatione talis substantie, licet fiat resolutio usque ad materiam primam, tamen simul plures forme introducantur quarum una cum prima materia sit subiectum alterius forme.

[226] Et hoc ostendo duplici ratione. Prima talis est. Ens actu simpliciter non potest esse subiectum **[B96rb]** forme substantialis, quia tunc illa forma substantialis secundo adveniens adveniret enti actu simpliciter, saltem ordine nature, et erit accidens. Sed forma substantialis adveniens immediate materie dat ei esse actu simpliciter, quia hoc facit quelibet forma substantialis, quia substantia est ens simpliciter. Et per consequens forma substantialis dat esse actu simpliciter. Ergo impossibile est quod

in composito generabili et corruptibili simul introducantur due forme substantiales quarum una insit, mediante altera.

[227] Secunda ratio talis est. In omni motu et mutatione illud per se est subiectum motus et mutationis quod per se est subiectum termini motus sive forme acquisite per motum seu mutationem. Sed subiectum generationis substantie non potest esse compositum ex materia et forma substantiali. Nec ergo subiectum alicuius forme substantialis potest esse compositum ex materia et forma substantiali. Et per consequens non possunt introduci due forme substantiales simul sic quod compositum ex altera earum et materia sit subiectum alterius. Si autem dicas quod una earum non inest materie mediante alia, sequitur quod non habeant per se ordinem nec faciant unum per se, etiam secundo modo dicendi 'per se', sed per accidens. Et sic substantia constituta ex eis est unum et ens per accidens.

Hoc idem ostenditur circa mixta

[228] Nunc restat ulterius ostendere quod in mixtis non sint plures forme substantiales. Quia autem non ponuntur in mixtis plures forme nisi quia miscibilia ponuntur remanere in eis quantum ad suas formas substantiales, ideo intendo ostendere quod forme substantiales elementorum non manent in mixtis que immediate fiunt ex elementis. Et eadem ratione derelinquo quod, ut conclusum est, nec in aliis mixtis que non fiunt ex elementis immediate sicut panis fit ex farina et caro ex menstruo, remaneat forma eorum ex quibus generantur et miscentur. Ad ostendendum autem **[V106ra]** propositum premitto talem distinctionem quia forme elementorum aut ponuntur secundum se sic remanere in mixto quod una insit materie, mediante altera, sicut figura inest subiecto, mediante quantitate. Aut ponuntur ita manere quod una non insit, mediante altera, sed omnes insint immediate materie et concurrant in idem **[T157rb]** subiectum, sicut calor et albedo concurrunt in unum subiectum absque hoc quod una sit per se subiectum alterius.

9 distinctionem] *BV* diffinitionem *T* 12 insit] *TcBV* sit *T* 13 immediate] *BT* mediate *V*

[229] Si ponatur primo modo, contra hoc adduco sex rationes. Prima talis est. Non videtur probabile quod eiusdem forme sint plura per se subiecta. Et hoc patet in exemplo posito de figuris; impossibile est quod per se subiectum figure sit aliud quam quantitas. Sed per se subiectum uniuscuiusque forme elementorum est prima et nuda materia. Ergo impossibile est quod subiectum alicuius forme elementaris sit corpus ex materia et forma compositum ita quod aliqua forma elementorum insit materie,

mediante quacumque alia forma. Maior patet, ut videtur. Minorem probo quia: Saltem in elemento simplici, ut in igne vel aqua, nullus modo ponit plures formas substantiales. Sed forma substantialis illius in quo non est nisi una forma substantialis, necessario inest materie prime immediate ut suo per se subiecto, quia forma nata inesse alicui subiecto non potest esse sine suo per se subiecto (extendendo etiam nomen 'subiecti' ad materiam primam que substernitur forme substantiali), nec aliqua forma accidentalis potest inesse immediatius materie prime quam forma substantialis. Ergo per se subiectum forme elementi simplicis est prima et nuda materia.

1 si] *BT* quod non *V* / contra hoc *BT om. V* 7 compositum] *BV om. T* 13 extendendo] *BT* extendo *V* 14 que] *BTV* non *add. V*

[230] Sed forte contra hoc dicet aliquis quod immo habet diversa pro per se subiecto, sicut quantitas habet pro per se subiecto suum compositum ex materia et forma substantiali et corpus cui inest quantitas, est valde diversarum specierum et generum, saltem subalternorum. Et sic etiam nichil prohibet formam habere pro per se subiecto primam nudam materiam et etiam quandoque compositum ex prima materia et forma substantiali. Sed hoc non valet. Primo quia licet diverse sint substantie quibus inest quantitas, tamen quantitas inest omnibus ratione unius, quod est prima materia. Et sic subiectum quantitatis quantum ad illud ratione cuius inest quantitas, non variatur. Secundo quia dato quod diversa inveniantur esse per se subiectum alicuius forme quibus illa forma insit per se et immediate in diversis, tamen hoc videtur impossibile, quia illud quod immediatum est subiectum per se alicuius, possit subici illi, mediante altero, ut quod quantitas subiciatur figure, mediante alio. Cum ergo, ut deductum est, materia prima sit immediatum et per se subiectum forme simplicis **[B96va]** elementi, impossibile est materiam subici tali forme, mediante aliqua alia.

1 pro] *BV om. T* 2 per se] *BV om. T* 3 corpus] *coni*. compositum *BTV* / cui inest] *BT* cuius tamen *V* 5 per] *BV om. T* 10 quia] *V om. BT* 12 quia] *BV* quod *T* 13 est subiectum] *BV om. T* 14 altero … mediante] *TV om. B*

[231] Secunda talis est. Illud quod est natum esse per se subiectum alicuius forme, non abicitur, forma adveniente sive habita. Sed quando unum elementum ex alio generatur, puta ignis ex aere, necessario, adveniente forma unius, abicitur forma alterius. Ergo forma unius elementi non potest esse subiectum alterius forme elementi vel esse dispositio mediante qua forma alterius elementi insit materie, sicut, mediante quantitate, figura inest subiecto. Maiorem probo, hanc scilicet 'illud quod natum est esse subiectum vel substratum per se alicui forme, non abicitur,

forma adveniente, quia una forma non abicitur, adveniente altera, nisi quia habent adinvicem oppositionem et repugnantiam. Sed illud quod natum est esse per se substratum alicui forme, sicut superficies colori vel quantitas figure, non habet repugnantiam ad illam formam, immo unum est salus et perfectio alterius. Ergo illud quod natum est esse per se subiectum et substratum alicui forme, non abicitur, adveniente illa forma.

3 alio] *BV* quo *T* 6 qua … mediante] *BV om. T* 8 substratum] substractum *sic saepius TV om. B* 11 substratum] *B* subiectum *V* abstractum *T*

[232] Minorem etiam probo, dupliciter. Per Philosophum[1] primo *De generatione*. Qui dicit specialiter de generatione elementorum quod generatio unius est corruptio alterius. Hoc autem non esset nisi, adveniente forma unius, abiceretur forma alterius. Ergo etc. Secundo sic quia: Forme que sic se habent quod una non abicitur, adveniente altera, possunt denominare idem, quia possunt simul manere. Sed impossibile est quod forme duorum elementorum, puta ignis et aeris vel ignis et aque, possint denominare idem, quia tunc idem esset ignis et aer vel ignis **[V106rb]** et aqua, quod est impossibile. Ergo, adveniente una earum, necessario abicitur altera. Et sic patet minor.

[233] Sed forte dicet aliquis contra hoc quod forma unius elementi non potest substerni alteri ut una insit materie, mediante altera, secundum suos gradus completos sed secundum suos gradus remissos vel diminutos potest una substerni alteri. **[T157va]** Sed hoc non potest stare. Primo quia tunc forma substantialis reciperet magis et minus. Secundo quia magis et minus in eadem forma non variat speciem nec tollunt denominationem forme. Unde albedo dum actu fit in aliquo, quamcumque remissa, facit album. Et sequeretur adhuc quod idem possit esse ignis et aer vel ignis et aqua. Si autem dicas quod illud quod est essentialiter forma ignis, manens quantum ad essentiam suam potest ita immutari et diminui quod non sit forma ignis nec in specie forme ignis, tunc sequitur absurditas quod magis et minus in eadem essentia variant speciem. Immo eadem ratione sequeretur quod idem per essentiam secundum diversos gradus poterit esse forma bovis et forma leonis, et sic de aliis. Et sequeretur quod elementa modo quo ipsi volunt non maneant in mixto, quia exquo illa forma sit mutata, sic quod non manet in specie forme ignis, iam non est forma ignis. Et sic forma ignis non manet in mixto. Et multe alie absurditates sequerentur qui vellet attendere, ponendo idem per essentiam secundum diversos gradus esse diversas formas specie.

6 nec tollunt] *BT* nisi tollat *V* 8 album] *BT* aliam *V* 11 non] *BV* una *T* 16-17 in specie … manet] *BT om. V*

1. *De gener. et corr*. I 3, 318a25-35; cfr. *Metaph.* II 2, 994b5-6.

[234] Item. Etiam ista que se habent ut subiectum ad formam sibi inherentem, secundum suum esse completissimum non repugnant, sicut superficies et albedo in suo esse completissimo sibi non repugnant. Et sicut adhuc stabit quod idem possit esse simul complete ignis et complete aqua vel aer.

1 ad … inherentem] *BV* et forma sibi inherens *T*

[235] Tertia ratio talis est. Non ponuntur forme elementorum secundum se manere in mixto nisi ut secundum eas manentes mixtum sit mixtum. Sed mixtum secundum tales formas sic manentes non potest esse mixtum, quia due forme accidentales, vel etiam substantiales quarum una substernitur alteri sicut superficies colori, non miscentur; nec habens eas sic habet quod sit mixtum per eas; numquam enim forma miscetur cum forma nec forma cum suo subiecto vel sibi substrato. Ergo pro nichilo ponuntur tales forme remanere in mixto.

4 due] *BT om. V*

[236] Quarta talis est. Sicut fit mixtum ex elementis, ita fiunt medii colores ex extremis. Sed extremi colores non manent in colore medio secundum suas essentias, nec etiam in subiecto coloris medii. Ergo nec forme substantiales elementorum remanent secundum suas essentias in mixto.

[237] Quinta talis est. Illud ex quo fit aliquid sicut ex materia transeunte, non manet quantum ad formam in eo quod sic fit ex eo. Et hoc patet, quia si aliquid maneret secundum se totum in re facta et esset materia eius, non esset materia eius **[B96vb]** transiens sed manens, sicut ferrum secundum se totum manet in cutello cuius est materia, et est eius materia non transiens sed permanens. Sed videmus quod aliqua mixta fiunt ex miscibilibus sicut ex materia transeunte. Illo etiam modo videtur caro fieri vel os vel aliquod mixtum ex elementis sicut ex materia transeunte. Ergo elementa non remanent in mixto quantum ad suas formas substantiales ita quod predicte forme remaneant in mixto quantum ad suas essentias.

[238] Sexta talis est. Sicut supra dictum est, forma elementi nata est dare esse simpliciter et in actu et complete. Sed quot sunt tales forme, oportet tot esse <esse> substantialia complete et in actu. Ergo in mixto sunt plura esse substantialia in actu completo. Et per consequens mixtum est plures substantie complete et in actu. Si autem ponantur forme elementorum manere in mixto non quod una insit materie, mediante altera, sed omnes concurrant in eodem subiecto absque ordine ad alteram, sicut calor et albedo, tunc omnes predicte rationes possunt adduci contra hoc, excepta prima.

[239] Et quod ita sit patet et de prima et de secunda ratione. Nam **[T157vb]** forme que sic se habent adinvicem quod sibi non repugnant sed se compatiuntur, sive una substernatur alteri, sicut superficies colori sive non, sicut se habent calor et albedo, adveniente una, non abicitur alia, sicut adveniente colore, non abicitur superficies nec adveniente albedine, abicitur calor vel econverso, nisi forte quandoque per accidens. Hoc tamen non est necessarium sed sive primo modo sive secundo ponantur forme elementorum manere in mixto, oportet ponere quod sibi non repugnant sed se compatiuntur; aliter non **[V106va]** possent simul esse in eodem. Ergo, adveniente una forma elementi, non abicietur alia. Quod est inconveniens, ut deductum est supra. Et si aliquis dicat quod possint se compati secundum gradum imperfectum, nichil est, quia ex sua ratione specifica inest formis repugnantia et oppositio. Et ideo manente specie forme ignis et similiter manente specie forme aeris vel aque, semper sibi repugnabunt, vel numquam repugnabunt.

1 de prima et] *BV* primo *T* 4 *alterum* non] *BV om. T* 12 gradum] *BT om. V*

[240] Similiter et tertia ratio est contra hoc quod tales forme concurrentes sic non faciunt mixtionem, ita nec forma ignis nec forma aeris manentes et concurrentes adinvicem non faciunt mixtionem. Similiter et quarta ratio facit ad hoc quod extremi colores sicut non manent cum medio colore primo modo, ita nec isto secundo modo. Et similiter quarta, quia illud ex quo aliquid fit sicut ex materia transeunte, nec primo nec similiter secundo remanet in re facta. Quinta similiter contra hunc modum est, quia exquo quelibet forma elementi est nata dare esse substantiale completum, quomodocumque ponantur forme elementorum manere in mixto. Si ponantur esse in eo secundum suas essentias proprias, sequetur quod mixtum sit plures substantie complete in actu.

3 concurrentes] *BT* communicantes *V* 6 primo nec similiter] *BT* potest nec aliter *V*

[241] Preter has etiam est ratio specialis contra hunc modum ponendi quia: Que sic concurrunt, non habent per se ordinem, nec primo nec secundo modo dicendi per se, immo omnino se habent per accidens. Nec possent constituere nisi unum per accidens. Et sic mixtum esset ens et unum per accidens.

2 concurrunt] *BT* communicant *V* 4-5 et sic … accidens] *BV om. T*

[242] Preter autem duos modos predictos posset aliquis ponere tertium modum quo elementa sunt in mixto, ponendo scilicet quod mixtum sit constitutum ex parvis partibus ignis et aeris, aque et terre iuxta invicem positis. Sed hunc modum ponendi reprobat[1] Philosophus primo *De gene-*

1. *De gener. et corr.* I, 6.

ratione, quia sequeretur quod non quelibet pars mixti esset mixta, quod est inconveniens.

2 quo … mixto] *TV om. B*

[243] Hanc autem rationem sustinendo predictum modum non esse impossibilem solvunt quidam sic. Et dicunt quod, stante ypothesi, illud inconveniens non sequitur, quia preter formas partium, que sunt forme diverse ignis et aeris et aque et terre, est quedam forma communis omnibus partibus, que est forma mixti. Et quia illa inest cuilibet parti, ideo quelibet pars mixti est mixta. Sed isti videntur ignorare propriam vocem, quia propter hoc ponuntur elementa sive miscibilia manere in mixto quia non potest vere dici *mixtum* nisi illud in quo aliquo modo sunt ipsa miscibilia. Et ideo quamcumque formam ponas addi in tali composito constituto ex pluribus partibus parvis miscibilium iuxta invicem positis ipsis formis elementorum existentibus in talibus parvis partibus, **[B97ra]** semper illa pars in qua est tantum ignis et non aer, non poterit dici mixta, quia non sunt in ea miscibilia.

1-2 esse impossibilem *BV* esset impossibile *T* 9 constituto] *BT om. V* 10-11 iuxta … partibus] *BT om. V*

[244] Si autem dicant quod immo, quia in illa forma virtute continentur forme elementorum et sic quelibet pars mixta est, quia in qualibet parte ratione predicte forme mixti sunt virtute omnia elementa — hoc est contra eos, quia si ad hoc quod mixtum sit mixtum sufficit quod elementa sint in eo virtute et non secundum proprias formas, ergo non oportet quod mixtum ad hoc quod sit mixtum componatur ex aqua, igne, aere et terra positis iuxta invicem, sed sola illa forma in qua virtute continentur elementa faciens mixtum esse mixtum, immo quod forma ignis secundum propriam naturam sit in una parte et forma **[T158ra]** aeris in alia nichil facit ad mixtionem. Qualiter autem miscibilia sunt in mixto patebit solvendo argumenta ad hoc facta.

8 faciens] *BV* faciet *T* 9 naturam] *BT* essentiam *V*

Quod in ipsis viventibus generaliter non sunt plures forme substantiales

[245] Nunc ergo restat ostendere in ipsis viventibus generaliter non esse plures formas substantiales. Et quia non ponuntur in eis directe plures forme substantiales plus quam in aliis compositis ex materia et forma nisi quia videtur quod forma corporeitatis et forma que est anima sunt diverse forme, intendo ostendere hoc esse impossibile. Hoc autem etiam ostensum fuit supra ubi probatum fuit quia ex ordine predicamentali sequitur

non esse nisi unam formam substantialem in qualibet substantia existente in genere, quia ibi ostensum est quod forma corporeitatis qua corpus est corpus, et anima non possunt esse diverse forme.

[246] Sed quia aliquis posset dicere quod corpus quod est genus per eandem formam **[V106vb]** est corpus et animatum, sed corpus quod est pars animati, non est per eandem formam corpus per quam est animatum, contra hoc arguitur quatuor rationibus. Prima talis est quia: Aut corpus quod est genus et corpus quod est pars sunt idem re, differentia ratione solum, aut non. Si sic, ergo per eandem formam est corpus quod est genus, et corpus quod est pars. Et cum corpus quod est genus, sit corpus per animam, et corpus quod est pars est corpus per animam, et non per aliam formam substantialem. Si dicas quod non sunt idem re, — contra: Quecumque non sunt unum re, sunt vere plura re. Si ergo corpus quod est genus unum et corpus quod est pars eius non sunt realiter idem corpus, et per consequens sunt plura corpora re. Et sic in quolibet corpore vivo sunt plura corpora re. Quod videtur absurdum.

2-3 corpus … formam] *BV om. T* 8 et corpus … animam] *BV om. T* 12 corpore] *BV om. T*

[247] Secunda ratio talis est. Qualitercumque homo accipiat ‘corpus’, non potest poni corpus esse corpus nisi per formam corporeitatis. Cum ergo anima sit forma corporeitatis: quia per ipsam corpus quod est genus est corpus, non oportet ponere ibi aliam formam corporeitatis, quia quidquid corporeitatis est in vivo, totum sufficienter habetur per animam.

[248] Tertia ratio talis est. Corpus ex eo dicitur ‘corpus’ quod est talis nature quam per se nate sunt consequi tres dimensiones, et per consequens illa forma sola facit formaliter corpus esse corpus in genere Substantie que constituit naturam quam nate sunt per se consequi tres dimensiones. Sed si in vivo est aliqua pars que sit corpus differens re ab anima ita quod excludat animam ab integritate sue essentie, sicut superficies excludit colorem ab integritate sue essentie, anima non constituet naturam ad quam nate sunt per se consequi tres dimensiones. Ergo anima secundum hoc non constituet aliquo modo corpus quod est substantia, sed dicetur forma corporalis non quia constituat aliquod corpus, sed quia advenit corpori constituto. Sicut si diceretur color ‘superficialis’ quia advenit superficiei, non quia constituit aliquod corpus superficiale; quod (ut patet ex premissis) est impossibile, quia ostensum est supra quod corpus quod ponitur species subalterna in genere Substantie, similiter corpus est per animam.

5 excludat … integritate] *BT* ex anima fit extra integritatem *V* 6-7 sue … integritate] *BT om. V*

[249] Maior plana est. Minorem probo, scilicet quod si in vivo est alia pars que sit corpus de cuius integritate non sit anima, tunc anima non constituet naturam ad quam nate sunt consequi per se tres dimensiones per se, quia non constituet naturam ad quam consequuntur tres dimensiones que sunt ipsius corporis quod est pars quia non ponitur esse de constitutione talis corporis. Nec etiam potest constituere naturam ad quam consequuntur alie tres dimensiones, quia tunc in eodem vivo duplicarentur trine dimensiones, quod est impossibile. Ergo <quando> in vivo est aliqua pars que sit corpus de cuius integritate non sit anima, tunc anima non constituet naturam ad quam per se nate sunt consequi tres dimensiones. Et sic patet minor.

3 nate … per se] *BT* sequuntur *V*

[250] Quarta ratio **[B97rb]** talis est. In animali non potest poni forma aliqua que sit forma corporis quod est pars, nisi forma carnis qua caro est caro, vel forma ossis. Sed caro est substantialiter caro per animam, et similiter os. Ergo in animali non est aliqua forma corporalis substantialis qua corpus quod est pars, sit corpus preter animam.

4 corporalis] *B om. TV* 5 quod] *TcB om. TV* / pars] *BT* corpus pars cum *V* / preter] *BT* per *V*

[251] Utramque **[T158rb]** assumptam probo. Et primo maiorem, hanc scilicet quod in animali non sit aliqua forma que sit forma corporis quod est pars, nisi per formam carnis qua caro substantialiter est caro vel <forma> ossis quia: Secundum quod potest haberi ex verbo Philosophi[1] 7o *Methaphisice*, sicut vivum generaliter dictum dicitur componi ex corpore et anima, ita animal componitur ex anima et carnibus et ossibus. Unde ipse dicit ibidem quod homo est ex carnibus et ossibus et hic homo ex hiis carnibus et hiis ossibus. Sed propter hoc dicitur esse corpus pars vivi quia vivum dicitur compositum ex anima et corpore. Ergo a simili et caro est pars animalis nec est in animali corpus quod est pars nisi caro vel os vel nervus. Et per consequens forma corporis quod est pars in animali, est forma carnis vel ossis vel alicuius consimilis, et non alia. Similiter enim patet idem quia in carne animalis non manet forma menstrui et seminis (ut de se patet) nec forma elementi, ut probatum fuit supra. Ergo in carne animalis non potest manere **[V107ra]** aliqua alia forma corporeitatis que sit forma corporis que est pars animalis, nisi forma carnis qua caro est caro.

7 unde … ossibus] *BT om. V* 13 similiter] *BV* aliter *T*

1. *Metaph.* VII 10, 1035b14sqq.

[252] Minorem similiter probo dupliciter. Et primo sic quia: Soli anime convenit quod in termino motus nutritionis nutrimentum transmutatur ad formam nutriti. Et hoc patet, quia nutriri est proprium viventium in eo quod viventia. Illud autem dicitur nutriri cuius forma acquiritur in materia nutrimenti, facta transmutatione nutrimenti per virtutem digestivam. Et ideo forma que est vivi in eo quod vivum, et sola talis, est terminus nutritionis; forma autem vivi in eo quod vivum est sola anima. Et ideo soli anime convenit quod sit terminus motus nutritionis quo alimentum transmutatur ad formam nutriti. Sed forma carneitatis qua caro est caro substantialiter in animali, est terminus motus nutrimenti quo nutrimentum transmutatur ad formam nutriti, quia caro in animali, et in eo quod caro animalis, nutritur ita quod forma qua caro est caro in animali, est per se terminus transmutationis nutrimenti substantialiter, cum per alimentum caro restauretur et augmentetur. Ergo forma qua caro est caro, est anima, et nulla alia preter animam.

6 et … est] *BT* est sola talis *V*

[253] Secundo sic. Quidquid est in animali generato per virtutem seminis, est formaliter tale per animam. Sed in animali generato fit caro per virtutem seminis. Ergo caro in animali est formaliter caro per animam. Et sic anima est forma qua caro est caro substantialiter et formaliter loquendo, et non alia forma. Minor patet, quia virtus seminis convertit menstruum in carnem et os, et sic de aliis. Maiorem probo, scilicet hanc quod quidquid est in animato per virtutem seminis, est tale per animam, quia in generatione univoca illa forma que acquiritur in generato et forma cuius virtute generans generat, sunt eiusdem speciei. Sed animal generat aliud animal univoce, puta asinus generat asinum et bos bovem univoce. Ergo in talibus forma que acquiritur in generato et forma cuius virtute generans generat, sunt eiusdem speciei. Sed in generatione animalis quod generatur virtute seminis, forma substantialis cuius virtute generans generat, est anima, quia in viventibus generare est opus vegetative. Ergo et forma acquisita virtute seminis in animali generato est sola anima. Et per consequens quidquid fit in animali generato virtute seminis est tale per animam.

1 generato] *BT* genito *sic persaepe V* 8 *alterum* forma] *BT om. V* 10 puta … univoce] *BT om. V*

[254] Si dicas quod anima generantis actione univoca generat et producit per virtutem seminis animalis generati, sed forma carnis generat actione equivoca, — contra: Animal generans et animal generatum non solum assimilantur et univocantur in esse animato, immo etiam in esse carnis, ita quod habent per omnia similem carnem, ita quod generatum habet carnem per omnia similem generanti, et hoc virtute sue generationis. Sed

quod virtute generationis producatur simile **[T158va]** specie generanti, producitur actione univoca. Ergo cum similem carnem in specie habeat generatum **[B97va]** cum generante, oportet quod virtute forme carnis generantis fiat caro generata. <Quod> non fit nisi virtute anime, ut deductum est. Ergo caro generantis est substantialiter caro per animam, et similiter caro generati.

5 ita … habet] *BT* nisi quod generatum habet *V* 6 omnia … generanti] *BT* animam rationalem generati *V* 6-7 sed … generationis] *BV om. T* 7 simile … generanti] *T* simile … generantis *B* similem speciem geniti *V*

Quod non sunt plures forme substantiales in animalibus

[255] Nunc restat ostendere plures formas non esse in animalibus. Et quia ostensum est quod generaliter in omnibus viventibus non est aliqua alia forma preter animam, specialiter ad istum articulum pertinet ostendere non esse in animalibus plures formas quarum una sit vegetativa et alia sensitiva. Et quantum ad hoc quod proprium est huic articulo, preter ea que premissa sunt in generali adduco quinque rationes. Prima talis est. Virtute anime vegetative animal generat animal et causat animam sensitivam. Et hec est plana. Sed hoc non esset nisi eadem forma per essentiam esset anima vegetativa et sensitiva, quia aliter anima vegetativa cuius virtute fit generatio, ageret ultra suam speciem et effectum nobiliorem se (quod est impossibile) et agente principali. Principium autem principale activum est forma substantialis in cuius virtute fit generatio. Ergo anima vegetativa et sensitiva sunt una forma **[V107rb]** per essentiam in eodem animali.

[256] Secunda est ista. Forme diversarum naturarum videntur habere diversas dispositiones diversorum graduum, ita quod dispositio precedens, ut videtur, non dependet a dispositione sequente. Sed forme que sic se habent, ablata posteriore, adhuc potest remanere prior, quia forma potest remanere quamdiu manet sua dispositio. Ergo si vegetativa et sensitiva essent diverse forme per essentiam: cum oporteat eas, stante ypothesi, esse diversas formas diversarum naturarum, vegetativa, que precedit ordine generationis, stante ypothesi poterit remanere, ablata sensitiva. Hoc autem est falsum. Nec umquam expertum est, immo oppositum semper expertum est; moreretur etiam animal duplici morte secundum ablationem diversarum animarum successive. Ergo impossibile est esse in animali duas animas quarum una est vegetativa et alia sensitiva.

4 posteriore] *BV* posteritate *T* 6 cum oporteat] *BT* tamen oportet *V* 7 diversas] *BV om. T*

[257] Tertia ratio talis est. Si ponantur in animali due anime, una vegetativa et alia sensitiva, aut concurrerent in eodem subiecto absque ordine (sicut calor et albedo aliter habent per se ordinem) quod una subalternetur alteri, puta vegetativa sensitive sicut superficies colori. Primum non potest esse, tum quia animal constitutum ex eis non esset unum simpliciter et per se, sed accidentaliter et secundum quid, tum quia corpus eas uniret et daret eis unitatem, cum econverso debeat esse, scilicet quod anima det unitatem corpori; tum quia oporteret preter eas esse aliquam formam corporeitatis in materia que faceret corpus quod sit subiectum talium animarum et daret unitatem talibus esse unum. Non primo modo, nam materia prima ex se unitatem actualem non habet; cuius oppositum ostensum est supra, scilicet quod in corpore vivo non est forma corporeitatis preter animam. Nec secundo modo potest esse, tum quia compositum agit per suum <esse> materiale, quia animal generat per animam vegetativam; tum quia anima esset animata, quod videtur satis ridiculum; anima enim vegetativa que informaret sensitivam, esset animata sicut et superficies colorata. Nullo ergo modo possunt anima vegetativa et sensitiva esse due anime in animali eodem.

1-2 si … aut] *BT* essent plures anime *V* 1 anime] *B* substantie *T* 7-8 cum … unitatem] *BV om. T* 10-11 non … prima] *coni.* non primo modo *V om. BT* 11 nam materia prima *BT om. V* 15-16 quod … animata] *BV om. T*

[258] Quarta talis est. Operationes que sic se habent quod quando una intenditur remittitur altera, videntur procedere ab eodem primo principio operativo. Sed sic se habent operationes sensitive et vegetative quod quando operatio sensus intenditur, fit remissior operatio digestive, que est operatio vegetative. Ergo primum principium vegetativum et primum principium sensitivum, que sunt anima vegetativa et sensitiva, sunt unum per essentiam.

4 *prius* operatio] *BT om. V*

[259] Quinta talis est. Secundum Philosophum[1] primo *De anima* vegetativa continetur in sensitiva sicut figura imperfectior in perfectiore, puta sicut triangulus in quadrangulo. Sed figura quadrangularis, in cuius virtute continetur figura triangularis, non est nisi una figura per essentiam. Ergo a simili anima sensitiva que inquantum virtute continet vegetativam, dat suo perfectibili esse vegetativum, est una anima ita quod **[T158vb]** ipsa una existens dat esse vegetativum et sensitivum, et est vegetativa et sensitiva. Est etiam plane hec determinatio Philosophi[2] tertio *De anima*.

7 et est] *BT om. V*

1. *De anima* II 3, 414b22-24; 3, 415a1sqq.4, 416a 19sqq. 2. *De anima* III, 12.

De ponentibus duas formas substantiales in homine

[260] Nunc restat ostendere in homine esse unam solam formam. De hoc ergo est quedam opinio **[B97vb]** que videtur michi singularis quantum ad doctores qui scripserunt usque nunc, scilicet quod in solo homine sunt plures forme substantiales, in aliis autem una sola. Positio autem eorum qui hanc opinionem tenent stat, ut michi videtur, in tribus. Primo enim declarant numerum formarum existentium secundum opinionem eorum in homine et modum productionis earum, dicentes quod in homine sunt due forme substantiales tantum; que sic producuntur quia una, quam 'formam corporeitatis' dicunt, educitur de potentia materie, alia vero, scilicet anima rationalis, inducitur ab extrinseco. Et ideo quia ambe non educuntur de potentia materie sed altera tantum, respondet eis una potentia materie; aliis autem formis materialibus respondent diverse potentie ita quod unicuique respondet sua propria potentia nec duabus respondet una.

[261] Secundo manifestant ordinem earum adinvicem et ad materiam. Et dicunt quod inter predictas formas non est ordo temporis, ita acilicet quod intelligatur prius tempore fieri compositum ex materia et forma corporeitatis educta de potentia materie, et posterius tempore animam infundi; immo simul tempore et unica naturali transmutatione fit totum ex una materia et duabus formis predictis. Est tamen inter eas ordo nature. Qui quidem ordo nature qualiter sit inter eas sic ostendunt. Et dicunt quod ista formaliter educta de potentia **[V107va]** materie dupliciter potest considerari, scilicet vel sicut dispositio, vel sicut forma. Si consideretur sicut dispositio, sic dicunt quod immediatius inheret materie ordine nature quam anima, ita quod comparando ipsam ad animam ut dispositionem anime, ipsa est dispositio mediante qua anima inheret materie. Sed si consideretur ut forma, sic non est media inter animam et materiam, immo ambe, scilicet ipsa et anima rationalis ut sunt forme immediate inherent materie et perficiunt eam immediate et habent rationem unius forme in dando esse, quia scilicet non dant nisi unicum esse subsistentie indivisibile.

14 ipsa] *BTV* anima *add. V* 15 inherent] *BV om. T*

[262] Tertio ostendunt quomodo se habeant in dando istud esse. Distinguunt ergo de duplici esse, scilicet esse essentie et esse existentie sive subsistentie. Dicunt ergo quod quantum ad esse essentie sunt in homine tria *esse* sicut et tres essentie, materia et due forme. Quantum vero ad esse subsistentie dicunt quod in homine est tantum unicum esse indivisibile datum a duabus formis que prout forme sunt materiam immediate

ambe perficiunt et illud unicum esse dant. Et istud unicum habet intentionem mixtionis sive rationem esse mixti per rationem forme corporeitatis sive a forma corporeitatis educta de potentia materie secundum quod per eam caro est substantialiter caro et os est os. Sed ab anima habet predictum esse rationem sive intentionem vegetabilis, sensibilis et rationalis.

2-3 de duplici … ergo] *BT om. V*

De duobus exemplis ad hoc declarandum adductis

[263] Ad declarandum autem quomodo predicte due forme dant unum esse, adducunt duo exempla. Primum est quod, non obstante quod in Christo sint plures nature substantiales formales, tamen communicant in uno esse simplici. Secundum exemplum est quod plures trahentes navem causant tantum unum motum tractus. Et sic etiam ille due forme communicant in uno esse et dant tantum unum esse. Hec est positio.

5 tractus] *BT* realiter *V*

Reprobatur hec positio quinque rationibus

De prima ratione ostensiva

[264] Istam positionem intendo reprobare quinque rationibus. Due prime sunt ostensive et tres sunt ducentes ad impossibile. Prima sumitur ex esse quod dat forma substantialis. Que licet supra, quando generaliter probabatur in nullo esse plures formas substantiales fuerit posita, tamen hic eam resumo, quia secundum eam procedetur ex datis ab auctoribus huius positionis. Que talis est. Secundum istos in aliis ab homine non possunt esse plures forme substantiales, quia unaqueque daret esse existentie simpliciter. Sed si ponantur in homine plures forme substantiales, oportet quod quelibet earum det esse existentie simpliciter et completum. Ergo sicut impossibile est esse plures **[T159ra]** formas substantiales in aliis ab homine, ita etiam in homine.

1 positionem] *V* propositionem *BT* 3 que … supra] *BT* licet autem *V* 11 ita … homine] *BV om. T*

[265] Maiorem suppono ex dictis, quia ipsi expresse hoc dicunt quod in aliis ab homine non possunt esse plures forme substantiales quia darent plura *esse* simpliciter. Hoc autem non potest esse secundum eos, <scilicet> in eodem esse plura esse simpliciter. Minorem vero probo sic quia: Quod convenit forme substantiali in **[B98ra]** eo quod substantialis est,

convenit omni forme substantiali, quia quod convenit tali in eo quod tale, convenit omni tali. Sed dare esse simpliciter convenit forme substantiali non aliter quam in eo quod substantialis, quia per hoc quod est dare esse simpliciter differt forma substantialis in eo quod substantialis ab accidentali. Ergo si ponantur in homine plures forme substantiales, sive ponantur omnes educte de potentia materie, sive quedam educi et quedam non, quelibet dabit esse simpliciter. Et sic patet minor. Et sequitur conclusio principalis quod sicut impossibile est esse in aliis ab homine plures forme substantiales, ita etiam in homine.

3-4 hoc … simpliciter] *BT om. V* 3 non potest esse] *B* est inconveniens *T* 5 forme] *B* omni forme *TV*

[266] Sed ad hoc forte videtur posse dici sic, scilicet quod forma substantialis differt in hoc ab accidentali quia forma accidentalis una, vel plures per se vel cum alio, numquam dat esse simpliciter, sed forma substantialis dat esse simpliciter vel ipsa per se sola vel cum alia forma substantiali. Sed ulterius forme substantiales differunt inter se quod formarum substantialium quedam est que una per se sola dat esse simpliciter absque alia forma substantiali, sicut est illa cui soli respondet una potentia materie; quales sunt omnes forme substantiales alie ab anima rationali et forma corporeitatis in homine. Quedam vero est que cum alia dat esse simpliciter et non per se sola, sicut quando una sola potentia materie respondet pluribus formis, sicut est in homine, in quo una potentia materie respondet forme corporeitatis et anime rationali, propter hoc quod una est educta de potentia materie et alia inducta ab extrinseco. Et hec videtur esse evasio istorum.

1 forte] *BT om. V* 7 est illa] *BT* essentia *V* 10 una] *BT om. V*

Improbatur hec responsio multipliciter

[267] Sed hec responsio potest multipliciter improbari. Primo sic quia: In receptione cuiuslibet forme duplex potentia potest considerari. Una per quam directe est subiectum **[V107vb]** forme et facit unum cum forma, sicut quantitas substantie quante est illud per quod substantia quanta est et potest esse subiectum figure. Alia est quedam aptitudo in tali substantia ad hoc quod possit transmutari a tali agente, sicut liquabilitas vel mollities alicuius corporis quanti potest <dici> potentia per quam est figurabile. Non quod corpus quantum per talem liquabilitatem vel mollitiem sit subiectum figure cuius est subiectum per solam quantitatem, sed quia talis liquabilitas vel mollities est quedam aptitudo et dispositio

in quanto determinans ipsum ad hoc quod patiatur magis ab <uno> agente quam ab alio ad hoc quod patiatur ab eodem.

1 in receptione] in conceptione *BV* inceptione *T* 5 substantia] *TV* subiecto *T* 9 solam] *BT* quam solum *V* 12 alio] *BTV* vel *add. T*

[268] Potentia ergo primo modo dicta, illud scilicet secundum quod aliquid est subiectum forme quantum ad formam substantialem, est materia prima per existentiam suam. Sola enim materia prima est subiectum forme substantialis, non aliquod accidens vel quodcumque aliud. Et ideo sola existentia materie est potentia primo modo dicta respectu forme substantialis. Et secundum rem est una numero respectu omnium formarum substantialium que habent esse in eadem parte materie vel successive, sicut quandoque eadem pars materie est sub forma ignis, quandoque sub forma aeris, vel simul, si possibile esset, ut isti ponunt. Potentia vero secundo modo dicta que est respectu forme substantialis, per quam scilicet habilitatur materia ad hoc quod a tali vel tali agente transmutetur ad formam substantialem, est qualitas passiva, puta siccum vel humidum vel mollities vel aliquid tale.

3 existentiam] *coll. De formis* essentiam *BTV* 5 existentia] essentia *BTV*

[269] Constat autem quod potentia quam complet et perficit forma substantialis per esse quod dat, est potentia primo modo dicta, quia forma per se habet dare <esse> suo subiecto. Ergo falsum est quod in quibusdam formis substantialibus, sicut in formis eductis de potentia materie, respondent diverse potentie diversis formis. Immo realiter loquendo de potentia quam forma substantialis per se perficit dando sibi esse, est una respectu omnium formarum que nate sunt esse in eadem parte materie vel simul vel successive modo quo expositum est. De tali autem potentia procedit **[T159rb]** responsio supraposita. Aliter nichil valeret, quia propter esse simpliciter quo forma substantialis perficit materiam, est quod non possunt esse due forme substantiales in eodem.

9 procedit] *BT* ostendit *V*

[270] Sed forte adhuc dicetur ad hoc quod licet realiter sit una potentia materie (loquendo de materia que est subiectum forme respectu omnium formarum substantialium modo quo expositum est), tamen in hoc differt quod in illa potentia non potest simul ordinari ad diversas formas educibiles de potentia materie, quia unaqueque complet potentiam materie. Sed bene potest simul ordinari ad diversas formas quarum una educitur de potentia materie et alia inducitur ab extrinseco, quia neutra per se dat **[B98rb]** esse simpliciter sed ambe simul. Sed hoc nichil est, tum quia non potest reddi ratio quare ista forma corporeitatis educta de potentia materie non compleat perfecte potentiam materie, sicut alie forme edu-

cibiles de potentia materie et sicut anima advenit enti actu et erit accidens. Tum quia illud quod non educitur de potentia materie, non minus potest complere potentiam materie per esse simpliciter ex quo inducitur in ipsam potentiam materie, quam illud quod educitur de potentia materie, quia hoc non convenit forme ex eo quod educitur de potentie materie; alioquin forma accidentalis que educitur de potentia materie, perficeret dando esse simpliciter; forma enim bovis eque daret esse et perficeret potentiam materie, si fieret miraculose a Deo, sicut si fieret per agens naturale educens de potentia materie). Tum quia due forme non educibiles possent esse simul in materia, si forma non educibilis non dat esse completum. Tum quia formam educi de potentia materie importat quandam dependentiam a materia, forma autem ex hoc quod dependet a materia non habet plus quod det esse simpliciter materie quam forma, que non dependet, immo minus.

4-6 educibiles … formas] *BT om. V* 7 quia] *BT om. V* 10 non] *BT om. V* 13-15 quia … materie] *BT om. V* 22 quod] *BT om. V*

[271] Unde relinquitur quod aliqua forma per se solam habet perficere et complere potentiam materie et dare ei esse simpliciter. Que est forma substantialis. Si autem dicant quod illa forma educibilis ideo non dat esse simpliciter per se quia materia ordinatur, mediante ipsa, ad aliam formam, hoc est petere principium, <quia> hoc est quod queritur utrum materia possit sive in homine, sive in alio ordinari ad diversas formas substantiales; et ratio ostendit quod non.

1 perficere et] *BV* perfecte *T*

[272] Secundo potest improbari illa prima responsio supraposita, quia si in materia sint diverse potentie ordinate ad diversas (ut dicunt), non videtur quod minus requirant diversas potentias forma educta de potentia et forma non educta quam due forme educte, immo plus videtur forma educta et forma non educta requirere diversas potentias **[V108ra]** quam diverse forme educte, quia forma educta de potentia materie requirit potentiam de qua educatur et in quam inducatur, forma vero non educta requirit potentiam in quam inducatur et excludit potentiam de qua educatur. Diverse autem forme educte de potentia materie requirunt potentias et de quibus educantur et in quas inducantur.

1 si] *BT om. V* 2 dicunt] *BT* dictum est *V* 9 forme] *TV* potentie *B* 10 quas] *TV* quibus *B* / inducantur] *B* educantur *TV*

[273] Et ex hoc sic arguo. Ille potentie magis differunt in ratione potentie que in paucioribus ad rationem potentie pertinentibus conveniunt. Sed potentia forme educibilis et potentia forme non educibilis conveniunt in paucioribus ad rationem materie pertinentibus quam potentie diversarum

formarum educibilium, quia potentia forme educibilis et potentia forme non educibilis non conveniunt nisi in hoc quod utraque est potentia in quam inducitur et de qua educitur forma. Ergo non minus sunt diverse vel differentes in ratione potentie ille potentie que respondent forme educte et forme non educte quam que respondent pluribus formis eductis de potentia materie, immo plus. Et sic falsum est dicere quod duabus formis quarum una est educta de potentia materie et alia ab extrinseco, respondeat plus una potentia quam duabus formis eductis, immo minus, ut videtur.

2-4 sed … pertinentibus] *TV om. B* 3 conveniunt] *T* non conveniunt nisi in hoc *V* 5 formarum] *TV* potentiarum *B* 6-7 in quam … forma] *V perperam in BT*

[274] Tertio potest illa responsio improbari quia: Eque poterit sustineri plures formas substantiales esse in quolibet ente materiali sicut in homine secundum viam **[T159va]** istorum, quia dicetur quod <quelibet forma> de potentia materie de qua debet aliquid generari, respondet quodam ordine pluribus formis, una mediante alia, et quod nulla dat esse completum sed ambe simul. Nec magis <verum> videtur quod ipse[1] dicit, scilicet quod diversis formis educibilibus de potentia materie respondent diverse potentie et quod quelibet completur per unam formam, quam dicere quod hoc est verum de diversis formis que non habent ordinem, sed de diversis formis habentibus ordinem non oportet quin una respondeat uni potentie et immediate, et alii secunde et mediante prima; et quod ambe simul perficiunt materiam; nec sufficit una sine alia. Sed ita est quod forma substantialis, unde est forma substantialis, una sola existens non det esse simpliciter. Si autem unaqueque forma substantialis, unde substantialis, per se solam dat esse simpliciter, habemus intentum.

3 dicetur quod] *BT* educetur V 6 videtur] *BV* habet *T* 8 quam] *V* quia *T* quod *B* 12 sed] *BV* si *T*

De secunda ratione ostensiva

[275] Secunda ratio ostensiva ad idem est talis. Si aliqua forma educta de potentia materie esset in homine una cum anima rationali, illa forma magis deberet esse anima sensitiva quam forma corporeitatis. Sed impossibile est esse in homine animam sensitivam eductam de potentia materie aliam ab anima rationali. Ergo impossibile est in homine esse talem formam corporeitatis eductam de potentia materie aliam **[B98va]** ab anima rationali, ut ipsi ponunt. Minor patet, tum quia illi talem sensitivam animam aliam ab anima rationali non ponunt; tum quia contra ponentem

1. Sc. Henricus de Gandavo; videas Hervaeum, *De formis*, cap. 218.

animam sensitivam aliam ab anima rationali in homine consequuntur omnia inconvenientia que sequuntur contra ponentes in animali aliquam animam vegetativam aliam a sensitiva. Et per istas rationes per quas improbatur unum. potest improbari alterum.

7 ipsi] *B* isti *T* ibi *V* 7-8 minor … ponunt] *BT om. V*

[276] Maiorem autem probo, hanc scilicet quod si esset aliqua forma educta de potentia materie in homine cum anima rationali, illa deberet magis esse anima sensitiva quam forma corporeitatis, quia: Nulla debet attingere ad animam rationalem que excedit totam facultatem nature quantum **[V108rb]** ad essentiam suam, mediante eo quod est summum in facultate nature. Sed summum quod est in facultate nature quantum ad formas quarum essentias attingit educendo de potentia materie, est anima sensitiva. Ergo si in homine est aliqua forma substantialis educta de potentia materie mediante qua anima uniatur materie, hoc debet esse anima sensitiva, et non forma corporeitatis. Et sic patet maior. Et per consequens sequitur conclusio principalis.

3 forma corporeitatis] *BT* quecumque alia *V* 7 educendo] *BT* educta *V*

De prima ratione ad impossibile ducente

[277] Rationes vero ducentes ad impossibile sunt tres. Quarum prima sumitur ex diffinitione anime data a Philosopho 2o *De anima* ubi dicit[1] quod anima est actus primus corporis phisici organici. Et ducit ad illud impossibile quod diffinitio predicta non conveniat univoce anime humane et animabus aliorum viventium. Ad cuius evidentiam sciendum quod quando aliquid dicitur esse actus alicuius, illud quod dicitur actus dupliciter potest comparari ad illud cuius est actus, scilicet vel sicut ad subiectum, ut si diceretur albedo actus superficiei, vel sicut ad totum, sicut si dicatur quod anima rationalis est actus hominis. Constat enim quod anima rationalis non comparatur ad hominem sicut ad subiectum, quia homo totus non est subiectum anime, sed comparatur ad ipsum sicut pars ad totum. Quando ergo dicitur quod anima est actus corporis, aut comparatur anima in ista diffinitione ad corpus sicut pars ad totum infra cuius essentiam includitur, aut sicut forma ad subiectum extra cuius essentiam est, ita quod est diversa ab eo per essentiam, sicut albedo a superficie.

7 comparari] *B* considerari vel comparari *V* considerari *T* 9 est] *BT* dicitur *V* 13 infra] *BT om. V*

1. *De anima* II 1, 412a27/28.

[278] Si anima comparetur ad illud cuius dicitur actus isto secundo modo, tunc cum in aliis ab homine non possit corpus secundum rem esse subiectum anime, quia in aliis vivis ab homine corpus secundum rem includit animam in sua essentia secundum opinionem suprapositam, licet secundum rationem in quolibet vivo corpus possit dici subiectum anime, in homine vero corpus sit subiectum anime secundum rem, excludens secundum rationem animam ab integritate sue essentie, sicut etiam semen excludit animam (ut etiam ipsimet dicunt), sequitur quod secundum aliam et aliam rationem anima est actus corporis in homine et in aliis viventibus. Et per consequens sequitur quod si anima comparetur ad illud cuius est ut ad subiectum, non univoce sed equivoce dicetur actus corporis anima **[T159vb]** hominis et anima aliorum viventium, quia in homine comparabatur anima ad illud cuius est actus sicut ad illud quod est subiectum secundum rem, sed in aliis comparabatur ad corpus cuius dicitur actus sicut ad subiectum non secundum rem sed secundum rationem tantum. Si autem anima comparetur secundo modo ad corpus cuius est actus, scilicet sicut pars ad totum cuius secundum rem est pars, tunc secundum istum intellectum ista diffinitio non esset vera de anima hominis, sed solum de aliis animabus, quia anima hominis non est pars secundum rem corporis eius secundum istos. Et ideo si ista debeat verificari de anima hominis, hoc est secundum alium intellectum, et per consequens equivoce.

7 rationem] *B* rem *TV* 7-8 etiam … dicunt] *BT* tibi ipsi dictum *V* 10 ad] *BT* sicut *V*

[279] Sed ad hoc dicunt ipsi quod licet anima non sit eodem modo actus corporis simpliciter dicti in homine sicut in aliis, quia in homine corpus simpliciter dictum abicit animam ab integritate sue essentie, non autem in aliis viventibus, <tamen eodem modo est actus corporis organici in omnibus viventibus> quia in omnibus ‘corpus organicum’ includit animam. Sed hoc non valet. Primo quia saltem hec pars diffinitionis que est ‘anima est actus corporis phisici’ nullo plus addito, equivoce conveniet eis; quod est inconveniens, quia sicut diffinitio debet convenire univoce contentis sub diffinito ita et quelibet pars diffinitionis. Secundo hoc non valet, quia sequeretur quod ‘organicum’ secundum aliam rationem determinaret ‘corpus phisicum’ in homine et in aliis viventibus, quia in homine ‘organicum’ (accipiendo ‘organicum’ pro animato, sicut ipsi accipiunt) determinabit ‘corpus phisicum’ sicut illud quod secundum rem est subiectum forme a qua aliquid denominative dicitur organicum, et abicit eam secundum rem **[B98vb]** ab integritate sue essentie. Sed in aliis secundum rationem ‘organicum’ determinabit ‘corpus phisicum’ non sicut illud quod est subiectum secundum rem forme a qua dicitur aliquid organicum et quod abicit eam secundum rem ab integritate sue essentie,

sed determinabit sicut illud quod secundum rem est totum ad eam in sua essentia, eam includens, et est subiectum eius tantum secundum rationem.

4-5 tamen … viventibus] *suppl. coll. De formis cap. 222* 6 hec] *BT* per hoc *V*

[280] Si autem ‘corpus organicum’ stet in illa diffinitione pro corpore habente talem dispositionem in figura et in aliis accidentibus, tunc anima comparabitur eodem modo ad corpus organicum sic dictum et ad corpus simpliciter, quia tunc ‘organicum’ nichil addit super corpus simpliciter dictum nisi habitudinem ad talia accidentia disponentia partes organicas. Ostensum autem est supra quod comparando animam ad corpus simpliciter, anima in homine et in aliis viventibus non potest dici actus corporis univoce; quod et ipsi concedunt. Ergo sequitur quod secundum positionem ipsorum nullo modo potest illa diffinitio convenire univoce anime hominis et animabus aliorum viventium.

4 quia … simpliciter] *BT om. V*

De secunda ratione ad impossibile ducente

[281] Secunda autem ratio ducens ad impossibile ducit ad hoc impossibile vel <quod> corpus in homine **[V108va]** simpliciter non nutritur vel si nutritur, univoce non nutritur et in eodem modo sicut in aliis viventibus. Quod sic patet quia: Forma que est primo et per se terminus transmutationis alimenti et que primo per se acquiritur in materia alimenti perfecta eius transmutatione, est illa forma que in mixto est primum principium transmutandi nutrimentum; et hoc patet, quia potentia nutritiva est potentia salvandi se per restaurationem deperditi. Sed forma corporeitatis si sit diversa ab anima, non est primum principium transmutandi alimentum, quia transmutare alimentum est proprium anime ut primi principii per suam potentiam vegetativam, mediante calore naturali. Ergo in homine forma corporeitatis si est alia ab anima, non est terminus acquisitus in materia nutrimenti, facta conversione eius, nisi forte secundario et per accidens, sicut posset dici de quantitate et colore corporis nutrientis. Sed istud dicitur per se nutriri cuius forma acquiritur in materia nutrimenti, facta eius transmutatione. Ergo corpus in homine, quod tantum nominat compositum ex materia et ista forma corporeitatis secundum istos, vel simpliciter non nutritur, vel si concedatur nutriri, hoc non est eodem modo et univoce sicut corpus nutritur in aliis viventibus.

12 homine] *BV om. T* 15 nutrientis] *BT* viventis *V*

[282] [T160ra] Sed ad istam rationem ipsi dicunt quod conversio nutrimenti non fit in aliquod corpus unum animatum sed unum corpus mixtum, sed transmutare alimentum et nutrire est alicuius unde animatum sive secundum quod est habens animam. Sed istud non videtur posse stare, quia istud proprie nutritur in quod fit conversio nutrimenti, a quocumque fiat. Si ergo conversio nutrimenti non fiat in animatum secundum quod animatum sed secundum quod corpus mixtum, sequitur quod nutriri non sit primo et per se passio corporis viventis, immo est passio corporis mixti primo et per se. Quod quidem debet esse inconveniens apud omnem hominem intelligentem quod omne mixtum in eo quod mixtum sit nutribile, quia quod convenit mixto in eo quod mixtum, convenit omni mixto. Hoc autem videtur inconveniens, quia tunc sequeretur quod natura deficeret in necessariis, quia non omne mixtum habet per quod possit se nutrire, cum tamen sequatur secundum istos omne mixtum esse nutribile et habere aptitudinem ad hoc quod nutriatur.

[283] Item. Etiam potentia nutritiva (sicut iam dictum est) est potentia salvandi seipsum. Sed salvare seipsum est attrahere materiam aliunde sub sua forma. Unde oportet quod illa forma que transmutat alimentum secundum quod tale fit illa que recipitur sive que acquiritur primo et per se in materia nutrimenti, corrupta forma quam habebat prius. Et ideo oportet dicere quod animatum non in eo quod corpus mixtum (quod est absurdum dicere), sed secundum quod animatum nutriatur.

[284] Sed forte dicetur ad hoc quod in homine et corpus animatum nutritur et quod in materia nutrimenti utraque forma acquiritur, scilicet forma corporeitatis et anima, sed quodam ordine, <quia> forma anime acquiritur, mediante forma corporeitatis, sicut et in principio in generatione hominis anima inducitur in materiam, mediante forma corporeitatis. Sed nec hoc valet, quia isto modo posset dici quod homo nutriretur secundum quod quantus vel secundum quod albus, quia iste forme acquiruntur in materia nutrimenti quodam ordine. Sequeretur etiam quod sic ponendo homo secundum quod corpus animatum equivoce habeat nutriri cum aliis viventibus in quibus per se et primo <anima> acquiritur in materia nutrimenti. Et sequeretur quod aliquid non nutriretur primo et per se secundum quod animatum, sed secundum quod corpus vel secundum quod corpus mixtum. Quod est absurdum, ut ostensum est.

4 in principio] *BT* alia prima natura *V* 8 nutrimenti] *TV* nutriti *B* 9 animatum] *BT om. V*

De tertia ratione ad impossibile ducente

[285] Tertia ratio ducens ad impossibile ducit ad istud impossibile quod corpus asini sit nobilius corpore humano. Quod **[B99ra]** patet sic quia: Illud de cuius essentia est anima ut forma ipsius existens, est nobilius eo de cuius essentia non est anima, quia anima est nobilior omni forma existente in materia alia ab anima. Sed secundum istos in homine corpus simpliciter dictum non habet animam de sua essentia sive ut partem essentie sue, immo componitur ex materia prima et sola forma corporeitatis que non est anima; in asino vero corpus simpliciter est corpus per animam et anima est de eius essentia, quia est quid compositum ex anima et prima materia. Ergo corpus asini est nobilius corpore humano. Quod est impossibile.

1 ducit … impossibile] *TV om. B* 7 ex] *BTV* sola *add. TV* / sola] *B om. TV*

[286] Sed ad hoc dicunt quod licet forma corporeitatis in asino ratione qua est anima sit nobilior forma corporis humani ratione qua est corpus mixtum, tamen si consideretur utrumque corpus non ratione qua est corpus mixtum simpliciter, sic forma corporis mixti in homine est nobilior quam forma corporis mixti in asino, sicut celum, quod est inanimatum, est nobilius verme generato ab eo et vis generativa hominis est nobilior vi generativa asini. Sed istud nichil est, quia quando dicunt quod si consideretur utrumque ratione qua est mixtum, aut intendit[1] de reduplicatione **[V108vb]** rei, ut sit sensus quod utrumque consideretur secundum illud quod realiter constituit ipsum in esse mixti, aut intendit secundum nunc loqui de reduplicatione rationis, ut sit sensus quod consideretur secundum illud quod ratio in generali concipit de mixto in eo quod mixtum; quod quidem est commune omni mixto.

1 dicunt] *BTV* quidam *add. V* 3 mixtum] *BT om. V* 3-4 tamen … mixtum] *B om. TV* 6 verme] *BT* asino *V*/ hominis] *B om. TV* 8 utrumque] *TV* idem *B* / intendit] *BTV* / reduplicatione] *BT* reductione *sic saepius V* 10 intendit] *BTV* 11 reduplicatione] *BT* realitate *V*

[287] Si primo modo, hoc contingit esse dupliciter, quia duplex est esse mixti, scilicet substantiale et accidentale. Si ergo loquamur de utroque corpore, scilicet hominis et asini secundum quod mixtum ut sit reduplicatio rei secundum esse substantiale ut sit sensus quod utrumque consideretur quantum ad illud quod realiter constituit ipsum **[T160rb]** in esse substantiali mixti, sic — supposito quod corpus hominis sit corpus mixtum per formam que non est anima (ut isti ponunt) et corpus asini sit realiter corpus mixtum per formam que est anima — tunc sequitur quod corpus asini secundum quod mixtum, idest secundum quod illud realiter

1. sc. Henricus de Gandavo.

ipsum in esse substantiali mixti constituit, sit nobilius corpore humano secundum esse mixtum, idest corpore humano considerato secundum illud quod realiter ipsum in esse substantiali mixti constituit.

[288] Si autem sit reduplicatio rei quantum ad esse accidentale, forte sic bene posset esse <quod> corpus humanum in esse accidentali reali etiam secundum viam istorum esse nobilius corpore asini, quia posset nobiliorem qualitatem mixtionis habere. Sed tamen, hoc non obstante, verum esset quod simpliciter et secundum substantiam corpus mixtum asini esset nobilius corpore mixto hominis.

1 reduplicatio] *BV* reductio *sic saepius T* 4 qualitatem] *BT* quantitatem *V* / habere] *BT om. V* / obstante] *BT* apte *V*

[289] Si autem fiat reduplicatio rationis, ut scilicet corpus consideretur utrumque secundum quod mixtum, idest secundum communem rationem ‘mixti’, ut convenit omni mixto, sic unum mixtum non est nobilius alio, quia nulla res est nobilior alia nisi secundum quod aliquo modo differt ab ea. Unum autem mixtum non differt ab alio in eo quod mixtum. Et ideo isto modo unum mixtum non potest nobilius dici alio de utroque corpore hominis et asini in eo quod mixtum. Item. Etiam si unum mixtum in eo quod mixtum, reduplicative formaliter secundum communem rationem termini esset nobilius alio, idem secundum quod mixtum esset nobilius seipso, quia quod convenit mixto in eo quod mixtum, convenit omni mixto. Et ideo si corpus hominis in eo quod mixtum est nobilius corpore asini, etiam corpus asini cum sit mixtum, est nobilius corpore asini in eo quod mixtum; quod est inconveniens. Et ideo non potest dici quod secundum talem modum reduplicandi si corpus hominis et corpus asini considerentur secundum quod corpus mixtum, unum sit nobilius alio in eo quod mixtum.

8 secundum] *B om. TV* 9 secundum] *BT om. V*

[290] Sic ergo patet quod falsum est in homine esse duas formas, unam eductam de potentia materie et aliam inductam ab extrinseco. Illud etiam quod sequitur in dicta positione (scilicet quod si essent due tales forme, forma corporeitatis inhereret immediatius materie quam anima secundum quod est dispositio, sed secundum quod est forma inhereret eque immediate) est male dictum et impossibile, quia inter istas duas formas quas ponunt, aut est ordo secundum rem, aut secundum rationem tantum. Si secundum rationem, non oportet aliquam earum immediatiorem esse secundum rem alia. Nec una preexigit in materia aliam secundum rem ante se, immo quelibet earum poterit esse prior et posterior altera et eque prima secundum diversas considerationes rationis. Nec secundum rem

oportet formam corporeitatis preexistere tempore anime in materia, quod est valde inconveniens.

5 inhereret] *BT* in homine *V* 11 rationis] *TV* priores *B*

[291] Si autem in <in>herendo habent ordinem secundum rem, sicut figura **[B99rb]** et quantitas, quarum quantitas immediate inheret substantie et figura secundum rem inheret mediate quantitatem, tunc loquendo secundum rem, impossibile est quantum ad ordinem inherendi materie quod una earum immediatius inhereat materie quam alia sed quod secundum rem sint ambe eque inherentes immediate, sicut est impossibile figuram et quantitatem eque immediate inherere substantie. Unde sic si consideretur ut forma sive ut dispositio sive qualitercumque vis: si res que est forma corporeitatis, primo informaret materiam sicut quantitas substantiam, et res que est anima informaret compositum ex materia et forma corporeitatis inherendo materie, mediante ista forma corporeitatis sicut figura, mediante quantitate, inest substantie, impossibile est quod secundum rem eque primo et immediate inhereant ambe (sicut hic manifestum est de quantitate et figura), quia tunc sequeretur quod idem et respectu eiusdem et eodem modo — quia realiter et secundum eundem ordinem (quia secundum ordinem inherendi) — esset prius et non prius alio.

7 substantie] *BTV* et unam tantum inherere *add. V* 13 hic manifestum] *BT* hoc modo *V*

[292] Item. Quero de illa forma corporeitatis: **[V109ra]** Aut est dispositio ad **[T160va]** animam quasi faciens animam manere in materia sicut soliditas quante substantie tenet figuram suam in ea. Et <si> sic, sequeretur quod anima non posset separari naturaliter a materia, manente forma corporeitatis in ea, quia manente dispositione tenente formam in materia, non videtur quod naturaliter forma separetur ab ea. Cuius tamen oppositum ipsi ponunt de Christo, de quo dicunt quod, retenta forma corporeitatis, miraculose anima fuit naturaliter separata. Aut est dispositio faciens materiam facilius receptivam forme que est anima, sicut mollities cere potest dici dispositio eius ad figuram. Et sic etiam non potest esse, quia sequeretur quod ista forma corporeitatis esset in genere Qualitatis, quia esset illud per quod aliquid faciliter patitur, quod pertinet ad secundam speciem qualitatis. Aut est ista forma corporeitatis dispositio ad animam sicut illud per quod materia est subiectum anime, sicut si diceretur quantitas esse dispositio ad figuram. Quod si sic est, sequitur quod realiter forma corporeitatis est media inter animam et materiam et quod ambe forme numquam, secundum rem loquendo, eque immediate inhereant materie prime.

2 quasi] *BT* qua *V* 3 suam in ea] *T* suam inesse ea *V om. B*

Quod in homine sint tria esse essentie et unum esse indivisible existentie

[293] Quod autem in sua positione ultra dicunt quod in homine sunt tria esse essentie et unum esse indivisibile existentie sive subsistentie datum ab illis duabus formis perficientibus immediate materiam secundum quod forme sunt; et quod istud unicum esse habet intentionem qua aliquid est corpus mixtum, puta caro et os, a forma corporeitatis et secundum quod est ab anima habent intentionem vegetabilis, sensibilis et rationalis, non est bene dictum. Primo quia: Secundum eos esse essentie et esse existentie sunt idem realiter et sola intentione differunt. Sed eorum que sunt realiter idem, impossibile est unum multiplicari realiter, non multiplicato aliter realiter; et precipue nullus potest hoc negare de absoluto quale est omne esse predicamentorum essentialium, sicut est Substantia. Si ergo realiter in homine sunt plura esse essentie, sequitur quod sint plura esse existentie et per consequens subsistentie, quia esse quod dat forma substantialis, secundum communem cursum nature est esse subsistentie.

1 dicunt] *BT* dicit *V* 10 nullus] *TV om. B* 11 omne esse] *B* omne *T* unum *V* / essentialium] *B* absolutorum *T* abstractum *V* 12 essentie] *BV om. T* 13 esse] *BV* omne *T*

[294] Nec potest dici ad hoc quod quia esse existentie addat super esse essentie relationem ad agens, licet in homine sint plura esse essentie, tamen propter unam tantum relationem ad agens non est nisi unum esse existentie. Primo quia esse rei non videtur includere relationem; secundo quia secundum eos sicut sunt ibi semper forme plures, ita sunt ibi plura agentia ita quod ambe forme fiunt a duobus agentibus; quorum quidem quodlibet introducit immediate formam sibi correspondentem, Deus videlicet animam rationalem, et agens naturale formam corporeitatis. Et sic etiam sunt plures relationes ad agens, quia impossibile est idem referri ad diversa agentia et diversimode et secundum diversas formas eadem relatione reali. Secus autem esset, si diversa agentia non causarent nisi unum aliquid in passo et unum ageret, mediante altero, sicut est de instrumento et artifice.

3 tantum] *B om. TV* 4 existentie] *BV* essentie *T* 6 fiunt] *V* sunt *BT* 6-7 quorum … quodlibet] *BT* quarum quelibet *V* 7 immediate] *BT om. V* / correspondentem] *BT* convenientem *V* / deus] *TV om. B*

[295] Unde secundum dicta non potest compositum ex duabus formis et materia habere tantum unum esse existentie nisi eo modo quo sunt una essentia scilicet composita sicut humanitas est una essentia non simplex sed composita. Et sic erunt in homine tria esse essentie et etiam existentie simpliciter, et etiam duo esse essentie et existentie composita; vel

propter compositionem duplicem, unam scilicet forme corporeitatis cum materia, aliam vero anime cum composito ex forma corporeitatis et materia, vel propter compositionem utriusque forme immediate cum materia. Et hoc est contra eos qui non ponunt nisi unicum esse indivisibile in homine datum a duabus formis.

10 datum … formis] *TV om. B*

[296] Quod addunt quod illud esse habet rationem mixti a forma corporeitatis et rationem vegetabilis vel sensibilis et rationalis ab anima, nichil est, quia si sit unicum esse existentie indivisibile in homine et plura esse essentie, illud **[(99va]** esse existentie habet realiter differre ab illis formis et earum existentiis et se habere ad eas sicut effectus earum, sicut moveri vel esse deorsum habet se ad gravitatem. Nunc autem ita est quod corpus grave non est formaliter grave per esse vel moveri deorsum, sicut etiam nec **[T160vb]** homo erit corpus formaliter per illud esse quod est effectus forme corporeitatis, sed tantum per formam corporeitatis. Et similiter erit animatum sensibile rationale per animam tantum, et hoc formaliter et non per effectum eius quod est esse. Et sic homo ab alio habet quod sit formaliter corpus et quod sit homo. Et per consequens ordo predicamentalis non accipietur ab eadem re. Cuius oppositum nituntur sustinere per hoc quod illud **[V109rb]** unicum esse secundum eos dat formaliter esse corporeum et esse animatum. Quod stare non potest secundum dicta eorum (ut deductum est), quia nichil est formaliter corporeum nisi per formam corporeitatis nec animatum nisi per animam. Si autem necesse est tantum unicum esse indivisibile in homine, huius esse <causa> nec est corporeitatis forma nec anima, sed effectus earum est.

1-3 quod addunt … homine] *TV om. B* 3 si] *V om. T* 4 habet] *V* oportet *T om. B* / earum existentiis] *coni*. existentiis *T* essentiis *B* 6 vel esse] *BT* lapis *V* 7-8 grave … formaliter] *BT om. V* 13 nituntur] *TV* intenditur *B* 14 esse] *TV om. B* 15 *alterum* esse] *B* non *TV* 16 dicta eorum] *B* eos *TV* 18 autem necesse] necesse *B* autem *TV* / huius] *V* cuius *T* ad *B* 19 est] *B om. TV*

[297] Similia autem que pro se inducunt, nulla sunt. Quod enim dicunt quod in Christo est unum esse existentie, secundum quosdam non est verum, licet non sit nisi unum esse subsistentie secundum hoc quod natura humana cum suo esse unita est alteri. Dato etiam quod in Christo, ut quidam ponunt, non esset nisi unicum esse existentie, adhuc non est simile, quia natura humana in Christo non habet in essendo communem cursum nature. Et ideo cum per communem cursum nature forma substantialis det esse simpliciter (sive esse subsistentie, quod idem est), iste forme in homine dabunt plura esse simpliciter nec illa natura humana in Christo cum divina.

2 existentie] *BT* essentie *V* 3 subsistentie] *TV* existentie *B* 4 natura] *BT* anima *V* 5 existentie] *BT* essentie *V* 6 natura] *BT* anima *V* 8 sive … est] *BT om. V* 9 dabunt] *BV* addunt *T*

[298] Simile autem de trahentibus navem non valet. Tum quia motus navis quem causant trahentes est diversum quid re a trahentibus; esse autem essentie secundum auctores predicte positionis non differret re ab essentia. Et ideo si velint servare dicta sua, non ita potest stare unitas existentie cum pluralitate formarum sicut unitas motus cum pluralitate trahentium navem. Tum propter hoc quod omnes homines trahentes navem sunt motores unius rationis et ideo possunt causare unum motum specie et numero in uno mobili. Sed si unum movens esset calefaciens et aliud sanans vel trahens, impossibile esset quod causarent eundem motum. Ita et in proposito, cum ille forme sint omnino diverse forme et diversarum naturarum et rationum, dato quod esse esset effectus forme et differret realiter ab essentia, adhuc non darent idem esse, sicut nec gravitas et calor causarent eundem motum.

1 tum quia] *TV* quod *B* 3 essentie] *TV* existentie *B* 5 formarum … pluralitate] *BV om. T* 6 trahentium navem] *TV* inherentium *B* / omnes homines] omnes *BV* homines *T* 8 numero in] *BT* maiorem *V* / calefaciens] *TV* tale faciens *B* 11 esse] *BV om. T* 12 et] *BT* nec *V*

[299] Nec potest dici quod sint eiusdem rationis in dando esse, cum probatum sit supra quod secundum quod sunt forme respicientes potentiam materie perfectibilem per esse, sint plus diversarum naturarum quam due forme educte de potentia materie. — Sic ergo videtur michi predicta positio non posse stare.

De ponentibus pluralitatem animarum

[300] Alii ponunt cum anima rationali animam sensitivam eductam de potentia materie; et preter hoc formam corporeitatis, quam etiam una cum anima vegetabili et sensibili ponunt, etiam in aliis ab homine.

2 preter] *T* propter *B* per *V*

[301] Sed contra istos sunt omnes rationes que facte sunt contra illos qui ponunt animam vegetativam esse aliam a sensitiva in aliis ab homine, vel etiam in homine. Et hoc patet. Nam potentia vegetativa in homine non solum attingit ad generandum unum vegetabile vel etiam sensitivum sed etiam ad generandum animal rationale et secundum quod rationale, et hoc dispositive, quia essentiam anime rationalis non efficit. Et hoc non esset nisi anima vegetativa et sensitiva et rationalis essent una anima, cuius potentia est virtus generativa hominis; secundum quod procedit ratio prima.

2 aliam a sensitiva] *B* aliam *T* animam *V* 3 nam] *BT* in *V* 6 rationalis] *BT om. V*

[302] Similiter et sequeretur quod, etiam ablata rationali, adhuc posset illa sensitiva remanere, sicut et, ablata sensitiva, sequebatur vegetativam posse remanere; ut **[B99vb]** procedit secunda ratio. Sequeretur etiam quod vel accidentaliter concurrerent ambe anime nec facerent unum per se vel quod si haberent ordinem et una substerneretur alteri, quod compositum ageret per suum materiale et quod anima etiam sensitiva esset animata; sicut procedit tertia ratio.

2 illa sensitiva] *BT om. V* 2-3 sicut … remanere] *BT om. V* 5 ordinem] *B om. TV*

[303] Sequeretur etiam quod quando intenditur operatio sensitive, non oporteret remitti operationem intellective nec econverso; ut procedit quarta ratio. Auctoritas autem Philosophi super quam fundatur quinta ratio ita expresse exemplificat de sensitivo respectu intellectivi sicut de sensitivo respectu vegetativi. Sic ergo in homine esse plures formas est impossibile.

4 exemplificat] *BT* explicat *V*

Quod impossibile est ponere in Christo plures formas substantiales

[304] De Christo autem similiter est impossibile ponere in eo plures formas substantiales. Et hoc satis patet ex premissis, cum ipse fuerit homo univoce cum aliis. Specialiter **[T161ra]** tamen contra illos qui hoc ponunt vel in Christo vel in alio homine quia: Quidquid consequitur naturam in alio homine, necessario est in ipso, excepta culpa originali et excepto forte esse. Quod quidem esse non sequitur naturam humanam in Christo secundum quosdam qui in Christo vel in alio homine ponunt plures formas corporeitatis, vel propter hoc quod remanent in mixto forme elementorum secundum suas essentias, vel propter hoc quod ponitur alia esse forma substantialis carnis et alia ossis et alia nervi (et sic de aliis, puta corde et cerebro), sequitur inconveniens manifestum, ut videtur michi, de sacramento altaris.

3 cum aliis] *TV* sicut alii *B* 3-4 specialiter … homine] *BT om. V* 3 hoc] *B om. T* 7 quosdam] *BTV* specialiter tamen contra illos *add. V* 7 qui … ponunt] *V om. BT*

De sacramento altaris

[305] Hoc autem potest patere sic quia: Si ponantur ibi quatuor forme elementorum cum forma mixtionis et similiter ex parte panis alie quinque, quero utrum quinque forme panis convertantur in quinque formas corporis Christi, aut quedam **[V109va]** in quasdam tantum. Si primo modo, tunc non solum erit ibi conversio panis in carnem tantum sed etiam

conversio ignis in ignem et aque in aquam (et sic de aliis), quia convertitur compositum ex forma ignis et materia in compositum ex forma ignis et materia, et tale compositum necessario est ignis; vel convertitur ignis qui est in pane in aquam que est in corpore Christi, et aqua in ignem. Que videntur inconvenientia et inaudita. Si secundo modo, sic sequitur quod aliqua forma substantialis panis remaneat non conversa; quod est erroneum.

1 si] *BT om. V* 2 panis] *BT om. V* 6 ignem] *BV* igne *Tc* genere *T* 9 in aquam] *BT* et aqua *V*

[306] Si autem tu dicas quod omnes convertuntur in omnes, hoc est impossibile, quia impossibile est eandem formam converti in plures formas secundum se totam, ut statim patebit. Stat etiam adhuc predictum inconveniens primi modi, quia converteretur ignis in ignem et aqua in aquam et aquam in ignem et ignis in aquam.

[307] Si autem ponantur plures forme substantiales quarum una sit carnis et alia ossis, alia cerebri et alia cordis, sequitur quod totum corpus Christi non sit in sacramento altaris virtute sacramenti. Quod patet sic. Impossibile est unam formam substantialem, immo est impossibile quamcumque formam unam totaliter converti in plures formas. Sed si alia forma est substantialis carnis et alia ossis (et sic de aliis), non potest esse totum corpus Christi in sacramento altaris virtute sacramenti nisi una forma convertatur in plures. Ergo si alia est forma substantialis carnis et alia ossis, impossibile est totum corpus Christi esse in sacramento virtute sacramenti, nisi una convertitur in plures.

4 unam] *BT om. V*

[308] Utramque assumptam probo. Et primo maiorem, hanc scilicet quod impossibile est unam formam totam converti in plures, quia: Aut convertetur una conversione, aut pluribus. Non una, quia impossibile est unam conversionem terminari ad diversa, saltem per se et immediate, et precipue ad talia diversa que sunt diversa subiecto sicut caro et os. Nec etiam pluribus, quia impossibile est unum convertibile converti pluribus conversionibus in plura. Quod sic patet quia: Si hoc est possibile, scilicet idem converti in plura pluribus conversionibus, puta A potest converti in B et in C pluribus conversionibus. Tunc arguo quia: Si A, non obstante sua conversione in B, potest converti **[B100ra]** alia conversione in C, ergo ipsi A potest convenire quicquid sibi debetur ad hoc quod convertatur in C, non obstante conversione in B. Sed ad hoc quod convertatur in C, debetur sibi quod actu sit in se, quia non convertitur in aliquid illud quod non est. Ergo si A potest converti in C, non obstante alia conversione qua conversum est in B, sequetur quod A maneat in se in suo esse

reali, non obstante quod sit conversum in B. Quod est impossibile, quia tunc sequeretur quod aliquid posset converti in aliquid et manere in se.

8-9 puta … conversionibus] *BV om. T* 9 tunc arguo] *V om. BV* 12-13 non … in c] *BT om. V* 16 impossibile] *BTV* et intelligibile (*!*) *add. TV* 17 converti] *BV om. T*

[309] Minorem probo, hanc scilicet quod si alia est forma substantialis carnis et alia ossis, non potest esse totum corpus Christi in sacramento altaris, nisi una forma convertatur in plures. Et ad hoc ostendendum suppono quod ibi non sit conversio accidentis in accidens sed substantie in substantiam. Hoc supposito, arguo sic. In sacramento altaris non est virtute sacramenti nisi illud in quod convertitur vel materia panis vel forma substantialis eius, materia autem eius non convertitur in aliquam formam. In pane autem ponendo esse quatuor formas elementorum non possunt esse ad plus nisi quinque forme, quia in pane non est nisi una forma mixtionis, cum sit totum homogeneum; in carne autem et osse, et immo in nervo (et sic de aliis) sunt plures forme mixtionis preter formas **[T161rb]** elementorum, scilicet forma substantialis qua caro est caro et alia forma substantialis qua nervus est nervus et alia qua os est os, et sic de aliis. Ergo impossibile est quod totum esse substantiale corporis Christi quantum ad suum esse corporeum sit sub sacramento altaris nisi una forma panis convertatur in plures formas corporis Christi, ita quod sub sacramento altaris virtute sacramenti non erit nisi vel forma carnis tantum, vel forma ossis tantum.

12 forma substantialis] *BT* a forma substantiali *V* 13 *alterum* alia] *BT* ab illa *V*

[310] Sic ergo discurrendo per singula patet impossibile esse quod plures formas substantiales dantes esse sint in eodem. Et multa plura possent adduci, sed hec sufficiant propter nimiam prolixitatem vitandam.

II 2: IMPROBATUR QUEDAM SPECIALIS POSITIO CIRCA FORMAS HABITUALES SIVE FORMAS PARTIUM

De ponentibus plures formas substantiales partium

[311] Nunc restat improbare illam positionem que ponit plures formas substantiales partium, puta carnis et ossis, non dantes esse nec a talibus formis (ut dicunt) accipitur aliquod predicatum **[V109vb]** existens in linea predicamentali. Et cum talibus (ut dicunt) constat alia forma, idest anima, que est forma totius, scilicet anima dans esse qua recedente, alie forme prorumpunt in actum dandi esse. Et quod hoc sit possibile dicunt quia in creaturis differt re esse ab essentia. Et ideo essentia forme potest esse absque hoc quod det esse.

1 improbare] *TV* ostendere *B* 3 aliquod predicatum] *TV* quod predicant *B* 4-5 idest anima] *B om. TV* 7 *alterum* essentia] *BV* esse *T*

[312] Hanc autem positionem probant sic quia: Esse est actus suppositi et subsistentis. Sed pars non est subsistens nec est suppositum, sed habet esse per esse totius. Ergo esse non habebit aliqua substantia a forma partis, sed a forma totius.

1 suppositi] *BV* subiecti *T*

De positione falso adscripta fratri Thome

[313] Huius etiam positionis dicunt fuisse fratrem Thomam. Et ad hoc adducunt multa dicta eius. Dicit[1] enim 7o *Methaphisice* quod partes animatorum sunt distincte secundum formas et sunt propinque ut fiant actu et potentia, idest ut sint in potentia propinqua actui. Et infra dicit quod quia partes anime sint in potentia propinqua actui, et non solum partes corporis, ideo est quod quedam animalia divisa vivunt. Et sic secundum eum videtur quod forme partium non dent esse actu et quod sint in potentia propinqua et quasi in habitu ad dandum actum essendi.

4-5 et infra … actui] *BV om. T* 6 sic] *TV om. V* 8 quasi] *BT* quod *V*

[314] Item. Super tertium *Sententiarum*, quinta distinctione questione quarta dicit[2] aliquid constitui per informationem ex duobus non permutatis, sed permanentibus, licet imperfectis, sicut ex anima et corpore fit homo, et similiter constitutis ex diversis membris permanentibus. Ergo secundum eum corpus quod est pars nature humane, manet cum anima; et per consequens manet forma talis corporis quod est pars.

1 super] *TcBV om. T* 4 nature] *BV om. T* / manet] *BV om. T* 6 talis] *BV om. T*

[315] Item. Dicit[3] in *De esse et essentia* quod si per hoc nomen ‘corpus’ significetur res habens formas ex quibus sequitur designabilitas trium dimensionum cum precisione, ita scilicet quod nulla ulterior perfectio sequetur, sic corpus est pars integralis et anima est preter rationem talis corporis et se habet ut ei adveniens. Et sic, ut videtur, secundum eum est dare preter animam formam partis que est corpus, que manet cum anima.

1 si per] *BV* vel *T* / corpus] *BV om. T* 2 formas] *BV om. T* / designabilitas] *BV* designatas (*!*) *T* 4 integralis] intelligibilis *BT* illa *V* / est preter] *BV* per *T*

1. *In Arist. Metaph.* VII, lect. 16, nrs. 1631/1636. 2. *In III Sent*., dist. 5, q. 4.
3. *De ente et essentia* I, 9.

[316] Item. Quarto *Sententiarum*, dist. 9, questione secunda in solutione primi argumenti dicit[1] quod unitas perfecta totius non tollitur propter diversitatem materie aut forme que est in partibus totius, sicut constat quod non est eadem materia carnis et ossis ex quibus constituitur homo, nec eadem forma. Et sic secundum ipsum sunt diverse forme partium preter animam.

2 non tollitur] *BT* intelligitur *V*

[317] Item. In 44 dist. eiusdem, questione 3a dicit[2] quod in homine sunt diverse partes diversarum specierum totius etherogenei, sicut caro et **[B100rb]** os. Diversitas autem specierum est a diversis formis. Ergo etc. sicut prius.

2 totius] *BV* totus *T*

[318] Preterea. Infra in eodem et in eadem dist. questione 5a dicit[3] quod est quedam humiditas in homine que habet aliquam formam determinatam secundum quam continetur inter partes corporis, quedam vero est humiditas que est in transitu de forma in formam etc. Et sic ponit plures formas partium in homine a quarum una fit transitus ad aliam.

5 a] *BT om. V*

[319] Item. Super IV *Sententiarum* dist. 5 questione prima querit utrum in Christo sit tantum una potentia. Et dicit[4] quod caro et os, que differunt specie, constituunt unum corpus et tamen diverse operationes habent a diversis formis. Sequitur idem quod prius.

3 habent] *BT* sicut *V*

[320] Item. Primo *Quolibet* questione 4a in solutione primi argumenti dicit[5] quod anima adveniens corpori non facit corpus esse effective sed formaliter. Virtus enim existens in semine facit corpus effective; corpus effective dicit compositum ex materia et forma quia virtus naturalis agentis non facit primam materiam. Ergo secundum eum preter animam est forma corporeitatis in homine. — Hoc et hiis similia adducunt ad ostendendum fratrem Thomam fuisse predicte opinionis.

3-4 enim … virtus] *om. T* 5 preter] *BT* per *V* 7 opinionis] *TcBV om. T*

1. *In IV Sent.,* dist. 9, q. 2.
2. *In IV Sent.,* dist. 44, q. 3.
3. *Ibid.,* q. 5.
4. *In IV Sent*., dist. 5, q. 1.
5. *Quodlibeta* I, q. 4, art. 1.

Improbatur hec opinio quinque rationibus

[321] Hanc autem opinionem credo esse falsam et fratrem Thomam numquam tale quid sensisse. Hanc opinionem improbo adpresens quinque rationibus, dato etiam quod esse differat **[T161va]** re ab essentia, ut quidam ponunt, quia si idem re essent, tunc planum esset quod essentia forme non posset esse quin daret esse. Prima talis est, et sumitur ex consequentia esse ad essentiam quia: Magis sequitur esse ad essentiam cuilibet forme nate dare esse quam propria passio proprium subiectum. Sed, saltem naturaliter loquendo, impossibile est esse subiectum aliquod sine sua propria passione. Ergo nec forma potest esse naturaliter sine proprio esse quin det esse natum sequi ad eam. Dicere autem quod supernaturaliter tollatur esse forme **[V110ra]** corporeitatis in composito ex anima et corpore esset fictitium.

[322] Secunda sumitur ex ordine forme corporeitatis que ponitur in ipso animato ad ipsam animam. Et est talis. Non videtur probabile quod ea que ordinantur per se ad perfectionem unius individui sic se habeant quod unum semper durante illo individuo, impediat proprium effectum alterius. Sed forma corporeitatis que ponitur forma partis, et anima secundum predictam positionem ordinantur per se ad perfectionem eiusdem individui. Ergo una earum non impedit semper et necessario durante illo individuo proprium effectum alterius. Et per consequens anima non impedit formam corporeitatis a dando esse proprium quod natum est sequi ad eam. Cum ergo ad predictam formam corporeitatis natum sit sequi proprium esse in absentia anime, poterit etiam hoc idem dare in presentia eius.

[323] Nec valet exemplum quod additur in contrarium ab aliis quod virtus celi quandoque impedit effectum gravitatis, ut quando impedit ne grave descendat deorsum propter repugnantiam vacui, quia talis causa habet efficaciam super tale totum quod est unum ordine tantum et habet multa individua quorum unum potest repugnare alteri. Et ideo semper supplementum unius potest impedire effectum alterius. Non sic autem est de anima et illa forma corporeitatis.

3-4 habet efficaciam] *BT lacuna in V*

[324] Et si dicatur quod esse non est effectus essentie, non valet, quia adminus eo modo quo propria passio est effectus proprii subiecti, oportet ponere quod esse sit effectus essentie quia magis intime sequitur essentiam quam propria passio subiectum, si ponatur differre ab essentia.

[325] Tertia ratio, que sumitur ex natura oppositionis, talis est. Quecumque sunt incompossibilia esse in eodem, ex hoc sunt incompossibilia quia habent adinvicem aliquam oppositionem et repugnantiam. Sed oppositio magis directe respicit formas quam esse earum, si essentia differat ab eis; ex hoc enim opponuntur esse album et esse nigrum quia albedo et nigredo opponuntur. Ergo si esse quod natum est dari a forma corporeitatis et esse anime sunt incompossibilia et per consequens opponuntur magis (ut videtur), forma corporeitatis et anima sunt imcompossibilia. Et sic forma corporeitatis non poterit stare cum anima sine suo esse.

7 opponuntur] *BT* composita *V* 7-8 et anima … corporeitatis] *BV om. T*

[326] Quarta ratio sumitur ex determinatione rei ad esse specificum sive ad speciem quia: Forme corporeitatis que ponuntur in carne et osse una cum anima, aut constituunt hominem vel saltem partes eius, in aliqua specie specialissima, aut non. Si sic, tunc sequitur quod homo sit in pluribus speciebus specialissimis Substantie, aut saltem **[B100va]** quod constituatur ex partibus existentibus diversarum specierum specialissimarum. Quorum utrumque est impossibile, quia sicut impossibile est quod eadem species sit in diversis speciebus non subalternis positis, ita et impossibile est quod idem individuum sit in pluribus speciebus non subalternatim positis, cum species dicat totum esse individuorum et impossibile sit quod homo sit secundum illas formas in pluribus speciebus, impossibile est etiam quod partes hominis sint plurium specierum specialissimarum in genere Substantie, quia tunc essentia alicuius individui includeret diversas species specialissimas essentialiter et tunc nulla una species specialissima diceret totum esse individui, sed omnes coniunctim simul; quod est absurdum. Sequeretur etiam quod in homine essent diversa individua specie, quia diverse species necessario habent diversa individua sibi correspondentia. Et sic homo esset simul compositum ex pluribus individuis Substantie, sicut domus composita est ex ligno et lapide.

2 quia forme] *BT om. V* 8-10 ita … positis] *BT om. V* 11 illas] *BT* alias *V*

[327] Si dicatur quod forme ille carnis et ossis non constituunt hominem in aliqua specie specialissima, — contra quia: Ipsimet ponunt quod partes hominis que sunt caro et os, sunt diversarum specierum. Item etiam secundum eos, **[T161vb]** ablata anima, ille forme dant esse, et oportet quod dent esse alicuius individui. Et sic ille forme nate sunt constituere rem cuius sunt, in aliqua specie specialissima. Et cum res sint in genere per suam essentiam et non per suum esse, secundum omnes ponentes differentiam realem inter esse et essentiam et loquentes rationabiliter etiam ille forme, si ponantur informare partes hominis et non dare esse,

adhuc sequeretur quod constituerent partes hominis in diversis speciebus specialissimis.

4 ille] *BT* prime *V* 8 realem] *BTVc om. V* 9 ille] *BT* prime *V* / informare partes] *BT* in formatione *V*

[328] Si autem dicatur quod tales forme constituant partes hominis in diversis speciebus specialissimis habitudinaliter, stante anima, sed, actualiter anima remota, non, — <non> valet, quia licet manente anima, secundum positionem eorum partes que sunt caro et os, non sint actualiter in actu essendi, presente anima per illas formas, tamen sunt actualiter per illas formas quantum ad actum qui est forma; alioquin predicte forme, presente anima, non essent in carne et osse nisi tantum in potentia, sed, ut iam **[V110rb]** dictum est, unumquodque est actualiter in genere et specie per actum qui est esse sive forma. Oportet ergo dicere quod ille forme si ponantur, cum anima sibi presente non constituant partes hominis in pluribus speciebus specialissimis; quod autem supra ostensum est impossibile. Et sic impossibile est omnino esse tales formas partium.

1 forme] *BT om. V* 2 specialissimis] *V om. BT* 4 positionem eorum] *BV* potentiam earum *T* / non] *BV om. T* 6 illas} *BT* alias *V* 7 unumquodque est] *BV om. T* 11 speciebus] *BV om. T* / quod autem] *B* ut *V om. T* 11-12 ostensum … partium] *BV om. T*

[329] Quinta talis est. Secundum auctores, etiam istius positionis una tantum est forma a qua accipiuntur omnia predicamenta predicantia de eodem in linea predicamentali. Sed hoc non esset verum nisi anima esset forma corporeitatis in homine, et per consequens nisi esset forma qua caro est caro et qua os est os, et sic de aliis partibus. Ergo impossibile est esse in homine tales formas partium que sunt forme corporeitatis in homine preter animam.

1 etiam] *TV om. B*

[330] Maior patet ex dictis eorum. Minorem probo quia: Predicata que sunt in linea predicamentali, accipiuntur ab eo per quod est res in genere. Et hoc patet de se, cum talia predicata sint ipsa inferiora, que sunt genera et species predicantia de inferioribus. Sed, sicut iam dictum est, si ponatur esse differre realiter ab essentia, res non est in genere per esse, immo magis per essentiam, et precipue per formam. Ergo predicata que sunt in linea predicamentali, non accipiuntur ab esse, sed a forma que est pars essentie. Sed non potest aliquid dici, formaliter loquendo, corpus vel corporeum ab aliqua forma nisi a forma corporeitatis, sicut nec aliquid est album formaliter nisi ab albedine. Ergo si in homine est aliqua forma corporeitatis alia ab anima, homo illa formaliter sive ab alia forma dicetur formaliter corpus, et ab alia anima. Et sic illa predicata que predicantur de ipso secundum lineam predicamentalem, non accipiuntur ab eadem

forma, quia unitas esse non sufficit, ut patet ex dictis, cum predicta predicata non accipiantur ab esse, sed a forma que est pars essentie.

2 per] *BV om. T* 11 illa] *BT lacuna in V* 12 illa] *BT* alia *V*

Quod ista positio non sit de mente fratris Thome

[331] Unde illa positio videtur michi impossibilis et satis frivola. Quod autem hec non sit de mente fratris Thome patet sic. Ipse enim **[B100vb]** dicit[1] tam in *Questionibus disputatis* quam in prima parte *Summe* quod in hoc differt forma substantialis ab accidentali quod forma substantialis dat esse simpliciter, forma autem accidentalis dat esse secundum quid. Sed illud in quo aliquid differt per se ab alio, convenit omni contento sub eo, sicut animal differt a non-animali in eo quod sensibile et ideo sensibile convenit omni animali. Ergo dare esse simpliciter convenit omni forme substantiali. Et sic non est verum quod de mente eius sit quod sint quedam forme habitudinales non dantes esse. Nec potest dici ad hoc quod ipse intendat quod forme substantialis est dare non semper actu sed quandoque habitu, quia ipse adducit ibi hoc ad probandum quod anima immediate unitur prime materie, dans ei esse simpliciter, et hoc ex hoc quod est forma substantialis; et plane ibi loquitur de esse actuali.

3 summe] *BT lacuna in V* 10 forme] *BT om. V*

[332] Item. In predictis *Questionibus disputatis* dicit[2] quod sicut anima rationalis virtute continet sensitivam et vegetativam, ita continet virtute alias formas inferiores, puta formam corporeitatis. Sed constat quod anima rationalis virtute continet sensitivam et vegetativam ita quod ipsa per essentiam suam in homine esset sensitiva et vegetativa. Ergo ipsa per essentiam suam est forma corporeitatis **[T162ra]** secundum eum nec est aliqua forma corporeitatis preter eam in homine, sicut preter eam non est aliqua sensitiva vel vegetativa in homine.

2 et] *BTV* substantiam *add. V* 4 sensitivam et] *BT* substantiam *V*

[333] Item. In prima parte vult quod anima uniatur materie prime absque aliquo medio inter ipsam et primam materiam quod non esset verum si inter ipsam et primam materiam intenderet essentiam alicuius forme, quidquid sit de esse.

2-3 quod … materiam] *BV om. T*

1. *Quest. disp*. passim; *Summa theol*. Ia, q. 76, artt. 3-6; q. 77, art. 6c.
2. *Quest. disp. De veritate*, q. 10, art, 1c; *ad* 2um.

[334] Item, in *Questionibus disputatis* dicit[1] quod in corpore animato non est aliqua alia forma preter animam super quam fundatur quantitas et alie dispositiones quibus materia efficitur conveniens ipsi anime. Sed ipsa anima secundum unam rationem, prout scilicet dat esse corporeum, est scilicet fundamentum talium accidentium et principaliter sibi ipsi prout dat esse animatum. Hoc autem nichil esset dictu si in homine esset aliqua forma corporeitatis preter animam, quia illa cum materia esset fundamentum dictarum dispositionum, quia quantitas consequitur formam corporeitatis et precederet essentiam et suum esse ordine nature, si esset talis forma corporeitatis preter animam. Unde satis de facili potest patere intuenti dicta fratris Thome ipsum numquam sensisse tales formas partium preter animam esse in homine vel in aliquo alio.

5 talium] *BT* omnium *V*

Quod tribus modis alicuius rei partes dicuntur

[335] Ad evidentiam autem eius quod adducitur ab actoribus huius positionis ad eam probandam, scilicet quod pars in toto habet esse in potentia, notandum quod adpresens convenit loqui de triplici parte. Uno modo **[V110va]** dicuntur partes rei materia et forma que directe et per se constituunt rei essentiam et loquendo de talibus partibus licet neutra proprie loquendo sit illud quod est actu, maxime quando forma dependet a materia in suo esse, quia proprie loquendo ipsum compositum est illud quod est actu, tamen altera pars que est forma, dat esse actu et suppositum est actu per esse. Et si vocetur pars sic distincta contra materiam ‘forma partis’, quia est forma que est pars, sic diceretur anima forma partis respectu humanitatis et diceretur ‘forma totius’, quia anima dicit partem que est forma, humanitas autem non dicit totam quiditatem complectentem et materiam et formam. Secundum quosdam talis forma partis necessario dat esse actu necessario. Alioquin nulla forma distincta contra materiam daret esse actu, quod est manifeste falsum.

5 neutra] *BV om. T* 9 si vocetur] *V* si dicetur *T* sic vocetur *B* / pars] *TV* forma *B* 10-11 partis … forma] *TV om. B* 12 sic] *TV* sicut si *B* / respectu] *TV om. B* 11 et diceretur] *V* et predicetur *T* que dicitur *B* 12 humanitas] *B* humanitatis *TV* / autem non] *coni.* non *B* aut *TV*

[336] Alio modo dicuntur partes alicuius rei partes quantitative sicut si aliquod lignum esset bicubitum, duo cubiti eius essent sue partes ex quibus constitueretur inquantum est quoddam totum quantum quantitativum. Et tales partes non sunt sic in potentia in toto suo quod materia existens sub utroque cubito sit in potentia ad formam substantialem ligni

1. *Quest. disp. De veritate*, q. 10, art. 1 *ad* 2um; *De potentia* q. 8, art. 4 *ad* 2um.

vel ad esse quod talis forma nata est dare sicut carens forma vel actu essendi qui datur a tali forma, quia constat quod forma eius homogenea est in qualibet parte eius sicut forma ligneitatis est in qualibet parte ligni. Unde forma que dat esse toti ligno et cuilibet parti eius, non est alia et alia. Nec propter hoc partes ligni dicuntur esse in potentia quia quasi habeant aliquas formas proprias que non dant esse preter formam totius, sed sunt in potentia ad pluralitatem actualem, **[B101ra]** quia sunt unum in actu et plura in potentia. Dicuntur etiam esse in potentia respectu totius, quia quamdiu sunt in toto, non erit eis esse illud quod est principaliter. Sed sunt in potentia ad hoc quod sint illud quod est principaliter, quia licet nullum esse substantiale acquiratur partibus, diviso toto, nisi quis ponat quod nulla forma substantialis tunc introducatur, quia tamen esse uniuscuiusque partis debetur sibi soli, facta divisione et non alii, aut ante divisionem suum esse non erit esse solius partis in se sed esse eius in alio et esse alterius, scilicet totius, sicut et pars erat aliquid totius. Ideo pars ante divisionem non dicitur esse illud quod simpliciter est, sed est in potentia ad hoc quod sit illud quod simpliciter est. Sed, facta divisione, est actu quod simpliciter est.

1 rei] *BV om. T* 2 sue] *BT* due *V* 10 dicuntur] *BV* dant *T* 13 esse] *BV om. T* 17 tunc] *BV om. T* 18 debetur} *BT* datur *V* 20 pars] *BT om. V* 21-22 sed est … simpliciter est] *BT om. V*

[337] Tertio modo dicuntur partes alicuius rei partes organice que proprie habent esse in viventibus et magis manifeste sunt in animalibus, sicut caro et os, manus, pes. Et habent maiorem distinctionem quam partes totius homogenii, quia ordinantur ad diversas operationes, sicut oculus ad videndum, auris ad audiendum, pes ad **[T162rb]** ambulandum, et sic de aliis. Et ista distincto non est in eis secundum diversas formas substantiales, sed secundum diversa accidentia, quia ad diversitatem operationum ad quas tales partes ordinantur, sufficit diversitas accidentium mediantibus quibus tales operationes eliciuntur. Et dicuntur tales partes esse in potentia in toto quia sunt in potentia ad pluritatem in actu, mediante eadem forma substantiali, sicut etiam in animalibus que divisa non vivunt non sunt etiam illud quod principaliter et simpliciter est, sed sunt aliquid eius. Et similiter non sunt illud quod operatur, sed sunt illud quo operans operatur, quia proprie oculus non est quod videt sed est quo videns videt. Et si tales partes haberent diversas formas substantiales, sicut totum debet operari actu per eas, ita diceretur quod per aliquas formas haberent secundum illas formas esse actu tale per eas, puta carnium vel ossium. Quod autem totum non diceretur caro vel os, hoc non esset quia tales partes non darent esse actu. Sed quia numquam pars quantacumque habeat actum essendi, non predicatur de toto nisi denominative, sicut patet quod

lapis non predicatur de domo, licet habeat formam substantialem dantem sibi esse actu.

6 substantiales] *BV om. T* 14-15 quod … haberent] *BV om. T* 16-17 secundum illas formas] *BT om. V* 19 quantacumque] *B* quemcumque *TV*

Ad rationes illorum de fratre Thoma respondetur

[338] Ad rationem ergo illorum dicendum quod licet suppositum sit principaliter et pars ut est pars non sit illud quod principaliter est actu, tamen nichil prohibet quod forma partis, si sit, det esse actu ita quod secundum illud esse datum a forma partis, totum dicetur esse principaliter. Vel potest dici quod propter hoc esse est principaliter ipsius totius quia non potest esse in quolibet toto quod est unum substantialiter, nisi una forma, que principaliter est totius, ex consequenti autem est partium. Non autem hoc ideo est (ut alii dicunt) quia forma substantialis possit esse alicuius partis que non det esse.

2 tamen] *BTV* per *add. T* hoc *add. V* 3 secundum] *BT om. V* 7 partium] *BT om. V* 9 det] *BV* dicitur *T*

[339] Ex hiis patet ad dictum fratris Thome quando dicit quod partes animatorum sunt in propinqua potentia actui quia, ut dicit, in partibus **[V110vb]** animatorum est maior distinctio et maior accessus ad pluralitatem in actu non propter diversitatem formarum substantialium, sed propter diversitatem formarum accidentalium per quam ordinantur ad diversas operationes. Ad secundum quod similiter adducunt de fratre Thoma, dicendum quod forma corporeitatis ipsius corporis ex qua et anima constituitur homo, manet, sed illa forma corporeitatis est anima, non aliqua alia forma que sit forma partis. Et hoc plane vult frater Thomas. Nam dicit quod corpus cuius anima est forma, non est corpus per aliam formam quam per animam.

[340] Ad illud *De esse et essentia* dicendum quod intentio fratris Thome est quod corpus secundum quod est pars ex qua dicitur homo constitui, excludit animam sive quamcumque aliam perfectionem ultimam ultra corporeitatem non secundum id quod est secundum rem, quia secundum eum corpus est corpus in homine per rem que est anima. Sed dicitur excludi secundum rationem qua est anima, quia secundum rationem qua est anima est quasi quoddam formale respectu sui ipsius secundum quod dat esse corporeum.

6 qua] *BT* que *V*

[341] Ad illud quod adducitur de quarto *Sententiarum*, dist. 23, questione secunda in solutione primi argumenti, dicendum quod secundum eum forme carnis sunt diverse. Sed hoc non est intelligendum de formis substantialibus, sed de accidentalibus quibus ordinantur ad diversas operationes.

[342] Ad illud de dist. 44 eiusdem, questione tertia dicendum quod caro et os sunt diversarum specierum non quantum ad formas substantiales, cum non habeant nisi **[B101rb]** unam talem formam, sed quantum ad accidentales quas aliquo modo important inquantum sunt organice deputate ad diversas operationes, sicut si diceretur domus quadrata et domus rotunda diversarum specierum, dato quod ambe sint de eadem substantia corporali specie.

[343] Ad illud quod sequitur in eadem distinctione, questione quinta, dicendum quod sanguis et alie humiditates que sunt in corpore antequam convertantur in carnem vel os vel nervum vel aliquid consimile, non sunt de substantia corporis humani sed sunt in eo sicut in quodam vase et convertuntur formaliter in corpus humanum vel resolvuntur in sudores vel vaporem vel qualitercumque aliter emittuntur. Unde ex hoc quod alia est forma carnis et ossis a forma talis humoris et quod inter humores predictos et os et carnem est transitus de forma in formam, non ponuntur plures forme substantiales esse de **[T162va]** essentia hominis. Nec dicuntur partes corporis humani inquantum sunt in via ad hoc quod convertantur in corpus humanum. Vel propter opinionem vulgi credentis quidquid est intra corpus humanum esse partem eius dicuntur partes corporis humani, quia loquendum est ut plures[1] et precipue in ponendo exempla, sicut facit ibi frater Thomas.

7 a] *BT* et *V* 11 credentis] *BT* dicentis *V* 12 intra] *BT* inter *V* / corporis] *BT om. V*

[344] Ad illud de 3o *Sententiarum*, dist. 5 patet ex dictis, quia illa diversitas speciei carnis et ossis non est secundum formas substantiales.

[345] Ad illud de primo *Quolibet* dist. 5 in solutione quarti argumenti dicendum quod illud procedit ex falsa ymaginatione. Ymaginantur enim fratrem Thomam sensisse aliam esse formam secundum quam corpus humanum est corpus effective a virtute seminis, et aliam formam secundum quam est corpus formaliter a forma; quod falsum est. Non est enim alia forma illa secundum cuius impressionem causa efficiens dat esse ei quod efficit effective et formaliter per quam habet effectus esse formaliter, immo eadem. Et sic virtus hominis generantis causat corpus humanum effective, non per aliam formam quam ei imprimat preter animam,

1. Cfr. Arist., *Topica* II 2, 110a15-19.

loquendo de instanti in quo infunditur anima, licet agendo dispositiones ad introductionem illius anime que dat esse formaliter.

2 falsa] *BV om. T* 4-5 secundum quam] *BT* si qua *V* 7 quod] *BT* quam *V* / et formaliter] *BT* de forma *V* 8 hominis] *BT om. V* 9 ei] *BT om. V*

[346] Sic ergo videtur michi predicta opinio nec esse nec fuisse de mente fratris Thome.

II 3: QUOMODO SE HABEANT DISPOSITIONES AD FORMAS

De dispositionibus materiam disponentibus ad aliquam formam

[347] Nunc, et principaliter restat ostendere quomodo dispositiones que disponunt materiam ad aliquam formam se habent ad illam formam ad quam disponunt. Primo ergo considerandum est quomodo se habeant tales dispositiones ad formam ante inductionem sive quando est in suo fieri; et deinde quomodo se habeant ad eam quando iam est inducta et in suo facto esse. Ad introductionem autem forme in materiam requiruntur dispositiones tripliciter, non obstante quod <in> introductione forme in materia fiat resolutio in primam materiam.

4 ante inductionem] *BV* quando inducitur *T* 6 in materiam] *BV* et materie *T*

Quod requiruntur dispositiones tripliciter

[348] Primo enim requiruntur ut faciant passum esse proportionatum agenti. Et non solum requiruntur ad hoc absolute loquendo dispositiones, immo plures generationes sibi invicem succedentes. Cuius ratio est quia cum agens naturale agat, mediante aliqua qualitate, puta calore vel frigore, oportet passum ei proportionari, mediante aliqua qualitate passiva, que quidem qualitas passiva respectu determinati agentis non invenitur in quacumque substantia indeterminate sed tantum in substantia determinata. Verbi gratia, in generatione hominis est agens semen, mediante **[V111ra]** aliqua qualitate activa cui proportionatum passivum est menstruum, quod quidem menstruum proportionatur per talem mollitiem sive per talem humiditatem sive temperatam digestivam; que quidem mollities vel digestio non sic potest esse in limba vel in pane vel in aliquo tali. Et ideo si debeat homo generari de pane vel de herba sicut de materia remota, oportet quod panis vel herba plus transmutetur per virtutem digestivam multis transmutationibus ad formam menstrui et ad dispositiones sibi convenientes ut proportionentur potentie active que est in semine, que non posset agere in panem vel herbam. Virtus autem diges-

tiva mulieris, etsi posset transmutare herbam vel panem ad formam menstrui, non tamen posset transmutare menstruum disponendo ipsum sufficienter ad formam hominis, sed hoc facit semen hominis, quod non poterat immediate agere in panem. Et ideo diversa agentia ordinantur ad diversos effectus et per diversas dispositiones passivas proportionatur materia in diversis agentibus, sicut **[B101va]** patet in exemplis inductis.

4 calore] *BV* qualitate *T* 8 hominis] *BV om. T* 11-12 sive … non] *BV om. T*

[349] Inde est quod si debeat aliquid fieri de aliquo sicut de materia remota, non statim, illa corrupta et facta resolutione usque ad primam materiam, et quantum ad formam substantialem et quantum ad formas accidentales potest induci ultima forma, quia tale ex quo debet res fieri sicut ex materia remota, non habebat dispositiones per quas esset proportionatum agenti, quod debebat inducere ultimam formam. Propter quod ad hoc quod ex tali remota materia non fiat aliquid sicut panis respectu hominis, oportet talem materiam corrumpi cum suis dispositionibus et generari aliam substantiam cum aliis dispositionibus secundum quas proportionetur agenti quod habet inducere ultimam formam antequam illa ultima forma introducatur. Nec oportet illas remanere in illo instanti **[T162vb]** introductionis forme ultime, immo corrumpuntur corruptione subiecti et succedunt eis alie que cum illa forma ultima introducuntur. Non enim semper oportet quod illud quod preexigitur ad introductionem alicuius forme, maneat in ipso instanti introductionis forme.

5 habebat] *BT* habet *V* 10 ultimam] *BV* aliam *T* 11 illas] *BT om. V*

[350] Secundo modo requiruntur tales dispositiones et successiones diversarum dispositionum et generationum in fieri rerum naturalium sive ad introductionem alicuius forme substantialis propter ordinem qui est in processu generationis et motus naturalis. Cuius ratio est quia sicut videmus in motu locali quod impossibile est mobile transire ab extremo in extremum nisi per medium, et tamen quando motum est ipsum mobile usque ad extremum *ubi*, non manet in eo medium *ubi*; sicut tamen propter ordinem ipsorum *ubi* adinvicem necesse fuit inesse ipsi mobili antequam perveniret ad extremum *ubi*, ita etiam ymaginari debemus in motu et mutatione que est secundum formam, sicut in generatione et alteratione naturali, quod non est possibile statim transire immediate a multo diverso, sive in forma substantiali sive in forma accidentali que est dispositio ad formam actualem substantialem, ad multo diversum nisi per medium.

2-3 sive ad introductionem] *BV* sine introductionibus *T* 6 tamen quando] *BT* tantum *V* 11 immediate … diverso] *T* mediate … diverso *V* ymo ad intellectum diversum *B* 13 actualem] *V om. BT* / multo] *V* multum *BT*

[351] Sicut patet in exemplo posito quod non est natus esse transitus a forma panis statim ad formam hominis sicut nec a summe calido statim ad summe frigidum, sed oportet quod a forma panis ad formam hominis sit transitus, mediante forma menstrui. Et similiter a dispositionibus panis non est transitus ad dispositiones convenientes nature humane nisi mediantibus dispositionibus menstrui. Et similiter a dispositionibus menstrui non est natus esse transitus immediate ad dispositiones convenientes nature humane nisi mediantibus dispositionibus quas semen inducit in materiam menstrui. Nec oportet quod ille dispositiones introducte in materiam menstrui requirantur propter esse ipsius anime in materia ita quod cum ipsa anima maneant, sed requiruntur ad hoc quod maneant cum forma hominis, immo corrumpuntur cum forma subiecti in quo sunt, et requiruntur ad hoc quod eis possint immediate succedere dispositiones convenientes embryoni, et sic deinceps usque introducatur anima humana cum suis dispositionibus. Sicut etiam ad hoc quod illud quod movetur secundum locum possit pervenire ad extremum *ubi*, oportet quod transeat medium *ubi* nec tamen illud medium *ubi* requiritur ad esse ipsius mobilis ut maneat cum extremo *ubi*, sed ad hoc ut extremum *ubi* possit ei immediate succedere in eodem mobili.

10-11 propter … requiruntur] *BV om. T* 11-13 ad hoc … requiruntur] *BT om. V*

[352] Tertio modo requiruntur predicte dispositiones ad introductionem forme substantialis sicut removens formam oppositam prohibentem. Cuius ratio est quia **[V111rb]** licet forme substantiales sint incompossibiles in eodem sicut et due figure sunt incompossibiles in eodem, tamen non sunt nate agere immediate in seinvicem, sed actio convenit substantie per eas, mediantibus tamen formis accidentalibus. Et ideo agens, habens dispositiones contrarias dispositionibus per quas habet teneri et manere forma panis in materia inducenda, una cum forma substantiali quam intendit inducere, disponens repugnantes forme expellende et suis dispositionibus, expellit formam existentem prius in materia cum qua non poterat stare forma introducenda.

4 figure] *BT* nature *V* 5 in seinvicem] *BT om. V* 7 habens] *TV* habet *B* 8 inducenda] *B* in inducendo *T* in individuo *V* 9 disponens] *B* dispositiones *T* dispositio *T*

[353] Nec debet hic accipi ‘expellere’ (sicut quidam falso ymaginantur) idem quod est **[B101vb]** quando expellitur ‘successive abicere’, sed expellere, prout hic accipitur, idem est quod facere primo non esse, quia in primo instanti in quo forma inducenda habet esse in materia, in eodem instanti habet non esse primo forma abicienda, ita quod in ultimo instanti alterationis precedentis introductionem forme substantialis, forma substantialis ad cuius introductionem tendit illa alteratio, una cum dispositio-

nibus sibi convenientibus introducitur in materiam, et ipsa et sue dispositiones expellunt formaliter formam substantialem preexistentem ac suas dispositiones. Et predicte dispositiones que introducuntur cum ipsa forma, manent cum ea. Agens autem qui producit formam et dispositiones virtute sue forme substantialis et sue qualitatis active inducendo sequentem formam expellit effective precedentem.

1 debet] *BT* oportet *V* / quidam] *TV om. B* 2 idem] *V* illud *BT* / quando] *BT* quod *V* / expellitur] *BV* expelli *T* 3 facere primo non] *V* facere primo *B* ferre pure non *T* 4 inducenda] *BT* inducta *V* 5 abicienda] *BTV* alterationis *add. V* 7 illa] *B* alia *TV* 8 *prius* et] *B om. TV* 9 ac] *V* et *BT* 13 precedentem] *BT* precedentes *V*

De duplici naturali ordine dispositionis ad formam introducendam

[354] Ad videndum autem quem ordinem habeant ille dispositiones que simul inducuntur cum forma ad ipsam formam, sciendum quod planum est quod non habent ordinem temporis. Sed habent ordinem nature dupliciter. Unum secundum genus cause materialis **[T163ra]** sive subiective, loquendo de *materia in qua*; et secundum istum ordinem forma substantialis precedit predictas dispositiones, quia immediatius inheret prime materie quam quodcumque accidens, et oportet omne accidens super ipsam una cum materia fundari. Alium ordinem habent secundum genus cause efficientis. Et secundum istum ordinem predicte dispositiones aliquo modo sunt priores ordine nature quam ipsa forma, quia mediantibus ipsis attingit agens ad causandun formam in materia. Sunt enim dicte dispositiones quasi instrumentum agentis ad causandum formam in materia, sicut calor aeris est causa effective aliquo modo raritatis aeris, sed raritas immediatius inheret subiecto quam calor.

11-13 sunt … materia] *BT om. V*

Quomodo se habeant dispositiones in facto esse

[355] Viso qualiter se habeant predicte dispositiones in fieri, nunc videndum quomodo se habeant ad formam in facto esse et in permanentia forme in materia. Sciendum ergo est quod dispositiones que introducuntur cum forma et manent cum ea, faciunt ad permanentiam forme in materia, et hoc effective sicut instrumentum agentis conservantis. Sicut si aliquod agens conservet duritiem in glacie mediante frigore et mediante duritie talem figuram, ita etiam virtus celi et alia agentia ad hoc facientia conservant formas substantiales in materia, mediantibus talibus dispositionibus. Nec oportet quod fundentur immediatius in materia quam forma

substantialis, sicut nec durities est immediatior quanto quam figura que per eam conservatur, et tamen tales dispositiones dependent a forma substantiali non semper sicut a causa efficiente, quia non oportet substantialem formam esse causam efficientem omnium que sunt in subiecto cuius est forma, sed dependent ab ea sicut a subiecto, licet diversa diversimode illo modo dependeant ab ea. Faciunt etiam ad operationem que sicut primo principio competit forme substantiali inquantum exit in aliquam operationem, mediantibus talibus accidentalibus dispositionibus, sicut ignis calefacit, mediante calore, vel inquantum disponunt diversimode diversas partes corporis ad recipiendum diversas vires consequentes naturaliter formam substantialem, mediantibus quibus exercet diversas operationes, sicut patet in viventibus.

2 ad formam] *B* ad formas *V om. T* / facto] *BT* perfecto *V* 10 que] *BT om. V* 16 exit] *BT* exigit *V*

[356] Et quia tactum est de ordine dispositionum ad formam, tangendum est de ordine dimensionum necessitatarum ad ipsam, quia hoc etiam magnam difficultatem habet. Primo ergo ostendendum est quid sit dimensio interminata; postea de ordine eius ad formam substantialem. Quantum ergo ad primum sciendum quod dimensio interminata uno modo potest dici dimensionis infinitas. Et sic impossibile est esse dimensionem interminatam. Alio modo potest intelligi quantitas sive dimensio interminata sic quod sit dare aliquam dimensionem que quandoque vel semper est absque determinato gradu magnitudinis, ita quod nec sit bicubita nec tricubita, et sic de aliis. Et sic etiam impossibile est esse dimensionem interminatam, quia non habere determinatum gradum magnitudinis non potest esse nisi **[V111va]** vel quia omnino non est magnitudo nec **[B102ra]** habens magnitudinem, et sic nec est dimensio; vel quia est magnitudo, sed est absque gradu et termino. Et hoc similiter est impossibile, quia tunc esset infinita.

1 est] *TcBV om. T* 2 hoc etiam] *BT* huius *V* 3 est quid] *TcBV om. T* 11 determinatum] *BV* terminatum *T* 12 omnino] *BV* omnia *T* 14 et termino] *BT lacuna in V*

[357] Tertio modo potest dici dimensio alicuius subiecti interminata dimensio indifferens ad hoc quod nunc sit maior, nunc minor, tamen in quolibet instanti est sub determinato gradu magnitudinis, sicut si dicerem dimensionem aque interminatam, quia potest esse nunc maior nunc minor secundum quod aqua potest rarefieri vel condensari, non quod in aliquo *nunc* sit dimensio aque absque determinato gradu magnitudinis. Et sic potest poni dimensio interminata. Utrum autem eadem quantitas numero vel eadem specie tantum sit indifferens ad hoc quod sit maior vel minor nichil determino adpresens, quia eandem difficultatem videtur habere cum

eo quod est eandem formam posse esse nunc interminatam, nunc remissam.

1-2 interminata dimensio] *BV om. T*

[358] Viso igitur quid sit dimensio interminata, videndum est de eius ordine ad formam substantialem. Distinguo ergo de quantitate sive de dimensione (quod idem est) quia aut loquimur de quantitate **[T163ra]** que fundatur super formam corrumpendam, que (ut nunc suppono) non manet, adveniente forma, sed corrumpitur corruptione subiecti, sicut alia accidentia quelibet eque dependent a substantia sicut alia accidentia. Et loquendo de tali qualitate precedit duratione formam substantialem inducendam, licet sequatur ordine nature formam super quam fundatur Preexigitur autem ordine temporis tam formam inducendam quam agens materie. Ordine nature enim introductio alicuius forme fit terminus alicuius alterationis, que est secundum quatuor qualitates, que necessario requirunt substantiam quantam.

6 quelibet] *B* que licet *V* que *T* 7 duratione] *B* mutatione *TV* / inducendam] *BT* inductam *V* 8-9 licet … inducendam] *BV om*. *T* 9 tam] *B* ante *TV* / quam] *coni.* per *B om. TV* 9-10 agens materie] *B om. TV* 11 que] *BT* qui *V* / quatuor qualitates] *V* qualitates *T* quantitatem *B* 12 substantiam quantam] *B* subiectum quantum *TV*

[359] Et ideo oportet preexigere introductionem forme quantitatem quam requirit alteratio precedens introductionem forme. Loquendo autem de quantitate que simul introducitur cum forma et manet cum ea, possumus loqui de ordine eius ad formam vel secundum rem vel secundum rationem intelligendi tantum. Si autem loquamur de ordine secundum rem, sic dico quod ordine nature et in fieri et in esse forma substantialis precedit quantitatem, ita quod immediatius se habet ad materiam quam quantitas et in ipso introduci et in ipso esse post introductionem, quia sicut substantia ante<cedit> accidens, ita forma substantialis precedit in materia omnem formam accidentalem.

1 preexigere] *B* prexistere *TV* / quantitatem] *BT* quante *V* 5-10 si autem … accidentalem] *TV om. B*

[360] Si autem loquamur de ordine eorum secundum rationem intelligendi tantum, sic forma substantialis secundum unam rationem precedit et secundum aliam sequitur ipsam. Nam secundum quod est forma substantialis dans esse simpliciter preintelligitur quantitati, secundum autem quod est forma existens in determinata parte materie distincta ab aliis sequitur, ita quod secundum ordinem intelligendi primo intelligitur compositum ex materia et forma esse constitutum in esse substantiali. Et sic <primo> intelligitur esse substantia quod est corpus, secundo intelligitur esse substantia quanta, quia quantitas est proprietas talis substantie, tertio

intelligitur esse distincta situ ab aliis substantiis corporalibus per predictam quantitatem. Quantitas autem precedit operationes egredientes a substantia corporali, mediantibus dispositionibus corporalibus.

1-2 si … tantum] *TV om. B* 3 nam] *B om. TV* 6 primo] *TV* pre *B* 10 situ] *TV* sicut *B* / corporalibus] *TV* potentialibus *B*

[361] Et sic patet quod secundum rem forma substantialis semper precedit quantitatem que simul est cum ea, licet eam quandoque sequatur ordine rationis secundum aliquam determinatam rationem, ut ostensum est. Nec per consequens oportet secundum rem ponere propter quantitatem plures formas substantiales simul in eodem super quarum unam fundetur quantitas et aliam que ad eam sequatur.

6 aliam … sequatur] *B* ad ea sequatur *T* ad eam sequatur alia *V*

II 4: SOLVUNTUR RATIONES POSITE AD PROBANDUM PLURALITATEM FORMARUM

De ordine predicamentali

[362] Modo restat respondere ad rationes. Ad primam ergo in oppositum dicendum quod ordo predicamentalis non fundatur immediate super rem extra, sed mediante operatione intellectus rationes rerum apprehendentis. Et ideo non oportet quod diversitas predicatorum ordinatorum in eadem linea predicamentali et de eodem individuo predicantium (sicut cum dicitur ‘Sortes est homo, animal, corpus, substantia’) fundetur super diversas formas eiusdem rei, sed super unam formam que sit una re et tamen habens plures rationes. Ordo ergo predicamentalis habet fundamentum in re non immediatum sed remotum. Pro immediato autem fundamento habet esse quod res habet in anima et ordinem qui rem consequitur secundum tale esse. Et ideo ordo predicamentalis non requirit diversitatem realem in ipsis ordinatis, **[B102rb]** sed diversitatem tantum rationis. Nec tamen est figmentum sicut chimera, cum habeat fundamentum remotum in re; non sic chimera.

3 apprehendentis] *B* comprehendentis *TV* 6 diversas] *BV om. T* 7 tamen] *BT* tantum *V*

[363] Ad secundum dicendum quod ista diversitas provenit tam ex parte rei quam ex parte intellectus. Ex parte rei sicut ex parte eius quod natum est esse fundamentum talium plurium rationum. Ex parte autem intellectus sicut ex parte subiecti quod natum est diversimode et ad diversos conceptus **[V111vb]** moveri ab eadem re. Cuius causa est quia res una cum intellectu agente movet intellectum possibilem vel ad speciem, si sit species, vel ad conceptionem aliquam, si sit causa equivoca. In causa

autem equivoca non est inconveniens quod plura et differentia sint in fieri, mediante eodem principio activo et passivo, et precipue quando fiunt quodam ordine, sicut de eadem re intellectus quodam ordine habet diversas conceptiones magis et minus determinatas. Quando ergo dicitur quod non potest esse ex parte rei talis diversitas rationis nisi sint diverse forme secundum rem in eodem, respondendum est per interemptionem, quia idem potest esse causa plurium in causis equivocis. Et si dicatur res movens intellectum sic equivoce, est maior nobilior ipso intellectu qui movetur. Ad hoc potest dici faciliter quod non oportet quod res materialis non movet in virtute propria sed in virtute intellectus agentis, qui est nobilior quam intellectus possibilis. Vel potest dici quod ista diversitas provenit non ex pluribus formis existentibus in eodem, sed ex **[T163va]** comparatione eiusdem secundum eandem formam ad diversa.

3 plurium] *BT* predicabilium *V* 4 diversimode] *BT* dividere *V* 7 si sit] *B* sicut *TV* 9 fieri] *BV* natura *V* 15 nobilior] *BV* maior *T* 17 movet] *BT* manet *V*

[364] Ad 3um dicendum quod esse corpus et esse animatum (et sic de aliis usque ad speciem specialissimam et individuum contentum sub ea) sunt idem re et differunt ratione. Unde autem proveniat ista differentia rationis iam dictum est.

[365] Ad 4um dicendum quod non oportet quod ea que sunt diversa obiecta intellectus sint diversa *quod quid est* secundum rem, sed sufficit quod sint diversa secundum rationem. Et ideo non oportet quod forma a qua accipitur genus et forma a qua accipitur differentia sint alia et alia forma secundum rem, sed sufficit quod sint una forma secundum rem habens plures rationes, ut dictum est supra.

3-5 quod sint … sufficit] *BT om. V*

[366] Ad 5um dicendum quod diffinitio habet partes et similiter res diffinita habet partes correspondentes partibus diffinitionibus que sunt diverse partes rei diversificate non secundum rem sed secundum rationem, quando accipiuntur partes diffinitionis genus et differentia. Sed si accipiuntur partes diffinitionis materia et forma, tunc partes diffinitionis sunt realiter partes rei diffinite. Quando ergo dicitur quod sicut tota diffinitio ad totam rem sic partes diffinitionis ad partes rei, dico quod verum est loquendo de partibus rei diffinite secundum rationem. Vel dicuntur partes diffinitionis partes rei quia partes diffinitionis realiter conveniunt rei diffinite. Homo enim realiter est animal et rationale, non autem propter quod diffinitum constituatur ex eis sicut ex diversis rebus.

[367] Ad 6um dicendum quod accipiendo similitudinem proprie dictam homo et equus non sunt similes et secundum quid sunt alia, quia simili-

tudo perfecta et proprie dicta non est convenientia in genere sed in specie specialissima; alioquin album et nigrum simpliciter essent similia. Sed accipiendo largo modo similitudinem pro quacumque convenientia in aliquo generali, talis similitudo potest convenire eidem et respectu eiusdem et secundum idem cum dissimilitudine proprie dicta que est secundum species specialissimas, sicut album et nigrum sunt proprie dissimilia in eo quod album et nigrum, et largo modo similia in eo quod colorata.

2 alia] *BT* animalia *V* 3 convenientia] *BT* inconvenienter *V* 7 dissimilitudine] *BT* similitudine *V*

[368] Ad 7um dicendum quod quando dicitur homo 'rationalis' in eo quod homo et non in eo quod animal, non est ibi reduplicatio rei absolute et secundum se, sed secundum determinatam rationem quia non est sensus quod per illam formam qua homo est realiter homo-animal, non sit rationalis, quia talis sensus esset falsus cum eadem sit anima sensitiva qua homo est animal et anima rationalis qua homo est homo et rationale, quia sensus est quod dicta anima est propria causa proprie passionis, non secundum rationem qua est rationalis.

[369] Ad 8um dicendum quod licet eadem sit forma qua asinus est asinus et qua est corpus, non tamen oportet quod, intellecto corpore in generali, intelligatur asinus nisi in universali et in potentia quia 'corpus' non imponitur ad significandum determinate asinum vel eius formam, sed indeterminate. Unde dicit aliquid quod indeterminate se habet ad asinum et multa alia consequentia ad asinum; non dicit aliam formam in asino ab illa qua asinus est asinus.

1 qua est] *BV om. T* 5 aliquid] *B* aliquis *T om. V*

[370] Ad 9um dicendum quod simplex cognitio neque est qua <quid> innotescit <et> secundum suam essentiam cognoscitur vel totaliter attingitur quantum ad essentiam suam vel totaliter ignoratur vel sciendo alio modo cognoscendi de eius essentia. Sed loquendo de cognitione alicuius simplicis **[B102va]** per effectum suum, sic potest quoad *quid* cognosci et quoad *quid* ignorari, non quod sit in significando aliud et aliud secundum rem sed secundum rationem. Et quandoque per effectum potest innotescere quoad aliquam rationem (puta quod sit substantia) et latere quoad aliam (puta quod sit talis substantia in speciali). Et sic etiam forma rei naturalis si in se posset videri ab intellectu, intelligeretur totaliter quantum ad totalitatem rei, sed quia apprehenditur per effectum potest quoad aliquid latere et prout aliquid cognosci. Vel potest brevius et in summa dici quod **[V112ra]** simplex non totaliter attingitur vel simpliciter ignoratur et non quoad totalitatem rei quia non potest habere partes reales quarum una possit sciri et alia ignorari sed quoad totalitatem ratio-

nis non oportet quia quodlibet simplex potest habere plura secundum rationem.

1-2 cognitio … innotescit] *coni*. cognitione qua innotescit *TV* cognitione que *lacuna sequente B* 3 essentiam] *BTV* 5 suum] *TV om. B* 6 sit] *BT* sint *V* 8 innotescere] *BT* ignoscere *V* / sit substantia] *BT lacuna in V* 12 latere … aliquid] *BT om. V*

[371] Ad 10um dicendum quod in simplicibus non est **[T163vb]** questio qua queratur de una parte secundum rem, alia parte scita tamen secundum quod habet partes rationis. Potest in eis esse questio, quia possunt in eis esse plura secundum rationem quorum unum potest sciri, ignorato alio. Vel potest dici quod in simplicibus quando videtur in se, non est questio, sed potest in eis et de eis esse questio quando cognoscuntur per effectum.

[372] Ad 11um dicendum quod loquendo de quantitate que stat cum forma et de ordine eius ad formam cum qua est secundum rem loquendo dimensio interminata non precedit formam substantialem specificam. Nec per consequens oportet preter formam specificam ponere aliam super quam fundetur sed secundum ordinem rationis potest precedere formam specificam secundum rationem qua est talis forma determinata, puta secundum quod anima, etiam sensitiva vel rationalis, licet sequatur etiam secundum ordinem rationis eandem formam secundum quod est forma substantialis dans esse simpliciter. Et secundum istum ordinem possunt exponi verba Commentatoris. Et ex hoc non sequitur quod realiter sint plures forme substantiales in eodem, sed quod sit una habens plures rationes.

2 dimensio] *BT lacuna in V* 4 preter] *BT* per *V* 7 etiam] *BV om. T*

[373] Ad 12um dicendum quod diversitas realis partium materie presupponit quantitatem secundum rem, et diverse forme substantiales incompossibiles diversas partes materie presupponunt, non secundum ordinem rei sed rationis, quia prius intelligitur non habere formam substantialem aliquam quam habere partes extensas per quantitatem. Dicendum ergo quod unaqueque formarum substantialium perficientium materiam secundum rem precedit quantitatem existentem cum ea in eadem materia, et hoc ordine nature inquantum dat esse substantiale actu et materie et composito cuius est forma, sed secundum quod est talis substantialis forma existens in determinata parte materie distincta situ ab aliis partibus, sic est posterior secundum ordinem rationis.

3 ordinem] *TV* rationem *B* 4 non] *TV om. B* 8 nature] *BV* materie *T*

[374] Ad 13um dicendum quod econtra oportet dare illam responsionem quia quantitas que simul inducitur cum forma acquirenda et qua distinguit illam partem materie inquantum illa forma introducitur in aliis partibus materie, non oportet quod secundum rem precedat formam substantialem

in materia, immo sequitur loquendo de ordine nature, licet secundum ordinem rationis precedat eam ut est talis forma in tali parte materie, ut dictum est supra.

[375] Ad 14um dicendum quod substantia particularis que est terminus generationis secundum se que est hic et nunc, precedit quantitatem, sed secundum suum esse hic et nunc non precedit sed sequitur sicut substantia que est locata sive que est in subiecto est prior quantitate, sed ipsum esse locatum sive esse in loco est posterius quantitate.

4 subiecto] *BT* loco *V*

[376] Ad 15um dicendum quod maior est falsa. Et ad probationem dicendum quod etiam materia dicitur una numero, non unitate que proprie est principium numeri et fundatur super quantitatem continuam, sed super unitatem que convertitur cum ente, que sequitur unamquamque materiam que est indivisa (sicut si ego dicerem quod idem angelus numero annuntiavit conceptionem Christi et conceptionem Johannis), nisi quod ista unitas materie non est unitas rei actualis.

7 materie … unitas] *BT om. V*

[377] Ad 16um dicendum quod si converteretur vinum in acetum, licet sit novum replens, non tamen dicitur nova repletio proprie, non obstante quod nova quantitas sit ibi, quia non dicitur nova repletio vel absoluta repletio nisi quin esse plenum est per se terminus motus, quod non fit nisi in motu locali quo movetur aliquid ad occupandum totum unum locum sive unum vas continuum. Sed quando esse plenum vel implere est terminus ex consequenti se habens ad aliquam mutationem precedentem, non dicitur proprie repletio. Et sic est in proposito. Nam mutatio que est generatio aceti per se terminatur ad acetum, ex consequenti autem et satis remote ad implere dolium sive ad hoc quod plenum sit dolium.

[378] Ad 17um dicendum quod subiectum in quod agens naturale agit est quantum. Sed hoc est non primum subiectum in quod agit, immo materia prima. Et quia agens naturale agit a principio alterando alteratione que **[T164ra]** terminatur formaliter ad introductionem forme substantialis, ideo agens naturale alterando materiam **[B102vb]** ad formam acquirendam presupponit quantitatem. Que non manet, adveniente forma substantiali, immo corrumpitur corruptione subiecti. Sed inducendo formam substantialem non presupponit quantitatem manentem cum forma substantiali quam inducit, licet presupponat quantitatem cui succedat una cum quantitate secum manente que in instanti introductionis forme corrumpitur.

5 ideo] *BT* immo *V*

[379] Ad 18um dicendum quod illud argumentum est satis irrationale, quia non oportet quod agens quod plus agit plus presupponit, immo minus, sicut creans minus presupponit quam naturale **[V112rb]** agens.

[380] Ad 19um dicendum quod licet agens naturale ex hoc quod est agens naturale presupponat a principio quantum in quod agat dum disponit et alterat, non tamen oportet quod in inducendo formam substantialem presupponat quantum sicut subiectum per se forme quam inducit.

1-2 ex … naturale] *BT om. V* 2 dum] *BT* sic *V*

[381] Ad 20um dicendum quod agens naturale agit quidquid agit per qualitatem activam sicut per instrumentum forme substantialis. Et forma que directe respondet qualitati active, plus causatur in passo dum passum alteratur et disponitur ad formam acquirendam. Sed in instanti introductionis forme substantialis non oportet quod illud quod primo acquiritur in materia sit aliqua qualitas correspondens secundum univocationem speciei ipsi qualitati que est instrumentum. Immo nichil prohibet quod forma substantialis sit primum quod acquiritur in materia, que quidem forma substantialis correspondet forme substantiali agentis in virtute cuius agunt qualitates active, sicut raritas immediatius unitur materie quam calor, licet causetur a calore. Dicendum ergo quod qualitates tales active attingunt instrumentaliter ad materiam nudam ut ad subiectum forme quam causant instrumentaliter que est forma substantialis. Tamen aliqui dicunt quod forma substantialis generantis infime alterationis, non mediante qualitate activa sed immediate causat formam substantialem in materia. Et sic secundum istos non oportet quod quidquid agens naturale agit agat, mediante qualitate activa nisi propter alterationem que precedit introductionem forme. Sed primus modus dicendi videtur michi melior.

4 introductionis] *B om. TV* 11 a] *BT* in *V*

[382] Ad 21um dicendum quod si loquamur de termino motus quantum ad id quod est secundum illos qui ponunt quod realiter motus et forma que acquiritur et terminus motus sunt idem secundum rem, tunc semper in eo quod movetur est aliquid acquisitum quod est idem re cum termino motus et est intrinsecum motui, quod secundum eos idem est quod <quod> secundum suum esse incompletum est motus et secundum suum esse completum est terminus motus.

5 motui] *TV* motum *B* / quod secundum] *BT lacuna in V*

[383] Si autem loquamur de termino motus ex parte temporis, scilicet pro ultimo instanti extra quod non extenditur motus, tunc distinguitur, quia motus aut terminatur per se, aut per accidens. Per se dico motum terminari in ultimo instanti motus cum manente mobili in illo ultimo instanti cessat

motus per completam acquisitionem forme ad quam movebatur mobile, secundum quod agens intendit movere. Et tunc semper motus terminatur ad aliquem terminum intrinsecum motui, sicut calefactum ad calorem. Per accidens autem dico terminari motum quando cessat motus nec ultra tendit ante completam acquisitionem forme ad quam est motus, sed per accidens secundum non esse subiecti, quo ablato, nec motus nec aliquid intrinsecum motui potest manere. Et motus qui sic terminatur non terminatur ad aliquem terminum intrinsecum motui quod sit in ultimo instanti in quo cessat motus et sicut finitur motus alterationis in instanti introductionis forme substantialis. Unde non oportet quod tunc calor acquisitus per alterationem precedentem maneat cum forma que inducitur.

4 instanti] *B om. TV* 9 ante] *B* non per *TV*

[384] Ad 22um dicendum quod si intelligatur sic quod forma in suo induci supponat materiam dispositam dispositione precedente etiam tempore introductionem forme in materia, ut materia in quam forma debet introduci sit proportionata agenti inducenti formam et accedat ad dispositiones convenientes forme inducende (ut supra expositum est diffuse), verum est si ille dispositiones non **[T164rb]** manent, adveniente forma. Sed si loquamur de dispositionibus quas forma requirit in suo esse et manent cum ea, tunc dico quod forma non presupponit secundum rem materiam dispositam ut subiectum suum sic quod totum aggregatum ex materia et dispositione accidentali substernatur, sicut substantia cum quantitate **[B103ra]** substernitur figure, immo sola essentia prime materie. Et sic subiectum cuiuslibet forme substantialis existentis in materia presupponit tamen aliquo modo istum totum, scilicet materiam dispositam, sed diversimode secundum diversas partes, ita quod sicut subiectum sibi substractum presupponat solam materiam primam, sed dispositiones existentes in ea presupponant <eam> ut causam instrumentalem conservantem et tenentem eam in materia, ut supra expositum est.

[385] Vel potest dici quod secundum rem unaqueque forma substantialis precedit tales dispositiones secundum quod dat esse substantiale, sed secundum quod talis forma substantialis sequitur eas secundum rationem intelligendi. Et ex hoc non sequitur quod sint plures forme in eodem secundum rem sed secundum rationem intelligendi. Tamen forma substantialis presupponit eas secundum quod operans tales dispositiones inquantum, mediantibus illis, operatur. Per predicta patet hoc quod visum est quomodo dispositiones manentes presupponuntur et quomodo non.

7-8 hoc … est] *V* quod hoc visum est *T* ad hoc *B*

[386] Ad 23um dicendum quod nichil prohibet dispositionem que disponit materiam in via tendendi ad formam, adveniente forma, corrumpi. Et sic disponit qualitates que precedunt tempore formam inducendam **[V112va]** in materiam. Vel potest dici quod corrumpuntur corruptione sui subiecti, quod stare non potest cum gradu dispositionum quem requirit forma inducenda, nec etiam cum ipsa forma inducenda.

[387] Ad 24um dicendum quod 'Omne quod corrumpitur, non corrumpitur in suum simile sed in suum contrarium' verum est de eo quod corrumpitur per se, non autem de eo quod corrumpitur ad corruptionem alterius. Et sic corrumpuntur dispositiones ille. Vel potest dici quod dispositiones que corrumpuntur et dispositiones que cum forma inducuntur, licet non sint dissimiles et contrarie secundum suas rationes specificas, tamen contrariantur secundum oppositionem intensi et remissi. Et si tu dicas quod eadem forma potest esse intensa et remissa et sic adhuc ille dispositiones manebunt quantum ad hoc quod sunt essentialiter, dico quod saltem, quicquid sit de hoc, intensus gradus dispositionum, puta caloris, non potest stare cum forma abiciendi, et ideo corrumpitur; et per consequens omnia accidentia que fundantur super eam. Et talia erunt ille dispositiones que corrumpuntur.

1 non] *BV om. T* 11 et ideo] *BT* cum *V* 12 erunt] *TV* erant *B*

[388] Ad 26um dicendum quod in habentibus symbolum facilior est transitus quia pauciora corrumpuntur quam in non habentibus, verum est loquendo de eo quod corrumpitur per se a suo contrario. Loquendo autem generaliter tam de eo quod corrumpitur per se quam de eo quod corrumpitur per accidens, scilicet ad corruptionem subiecti, tot corrumpuntur in transitu habentium symbolum sicut in transitu non habentium. Unde utrobique fit resolutio usque ad materiam primam.

6 sicut] *BT lacuna in V*

[389] Ad 27um dicendum quod corruptio dispositionum est causa corruptionis forme substantialis inquantum dispositiones, ut predictum est, sunt causa effectiva conservativa forme in materia. Et per hoc non sequitur quod preintelligatur quasi medium dispositio passiva inter formam et materiam, sicut quantitas inter substantiam et figuram. Sed secundum genus cause efficientis et conservantis sunt et preintelliguntur quasi medium inter agens et conservans formam et materiam. Vel potest dici quod secundum aliquos corruptio dispositionum est tam corruptionis forme substantialis inquantum per earum corruptionem dominatur agens quod natum est introducere formam substantialem incompossibilem forme preexistenti. Et per hoc corrumpitur ad corruptionem earum forma substantialis. Et forte qui vellet pertractare que ad quid, rediret in idem

cum prius dicto. Nam aliquo modo dicitur conservare quod impedit actionem contrarii corrumpentis, sicut si impediens actionem caloris diceretur conservare frigus.

7 formam] *BV om. T* 12 in idem] *TV om. B*

[390] Ad 28um dicendum quod aliquid generabilium facilius generatur ex uno quam ex alio, non quod in generato et corrupto maneat aliquid idem numero preter primam materiam, sed propter hoc quod aliqua forma **[T164va]** substantialis et sua dispositio magis nata est succedere uni forme cum suis dispositionibus quam alii, vel propter hoc quod agens quod natum est inducere formam aliquam substantialem, magis natum est agere in unum quam in aliud. Sed forma substantialis vel accidentalis illius in quod agit, non maneat. Et quando dicitur quod materia prima equaliter distat a quolibet: si loquamur de materia transeunte (sicut elementa possunt dici materia prima hominis) quod ex eis corruptis generatur granum, ex grano farina, ex farina pasta et sic deinceps, falsum est. Si autem loquamur de materia prima manente in quolibet ente materiali, licet, quantum est de se, esset indifferens et equaliter distans a qualibet forma (si possibile esset eam esse in rerum natura sine omni [**B103rb]** forma), tamen quia numquam potest esse sine aliqua forma, ideo non potest recipere de novo aliquam formam nisi recedendo immediate ab alia forma cui nata est ista que introducitur succedere. Et ideo <licet> fiat resolutio usque ad materiam primam, quia nichil idem numero remanet in generato et corrupto nisi sola prima materia, tamen recedens ab una non est nata recipere quamcumque indifferenter, quia non quelibet forma nata est succedere cuilibet.

6-7 substantialem… forma] *BT om. V* 10 hominis] *TV om. B* 12 manente] *BV om. T* 13 possibile] *BV* impossibile *T* 16 nata … introducitur] *TV* materiata est cui introducit *B* 17 fiat] *TV* fiet *B*

[391] Alia etiam est cui, facta resolutione usque ad materiam primam, non indifferenter quelibet forma nata est introduci sed determinata, quia idem agens est quod habet talem resolutionem facere et formam sequentem introducere, agens autem tale non est indifferens ad quamcumque formam inducendam, dato quod materia esset indifferens, sicut licet lignum sit indifferens ad formam scamni et lecti quantum est de se, tamen agens determinat ipsum ad alteram illarum.

6 scamni] *BT lacuna in V* 7 agens] *BT om. V*

[392] Ad 29um dicendum quod licet materia dependeat a forma sicut a terminante formaliter eius indeterminationem et potentialitatem, non tamen dependet ab ea sicut a causa effectiva conservante vel sicut a subiecto sustentante, sicut accidens dependet a subiecto; nam accidens dependet a subiecto altero istorum modorum **[V112vb]** vel utroque. Et

ideo non oportet materiam ita dependere in sua unitate ab unitate forme sicut accidens dependet in sua unitate ab unitate subiecti.

[393] Ad 30um dicendum quod pluralitas essentiarum vel naturarum accidentalium repugnat unitati essentie, et talis pluralitas est pluralitas formarum quarumcumque. Sed pluralitas naturarum quarum una est potentia pura et alia actus eius, non repugnat unitati essentie. Et ideo simile adductum de materia et forma non valet ad sustinendum unitatem essentie cum pluralitate formarum.

4 pura] *BT om. V*

[394] Ad 31um dicendum quod ordo ille quo ponit Commentator formas universales in materia ante particulares, est ordo rationis, qui non requirit, ut dictum est, diversas formas realiter in eodem.

[395] Ad 32um dicendum quod vel loquitur Commentator de materia transeunte, ita quod quodlibet entium habeat duplicem materiam transeuntem sicut materia remota hominis est panis vel elementa, propinqua vero est menstruum vel embryo. Et ex hoc non sequuntur plures forme in eodem subiecto individuo, Sed sequitur materiam transire per multas formas quando fit aliquid ex materia remota transeunte, ita quod precedens cedit, adveniente sequente. Vel loquitur de materia manente. Et tunc dicetur de materia prima. Et, remota ipsa, prima materia secundum se vel illa cum dispositionibus generalibus, et ipsa cum dispositionibus propriis dicetur materia propinqua. Nec tamen propter hoc sequitur quod aliquid cadat medium inter materiam et formam secundum rem, sed secundum rationem tantum modo quo supra expositum est, ubi tractatum est de ordine dispositionum ad formam.

3 hominis] *BV om. T* 4 forme] *BV om. T*

De mixtis generaliter

[396] Ad evidentiam autem eorum que arguuntur de mixtis, sciendum quod mixtio non fit nec mixtum habet quod sit mixtum propter hoc quod forme elementorum una vel plures remaneant in mixto, sicut ostensum est supra, ubi reprobata est opinio que ponebat mixtionem fieri per hoc quod forme elementorum secundum essentias suas remanent in mixto. Nec etiam propter hoc quod qualitates simplices elementorum per suas essentias intense vel remisse remaneant in mixto, quia dato quod sic tales qualitates remanerent, non tamen propter hoc illud cuius essent, esset mixtum. Sed mixtum et mixtio per hoc fit quod ex elementis adinvicem coniunctis et per mutuam actionem corrumpentis et quantum ad esse

essentiale et quantum ad esse accidentale resultat virtute alicuius agentis alterius ab elementis per se intendentis generationem **[T164vb]** mixti aliquod mixtum et aliqua qualitas media inter qualitates miscibilium sicut medium inter extrema differens ab eis, non sicut intensum a remisso, sed specifice sicut rubedo differt ab albedine et nigredine.

4 ponebat] *BT* probat *V* 7 intense] *BV om. T* 8 essent] *BV om. T* 13 media] *BT* mixta *V*

[397] Verbi gratia, mollities resultat ex humido et sicco coniunctis. Que differt specifice ab utroque et utraque qualitas, videlicet humiditas et siccitas dicuntur manere virtute in mollitie non secundum essentias suas intensas vel remissas, Sed quia aliquid convenit mollitiei extra naturam humidi, sicut facere illud cuius est cedere tangenti, et aliquid ratione sicci, scilicet quod illud cuius est, non est fluidum, vel quod cedit absque divisione superficiei ita quod in tali qualitate media non est compositio plurium partium secundum rem sed secundum rationem. Que qualitas media habet aliquid, puta quod cedat inquantum convenit cum uno extremo et aliquid inquantum convenit cum alio, scilicet quod cedit absque divisione superficiei vel aliquid tale. Et talis qualitas media est propria dispositio mixti et diversificatur in diversis mixtis.

4 convenit] *BT om. V* / extra naturam] *BT* ex natura *V* 11 superficiei] *BT* superiori *V* 12 diversificatur] *BT* divisionis *V* / in diversis] *BT* individuis *V*

[398] Ad 33um dicendum quod nec una forma elementorum nec plures remanentes nec qualitates earum remanentes secundum suas essentias vel easdem numero (quod est impossibile) vel easdem specie intense vel remisse facit quod mixtum sit mixtum, **[B103va]** sed predicta qualitas resultans ex eis corruptis in qua manent virtute modo quo dictum est. Unde argumentum procedit ab insufficienti.

5 resultans] *BV om. T*

[399] Ad 34um dicendum quod non dicuntur manere virtute quia eorum proprie qualitates remanent eedem numero vel similes specie, sed quia qualitates eorum manent virtute modo quo expositum est in illa qualitate media resultante. Unde et illud argumentum similiter procedit ab insufficienti.

2 eedem numero] *BT* eodem modo *V* 4 resultante] *BT* desinente *V*

[400] Ad 35um dicendum quod mixta dicuntur magis composita quam elementa inquantum remanent qualitates elementorum que dicuntur simplices in illa qualitate media mixtorum. Que quidem qualitas dicitur qualitas composita non secundum partes realiter differentes que sint forma et materia vel partes quantitative, sed secundum partes virtuales differentes tantum secundum rationem, sicut vegetativum et sensitivum differunt in **[V113ra]** homine secundum rationem.

[401] Per hoc patet ad 36um et ad 37um quod procedunt de compositione que est ex partibus realibus diversis.

[402] Ad 38um dicendum quod mixtum dicitur resolvi in elementa, non sicut unum elementum in aliud nec propter primam materiam tantum remanentem in mixto nec propter formas elementorum, sed propter predictam qualitatem mediam, in qua virtute modo supra exposito dicuntur manere elementa sive qualitates simplices elementorum et, qua corrupta, tantum generantur.

[403] Ad 39um dicendum quod mixtum fit ex miscibilibus sicut ex materia transeunte quantum ad suas formas substantiales, licet maneant quoad qualitates suas in illa qualitate media aliquo modo, sicut expositum est. Nec tamen oportet quod pertineant ad principium formale mixti tantum, immo possunt secundum quod manent virtute in tali qualitate, pertinere ad principium materiale inquantum talis qualitas es dispositio materie ad formam mixti. Sed si ponantur etiam forme tales substantiales elementorum manere in forma substantiali mixti virtute, sicut vegetativum est in sensitivo, adhuc posset teneri mixtum fieri ex elementis materialiter, quia tale mixtum non potest fieri nisi ex elementis corruptis ita quod oportet elementa esse materiam transeuntem talis mixti.

7 tales] *BT om. V* 9 ex elementis] *BV* universalis *T*

[404] Ad 40um dicendum quod nichil idem numero quod fuerit in elementis, manet in mixto nisi sola materia prima. Et tamen unum elementum dicitur manere in mixto magis quam unum elementum in alio, quia de novo ex elementis corruptis fit aliquid in mixto in quo virtute modo quo expositum est manent qualitates elementorum; et forte consimili modo forme substantiales elementorum manent in forma substantiali mixti. Argumentum autem procedit ac si aliquid idem numero preter materiam primam quod fuerit in elementis, remaneat in mixto.

2 tamen] *BT* tunc *V*

[405] Ad 41um dicendum quod illud argumentum procedit ex malo et rudissimo intellectu illius auctoritatis Philosophi, quia non est intentio sua nisi dicere quod aquam oporteat esse ubicumque est humiditas talis qualis convenit mixtis. Immo sua intentio est dicere quod corpora existentia **[T165ra]** in aqua non possunt se in medio tangere cum inveniantur humida humiditate perfusa que non potest esse quantum ad talia corpora sine aqua, quia talis humiditas non fundatur in propriis corporibus tangentibus, sed in aqua qua profunduntur.

4 intentio] *BV om. T*

[406] Ad 42um dicendum quod complexio dicitur esse ex primis qualitatibus manentibus virtute modo quo expositum est, non autem manentibus saltem secundum essentias suas proprias prout sunt proprie elementorum.

2 manentibus] *BTV* in *add. T* / non autem] *BT om. V*

[407] Ad 43um dicendum quod diversitas in per se accidentibus et proprietatibus ex quibus contingit simpliciter et in se esse, arguit in eis diversas formas specie, sicut diversitas proprietatum ignis et aque arguit quod sit diversarum formarum specie. Sed diversitas accidentium convenientium illud cui non competit esse in se, non oportet quod concludat diversas formas substantiales, quia proprietas aliqua per se consequitur formam aliquam inquantum est illius quod habet simpliciter esse et in se. Nunc autem pars non habet esse simpliciter et in se, sed totum (ut dictum est) <est> illud quod simpliciter et in se est. Et ideo proprietas que invenitur in aliqua parte alicuius corporis, magis debet esse proprietas totius per partem quam proprietas partis in se. Unde et pars in toto potest habere proprietatem aliquam quam in se non posset habere. Sicut patet de oculo, qui habet aliquam operationem in animali quam, si esset erutus et separatus ab animali, non haberet.

1 in] *BV om. T* 2 contingit] *BT* communiter *V* / esse] *BT om. V* 6 proprietas] *BT* proprie res *V* 13 qui] *BT* quantum *V*

De viventibus generaliter

[408] Dicendum ergo quod pluralitas diversarum proprietatum accidentalium existentium in diversis partibus viventium non arguit plures formas substantiales in eis. Sed arguit perfectionem substantialis forme totius, quia etiam eadem est forma partium que propter perfectionem suam qua potest in multas operationes, **[B103vb]** requirit talem diversitatem in partibus. Quod autem illud argumentum manifeste concludat falsum patet ex hoc quod si tales proprietates diverse arguerent diversas formas substantiales, necessario arguerent diversitatem in forma super quam immediate fundatur. Constat autem quod audire et videre et gustare (et sic de aliis) consequuntur animam sensitivam. Ergo necessario oportet in diversis organis sensitivis esse diversas animas sensitivas in eodem animali. Quod est absurdum.

7-8 diversas … arguerent] *BV om. T* 8 super] *BV* secundum *T*

[409] Ad 44um dicendum quod non est idem corpus numero vivum et mortuum, nec etiam specie. Et quod dicitur contra hoc quod immo, quia aliter Eva non comedisset de pomo vetito, dico quod hoc est magna

ruditas, quia licet pomum nascatur coniunctum arbori, est tamen **[V113rb]** diversum in substantia ab arbore nec etiam pars substantie arboris nec postquam iam habet esse sua forma, dependet ex coniunctione ad arborem quin possit manere post separationem ab ea. Unde fatuum est credere quod pomum quando separatur ab arbore, efficiatur de vivo mortuum.

3 magna] *BT* magis *V* 4 nascatur] *BT* naturaliter fit *V* 6 iam] *BT om. V*

[410] Quod autem dicitur de carnibus porci et de pisce quem cepit Petrus, et de similibus, dicendum quod carnes mortue dicuntur carnes porci quando descendunt de porco vivo, non propter aliquam ydemptitatem numeralem alicuius forme substantialis vel etiam accidentalis, sed vel propter hoc quod naturaliter descendit et generatur ex porco corrupto et immediate, vel propter similitudinem quam habent in formis accidentalibus, vel propter vulgum, qui non apprehendit communiter nisi ea que apparent tantum secundum sensum et ideo opinatur quod idem corpus numero quod fuit in porco vivo, sit postmodum in mortuo, et ideo loquitur de utroque corpore sicut de eodem numero. Et quia in hiis que proponenda sunt vulgo et precipienda, oportet loqui sicut et vulgus loquitur, ideo in precepto de non comedendo carnes porci inhibentur carnes porci mortui, quia carnes vive non comeduntur. Et eadem ratione dicitur piscis captus a Petro comestus a Domino, quia vulgus credit idem esse corpus numero piscis vivi et mortui.

[411] Ad 45um dicendum quod corpus vivum et mortuum conveniunt in eodem moveri, non numero sed specie, quia utrumque movetur deorsum. Et ideo non oportet quod communicant secundum aliquam eandem formam numero, sed sufficit quod communicant in eadem forma accidentali specie, que est gravitas, que est principium immediatum talis motus.

[412] Ad 46um dicendum quod corpus et anima **[T165rb]** non sunt partes viventium secundum rem, immo secundum quod ‘corpus’ nominat totum, sed dicuntur partes secundum rationem, sicut si animal et rationale vel magis anima rationalis dicerentur partes hominis. Nec per consequens distinguuntur contra seinvicem secundum rem sed secundum rationem, hoc excepto quod ‘corpus’ dicit totum secundum rem, sed ‘anima’ dicit partem secundum rem. Et ideo nichil prohibet unum illorum includere aliud secundum rem, saltem indeterminate, ut dictum est.

[413] Ad 47um dicendum quod vivum magis dicitur componi ex corpore et anima quam ignis vel quodcumque aliud inanimatum componi ex corpore et forma, quia anima plus elevatur super materiam quam forme materiales, quia per ipsam compositum habens eam movet seipsum. Et

ideo magis dicitur vivum componi ex anima et corpore quam ignis ex forma ignea et corpore. Vel hoc ideo est quia vulgus communiter credit animam esse aliquid preter totum corpus nec includitur in corpore, et ideo sic loquitur de animatis. Et similiter sic philosophi sic loquuntur, quia 'loquendum est ut plures'.

3-4 elevatur … movet] *BV om. T* 5 quam] *BV* alie *add. B*

[414] Ad 48um dicendum quod Philosophus intendit[1] quod mathematica sunt absque motu et materia sensibili non in re extra, sed in consideratione, quia motus et mutatio non consequuntur ea per se, sed ratione materie sensibilis cui coniunguntur. Unde et ratione materie sensibilis cui coniunguntur est in eis corruptio et generatio ex consequenti. Et ideo non oportet ea ponere eadem numero in generato et corrupto.

2 motu et] *BV om. T* 3 quia] *BV* quasi *T* 4 sensibilis] *BT* substantialis *V* 6 ponere] *BTV* in *add. T*

[415] Ad 49um dicendum quod divisio animalis in partem moventem et partem motam non est divisio animalis in animam et corpus vel in animam et primam materiam. Sed est divisio animalis in partem organicam moventem et virtutem anime in ea existentem et in aliam partem corporis motam. Nec est dicendum quod anima moveat, et precipue in aliis ab homine, quorum anima non habet per se **[B104ra]** subsistere, sed quod animal secundum aliquam partem corporis organicam per virtutem anime in ea existentem movet aliam partem corporis, qua mota, contingit etiam per accidens moveri partem moventem et per consequens totum animal et utrumque, scilicet pars movens et pars mota dicit compositionem ex materia et forma que est anima. Nec oportet preter animam poni aliam formam in animali propter hoc. Homo autem secundum animam intellectivam tantum per intellectum et voluntatem potest movere partem aliquam corporis compositam ex anima et materia sicut fantasticam vel aliquid tale.

2 et … animam] *BT om. V* 6 subsistere] *TV* esse *B* 8 contingit] *BT* convenit *V*

[416] Ad 50um dicendum quod potentia anime proprie non movet, sed compositum per potentiam anime, vel etiam ipsa sola anima per suam potentiam, ut positum est in homine.

2 potentiam] *BT* formam *sic saepius V*

[417] Ad 51um dicendum quod in motu animalis est lassitudo, quia in eo sunt plures forme quarum una aliquo modo est contraria alteri, sicut gravitas contrariatur aliquo modo inclinationi animalis ad motum progressivum. Sed iste sunt forme accidentales, non substantiales. Ex ipso

1. *Metaph*. IV 1, 1026a7-21.

etiam motu causatur per accidens indispositio inferioris motus ad sustinendum diutius motum.

[418] Ad 52um dicendum quod immo **[V113va]** idem numero multiplex in virtute potest causare contraria, et precipue potest idem causare aliqua que sibi repugnent et contrarientur quando alterum eorum per accidens repugnat alteri vel per accidens sequetur ex eo quod est causa contrariorum, vel quando causantur in diversis partibus ad diversas operationes ordinatas. Et sic est in proposito. Nam appetitus delectabilis inclinans ad motum localem non directe et per se repugnat gravitati sed per accidens inquantum contingit ipsum delectabile esse in loco cuius accessus est contra inclinationem gravis.

[419] Item. Etiam resolutio et indispositio multorum que sunt instrumenta motus, non sequitur per se et ex appetitu movente. Immo est preter intentionem appetitus inclinantis ad motum. Sed provenit ex virtute materie que est in potentia ad tales passiones que consequuntur motum localem in corporibus passibilibus, sicut sunt calor et resolutio humidi et laxatio membrorum. Quandoque etiam sunt contraria, sed sunt in diversis partibus, sicut siccitas in corde et humiditas in cerebro. Et ad istam etiam diversitatem cooperantur agentia extrinseca.

5 humidi] *BT* humida *V* 6 quandoque] *BV* quando *T*

[420] Ad 53um dicendum quod maior est falsa. Ad probationm autem dicendum quod licet interficiens habeat corrumpere carnem vivam et os vivum, tamen nichil prohibet quod generet carnem mortuam et os mortuum, quia caro viva et mortua non est caro per eandem formam nec habent formas eiusdem condicionis. Et ideo non est inconveniens quod illud quod habet corrumpere unam, servet aliam. **[T165va]** Nec etiam est verum quod solum interficiens sit corrumpens vel generans, immo etiam virtus celi et corporis continentis et calor qui est in spiritibus et humoribus qui sunt intra corpus nec sunt pars eius. Unde semper ictum interficientis concomitatur alteratio aliqua, que est precipue immediata causa corruptionis.

6 servet] *BT* generet *V* 10 precipue] *V* precise *T om. B*

[421] Ad 54um dicendum quod minor est falsa. Et ad probationem dico quod causa quare natura posuit tantum de tempore ad producendum animal ad tantam quantitatem, nec tamen posuit tantum de tempore ad generandum cadaver equalis quantitatis agens vel violentum vel naturale quod generavit cadaver, est ista quod animal generatur ex multo minori materia. Ad quam oportet fieri multam additionem per multas transmutationes alimenti antequam produceretur animal ad perfectam quantita-

tem quam habet in fine augmenti, sed cadaver generatur ex simili tanta materia quanta erat in animali quod corrumpitur quod habebat perfectam quantitatem. Et ideo ex animali corrupto habente tantam quantitatem potuit statim generari cadaver habens equalem quantitatem cum animali corrupto. Animal autem non potuit statim generari cum tanta quantitate, quia generabitur ex habente multo minus de materia multo minorem quantitatem, cui non erat nata succedere quantitas tanta.

13-14 quia … quantitatem] *BV om. T*

[422] Alia autem causa est quare imperfecta citius generantur quam perfecta, ut etiam ex animali combusto possit generari satis cito ignis multo maioris quantitatis quam esset animal combustum, non propter hoc **[B104rb]** quod in igne generato remaneret aliqua forma que prius fuerat in animali, sed propter hoc quod ignis non requirit tantum de tempore ad sui generationem et productionem et ad debitam quantitatem sicut facit animal quod est ens perfectum, non sequitur quod agens quod in instanti introduxit tantam quantitatem sicut perfectius vel virtuosius quam illud agens quod produxit animal ad tantam quantitatem, quia dato quod quantum ad quantitatem molis plus faceret, tamen plus facit virtus generativa et virtus auctiva animalis quantum ad quantitatem virtutis et perfectionis et plus perfectionis est in uno vivo et in eius operatione quam in mille cadaveribus et eorum operationibus.

5 tempore] *BT* corpore *V* 10 molis] *BT* mollis *V* 11 auctiva] *BT* activa *V*

[423] Ad 55um dicendum quod, quicquid appareat, nichil idem numero vel quantum ad formam substantialem vel quantum ad formam accidentalem manet in vivo et mortuo. Unde mortuo animali in instanti mortis introducuntur similia accidentia quantum ad quantitatem et figuram et quedam talia qualia fuerant in animali vivo. Tamen satis probabile est quod non per omnia sint similia, licet non sit forte ita notabilis varietas quod possit discerni.

[424] Et quando dicitur quod non, quia materia non determinat, dico quod alia preter materiam non determinant. Et quando dicitur quod non potest reddi causa que determinet ad talia accidentia, dico quod falsum est. Et quando dicitur quod non, quia materia non determinat, dico quod alia preter materiam non determinant. Et quando dicitur quod anima non determinat, verum est effective, sed non sequitur quin ordinabiliter determinet eoquod tali forme nata est immediate succedere forma cadaveris. Et quando dicitur quod non, quia tunc anima potest non esse, **[V113vb]** quia illa accidentia consimilia introducuntur et quod non est, non potest deterninare, — dico quod verum est de eo quod determinat efficiendo ipsa accidentia in materia, sed non est verum de determinante ordinabi-

liter nam determinans ordinabiliter habet determinare ad illud cum quo non est quia determinans ordinabiliter determinat non ad formam cum qua fit, sed ad formam que ei succedit. Et quando dicitur secundo quod non, quia nichil determinat aliquod subiectum ad illud quod est sibi repugnans, dico quod falsum est, loquendo de eo quod determinat ordinabiliter. Immo ista materia et illud ad quod determinat debent esse talia quorum unum natum sit formaliter expellere aliud immediate, et talia sibi repugnant.

1-2 quia … quod non] *BT om. V* 14 qua] *BT om. T* 15 non] *BV om. T* 17 ista materia] *B* isto modo *TV*

[425] Eodem modo dico de accidentibus precedentibus quod determinant ordinabiliter nec oportet ea esse cum eo ad quod determinant. Et quod dicitur quod illa accidentia **[T165vb]** precedentia non possunt materiam determinare ad accidentia sequentia nisi determinando ad formam cadaveris cum sit repugnans vite ad quam determinant, dicendum quod non est inconveniens quod idem quod determinat ad vitam sicut dispositio manens cum sit vita, possit determinare ad formam oppositam vite ordinabiliter, dummodo nata sit ei immediate succedere, cum et ipsa forma vite determinet se ad formam sibi oppositam. Et quod dicitur quod talia accientia non debent introduci cum forma cadaveris, immo opposita accidentia cum forma opposita sicut opposita forme vite, dico quod licet accidentia per omnia similia non sint nata consequi oppositas formas, tamen accidentia vicina et modicum discrepantia possunt consequi oppositas formas quarum una est immediate consequi alteram. Et sic est hic. Nam accidentia vivi et mortui aliquam discrepantiam habent et variationem, licet non notabilem.

6 idem] *BV* illud *T* 9 determinet se] *BT* determinata sit *V* 13 vicina] *BT om. V*

[426] Mirum etiam est de istis qui sic arguunt, quia sive ponantur eadem accidentia manere in vivo et mortuo sive similia de novo introduci, necesse est quod illa accidentia cooperentur forme cadaveris, cum talis forma semper generetur cum talibus accidentibus vel manentibus vel noviter introductis.

3 cooperentur] *BV* comparentur *T*

[427] Et quod dicitur quod nec virtus celi, dico quod immo virtus celi determinat effectus una cum aliis predictis et agente particulari concurrentibus. Et quod adducitur contra hoc, non probat nisi quod sola virtus celi, non concurrentibus aliis, hoc non faciat. Et quod dicitur quod nec agens particulare per hoc quod contrapatitur, dico quod hoc solum non facit sed hoc cum aliis facit. Et quod dicitur contra hoc quod non, quia gladius corrumpens non compatitur, dicendum quod preter gladium in

tali morte est aliquod corrumpens, scilicet calor intensus **[B104va]** existens in spiritibus et aliis humoribus corporis qui non sunt adhuc partes corporis. Et tale agens contra patitur. Nec fit ita cito abscisio quin fiat in tempore, quantumcumque parvo, in quo potest esse alteratio disponens ad aliam formam.

5 contrapatitur] *BV* compatitur *sic saepius T*

[428] Et quod dicitur ultra quod non, quia cum agens assimiletur passo secundum quod contra patitur ab eo et patitur ab eo secundum suas qualitates activas, tunc secundum hoc generans assimilaret generatum cadaveri vivo precedenti in qualitatibus activis. Quod falsum est cum mortuum et vivum maxime secundum qualitates activas differant, — dico quod qualitates active non solum sunt causa aliarum qualitatum activarum, puta calor caloris, sed etiam passivarum, sicut calor est causa siccitatis, licet agens contra patiatur ab eo in quod agit secundum qualitatem activam et secundum eandem agat postea producendo suum effectum. Non tamen oportet quod plus assimilet passum sive effectum quem producit, rei corrupte in qualitate activa quam in qualitate passiva.

1 dicitur] *TV* dicit *B* 5 activas] *BTV* non *add. T* 11 corrupte] *BV* quam corrumpit *T*

[429] Quare autem plus assimilet in passiva, dico quod hoc ideo est quia licet utreque qualitates sequantur compositum ex materia et forma, tamen qualitates active se tenent magis ex parte forme et passive magis ex parte materie. Et ideo magis manet similitudo in passivis cum diversitate formarum, licet hoc ideo non est quia effectus non dependet ex agente particulari et ex dispositione que precessit in materia modo quo expositum est supra et ex multis aliis que magis ordinata sunt ad qualitates passivas quam ad activas.

[430] Quod autem dicitur quod vita consistit in humido et calido et mors in frigido et sicco, intelligendum est non absolute, sed comparative, quia carnes mortue sunt complexionis humide et etiam calde, licet non ita sicut carnes vive, oportet, ut ratio deducit ultra, quod nichil siccitatis vel quodcumque aliud sit ita perfecte in mortuo sicut erat in vivo, licet non fiat notabilis variatio quod multum appareat dissonantia inter ea.

[431] Ad illud **[T166ra]** quod adducitur ultra, dico quod non oportet quod determinet ad oppositas qualitates **[V114ra]** que sint omnino contrarie, sed ad qualitates que opponantur sicut intensum et remissum. Et quod adducitur de igne et aqua, nichil valet, quia hoc est gratia materie in qua fit talis generatio quod generatum habet omnino contrarias qualitates ipsi corrupto, quia si generetur ex aere ignis, non generaretur ex omnino contrario quoad qualitates. Et quod dicitur ultra quod specie non deter-

minant, dico quod immo. Et ad illud quod contra hoc dicitur, potest dici vel quod ille liber non est autenticus, vel potest dici sustinendo auctoritatem illam quod ibi loquitur non de spiritu qui est corpus subtile qui non est pars animalis, sed de spiritu qui est anima, qui perit cum corpore animato, saltem quantum ad animas aliorum ab homine et exit in hora mortis quantum ad animam rationalem, que in hora mortis non corrumpitur sed separatur.

9 vel quod … dici] *BV om. T* / ibi] *BT* ita *V* 12 aliorum ab homine] *BT* animatorum ad hominem *V*

[432] Quod autem additur ultra quod cum illi spiritus agant naturaliter, non determinant ad accidens violentum, sicut est cicatrix que inducitur sanando vulnus non causatur in corpore vivo violenter sed naturaliter, et naturaliter postea succedit in corpore mortuo. Quod etiam sequitur contra hoc est valde rude, quia operatio spiritus qui agit ad introductionem forme cadaveris et dispositionum eius, non oportet quod sit operatio forme cadaveris ut principii activi, quia forma cadaveris non comparatur ad illos spiritus ut ad menstruum per quod operetur sed ut effectus ad causam.

1 ultra] *TcV om. BT* / illi … agant] illi specie agant *V* illi specie agunt *T* illo tempore agunt *B* 4 contra] *BV om. T*

[433] Et quod dicitur ultra quod nec ordo forme ad formam est causa huius determinationis, dico quod immo. Et ad hoc quod dicitur contra hoc, dico quod preter talem ordinem est aliqua causa effectiva, scilicet virtus celi et continentis et illi spiritus et si quid est aliud concurrens. Et illud quod argutum est supra contra hoc, est solutum.

4-5 et si … solutum] *T om. V*

[434] Et quod dicitur quod nec omnia simul, dico quod immo, ita quod diversa diversimode faciunt. Et quod dicitur quod quodlibet faceret aliquam dispositionem, non oportet loquendo active, quia alia concurrunt ad effectum causandum preter agens. Sed verum est **[B104vb]** quod quodlibet premissorum aliquid aliquo modo confert ad effectum. Et ostensum est quod illud quod dicitur contra hoc discurrendo per singula non valet.

3 active] *BT om. V* 4 quodlibet] *TV om. B* 5 premissorum] *BT* remissorum *V* / aliquo modo] *TV om. B*

[435] Ad 56um dicendum quod illud quod dictum est ad 43um quia idem argumentum est cum illo. Ad 57um dicendum quod eo modo quo eadem forma potest esse causa contrariorum accidentium, ita et contrariarum operationum. Quomodo autem hoc fit, ostensum est in solutione 52i argumenti.

[436] Ad 58um dicendum quod eadem forma prout est in una parte, per accidens potest corrumpere suam existentiam in alia parte. Vel dicendum ad minorem quod anima existens in una parte non corrumpit seipsam virtute propria prout est in alia vel suam existentiam in alia. Sed hoc facit continens vel aliquid extrinsecum faciens motum cordis vel aliquid huiusmodi vehementiorem quam natura sua requirit.

2 existentiam] *BT* essentiam *V* 4 vel … alia] *TV om. B*

[437] Ad 59um dicendum quod Augustinus retractat[1] animam dare speciem corpori effective, non formaliter. Et hoc patet, quia retractat quod dixerat[2] in *De immortalitate anime*. Ibi autem dicit animam dare corpori formam effective. Et hoc patet intuenti textum eius, quia plane videtur ibi mens Augustini quod anima generaliter det speciem omni corpori, anima autem rationalis det speciem corpori et anime irrationali. Falsum est autem animam dare formaliter speciem omni corpori et animam rationalem irrationali. Nec umquam potuit cadere in caput Augustini tunc vel in caput cuiuscumque hominis sensati quod anima daret formaliter speciem omni corpori, cum constet ad sensum non omne corpus informari anima. Fatuum etiam valde esset dicere quod anima rationalis daret speciem formaliter anime irrationali brutorum. Unde patet quod loquitur ibi de dare speciem effective.

2 quod] *BV* et *T* 5 generalter] *BT om. V* 6 irrationali] *BTcV* rationali T 9 speciem] *BT* animam *V*

[438] Ulterius vero concludit universaliter ibidem quod infirmiora habent speciem a potentioribus et inferiora a superioribus. Constat autem quod compositum quod est effectus cause formalis, non est infirmius vel inferius forma sua immo est perfectius, nam totum est perfectius parte. Sed effectus cause efficientis est bene quid infirmius et inferius nobilitate ipsa causa efficiente. Unde patet quod Augustinus loquitur in *De immortalitate* de dando speciem effective,**[T166rb]** non formaliter.

5 quid] *BT* quidem *V*

[439] Ad 60um dicendum quod est contra hoc dicendum quod in hac propositione corpus habet esse per animam eo quo animatur; hoc quod dico li ‘eo quo’ possunt accipi coniunctim sic quod per ambo denotetur idem modus dandi esse, ut sit sensus ‘eoquo animatur’ idest ‘quia animatur’ et sic ‘habere esse eoquo animatur’ est habere esse per animam formaliter. Nec talem sensum recantat Augustinus. Alio modo potest accipi li ‘eo quo’ divisim pro diversis modis dandi, ut sit sensus quod

1. *Retractationes* I, IV, 4. 2. *De immort. animae* XV, 24.

corpus non habet dare esse eo, hocest ‘ea re’ qua animatur, ita quod intelligatur **[V114rb]** non habere esse effective illa re qua animatur, quia per talem rem non habet esse effective, sed formaliter, ita quod iste ablativus ‘quo’ construatur in habitudine cause efficientis sed iste ablativus ‘quo’ construatur in habitudine cause formalis, ita quod sit sensus, ut dictum est, quod corpus non est eo, idest illa re, effective qua animatur formaliter. Et sub isto retractavit Augustinus et facit pro nobis.

5 *prius* esse] *BV om. V* 6 recantat] *BT* retractat *V*

[440] Ad 61um dicendum quod illud argumentum supponit falsum, quia licet non faciat mentionem de corporibus inanimatis in speciali, puta de lapide, terra vel aqua, tamen facit in generali dicens quod anima dat generaliter speciem cuicumque corpori et anima rationalis anime sensibili irrationali. Quod non potest intelligi nisi <de> dando speciem effective.

[441] Ad 62um dicendum quod illud argumentum est valde rude, quia ibi loquitur Augustinus de medio effectivo, forma autem corporis non est medium effectivum inter corpus cuius est forma et Deum vel quodcumque aliud, ita quod sit medium effectivum corporis cuius est forma.

1 illud … ibi] *TV om. B*

[442] Ad 63um dicendum quod totus motus ille in cuius una parte ponitur bos vivus moveri et in alia parte ponitur moveri mortuus, non est unus motus numero nec est continuus, immo etiam et mobilia sunt diversa et motus sunt discontinui. Et quando dicitur quod immo, quia non intervenit quies media, dicendum quod sicut ad hoc quod duo corpora sunt discontinua, non requiritur quod sit spatium interiectum cuius interpositione discontinuantur, quia ultima duorum que sunt discontinua possunt esse simul, ita quod etiam duo motus possunt se habere consequenter et esse discontinui absque hoc quod interponatur tempus medium.

[443] Sicut patet per Philosophum 5o *Phisicorum*, ubi dicit[1] quod febris potest se habere consequenter et absque interpositione temporis ad motum localem. Et in octavo *Phisicorum* dicit[2] in ultima ratione quam adducit ad probandum motum reflexum non esse unum quod dato in motu reflexo non intercederet quies media, adhuc non sequeretur quod non esset unus et continuus, immo una pars se haberet consequenter et absque interpositione temporis ad aliam, ita quod motus ad A punctum in quo sit reflexio, et motus ab eodem puncto A adhuc essent discontinui, dato quod in motu reflexo non incideret quies **[B105ra]** media. Ista enim duo pos-

1. *Physica* V 4, 228a27-28: “Postquam enim cucurrit aliquis, statim febricitabit”.
2. *Physica* VIII 8, 262a19-263a3.

sunt esse simul finis unius motus precedentis et initium alterius sequentis. Et sic fieret, ut credo, si obviaret lapis molaris lapillo proiecto sursum.

5 *secundum* non] *BV om. T* 9 in … reflexo] *B om. TV* / incideret] *B* interveniret *TV* 11 si] *BT* sibi *V*

[444] Et quando dicitur quod non est dare ultimum instans in actu quia non est quies media, dico quod comparando tempus ad motum primi mobilis in quo est sicut in subiecto, non est aliquod *nunc* in toto tempore in actu, sicut in toto motu primi mobilis est aliquod mutatum esse cum semper continuetur. Dicitur tamen aliquis motus mobilium inferiorum uti aliquo *nunc* temporis in actu inquantum aliquis motus finitur actu vel incipit in illo *nunc*. Et sic dico quod motus illius bovis qui ponitur sic cadere, utitur actu illo instanti temporis in quo moritur bos, quia in illo instanti bovis morientis in quo bos fuit primo non-ens et in quo cadaver fuit primo ens, fuit finitus primus motus et fuit initium divisibile sequentis. Nec sequitur ex hoc quod idem *nunc* accipitur proprie bis, quia bis accipi est duabus vicibus accipi. Vicissitudo autem non potest proprie accipiendo esse sine successione. Sed ibi est applicatio eiusdem *nunc* ad diversa indivisibilia accidentalia simul existentia diversorum motuum.

8 temporis] *BT* operationis *V*

[445] Notandum **[T166va]** tamen quod motus qui fuit in bove vivente, non dicitur terminari per se per adoptionem alicuius termini positivi, sed dicitur tunc terminari quia tunc primo est non ens. Et hoc ideo est quia talis motus terminatur per accidens inquantum suum primum non esse sequitur ad non-esse alterius, scilicet ad non-esse subiecti.

De animalibus generaliter

[446] Ad 64um dicendum quod in animali non sunt duo calores secundum rem sed secundum rationem tantum. Et ille calor dicitur elementaris inquantum habet aliquid de proprietate caloris elementaris, scilicet dissolvere heterogenea sed coagulare homogenea. Sed dicitur calor talis inquantum est instrumentum anime (scilicet regulantis operationem eius) quod generat carnem vel os et quod deserviet viribus anime.

[447] Ad 65um dicendum quod similiter in animali infirmo non sunt duo calores secundum rem sed secundum rationem. Et ille calor, durante infirmitate, est simpliciter innaturalis homini inquantum est intensior quam requireret natura humana. Et hoc patet ex aliqua causa extrinseca. Sed quia ille idem calor qui fundatur super animam, est instrumentum eius **[V114va]** in digerendo, sed ita ordinate quod digerat sicut in sanitate dicitur quoad hoc naturalis. Unde et calor naturalis et innaturalis non

differunt re in infirmo nisi essent in diversis partibus; quod non oportet semper.

3 homini] *BT* huiusmodi *V* 4 extrinseca] *BT* extranea *V* 5 qui] *BV om. T* 6 sed] *BV* licet vero *T* 7 unde et calor] *BT lacuna in V*

De omni homine generaliter

[448] Ad solutionem autem prime rationis que adducebatur ad probandum plures formas esse in homine et quarundam aliarum hic breviter premitto quod secundum quosdam in generatione cuiuslibet animalis sunt plures generationes et plures corruptiones et per consequens plures diverse mutationes sed in qualibet mutatione, adveniente forma posteriori, corrumpitur nec manet forma precedens in materia. Et ideo, non obstantibus talibus pluribus mutationibus, non oportet ponere formas plures substantiales in eodem individuo Substantie, licet in eadem parte sint plures forme substantiales successive una post aliam. Alio modo potest accipi pluralitas mutationum in productione hominis propter generationem et creationem ita quod generatio terminetur ad unam formam et creatio ad aliam. Et sic procedit primum argumentum factum ad probandum plures formas esse in homine.

4 plures] *BV om. T* 11 ita quod] *BV* inquantum *T*

[449] Ad illud ergo argumentum quod in universum est 66um, dicendum quod licet creatio materie si secundum se fieret extra corpus, non esset creatio nec generatio hominis, tamen factio hominis qua Deus facit hominem ex anima et materia infundendo animam materie, est generatio et creatio. Nam illa factio et constitutio hominis prout constituitur a Deo infundendo formam non eductam de potentia materie est creatio; inquantum vero ad illam constitutionem et factionem hominis ex anima et materia agit virtus seminis disponendo materiam ad animam eadem factio compositi quod est homo est generatio naturalis. Et sic generatio **[B103rb]** hominis et creatio secundum animam (vocando creationem et generationem hominis constitutionem seu factionem eius ex materia et anima) creatio eius et generatio eius sunt idem secundum rem et terminantur ad eandem formam substantialem, immo magis proprie ad idem compositum secundum eandem formam substantialem, licet alteratio qua agens naturale disponit materiam, sit alia mutatio a creatione et terminatur immediate ad formam accidentalem, sed ulterius terminatur dispositive ad unionem forme substantialis cum materia.

7 factionem] *BT* formam *sic saepius V* 9 compositi] *BT lacuna in V* 12 *prius* eius] *BT* seminis *V*

[450] Ad 67um dicendum quod naturale non agit attingendo aliquam formam essentialiter et causando eam quantum ad essentiam suam nisi educendo eam de potentia materie. Et sic agens naturale attingit in generatione hominis ad dispositionem accidentalem transmutando materiam ad eam et educendo de potentia materie, ita quod agens naturale sic attingit dispositionem manentem cum anima, non quod aliquid quod precessit animam tempore, in materia remaneat cum anima, immo in eodem instanti in quo anima infunditur, ille dispositiones a semine viri manente, cum non cedat in materiam fetus, causantur predicte dispositiones. Tamen ultra hoc agens naturale in generatione hominis attingit dispositive per illas dispositiones ad formam substantialem quam non educit in generatione. Ergo generans sive agens naturale agit transmutando materiam ad dispositionem accidentalem quam educit, et per hoc disponit ad formam substantialem quam educit. Et ex hoc non sequitur quod in homine sit aliqua **[T166vb]** forma substantalis preter animam eductam de potentia materie, sed tantum forma accidentalis.

1 attingendo] *BT* accipiendo *V* 6 cum] *BT* et est *V* / aliquid] *BT lacuna in V* 12 agit] *BV om. T*

[451] Ad 68um dicendum quod virtus seminis aliquam formam causat quam educit de potentia materie antequam anima rationalis introducatur. Et illa forma corrumpitur ab agente naturali inducente in eodem instanti in quo introducit anima disponens contrarias illi forme et sue permanentie in materia. Et illud agens, scilicet semen viri corrumpit illam formam infundendo aliam formam tam accidentalem quam substantialem. Accidentalem autem quantum ad suam essentiam efficiendo, substantialem vero que est anima non efficiendo quantum ad id quod est essentialiter, sed ad eam ut est unita materie disponendo, sicut dictum est.

2 materie] *BV om. T* 5-6 illam … aliam] *BV om. T* 6-7 accidentalem autem] *BV* nam *T*

[452] Et per hoc patet ad 69um quod agens naturale generat non solum corrumpendo, immo etiam inducendo.

[453] Ad 70um dicendum quod virtus seminis semper corrumpit illam formam precedentem, inducendo non solum formam accidentalem immo etiam substantialem, quia aliquo modo disponendo inducit formam que est anima rationalis. Licet enim non attingat ad essentiam eius causandam, attingit tamen ad hoc quod disponit ad eam. Et secundum hoc etiam transmutat materiam secundum quod est in potentia ad esse substantiale.

4 causandam] *BV om. T*

[454] Ad 71um dicendum quod sive terminus generationis humane **[V114vb]** ponatur compositum sive forma, idem est terminus generationis et creationis ex creatione qua fit homo ex materia et anima. Et quando dicitur contra hoc quod tunc homo esset creatus, dico quod verum est nec est inconveniens, sicut etiam totus homo animatus propter partem que est anima, ita etiam creatus ratione partis que est anima et similiter totus homo est generatus. Sed est creatus inquantum constituitur per formam que non est educta de potentia materie, et generatus est inquantum non constituitur per formam illam nisi ut est unita materie, ad quam unionem agit agens naturale disponendo, ut dictum est. Loquendo etiam de termino qui est forma anima que est terminus generationis ipsius eadem per essentiam est terminus generationis secundum quod est unita materie, quia ad eam secundum quod sic unita est, agens naturale disponit et transmutat materiam.

1 terminus] *B* ratio *TV*

[455] Et quando dicitur contra hoc quod tunc sequitur quod agens creatum cooperaretur Deo in causando ita quod creet cum eo, dico quod non sequitur quod cooperetur Deo in causando ita quod creat cum eo. Sed cooperatur Deo creanti, disponendo ad unionem forme create cum materia quam Deus creat, infundendo esse materie. Et <dicendo> agens naturale cooperari sic Deo creanti quod non causat totum secundum esse quod est in eo, sed dat formam infundendo eam materie prime existenti non est inconveniens.

1 sequitur] *BT* requiritur *V* 2 deo] *TV* dicendo *B* / ita … eo] *B om. TV* 3-4 sed cooperatur] *TV* quod si cooperetur *B* 4 deo] *TV* dicendo *B* 6 *alterum* quod] *B* quando *TV* 7 dat formam] *V* causat formam *T* causat eam *B*

[456] Ad 72um dicendum quod maior illius rationis non habet veritatem de agentibus subinvicem ordinatis, sicut patet quod eandem formam causat artifex et eius instrumentum, precipue quantum ad principalem effectum. Licet enim virtus eiusdem seminis aliam formam introducat preter animam, quia introducit dispositionem accidentalem, mediante tamen illa, attingit ad animam sive ad anime unionem dispositive.

4 eiusdem] *BV om. T*

[457] Ad 73um dicendum quod licet creans non agat ex presupposita materia quando totam rem subsistentem cum omnibus que sunt in ea creat, tamen **[B105va]** causans bene causat aliquid in materia preexistente quando creat formam infundendo eam materie. Et ideo agens naturale quod agit ex presupposita materia educendo dispositionem accidentalem, potest cooperari in tali cooperatione disponendo ad unionem forme

create cum materia cui infunditur. Sic autem non potest in creatione qua tota res subsistens cum omnibus que sunt in ea creatur.

1 agat] *BV om. T* 2 rem] *BTV* dat *add. BV* 3 bene causat] *TV om. B* 3-4 preexistente … materia] *TV om. B* 6 in … cooperatione] *TV om. B* 8 subsistens] *TV* causatur *B* / creatur] *TV om. B*

[458] Ad 74um dicendum quod minor est falsa. Et ad probationem dico quod si esse sit idem re quod essentia, esse substantiale corporeum in homine non est divisibile in partes quantitativas nisi ratione materie, que est quanta per accidens. Licet <autem> anima sit divisibilis, potest tamen esse causa talis divisibilitatis sive quantitatis, quia divisibile et indivisibile licet habeant oppositas rationes sic quod unum non potest esse alterum, tamen non sunt ita opposita quod unum non possit esse cum alio et esse causa alterius, et etiam esse pars eius. Sicut patet de unitate que est pars numeri et forma que est indivisibilis in materiam et formam, et tamen est pars compositi ex materia et forma.

2 *alterum* esse] *BV om. T* 3 divisibile] *B* dissimile *TV*

[459] Similiter si esse differt re ab essentia, non oportet quod esse substantiale corporeum hominis sit divisibile, cum tale **[T167ra]** sit in sola anima separata in qua ponitur totum existere hominis remanere ab illis qui ponunt differre esse et essentiam. Sed esse accidentale eius est indivisibile. Et similiter ad illud quod dicitur de spirituali et corporali, dicendum quod si spirituale dicatur illud cuius esse nullo modo potest communicari corpori, sicut est angelus, tale spirituale et corpus non proprie opponuntur sicut opponitur album et nigrum, que habent esse circa idem sed sunt disparata ita quod unum non potest esse alterum nec stare cum altero in eodem supposito vel subiecto, saltem creato. Si autem forma spiritualis dicatur forma que non est quanta per se nec per accidens, potest tamen esse forma corporis, talis forma spiritualis licet non possit esse corpus, potest tamen esse pars corporis nec ei opponi proprie. Unde esse corporeum substantiale hominis potest esse ab anima, sive differat re essentia ab esse, sive non.

5-6 quod … illud] *BV om. T* 12 tamen] *BTV* non *add. T*

[460] Ad 75um dicendum quod forma corporalis (vocando ‘formam corporalem’ formam que constituit formam in esse substantiali corpori) non oportet quod sit quanta per se vel per accidens. Sed bene est pars quanti per accidens. Et sic est hominis. Nam anima est pars hominis, qui per accidens quod est quantitas, ratione materie est quantus.

4 qui] *BT om. V*

[461] Ad 76um dicendum quod embryo prius habet vitam plante quam animam sensitivam, et animam sensitivam prius quam rationalem. Sed, adveniente sequente, corrumpitur illa que prius erat. Et sic non sequitur plures formas substantiales esse in eadem substantia accidentali.

1 prius] *BT* plus *V* 2 prius] *BT* plus *V* 3 prius erat] *BT* inerat *V*

[462] Ad 77um dicendum quod dispositio importans imperfectionem repugnantem complemento bene corrumpitur, **[V115ra]** adveniente complemento, sicut fides que disponit ad lumen glorie corrumpitur, adveniente lumine glorie, et sicut, adveniente forma carnis, corrumpitur forma sanguinis, que erat quedam dispositio preparatoria ad carnem. Et sic est in proposito. Nam forma imperfecta precedens importat imperfectionem repugnantem forme perfecte sequenti.

1 imperfectionem] *BV* infectionem *T*

[463] Ad 78um dicendum quod perfectum et imperfectum possunt accipi pro forma et potentia receptiva forme que per formam perficitur. Et illa que sic sunt perfectum et imperfectum, non repugnant. Et sic se habent forma et materia secundum perfectum et imperfectum in formis quarum una non est subiectum alterius, sed magis una est quasi privatio et defectus respectu alterius repugnantis, immo omnes forme sibi minus repugnantes et opposite se habent isto modo sicut perfectum et imperfectum. Et sic se habent sensitiva precedens rationalem et rationalis sequens ut perfectum et imperfectum, non autem primo modo. Et ideo exemplum introductum adductum non valet.

3-4 non … imperfectum] *BV om. T*

[464] Ad 79um dicendum quod cum ponatur quidam piscis esse qui non vivit nisi una die et sic oportet quod in una die recipiat vitam et promotionem in vita habita et tendentiam ad mortem per alterationem precedentem, multo plus illa sensitiva que durat pluribus diebus potest habere infra illos esse et perfectum et tendentiam ad corruptionem. Dicendum ergo quod illa sensitiva non continue promovebatur usque ad infusionem anime, immo inter tempus sue generationis et infusionis anime potuit habere promotionem ad statum et tendentiam ad non esse.

3 habita] *BV* habitam *T* 7-8 immo … anime] *TV om. B*

[465] Ad 80um dicendum quod minor est falsa. Ad probationem dico quod anima non corrumpit illam formam introductam ante adventum eius effective. Sed infundens animam una cum agente naturali corrumpit eam effective, sed formaliter bene corrumpit eam anima. **[B105vb]** Et quando dicitur quod non, quia non habet contrarium, dico quod licet forme substantiales non sint proprie contrarie secundum completam rationem

contrarietatis, tamen forme substantiales habent aliquid de ratione contrarietatis, quia opponuntur secundum perfectum et imperfectum et repugnant sibi invicem circa eandem partem materie, sicut etiam figure licet non sint proprie contrarie, tamen repugnant adinvicem circa idem et, adveniente una, abicitur alia nec manet alia. Vel potest dici quod licet secundum se non habeat contrarium, habet tamen adiunctam contrariam dispositionem per quam potest aliam formam precedentem una cum sua dispositione eam in materia tenentem expellere.

2 introductam] *BV* introducendam *T* 4 bene … anima] *TV* non corrumpit anima *B*

[466] Et quando ultra dicitur quod non corrumpitur ab influentia celi, dico quod immo una cum agente particulari et aliis causis concurrentibus. Et illa influentia celi est alia ab illa que generavit **[T167rb]** sive que fuit causa generationis. Et ratio quare tunc et non ante vel post corrumpit, est concursus omnium aliorum cum ea que tunc nata sunt concurrere et non ante vel post. Semen enim viri quod immittit matrici, habet determinatum tempus a sua infusione usque ad instans infusionis anime generandi et corrumpendi ea que expediunt tali infusioni. Unde et dico quod agens particulare una cum influentia celi corrumpit inducendo dispositionem repugnantem forme corrumpende.

2 causis] *BV om. T* 3 ab illa que] *B* qua *T* que *V* 4 et ratio] *BT om. V* 9 una] *BT* simul *V*

[467] Et ad illud quod dicitur contra hoc, dico quod agens quodlibet promovet suum effectum quem principaliter intendit quantum potest. Sed effectum quem intendit in ordine ad alterum, non promovet nisi quantum expedit in ordine ad illud alterum. Alie autem forme ab anima non intenduntur principaliter sed tantum ut medium attingendi ad animam. Et ideo non promoventur nisi quantum expedit ad hoc. Vel potest dici quod agens particulare non potest semper illam formam promovere, sed tantum determinato tempore quod nec est capax. Et ideo postquam desiit esse capax promotionis, post eius statum agens particulare quod generavit, mutatis aliis circumstantiis, corrumpit.

7 quod] *BT* quia *V* 8 postquam] *V* quando *B om. T*

[468] Ad 81um dicendum quod illud quod per accidens est omnino improvisum, et omnino preter intentionem agentis est ut in paucioribus, sicut est in casualibus vel fortuitis. Sed vocando ‘per accidens’ illud quod non est de intentione agentis nisi propter alterum, sicut si dicerem quod homo volens vult per accidens subire laborem talem, non oportet esse in paucioribus. Et sic est in omni agente quod generat unum corrumpendo alterum. Et sic dicitur particulare agens per accidens corrumpere illam formam que principaliter intendit disponere ad introductionem anime.

Sed quia hoc non potest fieri **[V115rb]** nisi simul corrumpendo formam preexistentem, ideo ex consequenti eius actio extenditur ad eius corruptionem.

1 quod] *BT om. V*

[469] Ad 82um dicendum quod non frustra introducitur illa forma, licet fiat resolutio in infusione anime usque ad primam materiam, quia non introducitur ut cum anima rationali maneat, sed ut ei anima rationalis possit immediate succedere, sicut supra ostensum est quomodo aliquid preexigitur ad introductionem forme, non ut maneat cum ea sed ut possit ei forma immediate succedere.

3 rationali] *BV* formaliter *T* 4-6 quomodo … succedere] *TV om. B*

[470] Ad 83um dicendum quod licet fiat resolutio ad primam materiam, tamen dispositio necessaria ad susceptionem anime non est denudatio materie ab omni forma, quia non est idem materiam carere aliqua forma et denudari ea, quia tunc posset dici denudari forma angulari qua constat eam carere, quod falsum est. Sed denudari materiam aliqua forma est eam spoliari illa forma prius immediate habita. Et ideo licet materia nullam formam substantialem habeat in instanti infusionis anime rationalis nisi animam nisi aliqua forma tunc remanserit substantialis vel accidentalis que prius fuerat, tamen non dicitur tunc proprie denudari omni forma **[B106ra]** generaliter, sed omni forma quam prius immediate habebat, quia non denudatur tunc a forma quam non habuerat immediate ante illud instans infusionis anime.

2 susceptionem] *B* successionem *TV* 3 idem] *BV om. T* 6 habita] *BT* prehabita *V* / ideo] *BV om. V* 9 prius] *BTV* primo modo *add. B* 10-12 sed … anime] *TV om. B*

[471] Et ideo ex resolutione usque ad primam materiam non sequitur quod dispositio necessaria ad susceptionem anime sit denudatio ab omni forma generaliter, sed denudatio ab omni forma cui nata est anima immediate succedere. Et hoc non est quelibet forma indifferenter sed determinata, scilicet talis sensitiva cum suis dispositionibus. Nec sequitur quod alique alie remaneant, quia nec alique alie tunc inerant materie ut possint remanere vel corrumpi. Talis autem denudatio non potuit fieri in corruptione menstrui. Semen autem viri <manet>, quia semen non cedit in materiam fetus, quia licet in corruptione menstrui fiat resolutio ad primam materiam, non tamen fit recessus a forma cui nata sit anima rationalis immediate succedere.

1-3 et ideo … generaliter] *TV om. B* 7 fieri] *TV lacuna in B* 9 fetus] *BcTV om. B*

[472] Ad 84um dicendum quod minor est falsa. Et ad probationem dico quod influentia celi facit ad hoc, sed non est sine alio. Virtus enim celi

determinatur ad determinatos effectus, mediantibus particularibus agentibus. Et ideo si alius generasset in eo loco qui non fuisset leprosus, non generasset leprosum, nisi aliquid accidentalium concurrisset quod hoc fecisset. Causa autem particularis est semen viri infectum, quod, ut sepe dictum est, non cedit in materiam fetus et manet in tota generatione et etiam, completa generatione. **[T167va]** Quantum autem maneat post vel quid fiat de eo, nichil adpresens dico. Illud enim semen et spiritus decisi cum eo causant in instanti infusionis anime dispositiones manentes cum anima; quod quidem semen cum sit infectum, infectas dispositiones causat.

4 alius] *BT* asinus *V* 8 post] *BT* plus *V*

[473] Et quando dicitur contra hoc quod non, quia illud semen et illi spiritus corrumpuntur, dico quod falsum est. Et quando dicitur ultra quod saltem dispositio per quam materia proportionatur ut pateretur a semine illo et illis spiritibus corporis in primo instanti et sic non ageret in materiam illam et in primo instanti: quia tamen non est eis plus proportionata una quam alia, dico quod semen et quodcumque agens naturale, licet in alterando requirat in materia dispositionem manentem et existentem in materia cum eo quod introducit, tamen introducendo formam substantialem in ultimo instanti illius alterationis non requirit dispositionem que remaneat cum illo quod introducit, sed cui succedat illud quod introducit. Et loquor de dispositione que cadat media inter formam quam principaliter agens inducit in materiam.

4 primo] *BV* illo *sic saepius T* 5 tamen] *TV* tunc *B* 6 una quam] *B* quam una *TV* 10 sed … illud] *TV* cum illo *B* 11 loquor] *BT* liquor *V*

[474] Et ideo licet corrumpatur illa dispositio per quam materia erat proportionata agenti in illo instanti introductionis forme substantialis, tamen adhuc agit semen in materiam inducendo formam substantialem cum suis dispositionibus, licet non attingat ad aliam formam quam ad animam rationalem nisi dispositive, quia non preexigit dispositionem tunc que maneat cum eo quod causat in materia. Sed sufficit sibi dispositio cui suus effectus succedat. Et per illam dispositionem que precessit in toto tempore usque ad instans infusionis anime determinatur ordinabiliter materia ad effectum seminis immediate in illo instanti sequenti.

[475] Ad 85um dicendum quod (ut ex dictis in solutione 83i patet) non sequitur quod denudatio ab omni forma sit sufficiens dispositio ad susceptionem anime vel cuiuscumque forme substantialis. Miror etiam de illis qui sic arguunt, cum idem inconveniens sequatur ponendo resolutionem usque ad primam materiam in generatione ignis ex aere, in quibus non ponunt nisi unam formam substantialem tantum, quia **[V115va]** sicut

querunt quomodo materia nuda in instanti introductionis anime patiatur a semine, ita potest queri ab eis quomodo materia nuda, corrupta forma aeris, in instanti illius corruptiomis aeris patiatur ab igne quia, corrupta forma aeris, non remanet aliqua forma substantialis, cum illa sola esset in aere. Nec etiam accidentalis, quia non ponunt aliquam formam accidentalem posse remanere eandem nisi remanent eadem forma substantiali; aliter eorum ratio non valeret ad concludendum plures formas substantiales.

4 resolutionem] *BV* relationem *sic saepius T* 7-8 in … nuda] *BT om. V* 13 aliter] *BV om. T* 14 concludendum] *BV* excludendum *T*

[476] Ad 86um dicendum quod maior est falsa. Et ad probationem dico quod si esse et essentia non sint idem re in composito ex materia et anima, non erunt duo *esse* (ut illa ratio procedit), sed tantum unum datum a forma toti composito. Et illud esse inquantum est compositi ex materia et forma, dicetur aliquo modo genitum inquantum naturale agens agit disponendo ad unionem materie cum forma dante predictum esse ipsi materie et toti composito. Et illud idem esse erit causatum inquantum consequitur formam creatam, et non eductam de potentia materie, licet ad eam terminetur actio agentis naturalis disponendo, ut sepe dictum est. Si autem esse et essentia sint idem re, tunc esse compositum ex materia et anima erit proprie esse hominis **[B106rb]** secundum rem, et hoc propter hoc quod agens naturale agit disponendo ad unionem anime, cum materia erit generata. Partes autem que sunt materia et forma, non possunt dici simpliciter et proprie generate cum sunt habite ab ipso toto in quo uniuntur per generationem. Et sic extensive possunt dici generate, idest per generationem ad constitutionem totius cuius sunt unite.

[477] Ad 87um dicendum quod (sicut patet in solutione 83i argumenti) ex resolutione usque ad primam materiam in instanti infusionis anime non sequitur materiam esse in maxima aptitudine ad susceptionem anime prout consideretur sine omni forma, quia licet nulla forma precedens maneat, adveniente anima, nec aliqua forma cadat **[T167vb]** media inter ipsam et materiam, quia tamen anima non est nata immediate succedere indifferenter cuilibet forme sed determinate forme, non oportet preintelligere materiam immediate preexistere sub aliqua forma cui nata sit anima succedere ad hoc quod sit nata suscipere animam, supposito quod ibi cooperetur agens naturale, quia absolute Deus de quacumque materia, quantumcumque esset prius indisposita, posset facere unum hominem, vel etiam plures.

1 sicut patet] *B om. TV* 3 susceptionem] *BT* successionem *V* 5 media] *BV om. T*

[478] Ad 88um dicendum quod si esse sit idem re quod essentia, non est simile de anima et de esse, quia ‘esse’ stare potest pro composito quod est per generationem constitutum (ut supra expositum est), sed ‘anima’ stat tantum pro parte que est forma. Si autem esse differat re ab essentia, dicendum quod et anima et illud esse non sunt secundum se considerata generata, sed tantum <secundum> quod sunt unita et coniuncta materie sive secundum quod sunt aliquid ipsius hominis, aliquo modo generata, quia ab eo cuius sunt per generationem habita, quia et illud esse et anima efficiuntur esse et forma hominis per generationem modo quo expositum est.

5 se] *TV* rem *B* 6 tantum] *B* tamen *TV*

[479] Ad 89um dicendum quod nichil sequitur eorum inconvenientium que in illo argumento ponuntur, quia cum in instanti introductionis semen agat disponendo ad animam et causando dispositionem convenientem anime, sequitur quod proles habet a parente et formam accidentalem, que est dispositio, et formam substantialem, que est anima rationalis habet ab eodem dispositive.

4 proles] *BT* plures *V*

[480] Ad 90um dicendum quod secundum quosdam calor non agit in humidum in quo est sicut in subiecto, sed calor continentis est quod corrumpit animal et quodlibet mixtum. Et isti dicerent quod animal corrumpatur per principium intrinsecum non activum sed passivum.

[481] Aliter posset dici quod calor existens in humido naturali sicut in subiecto, agit in ipsum non calefaciendo, quia hoc esset impossibile, quia non posset causare seipsum nec alium, quia duo calores cum differant numero solo, non possunt esse in eodem corde, sed agit in ipsum evaporando et desiccando. Sed non agit in ipsum virtute alicuius forme existentis in animali, sed in virtute continentis et talem calorem conservantis. Non enim (ut supra dictum est) oportet quod forma substantialis alicuius rei sit causa effectiva omnium accidentium existentium in re illa.

3 calores cum] *BT* canes non *V* 4 corde] *BV om. T*

[482] Et sic stat quod homo corrumpitur a principio intrinseco inquantum ille calor qui corrumpit ut instrumentum continentis est in homine sicut in subiecto, non tamen corrumpit in virtute alicuius forme substantialis. Et sic perit tota deductio illa que fit in aliquo, quia supponit quod fiat in virtute alicuius forme substantialis hominis. Dato etiam quod ille calor agat in virtute anime, potest dici quod non est inconveniens quod per accidens alicuius forme agat ad eius corruptionem, sicut in proposito **[V115vb]** anima propter suam nobilitatem et nobilitatem suarum operationum requirit humidum subtile et calidum satis competenter intensum

ad vivificandum. Et hoc intenditur per se sed per accidens contingit quod ex hoc sequatur unum evaporare per alterum.

8 suam … nobilitatem] *BT* varietatem *V* 9 subtile] *BT* substantiale *V*

[483] Vel potest dici quod quando aliqua forma diversarum operationum nata est causare diversas et contrarias dispositiones in diversis partibus corporis, sicut supra dictum est. Et ideo ex consequenti contingit quod ille partes mutuo agant et se indispositas respectu anime faciant.

1 aliqua] *BV* anima *T*

[484] Ad 91um dicendum quod ille dispositiones licet sint effectus anime secundum genus cause subiective, tamen secundum genus cause efficientis et conservantis et tenentis formam in materia, ille dispositiones sunt cause forme in materia, ut supra expositum est. Et ideo ad earum corruptiones sequitur corruptio, vel saltem separatio forme a materia. Vel potest dici quod corruptio talium dispositionum est causa corruptionis vel separationis forme a materia, quia, ipsis corruptis, aliud agens dominatur supra materiam **[B106va]** educens formam aliam contrariam et incompossibilem anime vel cuicumque forme precedenti.

8 educens] *TV* inducens *B*

[485] Ad 92 dicendum quod nichil prohibet effectum cause subiective repugnare sue cause tali, saltem per accidens, non per accidens casuale quod **[T168ra]** fit in paucioribus, sed vocando fieri per accidens illud quod consequitur non ex principali intentione.

1 subiective] *BV om. T*

De nutritione hominis

[486] Ad 93um dicendum quod intentio fit non per hoc quod forma nutriti educatur de potentia materie nutrimenti, sed per hoc quod materia nutrimenti spoliata forma sua efficitur sub forma nutriti nec per hoc quod sequitur quod illud quod plus habet de materia plus mutat, quia illud quod nutritur requirit ad restaurationem deperditi materiam secundum determinatam quantitatem. Nec similiter sequitur quod illud melius nutriat quod citius spoliatur forma sua, nisi forma sua sit talis quod habeat immediatum ordinem ut ab ea fiat immediate transitus ad formam nutriti. Unde non oportet propter nutritionem ponere in homine aliquam formam eductam de potentia materie.

1 nutriti] *BV* matrici *T* 3 spoliata] *BT* specifica *V* 6 nec] *BT om. V* / illud] *BTV* quod *add. V* 7 sua sit talis] *BT* spolietur sua accidentali *V*

[487] Et per hoc patet ad 94um, quia non oportet ad solvendum premissum argumentum ponere quod anima vel alia forma in homine educatur de potentia materie.

De accidentibus ac dispositionibus formam substantialem consequentibus

[488] Ad 95um dicendum quod si aliqua accidentia consequerentur aliquam formam substantialem ut causam effectivam completam, nullum agens posset causare illa accidentia consequentia sic formam nisi causando aliam formam. Sed agens quod causat accidentia consequentia aliquam formam substantialem non ut causam effectivam sed ut causam subiectivam quia substententur per eam sicut per partem sui subiecti non oportet quod causet vel producat illam formam substantialem. Nunc autem accidentia que consequuntur animam vel aliam formam substantialem, non oportet quod consequatur eam semper ut causam effectivam, sicut nec figura que consequitur naturaliter quantitatem, non sequitur eam ut causam effectivam; unde aliquid potest esse causa figure quod non est causa quantitatis. Et propter hoc agens naturale potest esse causa accidentium consequentium animam, licet non sit causa anime, quia non oportet quod consequatur eam ut causam efficientem. Ad hoc posset dici quod non consequitur eam ut causam efficientem completam et sufficientem, sed ut causam completam et non sufficientem sine aliquo cooperante Et sic ad hoc posset agens naturale agere ad introductionem illorum accidentium absque hoc quod causaret animam.

4-6 sed … eam] *BT om. V* 10 sicut] *BT om. V* / naturaliter *T* materialiter *BV* 12 hoc] *BTV* quod *add. T* 14-15 efficientem … causam] *BV om. T* 16 aliquo cooperante] *BT* alio cooperantem *V*

[489] Ad 96um dicendum quod semen causat dispositiones ordine nature consequentes animam secundum genus cause subiective. Et quando dicitur contra hoc quod non, quia semen vel agens naturale nichil agit postquam reponit fetum in specie, dico quod hoc haberet aliquando calorem loquendo de *post* existendo. Loquendo tamen de *post* natura falsum est, quia licet illud quod causat semen, sit posterius secundum genus cause subiective ipso esse anime in materia, tamen secundum genus cause conservantis et tenentis formam in materia illud quod causat semen preintelligitur ipsi esse anime in materia, ita quod secundum diversas considerationes mutuo se precedunt et sequuntur. Ideo simpliciter reputo falsum quod, deposito fetu in specie, semen nichil amplius agat.

2-7 et quando … subiective] *BTcV om. T* 4 aliquando] *B* aliquem *TV* 5 existendo] *B om. TV* / post natura] *TV* prima materia *B* 10 precedunt] *BV* producunt *T*

[490] Ad 97um dicendum quod (ut patet ex predictis) dispositiones que introducuntur cum anima et eam consequuntur secundum genus cause subiective et sunt eius effectus secundum illud genus cause, sunt econverso causa effectiva tenens et conservans unionem anime cum materia. Et ideo earum remotio potest esse causa remotionis anime a materia.

4 anime cum materia] *BV* forme cum anima *T*

[491] Ad 98um dicendum quod anima presupponitur talibus accidentibus ita quod compositum ex anima et materia est eorum subiectum, quia illud compositum preintelligitur esse constitutum in esse substantiali, antequam aliquod accidens sit in eo sicut in subiecto. Tamen non oportet quod utraque pars compositi sit ita affecta talibus accidentibus quod utraque sit calida vel extensa.

[492] Ad 99um dicendum quod subiectum quantitatis, accipiendo 'subiectum' pro supposito subsistente, verum est quod tale subiectum quantitatis oportet esse extensum. Sed non oportet quod sit extensum ratione **[B106vb]** utriusque partis sed sufficit quod sit extensum ratione alterius partis, sicut totus ignis calefacit, non tamen hoc facit nisi ratione caloris. Et ita oportet quod compositum cuius anima est actus sit extensum, non tamen oportet **[V116ra]** quod anima sit extensa, sed sufficit quod aliqua pars eius cuius anima est forma, sit extensa. Et ita est. Nam materia est extensa. Et licet quantitas **[T168rb]** presupponat formam substantialem in materia secundum genus cause subiective, non tamen oportet quod semper presupponat formam substantialem in materia secundum genus cause subiective eam ut extensam per eam. Sufficit enim quod presupponat eam ut dantem esse substantiale materie.

4 partis] *BV om. T* 8 nam] *BT* non *V* 12 enim] *BTV* materia secundum genus subiective *add. V*

[493] Ad 100um dicendum quod anima una cum materia substernitur quantitati et aliis accidentibus. Nec tamen est extensa, quia absque extensione potest esse in toto quanto et in qualibet parte eius extensa. Et dato quod illa materia substernatur quantitati, preintellecta tamen in actu substantiali per animam ita quod totum diceretur substractum ratione materie, posset dici quod materia in homine et compositum ex materia et forma etiam in aliis comparantur ad quantitatem secundum rationem per se unius subiecti. <Et> quia omnia sunt subiectum eius inquantum nata sunt suscipere eam cum extensione, sequitur quod sit extensa per ipsam, ita quod potest habere immediatum ordinem ad solam materiam in quibusdam et ad totum compositum in aliis.

[494] Vel potest dici quod, sive sola materia sive compositum ponatur substerni quantitati, quicquid ei substernitur, substernitur ratione materie, ita quod illud ratione cuius inest, cuilibet est materia. Nec est contra hoc quod dictum est supra quod forma unius elementi non potest esse in materia, mediante forma alterius, quia inter per se subiectum et formam cuius est per se subiectum, non potest cadere medium, quia sola materia et compositum ex materia et forma alicuius elementi non videntur posse habere rationem per se unius subiecti respectu forme alterius elementi, maxime cum natura cuiuslibet elementi exigat tantum unam formam materie immediate ut suo per se subiecto inherentem, et forme etiam elementorum sibi invicem repugnent.

2 *alterum* substernitur] *B om. TV* 6 subiectum] *BT om. V*

[495] Ad 101um dicendum quod maior est falsa. Non enim oportet quod accidentia que consequuntur existentiam anime in materia, possint ad plenum semper restaurari, licet ipsa in sua essentia non patiatur detrimentum, sive ponantur accidentia consequi eam ut subiectum, sive ut causam efficientem. Et si ponamus accidentia sequi eam ut subiectum, planum est quod conservatio accidentium vel cuiuscumque alterius effectus et restauratio magis dependent a causa efficiente quam a subiecto. Si eam etiam sequerentur ut causam efficientem, adhuc non sequeretur. Nam effectus cause incorruptibilis et non patientis detrimentum in essentia sua contingit impediri frequenter, sicut patet de virtute celi, cuius effectum contingit impediri pluries, licet sit incorruptibilis.

4 sive … subiectum] *BT om. V* 5 ponamus] *TV* ponantur *B*

[496] Ad 102um dicendum quod illud antecedens quod assumitur quantum ad utramque partem est falsum. Ad probationem dico quod unum accidentium posset corrumpere aliud, et precipue de accidentibus que sunt in diversis partibus, ut dictum est supra. Nec est inconveniens quod unus effectus alicuius cause, et precipue loquendo de causa subiectiva, agat contra alium effectum eiusdem cause. Immo etiam unus effectus alicuius cause agentis potest agere non solum contra alium effectum eiusdem, immo posset per accidens agere etiam contra existentiam ipsius cause. Ostensum est etiam supra quod, dato quod anima ponatur causa effectiva talium accidentium, per accidens potest unum corrumpere alterum et etiam existentiam ipsius anime in materia; ‘per accidens’ dico ut est expositum ibi.

1 antecedens] *BT* accidens *V* 3 accidentium] *BT* accidens non *V* 6 alium] *BT om. V* 7 contra alium] *BT* contrarium *V*

[497] Ostensum est etiam de istis qui sic arguunt, cum ipsi ponant calidum naturale agere in humidum. Et tamen constat quod utrumque fundatur super eandem formam substantialem. Ergo non est inconveniens quod illorum accidentium que fundantur et etiam consequuntur eandem formam substantialem, unum agat contra alterum vel corrumpat; corrumpuntur autem a principio extrinseco. Et illud quod adducitur contra hoc, est falsum, quia in materia **[B107ra]** cuius anima est immediate forma, est privatio annexa. Nec hoc tollit nobilitas eius, quia talis nobilitas non facit esse incorruptibile, sed non communicare cum aliis in materia, vel saltem non communicare in materia subiecta contrarietati. Ex hoc enim est privatio in materia quod est communis aliis formis quam illi sub qua est. Et per consequens est in potentia ad aliam qua caret; privatio autem est carentia alicuius quod potest inesse secundum quod privatio est unum principium rerum naturalium.

8 talis nobilitas] *BV* effectus nobilitatis *T*

[498] Ad 103um dicendum quod (sicut supra patuit) **[T168va]** non oportet negare corruptionem hominis esse a principio intrinseco propter rationem premissam. Ad illud etiam quo ostenditur quod non communicare in materia non est causa incorruptibilitatis celi, dicendum quod immo secundum alterum modorum suprapositorum. Et ad illud quod est contra hoc, dico quod accidens commune sicut est quantitas, non prohibet consequi ad diversas naturas convenientes tamen in aliquo logico communi; et isto modo **[V116rb]** conveniunt materie diversorum corporum. Non autem oportet ea convenire in speciali ratione sic quod una sit in potentia ad formam alterius.

7 naturas] *BT om. V* / tamen] *BT* tantum *V* / logico communi] *B* cum logico *TV* 8 conveniunt materie] *BT* communicat materia *V*

[499] Vel potest dici quod dato quod corpora celestia communicent in materia eiusdem rationis quantum ad suam essentiam nudam, non tamen communicant in materia subiecta contrarietati, sicut anima communicat cum aliis formis corruptibilibus. Videtur autem ista ratio satis frivola, quia nullus poneret celum esse incorruptibile naturaliter, quantumcumque haberet nobiliorem formam, si haberet materiam subiectam contrarietati calidi et frigidi, sicci et humidi, sicut habet anima.

[500] Ad 104um dicendum quod communitas generis logici in quo communicant sol et luna, non reducitur ad unitatem materie, sed communitas generis naturalis est communitas plurium in uno subiecto naturali reducitur ad unitatem materie. Et talem unitatem non habent sol et luna, quia licet contrarios effectus habeant, non tamen habent formas contrarias sibi inherentes, quia non sunt sicci vel calidi vel humidi vel frigidi formaliter

agentia contraria virtualiter. Que scilicet habent contrarios effectus, non habent unitatem generis naturalis, sed agentia contraria formaliter, que possunt in se mutuo agere et mutuo a se pati.

[501] Ad 105um dicendum quod unus puer habet ab instanti infusionis anime quod sit longioris vite quam alius propter dispositiones que in instanti infusionis anime introducuntur cum anima ab agente naturali quod potuit eas producere in instanti, quia illud instans fuit terminus precedentis alterationis, que ordinabatur ad introductionem illarum dispositionum. Et ille dispositiones sunt terminus illius alterationis, non terminus intrinsecus sed extrinsecus, quia ille dispositiones sunt diverse ab omni accidente quod prius erat acquisitum in materia, dum alterabatur.

4 terminus] *BT* tempus *V* 5 precedentis alterationis] *BV* proprietatis alterius *V*

De generatione monstri

[502] Ad 106um dicendum quod quando fiunt duo capita et duo colla et duo pectora ita quod membra principalia plurificentur ad que sequitur animas plurificari, ceteris membris que consequuntur postea unitis renibus et tibiis, illud provenit ex hoc quod partes materie que deserviunt reliquis membris que uniuntur adinvicem, conglutinantur invicem. Nec renes nec etiam pes talis monstri in quo fit unio, est ita unus sicut in uno homine. Immo credo quod semper apparet unus radius in loco coniunctionis, in quo utraque pars materie que debebat sequi distinctionem illorum capitum et pectorum, coniungitur et conglutinatur. Et tunc dico quod anima que vivificat caput et pectus (et non totas renes vel totum pedem) que sunt ad unam partem illius monstri, vivificat istam partem renum et pedis que nata erat sequi ad illud caput et pectus, et non totos renes vel totum pedem. Et similiter alia anima que est in alio capite et pectore, vivificat aliam partem renum et pedis que nata erat sequi aliud caput et aliud pectus, et non totum.

1-2 colla et duo] *BV om. T* 3 que] *BT* hoc *V* 6 pes] *BT* plures *V*

[503] Quando ergo queritur an utraque anima vivificabit illum pedem, aut altera tantum, dico quod utraque, non ita quod quelibet earum vivificet totum pedem, sed una anima vivificabit unam partem pedis, illam scilicet que nata erat sequi ad illud caput et pectus, que principaliter vivificat illa anima; et similiter etiam alia <anima> aliam partem. Et sic non sequitur quod in eadem parte materie sint due anime sive forme substantiales. Et sic ille pes erit unus continuitate propter conglutinationem utriusque **[B107rb]** partis materie deservientis utrique anime, sed non erit unus forma; sicut si fieret unus stilus ex cupro et argento, esset

unus continuitate, sed non esset unus forma. Philosophus enim ponit[1] quinto *Methaphisice* quod aliquid est unum continuitate quod non est unum forma.

10-11 continuitate … unum] *BT om. V*

[504] Notandum tamen quod illud quod nititur illud argumentum concludere est manifestum impossibile, scilicet quod due anime rationales simul informent eandem partem materie, quia due forme eiusdem speciei, sive educte sive non educte, non possunt esse in eodem.

[505] [T168vb] Ad 107um dicendum quod si caro et os abscindantur partim et non totaliter, remanet prima forma, scilicet anima. Si autem totaliter abscindantur, dicendum quod non remanent eadem numero que prius post abscisionem, nisi quantum ad primam materiam. Et quando queritur quare ita faciliter reuniuntur, dicendum quod causa est quod dispositiones que introducuntur in carnem abscisam et dispositiones carnis relinque a qua est abscisa, sunt vicine, quia etiam sunt vicine dispositionibus que precesserunt in carne abscisa; et propter hoc ita faciliter reuniuntur. Causa ergo facilis reunionis non est ydemptitas alicuius forme remanentis in carne abscisa et coniuncta, sed vicinitas dispositionum.

7 quia … vicine] *BV om. T* 9 facilis] *BV om. T*

[506] Notandum tamen est quod hic est quedam difficultas, sive ponendo formam unam, sive plures, si talis caro abscisa inveniatur postea vivere et exercere operationes vite. Quia si ita est, sequitur quod a privatione in habitum per materiam **[V116va]** possit aliquid redire, quia constat quod illa caro abscisa quamdiu erat separata a reliqua carne, erat privata anima, quia nullus ponit quod in tali carne sic abscisa quamdiu est seiuncta a reliqua carne, sit anima. Nam si ita esset, tunc nulla difficultas esset contra ponentes unam formam tantum, quia poneretur quod anima remaneret ibi et non alia; et per consequens pro nichilo adduceretur contra ponentes unam formam.

7 ita] *BTVc* anima *V* 9 alia] *BT* aliud *V*

[507] Tamen si inveniretur quod talis caro viveret, posset responderi quod ex hoc non sequitur quod naturaliter fiat regressus a privatione in habitum quantum ad illud cui primo et per se convenit privari vita et habere habitum qui est vita, quia hoc est in ipsum totum vel saltem partes principales a quibus dependet anima secundum quod est nata corrumpi, sicut est caput vel cor, sed quantum ad istas partes quarum non est principaliter talis habitus nisi ex habitudine ad totum et sine quibus potest esse habitus

1. *Metaph*. V 6, 1015b35-1016a17.

qui est vita. Et quantum ad tales dicetur quod non oportet quin tale carens vita possit recuperare vitam. Si autem talis caro revificata inveniatur non habere opera, tunc dicendum est quod talis caro semper est distincta secundum formam a reliqua carne, licet fiat una cum ea continuitate, et quod forma que fuit introducta, facta abscisione, remanet in ea.

4 in] *BV om. T* / principales] *BT* priores *V* 7 totum] *BT* corruptum *V* 9 recuperare vitam] *BV om. T*

[508] Ad 108um dicendum quod sanguis non est pars hominis in actu. Et ideo nec forma hominis est in sanguine nec forma sanguinis in homine nisi sicut in loco, et hoc per accidens ratione totius quod est in homine, non sicut pars in loco, sed sicut in toto vel in vase. Forma ergo hominis et forma sanguinis non stant simul in eodem, sed in diversis. Et ideo non sequitur quod plures forme sint in eodem ita quod sint in eo sicut in illo quod informant et cui dant esse.

2 nec … hominis] *BTcV om. T* 3 nisi] *BT* nec *V*

De peccato originali

[509] Ad 109um dicendum quod peccatum originale formaliter est carentia iustitie originalis cum debito habendi. Et quod iustitia originalis habeat regulare motus virium inferiorum, que quandoque insurgunt preter vel contra imperium rationis. Et <est> inclinatio virium inferiorum in tales motus. Que inclinatio dicitur fomes et pertinet materialiter ad peccatum originale. Et ista inclinatio esset in homine in puris naturalibus constituto. Sed tunc non haberet rationem peccati sed esset quidam defectus naturalis. Immo dico quod, non obstante quod non sit nisi una forma substantialis in homine et quod in instanti infusionis anime non fiat resolutio usque ad primam materiam, adhuc stat quod peccatum originale quantum ad omnia que pertinent ad ipsum, posset contrahi.

3 que] *TV* qui *B* / quandoque] *TV* cum *B* 10 originale] *BT* corporale *V*

[510] Et hoc declaro per singula. Et primo quantum ad carentiam iustitie originalis. Ad cuius evidentiam sciendum quod carentie iustitie originalis duplex est causa. Una est Deus **v**olens eam largiri. Et quantum ad hoc quod non contrariatur ista carentia nec habet rationem peccati secundum hoc, sed magis rationem pene, quia Deus hominem iuste punit auferendo sibi tale beneficium qui se indignum fecit. Alia causa est Adam qui demerito suo fecit se et posteritatem suam indignos tali beneficio. Et quantum **[T169ra]** ad hoc contrahitur peccatum originale ab illis qui descendunt ab Adam secundum rationem seminalem, qui **[B107va]** scilicet sunt ab eo mediate vel immediate sicut a principio effectivo. Tales

autem sunt ad quorum productionem agit semen viri. Et quia supra ostensum est quod semen effective producit hominem disponendo ad animam in instanti infusionis anime, manente cum anima et tenente eam in materia, ideo, non obstante resolutione in infusione anime usque ad primam materiam, adhuc stat quod quantum ad hoc proles contrahit a parente talem carentiam. Eodem etiam modo contrahitur debitum habendi, quia illis solum inest debitum habendi ad quorum productionem agit semen descendens ab Adam sicut a principio effectivo mediate vel immediate.

16-17 habendi … debitum] *BV om. T*

[511] Similiter etiam quantum ad inclinationem virium inferiorum in motus qui sunt preter vel contra inclinationem rationem, contrahit proles peccatum originale a parente inquantum contrahit vel accipit ab eo naturam humanam sicut a principio effectivo disponente <materiam ad animam>. Quam naturam consequitur talis inclinatio, ut dictum est, nisi remedietur per aliquod donum supernaturale, sicut fuit iustitia originalis. Et sic patet quod maior huius rationis est falsa.

1 in] *TV om. B* 2 preter] *BT* principaliter *V* / rationem] *B* inclinationem (*an pro* imperium*?*) rationis *TV* 5 naturam] *BT* materiam *V* 7 maior] *BV* minor *T*

[512] Et illud quod adducitur contra hoc, non valet, quia causa non est **[V116vb]** prima materia nec sola anima nec coniunctio utriusque, sed habere naturam constitutam ex utroque: ab Adam sicut a principio effectivo qui reddidit se et descendentes ab eo indignos iustitia originali quam potuit cum natura transfundere.

[513] Ad 110um dicendum quod peccatum originale non contrahitur ex illis dispositionibus secundum se et prout naturaliter consequitur animam secundum genus cause subiective consideratis, sed secundum quod sunt a tali agente, cui inest debitum habendi iustitiam originalem pro se et descendentibus ab eo, modo predicto, et qui per suum demeritum fecit et descendentes ab eo indignos habere. Et sic patet quod peccatum originale non causatur ex eo quod sequitur animam naturaliter secundum quod huiusmodi, sed secundum quod sunt a tali agente quale dictum est. Notandum tamen quod non pertinet ad dignitatem naturalem anime quod motus virium inferiorum non insurgant. Sed hoc fuit in primo statu ex dono supernaturali secundum posse compescere tales motus, hocest ei naturale.

[514] Ad 111um dicendum quod illud quod consequitur animam ut est sensitiva vel etiam ut est unita corpori, potest rebellare anime ut est rationalis. Immo, ut supra ostensum est, potest ei contrariari ad suum esse naturale in corpore. Unde minor rationis est falsa.

[515] Ad 112um dicendum quod vulneratio naturalium ultra spoliationem a iustitia originali addit in ordinem sive predictam inclinationem virium inferiorum que sequitur ex ablatione dicte iustitie predictas vires regulantis. Que qualiter contrahatur dictum est.

1 vulneratio] *BT* variatio *V*

[516] Ad 113um dicendum est quod (ut ex dictis patet) non est causa illius carentie prout habet carentiam culpe, sed demeritum Ade. Sed Deus non largiendo est causa eius prout habet rationem pene.

3 prout habet] *BT* probat *V*

[517] Ad 114um dicendum quod Deus est causa illius debiti obligando Adam et posteritatem suam ad illud officium habendum quod sibi contulit, et est prima causa illius debiti. Sed secunda causa est Adam respectu posteritatis sue, quia non obligabantur nisi illi quibus Adam natus erat per generationem materiam communicare. Et ideo soli descendentes ab Adam per Adam incurrunt illud debitum. Et licet Deus sit causa illius debiti modo predicto, non tamen est causa peccati, quia debere aliquid non est vitium, sed fieri indignum per demeritum habere quod debet habere.

2 officium] *BV* beneficium *T* 4 adam natus erat] *BT* natum erat *B* adam natat *V* 5 naturam] *BT* materiam *V*

[518] Ad 115um dicendum quod illud quod per se est peccatum principale coniunctum alteri, est circumstantia peccatum aggravans. Et sic est hic. Nam peccatum principale Ade fuit vel superbia vel esus pomi vetiti, sed circumstantia aggravans fuit quod fecit se indignum habere in posterum tale beneficium collatum. In aliis autem ipsum carere proveniens ex debito Ade cum **[B107vb]** debito habendi est peccatum principale quod originale dicitur.

1 *alterum* quod] *TV om. B*

De cadavere seu corpore mortuo

[519] Ad 116um dicitur quod licet in cadavere mortuo nichil remaneat nisi prima materia de hiis que fuerunt in vivo, tamen quia communiter natum est post vivum descendere tale cadaver et non aliter, nisi hoc fiat per combustionem, tale cadaver magis inducitur in memoriam et venerationem sanctorum quam forma vermis vel ignis. **[T169rb]** Ideo Ecclesia habendo cadavera et ossa sanctorum magis dicit se habere corpora eorum quam habendo ignem vel vermem. Et propter eandem causam etiam illa ossa possunt magis dici ossa sanctorum quam porcorum, quia

talia non sunt nata descendere immediate, sed per multas transmutationes a porcis. Nec ita habent referri in porcos sicut in sanctos. Unde minor huius rationis est falsa.

1 nichil] *TV non B*

[520] Per idem patet ad 117um, quia eodem modo cadavera aliorum hominum dicuntur corpora eorum sicut et cadavera sanctorum dicuntur corpora eorum.

[521] Ad 118um dicendum quod 'corpus mortuum' potest dici et de cadavere quod est subiectum mortis, et de homine qui fuit corruptus per mortem, tunc dico quod corpus mortuum primo modo non est idem numero nec erit idem numero cum corpore resurgente. Unde non oportet quod corpus sub cuius forma est modo materia alicuius hominis mortui, sit idem numero cum corpore resurgente, cum constet materiam multorum hominum mortuorum esse modo sub forma ignis vel aeris, qui quidem ignis vel aer non erunt idem numero cum corpore humano resurgente nisi quantum ad primam materiam. Sed corpus mortuum secundo modo dictum, quia homo qui per mortem fuit corruptus, et quod est corpus mortuum per mortem corruptum erit idem numero cum resurgente. **[V117ra]** Et ille homo est qui resurgit, quia ille fuit qui cecidit.

7 hominum] *BV om. T*

[522] Per hoc patet ad 119um, quia corpus mortuum secundo modo dictum resurget idem numero et quantum ad formam et quantum ad materiam. Nec ex hoc impeditur resolutio usque ad primam materiam in morte.

[523] Ad 120um dicendum quod illi qui ponunt resolutionem fieri usque ad primam materiam in morte, non habent plus de difficultate in illo argumento quam alii, quia possunt dicere quod, facta resolutione usque ad primam materiam, quantitati que erat in illa parte materie succedit alia que eam ab omni alia parte materie distinguit et manet eadem que prius. Sed quia communius ponitur quod materie que fuerunt sub formis miscibilium, non distinguuntur situ abinvicem, completa mixtione, nec materia que fuit sub forma nutrimenti distinguitur a reliqua materia nutriti, facta transmutatione nutrimenti in nutrimentum, ideo potest dici quod, licet tales materie non possent virtute naturali distingui ut possent accipi separatim materia huius hominis vel illius, vel materia hominis et materia que fuit alicuius alterius, tamen per virtutem Dei, que aliquid totaliter corruptum potest idem numero reparare, poterunt distingui et distinctim re accipi.

2 in morte] *BV om. T* 8 nutriti] *BV* mixti *T* 13-14 et … accipi] *TV om. B*

De corpore et anima in Christo

[524] Ad 121um dicendum quod Spiritus sanctus creavit formam corporeitatis (que est anima, quia in homine non est alia forma corporeitatis substantialis preter animam) creando ipsam (quod non facit agens naturale) et disponendo materiam ad esse per organizationem et per alias dispositiones accidentales quas facit naturale agens, in instanti infusionis anime. Et sic dicitur Spiritus sanctus formare corpus Christi in instanti modo quo format agens naturale post alterationem precedentem, quia scilicet in instanti infusionis anime creavit organizationem et alia accidentia disponentia ad animam et manentia cum ea de quibus frequenter dictum est. Argumentum autem procedit ex suppositione falsi, scilicet quod Spititus sanctus corpus Christi formaverit creando in eo aliam formam substantialem corporeitatis preter animam; quod falsum est.

1 spiritus sanctus] *TV om. B* 2 que … corporeitatis] *BV om. T*

[525] Ad 122um dicendum quod Christus habuit corpus a matre sua sicut a preparante materiam transeuntem, sicut si aliquis diceretur habere panem a dante farinam. Non habuit autem corpus ab ea sicut a dante formam substantialem corporeitatis manentem in eo, ut assumitur **[B108ra]** in minori, et falso.

5 et falso] *TV* in subiecto *B*

[526] Ad 123um dicendum quod corpus et anima nec in Christo nec in alio vivente sunt plures essentie omnino diverse secundum rem sed secundum rationem vel secundum vulgi opinionem, qui credit corpus esse omnino diversum ab anima sicut partes secundum rem contra eam divisam. Nec autem loquendum est ut plures.

4 partes] *BV* patet *T*

[527] Ad 124um dicendum quod corpus Christi vivum et mortuum fuit idem numero et propter unitatem materie et propter unitatem suppositi. Tamen simpliciter dicitur idem numero propter unitatem materie sed propter unitatem suppositi. Non autem dicitur idem propter unitatem forme vivi et mortui, quia nec una fuit forma vivi et mortui.

5 quia … mortui] *V om. BT*

[528] Ad 125um dicendum quod ‘corpus’ non supponit pro natura corporea sive pro corporeitate, sed pro supposito habente corporeitatem. Et ideo, non obstante quod non fuerit simpliciter **[T169va]** eadem corporeitas propter diversitatem forme, fuit tamen idem corpus propter ydemptitatem suppositi pro quo supponit ‘corpus’. Nec est simile de albedine et colore, quia licet ‘corpus’ non fuisset adiectivum nec dicatur

denominative sicut termini adiectivi, est tamen concretum substantivum et stat pro supposito.

6 colore] *BV* corpore *T* / termini] *BV* fieri *T*

[529] Ad 126um dicendum quod glosa intelligenda est quod caro Christi non defecit in interitum corporis que est putrefactio, non autem quin quantum ad esse carneum quod habebat in corpore vivo, fuerit corrupta et resolutio fuerit facta usque ad primam materiam, sicut in corruptione cuiuslibet substantie. Et ad illud quod postea subiungitur dicendum quod 'caro' quandoque accipitur pro parte organizata corporis, sicut pes et oculus vel nervi sunt partes organizate. Et caro sic dicta non fuit eadem viva et mortua. Quandoque autem 'caro' accipitur pro supposito habente naturam carneam, sicut ibi "Verbum caro factum est'. Et sic, sicut fuit illud suppositum in morte et in vita, ita fuit eadem caro viva et mortua.

1 glosa] *BT lacuna in V* 9 naturam] *BT* materiam *V*

[530] Ad 127um dicendum quod et illa glosa et textus qui dicit **[V117rb]** 'Non dabis sanctum tuum videre corruptionem' intelligitur de corruptione que est putrefactio. Et non corrumpi illa corruptione dicitur fuisse privilegium Christi, licet hoc communicatum fuerit beate virgini, quia hoc sibi principaliter debebatur et illud fuit communicatum beate virgini inquantum caro Christi erat quodammodo eius caro, ut plane videtur Augustinus dicere loquens de hac materia.

[531] Ad 128um dicendum quod illud quod dicitur Christus ostendisse eandem carnem post resurrectionem discipulis que iacuerat in sepulcro, leve est solvere, si accipiatur 'caro' pro supposito habente carneitatem; quod quidem suppositum ostendebatur eis non in se, sed in natura resurgente sibi unita. Et quantum ad illud quod sequitur eandem formam et loquendo etiam de carne que est pars organizata, dicendum quod Augustinus loquitur ibi secundum opinionem vulgi, quod non viget nisi in cognitione sensitiva. Vel loquitur de eadem forma accidentali que est figura, non quantum ad ydemptitatem numeralem sed quantum ad ydemptitatem speciei.

4 non … sed] in se *T* non in se nisi *B* non inesse *V* 7 nisi in] nisi *BT* in *V* 8 sensitiva] *BT* intellectiva *V*

[532] Ad 129um dicendum quod illud est valde facile solvere, quia manifeste vocat Hylarius carnem spoliatam Christum, unde 'caro' stat ibi non pro natura carnea, quia Christus non est natura carnea, sed pro supposito habente carneitatem. Et caro sic dicta fuit eadem viva et mortua. Et ex hoc non sequitur quod remanserit aliqua forma prius existens, sed quod remanserit suppositum prius existens. Vel potest dici quod sufficit quod

caro spoliata et vestita fuit eadem quantum ad materiam ad hoc quod posset dici nunc esse vestita, nunc exposita.

7 spoliata] *BT* propria *V*

[533] Ad 130um dicendum quod privatio importata in hoc quod dico 'spoliata' ponit subiectum et non negat. Sed subiectum quod ponit, non est caro que fuit viva sed caro mortua. Et sic stat quod caro Christi vivi fuit corrupta. Et si dicas quod caro privata et caro que fuit sub habitu (puta caro viva), debent esse una, verum est dicendo quantum ad primam materiam, et non plus, quia caro viva non erat subiectum vite que est anima nisi quantum ad primam materiam.

4 sub] *BV* sine *T* 5-6 debent … viva] *TV om. B* 4 dicendo] dico *TV*

[534] Ad 131um dicendum quod, sicut quandoque large loquendo sancti dicunt Christum assumpsisse hominem, cum tamen non assumpserit proprie hominem (cum stet pro supposito), sed naturam humanam, ita dicitur aliquis sumpsisse corpus (quod stat proprie loquendo pro supposito), accipiendo 'corpus' pro natura corporea.

1 large] *BT* loyce *V*

[535] Ad 132um dicendum quod nova forma introducta **[B108rb]** fuit in corpore Christi mortui. Nec tamen fuit ibi nova assumptio nove nature, sed fuit ibi adventus nove forme ex antiqua assumptione, sicut etiam quando de novo convertebatur in substantiam eius materia nutrimenti que non fuerat a principio sumpta non erat proprie nova assumptio, sicut nec proprie esset nova assumptio vestis si vestis lanea alicuius converteretur in laneam vestem.

[536] Ad 133um dicendum quod licet multa de hoc quod tangitur in illo argumento dicantur et possent dici, tamen adpresens videtur michi **[T169vb]** quod licet humana natura uniatur divino supposito una unione principali que fundatur immediate super formam et per formam convenit toti composito, tamen videtur probabiliter posse dici quod preter istam principalem unionem materia habet propriam unionem seu relationem unionis ad divinum suppositum cuius ipsa est immediatum suppositum. Et illa unio mansit in morte. Et licet materia non possit esse nec assumi sine forma, tamen existens coniuncta forme potest esse immediatum fundamentum talis unionis sibi proprie.

3 supposito] *BT* subiecto *V* 5 preter] *BT om. V*

[537] Unde, non obstante quod sit ibi nova resolutio unionis fundata super novam formam introductam in morte, tamen adhuc stat quod remansit unio precedens que sibi erat propria, ita quod, dato quod pona-

tur materia aliquo modo de novo uniri nova unione fundata super formam novam, mediante illa forma inquantum est pars novi compositi, tamen adhuc stat quod manet unita priori unione. Dato etiam quod totius nature humane composite ex materia et forma non sit nisi unio fundata immediate super ipsam formam que est anima, adhuc non sequitur quod prima unio, qua uniebatur materia una cum forma divino supposito, in morte desierit esse, quia fundamentum eius immediatum, scilicet anima rationalis, semper mansit unita. Sed verum est quod si materia non habeat propriam unionem, materia in morte desiit esse unita formaliter et actu illa unione propria, sed uniebatur **[V117va]** actu, mediante alia unione fundata super formam substantialem de novo introductam. Sed quia illa unio secunda aliquo modo virtualiter sequebatur ex prima, quia ex unione prima quam habuerat in vita, mediante anima, et fundata super animam, debebatur sibi quod in morte maneret unita, ideo potest dici materia manere unita in morte et priore unione, scilicet virtualiter et nova unione propter coniunctionem suppositi compositi ex nova forma et materia cum divino supposito.

1 resolutio] *B* relatio *T* forma resolutio *V* 3 dato quod] *B om. T lacuna in V* 6 unione] *BV* unionis *T* 11 semper … sed] *BT* separata fuit *V* / habeat] *TV om. B* 12 actu] *BTV* in morte *add. BTV* 17 unita] *BV om. T* / et … unione] *BV om. T* 19 supposito] *BV om. T*

[538] Ad 134um dicendum quod Damascenus loquitur de corruptione que est putrefactio, non de corruptione que est resolutio usque ad primam materiam. Et loquor non de prima materia transeunte, sicut dicitur aliqua prima materia liquidorum, sed de prima materia manente que sola eadem manet in vivo et mortuo.

3 non] *BV om. T*

[539] Ad 135um dicendum quod diversitas corporis et anime in Christo et in aliis viventibus est diversitas totius et partis secundum rem loquendo, licet secundum rationem dicantur esse diverse partes contra se divise. Vulgus autem hoc credit esse secundum rem. Et ideo sancti et in Christo et in aliis loquuntur de eis sicut de diversis rebus.

[540] Ad 136um dicendum quod privilegium Christi est quod formatio corporis sui sic fuit facta in instanti quod nec precessit alteratio, sicut in aliis materiis in quibus illa formatio fieret. Formatio autem aliorum ratione alterationis precedentis in cuius termino introducitur forma corporeitatis et alie dispositiones, dicitur esse in tempore, licet ipsa forma que manet, in instanti introducatur.

2 in instanti] *B* in materia *T lacuna in V*

De sacramento altaris

[541] Ad 137um dicendum quod forma panis convertitur in formam substantialem corporis Christi; que est anima. Et ad auctoritatem Anselmi dicendum quod loquitur ibi de conversione naturali, non autem de supernaturali qualis est in sacramento altaris. Nec obstat quod dicit 'quodcumque corpus in quodcumque corpus', quia Anselmus videtur fuisse illius opinionis quod corpus celeste quod ponimus naturaliter incorruptibile, esse nature elementaris. Vel potest dici quod intentio sua est quod corpus non potest converti in spiritum separatum, bene tamen potest converti in spiritum coniunctum, dans esse corporeum. Ego tamen credo quod Deus posset convertere quamcumque naturam in quamcumque creaturam conversione tali qualis fit in sacramento.

2 anselmi] *V* augustini *sic semper BT* 6 ponimus] *TV* ponitur *B*

[542] Ad 138um dicendum quod anima est vi sacramenti sub sacramento secundum quod dat esse corporeum, non autem secundum dat esse animatum sive secundum quod est anima.

[543] Ad 139um dicendum quod illam solutionem adpresens non approbo, sed precedentem, scilicet quod anima est sub sacramento secundum quod est forma corporeitatis dans **[T170ra]** esse corporeum.

[544] Ad cuius evidentiam sciendum quod quando in aliqua essentia simplici inveniuntur plures perfectiones que, licet in aliis rebus realiter plurificentur, tamen in illa re simplici sunt unum realiter et sola ratione differunt. Tamen inquantum ita invenitur unum respectu alicuius actus realis essentia illa secundum illam perfectionem debet requiri per se et secundum alteram non requiri, sed communicative se habere. Sicut eadem essentia divina est natura et voluntas, et natura et voluntas in ea realiter non differunt sed sola ratione, et tamen in generatione Filii essentia divina ut natura est per se principium productivum, sed ut voluntas se habet ut concomitative; non quin essentia que realiter est voluntas, vere et realiter sit illud quod est principium productivum Filii, sed quia ad hoc quod talis essentia sit principium productivum Filii non requiritur quod ipsa secundum quod est huiusmodi principium sit voluntas ut voluntas.

7 et voluntas] *BV om. T* 11-12 sed … filii] *BV om. T*

[545] Et sicut etiamsi eadem esset essentia calor et color, <calor> diceretur calefacere secundum quod calor, sed secundum quod color concomitative se haberet, ita etiam licet illud in quod convertitur forma panis sit realiter et essentialiter forma corporeitatis et sit anima, tamen non est terminus in eo quod anima, sed in eo quod forma corporeitatis, quia dato

quod illa essentia non esset anima et esset forma corporeitatis, adhuc converteretur in eam forma panis. Sed si esset econverso, scilicet quod esset anima et non forma corporeitatis, non converteretur in eam forma panis, quia verba sacramenti efficiunt quod significant, et significant conversionem fieri in corpus. Sic ergo essentia in quam convertitur forma panis, et est forma corporeitatis et est anima. Sed tamen dicitur anima esse ibi concomitative, quia accidit illi essentie quod sit anima ad hoc quod fiat in eam conversio panis, sicut etiam in generatione Filii dicitur concomitative se habere voluntas.

3 forma] *BV om. T* 9 efficiunt] *BT* constituunt *V* 11 forma] *BTcV om. T* 12 ibi concomitative] *BT* in conversione *V* 13-14 dicitur … voluntas] *BTVc om. V*

[546] Ad 140um dicendum quod minor supponit falsum, scilicet quod ‘esse corporeum’ et ‘esse animatum’ sive ‘forma corporeitatis’ et ‘anima’ dicant intentiones logicas vel ens rationis. Hoc enim est falsum, immo ‘forma corporeitatis’ et ‘anima’ dicunt res veras. Et ideo quando ponitur **[V117vb]** quod forma hominis secundum quod dat esse corporeum, sit terminus conversionis, non ponitur terminus per accidens, immo ponitur terminus per se. Sed si queratur quare etiam ipsa anima cum sit realiter eadem cum forma corporeitatis, non ponitur esse terminus huius conversionis secundum quod anima, dico quod hoc est causa quia, dato quod illa essentia non esset anima, bene tamen esset forma corporeitatis, adhuc fieret in ea conversio. Sed si esset anima ita quod non forma corporeitatis, non fieret.

[547] Ad 141um dicendum quod res que est anima, vi sacramenti sub sacramento est, sed non secundum quod anima. Et ideo anima secundum quod anima dicitur esse ibi concomitative.

[548] Ad 142um dicendum quod si est ita (ut quidam ponunt) quod sacramentum sive sit institutum sive non, consideretur nisi Christo vivente, argumentum supponit falsum. Si autem non est ita, potest dici quod sicut alia est forma corporis Christi vivi et alia forma corporis Christi mortui, ita non est inconveniens quod in aliam et aliam formam fiat conversio, Christo vivo et Christo mortuo.

4 *alterum* alia] *BV om. T*

[549] Ad 143um dicendum quod secundum quosdam corpus Christi mortuum esset, stante ypothesi, sub sacramento solum quantum ad materiam; aliter posset dici quod corpus mortuum potest dici illud quod per mortem est generatum, et tale corpus mortuum est cadaver; cadaver enim non corrumpitur per mortem, quia quod est corruptum iam non est, sed magis generatum. Et tale corpus mortuum non esset sub sacramento, stante

ypothesi, nisi solum quantum ad primam materiam. Alio modo dicitur corpus mortuum corpus quod fuit vivum, quod per mortem est corruptum. Et tale corpus mortuum idem est realiter quod homo mortuus. Et tale corpus mortuum, stante ypothesi, fuisset in sabato sancto sub sacramento quantum ad suas partes, que sunt anima rationalis et prima materia, que in morte cuiuslibet hominis remanent, licet divisim. Et si dicatur contra hoc quod non remanerent divisim si coniungerentur in sacramento, dico quod, licet secundum esse sacramentale quo sunt in sacramento unirentur, non tamen unum uniretur alteri ut **[B108vb]** forma **[T170rb]** materie, prima autem unio non repugnat morti, sed secunda. Unde quantum autem ad divisionem oppositam secunde unioni, stante ypothesi adhuc remanerent divisa in morte.

5 iam] *BV* natum *T*

De corpore vivo et mortuo

[550] Ad 144um dicendum quod plus dicitur cadaver hominis corpus hominis quam ignis generatus ex aere dicatur corpus aeris. Primo quia ex homine corrupto semper generatur cadaver, nisi forte homo comburatur, non sic quod ex aere generatur ignis. Secundo quia in pluribus accidentibus eisdem specie convenit homo cum cadavere suo quam aer cum igne. Tertio quia magis apparet vulgo quod corpus quod fuit in vivo, sit in mortuo quam quod corpus ignis fuerit corpus aeris. Et de Christo est adhuc specialis alia ratio, quia scilicet fuit idem suppositum vivi et mortui.

2 aeris] *BV* hominis *T* 3 cadaver nisi] *TV om. B* 4 ignis] *TV om. B* / in] *TV* ut in *B* 5 eisdem specie] *BT* eiusdem speciei *V*

[551] Ad 145um dicendum quod homo bene et consueto modo loquendi dicere potest ‘corpus meum’ et ‘substantiam meam’ de corpore quod est ipse, et de substantia que est ipse et que predicatur de ipso, sicut vere potest dici ‘suppositum Sortis’ suppositum quod est Sor . Sed verum est quod non consuevit dici ita communiter ‘animal meum’, vel quia corpus secundum rationem intelligendi magis videtur importare rationem partis quam ‘animal’ importat, licet utrumque dicat totum; vel quia non consuevit dici ‘animal meum’ nisi possessive.

2-3 de corpore … ipse] *coni.* corpus quod est ipse *TV* a corpore quod ego specie *B* 3 de ipso *TV om. B* 5 animal] *BT* corpus *V* 6 magis … importare] *B om. TV* 7-8 importat … animal] *TV om. B*

[552] Ad 146um dicendum quod forma cadaveris non potest dici forma putredinis quod sit putredo vel quod putrefaciat, sed quia eam consequuntur dispositiones per quas illud cuius est forma, est faciliter putrefactibile. Et talem decuit introduci in morte, tum quia natura rei supposita morte aliud non compatitur; tum quia, si posset aliter fieri, magis decet sic fieri quia Christus in penalibus et precipue corporalibus consequentibus totam naturam usque ad mortem inclusive debuit assimilari fratribus; talis autem forma introducitur in instanti.

[553] Ad 147um dicendum quod maior est falsa, quia operatio forme cadaveris non est putrefacere, licet corpus cuius est forma, sit a calore continentis faciliter putrefactibile. Non oportet autem quod mobile quod potest faciliter moveri aliquo motu, semper moveatur illo motu. Unde non oportet quod corpus Christi inceperit putrefieri, immo potuit vel propter frigiditatem temporis vel propter unguenta impediri ne putrefieret.

3 putrefactibile] *BV* putrefacere *T* 4 motu] *BV* modo *T* 5 christi] *BT lacuna in V* / potuit] *BT om. V*

[554] Ad 148um dicendum quod maior supponit duo falsa, scilicet quod materia possit esse quacumque virtute sine forma (et hoc esse falsum suppono adpresens), vel quod fuerit **[V118ra]** in Christo vivo alia forma preter animam et quod operatio forme cadaveris sit putrefacere. Et ex hoc falso concludit falsum.

[555] Ad 149um dicendum quod in morte, idest in instanti mortis fuit completum opus redemptionis nostre et in illo instanti, et non post, fuit introducta illa forma. Et si dicatur quod ordine nature est post mortem, dico quod est ut sic et est ut non, quia ex parte agentis quod non expellit animam nisi introducendo formam eius incompossibilem forma cadaveris precedit mortem. Sed ex parte materie precedit separatio anime, quia prius intelligitur materia spoliata anima quam recipiat formam ei incompossibilem.

6 separatio anime] *BT* seipsam *V*

[556] Ad 150um dicendum quod natura non suffert nec patitur quod aliqua forma existens cum anima remaneat in morte, quia impossibile est talem formam esse. Nec etiam patitur quod materia possit esse sine forma. Et ideo oportet poni in morte Christi novam formam fuisse introductam naturaliter et illam miraculose corrumpi in resurrectione. Et dato etiam quod forma nova non fuisset introducta in morte, adhuc oporteret ponere miraculosam resolutionem dispositionum cadaveris quibus constat repugnare qualitates et dispositiones corporis gloriosi. Nec opor-

teret ponere ad corrumpendum formas substantiales, si essent ibi, aliam corruptionem preter corruptionem illorum accidentium sive dispositionum.

1 suffert] *coni*. sufficit *BTV* 7 resolutionem] *B* corruptionem *TV* 10 preter corruptionem] *TV om. B*

De carne et osse in mixtis

[557] Ad 151um dicendum quod caro et os in omnibus <mixtis> quantum ad dispositionem **[B109ra]** accidentalem secundum quam (ut supra dictum est) disponitur materia talium mixtorum ad eorum formam fiunt virtute elementari, cooperante virtute **[T170va]** celi. Quantum autem ad formam substantialem in aliis ab homine possunt fieri a virtute elementari instrumentaliter, ita quod virtus elementaris attingit ut instrumentum forme substantialis generantis essentialiter ad efficiendam formam substantialem carnis et ossis (vocando 'virtutem elementarem' quamcumque qualitatem qua agunt ista inferiora). Sed in homine non attingit isto modo virtus predicta ad formam substantialem, sed attingit eam dispositive, disponendo scilicet materiam ad eam. Et quantum ad hoc potest dici quod caro et os in homine generantur a calore et algore inquantum a talibus cooperantibus causantur dispositiones accidentales carnis et ossis.

13 causantur] *TV* generantur *B* / ossis] *BTV* Explicit hoc opus qui scripsit *add. B* Explicit tractatus magistri hervei de unitate forme substantialis in eodem supposito *add. T*

A. Index nominum

Legendum
GI 1.1; 2.2; 3 etc. = General Introd., section 1.1; 2.2; 3 etc.
IF 6.5.1; 8.4.2 etc. = Introd. to *De formis*, section 6.5.1; 8.4.2 etc.
DF 144; 262 etc. = *De formis*, cap. 144; 262 etc.
DUF 144; 262 etc. = *De unitate formae*, cap. 144; 262 etc.

Ackrill, John L.: *IF* 7.1.1, n. 44
Aegidius Romanus, see s. n. *Giles*
Albert the Great: *IF* 6.2; 8.4.1
Ambrosius: *IF* 8.2; *DF* 177; 190; 372
Anselmus: *DF* 20
Antonius Senensis: *IF* 8.2
Aristoteles (Philosophus) : *IF* 5; 6.2, n. 36; 7.2.3; 7.2.6, n. 59; 7.2.9; 7.4; 7.4, n. 69; 8.4; 8.5.2; 8.5.2, nn. 86-87; 9; *DF* 52; 55; 60; 111; 171; 250; 255; 283; 291; 294; 300; 303; 308; 327; 352; 360; 421
Athanasius: *DF* 173; 367
Augustinus: *IF* 5; 5, n.15; 6.2, n. 36; 7.1.5; 7.2.3; 7.2.6; 7.2.7; 8.4; 8.5.2; 9; *DF* 20; 51; 58; 90; 124; 126f.; 129; 152; 178-183; 185; 299; 301f.; 321; 328-330; 349; 374-379; 382
Averroes: see s.n. *Commentator*
Avicenna: *IF* 8.5.1; 8.5.2, n. 83; 9; *DF* 61; 185; 310; 383
Bakker, P.: *DF ad* 164
Bazàn, B.C.: *GI* 4, n. 12
Baur, Ludwig: *IF* 8.2, n. 68
Bayerschmidt, P.: *IF* 9, n. 95
Bernardus Maurinus: *GI* I; 1.1
Bernard of Trillia: *IF* 8.4.1; 8.4.1, n. 77
Birkenmajer A.: *IF* 6.2; 6.2, n. 34; 9, n. 95
Boethius: *DF* 196; 412

Calma, Monica B.: *IF* 6.3, n. 38
Capreolus: *GI* 0, n. 2; *IF* 8.4.2, n. 82
Commentator (Averroes): *IF* 6.1; 6.3; 7.1.3; *DF* 76; 81
Cosmas Alamannus: *IF* 8.2, n. 66

Damascenus: *IF* 7.2.9; 6.2; *DF* 183; 202; 363; 379; 422
Delorme, F.: *IF* 5
Denifle, P.: *GI* 0
Dondaine, A.: *IF* 8.4.1
Durandus de Sto Porciano: *GI* 0; 1.2

Ehrle, Franz: *IF* 5, n. 15, n. 20; 6.2, nn. 34-36; 8.2

Faustus: *IF* 7.2.1; 7.2.1, n. 55; *DF* 281; 285

Gabirol: *IF* 6.3
Gerard of Harderwijck: *IF* 7.1.1, n. 47
Giles of Lessines: *IF* 6.2; 8.2; 8.3, n. 68; 9, n. 95
Giles of Rome: *GI* 1.1; 1.2; *IF* 6.1; 6.2; 6.3; 7.1.3; 7.1.5; 7.3; 8.3; 8.4.1
Gilson, Etienne: *IF* 5; 6.1; 6.3, n. 38; 8.2, n. 68; 8.3; 9
Glorieux, Palémon: *GI* 0; *IF* 8.3, n. 73
Godfrey of Fontaines: *IF* 6.3
Gullielmus Anglicus: *GI* 1.2

Harvey Nedellec: *GI* passim; *IF* passim
Hendrik of Gorcum: *IF* 7.1.1, n. 47
Henricus de Gandavo: *GI* passim; *IF* passim; *DF* 14; 20; 28
Hervaeus Natalis, see s.n. *Harvey*
Hilarius: *IF* 7.2.6; *DF* 121; 152; 309; 349
Hocédez, Edgar: *IF* 6.1, n. 22, nn. 29-30

Hoffmans B. : *IF* 6.3, n. 42
Honorius IV: *IF* 6.1
Hugo de Sto Victore: *DF* 121; 318

St. Jacques: *GI* 0; 4; 2.2
James of Metz: *GI* 0
John XXI: *IF* 5
Joh. Blunt: *GI* 1
Joh. Capreolus, see s.n. *Capreolus*
Joh. Duns Scotus: *GI* 0; 1.1; 4, n. 13; *IF* 8
Joh. Picardi de Lichtenberg: *GI* 2.1, n. 5
John of Naples: *GI* 1.1
John of Paris: *IF* 8.2
John Peckham: *IF* 5; 5, n. 15
John (of Paris) Quidort: *GI* 1.2; 2.1; 2.1, n.5; *IF* 8.2; 8.3; 8.3, n. 73
Joh. De Sterngassen: *GI* 1.2

Keeler, L.W.: *IF* 5, n. 16
Kilwardby, Robert: *IF* 5; 5, n. 18, n. 20; 6.1, n. 23; 6.2; 6.3; 6.3, n. 40; 7.2.6; 8.2; 9; 9, n. 95
Koch, Josef: *GI* 1.1

Lottin, O.: *IF* 5, n. 14, n. 17
Macken, Raymond: *GI* 1; 1.1; 1.2; 2.1; 2.1, n. 7; 3; 3, n. 10; 4; *IF* 8.4.2, n. 83
Maier, Anneliese: *IF* 8.3
Makaay, J.S.: *IF* 5, n. 15; 6.1, nn. 23-24, n. 28
Mandonnet, Pierre: *IF* 5, n. 18; 8.4.1, n. 78
Marsilius of Inghen: *IF* 7.13
Morlaix: *GI* 0
Muller, J.P.: *IF* 8.2; 8.3

Narbonne: *GI* 0

Ockham: *IF* 7.4; 9

Pattin, Adriaan: *IF* 6.2, n. 34; 4.2, n 67; 8.3, n. 74; 8.4.2, n. 82
Paulus, Jean: *IF* 9, n. 94
Pelster, Franz.: *IF* 7.4, n. 63; 8.2; 8.3; 8.3, n. 69, n. 71, nn. 72-73; 8.4.2, n. 94
Pelzer, August: *GI* 3, n. 10; *IF* 8.3; 8.3, n. 69
Peter Auriol: *GI* 0
Peter of Conflans: *IF* 6.2; 8.2; 9, n. 92
Petrus (Apostolus): *DF* 115; 120; 135; 137; 203; 314ff.; 339; 342
Petrus de Alvernia: *IF* 5.2
Philip the Chancellor: *IF* 5; 8.2
Philip the Fair: *GI* 1.2
Philosophus: see s.n. *Aristoteles*
Pilatus: *DF* 68
Plato: *IF* 7.2.6, n. 58; 8.5.2; 9

Ranulphus *IF* 6. 1
Ricardus de Sto Victore: *DF* 175; 370
Richard of Middleton: *IF* 6.3, n. 37
Riedl, Clare C.: *IF* 8.2, n. 68
Roger Bacon: *IF* 8.2
Roger Marston: *IF* 5
Robert Grosseteste: *IF* 8.2; 8.5.2, n. 85
Robert Kilwardby see s.n. *Kilwardby*

Spettman, H.: *IF* 5
Stella, Prospero: *GI*, 2.1, n. 7; 2.2; 2.2, n. 8; *IF* 8.4.2

Teeuwen, Mariken: *GI* 4, n.11
Tempier, Etienne: *IF* 5; 6.1; 6.1, n. 23
Thijssen, J.M.M.H.: *IF* 5; 6.3, n. 38, n. 40
Thomas Aquinas: *GI* 4; *IF* 5; 8.2; 8.4.1; 8.4.2; 8.4.2, n. 82; 8.5.2; 9
Thomas of Sutton: *GI* 4, n. 13; *IF* 8.3, n. 73

Weijers, Olga: *GI* 0, n. 1; 4, nn. 11-12; *IF* 6.3, n. 38; 8.2; 8.2, n. 66; 8.5.2, n. 88
Wilhelmus de Camville: *GI* 1.1
William of LA Mare: *IF* 5; 8.4.1, n. 76
William Ockham, see s.n. *Ockham*
Wilson, Gordon A.: *IF* 7.1.5, n. 51

Zavalloni, Roberto: *IF* 5, nn. 19-20; 6.2, n. 21; 6.3; 7.4; 7.4, n. 65; 8.3, n. 69, n. 75; 8.4.2, n. 79, nn. 82-83; 9; 9, n. 91

B. Index locorum

Legendum
GI 1.1; 2.2; 3 etc. = General Introd., section 1.1; 2.2; 3 etc.
IF 6.5.1; 8.4.2 etc. = Introd. to *De formis*, section 6.5.1; 8.4.2 etc.
DF 144; 262 etc. = *De formis*, cap. 144; 262 etc.
DUF 144; 262 etc. = *De unitate forme*, cap. 144; 262 etc.

ANONYMUS
De differentia spiritus et animae
cap. 7: *DUF* 58
capp. 40-41: *DF* 174; 369

ANONYMUS (? Joh. Quidort)
De unitate formarum 'Quoniam veritas'
IF 8.3; 8.4.2, n. 79

AEGIDIUS DE LESCINIS
De unitate formae (ed. De Wulf)
II 90: *IF* 6.2
II 91-92: *IF* 6.2; 8.3, n. 70
III 8, 94: *IF* 9, n. 95

AEGIDIUS ROMANUS
Contra gradus et pluralitatem formarum
II 1: *IF* 6.1, n. 23
II 10: *IF* 6.1, nn. 26-27, n. 33
Questio disputata
q. 8: *IF* 6.1, nn. 29-30
Quodlibeta
V 19: *IF* 6.1
Super De anima
cap. 1: *IF* 6.1, n. 22
Theoremata de corpore Christi
prop. 47, cap. 2: *IF* 6.1, n. 22
Theoremata de esse et essentia
XIV, pp. 84,10- XV, 92,15: *IF* 6.1
XV, p. 90,9-15: *IF* 6.1, n. 32
XV, pp. 94,11-95,3: *IF* 6.1, n. 31
XVI, pp. 104,10-105,3: *IF* 6.1, n. 30
XVII, p. 114,3-11: *IF* 6.1, n. 32

AMBROSIUS
In Psalmos commentarii
in *Ps*. 118, 10: *DF* 190
De duabus naturis in Christo
DF 177; 372

ARISTOTELES
Categoriae
8, 9a28-b7: *IF* 7.1.1, n. 44
Analytica priora
I 41, 50a1-2: *IF* 6.1, n. 32
II cap. 2, 53b5-cap. 4, 57b35: *DF* 351
II cap. 18, 66a19: *DF* 352
Analytica posteriora
I 4: *DUF* 168
Topica
II 2, 119a15-19: *DUF* 343;
IV 6, 144a31sqq.: *DUF* 177
Physica
liber I: *IF* 7.4
I 1, 184a12-14: *DUF* 32
I 8, 191b13sqq.: *DUF* 91
I 8, 191b18sqq.: *DUF* 214
II 2, 194b13: *DUF* 74
IV 3, 21018-19: *DUF* 180
V 1, 224b7-8: *DF* 250
V 4, 228a27-28: *DUF* 443
VII 1, 242a29-31: *DF* 250
VIII 8, 262a19-263a3: *DUF* 443
De generatione et corruptione
I 3, 318a25-35: *DUF* 232
I 4: *DUF* 213
I 6: *DUF* 242

II 4, 331a24-25: *IF* 7.2.6, n. 59
II 5: *DUF* 213
II 7, 334b21-24: *DF* 53; 304; *DUF* 26;
II 7, 334b25-27: *DF* 53; 304; *DUF* 26;
Meteorologica
IV 1, 379a16-21: *DF* 421
IV 2, 379b18-19: *DF* 283
IV 12, 389b31: *DF* 320
IV 12, 390b2sqq.: *DUF* 151
IV 13, 390b12-13: *DF* 52; 304
IV 13, 390b14-17: *DF* 52; 304
De anima
II 1, 412a27-b1: *IF* 7.1.1, n. 45
II 1, 412a27-28: *DF* 219; 381; *DUF* 277
II 3, 414b22-24: *DUF* 259
II 1, 412a27-28: *DF* 219; 381
II 11, 422b17sqq.: *DF* 300
II 11, 423a24-27: *DUF* 39
III 12: *DUF* 259
De longitudine et brevitate vitae
cap. 3: *DF* 337
De partibus animalium
II 6: *DUF* 40
De generat. animalium
I 18, 724b28-34: *DF* 255
II 3, 736b27-28: *DF* 55; 60; 308
II 3, 736b15: *DUF* 81
Metaphysica
I 8, 989b6-7: *DUF* 31
II 2, 994b5-6: *DUF* 232
III 1, 993b27: *IF* 8.5, n. 87; 8.5.2
IV 1, 1026a7-21: *DUF* 46; 414
V 6, 1015b35-1016a17: *DUF* 503
VI 2: *DUF* 159
VII 4: *DUF* 194
VII 7: *IF* 8.5.2;
VII 10, 1034b12: *DF* 111; *DUF* 6
VII 10, 1034b20: *DF* 71
VII 10, 1035b14sqq.: *DUF* 251
VII 12, 1038a5sqq.: *DF* 291; 294; *DUF* 184
VII 17, 1041b9-10: *DUF* 10
VIII 6, 1045b16sqq.: *DF* 76; 248
X 2, 1053b30sqq.: *DF* 327

ATHANASIUS
Symbolum Athanasianum
art. 28: *DF* 173; 367

AUGUSTINUS
Enarratio in Psalmos
in *Ps.* 49: *DF* 51; 90; 124; 261; 301; 321
In Genesim ad litt.
ad 2,7: *DF* 58
ad 3,19: *DF* 126; 328;
De immortalitate animae
XV, 24: *IF* 7.27; *DF* 178; 181-183; 185; 299; 374; *DUF* 64-66; 437-441
XV, 24: *DF* 182; *DUF* 67
Retractationes
I, IV, 4: *IF* 7.27; *DF* 180; 185; *DUF* 64-66
Sermo de assumptione beatae virginis, 19
DF 329; *DUF* 128

AVERROES
In Arist. I Phys. ad I 1, 184a12-14: *DUF* 32
In Arist. De anima comm.
liber I, textus 8, p. 12,25-26: *DUF* 163
liber III, textus 5: *DF* 76; 81; 248
In Arist. Metaph. comm.
ad I 8, 989b6-7: *DUF* 31
ad VIII 6, 1045b16sqq.: *DF* 76; 248
De substantia orbis
liber I: *IF* 6.3; *DUF* 12

AVICENNA
Liber de anima (ed. Van Riet)
Pars V, cap. 4, 115,80-116,1: *DF* 185
Metaphisica (ed. Van Riet)
pars V, cap. 3, 247,15-16: *DF* 185; 310: *DF* 185

BIBLIA SACRA
Actus Apostolorum
2,24-34: *DF* 203;
13,35: *DF* 34; 51;
Ezechiel
cap. 37, 7: *DF* 177
Genesis
2, 7: *DF* 57
3,19: *DF* 126; 328
6,3: *DF* 261;
Joh. Evangelium
1,13: *DF* 261; 299;
Psalmi
15,9: *DF* 50; 300; *DUF* 127
15,10: *DF* 34; 201; 302; *DUF* 128
49, 1: *DUF* 129

BOETHIUS
De duabus naturis in Christo (ed. Rand) (seu *Contra Euthychen et Nestorium*)
cap. VI, p. 112, 58-65: *DF* 196; 412

GERARDUS DE HARDERWIJCK
In Arist. Categorias
1,4,2, p. 51b7: *IF* 7.1.1, n. 47

GODEFRIDUS DE FONTIBUS
Quodlibeta
II, q. 7, pp. 123-126: *IF* 6.3
III, q. 5, pp. 197-198: *IF* 6.3; 6.3, nn. 38-40
VII, q. 18: *IF* 6.3, n. 38

HENRICUS DE GANDAVO
Quodlibeta: passim
Quodlibet II, q. 3: *IF* 7.4, n. 64
Quodlibet IV, q. 13: *IF* 7.4

HENRICUS DE GORCUM
Positiones in Arist. De celo et mundo
Fol. 2RA: *IF* 7.1.1, n. 47

HERVAEUS NATALIS
De quattuor materiis: passim
De formis: passim
De esse et essentia
q. 2: *GI* 4, n. 12
De intellectu et specie: *IF* 7.15, n. 53; 9
De unitate formae 'Ut ordinatius': *IF* 8.4; 8.4.2

HILARIUS PICTAVENSIS
De Trinitate
cap. VI: *DF* 121; 319: *DUF* 130

HUGO DE SANCTO VICTORE
Tractatus de scientia animae Christi
DF 121; 318

JOHANNES CAPREOLUS
In II Sent.
dist. XV, q. 1: *IF* 8.4.2, n. 82

JOHANNES DAMASCENUS
Liber sententiarum
liber II, cap. 13: *DF* 183; 422
liber IV, cap. 3: *DF* 202; *DUF* 135

JOHANNES PARISIENSIS (QUIDORT) O.P.
Correctorium 'Circa'
capp. 18-19: *IF* 8.2; 8.3
? Tractatus de formis 'Omnes homines': *IF* 8.2; 8.5.1-8.5.2

JOHANNES PECKHAM
Quaestio de anima (ed. Spettman)
capp. 36sqq.: *IF* 8
Quodlibet romanum (ed. Délorme)
capp. 63-64: *IF* 8

MARSILIUS DE INGHEN
In Arist. De gener. et corr.
cap. 21, p. 198 A13: *IF* 7.1.3

PETRUS LOMBARDUS
II Sent., cap. 13: *DF* 172
II Sent., cap. 14: *DF* 172;
III Sent., cap. 3: *DF* 173
III Sent., cap. 16: *DF* 173

PLATO
Phaedo
92D6: *IF* 7.2.6, n. 58
101D2sqq.: *IF* 7.2.6, n. 58

RICARDUS DE SANCTO VICTORE
De Trinitate
IV, cap. 16: *DF* 175; 370

ROBERTUS GROSSETESTE
De luce seu de inchoatione formarum
IF 8.2.1; 8.5, n. 85

ROBERTUS KILWARDBY
Condemnatio (ed. Mandonnet)
IF 6.3, n. 38; n. 40
art. 4 'Qui dicit corpus': *DF* 153; 158
art. 8 'In homine est tantum': *DF* 158
Letter to Peter Conflans
p. 629 (ed. Ehrle): *IF* 6.2, nn. 35-36; 6.3, n. 40
6a 19sqq. (ed. Birkenmajer): *IF* 9, n. 95

THOMAS AQUINAS
Summa theologiae
Ia, q. 76, artt. 3-6: *DUF* 331

Ia, q. 77, art. 6c: *DUF* 331
Ia IIae, q. 3, art. 7c: *IF* 8.4.1 [25]
Ia IIae, q. 109, art. 1c: *IF* 8.4.1 [25]
In Sententias Comm.
liber II, dist. 24, q. 3: *IF* 8.4.1 [24]
liber III, dist. 5, q. 4: *DUF* 314
liber IV, dist. 23, q.2: *DUF* 316; 340
liber IV, dist. 44, q. 3: *DUF* 317; 342
liber IV, dist. 44, q. 1: *DUF* 319; 344
liber IV, dist. 44, q. 5: *DUF* 318; 343
De ente et essentia
I, 9: *DUF* 315; 340
In Arist. Metaph. Comm.
liber VII, lect. 16, 1631-1636: *DUF* 313
Questiones disputatae
De veritate, q. 10, q. 20: *DUF* 331
De veritate, q. 10, art. 1c; ad 2um: *DUF* 332; 334
De veritate, q. 20, art. 1c: *DUF* 332
De potentia, q. 8, art. 4 ad 2um: *DUF* 334
Quodlibeta
I, q. 4, art. 1: *DUF* 320; 345

THOMAS DE SUTTON
De pluralitate formarum
IF 8.3, n. 73

C. Index verborum et rerum notabilium

Legendum
GI 1.1; 2.2; 3 etc. = General Introd., section 1.1; 2.2; 3 etc.
IF 6.5.1; 8.4.2 etc. = Introd. to *De formis*, section 6.5.1; 8.4.2 etc.
DF 144; 262 etc. = *De formis*, cap. 144; 262 etc.
DUF 144; 262 etc. = *De unitate formae*, cap. 144; 262 etc.

Abscidere
caro abscisa vel os abscisum: *DUF* 111; 505-507
accidens
for there to be inherence *per modum accidentis* three things are required: *IF* 8.5.2; sola materia non est subiectum accidentis, sed tantum compositum ex forma substantiali et materia: *DUF* 103; accidentis est inesse substantie: *IF* 7.2.6; *DF* 333; quidquid advenit enti in actu simpliciter, est accidens: *DUF* 200; 211; accidens est quod adest et abest preter subiecti corruptionem: *DF* 47; accidens inest materie mediante forma substantiali: *DF* 145; omne accidens fundatur super formam substantialem: *DUF* 12; accidentia propria magnam partem conferunt ad cognoscendum *quod quid est*: *DUF* 61; de accidentibus ac dispositionibus formam substantialem consequentibus: *DUF* 488-501; accidens commune et symbolum: *DF* 155; 159; 161f.; 354; vocando 'per accidens' illud quod non est de intentione agentis nisi propter alterum: *DUF* 468; unum per se/per accidens: *DF* 78
accidentalis
forma substantialis/accidentalis: *IF* 7.1.5; *DF* 209; *DUF* 423; quot sunt forme substantiales/accidentales, tot sunt esse substantialia/accidentalia: *DUF* 197; the mode of being of coincidental (= accidental) forms (not as a 'third thing'): *IF* 6.1; 7.1.2; operational diversity between the substantial and the coincidental form: *IF* 7.1.1; eadem est corruptio dispositionum accidentalium et corruptio substantie: *DF* 418; cfr. *DUF* 557; improportionalitas dispositionum accidentalium: *DF* 146; unaqueque forma substantialis determinat sibi dispositiones accidentales in materia sine quibus non potest illam materiam informare: *DF* 64; cfr. *DUF* 557; transmutatio que est in subiecto habente aliquam formam substantialem, est ad accidentalem: *DF* 79
acetum
vinum existens in dolio convertitur in acetum: *DF* 134; *DUF* 17; 377
actio
omnis mutatio et omnis actio terminatur ad aliquam formam positivam: *DF* 145
actus
forma est similitudo quedam seu participatio primi actus rebus impressa: *IF* 4.5.2; quod est actus alicuius, dupliciter potest comparari ad illud cuius dicitur actus: *DF* 219; anima est actus primus: *DF* 184; actus completus/incompletus: *DF* 142; 343; una potentia intense intenta circa suum actum retrahit aliam potentiam suo actu: *DF* 58; actus vite: *DF* 57

adiectus
oppositio in adiecto: *IF* 6.1, n. 32
administrare
quidquid fuit illud quod fuit administratum a matre, sive fuerit sanguis sive semen: *DF* 324
administratio
administratio materie: *DF* 175
adnichilatio materie: *DF* 409
aer
aer corruptus idem numero dicitur manere in igne: *DF* 405
affirmatio
negatio est causa negationis, et affirmatio affirmationis: *DUF* 101
agere
esse existentie addit super esse essentie relationem ad agens: *DUF* 294; agens magis intendit generare quam corrumpere: *DF* 145; nullum agens agit corruptionem sed generationem: *DF* 43; agens naturale generat non solum corrumpendo,immo etiam inducendo: *DUF* 452; agens naturale/supernaturale: *DF* 63; *DUF* 109; 348; 378-381; nullum agens naturale corrumpit aliquam formam nisi generando aliam: *DF* 86; agens naturale nichil agit in instanti: *DUF* 109; agens creatum cooperari Deo in causando: *DUF* 455; homo non agit nisi materiam transmutando: *DF* 85; quodcumque agens transmittit materiam prout est in materia ad esse substantiale: *DF* 85; dispositive facere (agere): *DF* 255; *opp.* effective: *DF* 323 and passim; esse existentie non plus includit de relatione ad agens quam esse essentie: *DF* 241; instrumentum agentis conservantis formas in materia: *DUF* 355;484; 489
albedo
album dicitur album albedine, albedine unita: *DF* 26
albus
album dicitur album albedine, albedine unita: *DF* 26
algor
calor et algor: *DF* 52; caro et os in homine generantur a calore et algore: *DUF* 557
altare
de sacramento altaris: *DF* 91; 262ff.; 389ff.; see s.vv. *panis, sacramentum*
alterabilis
alterabilis et corruptibilis: *DF* 418
alteratio
alteratio precedens introductionem forme: *DUF* 359
amarus
DF 78
analogicus
rationes analogice: *DF* 81
anima
relationship between soul and matter: *IF* 7.2.7; anima substernitur quantitati et aliis accidentibus, nec tamen est extensa: *DUF* 493; 'anima' dicit partem secundum rem: *DUF* 412; formam corporeitatis inherere immediatius materie quam animam secundum quod est dispositio: *DUF* 290; in homime non est alia forma corporeitatis substantialis preter animam: *DUF* 524; anima separatur per corruptionem substantialem: *DF* 42; *def.*: anima est actus primus corporis physici: *DF* 184; *DUF* 277-280; corpus est aptum instrumentum pro anima: *DF* 383; anima vivificans: *DF* 182; mors potest comparari ad tria, ad animam que separatur, ad corpus a quo separatur, et ad agens quod separat: *DF* 65; permanentia anime: *DF* 66; — sensitiva = anima sensitiva: *DF* 54; 305; sensitivum est potentia anime intellective: *DF* 60; vegetativum est potentia anime intellective: *DF* 60; 370ff.; anima rationalis: *DF* 41; passim; embryo prius vivit vita plante et vita sensitiva antequam sit anima rationalis *DUF* 81; virtus nature corrumpit semen ut sit convenienter dispositum ad animam rationalem: *DF* 86; anima intellectiva (= intellectus): *DF* 8; 60; 308; rational soul created by God: *IF* 6.2; 7.23; 7.24; anima rationalis est ab extrinseco: *DF* 43; 49; infusio anime: *DF* 44; passim; unio anime cum corpore habet constituere humanitatem: *DF* 22; forma disponens ad animam: *DF* 44; improportionatum anime: *DF* 49; mate-

ria anime proportionata: *DF* 422; inter corpus et Deum non est medium nisi anima: *DF* 376; gratia est medium formale inter Deum et animam: *DF* 376; sola anima potest esse forma substantialis in homine: *DF* 400-416; non fit conversio in animam rationalem: *DF* 99; Christus est tantum homo per unionem anime cum corpore et non ex unione amborum ad divinum suppositum: *DF* 19; 27; de corpore Christi: *DF* 33ff.; 89; de corpore Christi mathematico *DF* 97; 167; utrum, separata anima Christi in morte, successit ei aliqua alia forma substantialis: *DF* 31-39; — anima vegetativa et sensitiva: *DF* 49; virtute anime vegetative animal generat animal et causat animam sensitivam: *DUF* 255; sunt diverse essentialiter: *DF* 60; caro spoliata anima: *DF* 121; ratio ex diffinitione anime: *DF* 213-223; Anima Mundi: *DF* 377; anima intellectiva celi: *DF* 377; de ponentibus pluralitatem animarum: *DUF* 300-303; vulgus communiter credit animam esse aliquid preter totum corpus nec includitur in corpore: *DUF* 413; rebellare anime ut est rationalis: *DUF* 514; natura non suffert nec patitur quod aliqua forma existens cum anima remaneat in morte: *DUF* 556

animal
de animalibus: *DUF* 47ff.; 255ff'; divisio animalis in partem moventem et partem motam: *DUF* 47f.; 415; virtute anime vegetative animal generat animal et causat animam sensitivam: *DUF* 255; in animali distinguitur duplex calor, scilicet elementaris et animalis sive vitalis: *DUF* 69; in animali infirmo non sunt duo calores secundum rem, sed secundum rationem: *DUF* 447; quando animal interficitur, animali interfecto, remanet aliqua forma que prius erat in vivo: *DUF* 51; homo-animal: *DUF* 368;'animal meum': *DUF* 551

animalis
in animali distinguitur duplex calor, scilicet elementaris et animalis sive vitalis: *DUF* 69; 446-447

animatus
corpus mixtum/corpus animatum: *IF* 3.1.1; esse corpus et esse animatum (et sic de aliis usque ad speciem specialissimam et individuum contentum sub ea) sunt idem re et differunt ratione: *DUF* 364

antiquus
magistri antiqui: *DF* 193; antiqui doctores: *DF* 398

appetitus
appetitus delectabilis inclinans ad motum localem: *DUF* 418

argentum
stilus ex cupro et argento: *DUF* 503

arguere
arguere non ex causa sed ex signo: *DF* 203

argumentum
argumentum non concludit: *DF* 7; forma argumenti: *DF* 61; de argumentis ex fide sumptis: *DF* 260ff.; ostensive argument/argument 'ducens ad impossibile': *IF* 7.1.1; *DF* 210; *DUF* 264-292

Aristotelianism
Augustianism vs. Aristotelianism: *GI* 4; *IF* 8.4; 9

articulus
articulus fidei: *DF* 90; 260-273; articulus condempnatus in Anglia: *DF* 153; 157f; 350-352

asinus
corpus asini est nobilius corpore hominis: *DF* 228-233; *DUF* 284ff.; eadem est forma qua asinus est asinus et qua est corpus: *DUF* 369

assertion
'to take as an assertion': *IF* 6.1; 6.3, nn. 39-40

attributio
modus attributionis: *DF* 6

auctoritas
Aristotle's authority: *GI* 4; *IF* 2.1

Augustianism
Augustianism vs. Aristotelianism: *GI* 4; *IF* 8.4; 9

aura
corpus per putrefactionem mutatum in auras vel elementa: *DF* 153; scriptura autentica: *DF* 389

autenticus
dictum autenticum: *DF* 169; 171; 265; auctor autenticus: *DF* 360; 389

Bonitas
bonitas essentialis/personalis: *DF* 1-4; 12
bonus
Deus est bonus secundum quod est omnium finis: *DF* 2
bos
bos vivus/bos mortuus: *DUF* 68; 442; 445
brevitas
'for the sake of brevity': *IF* 8.4.2
brutum: *DF* 77; 166; 178; 182; 187; 373; non per unam formam ens naturale erit mixtum inanimatum, per aliam planta, per aliam brutum: *DF* 77; forma hominis est nobilior forma bruti: *DF* 187

Cadaver
forma cadaveris: *IF* 7.1.5; 7.2.6; 7.2.7; 7.2.9; *DF* 135; 390; *DUF* 552; forma substantialis cadaveris: *DF* 380; cadaver generatur: *DUF* 52; 421; de cadavere seu corpore mortuo: *DUF* 519-523; 550-556; ponere miraculosam resolutionem dispositionum cadaveris: *DUF* 556; operatio forme cadaveris non est putrefacere: *DUF* 553f.
calidus
calidum naturale: *DF* 67; *DUF* 497; calidum naturale depascit continue humidum radicale et finaliter consumit: *DUF* 94; vita consistit in calido et humido, mors vero in frigido et sicco: *DUF* 57; 430
calor
calor et algus: *DF* 52; in animali distinguitur duplex calor, scilicet elementaris et animalis sive vitalis: *DUF* 69; 446f.; *DUF* 446; caro et os in homine generantur a calore et algore: *DUF* 557; calor qui est in spiritibus et humoribus: *DUF* 420; calor intensus existens in spiritibus et aliis humoribus corporis: *DUF* 427; in animali infirmo non sunt duo calores secundum rem, sed secundum rationem: *DUF* 447
capucium
homo indutus capucio: *DF* 319
carneitas
forma carneitatis est termini motus nutrimenti: *DUF* 252
caro
caro, sanguis et ossa: *IF* 6.2; *DUF* 337; 342; 505-507; de carne et osse in mixtis: *DUF* 557; caro et os fiunt virtute elementi: *DUF* 151; forme carnis et ossis sunt forme mixtionis: *DF* 54; caro et os in homine generantur a calore et alfore: *DUF* 557; forme ille carnis et ossis non constituunt hominem in aliqua specie specialissima: *DUF* 327; quecumque homogenea ut caro et os: *DF* 54; caro spoliata anima: *DF* 121; 319; 532; 'caro' non nominat suppositum quod est homo vel asinus: *DF* 299; 'caro mortua' dupliciter potest accipi: *DF* 322; cfe. *DUF* 529ff.; quando caro desivit esse viva, non remanet illud quod fuerat caro *DF* 49; caro mea requiescet in spe: *DF* 50; 300; caro abscisa vel os abscisum: *DUF* 111; Christus habuit ex beata virgine substantiam carnis: *DF* 176; de carne Christi viva et mortua: *DF* 48-55; 299ff.; 314ff.; Verbum caro factum est: *DF* 299; caro beate Virginis evasit corruptionem que est pulverizatio: *DF* 129; vulgar use of 'caro': *IF* 7.1.5; 7.2.3; 7.2.6; *DF* 299; *DUF* 410
casualis
in casualibus et fortuitis: *DUF* 468
causa
Aristotelian adage 'propter quod unumquodque, et illud magis: *IF* 8.5.2; arguere non ex causa sed ex signo: *DF* 203; causa subiectiva: *DUF* 485; secundum genus cause subiective: *DUF* 489ff.; 513; secundum genus cause conservantis: *DUF* 489ff.
celestis
corpora celestia: *DUF* 499; 541
celum
influentia celi: *DUF* 85; 466; 472; virtus celi: *DUF* 56; 427; 557; causa incorruptibilitas celi: *DUF* 498-500; celum simpliciter est nobilius verme generato

a celo: *DF* 187; celum inpassibile: *DF* 281; forma vermis est nobilior forma celi: *DF* 187; anima intellectiva celi: *DF* 377; virtus celi et corporis continentis (formam): *DUF* 420
cera
dulces cere: *DF* 78
christological
christological problems: *IF* 5; 7.1.5; 7.2.1; 7.2.4-7.2.6; see also s.v. *Christus*
Christus
Christus est tantum homo per unionem anime cum corpore et non ex unione amborum ad divinum suppositum: *DF* 19; 27; tres essentie in Christo: *DUF* 125; 297; in Christo sunt plures nature substantiales: *DUF* 263; 304; de natura corporis Christi: *DUF* 123-137; sensitivum in Christo: *DF* 307ff.; vegetativum in Christo: *DF* 370ff.; God-man Christ: *IF* 7.1.2; 8.5.2; *DUF* 534ff.; see also s.v. *christological*; de anima Christi in morte: *DF* 31-39; *DUF* 147-152; Christus habuit ex beata virgine substantiam carnis: *DF* 176; privilegium Christi inquantum communicatum fuit beate virgini: *DUF* 530; de corpore Christi: *DF* 33ff.; 89; de corpore et anima in Christo: *DUF* 524-540; de corpore Christi mathematico *DF* 97; 167; de morte Christi: *DF* 279ff.; 292ff.; 311ff.; privilegium Christi: *DF* 127; *DUF* 137; 530; corpus Christi posset putrefieri: *DF* 421-423; de forma in Christo reservata in morte: *DF* 120; forma corporeitatis remansit in Christo miraculose in morte: *DF* 135; 145; de carne Christi viva et mortua: *DF* 48-55; 299ff.; 314ff.; de corpore Christi vivo et mortuo: *DF* 260ff.; *DUF* 120; magnus clamor emittebatur virtute divina: *DF* 68; sanguis Christi sub sacramento in quem convertitur vinum, est perfectus potus: *DF* 98; corpus Christi in sacramento est perfectus cibus: *DF* 98
cicatrix
DF 194; 200; *DUF* 58; 432
clamor
magnus clamor emittebatur virtute divina: *DF* 68
coagulare
coagulare homogenea: *DUF* 446
cognitio
de cognitione alicuius simplicis: *DUF* 370
cognitional
man's cognitional equipment: *IF* 9
coincidental
the mode of being of coincidental forms (not as a 'third thing'): *IF* 6.1; 7.1.2
colligatio
ordo et colligatio naturalis diversarum formarum: *IF* 6.2
color
sicut fit mixtum ex elementis, ita fiunt medii colores ex extremis: *DUF* 236
communicantia
communicantia in dando esse: *DF* 106
communicare
communicare in materia: *DUF* 122; 497; 517
communis
eorum que nichil commune reale habent, nichil unius manet in alio: *DF* 196; 404ff.
complementum
tendentia ad ultimum complementum: *DUF* 219
completivus
esse substantiale completive/incompletive: *DUF* 204
complexio
complexio dicitur esse ex primis qualitatibus manentibus virtute: *DUF* 406; prima complexio est secundum quatuor primas qualitates: *DUF* 40; teneritudo complexionis: *DF* 68; gradus debitus complexionis: *DF* 421
compositio
compositio *ex hiis* vs. compositio *huic*: *IF* 6.1; 6.1, n. 30; 7.2.4
compositum
de composito ex materia et forma: *DUF* 195ff.; compositum substantiale: *DF* 42; compositum completum/incompletum: *DF* 79; terminus productionis

potest accipi proprie ut compositum, vel improprie ut forma: *DF* 88
conceptio
ratio sive conceptio 'persone': *DF* 3
conceptual
real vs. conceptual forms: *IF* 6.1
conceptus
unaqueque res respicit conceptum mentis secundum suam formam: *DF* 72
concludere
argumentum non concludit: *DF* 7
concomitantia
per concomitantiam: *DF* 273
concomitativus
concomitative se habere: *DF* 288; 395; *DUF* 139; 545f.
concreatio
DF 88; 172; see s.v. *creare*
condemnatio
opp. 'prohibitio': *IF* 6.3, n. 40; the Condemnations of 1277: *GI* 4; *IF* 6.1; 6.2; 6.3, n. 40; 7.2.6; Godfrey of Fontaines about the Condemnations: 6.3
conglutinatio
continuitas propter conglutinationem partium: *DUF* 503
conservare
conservare et tenere formam in materia: *DUF* 489ff.
continuitas
continuitas propter conglutinationem partium: *DUF* 503; aliquid est unum continuitate quod non est unum forma: *DUF* 503
contrahere
contrahere peccatum originale: *DF* 156; *DUF* 510ff.
contrapati
DUF 57; 427; passim
convenire
convenire alicui in eo quod: *DF* 208
conversio
duplex modus conversionis, sc. naturalis et supernaturalis *IF* 7.2.8; *DF* 404; *DUF* 541; non fit conversio in animam rationalem: *DF* 99; *DUF* 541ff.; conversio (panis) non fit in intentionem sed in rem: *DF* 93; 189; *DUF* 141; non uniformiter fit conversio: *DF* 99; see s.v. *sacramentum*
convertere
aliquod totum dicitur converti in aliud et naturaliter absque hoc quod quelibet pars unius convertitur in quamlibet partem alterius *DF* 415; sanguis Christi in quem convertitur vinum: *DF* 98
corporalis
forma spiritualis/corporalis: *DF* 195; forma corporalis est divisibilis, saltem per accidens: *DUF* 80; anima dicetur forma corporalis quia advenit corpori constituto: *DUF* 248; 460; penalia corporalia: *DUF* 552
corporeitas
forma prima corporalis, quam quidam 'corporeitatem' vocant: *IF* 8.2; corporeitas in Avicenna: *IF* 8.5.2, n. 85; forma prima identified with corporeitas: *IF* 8.5.2, n. 85; forma corporeitatis: *IF* 6.1; 6.2; 6.3; 7.1.1; 7.1.2; 7.1.4; 7.2.1-7.2.9; 7.4; 8.4.2; 8.5.2; 9; *DF* 43; 49; 57; 60; 64; 70; 82; 89; 92; 100; 114f.; 125ff.; 214ff.; 238ff.; 274ff.; 414ff.; *DUF* 123; 143; 205; 245; 247; 251; 257; 260-262; 266; 270; 275f.; 281; 284-286; 290-296; 300; 304; 320-323; 325f.; 329f.; 332; 334; 339; 524f.; 540; 543; 545f.; forma corporeitatis item highlighted by Capreolus: *IF* 8.4.2, n, 82; in homine non est alia forma corporeitatis substantialis preter animam: *DUF* 524; forma corporeitatis non potest stare cum anima sine suo esse: *DUF* 325; corporeitas primo peribit: *DUF* 58; forma corporeitatis inheret immediatius materie quam animam secundum quod est dispositio: *DUF* 290; non potest poni corpus esse corpus nisi per formam corporeitatis: *DUF* 247; non est simpliciter eadem corporitas propter diversitatem forme: *DUF* 528; corporeitas est duplex, substantialis et accidentalis: *IF* 7.2.6; *DF* 118; forma corporeitatis educta de potentia materie: *DUF* 260
corporeus
three usages of 'corpus' and 'corporeum': *IF* 6.1; esse corporeum organicum, *opp*. esse corporeum simpliciter:

DF 107; 193; 222f.; esse corporeum et esse vivum non sunt intentiones: *DF* 272; *DUF* 546

corpus

three usages of 'corpus' and 'corporeum': *IF* 6.1; per 'corpus' intelligitur materia cum dimensione et organizatione: *DUF* 140; per hoc nomen 'corpus' significatur res habens formas ex quibus sequitur designabilitas trium dimensionum cum precisione: *DUF* 315; cfr. 528; 'corpus' dicit totum secundum rem: *DUF* 412; corpus ex eo dicitur 'corpus' quod est talis nature quod per se nate sunt consequi tres dimensiones: *DUF* 248; esse corpus et esse animatum (et sic de aliis usque ad speciem specialissimam et individuum contentum sub ea) sunt idem re et differunt ratione: *DUF* 364; eadem est forma qua asinus est asinus et qua est corpus: *DUF* 369; ubi est sola materia, non potest esse corpus, sicut nec ubi est sola forma: *DF* 390; 'corpus' potest accipi ut materia et ut genus: *DF* 61; Avicenna ponit quod corpus uno modo est materia hominis et alio modo est genus: *DF* 383; vulgus communiter credit animam esse aliquid preter totum corpus nec includitur in corpore: *DUF* 413; corpus est aptum instrumentum pro anima: *DF* 383; inter corpus et Deum non est medium nisi anima: *DF* 376; Deus plasmavit corpus: *DF* 172; ratio corporis mixti non est res aliqua sed intentio quedam: *DF* 93; corpus mixtum/corpus animatum: *IF* 7.1.1; formatio corporis accipitur pro organizatione: *DF* 369; corpus est pars essentialis hominis: *DF* 47; 'manus' vel 'pes' nominat partem organicam corporis: *DF* 261; *DUF* 337; corpus asini est nobilius corpore hominis: *DF* 228-233; unio anime cum corpore habet constituere humanitatem: *DF* 22; the sperm dispositively prepares the body for its union with the soul: *IF* 7.2.6; corpus organicum est potentia vivens vitam includens: *DF* 184f.; impossibile est ponere aliquod corpus absque aliqua terminatione quantitatis et qualitatis: *DF* 340; ductibilitas corporis: *DF* 210; liquabilitas corporis: *DF* 210; ignis potest concipi ut substantia et ut corpus et ut tale corpus: *DF* 72; corpus gloriosum: *DF* 289; dispositiones corporis gloriosi: *DUF* 556; dicendo 'Hoc est corpus meum': *DF* 164ff.; 358ff.; de corpore vivo et mortuo: *IF* 7.3, n. 40; non est idem corpus numero vivum et mortuum, nec etiam specie: *DUF* 409ff.; de cadavere seu corpore mortuo: *DUF* 519-523; 550-556; two senses of 'dead body': *IF* 7.2.7; corpus Christi in sacramento est perfectus cibus: *DF* 98; corpus grave: *DUF* 296; corpus resurgens: *DUF* 521; — Christus est tantum homo per unionem anime cum corpore et non ex unione amborum ad divinum suppositum: *DF* 19; 27; corpus Christi posset putrefieri: *DF* 421-423; de corpore Christi vivo et mortuo: *DF* 260ff.; mors potest comparari ad tria, ad animam que separatur, ad corpus a quo separatur, et ad agens quod separat: *DF* 65; corpus per putrefactionem mutatum in auras vel elementa: *DF* 153; corpora celestia: *DUF* 499

correctorium

The *Correctoria*/*Corruptoria* genre: *IF* 6.1; 7.3; 8.2; 8.3

corrumpere

omne quod corrumpitur, non corrumpitur in suum simile, sed in suum contrarium: *DUF* 387; agens magis intendit generare quam corrumpere: *DF* 145; nullum agens naturale corrumpit aliquam formam nisi generando aliam: *DF* 86; in qualibet mutatione, adveniente secunda, forma substantialis corrumpitur: *DF* 251; illud quod dependet in suo esse an alio, non manet idem numero, illo corrupto: *DUF* 29; eadem quantitas dimensiva interminata manet in generato et corrupto: *DF* 132; 'incorruptibile' dicit aptitudinem consequentem naturam ad non corrumpi: *DF* 419; virtus nature corrumpit semen ut sit convenienter dispositum ad animam rationalem: *DF* 86

corruptibilis
circa generabilia et corruptibilia: *DUF* 210ff.
corruptio
corruptio unius est generatio alterius: *DF* 31; 42; 47; *DUF* 232; corruptio naturalis non est sine generatione: *DF* 63; 69; accidens est quod adest et abest preter subiecti corruptionem: *DF* 47; nullum agens agit corruptionem sed generationem: *DF* 43; anima separatur per corruptionem substantialem: *DF* 42; eadem est corruptio dispositionum accidentalium et corruptio substantie: *DF* 418; mors est corruptio substantialis: *DF* 42; caro beate Virginis evasit corruptionem que est pulverizatio: *DF* 129
creare
Deus per essentiam est distinctus a rebus creatis et per relationem habet distinctionem unius persone ad aliam: *DF* 13; creans non agit ex presuppositа materia: *DUF* 78; 457
creatio
generatio/creatio: *DF* 88; passim; magis dicendus est homo esse per plasmationem quam per creationem: *DF* 363; extending the concept of 'creatio': *IF* 7.1.4; *DUF* 449
creative
metaphysical structure of creative being: *IF* 7.2.4
cuprum
stilus ex cupro et argento: *DUF* 503

Dealbare
DF 78
definition
On definition: *IF* 8.5.2; see s.v. *diffinitio*
delectabile
appetitus delectabilis inclinans ad motum localem: *DUF* 418
demeritum
demeritum Ade: *DUF* 513ff.
demonstrativus
probare demonstrative et a priori: *DF* 250; ratio demonstrativa faciens scientiam, non solum fidem: *DF* 81
denominare
impossibile est formam informare et non denominare: *DF* 19; 28; ad hoc quod aliquid nominetur oportet quod habeatur ab illo quod denominat eodem modo quo sic denominatum est aptum natum habere denominans ut sic denominetur: *DF* 24
denominatio
de vi denominationis: *DF* 24-26; omnis informatio est per aliquam denominationem: *DF* 19; 28
densus
terminatio naturalis substantie quante fit secundum rarum et densum: *DF* 132
designabilitas
per hoc nomen 'corpus' significatur res habens formas ex quibus sequitur designabilitas trium dimensionum cum precisione: *DUF* 315
designatio
designatio individui vs. speciei: *IF* 8.5.2
deus
quidquid est in Deo, est idem quod divinitas: *DF* 7; personale vs. essentiale in God: *IF* 7.2.1, n. 54; Voluntas et Natura in Deo: *DF* 273; 396; *DUF* 544; Deus per essentiam est distinctus a rebus creatis et per relationem habet distinctionem unius persone ad aliam: *DF* 13; Deus est bonus secundum quod est omnium finis: *DF* 2; Deus plasmavit corpus: *DF* 172; inter corpus et Deum non est medium nisi anima: *DF* 376; gratia est medium formale inter Deum et animam: *DF* 376; Deus non est causa tendendi in nichil vel in minus esse: *DF* 189; Substantia Prima = Deus: *DUF* 2; Summa Essentia = Deus: *DF* 178; Summa Vita = Deus: *DF* 182; *DUF* 67; God-man Christ: *IF* 7.1.2; 8.5.2; see also s.v. *christological*
differentia
genus et differentia accipiuntur ab eadem forma: *DF* 111; 294; ab eodem accipitur genus et species et differentia constituens speciem: *DF* 291; generatio naturalis/generatio ratione speciei ex genere et differentia: *DF* 62; differentia

rationis provenit ex parte rei, aut ex parte intellectus: *DUF* 3; see also s.v. *genus*
difficultas
una difficultate decisa, statim graviores pullilant: *IF* 7.4, n. 64
diffinire
res diffinita habet partes correspondentibus partibus diffinitionis: *DUF* 366; partes diffinitionis realiter conveniunt rei diifinite: *DUF* 366
diffinitio [= definiens]
diffinitio habet partes et similiter res diffinita habet partes: *DUF* 366; partes diffinitionis realiter conveniunt rei diffinite: *DUF* 366; secundum nomen/ secundum diffinitionem: *DF* 79; *passim*
digerere
calor qui fundatur super animam (vegetativam), est instrumentum eius in digerendo: *DUF* 447
digestio
DUF 348
digestivus
operatio digestive est operatio vegetative: *DUF* 258; 348; virtus digestiva mulieris: *DUF* 348
dimensio
substantia habet tres dimensiones: *DF* 61; materia sola cum dimensionibus: *DF* 31f.; per 'corpus' intelligitur materia cum dimensione et organizatione: *DUF* 140; corpus ex eo dicitur 'corpus' quod est talis nature quod per se nate sunt consequi tres dimensiones: *DUF* 248; per hoc nomen 'corpus' significatur res habens formas ex quibus sequitur designabilitas trium dimensionum cum precisione: *DUF* 315; 'dimensio interminata' duplciter dicitur: *DUF* 356-358; 371
dimensivus
dimensive quantity: *IF* 7.2.6; *DUF* 13ff.; eadem quantitas dimensiva interminata manet in generato et corrupto: *DF* 132
disponere
materia ad formam asini disposita: *DF* 130; 402; forma disponens ad animam: *DF* 44; virtus nature corrumpit semen ut sit convenienter dispositum ad animam rationalem: *DF* 86
dispositio
dispositio (*opp*. forma): *IF* 8.5.2; *DF* 101; 236ff.; *DUF* 100ff.; de accidentibus ac dispositionibus formam substantialem consequentibus: *DUF* 488-501;quomodo se habeant dispositiones ad formas: *DUF* 347ff.; 354; 384ff.; 475f.; formam corporeitatis inherere immediatius materie quam animam secundum quod est dispositio: *DUF* 290; forme diversarum naturarum videntur habere diversas dispositiones diversorum graduum: *DUF* 256; dispositio non corrumpitur, adveniente complemento ad quod disponit: *DUF* 82; dispositio precedens non dependet a dispositione sequente: *DUF* 256; virtus seminis inducit dispositionem accidentalem, non formam substantialem: *DUF* 75; dispositio que est necessitas ad aliquam formam: *DF* 146; eadem est corruptio dispositionum accidentalium et corruptio substantie: *DF* 418; improportionalitas dispositionum accidentalium: *DF* 146; unaqueque forma substantialis determinat sibi dispositiones accidentales in materia sine quibus non potest illam materiam informare: *DF* 64; dispositiones per quas introducitur forma et conservatur in materia, sunt corruptibiles: *DF* 423; de successione dispositionum: *DUF* 350; de duplici naturali ordine dispositionis ad formam introducendam: *DUF* 354; dispositio precedens etiam tempore introductionem forme in materia: *DUF* 384; quomodo se habeant dispositiones in facto esse: *DUF* 355-361; de corruptione dispositionum: *DUF* 389f.; 556; ponere miraculosam resolutionem dispositionum cadaveris: *DUF* 556
dispositivus
dispositive form: *IF* 7.1.2; 7.2.2; dispositive vs. effective activity: *IF* 7.1.5; 7.2.6; dispositively or instrumentally: *IF* 7.2.3; the sperm dispositively pre-

pares the body for its union with the soul: *IF* 7.2.6; dispositive facere (agere): *DF* 255; *DUF* 557; *opp.* effective: *DF* 323; 456; *passim*
divinitas
quidquid est in Deo, est idem quod divinitas: *DF* 7
divinus
natura divina: *DF 8* and passim; suppositum divinum: *DF* 6; 8; 26f.; virtus divina/virtus nature: *DF* 38; influxus divinus: *DF* 419; philosophic truth is supported by divine truth: *IF* 8.5.2; Augustinian 'forma in mente divina': *IF* 9
doctor
antiqui doctores: *DF* 398
doctrinal
Harvey's doctrinal deviation from Aquinas: *GI* 1; *IF* 8.4.2, n. 82
dolium
vinum existens in dolio: *DF* 134; *DUF* 17
ductibilitas
ductibilitas corporis: *IF* 7.1.1; *DF* 210
dulcescere
DF 78
dyaphanitas
IF 8.5.2

Educere
educere formam de potentia materie: *DF* 43; 55; 76f.; 85; 100; 106-110; passim; educi de pluribus potentiis materie aut est successive, aut simul: *DF* 77
educibilis
forma ecucibilis de potentia materie: *DUF* 270
effectivus
medium effectivum/medium formale: *DF* 376; effective/formaliter: *DF* 181ff.; *DUF* 67; 437-441; 465; principium effectivum: *DUF* 510; dispositive vs. effective activity: *IF* 7.1.5; 7.2.6
efficere
verba sacramenti efficiunt quod significant: *DUF* 545
elementaris
in animali distinguitur duplex calor, scilicet elementaris et animalis sive vitalis: *DUF* 69; *DUF* 446; vis elementaris: *DF* 105; virtus elementaris: *DUF* 557; forma elementaris (*opp*. forma mixti): *DF* 364; esse nature elementaris: *DUF* 541
elementum
the four elements: *IF* 7.2.3; *DUF* 34ff.; 210; 231; nichil idem numero quod fuerit in elementis, manet in mixto nisi sola materia prima: *DUF* 404; forma elementi nata est dare esse simpliciter et in actu et complete: *DUF* 238; generatio unius elementi est corruptio alterius: *DUF* 232; caro et os fiunt virtute elementi: *DUF* 151; mixta magis composita sunt quam elementa: *DUF* 34; forme elementorum non manent actu in mixto: *IF* 4.5.2; forma elementi existens in elemento dicitur prior forme mixti: *DF* 82; 364; mixtum ex quatuor elementis: *DF* 172f.; 366; corpus per putrefactionem mutatum in auras vel elementa: *DF* 153; qualitas media in qua elementa virtualiter remanent: *IF* 8.4.2, n. 82; 8.5.1; sicut fit mixtum ex elementis, ita fiunt medii colores ex extremis: *DUF* 236; compositum ex materia et forma alicuis elementi: *DUF* 494
embryo
embryo prius vivit vita plante et vita sensitiva antequam sit anima rationalis *DUF* 81; 461; dispositiones convenientes embryoni: *DUF* 351
eo quo
li 'eo quo': *DUF* 439
epistemology
epistemological turn after 1270: *IF* 9
esse
esse est actus suppositi et subsistentis: *DUF* 312; naturam seu perfectionem per quam unaqueque res sit capax et perceptibilis ipsius esse, nos dicimus 'formam': *IF* 8.5.2; forma dat esse: *IF* 6.2; 8.5.2; quot sunt forme substantiales/accidentales, tot sunt esse sub-

stantialia/accidentalia: *DUF* 197; esse substantiale completive/incompletive: *DUF* 204; any form differs from its being: *IF* 8.5.2; esse differt ab essentia: *DUF* 321; metaphysical structure of creative being: *IF* 7.2.4; quodcumque agens transmittit materiam prout est in materia ad esse substantiale: *DF* 85; communicantia in dando esse: *DF* 106; Deus non est causa tendendi in nichil vel in minus esse: *DF* 189; Avicennian distinction between three modes of being: *IF* 9; tria esse in homine: *IF* 7.1.2; *DF* 102; esse essentie /esse existentie (subsistentie): *IF* 7.1.2; *DF* 101f.; 114; 274ff.; *DUF* 199; passim; plura esse nature sive essentie: *DF* 106; duo esse existentie (subsistentie), unum incompletum aliud completum: *DF* 46; 142f.; 149; 214; 218; 249; 295; 343; plura esse subsistentie: *DF* 77; plura esse sunt a pluribus formis: *DF* 72; 83; 207ff.; 240ff.; 274ff.; plura esse suppositi: *DF* 106; esse quiditativum: *DF* 112; esse mixtum: *DF* 104; dare esse existentie: *DF* 207ff.; esse existentie non plus includit de relatione ad agens quam esse essentie: *DF* 241; quomodo se habeant dispositiones in facto esse: *DUF* 355-361; — Ancient and Mecieval parallelism postulate concerning thought ang being: *IF* 7

essentia

esse essentie /esse existentie (subsistentie): *DF* 102; 114; 274ff.; passim; *DUF* 262; 293; passim; esse differt ab essentia: *DUF* 321; si esse sit idem re quod essentia: *DUF* 458f.; 476ff.; passim; unicum esse existentie indivisibile in homine et plura esse essentie: *DUF* 296; esse essentie et esse existentie sunt idem realiter et sola intentione differunt: *DUF* 293; esse existentie addit super esse essentie relationem ad agens: *DUF* 294; tria esse essentie: *IF* 7.1.2; *DUF* 262; plura esse nature sive essentie: *DF* 106; esse existentie non plus includit de relatione ad agens quam esse essentie: *DF* 241; ratio relationis/ratio essentie: *DF* 10; addere intentionem super essentiam: *DF* 170; materia et forma sunt diverse essentie: *DF* 60; quod convenit persone, circumscripta ratione essentie, est personale: *DF* 1f.; licet pars materialiter non predicetur de toto in recto, tamen pars essentialis bene predicatur de toto in recto: *DF* 47

essentialis

distinctio inter essentiale et personale in Deo: *IF* 7.2.1. n. 54; *DF* 8-11; bonitas essentialis/personalis: *DF* 1-4; 12; forma generis et speciei coincidunt in idem essentialiter: *DF* 46;que ordinantur sub eodem genere, coincidunt in idem essentialiter: *DF* 48; in ratione persone includitur illud quod est essentiale: *DF* 3; 8; 11; predicamentum essentiale: *DUF* 293; virtute = virtualiter (*opp*. essentialiter): *DF* 83; difference between 'formal' or 'essential' and 'intentional': *IF* 5; parcipative/essentialiter: *DUF* 184

etego

DF 295; *passim*

eucharist

Eucharist problems: *IF* 7.1.5; 7.2.7; *DUF* 138-145

Eva

Eva comedit de pomo ligni scientie boni et mali: *DUF* 42

evagatio

obmissis evagationibus: *DF* 168

exemplum

exempla ponimus non ut ita sit, sed ut sentiat qui discit: *IF* 6.1, n. 32

existentia

esse essentie /esse existentie (subsistentie): *DF* 102; 114; 274ff.; passim; *DUF* 262; 293; passim; unicum esse existentie indivisibile in homine et plura esse essentie: *DUF* 296; esse essentie et esse existentie sunt idem realiter et sola intentione differunt: *DUF* 293; predicamentum essentiale: *DUF* 293; esse existentie addit super esse essentie relationem ad agens: *DUF* 294; esse existentie non plus includit de relatione ad agens quam esse essentie: *DF* 241;

duo esse existentie (subsistentie), unum incompletum aliud completum: *DF* 46; 295; dare esse existentie: *DF* 207ff.; sola materia prima per existentiam est subiectum forme subiectum forme substantialis: *DF* 21
extension
matter's extension vs. quantity's extension: *IF* 6.1; 6.1, nn. 29-30
extensivus
extensive ponere 'generari': *DUF* 476; cfr. *DF* 84

Faith
faith vs philosophic doctrine: *IF* 7.2.6; philosophic truth is supported by divine truth: *IF* 7.3, nn. 38-39; 8.5.2; articles of faith: *IF* 9; see s.v. *fides*
fantasia
pulchra fantasia: *DF* 380
farina
habere panem a dante farinam: *DUF* 525
fenum
vitrum generatur ex feno et silice: *DUF* 224
febris
de febri: *DUF* 443
fetus
semen viri non cedit in materiam fetus: *DF* 255; *DUF* 100
fictitius
adhuc magis fictitium est ponere: *DF* 423
fides
opp. scientia: ratio demonstrativa faciens scientiam, non solum fidem: *DF* 81; — fides (catholica): *IF* 8.5.2; 9; *DF* 45; 89; de argumentis (rationibus) ex fide sumptis: *DF* 89; 260ff.; symbolum fidei: *IF* 7.1.5; *opp*. doctrina philosophorum: *DF* 344
fieri
naturaliter fieri ex seinvicem per nulla media: *DF* 197
figmentum
non oportet recurrere ad figmenta: *DF* 421; simile est figmento: *DF* 423
figura
figura imperfectior continetur in perfectiore, puta sicut triangulus in quadrangulo: *DUF* 259
filius
principium productivum Filii: *DF* 4; 6
finis
Deus est bonus secundum quod est omnium finis: *DF* 2
fixus
esse fixum vs. esse in quodam motu: *DUF* 219
fomes
fomes est inclinatio virium inferiorum in motus insurgentes contra imperium rationis: *DUF* 509
forma
quid significetur nomine 'forme': *IF* 8.5.2; quot sunt forme substantiales/accidentales, tot sunt esse substantialia/accidentalia: *DUF* 197; forme habituales sive partium: *IF* 8.4.2; *DUF* 311ff.; 335ff.; forma est similitudo quedam seu participatio primi actus rebus impressa: *IF* 8.5.2; form is the quiddity's principle embracing a thing's nature: *IF* 8.5.2; unumquodque intelligitur, sua forma intellecta: *DUF* 9; Augustinian 'forma in mente divina': *IF* 9; any form differs from its being: *IF* 8.5.2; matter and form as the only two ontic principles of things: *IF* 6.2; de composito ex materia et forma: *DUF* 195ff.; nichil prohibet formam habere pro per se subiecto primam nudam materiam et etiam quandoque compositum ex prima materia et forma substantiali: *DUF* 230; the relationship between form and matter: *IF* 8.5.1; all forms are in matter potentially: *IF* 8.5.2; different kinds of form: *IF* 6.1; the difference between generic and specific forms: *IF* 9; unicuique forme specifice respondet una potentia materie: *DF* 76; 248; ordo et colligatio naturalis diversarum formarum: *IF* 6.2; the order between substantial forms: *IF* 6.1; perfect/imperfect forms: 6.1; 6.1, n. 27; superior/inferior forms: *IF* 8.5.2; 9; the rational soul replaces all inferior

forms: *IF* 6.1, n. 32; 6.2; the final ontological role of the ultimate form: *IF* 8.5.2; elementary forms: *IF* 6.1; forme elementorum non manent actu in mixto: *IF* 8.5.2; real vs. conceptual forms: *IF* 6.1; forma dat esse: *IF* 6.2; 8.5.2; unaqueque res respicit conceptum mentis secundum suam formam: *DF* 72; unumquodque est intelligibile per suam formam: *DF* 72; de pluralitate formarum: *IF* 6.3; *DF* 84-96; 205ff.; 345; *DUF* 194ff.; utrum sint plures forme <substantiales> in eodem supposito: *IF* 8.5.1; impossibile est esse nisi unam formam substantialem in supposito naturali: *IF* 8.5.2; ex ipso ordine predicamentali sequitur unam formam substantialem esse: *DUF* 186ff.; in omni substantia, excepta Prima, que Deus est, sunt plures forme substantiales: *DUF* 2; propter plures operationes non oportet ponere formas substantiales diversas in homine: *DF* 83; prime matter immediately composed with the substantial form: *IF* 6.1; 6.1, n. 33; 6.2; 7.1.5; 7.2.4; 8.5.2; de pluribus formis substantialibus in homine: *DF* 59; cfr. *IF* 6.1, n. 32; duplex ordo temporis inter formas: *DF* 100; 149; positio de unitate forme: *DF* 96; uniuscuiusque suppositi non est nisi una forma naturalis: *DF* 76; ponere plures formas substantiales: *DF* 71-114; sola materia prima per existentiam est subiectum forme subiectum forme substantialis: *DF* 211; in qualibet mutatione, adveniente secunda, forma substantialis corrumpitur: *DF* 251; de duobus modis ponendi plures formas substantiales in aliis ab homine: *DF* 73; 205ff.; 235ff.; Henry's dualistic theory of the substantial form: *IF* 7.4; de duabus formis substantialibus in homine: *DF* 100-105; 139-144; *DUF* 260ff.; in homine est alia forma substantialis educta de potentia materie: *DF* 120; forma substantialis/accidentalis: *IF* 7.1.5; *DF* 209; transmutatio que est in subiecto habente aliquam formam substantialem, est ad accidentalem: *DF* 79; operational diversity between the substantial and the coincidental form: *IF* 7.1.1; forma substantialis *opp*. forma corporeitatis: *DF* 82; see also s.v. *corporeitas*; quantitas interminata precedit specialem formam substantialem in materia: *DUF* 12; see also s.v. *substantialis*; forma naturalis: *DF* 151; forma spiritualis/corporalis: *DF* 195; forma prima corporalis, quam quidam 'corporeitatem' vocant: *IF* 8.2; plura esse sunt a pluribus formis: *DF* 72; 83; 207ff.; 240ff.; 274ff.; diverse transmutationes terminantur ad diversas formas: *DF* 84; non per unam formam ens naturale erit mixtum inanimatum, per aliam planta, per aliam brutum: *DF* 77; terminus productionis potest accipi proprie ut compositum, vel improprie ut forma: *DF* 88; operatio est a forma: *DF* 72; omnis mutatio et omnis actio terminatur ad aliquam formam positivam: *DF* 145; omnis informatio est per aliquam denominationem: *DF* 19; 28; impossibile est formam informare et non denominare: *DF* 19; 28; forma substantialis alicuius mixti: *DF* 283; 'forma mixtionis' potest dici quatuor modis: *DF* 303; fourfold sense of 'forma mixtionis'(= 'form effective of mixture'): *IF* 7.2.3; forma elementi existens in elemento dicitur prior forme mixti: *DF* 82; 364; sola anima potest esse forma substantialis in homine: *DF* 400-416; forma hominis est nobilior forma bruti: *DF* 187; partes diffinitionis sunt forme: *DF* 71; dispositio (*opp*. forma): *DF* 101; 236ff.; dispositio que est necessitas ad aliquam formam: *DF* 146; forma disponens ad animam: *IF* 7.12; 7.15; 7.22; 7.26; *DF* 44; dispositiones per quas introducitur forma et conservatur in materia, sunt corruptibiles: *DF* 423; forma elementaris (*opp*. forma mixti): *DF* 364; forma mixtionis: *DF* 52; quedam forma tertia diversa: *DF* 74-75; forma corporeitatis: see s.v. *corporeitas*; forma corporalis see s.v, *corporalis*; forma cadaveris: *DF* 135; 390;

forma putredinis: *IF* 7.2.1; *DF* 34; de introductione nove forme: *DF* 32; 95; passim; de introductione ultime forme: *DUF* 349ff.; educere formam de potentia materie: *IF* 6.2; 7.1.3; 7.2.4; 7.2.6; *DF* 43; 55; 76f.; 85; 100; 106-110; passim ; de forma in Christo reservata in morte: *DF* 120; utrum, separata anima Christi in morte, successit ei aliqua alia forma substantialis: *DF* 31-39; forma corporeitatis remansit in Christo miraculose in morte: *DF* 135; 145; forma preexistens: *DF* 40-47; materia et forma sunt diverse essentie: *DF* 60; de materia absque omni forma: *DF* 32; 287ff.; materia non potest preservari sine forma: *DF* 285; 297; utrum Deus posset facere formam sine materia: *IF* 8.4.1; naturaliter materia non est sine forma: *DF* 38; 59; 107; ubi est sola materia, non potest esse corpus, sicut nec ubi est sola forma: *DF* 390; de unitate forme: quomodo una forma componitur: *DF* 73-77; omissis fictionibus quod quod plures forme possent dici constituere unam formam: *DF* 246; est gradus in formis: *DF* 46; forma generis et speciei coincidunt in idem essentialiter: *DF* 46; genus et differentia accipiuntur ab eadem forma: *DF* 294; cfr. *IF* 6.1, n. 26; forme eiusdem speciei se habent eodem modo ad suas privationes: *DF* 115; privatio est a contraria forma: *DF* 31; privatio est negatio forme et affirmatio subiecti: *DF* 123; forma vermis est nobilior forma celi: *DF* 187; forma prima impresses spatial dimension to prime matter: *IF* 8.5.2, n. 85; forma prima identified with corporeitas: *IF* 8.5.2, n. 85; 'forma tertia': humanitas non resultat in homine ex aliquibus aliis formis sicut forma tertia: *DF* 75; 'unitas forme' as an ambiguous notion: *IF* 9; the (putative) speculative sterility of the discussions about the forms: *IF* 9; — forma argumenti: *DF* 61

formalis
natura formalis/proprietas personalis: *DF* 46; medium effectivum/medium formale: *DF* 376; gratia est medium formale inter Deum et animam: *DF* 376; effective/formaliter: *DF* 181ff.; *DUF* 67; 437-441; 465; rationes formales: *IF* 8.4.1; difference between 'formal' or 'essential' and 'intentional': *IF* 9

formatio
formatio corporis accipitur pro organizatione: *DF* 369

fortuitus
in casualibus et fortuitis: *DUF* 468

frigidus
vita consistit in calido et humido, mors vero in frigido et sicco: *DUF* 57; 430

frustra
natura naturaliter nichil agit frustra: *DUF* 87

fundamentum
fundamentum includitur in ratione relationis: *DF* 10; fundamentum in re: *IF* 9; fundamentum immediatum/remotum habere in re: *DUF* 362f.

Geminus
gemine substantie: *DF* 177; 372; gemina potentia: *DF* 372

generabilis
circa generabilia et corruptibilia: *DUF* 210ff.; unumquodque generabile facilius generatur ex uno quam ex alio: *DUF* 28; 390

generare
unumquodque generabile facilius generatur ex uno quam ex alio: *DUF* 28; semina habent virtutem generandi similia hiis: *DF* 188; 384; agens magis intendit generare quam corrumpere: *DF* 145; nullum agens naturale corrumpit aliquam formam nisi generando aliam: *DF* 86; substantia generata est substantia particularis que est hic et nunc: *DUF* 15; eadem quantitas dimensiva interminata manet in generato et corrupto: *DF* 132; extensive ponere 'generari': *DUF* 476

generatio
generatio/creatio: *DF* 88; passim; *DUF* 449; generation of things: *IF* 6.1; sub-

stantia particularis est terminus generationis: *DUF* 375; generatio non est motus: *DUF* 214; 216; sola prima materia est subiectum generationis: *DUF* 214; subiectum generationis est ens in potentia pura: *DUF* 216; corruptio unius est generatio alterius: *DF* 31; 42; 47; generatio naturalis/generatio ratione speciei ex genere et differentia: *DF* 62; human generation: *IF* 7.1.4; 7.1.5; the role of sperm in human generation: *IF* 7.2.7; corruptio naturalis non est sine generatione: *DF* 63; 69; nullum agens agit corruptionem sed generationem: *DF* 43

generativus
vis generativa hominis: *DF* 188

genus
genus (= categoria vel predicamentum) Substantie: *DF* 31; passim; genus Qualitatis: *DF passim*; — genus Quantitatis: *DF passim*; 'corpus' potest accipi ut materia et ut genus: *DF* 61; Avicenna ponit quod corpus uno modo est materia hominis et alio modo est genus: *DF* 383; forma generis et speciei coincidunt in idem essentialiter: *DF* 46; habitudo generis ad speciem: *DUF* 168-177; genus et differentia accipiuntur ab eadem forma: *DF* 111; 294; ab eodem accipitur genus et species et differentia constituens speciem: *DF* 291; habitudo generis ad suam differentiam: *DUF* 178-185; the difference between generic and specific forms: *IF* 9; generatio naturalis/generatio ratione speciei ex genere et differentia: *DF* 62; que ordinantur sub eodem genere, coincidunt in idem essentialiter: *DF* 48; genus est quodammodo totum, scilicet in potentia: *DF* 62

glosa
DF 177; *DUF* 127f.; 529f.

gradus
est gradus in formis: *DF* 46; gradus intentionum/gradus rerum: *DF* 54; determinatus gradus intensionis vel remissionis: *DF* 133f.

gratia
gratia non tollit naturam sed perficit et ipsam supponit: *IF* 4.52; gratia est medium formale inter Deum et animam: *DF* 376

gravitas
DUF 296; 411; gravitas contrariatur inclinationi animalis ad motum progressivum *DUF* 417

Habilitudo
DF 248

habitualis
forme habituales sive partium: *IF* 8.4.2; *DUF* 311ff.

herba
homo generatur de pane vel de herba sicut de materia remota: *DUF* 348

heresis
DF 158

heterogeneus
dissolvere heterogenea: *DUF* 446

hic
omne quod est *hoc aliquid*, est principium operandi aliquam operationem determinatam: *IF* 6.2

homo
magis dicendus est homo esse per plasmationem quam per creationem: *DF* 363; homo generat hominem: *DF* 85; 255; *DUF* 74; de generatione hominis: *DUF* 348; virtus existens in senine hominis: *DF* 103; 383; vis generativa hominis: *DF* 188; homo non agit nisi materiam transmutando: *DF* 85; ad hoc quod aliquis dicatur homo, oportet humanitatem esse: *DF* 25; humanitas non resultat in homine ex aliquibus aliis formis sicut forma tertia: *DF* 75; 'homo' supponit pro supposito: *DF* 21; de duobus modis ponendi plures formas substantiales in aliis ab homine: *DF* 73; 205ff.; 235ff.; in aliis ab homine non est nisi una forma, sed in homine sunt plures forme substantiales (Henry of Ghent): *DF* 72; passim; de pluribus formis substantialibus in homine: *DF* 59; de duabus formis substantialibus in homine: *DF* 100-105; 139-144; *DUF*

260-310; in homine non est alia forma corporeitatis substantialis preter animam: *DUF* 524; homo est gemine substantie: *DF* 177; in homine est alia forma substantialis educta de potentia materie: *DF* 120; tria esse in homine: *DF* 102; unicum esse existentie indivisibile in homine et plura esse essentie: *DUF* 296; corpus est pars essentialis hominis: *DF* 47; forma hominis est nobilior forma bruti: *DF* 187; assumere hominem: *DF* 20; homo indutus capucio (sotularibus): *DF* 319; homo-animal: *DUF* 368; homo bene et consueto modo loquendi dicere potest 'corpus meum' et 'substantiam meam': *DUF* 551

homogeneus
quecumque homogenea ut cato et os: *DF* 54; coagulare homogenea: *DUF* 446

homoiomerus
os aut aliorum unumquodque homoiomerorum: *DF* 52

hostia
hostia reservata in triduo: *DF* 191; 391; see also s.v. *sacramentum*

humanitas
assumptio humanitatis: *DF* 28; unio anime cum corpore habet constituere humanitatem: *DF* 22; ad hoc quod aliquis dicatur homo, oportet humanitatem esse: *DF* 25; humanitas non resultat in homine ex aliquibus aliis formis sicut forma tertia: *DF* 75

humanus
natura humana: *DF* 18; penalitates que de necessitate consequuntur totam naturam humanam: *DF* 280

humectus
non est humidum nec humectum sine corpore: *DUF* 39

humidus
non est humidum nec humectum sine corpore: *DUF* 39; vita consistit in calido et humido, mors vero in frigido et sicco: *DUF* 57; 430; mollities resultat ex humido et sicco coniunctis: *DUF* 397; humidum radicale consumitur: *DF* 67f.; calidum naturale depascit continue humidum radicale et finaliter consumit: *DUF* 94; calor existens in humido: *DUF* 480ff.

humor
calor qui est in spiritibus et humoribus: *DUF* 420; calor intensus existens in spiritibus et aliis humoribus corporis: *DUF* 427

hypothesis
hypothesis in Plato: *IF* 7.2.6, n. 58

Ignis
ignis potest concipi ut substantia et ut corpus et ut tale corpus: *DF* 72; aer corruptus idem numero dicitur manere in igne: *DF* 405; ignis generatur, animal combusto: *DUF* 422; forma ignis: *DUF* 519

impassibilis
celum impassibile: *DF* 281

imperium
imperium rationis: *DUF* 509

importare
importare explicite vel implicite: *DF* 8; 'unitas' in una acceptione potest importare rationem absoluti et in alia rationem relativi: *DF* 12

impossibilis
ratio ostensiva/ducens ad impossibile: *IF* 7.1.1; *DF* 207-233; *DUF* 264-292

improportionatus
improportionatum anime: *DF* 49

in eo quod
'in eo quod' formula: IF 7.1.1; *DUF* 368

inchoatio
de inchoatione formarum: *IF* 8.2; 8.4.1; 8.5.2; impossibile est in materia esse aliquam actualem inchoationem formarum: *IF* 8.5.2

inchoative
matter's (supposed) inchoative nature: *IF* 6.2; 6.2, n. 35

incorporeus
quod aliquid potest dici incorporeum multipliciter: *DF* 361f.

incorruptibilis
'incorruptibile' dicit aptitudinem consequentem naturam rei ad non cor-

rumpi: *DF* 419; de incorruptibilibus: *DUF* 208-209
individuum
designatio individui vs. speciei: *IF* 8.5.2; esse corpus et esse animatum (et sic de aliis usque ad speciem specialissimam et individuum contentum sub ea) sunt idem re et differunt ratione: *DUF* 364
indivisibilis
unicum esse subsistentie indivisibile: *DF* 202; 422
infectio
infectio a semine illata: *DF* 163
inferior
infirmiora habent speciem a potentioribus et inferiora a superioribus: *DF* 375
infernum
in infernis: *DF* 51f.
infinitus
quantitas interminata idem est quod quantitas infinita: *DF* 132
infirmus
infirmiora habent speciem a potentioribus et inferiora a superioribus: *DF* 375
inflare
inflare spiritum: *DF* 177
influxus
influxus divinus: *DF* 419
informare
impossibile est formam informare et non denominare: *DF* 19; 28
informatio
omnis informatio est per aliquam denominationem: *DF* 19; 28; equivocare 'informationem': *DF* 29
infusio
infusio anime (rationalis): *DF* 44; 57; passim;
inherence
for there to be inherence *per modum accidentis* three things are required: *IF* 8.5.2
inherere
quantitas inherens/quantitas per possessionem: *DF* 24
instans
agens naturale nichil agit in instanti: *DUF* 109; in instanti/per multum tempus: *DUF* 52; 422
instrumentum
agens quod agit per instrumentum, ad nichil potest attingere nisi ad quod attingit suum instrumentum: *DUF* 20; instrumentum agentis conservantis formas in materia: *DUF* 355; 484; 489; corpus est aptum instrumentum pro anima: *DF* 383
intellectivus
vegetative being, sensitive being, intellective being: *GF* 4; *IF* 5, n. 18; 6.2; 6.2, n. 36; 7.1.2; 7.2.3; 7.2.4; sensitiva, que precedit intellectivam, se habet ad ipsam sicut imperfectum ad pergectum: *DUF* 82
intellectualis
natura intellectualis: *DF* 8
intellectus
diversa obiecta intellectus sunt diversa *quod quid est*: *DUF* 5; solus intellectus est ab extra: *DF* 55; 60; 308; differentia rationis provenit ex parte rei, aut ex parte intellectus: *DUF* 3; intellectus = anima intellectiva: *DF* 8; 60; 308; intellectus facit universalitatem in rebus: *IF* 6.1, n. 27; intellectus facit universalitatem in rebus: *DUF* 163
intelligentia
inequalitas Intelligentiarum: *IF* 8.4.1
intelligere
unumquodque intelligitur, sua forma intellecta: *DUF* 9; secundum rationem intelligendi: *DF* 160
intelligibilis
unumquodque est intelligibile per suam formam: *DF* 72
intendere
operationes que sic se habent quod quando una intenditur remittitur altera, videntur orocedere ab eodem primo principio operativo: *DUF* 258
intensio
gradus intensionis vel remissionis: *DF* 133f.; secundum gradus (?)intensionum: *DF* 55
intensus
una potentia intense intenta circa suum actum retrahit aliam potentiam suo actu: *DF* 58; actus remissus/intensus: *DUF* 219

intentio
de significatione 'intentionis': *DF* 272; res que significantur per voces, non sunt intentiones: *DF* 272; 'esse corporeum' et 'esse animatum' sive forma coporeitatis' et anima' non dicunt intentiones logicas vel ens rationis: *DUF* 546; compositio diversarum intentionum: *IF* 7.2.7; compositio diversarum intentionum et rerum: *DF* 185; ratio corporis mixti non est res aliqua sed intentio quedam: *DF* 93; secundum intentionem/secundum rem: *IF* 7.1.5; 7.2.1, n. 53; 7.2.3; 7.2.7; *DF* 114; 272; conversio (panis) non fit in intentionem sed in rem: *DF* 93; 189; *DUF* 141; gradus intentionum/gradus rerum: *DF* 55; secundum diversas intentiones (*opp.* realiter): *DF* 46; 83: secundum intentionem mixtionis: *DF* 102; secundum intentionem vite vegetabilis, sensibilis, rationalis: *DF* 54; 102; 184; 305; *DUF* 293; esse corporeum et esse vivum non sunt intentiones: *DF* 272; addere intentionem super essentiam: *DF* 170
intentionalis
aliquid intentionale: *DF* 272; intentionally manifold: *IF* 7.1.2; difference between 'formal' or 'essential' and 'intentional': *IF* 9
intentionality
the nature of intentionality: *IF* 7.1.2, n. 49; 7.1.5; 7.2.1, n. 53; intentionality and referentiality: *IF* 9
interficere
animali interfecto, remanet aliqua forma: *DUF* 51f.; 420
interminatus
eadem quantitas dimensiva interminata manet in generato et corrupto: *DF* 132; quantitas interminata idem est quod quantitas infinita: *DF* 132
intromittere
se intromittere: *DF* 49; 270; 382
Iudei
DF 69; *DUF* 42
iustitia
carentia iustitie originalis: *DF* 163; *DUF* 115-117; 509f.
Lapis
lapis est a genere mineralium et planta in genere vegetabilium: *DF* 142
lassitudo
in motu animalis non contingeret lassitudo nisi in animali essent plures forme substantiales: *DUF* 49; 417
leprosus
perfecte leprosus generat leprosum semper vel frequenter: *DUF* 89; 472
libramen
libramini et lime subicere: *GI* 4; *IF* 6.3
light
Light metaphysics: *IF* 6.2; 8.3, n. 71; 8.5.2
lignum
pomum ligni scientie boni et mali: *DUF* 42
linea
terminatio proprii generis substantie quante fit per puncta, lineas, superficies: *DF* 132; linea predicamentalis: *DUF* 311; 329
linguarium
novum linguarium: *IF* 7.2.6; 7.3
liquabilitas
liquabilitas corporis: *IF* 7.1.1; *DF* 210; *DUF* 267
logicus
communitas generis logici in quo communicant sol et luna: *DUF* 500; intentio logica seu ens rationis: *DUF* 546
lumen
lumen glorie: *DUF* 462
luna
sol et luna communicant in quantitate: *DUF* 107; communitas generis logici in quo communicant sol et luna: *DUF* 500

Magister
magistri antiqui: *DF* 193
magnes
de magnete: *DF* 72
manus
'manus' vel 'pes' nominat partem organicam corporis: *DF* 261

mater
quidquid fuit illud quod fuit administratum a matre, sive fuerit sanguis sive semen: *DF* 324
materia
matter and form as the only two ontic principles of things: *IF* 2.2; de composito ex materia et forma: *DUF* 195ff.; the relationship between form and matter: *IF* 8.5.1; *DUF* 392; all forms are in matter potentially: *IF* 8.5.2; matter's predisposition to be informed: *IF* 6.1; matter's (supposed) inchoative nature: *IF* 6.2; 6.2, n. 35; 8.5.2; impossibile est in materia esse aliquam actualem inchoationem formarum: *IF* 8.5.2; relationship between soul and matter: *IF* 7.2.7; matter's extension vs. quantity's extension: *IF* 6.1; quantitas interminata precedit specialem formam substantialem in materia: *DUF* 12; materia signata: *IF* 8.5.2; materia et forma sunt diverse essentie: *DF* 60; accidens inest materie mediante forma substantiali: *DF* 145; sola materia non est subiectum accidentis, sed tantum compositum ex forma substantiali et materia: *DUF* 103; unaqueque forma substantialis determinat sibi dispositiones accidentales in materia sine quibus non potest illam materiam informare: *DF* 64; unicuique forme specifice respondet una potentia materie: *DF* 76; 248; dispositiones per quas introducitur forma et conservatur in materia, sunt corruptibiles: *DF* 423; semen viri non cedit in materiam fetus: *DF* 255; homo non agit nisi materiam transmutando: *DF* 85; administratio materie: *DF* 175; quodcumque agens transmittit materiam prout est in materia ad esse substantiale: *DF* 85; 'corpus' potest accipi ut materia et ut genus: *DF* 61; Avicenna ponit quod corpus uno modo est materia hominis et alio modo est genus: *DF* 383; materia est sola corporis: *DF* 31;114f.; 125ff.; materia ad formam asini disposita: *DF* 130; 402; materia anime proportionata: *DF* 422; educere formam de potentia materie: *IF* 6.2; 7.1.3; 7.2.4; 7.2.6; *DF* 43; 55; 76f.; 85; 100; 106-110; passim; 'materia in qua'/'materia ex qua': *DUF* 166; 354; educi de pluribus potentiis materie aut est successive, aut simul: *DF* 77; in homine est alia forma substantialis educta de potentia materie: *DF* 120; de materia absque omni forma: *DF* 32; 287ff.; matter cannot be without any form: *IF* 7.2.4; materia non potest preservari sine forma: *DF* 285; 297; natura non suffert nec patitur quod materia possit esse sine forma: *DUF* 556; ubi est sola materia, non potest esse corpus, sicut nec ubi est sola forma: *DF* 390; naturaliter materia non est sine forma: *DF* 38; 59; 107; utrum Deus posset facere formam sine materia: *IF* 8.4.1; materia nuda: *DF* 35; 200; materia pura: *DF* 95; materia organizata: *DF* 97; materia sustentans: *DF* 297; materia sola cum dimensionibus: *DF* 31f.; materia prima: the potentiality of prime matter: *IF* 7.1.1; forma prima impresses spatial dimension to prime matter: *IF* 8.5.2, n. 85; sola prima materia est subiectum generationis: *DUF* 214; in fundamento materie non est aliquod distinctum: *DUF* 31; nec esse materie prime simpliciter est esse generatum: *DUF* 91; mixtum fit ex miscibilibus sicut ex materia transeunte: *DUF* 403; materia transiens sicut prima materia liquidorum: *DUF* 538; preparare materiam transeuntem: *DUF* 525; nichil idem numero quod fuerit in elementis, manet in mixto nisi sola materia prima: *DUF* 404; prime matter immediately composed with the substantial form: *IF* 6.1; 6.1, n. 33; 6.2; 7.1.5; 7.2.4; 8.5.2; sola materia prima per existentiam est subiectum forme subiectum forme substantialis: *DF* 211; nichil prohibet formam habere pro per se subiecto primam nudam materiam et etiam quandoque compositum ex prima materia et forma substantiali: *DUF* 230; resolutio usque ad primam materiam: *DF* 136f.; 350; *DUF* 88ff.; 210; 479f.; adnichilatio materie: *DF* 409

mathematicus
mathematica sunt absque motu et materia: *DUF* 46; 414
matrix
recepto semine in matrice: *DF* 324; semen viri quod immittit matrici: *DUF* 466
medium
naturaliter fieri es seinvicem per nulla media: *DF* 197; inter corpus et Deum non est medium nisi anima: *DF* 376; medium = ratio or argumentum: *DF* 103
medius
sicut fit mixtum ex elementis, ita fiunt medii colores ex extremis: *DUF* 236; medium *ubi*/extremum *ubi*: *DUF* 359; quies media: *DUF* 443f.
mens
unaqueque res respicit conceptum mentis secundum suam formam: *DF* 72; hoc absit a mente cuiuscumque sensati: *DF* 287; cfr. *DUF* 437
menstruum
educere formam aliquam de semine vel menstruo: *DUF* 88; menstruum proportionatur: *DUF* 348ff.
meus
dicendo 'Hoc est corpus meum': *DF* 164ff.; 358ff.; *DUF* 551; 'hoc est animal meum': *DUF* 551
mineralis
lapis est a genere mineralium et planta in genere vegetabilium: *DF* 142
minor
(fratres) Minores: *IF* 8.4.1
miraculum
plenum fuit miraculo: *DF* 174; 368; vanum est recurrere ad miraculum ubi natura sufficit: *DF* 37; *DUF* 150; miraculum resurrectionis: *DF* 423
miraculosus
miraculose, sc. de virtute divina: *DF* 107; 135; 145; 202; 238; 284; *DUF* passim
miscibilis
mixtum fit ex miscibilibus sicut ex materia transeunte: *DUF* 403
mixtio
fourfold sense of 'forma mixtionis'(= 'form effective of mixture'): *IF* 7.2.3; forma mixtionis: *DF* 52; 'forma mixtionis' potest dici quatuor modis: *DF* 303; forma carnis est forma mixtionis: *DF* 54; secundum intentionem mixtionis: *DF* 102
mixtus
de rebus mixtis: *DUF* 33ff.; *DUF* 228ff.; 396ff.; de carne et osse in mixtis: *DUF* 557; nichil idem numero quod fuerit in elementis, manet in mixto nisi sola materia prima: *DUF* 404; mixtum fit ex miscibilibus sicut ex materia transeunte: *DUF* 403; esse mixtum: *DF* 104; duplex est esse mixti, sc. substantiale et accidentale: *DUF* 287; mixtum ex quatuor elementis: *DF* 172f.; forme elementorum non manent actu in mixto: *IF* 8.5.2; ratio corporis mixti non est res aliqua sed intentio quedam: *DF* 93; forma substantialis alicuius mixti: *DF* 283; forma elementi existens in elemento dicitur prior forme mixti: *DF* 82; 364; forma elementaris (*opp*. forma mixti): *DF* 364; non per unam formam ens naturale erit mixtum inanimatum, per aliam planta, per aliam brutum: *DF* 77; corpus mixtum/corpus animatum: *IF* 7.1.1; sicut fit mixtum ex elementis, ita fiunt medii colores ex extremis: *DUF* 236
mollities
mollities est quedam aptitudo et dispositio in quanto: *DUF* 267; 348; mollities resultat ex humido et sicco coniunctis: *DUF* 397
monstrum
de generatione monstri: *DUF* 110; 502-507
mori
'mori' nullum positivum ponit: *DF* 191; 394; mori senio: *DF* 201ff.; 417-423
mors
mors est corruptio substantialis: *DF* 42; mors consistit in frigido et sicco: *DUF* 57; 430; mors et plena resolutio: *DF* 128; de morte naturali: *DF* 63; mors

potest comparari ad tria, ad animam que separatur, ad corpus a quo separatur, et ad agens quod separat: *DF* 65; mors violenta: *DF* 65-67; triduum mortis: *DF* 94; 190f.; 330; 389ff.

mortuus
two senses of 'dead body': *IF* 7.2.7; 'caro mortua' dupliciter potest accipi: *DF* 322; non est idem corpus numero vivum et mortuum, nec etiam specie: *DUF* 409; de corpore Christi vivo et mortuo: *DF* 260ff.

motivum
motivum = 'basic philosophic commitment': *IF* 7.1.3; *DF* 83; *DUF* 194

motus
omnis motus terminatur ad aliquem terminum intrinsecum ipsi motui: *DUF* 21; instrumentum motus: *DUF* 419; de termino motus: *DUF* 382f.; unitas mutationis et motus est ex unitate sui termini: *DF* 76; natura non incipit motum quem non potest terminare: *DF* 201; 423; esse fixum vs. esse in quodam motu: *DUF* 219; motus progressivus: *DUF* 417

mulier
virtus digestiva mulieris *opp*. virtus seminis hominis: *DUF* 348

mundus
Anima Mundi: *DF* 377

mutatio
in qualibet mutatione, adveniente secunda, forma substantialis corrumpitur: *DF* 251; unitas mutationis et motus est ex unitate sui termini: *DF* 76; omnis mutatio et omnis actio terminatur ad aliquam formam positivam: *DF* 145; extenso nomine 'mutationis' ad creationem: *DF* 84

Natura
naturam seu perfectionem per quam unaqueque res sit capax et perceptibilis ipsius esse, nos dicimus 'formam': *IF* 8.5.2; form is the quiddity's principle embracing a thing's nature: *IF* 8.5.2; natura naturaliter nichil agit frustra: *DUF* 87; natura formalis/proprietas personalis: *DF* 46; natura humana: *DF* 18; natura intellectualis: *DF* 8; plura esse nature sive essentie: *DF* 106; cursus nature: *DF* 138; 202; 286; dimissus cursui nature: *IF* 7.2.6; suppositum habet naturam per hoc quod est idem cum illa natura: *DF* 25; penalitates que de necessitate consequuntur totam naturam humanam: *DF* 280; natura non incipit motum quem non potest terminare: *DF* 201; 423; dimissus cursui nature: *DF* 138; 148; virtus divina/virtus nature: *DF* 38; Voluntas et Natura in Deo: *DF* 273; 396; ad hoc quod aliquid nominetur, oportet ipsum esse in rereum natura: *DF* 24; 'incorruptibile' dicit aptitudinem consequentem naturam ad non corrumpi: *DF* 419; vanum est recurrere ad miraculum ubi natura sufficit: *DF* 37; gratia non tollit naturam sed perficit et ipsam supponit: *IF* 8.5.2; natura non suffert nec patitur quod aliqua forma existens cum anima remaneat in morte: *DUF* 556

naturalis
forma naturalis: *DF* 151; corruptio naturalis non est sine generatione: *DF* 63; 69; agens naturale/supernaturale: *DF* 63; duplex modus conversionis, sc. naturalis et supernaturalis *IF* 7.1.5; 7.2.5; *DF* 404; aliquod totum dicitur converti in aliud et naturaliter absque hoc quod quelibet pars unius convertitur in quamlibet partem alterius *DF* 415; naturaliter materia non est sine forma: *DF* 38; 59;107; naturaliter fieri ex seinvicem per nulla media: *DF* 197; generatio naturalis/generatio ratione speciei ex genere et differentia: *DF* 62; non per unam formam ens naturale erit mixtum inanimatum, per aliam planta, per aliam brutum: *DF* 77

navis
de trahentibus navem: *DF* 105; 245; *DUF* 263; 298

negatio
negatio est causa negationis, et affirmatio affirmationis: *DUF* 101

nichil
Deus non est causa tendendi in nichil vel in minus esse: *DF* 189; 'nichil' neque est unum neque differens a quocumque: *DUF* 159
nomen
aliquod nomen potest tripliciter importare relationem: *DF* 13; secundum nomen/secundum diffinitionem: *DF* 79
nominare
'caro' non nominat suppositum quod est homo vel asinus: *DF* 299; 'manus' vel 'pes' nominat partem organicam corporis: *DF* 261; ad hoc quod aliquid nominetur, oportet ipsum esse in rerum natura: *DF* 24; ad hoc quod aliquid nominetur oportet quod habeatur ab illo quod denominat eodem modo quo sic denominatum est aptum natum habere denominans ut sic denominetur: *DF* 24
nourishment
being nourished: *IF* 7.1.1
numerus
in numerum ponere cum' (= 'to be formally the same as'): *IF* 6.1, n. 31
nunc
de *nunc* temporis: *DUF* 444
nutrimentum
restauratio deperditi per nutrimentum: *DF* 422; forma carneitatis est termini motus nutrimenti: *DUF* 252
nutrire
nuteriri est proprium viventium in eo quod viventia: *DUF* 252
nutritio
de nutritione: *DF* 186f.; 224-227; 422; *DUF* 97ff.; 252; 281; 486
nutritivus
potentia nutritiva est potentia salvandi seipsum: *DUF* 283

Officiosus
IF 7.3; *DF* 350
operari
omne quod est *hoc aliquid*, est principium operandi aliquam operationem determinatam: *IF* 6.2
operatio
operatio est a forma: *DF* 72; operational diversity between the substantial and the coincidental form: *IF* 7.1.1; superior forms include the operations of the inferior forms: *IF* 8.5.2; omne quod est *hoc aliquid*, est principium operandi aliquam operationem determinatam: *IF* 6.2; propter plures operationes non oportet ponere formas substantiales diversas in eodem: *DF* 83; 483; operationes que sic se habent quod quando una intenditur remittitur altera, videntur orocedere ab eodem primo principio operativo: *DUF* 258
oppositio
oppositio in adiecto: *IF* 6.1, n. 32
opus
opus redemptionis nostre: *DF* 36; 288; *DUF* 149; 555
ordo
duplex ordo potest attendi in formis: *DF* 100; 149
organicus
esse corporeum organicum, *opp*. esse corporeum simpliciter: *DF* 193; 222f.; *DUF* 277; corpus organicum est potentia vivens vitam includens: *DF* 184f.; 'manus' vel 'pes' nominat partem organicam corporis: *DF* 261
organizare
materia organizata: *DF* 97
organizatio
formatio corporis accipitur pro organizatione: *DF* 369; per 'corpus' intelligitur materia cum dimensione et organizatione: *DUF* 140; eadem quantitas et organizatio: *DUF* 52
originalis
contrahere peccatum originale: *DF* 156; 509-518; justitia originalis: *DF* 163; 509ff.; rationes seminales (or originales): *IF* 6.2
origo
relatio originis: *DF* 8
os
caro, sanguis et ossa: *IF* 6.2; *DUF* 337; 342; 505-507; de carne et osse in mixtis: *DUF* 557; caro et os fiunt virtute ele-

menti: *DUF* 151; caro et os in homine generantur a calore et alfore: *DUF* 557; forme ille carnis et ossis non constituunt hominem in aliqua specie specialissima: *DUF* 327; forme carnis et ossis sunt forme mixtionis: *DF* 53; quecumque homogenea ut cato et os: *DF* 54; accesserunt ossa ad ossa: *DF* 177; os aut aliorum unumquodque homoiomerorum: *DF* 52; caro abscisa vel os abscisum: *DUF* 111; de ossibus sanctorum: *DUF* 118-122
ostensivus
ratio ostensiva/ducens ad impossibile: *IF* 7.1.1; *DF* 207-233; *DUF* 264-292

Panis
homo generatur de pane vel de herba sicut de materia remota: *DUF* 348; — de conversione panis: *DF* 91-95; 97; 164ff.; 189-198; 359; 387; 389ff.; conversio non fit in intentionem sed in rem: *DF* 189
parallelism
Ancient and Medieval parallelism postulate concerning thought and being: *IF* 9; ordini predicabilium in predicamenta debet natura rei correspondere: *DUF* 2
parental
parental contagion: *IF* 7.2.6; *DUF* 509ff.
pars
quod tribus modis alicuius rei partes dicuntur: *DUF* 335-337; aliquod totum dicitur converti in aliud et naturaliter absque hoc quod quelibet pars unius convertitur in quamlibet partem alterius *DF* 415; licet pars materialiter non predicetur de toto in recto, tamen pars essentialis bene predicatur de toto in recto: *DF* 47; synonimice, ratione scilicet partis: *DF* 391
participatio
forma est similitudo quedam seu participatio primi actus rebus impressa: *IF* 8.5.2
participativus
parcipative/essentialiter: *DUF* 184
paternitas
DF 5f.; 13
peccatum
peccatum originale *def.*: *DF* 163; *DUF* 113-117; 509ff.; contrahere peccatum originale: *IF* 7.2.6; *DF* 36; 156; 163; 326; 355-357; *DUF* 113-117; 509-518; peccatum principale coniunctum alteri est circumstantia peccatum aggravans: *DUF* 518
penalis
penalia corporalia: *DUF* 552
penalitas
penalitates que de necessitate consequuntur totam naturam humanam: *DF* 280; *DUF* 149
perfectus
perfectus/imperfectus: *DUF* 463
permanentia
permanentia anime: *DF* 66
persona
ratio sive conceptio ‘persone’: *DF* 3; persona idem est quod suppositum in natura intellectuali: *DF* 8; quod convenit persone, circumscripta ratione essentie, est personale: *DF* 1f.; Deus per essentiam est distinctus a rebus creatis et per relationem habet distinctionem unius persone ad aliam: *DF* 13; unam personam constituere: *DF* 46; una persona realiter distinguitur ab alia: *DF* 9
personalis
quod convenit persone, circumscripta ratione essentie, est personale: *DF* 1f.; in ratione persone includitur illud quod est essentiale: *DF* 3; 8; 11; distinctio inter essentiale et personale in Deo: *IF* 7.2.1, n. 54; *DF* 8-11; bonitas essentialis/personalis: *DF* 1-4; 12; natura formalis/proprietas personalis: *DF* 46
pes
‘manus’ vel ‘pes’ nominat partem organicam corporis: *DF* 261
petitio
petitio principii (‘begging the question’): *IF* 9
philosophus
auctoritates philosophorum: *DF* 81; doctrina philosophorum *DF* 144; 344; faith vs. philosophic doctrine: *IF* 7.2.6; 7.3, nn. 38-39; 8.5.2; philosophic truth

is supported by divine truth: *IF* 8.5.2; — Philosophus = Aristoteles, passim
pietas
Fausti pietas: *DF* 281; 285
piscis
piscis quem cepit Petrus: *DUF* 410; quidam piscis non vivit nisi una die: *DUF* 464
planta
embryo prius vivit vita plante et vita sensitiva antequam sit anima rationalis *DUF* 81; non per unam formam ens naturale erit mixtum inanimatum, per aliam planta, per aliam brutum: *DF* 77; lapis est a genere mineralium et planta in genere vegetabilium: *DF* 142
plasmare
Deus plasmavit corpus: *DF* 172
plasmatio
magis dicendus est homo esse per plasmationem quam per creationem: *DF* 363
pluralism
the plurality of forms issue: *IF* 5; 5, n. 18; 6.1; 6.1, n. 32; 6.2; 6.3; 7.1.1; 7.1.4; 7.3; 8.4.2; three interpretations in Godfrey of Fontaines: *IF* 6.3
pomum
pomum ligni scientie boni et mali: *DUF* 42
porcus
carnes porci: *DUF* 410
possessio
quantitas inherens/quantitas per possessionem: *DF* 24
potens
infirmiora habent speciem a potentioribus et inferiora a superioribus: *DF* 375
potentia
de duplici potentia: *IF* 7.1.1; 7.1.2; *DF* 210-218; *DUF* 267ff.; potentia de qua forma educatur/in quam educatur: *DUF* 272; omnis potentia est ad aliquod esse actu: *DUF* 203; subiectum generationis est ens in potentia pura: *DUF* 216; gemina potentia: *DF* 372; sensitivum est potentia anime intellective: *DF* 60; 307ff.; educere formam de potentia materie: *DF* 43; 55; 76f.; 85; 100; 106-110; passim; forma educibilis de potentia materie: *DUF* 270; educi de pluribus potentiis materie aut est successive, aut simul: *DF* 77; in homine est alia forma substantialis educta de potentia materie: *DF* 120; una potentia intense intenta circa suum actum retrahit aliam potentiam suo actu: *DF* 58
potus
sanguis Christi est perfectus potus: *DF* 98
predicabilis
ordini predicabilium in predicamenta debet natura rei correspondere: *DUF* 2; 155ff.; ex ipso ordine predicamentali sequitur unam formam substantialem esse: *DUF* 186ff.
predicamentalis
linea predicamentalis: *DUF* 311; 329; ordo predicamentalis: *DUF* 186ff.; 362ff.; ordo predicamentalis habet fundamentum in re non immediatum sed remotum: *DUF* 362
predicamentum
ordini predicabilium in predicamenta debet natura rei correspondere: *DUF* 2; 155ff.; predicamentum essentiale: *DUF* 293
predicare
licet pars materialiter non predicetur de toto in recto, tamen pars essentialis bene predicatur de toto in recto: *DF* 47
predicatio
predicatio que est per ydemptitatem: *DF* 5
preservare
se preservare ab aliquo: *DF* 49
principium
principium productivum Filli: *DF* 4; 6; petitio principii ('begging the question'): *IF* 9
prior
probare demonstrative et a priori: *DF* 250
privatio
privatio est negatio forme et affirmatio subiecti: *DF* 123; cfr. *DUF* 533; privatio est a contraria forma: *DF* 31; forme eiusdem speciei se habent eodem modo

ad suas privationes: *DF* 115; spoliatio includit privationem: *DF* 320
privilegiatus
DF 249
privilegium
privilegium Christi: *DF* 127; *DUF* 137; 530; privilegium Christi inquantum communicatum fuit beate virgini: *DUF* 530
probare
probare demonstrative et a priori: *DF* 250
procreatio
ex propagatione et procreatione: *DF* 175
productio
terminus productionis potest accipi proprie ut compositum, vel improprie ut forma: *DF* 88
productivus
principium productivum Filli: *DF* 4; 6
profectus
profectus noster: *DF* 128
progressivus
motus progressivus: *DUF* 417
prohibitio
opp. 'condemnatio': *IF* 6.3, n. 40
proles
proles descendens ab Adam: *DF* 175
propagatio
ex propagatione et procreatione: *DF* 175
proportionare
materia anime proportionata: *DF* 422
proprietas
natura formalis/proprietas personalis: *DF* 46
propter
Aristotelian adage 'propter quod unumquodque, et illud magis': *IF* 8.5.2
psalmista
DF 50f. 300
puer
puer habens quod sit longioris vite: *DUF* 109; 501
pulverizatio
caro beate Virginis evasit corruptionem que est pulverizatio: *DF* 129; *DUF* 128
pulvis
in pulverem reverti: *DF* 328
putredo
forma putredinis: *IF* 7.2.1; *DF* 34; 183; 200ff.; 282ff.; *DUF* 552
putrefacere
operatio forme cadaveris non est putrefacere: *DUF* 553f.; corpus Christi posset putrefieri: *DF* 421-423
putrefactibilis
faciliter putrefactibilis: *DUF* 552
putrefactio
IF 7.2.9; *def. DF* 421; *DF* 34; 183; 200ff.; 282ff.; 380; 417-423; *DUF* 128; 530*;* resurrectio accelerata prevenit putrefactionem: *DF* 201; 421; corpus per putrefactionem mutatum in auras vel elementa: *DF* 153; *DUF* 538
punctum
terminatio proprii generis substantie quante fit per puncta, lineas, superficies: *DF* 132

Quadrangulus
figura imperfectior continetur in perfectiore, puta sicut triangulus in quadrangulo: *DUF* 259
qualitas
three modes of qualitative being: *IF* 7.2.6; — de qualitate: *DF* 337ff.; complexio dicitur esse ex primis qualitatibus manentibus virtute: *DUF* 406; prima complexio est secundum quatuor primas qualitates: *DUF* 40; qualitas symbola: *IF* 7.2.6; 7.2.6, n. 59; *DF* 133; 299; 416; qualitas media in qua elementa virtualiter remanent: *IF* 8.4.2, n. 82; impossibile est ponere aliquod corpus absque aliqua terminatione quantitatis et qualitatis: *DF* 340
quantitas
matter's extension vs. quantity's extension: *IF* 6.1; dimensive quantity: *IF* 7.2.6; eadem quantitas et organizatio: *DUF* 52f.; three modes of quantitative being: *IF* 7.2.6; — de quantitate: *DF* 232-238; terminatio quantitatis est duplex: *DF* 119; quantitas dimensiva: *DF* 132; *DUF* 13ff.; ad hoc quod homo

dicatur quantus, oportet quantitatem esse in rerum natura: *DF* 24; quantitas inherens/quantitas per possessionem: *DF* 24; quantitas interminata precedit specialem formam substantialem in materia: *DUF* 12; eadem quantitas dimensiva interminata manet in generato et corrupto: *DF* 132; impossibile est ponere aliquod corpus absque aliqua terminatione quantitatis et qualitatis: *DF* 340

quantitativus
pars quantitativa: *DUF* 336

quantus
ad hoc quod homo dicatur quantus, oportet quantitatem esse in rerum natura: *DF* 24; terminatio proprii generis substantie quante fit per puncta, lineas, superficies: *DF* 132; mollities est quedam aptitudo et dispositio in quanto: *DUF* 267; subiectum in quod agens naturale agit est quantum: *DUF* 378

quiddity
what is conveyed by 'quiddity': *IF* 8.5.2; form is the quiddity's principle embracing a thing's nature: *IF* 8.5.2; 'quod quid est' (graece *to ti estin*) = quiddity: *DUF* 5; 365; accidentia propria magnam partem conferunt ad cognoscendum *quod quid est*: *DUF* 61

quiditativus
esse quiditativum: *DF* 112

Rarus
terminatio naturalis substantie quante fit secundum rarum et densum: *DF* 132

ratio
imperium rationis: *DUF* 509; rationes formales: *IF* 8.4.1; rationes seminales (or originales): *IF* 6.2; ratio sive conceptio persone: *DF* 3; differentia rationis provenit ex parte rei, aut ex parte intellectus: *DUF* 3; intentio logica seu ens rationis: *DUF* 546; secundum rem/secundum rationem: *IF* 7.1.5; 7.2.1, n. 54; 7.2.3; 7.2.7; *DF* 220f.; 236; 310; *DUF* 290; 359f.; 364; passim; ratio non educitur nec creatur, sed res: *DUF* 98; reduplicatio rei/rationis: *IF* 7.1.1; secundum rationem intelligendi: *DF* 160; — ratio (= argumentum): passim; ratio ostensiva/ducens ad impossibile: *DF* 207-233; *DUF* 264-292; ratio demonstrativa faciens scientiam, non solum fidem: *DF* 81; rationes analogice: *DF* 81

rationalis
anima rationalis, see s.v. *anima*; secundum intentionem vite vegetabilis, sensibilis, rationalis: *DF* 102; 184

realis
eorum que nichil commune reale habent, nichil unius manet in alio: *DF* 196; 404ff.; secundum diversas intentiones (*opp*. realiter): *DF* 46; 83: real vs. conceptual forms: *IF* 6.1

rebellare
rebellare anime ut est rationalis: *DUF* 514

recantation
IF 7.2.7; *DUF* 64ff.; 437ff.

recurrere
non oportet recurrere ad figmenta: *DF* 421; vanum est recurrere ad miraculum ubi natura sufficit: *DF* 37

redemptio
opus redemptionis nostre: *DF* 36; 288; *DUF* 149; 555

reduplicatio
reduplicatio rei/rationis: *IF* 7.1.1; quando dicitur homo 'rationalis' in eo quod homo et non in eo quod animal, non est ibi reduplicatio rei absolute et secundum se, sed secundum determinatam rationem: *DUF* 368

relatio
fundamentum includitur in ratione relationis: *DF* 10; aliquod nomen potest tripliciter importare relationem: *DF* 13; relatio originis: *DF* 8; ratio relationis/ratio essentie: *DF* 10

relativus
'unitas' in una acceptione potest importare rationem absoluti et in alia rationem relativi: *DF* 12

remissio
gradus intensionis vel remissionis: *DF* 133f.

remittere
actus remissus/intensus: *DUF* 219; operationes que sic se habent quod quando una intenditur remittitur altera, videntur orocedere ab eodem primo principio operativo: *DUF* 258
res
naturam seu perfectionem per quam unaqueque res sit capax et perceptibilis ipsius esse, nos dicimus 'formam': *IF* 8.5.2; unaqueque res respicit conceptum mentis secundum suam formam: *DF* 72; fundamentum in re: *IF* 9; fundamentum remotum habere in re: *DUF* 362f.; ordini predicabilium in predicamenta debet natura rei correspondere: *DUF* 2; forma est similitudo quedam seu participatio primi actus rebus impressa: *IF* 8.5.2; res que significantur per voces, non sunt intentiones: *DF* 272; ratio corporis mixti non est res aliqua sed intentio quedam: *DF* 93; differentia rationis provenit ex parte rei, aut ex parte intellectus: *DUF* 3; 363; secundum intentionem (rationem)/ secundum rem: *IF* 7.2.1, n. 54; *DF* 114; 220f.; 236; 272; 310; *DUF* 290; 359f.; 364; passim; ratio non educitur nec creatur, sed res: *DUF* 98; reduplicatio rei/rationis: *IF* 7.1.1; compositio diversarum intentionum et rerum: *DF* 185; quod tribus modis alicuius rei partes dicuntur: *DUF* 335-337; conversio (panis) non fit in intentionem sed in rem: *DF* 189; gradus intentionum/ gradus rerum: *DF* 54; de unitate rei: *DF* 71; res tertia = 'third thing': *IF* 6.1; 6.1, n. 31; 7.1.2; Deus per essentiam est distinctus a rebus creatis et per relationem habet distinctionem unius persone ad aliam: *DF* 13; — see also s.v *thing*
resolutio
mors et plena resolutio: *DF* 128; resolutio ad primam materiam: *DF* 136f.; 350; *DUF* passim, see s.v. *materia prima*
restauratio
restauratio deperditi per nutrimentum: *DF* 422
resurrectio
miraculum resurrectionis: *DF* 423; resurrectio accelerata prevenit putrefactionem: *DF* 201; 421
retractatio
IF 7.2.7; *DF* 178ff.; 374-382; *DUF* 64ff.; 437ff.;

Sacramentum
de sacramento altaris: *DF* 91; 98; 262ff.; 389ff.; *DUF* 305-309; 541-549; see s.v. *panis*; verba sacramenti efficiunt quod significant: *DUF* 545
salvare
salvare seipsum est attrahere materiam aliunde sub sua forma: *DUF* 283
sanctus
corpora sanctorum: *DF* 153; 157; veneratio sanctorum: *DUF* 519
sanguis
caro, sanguis et ossa: *IF* 6.2; *DUF* 462; sanguis non est pars hominis in actu: *DUF* 508; sanguis est in corpore sicut vinum in dolio: *DUF* 112; humor qui melius nutrit est sanguis: *DUF* 97; quidquid fuit illud quod fuit administratum a matre, sive fuerit sanguis sive semen: *DF* 324; forma sanguinis: *DUF* 462; defluxus sanguinis: *DF* 67; sanguis Christi sub sacramento in quem convertitur vinum, est perfectus potus: *DF* 98
scandalum
IF 6.3
scholastic
the scholastic anti-Ghentian mainstream: *GI* 4 (end)
scientia
ratio demonstrativa faciens scientiam, non solum fidem: *DF* 81
scriptura
sacra Scriptura: *DF* 177; dicta sacre Scripture: 144; 177; 284; 344; *opp*. doctrina philosophorum: *DF* 344
semen
virtus existens in senine hominis: *DF* 103; 383; *DUF* 84; 253-254; 451; 453; semen viri quod immittit matrici: *DUF* 466; virtus seminis inducit dispositionem accidentalem, non formam sub-

stantialem *DUF* 75; semina habent virtutem generandi similia hiis: *DF* 188; 384; semen viri non cedit in materiam fetus: *DF* 255; 472; recepto semine in matrice: *DF* 324; quidquid fuit illud quod fuit administratum a matre, sive fuerit sanguis sive semen: *DF* 324; virtus nature corrumpit semen ut sit convenienter dispositum ad animam rationalem: *DF* 86; semen agit disponendo ad animam: *DUF* 479; educere formam aliquam de semine vel menstruo: *DUF* 88
seminalis
rationes seminales (seu originales): *IF* 6.2; *DUF* 510
senium
ex senio provenire: *DF* 67; mori senio: *DF* 201ff.; 417-423
sensatus
hoc absit a mente cuiuscumque sensati: *DF* 287; in capite cuiuscumque hominis sensati: *DUF* 437
sensibilis
secundum intentionem vite vegetabilis, sensibilis, rationalis: *DF* 54; 102; 184; 305; see s.v. *sensitivus*
sensitivus
vegetative being, sensitive being, intellective being: *GF* 4; *IF* 5, n. 18; 6.2; 6.2, n. 36; 7.1.2; 7.2.3; 7.2.4; *DUF* 293; virtute anime vegetative animal generat animal et causat animam sensitivam: *DUF* 255; sensitiva, que precedit intellectivam, se habet ad ipsam sicut imperfectum ad perfectum: *DUF* 82; vegetativa continetur in sensitiva sicut figura imperfectior in perfectiore: *DUF* 259; embryo prius vivit vita plante et vita sensitiva antequam sit anima rationalis *DUF* 81; sensitivum est potentia anime intellective: *DF* 60; 307ff.; sensitivum non est ab extra: *DF* 56; anima vegetativa et sensitiva: *DF* 49; *DUF* 81; sunt diverse essentialiter: *DF* 60; sensitiva = anima sensitiva: *DF* 54; 305
sententia
sententia sola verborum: *DF* 57
separare
mors potest comparari ad tria, ad animam que separatur, ad corpus a quo separatur, et ad agens quod separat: *DF* 65
siccus
vita consistit in calido et humido, mors vero in frigido et sicco: *DUF* 57; 430; mollities resultat ex humido et sicco coniunctis: *DUF* 397
signare
materia signata: *IF* 8.5.2
significare
res que significantur per voces, non sunt intentiones: *DF* 272; verba sacramenti efficiunt quod significant: *DUF* 545
signum
arguere non ex causa sed ex signo: *DF* 203
silex
vitrum generatur ex feno et silice: *DUF* 224
simplex
de cognitione alicuius simplicis: *DUF* 370f.
sol
sol et luna communicant in quantitate: *DUF* 107; communitas generis logici in quo communicant sol et luna: *DUF* 500; absentia solis: *DF* 256
sotularis
homo indutus sotularibus: *DF* 319
soul
relationship between soul and matter: *IF* 7.2.7; the soul's creation: *IF* 6.2; 7.1.2; 7.1.4; 7.2.3; 7.2.4; 7.3, n. 41; 7.4; the rational soul replaces all inferior forms: *IF* 6.2; the sperm dispositively prepares the body for its union with the soul: *IF* 7.2.6; immortality of the human soul: *IF* 7.3; World Soul: *IF* 7.2.7; see also s.v. *anima*
species
forma generis et speciei coincidunt in idem essentialiter: *DF* 46; ab eodem accipitur genus et species et differentia constituens speciem: *DF* 291; the difference between generic and specific forms: *IF* 9; designatio individui vs. speciei: *IF*

8.5.2; que ordinantur sub eodem genere, coincidunt in idem essentialiter: *DF* 48; generatio naturalis/generatio ratione speciei ex genere et differentia: *DF* 62; forme eiusdem speciei se habent eodem modo ad suas privationes: *DF* 115; que ordinantur sub eodem genere, coincidunt in idem essentialiter: *DF* 48; — the use of 'species specialissima': *IF* 7.2.6; 7.3; esse corpus et esse animatum (et sic de aliis usque ad speciem specialissimam et individuum contentum sub ea) sunt idem re et differunt ratione: *DUF* 364; 'species' = 'essentia specifica': infirmiora habent speciem a potentioribus et inferiora a superioribus: *DF* 375; species intelligibilis: *IF* 9; see also s.v. *genus*

speculation
the (putative) speculative sterility of the discussions about the forms: *IF* 9

sperm
the sperm dispositively prepares the body for its union with the soul: *IF* 7.2.6; the role of sperm in human generation: *IF* 7.2.7

spiraculum
spiraculum vite: *DF* 57

spiritualis
forma spiritualis/corporalis: *DF* 195; 459; spiritualia: *DF* 392

spiritus
inflare spiritum: *DF* 177; spiritus cum corpore perit: *DUF* 58; spiritus agunt naturaliter: *DUF* 432; spiritus coniunctus/spiritus separatus: *DUF* 541; spiritus decisi: *DUF* 472f.; calor qui est in spiritibus et humoribus: *DUF* 420; calor intensus existens in spiritibus et aliis humoribus corporis: *DUF* 427; spiritus vitalis exit in hora mortis: *DUF* 58; Spiritus sanctus formavit corpus Christi: *DUF* 123; 524

spoliatio
spoliatio includit privationem: *DF* 320

stilus
stilus ex cupro et argento: *DUF* 503

style
Harvey's rugged style in *De formis*: *IF* 7.3; 8.4.2

subiectivus
causa subiectiva: *DUF* 485; see s.v. *causa*

subiectum (= substratum)
accipere 'subiectum' pro supposito subsistente: *DUF* 492; accidens est quod adest et abest preter subiecti corruptionem: *DF* 47; subiectum sustentans: *DUF* 392; sola materia prima per existentiam est subiectum forme subiectum forme substantialis: *DF* 211; privatio est negatio forme et affirmatio subiecti: *DF* 123; transmutatio que est in subiecto habente aliquam formam substantialem, est ad accidentalem: *DF* 79; subiectum in quod agens naturale agit est quantum: *DUF* 378

subiunctivus
(propositio) subiunctiva: *DF* 384

subsistentia
esse essentie /esse existentie (subsistentie): *DF* 101f.; 114 and passim; *DUF* 262; *passim*; duo esse existentie (subsistentie), unum incompletum, aliud completum: *DF* 46; 295; plura esse subsistentie: *DF* 77; gemine substantie: *DF* 177; 372

subsistere
'substance' derives from 'subsistere': *IF* 8.5.2; duo subsistere: *DUF* 199; esse est actus suppositi et subsistentis: *DUF* 312

substantia
'substance' derives from 'subsistere': *IF* 8.5.2; genus Substantie: *DF* 31; passim; substantia generata est substantia particularis que est hic et nunc: *DUF* 15; 375; generatio substantie non est motus: *DUF* 216; homo est gemine substantie: *DF* 177; substantia habet tres dimensiones: *DF* 61; ignis potest concipi ut substantia et ut corpus et ut tale corpus: *DF* 72; eadem est corruptio dispositionum accidentalium et corruptio substantie: *DF* 418; — Christus habuit ex beata virgine substantiam carnis: *DF* 176; in omni substantia, excepta Prima, que Deus est, sunt plures forme substantiales: *DUF* 2

substantialis
forma substantialis/accidentalis: *IF* 7.1.5; *DF* 209; *DUF* 266; 287; see also s.v. *forma*; de accidentibus ac dispositionibus formam substantialem consequentibus: *DUF* 488-501; esse substantiale completive/incompletive: *DUF* 204; utrum sint plures forme <substantiales> in eodem supposito: *IF* 6.3; 8.5.1; impossibile est esse nisi unam formam substantialem in supposito naturali: *IF* 8.5.2; *DUF* 186ff.; propter plures operationes non oportet ponere formas substantiales diversas in eodem: *DF* 83; de pluribus formis substantialibus in homine: *DF* 59; Henry's dualistic theory of the substantial form: *IF* 7.4; de duabus formis substantialibus in homine: *DF* 100-105; 139-144; *DUF* 264ff.; forma substantialis non accidit alicui: *DF* 78; forma substantialis *opp*. forma corporeitatis: *DF* 82; passim; see also s.v. *corporeitas*; ponere plures formas substantiales: *DF* 71-114; *DUF* 264ff.; ponere plures formas substantiales in aliis ab homine: *DUF* 264-265; unaqueque forma substantialis determinat sibi dispositiones accidentales in materia sine quibus non potest illam materiam informare: *DF* 64; transmutatio que est in subiecto habente aliquam formam substantialem, est ad accidentalem: *DF* 79; quodcumque agens transmittit materiam prout est in materia ad esse substantiale: *DF* 85; anima separatur per corruptionem substantialem: *DF* 42; compositum substantiale: *DF* 42; mors est corruptio substantialis: *DF* 42
substernere
anima substernitur quantitati: *DUF* 493
substratum
subiectum vel substratum: *DUF* 231; 378
subtractio
per subtractionem virtutis conservantis: *DF* 290
successio
de successione diversarum dispositionum: *DUF* 350; vicissitudo non potest proprie accipiendo esse sine successione: *DUF* 444
successivus
auferri successive: *DUF* 256; abici successive: *DUF* 353; educi de pluribus potentiis materie aut est successive, aut simul: *DF* 77; cfr. *DUF* 256; 268f.
superficies
terminatio proprii generis substantie quante fit per puncta, lineas, superficies: *DF* 132
superior
infirmiora habent speciem a potentioribus et inferiora a superioribus: *DF* 375
supernaturalis
IF 7.1.5; agens naturale/supernaturale: *DF* 63; duplex modus conversionis, sc. naturalis et supernaturalis *DF* 404; supernaturaliter et subito: *DF* 411
supponere
def.: *IF* 7.2.6
suppositio
'suppositio' as 'fundamental thesis' or 'postulate': *IF* 7.2.6
suppositum
accipere 'subiectum' pro supposito subsistente: *DUF* 492; suppositum habet naturam per hoc quod est idem cum illa natura: *DF* 25; esse est actus suppositi et subsistentis: *DUF* 312; uniuscuiusque suppositi non est nisi una forma naturalis: *DF* 76; persona idem est quod suppositum in natura intellectuali: *DF* 8; 'caro' non nominat suppositum quod est homo vel asinus: *DF* 299; plura esse suppositi: *DF* 106; 'homo' supponit pro supposito: *DF* 21; suppositum divinum: *DF* 6; 8; 26f.; Christus est tantum homo per unionem anime cum corpore et non ex unione amborum ad divinum suppositum: *DF* 19; 27; utrum sint plures forme <substantiales> in eodem supposito: *IF* 8.5.1; impossibile est esse nisi unam formam substantialem in supposito naturali: *IF* 8.5.2; Henry's metaphysical view of the suppositum: *IF* 7.1.5, n. 51
sustentare
materia sustentans: *DF* 297; subiectum sustentans: *DUF* 392

symbolus
accidens commune et symbolum: *DF* 155; 159; 161f.; 354; *DUF* 26; qualitas symbola: *DF* 133; 299; 416; *DUF* 26; de rebus habentibus symbolum: *DUF* 26; 388
symbolum
Symbolum Athanasii: *DF* 173; 260; symbolum fidei: *IF* 7.1.5; 7.3; *DF* 260
synecdochicus
synecdochice loqui: *IF* 7.2.8; *DF* 405
synonimicus
synonimice, ratione scilicet partis: *DF* 391

Tempus
ordo temporis inter formas: *DF* 100; de *nunc* temporis: *DUF* 444
tendere
Deus non est causa tendendi in nichil vel in minus esse: *DF* 189
terminare
'terminare'= 'to bring to a close" passim; omnis motus terminatur ad aliquem terminum intrinsecum ipsi motui: *DUF* 21; diverse transmutationes terminantur ad diversas formas: *DF* 84; omnis mutatio et omnis actio terminatur ad aliquam formam positivam: *DF* 145; natura non incipit motum quem non potest terminare: *DF* 201; 423
terminatio
terminatio proprii generis substantie quante fit per puncta, lineas, superficies: *DF* 132; terminatio quantitatis est duplex: *DF* 119; 135; terminatio mathematica/physica: *IF* 7.2.6; terminatio naturalis substantie quante fit secundum rarum et densum: *DF* 132; impossibile est ponere aliquod corpus absque aliqua terminatione quantitatis et qualitatis: *DF* 340
terminus
'terminus' = 'limit', 'boundary': *DF* 79 and passim; — 'terminus' used as 'final and intended ouctome of an activity': *IF* 7.1.5; *DF* 88; omnis motus terminatur ad aliquem terminum intrinsecum ipsi motui: *DUF* 21; unitas mutationis et motus est ex unitate sui termini: *DF* 76; terminus productionis potest accipi proprie ut compositum, vel improprie ut forma: *DF* 88
tertius
quedam forma tertia diversa: *DF* 74-75; see also s.v. *thing*
theology
a master of theology should not speak against a doctrinal decision by a bishop: *IF* 6.3; philosophic truth is supported by divine truth: *IF* 8.5.2
thing
mode of being of coincidental forms is no 'third thing': *IF* 6.1; 6.2; 7.1.2; see also s.v. *tertius*
totus
aliquod totum dicitur converti in aliud et naturaliter absque hoc quod quelibet pars unius convertitur in quamlibet partem alterius *DF* 415; licet pars materialiter non predicetur de toto in recto, tamen pars essentialis bene predicatur de toto in recto: *DF* 47; genus est quodammodo totum, scilicet in potentia: *DF* 62
transmutatio
diverse transmutationes terminantur ad diversas formas: *DF* 84; due transmutationes non terminantur ad eandem formam: *DUF* 71; transmutatio que est in subiecto habente aliquam formam substantialem, est ad accidentalem: *DF* 79
transsubstantiatio
IF 7.1.5; *DF* 94; 99
triangulus
figura imperfectior continetur in perfectiore, puta sicut triangulus in quadrangulo: *DUF* 259
triduum
the *in triduo* argument: *IF* 5; 7.1.5; 7.2.7; triduum mortis: *DF* 94; 190f.; 330; 389ff.; hostia reservata in triduo: *DF* 191; 391
truffatorius
DF 236
truth
philosophic truth is supported by divine truth: *IF* 8.5.2

Ubi
medium *ubi*/ extremum *ubi*: *DUF* 359
unde (= 'ex quo', 'in eo quod')
DF 95; 121; 162; passim
unguentum
DF 284
uniformis
non uniformiter fit conversio: *DF* 99
unitarism
see s.v. *de unitate forme substantialis*; see also s.v. *pluralist position*; on the unitarist thesis: *IF* 7.2.1; 7.4; 8.2; 8.3 unitarist thesis firstly systematized by Giles of Lessines: *IF* 6.2 (end)
unitas
'unitas' in una acceptione potest importare rationem absoluti et in alia rationem relativi: *DF* 12; de unitate rei: *DF* 71; positio de unitate forme: *DF* 96; *DUF* 186ff.; de unitate forme: quomodo una forma componitur: *DF* 73-77; omissis fictionibus quod quod plures forme possent dici constituere unam formam: *DF* 246; unio anime cum corpore habet constituere humanitatem: *DF* 22; unitas mutationis et motus est ex unitate sui termini: *DF* 76; *De unitate formae* 'Omnes homines': *IF* 8.2; 8.5.1-8.5.2; *De unitate formae* 'Ut ordinatius': *IF* 8.1; 8.4.2; *De unitate formarum* 'Quoniam veritas': *IF* 8.3; 'unitas forme' as an ambiguous notion; *IF* 9
universalitas
intellectus facit universalitatem in rebus: *DUF* 163
unus
unum per se/per accidens: *DF* 78; aliquid est unum continuitate quod non est unum forma: *DUF* 503

Vegetabilis
secundum intentionem vite vegetabilis, sensibilis, rationalis: *DF* 54; 102; 184; 305; lapis est a genere mineralium et planta in genere vegetabilium: *DF* 142; see also s.v. *vegetativus*
vegetativus
vegetative being, sensitive being, intellective being: *GF* 4; *IF* 5, n. 18; 6.2; 6.2, n. 36; 7.1.2; 7.2.3; 7.2.4; vegetativum insensibile: *DUF* 174; anima vegetativa et sensitiva: *DF* 49; sunt diverse essentialiter: *DF* 60; vegetativa = anima vegetativa: *DF* 54ff.; 405; vegetativa continetur in sensitiva sicut figura imperfectior in perfectiore: *DUF* 259; operatio digestive est operatio vegetative: *DUF* 258; virtute anime vegetative animal generat animal et causat animam sensitivam: *DUF* 255; in viventibus generare est opus vegetative: *DUF* 253; vegatativum non est ab extra: *DF* 56; 305; vegetativum est potentia anime intellective: *DF* 60; vegetativum in Christo: *DF* 370ff.
verbosity
Henry's (supposed) vebosity: *IF* 7.2.5; 7.3; 7.4
verbum
sententia sola verborum: *DF* 57
verecundia
ad verecundiam istius hominis dico: *DF* 386
vermis
celum simpliciter est nobilius verme generato a celo: *DF* 187; forma vermis est nobilior forma celi: *DF* 187; forma vermis: 519; caro vermis: *DF* 153
vicissitudo
vicissitudo non potest proprie accipiendo esse sine successione: *DUF* 444
vinum
vinum existens in dolio convertitur in acetum: *DF* 134; *DUF* 17; 377; sanguis Christi in quem convertitur vinum: *DF* 98
violentus
mors violenta: *DF* 65-67
virgo
caro beate Virginis evasit corruptionem que est pulverizatio: *DF* 129
virtualis
qualitas media in qua elementa virtualiter remanent: *IF* 8.4.2, n. 82
virtus
virtus divina/virtus nature: *DF* 38; virtus existens in semine hominis: *DF* 103; 383; per subtractionem virtutis

conservantis: *DF* 290; — virtute = virtualiter (*opp*. essentialiter): *DF* 83
vis
vis elementaris: *DF* 105; vim facere: *DF* 8; vis generativa hominis: *DF* 188
vita
vita consistit in calido et humido, mors vero in frigido et sicco: *DUF* 57; 430; corpus organicum est potentia vivens vitam includens: *DF* 184f.; secundum intentionem vite vegetabilis, sensibilis, rationalis: *DF* 102; 184; spiraculum vite: *DF* 57; actus vite: *DF* 57; Summa Vita = Deus: *DF* 182; *DUF* 67
vitalis
in animali distinguitur duplex calor, scilicet elementaris et animalis sive vitalis: *DUF* 58; 69
vitrum
vitrum generatur ex feno et silice: *DUF* 224
vivificare
anima vivificans: *DF* 182; spiritus vitalis exit in hora mortis: *DUF* 58
vivere
de rebus viventibus: *DUF* 41ff.; 245ff.; 408ff.; nutriri est proprium viventium in eo quod viventia: *DUF* 252; in viventibus generare est opus vegetative: *DUF* 253
vivus
quando animal interficitur, animali interfecto, remanet aliqua forma que prius erat in vivo: *DUF* 51; non est idem corpus numero vivum et mortuum, nec etiam specie: *DUF* 409; esse corporeum et esse vivum non sunt intentiones: *DF* 272; de corpore Christi vivo et mortuo: *DF* 260ff.
voluntas
Voluntas et Natura in Deo: *DF* 273; 396; *DUF* 544
vox
res que significantur per voces, non sunt intentiones: *DF* 272
vulgus
secundum vulgi opinionem: *DUF* 526; 539; oportet loqui sicut et vulgus loquitur: *DUF* 410; vulgus communiter credit animam esse aliquid preter totum corpus nec includitur in corpore: *DUF* 413

Ydemptitas
predicatio que est per ydemptitatem: *DF* 5.